



Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

KERKELIJKE
GESCHIEDENIS

VAN

HET BISDOM VAN BREDA

DOOR

J. B. KRÜGER,
R. K. P. te Hoogerheiden.

Tweede Deel.

BERGEN-OP-ZOOM,
JAN A. G. JUTEN.

1173

d.

$\frac{159}{2}$



KERKELIJKE
GESCHIEDENIS

VAN

HET BISDOM VAN BREDA;

DAT IS

van het Noord-Brabandsch deel

VAN HET VOORMALIG

BISDOM VAN ANTWERPEN

(met inbegrip van dat Bisdom en der Stad als verblijfplaats der
toenmalige Bisschoppen); mitsgaders van de Vierde en Vijfde
Distrikten van Zeeland, welke een bestanddeel van
het huidig Bisdom van Breda vormen,

DOOR

JOANNES BAPTISTA KRÜGER,

R. K. Pastoor te Hoogerheiden.

L'Histoire de la Contrée, de la Province
de la Ville natale, est la seule, ou l'âme
s'attache par un intérêt particulier.

A. THIERRY, *lett. sur l'histoire de France.*

Tweede Deel.

BERGEN-OP-ZOOM,
JAN A. G. JUTEN.



KERKELIJKE GESCHIEDENIS
VAN
Het Bisdome van Breda.....
MET INBEGRIJ VAN
HET Bisdome VAN ANTWERPEN EN DER STAD
als Verblifplaats der toenmalige Bisschoppen.

HOOFDSTUK IV.

**Algemeen verslag wegens den toestand des Bisdoms
tot aan de opheffing van hetzelfde**

§ I.

Tegenstand; — Woelingen, — Afkondiging van het Concilie van Trente, — Beeldstorming, — Vervolging van het geloof en indringing der Nieuwgezinden, — Hunne trouweloosheid en verdrukking der Katholijken.

Behalve dat reeds een en ander nopens den *Toestand* des Bisdoms, uit de verhandelingen in het eerste deel, is gebleken, zoo zal hier echter meer bepaald en wijdloopiger deswege gehandeld worden.

Niet zonder grooten tegenstand, — uit de onvermijdelijke kwetsing van het eigen belang der kerkelijke en andere personen en instellingen voortvloeiende — werd deze veel omvattende organisatie ingevoerd en voltrokken, inzonderheid wat het Bisdome van

Antwerpen aanbelangt. Nauwelijks was dit Bisdom door den Paus uit volle magt opgerigt, of er ontstonden onderscheidene tegenkantingen, zoo als boven gezegd is, zoodanig, dat de eerst benoemde Bisschop, PHILIPPUS NIGRIUS, niet eens zijnen zetel heeft mogen bekleeden: slechts na verloop van meer dan 9 jaren na de oprigting, heeft de tweede Bisschop, FRANCISCUS SONNIUS bezit mogen nemen van den Bisschoppelijken stoel. De krijgsoeroerige bewegingen; in één woord, de jammerlijke gebeurtenissen van het laatst der XVI^e eeuw bragten de pas gevestigde inrigting aan het wankelen en beletten de weldadige werking, welke een goed geregeld kerkelijk bestuur, in handen van eenen ijverigen Bisschop, gezind, om de veelvuldige gebreken en misbruiken van dien tijd tegen te gaan, ongetwijfeld zoude hebben kunnen uitoefenen. De schier overal, en ook hier, met den opstand tegen PHILIPPUS II, gepaard gaande afval van het voorvaderlijk geloof (a.), heeft de uitoefening van het Bisschoppelijke

[a.] Reeds eenigen tijd vóór de oprigting der nieuwe Bisdommen, waren de geloofsveranderingen van LUTHER en CALVIJN in de *Nederlanden* doorgedrongen.

Keizer KAREL had zich alreeds met alle kracht daartegen verzet, en Edikten uitgevaardigd, om de opstaande Ketterijen te keer te gaan en te onderdrukken. En toen hij in 1555 van het bestuur afstand deed, en aan zijnen zoon PHILIPPUS de teugels in handen gaf, beval hij hem ernstig aan, om in de *Nederlanden* eene nieuwe kerkelijke organisatie tot stand te doen komen als het eenig middel, om in deze landen de godsdiensdienst te handhaven. Naauwelijks had PHILIPPUS het bestuur aanvaard of hij heeft — getrouw aan het voorbeeld en de vermaning zijns vaders — de, door zijn vader ingevoerde, inquisitie bevestigd en bevolen die stiptelijk te onderhouden; zoo nogtans dat deze voor *Antwerpen*, even als in 1550, ook voor als nog niet in werking noch van kracht zoude zijn. [DIERCXSENS als voren, T. 4, pag. 152].

Intusschen slopen de sektarissen en kettters binnen en hielden in *Antwerpen*, als elders, heimelijke bijeenkomsten. De senaat waakte gedurig volgens het Edikt van den Souverein . . . De koning, altijd gedachtig de vermaningen zijns vaders wegens de uitroeijing der nieuwe sekten, heeft de gestrengste Edikten tegen de oproerige Kettters vernieuwd, door een te *Gent* door hem gegeven Edikt den 20 Augustus 1556, [zie *Edic. Brab. T. 1, Lib. 1, Tit. 2, pag. 45.*]

De Paus PAULUS IV had in zijne Bul der oprigting van de nieuwe Bisdommen

gezag gewelddadig verhinderd, en de weder vervulling van het gevestigde Bisdóm, wanneer het vacant geraakte, in den weggestaan en ten laatste onmogelijk gemaakt, zoo als later blijken zal.

Eer de Koning PHILIPPUS in 1559 naar *Spanje* vertrok, om nooit meer weêr te keeren tot groot nadeel der *Nederlonden*, gaf hij het bestuur dezer landen over aan zijne zuster MARGARETA VAN OOSTENRIJK, *Hertogin van Parma*, en verdeelde het bevelhebberschap der Provinciën onder de aanzienlijksten des lands.

Hij liet zich voorstaan, dat alles wel geregeld was en vertrok.

In het jaar 1560 schijnt hij voor het Bisdóm van *Antwerpen* tot Bisschop benoemd te hebben PHILIPPUS NIGRIUS, die echter, ofschoon de Paus in het begin van het volgende jaar zijne goedkeuring aan deze benoeming had gehecht, nooit gewijd is en in het jaar 1563, den 4 Januarij overleden is; van wien hierna breeder zal gewaagd worden.

Toen het Fransche rijk door de muiterijen der Calvinisten in

gezegd, dat *Nederland* omringd en als belegerd was van ketteren . . . Hoe wel dit met de waarheid overeenstemde en hoe zeer men de Ketterij alsdan te vreezen had, blijkt uit hetgeen kort daarna in *Frankrijk* en vervolgens in *Nederland* gebeurd is. De *latijnsche kronijk* van AUBERTUS LE MIRE leert ons, dat de Calvinisten in *Frankrijk* bekend onder naam van *Hugenoten*, volgens hunne eigene bekentenis, in 1562 vermoord hebben 4,000 religieusen van beiden geslachten, onteerd 12,000 vrouwspersonenen, verwoest, 20,000 kerken, onvergeworpen 2,000 kloosters en 90 gasthuizen. Hij voegt er bij, dat in den Burger-oorlog van *Frankrijk*, die in het jaar 1560 begon en 10 jaren duurde, 2,000,000 menschen van alle waardigheid, van alle geslacht en ouderdom, dood gebleven zijn; wijders dat niet alleen de algemeene rust vernietigd, maar ook de vrede in de familiën tusschen bloedverwanten en broeders verbroken is. Zoo wroed en barbaarsch was de aard der calvinisten dat de wetten der natuur zelvo verkracht werden. [C. SMET de *R. C. Religie in Brab.* bl. 176.]

PHILIPPUS II beijverde zich sterk, om zijnen en zijns vaders wensch vervuld te zien; om de instelling van meerdere Bisdómmen te verkrijgen: en, terwijl daarover onderhandeld werd, hield hij intusschen niet op, alle middelen op te sporen en te bewerkstelligen, om de zuiverheid der godsdienst te herstellen en te bewaren, opdat de volken in deze gevaarlijke tijden een rustig en godvruchtig leven mogten leiden. Ten dien einde heeft hij van alle kanten vrome en geleerde mannen bijeen geroepen, om van

rep en roer was, ziju velen van die sekte naar de *Nederlanden* gevlugt: door hen en de vreemde handelaars is het calvinismus hier ingedrongen. Zij hielden eerts in 1561 geheime bijeenkomsten te *Doornik*, te *Valencijn* en in het land van het *Eijland*, of *Rijssel*. Zij kwamen ook te *Antwerpen*, waar zij allengs vermenigvuldigd, na verloop van weinige jaren verschrikkelijke oproeren verwekt hebben, zoo als later zal blijken.

Het volk werd gedurig opgeruid — door de aanhangers en volgers der nieuwe sekten, der anabaptisten en calvinisten — tegen de inquisitie en, onder dien titel, tegen de oprigting van een Bisdom in de stad *Antwerpen*, onder dit bedriegelijk voorwendsel, dat de voorregten, vrijheden en regten zouden gefnuikt worden, dat onder den dekmantel van een op te rigten Bisdom de invoering der inquisitie schuilde, enz. De senaat werd gedwongen van het volk

hen te leeren weten, wat in deze aangelegenheid te doen stond. Op hun advijs, dat men moest beginnen met de jeugd degelijk in de beginselen der Orthodoxe godsdienst te onderwijzen . . . heeft hij eenen nieuwen *Catechismus* ingevoerd, — den Catechismus van FERDINANDUS [zijn oom], Zoo genoemd, omdat deze denzelven door den Jesuit PETRUS CANISIUS had doen vervaardigen, — welke hem door de voornoemde mannen als den doelmatigsten was aanbevolen: hij gaf bevel van dezen in alle scholen te volgen en voor te lezen, door een Dekreet, gegeven te *Brussel* den 16 December 1557. [Zie D. PAQUOT *Mem. litt. T. 3 in f, pag 136.*] Het blijkt niet, hoe lang deze Catechismus in gebruik is gebleven: dit weet men, dat in het begin der 15e eeuw in de Sijnodale vergadering der Bisschoppen te *Mechelen* besloten is, dat er een nieuwe Catechismus zouden gemaakt en in het licht gegeven worden.

In het jaar 1557 heeft de Senaat vele Anabaptisten ontdekt en naar verdiensten gestraft. Den 22 Mei zijn vijf dezer ketteren ter dood gebragt, en den 6 Junij drie vrouwen, aan de zelfde ketterij schuldig. Den 10 Julij is de bisschop van die Sekte die velen herdoopt had, met den dood gestraft; doch deze heeft zijne dwaling herroepen en afgezworen en is catholijk gestorven. Zoo is ook in het volgende jaar, den 4 Januarij getuchtigd FRANCISCUS RAET, drukker, omdat hij, tegen de Edikten des konings, boeken door den druk verspreid had; — Welke misdaad hem meermalen was vergeven, en die hij gedurig herhaald had. [*Antwerpsche kron. bl. 56*].

De anabaptisten waren toen ter tijd te *Antwerpen* zoodanig vermeerderd, dat één huis voor de geheime vergaderingen niet meer voldoende was. Zóó schrijft hunne predikaet ADRIANUS HAAMSTEDÉ zelf den 21 Junij 1557 tot die van *Emden*. Dezen brief

om de voorregten enz. te handhaven en van het hof, om te bewerken, dat de nieuwe Bisschop, volgens den wil des Konings, zonder verhindering zou aangenomen worden als in andere steden.

De senaat, om beide partijen te voldoen, stelt de bekommering der burgers in schrift en zendt dit naar het hof; dan hij heeft van *Brussel* ten antwoord gekregen, dat het niet in den zin had, de inquisitie in te voeren, noch de burgers in iets te beledigen, maar veeleer hen te verheerlijken met eenen bisschoppelijken zetel; dat echter het verzoekschrift aan den Koning zoude opgezonden worden.

Als dit geschied was, heeft de Koning een gelijkkluidend antwoord gegeven. (a.) In weerwil van dit geruststellend antwoord

deelt ED. MEINERS in zijn geheel mede in zijne „*beschrijving der heterodoxe kerk van Oost-Friesland*. HAAMSTEDEN stelden daarin voor, om in het openbaar te prediken BRANT in zijne” *hist. der reform* bl 214, zegt, dat HAAMSTEDEN in der daad stoutweg op de *Meir* begon te prediken op H. Sacramentsdag, ten tijde, dat men de gewone plegtige processie hield. Wat hiervan zij of wat hem overkomen is, is niet met zekerheid bekend. Zeer zeker zal men des te strenger onderzoek gedaan hebben naar de geheime bijeenkomsten. Althans BRANT voornoemd zegt, dat toen JOANNES DU CAMP verbrand is. Ook het Hof, voor welk zulke misdaad niet verholven kon blijven, bemoeide zich daarmede en zond FRANCISIUS PARIJS, raadsheer en HENRICUS BOOMS, procureur generaal om de zaak te onderzoeken, en gelastte den senaat, hun allen bijstand te verleen en zelf zorgvuldig te waken, inzonderheid des nachts, ten einde alle soortgelijke vergaderingen te beletten. Dit blijkt uit den brief van den Regent der *Nederlanden* aan den Senaat van *Antwerpen*, gegeven te *Brussel* den 17 December 1558. — (Men zie dezen bij DIERCXSENS als voren, T. 4. pag. 117 en 176-178.) Waarschijnlijk is dientengevolge de vervaarlijke zamenzwering ontdekt, welke HENRICUS VAN BERGHEM, Burgemeester, zegt dat hij in dat jaar met ROGERIUS DE TASSIS, Deken van het Kapittel onderschept heeft [Bor in *justif.* T. I. fol 154.]. Hij zegt verder, dat zij onder hen consistoriën gehouden en magistraten aangesteld hadden en dat de geheimen ontdekt zijnde, zij gevangen of verjaagd, met den dood gestraft of opgesloten zijn, zoo dat er gedurende vele jaren weinige overig waren.

Door dit zoo gestreng onderzoek zijn dan vele sektarissen bekend geworden en opgeligt, van welken in het volgende jaar 1559 velen hier met den dood gestraft zijn, gelijk BRANT *hist. der Reform.* bl. 227 en volg. verhaalt, waar hij ook hunne namen opgeeft.

[a.] Nogmaals deed de senaat een nieuw verzoek aan de Regentes, en verkreeg geen ander antwoord, dan dat zij zich aan den wil des Konings moesten onderwerpen, die deze zaak geheel aan zich voorbehouden had. [DIERCXSENS als boven bl. 225.]

hield men nog altijd aan. De senaat besloot derhalve 3 gedeputeerden naar den Koning aftezenden en verkoos daartoe GÖVART STERK, RENIER VAN URSELE en JACOBUS VAN WESENBEEK, pensionaris der stad (a.).

Echter, wat dezen ook in *Spanje* aan den Koning mondeling of schriftelijk voorstelden, zelf om, in plaats van in *Antwerpen*, voor geheel *Brabant* in *Louven* een Bisschop te stellen, die evenwel te *Antwerpen* geen grooter gezag zou hebben dan bevorens de Bisschoppen van *Kamerijk* dáár hadden; niets kon hun baten; de Koning hield zich aan zijn eerste antwoord, en al wat zij hebben kunnen verkrijgen, is dat de oprigting van het Bisdom van *Antwerpen* voor eenigen tijd zoude opgeschorst blijven. (b.)

Intusschen waren de *Nederlandsche Provinciën*, zoo het schijnt nooit gelukkiger geweest, uitgenomen eenige streken, die aan *Frankrijk* paalden: dan dit tijdelijk geluk en die welvaart dienden aan velen tot nadeel en ongeluk door het kwaad gebruik, dat zij er van maakten, — dienden tot bederf der christelijke zeden, veroorzaakten eene groote onwetendheid in alwat het geloof en de religie aangaat — en openden aldus den ingang aan de Ketterijen, en door de Ketterijen aan oorlog, verwoesting, gruwzame omwenteling in den staat — aan eene nieuwe Republiek, die door de Ketterij begonnen, door dezelve in stand zocht te blijven. Er ontstond ten gevolgen der nieuwe geloofsleeringen, welke uit *Duitschland* en *Frankrijk* werden verspreid, eene vreeselijke beweging in de *Nederlanden*. In weerwil der strenge bevelen, welke door de hooge

[a.] Hij was een heimelijke ketter, waardoor hij zeer veel kwaad in deze stad te weeg gebragt heeft; vermits hij uiterlijk gehouden werd voor een braaf en katholijk man, en de Senaat veel vertrouwen in hem stelde en hem altijd gebruikte zoo te *Brussel* als bij den Koning. Hij heulde sedert lang met de ketteren, en toen zijne trouwloosheid in het jaar 1567, na de woede der beeldstormers, aan den dag was gekomen, heeft hij zijn ambt moeten verlaten en is naar *Duitschland* gevlugt, waar hij gestorven is. DIERCXSSENS ib. 228 en 232.

[b.] ib. pag. 242-245.

landsregering, tegen de invoering der nieuwe leer waren uitgevaardigd, had, in de maand Mei, Junij en Julij van het jaar 1566, derzelve opentlijke verkondiging met zulke stoutmoedigheid plaats dat zij in de maand Augustus daaraanvolgende, de verregaandste ongeregelheden en heiligschennisen na zich sleepte. Men viel met eene razende woede op de Katholijke godsdienst aan, verbrijzelde de altaren, verbrak de sieraden der kerken en klooster-gestichten, plunderde dezelve, en voerde weg, wat men buit kon maken. In deze geweldenarijen, die in de voornaamste steden der *Nederlanden* met de dolste drift, werden gepleegd, heeft ook de hoofdplaats van het Bisdom, *Antwerpen* op de jammerlijkste wijze gedeeld. De oorlog, welken men de beelden aandeed, zegt FLEURIJ, borste op geene plaats met meerder woede uit dan te *Antwerpen*. Het beeld der *II. Maagd*, hetwelk men op zondag onder het octaaf van *Maria Hemelvaart*, den 18 Augustus in de processie om droeg, werd door de nieuwsgezinden in het openbaar bespot en met goddelooze scheldwoorden en godslasteringen bejegend; zij noemden de Moeder Gods spotsgewijze *Mayke Timmermans* en bedreigden haar, dat dit het laatste feest voor haar zou zijn. Dit getuigen HAROUS, *de Antwer. Cronijk* en WEZENBEEK, en deze voegt er bij, dat eenigen zelfs steenen en ballen naar het beeld geworpen hebben: Zij wilden aan het zelve hunne heiligschendende handen slaan; dan ter voorkoming hiervan, en nog meerdere buitensporigheden vreezende, hebben zij, die de processie leidden, het beeld seffens in het koor der kerk doen terug dragen. Des anderendaags verrieden zij, de onverlaten hun boos inzicht; de wanorde begon met meerder woede en de ketters in groote getale in de hoofdkerk binnen gedrongen, begonnen in dezelve hunne verbittering uit te werken tegen alwat zij dáár vonden (a). Een van deze horde beklom den predikstoel nadat hij spottende eenigen tijd den pre-

(a.) De Prins van *Oranje* had zich, onder voorwendsel van noodzakelijkheid, uit de stad verwijderd; doch volgens sommigen misschien, om den nieuwsgezinden de handen vrij te geven. [DIERCXSENS . . t. 4, pag. 307.]. Men verdenkt hem niet zonder reden.

dikant had nagedaan, vroeg hij de H. Schrift en daagde de priesters uit om tegen hem te disputeren, terwijl anderen veel in de kerk verbraken en verdelgden. Een varensgezel, hierover verbitterd, klom nu ook op den predikstoel en wierp er den deugniet af, niet zonder rumoer en beweging des gemeens. Den 20 Augustus werd door een grooten hoop volks de baldadigheid van den vorigen dag in de kathedraal herhaald. Op den namiddag kwam een kalvinistische predikant HERMAN MODET op den kansel en begon daar te prediken tegen de paapsche afgoderij (a.): men ging aan het roepen van: "leve de geus,, en daarop aan het schenden van beelden en sieraden. Onbeschrijfelijk was de wandalen-woede der beeldstormers. De rijkdommen door hen vernield, vertrapt, verscheurd, vertreden, zijn niet te waardeeren. Het werk der vernieling ging zijn gang zoo, dat STRADA het bij het werk van helsche geesten, eerder dan van menschen vergelijkt. In den tijd van iets meer dan vier uren hadden ruim honderd onverlaten, onder het aanschonwen van een aantal anderen, Psalmen zingende en de paapsche afgoderij vervloekende, het prachtigste en rijkste gebouw der Nederlanden, de schoonste kerk der christenheid in een tooneel van verwoesting veranderd. De magistraat der stad toegesnel, met eenige geregtsdienaren, om het oproer te stuiten, was niet bij magte, om de menigte uit de kerk te drijven; die boozen sloten al de deuren toe, opdat hen niemand in het plegen van hun goddeloosheden zoude kunnen stooren. Een van hen begon met luider stem de Psalmen van *Marot* te zingen, als of dit

[a.] Dat MODET hierin zijn aandeel had getuigt een ooggetuige, de schrijver van het *Antwerpsch Crantjnckske*, insgelijks de overheid van Antwerpen in hare *Justification*. Het feit is hierdoor onwederlegbaar. H. MODET schijnt iemand geweest te zijn, op wiens gedrag veel viel aan te merken. Hij voerde een valschen naam: hij was geboren te Zwolle en heette *Herman de Struicker*: hij werd monnik en ontliet het Klooster; hij werd van velerlij ondeugd beschuldigd en uit Bremen en elders gebannen, en zijne vrouw was eigenlijk de vrouw van eenen man, die, naar men zeide, in Italië leefde. (Dr. NUIJENS, *gesch. der Nederl. beroerten* d. I. 2, bl. 106.).

gezing het teeken moest wezen tot den aanval; want, ziet seffens stelden zij wederom al hunne woede in het werk tegen de beelden van CHRISTUS, van de *H. Maagd* en van alle heiligen, die zich in de kerk bevonden; zij wierpen deze omver, doorstaken die, kapten die aan stukken en mishandelden die op alle bedenkelijke manieren; de orgels werden stuk geslagen, de standbeelden en — ik schrik het te zeggen, — het Allerheiligste lichaam van onzen Zaligmaker werd zelfs niet gespaard, daar men het uit het Tabernakel nam, op den grond wierp en met voeten trapte. Op dezelfde wijze ging men ook in de andere kerken van *Antwerpen* te werk; en terwijl deze goddeloosheden werden gepleegd, verborgen de burgers uit vrees zich in hunne huizen, de religieusen verstaken zich bij hunne vrienden (want in de kloosters ging het mede niet beter toe en waren zij niet veilig); deze wanorde duurde drie dagen lang, waarna de burgers van hunne vrees hersteld, de wapens opvatten en de goddelooze kwaaddoeners verdreven (a.)

Den 21 ging het gepeupel op dergelijke wijze aan het werk in de omstreken der stad, waar de kloosters en dorps-kerken ook de razernij dier horden moesten ondervinden.

De *kerkvergadering van Trente*, die menigmaal onderbroken en dikwijls hervat was, had 18 jaren geduurd en was nu den 4 December 1563 ten einde geloopt en door Paus Pius IV goedgekeurd den 26 Januarij 1564. (b.) De Paus had eene andere

(a.) FLEURIJ, *kort begriip der kerk. Hist.* d. 13, bl. 149 — 151.

(b.) Het Concilie van *Trente* is begonnen den 13 December 1545, onder den Paus PAULUS III, die drie Apostolijke Legaten derwaarts gezonden had, om er in zijnen naam te presideren. In 1547 gaf dezelfde Paus zijne Bul, om het Concilie over te voeren naar *Bologne*. Paus JULIUS III herstelde het weër te *Trente* in 1548. Ter oorzaak van den oorlog werd het in het jaar 1552 den 28 April opgeschort. Onder den Paus PIUS IV is het Concilie voortgezet den 18 Januarij 1562, en de 25ste en laatste Zitting is gehouden den 4 December 1563. — Wat in dat Concilie verrigt is, kan men in het kort verhaald vinden bij C. SMEI, *Heil en roemw. pers.* d. 2, bl. 440—442. Mijnes erachtens zal hier met graagte gezien worden eene lijst der Nederlandsche Bisschoppen en Godgeleerden, die in het

Constitutie uitgevaardigd, waarbij hij verklaarde, dat dit Concilie, door geheel de wereld had begonen verpligtend te worden van den 1 Mei 1564, al ware het nog niet afzonderlijk in de provinciën afgekondigd. Intusschen had de Paus de Dekreten van het Concilie aan den koning PHILIPPUS gezonden, om deze te doen afkondigen. De Koning nam dadelijk het concilie aan als gehoorzame zoon der H. Kerk en beval aan de Gouvernante van de *Nederlanden*, hieraan te voldoen in hare provinciën. Dit baarde eene nieuwe en zware moeilijkheid. Sommigen zeide, dat men mogt afkondigen de *leering* van het Concilie, maar niet de Dekreten en wetten, gemaakt op beneficiën of zaken van kerkelijke discipline, omdat daarin gehinderd konden zijn de regten van den soeverein of van bijzondere personen. De afkondiging die te doen

Concilie van *Trente* tegenwoordig zijn geweest. Het zijn deze: ANTONIUS DE PERENOT, Bisschop van Atrecht, eerste Aartsbisschop van Mechelen; — CAROLUS DE CROY, Bisschop van Doornik, met FRANCISCUS SONNIUS, leeraar in de godgeleerdheid, en LAURENTIUS PRATANUS, Kanonik van Doornik; — ROBERTUS DE CROY, Bisschop van Kamerijk; — PÉTRUS VORSTIUS, geboren te Antwerpen, Proost der Cathedrale Kerk te Kamerijk; — GUILIELMUS à PICTAVIA, Kanonik en Aartsdiaken van de Kempen, in het Bisdom van Luik; — GERARDUS DE HAMERICOURT, Abt van St. Bertin te St. Omer, daarna 1e Bisschop van St. Omer; — RUARDUS TAPPER, van Enkhuizen, doctoer in de Godgeleerdheid, Deken der Koll. Kerk van St. Petrus te Leuven, een vermaard geleerde, die vele boeken tegen de Lutheranen geschreven heeft, — JOANNES LEONARDI, bijgenaamd VAN DER EYCKEN, leeraar in de Godg. en zeer ervaren in de H. Schriftuur; — SONNIUS werd in 1551 voor de tweede maal naar *Trente* gezonden, als afgevaardigde van MARIA, de Gouvernante der Nederlanden en van de Universiteit van Leuven; JUDOCUS RAVESTEYN, JOANNES WOUTERS, Preekheer, beide leeraars in de Godgeleerdheid; — JOANNES MAHUSIUS, Minderbroeder, professor der H. Schrift, daarna eerste Bisschop van Deventer; — ROGERIUS DE JONGHE, eremiet van den H. Augustinus, Provinciaal der orde; — ALEXIUS CANDIDUS, Karmeliet; — VALMARUS BEERNAERTS, van Eecke, leeraar in de beide regten; — GREGORIUS SYLVIUS of SAUVAGE, predikheer, leeraar in de godgeleerdheid; — ANTONIUS GHENARD en WINANDUS VAN WYNGAERDE, de eerste Kanonik, de andere Proost te Luik; — In 1561 zijn door den Koning van Spanje *Philippus II* naar *Trente* gezonden FRANCISCUS RICHARDOT, Augustijn, leeraar in

stond, verontrustte velen, inzonderheid de nieuwsgezinden: Zij beviel hun niet, omdat daarin bekrachtigd wordt de jurisdictie van het kerkelijk gerechtshof, van de Bisschoppen en inquisiteurs; daarom joegen zij het volk, dat zij weleer tegen dezen hadden opgeruid, op nieuw vrees aan, voorwendende dat er in het Concilie vele verordeningen waren tegen de regten des Konings en de voorregten der provinciën. Niet slechts de nieuwsgezinden werden verontrust, maar ook allen, die zich nog leden van de katholieke kerk noemden, maar als liberalisten van hunnen tijd, gelijk zij dit waren, de kerk poogden te bemoeijelijken, en de „vrijheden“ begrepen als inbreuken op de vrijheden der kerk. De vooroordeelen en de onkunde van eene groote menigte maakten dit drijven van ettelijken gemakkelijk (a.) De *Prins van*

de godg., in hetzelfde jaar eerste Bisschop van Atrecht; — ANTONIUS HAVET, Preekheer, leeraar in de godg., eerste Bisschop van Namen; — MARTINUS RIJTHOVEN, anders BOUDEWIJNS, leeraar in de godg. eerste Bisschop van Iperen; — CORNELIUS JANSSENIUS van Hulst, leeraar in de godg. eerste Bisschop van Gent; — MICHAËL BAIJUS, van Aeth, leeraar in de godg. en JOANNES HESSELS, van Leuven, insgelijks leeraar in de godg.

Wanneer men in de geschiedenis van het *Concilie van Trente*, behalve de hiergenoemde, in aanmerking neemt het groot getal der Bisschoppen, Abten, god- en regtsgeleerden die het bijwoonden, de menigvuldige en langdurige raadplegingen met één woord den arbeid die er besteed is, om de leering der H. Kerk duidelijk en nauwkeurig voor te stellen, zal men 'teenemaal overtuigd worden, dat het genoemd Concilie aller eerbied waardig is, al werd het slechts aanzien als eene vergadering van menschen. Wat waren de Sijnoden, vergaderingen en raadplegingen der *Lutheranen* en *Calvinisten*, in vergelijk met die van *Trente*? Ik wil in geene ontwikkeling treden. De Katholijken erkennen daarenboven in het Concilie van *Trente* dien zonderlingen bijstand van den H. Geest, die Christus aan zijne Kerk beloofd heeft, en zij aanzien de Dekreten van het *Concilie* voor zoovele godspriaken. Zie C. SMET, alsvoren, d. 2, bl. 442—444.

(a.) Zie de Geschiedenis als voren door W. J. F. NUYENS, bl. 215.

Oranje, (a.) die in de beroerten van dien tijd en in de uitbreiding der ketterij in *Nederland* een zeer groot deel gehad heeft, stelde zich tegen de gemelde afkondiging om eene andere reden: hij zeide dat de Dekreten mishagden aan de Protestanten en zelfs aan eenige katholieke Prinsen van *Duitschland*; vervolgens dat het zeer onvoorzigtig zou zijn die aftekondigen in de *Nederlanden*, gelegen in de buurt van *Duitschland* (b.)

De leden van den staatsraad, die ontevreden waren, omdat men hun niet dadelijk dergelijk gewichtig besluit had medegedeeld, beweerden even als de Prins, (mogelijk op zijn inblazen) dat de duitsche vorsten argwaan zouden opvatten omtrent eene verstandhouding tusschen den koning en den Paus (als of de koning ten gevalle der luthersche vorstjes zulk een allergewichtigsten maatregel moest laten varen): zij zeiden ook dat velen misnoegd waren, en zelf geestelijken, om de daar door verkorte privilegiën; terwijl al die schreeuwers en beschermers der privilegiën niets meer of minder beoogden dan eene volledige verandering in de godsdienst zelve te brengen. De koning *FILIPS* hield voet bij stek, alles week bij hem voor het katholicisme. In weerwil van alle tegenkantingen hield de koning vol, dat het moest afgekondigd worden; hij gelaste **andermaal de Regentes** met de uitvoering daarvan in de *Nederlanden*.

Zij aan deze last voldoende, zond eenen brief aan de Bisschoppen

(a.) Hij was uit eene der edelste familiën van *Duitschland* geboren en opgevoed in de Luthersche leering. Aan het Hof van Keizer *KAREL V*, door wien hij zeer begunstigd werd, gedroeg hij zich als katholiek. De koning *PHILIPPUS* ontving hem, in 1555, in de orde van het gulden vlies en maakte hem Stadhouders van verscheidene provinciën. Doch de hoogmoed van *WILLEM* was hiermede niet verzaad, hij vermeende dat het gouvernement van *Nederland* hem toekwam, om de diensten, door zijne voorouders bewezen. Wat zijne religie aangaat, deze was twijfelachtig, of liever hij had er geene. Het schijnt dat hij geheel zijn leven niet anders dan heerschappij gezocht heeft, daartoe gebruikte hij vele middelen, voegde hij zich naar alle omstandigheden, vertoonde hij zich in alle personaadjes, enz. *SMET* ib. bl. 473. Zie. vooral wegens hem *de Geschied. der Nederl. beroerten in de XVI eeuw* door *F. J. W. NUIJENS*.

(b.) *FRANC. HARAEUS Annal*, t. 3, pag. 30.

den 11 Julij 1565, met bevel van het Concilie aftekondigen in alle kerken en plaatsen, waar het zal betamen, en eenen anderen brief, den 24 dier maand aan de magistraten der steden, dat zij den Aartsbisschop en de Bisschoppen zouden te hulp staan niet slechts in het afkondigen, maar ook in het ten uitvoer brengen van het concilie zoo door de geestelijken als door de leken. (a.)

MAXIMILIANUS DE BERGHES, Aartsbisschop van *Kamerijk*, die nog altijd het Bisdom van *Antwerpen* in hoedanigheid van *Ordinaris* bleef besturen, deed het *Concilie van Trente* te *Antwerpen* en in de *Diocese* afkondigen, (b.). Het is niet te betwijfelen, zegt DIERCKSENS (*Antw. Ch. cresc. . . t. 4, pag. 261.*) of deze afkondiging heeft de gemoederen der nieuwsgezinden onthutst en verbitterd, vooral der Calvinisten, die zich zeer hevig uitlieten tegen de vereering der H. beelden, die in gemeld Concilie bevestigd werd. Men leest dat te *Antwerpen*, den 28 Aug. 1565, en misschien dien ten gevolge, de Beelden van den gekruisten JESUS, aan de Engelsche beurs en het Falconsplein, zijn geschonden geworden. Er is onderzoek gedaan naar die beeldstormers; zij zijn gedaagd voor het regt, doch te vergeefs. (c.)

(a.) DIERCKSENS, *Antw. Ch. nasc. t. 4, pag. 255—261.*

(b.) Dat het te dien tijde afgekondigd is, blijkt uit de opmerking van den Bisschop MIRÆUS in zijne redevoering gehouden in de synode der *Diocese* in 1610.

Hij dorst vastelijk verzekeren dat de Dekreten van het H. Concilie van *Trente* in het jaar 65 van de vorige eeuw waren afgekondigd. Wijders wat het Luiksche deel aangaat, waaruit de Antwerpsche *Diocese* moest zamengesteld worden, daarvan zegt J. CHAPEAUVILLE, dat de besluiten van het Concilie van *Trente*, op bevel van den Bisschop van *Luik te Breda* en in die plaatsen, waarover verschil bestond, en bijgevolg in de dekenaten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* zijn afgekondigd (*Sijnops monum. t. 1. pag. 79.*)

(c.) PAPERBROCHUS *Annal. Ms.* uit de registers der stad. — De nieuwsgezinden begonnen vrijheid van Religie te verzoeken; dan deze werd door den Koning geweigerd. Zij ruiden gedurig het volk op tegen het Concilie van *Trente*, door valsche verklaringen, en zelfs de Prins van *Oranje* verzette zich steeds tegen het gevoelen van den Kardinaal *Granvelle*, met wien hij in den raad van Staten en van de

Niets heeft meer medegewerkt, om de ketterij of nieuwe leer in de *Nederlanden* ingang te doen hebben en de gevaarlijkste beroerten te veroorzaken, dan de *ligue* of het bondgenootschap van vele Edellieden, door hetwelk zij in het jaar 1566 onderling bijstand aan elkander beloofden. Zij, die bondgenooten verzochten den 3 April van genoemd jaar aan de Regentes der *Nederlanden*, dat zij de oude wetten aangaande de religie als ook de inquisitie zoude opschorsen, tot dat men den Koning zou smeeken die teemaal te vernietigen en tot dat er nieuwe placcaten volgens het goeddunken van de staten generaal zouden uitgevaardigd worden.

Hierop heeft de Regentes geantwoord, dat zij zou trachten den Koning te bewilligen, enz. Doordien zij eenigzins verhoord waren werden zij ook stouter, en kregen meer aanhangers. De nieuwsgezinden schepten weder moed door de hoop op zachtere wetten, en onder de bescherming der liguisten. Zij, die eerst vrijheid van godsdienst hadden gevraagd, predikten in den beginne in 't heimelijk, en nu kwamen zij ten voorschijn en predikten in 't openbaar, de Lutheranen in *Brabant*, de Calvinisten in *Vlaanderen*, de Herdoopers in *Holland* en *Zeeland* tegen elkander en verdreven de een den anderen waar zij konden; echter gezamenlijk predikten zij tegen den Paus, tegen de Monniken, de Priesters, de Beelden tegen de Inquisitie, het Concilie van Trente en de geheele katholieke Religie; mitsgaders tegen den Koning en de Magistraten.

Die dwaalgeesterij vond bijval en werd met vermaak aanhoord door het onwetende volk in steden en dorpen. Dit openlijk verkondigen der nieuwe leer had de onstuimigste bewegingen te weeg gebracht en de ijsselijkste heiligschennissen doen begaan, als bereids gezegd is.

Consulte zat, en wijders tegen al wat de Koning voorschreef, om de Katholieke Religie en den kerkelijken staat te verheffen of te beschermen. Hij wist door zich en door anderen te verkrijgen, dat de Kardinaal uit Nederland geroepen werd. Dit vermeerdeerde het betrouwen der nieuwsgezinden, dat het land volgens hunne begeerte zou bestuurd worden. C. SMET als voren. ib. bl. 274.

Het volgende jaar was nog gevaarlijker voor de religie en voor den staat: trouwens in 1567 hebben vele steden van Nederland bij den geest van ketterij gevoegd een openbaren weêrstand aan den soevereïn, en onder deze ook *Antwerpen*.

De prinses MARGARETA de stad Valenciennes veroverd hebbende, verschrikte de wederspanningen en achtte zich in staat, om aan de Magistraten en Gouverneurs eenen nieuwen eed van getrouwheid op te leggen, te weten, „dat zij den koning getrouwlijk zouden *ndienen tegen al die verklaard zouden worden pligtig te zijn van gekwetste Majesteit, zonder uitneming van personen.*” Door het doen of weigeren van dien eed kwam oneenigheid tusschen de bondgenooten en vervolgens brak hunne magt. De Prins van *Oranje* weigerde den eed, deed afstand van zijne bediening en vertrok uit het land: Zijn broeder LODEWIJK van *Nassau* vertrok insgelijks tot groote droefheid der kettters, die op hem steunden. Door de zorg der Regentes en de kloekmoedigheid harer krijgsoversten, werden schier alle provinciën in hunnen vorigen staat hersteld, de katholieke Religie geëerd, de kettters verdreven, de zoogenaamde geuzen ten deele in genade ontvangen, ten deele verbannen.

Den 10 April gaf de Senaat van *Antwerpen* te kennen, dat de preken en de religie-oefeningen der Calvinisten en Lutheranen noodzakelijk ophouden en zij vertrekken moesten, tot behoud van de stad en ter voorkoming der verontwaardiging des Konings. Dit was de verklaarde wil der Regentes. De predikatiën der nieuwsgezinden hebben alzoo te *Antwerpen* opgehouden, nadat ze tien maanden lang opentlijk hadden plaats gehad in de kerken en op openbare plaatsen. Zoodra de Prins van *Oranje* het land had verlaten, was hierdoor zulk eene verslagenheid onder de Calvinisten ontstaan, dat zij gansch ontmoedigd, hoopswijze niet slechts uit deze stad maar ook uit de andere steden van *Brabant* begonnen te vlugten met zulken haast als zouden zij te laat komen, zegt BOR als voren bl. 117.

Toen de stad van de rustverstoorders gezuiverd was en haar

vorig aanzien herkregeu had, is den 24 April eene plegtige Mis van het *II. Sacrament* gezongen in de *L. Vrouwe kerk* en daarbij het statig gelui der klokken gebruikt, die sedert eenige maanden niet gehoord waren (a). De Katholieke godsdienst werd nu weer vrij en opentlijk uitgeoefend. De Aartsbisschop MAXIMILIANUS DE BERGHES kwam den 15 Mei te *Antwerpen*, herwijdde er de groote kerk en het kerkhof en wijdde een altaar in het koor. Met hem was ook gekomen MARTINUS CUPERUS, Bisschop van *Calcedonië* zijn suffragaan, die den 20 dier maand de andere altaren dezer kerk gereconciliëerd of gewijd heeft, welke verrigting daarna door hem in de andere kerken der stad plaats had. *Antw. Chron.* bl. 133.

FRANCISCUS SONNIUS, die eindelijk in 1569 tot eersten Bisschop van *Antwerpen* gekozen en in 1570 in het bezit van het Bisdom gekomen was, beijverde zich mede en hield zich onledig met alwat tot geestelijk nut zijner onderhoorigen kon strekken; hij begon buiten de stad de kerken te herwijden, welke door verschillende onteeringen ontheilgd waren. Eene algemeene kwijtschelding of amnestie werd afgekondigd zoo van de zijde des Pausen als van die des konings, voor alle kettters, beeldstormers en anderen, die tot den schoot der kerk zouden wederkeeren, waarbij de Bisschop eene redevoering hield en weinige dagen daarna nog eene tweede, om het volk aantesporen, ten einde deze aanbodene gunst zich ten nutte te maken (zie de *levensberigten der Bisschoppen*, art. SONNIUS.). Terwijl de Bisschop ijverde, om de geestelijkheid te hervormen en reeds bedacht was eene kweek-school van dezelve op te rigten, en om de dienst Gods te

(a.) SURIUS in *Comment*, p. 924. Wanneer de Regentes den 28 April te *Antwerpen* kwam, is Zij op eene zeer deftige wijze als in triomf ingehuldigd en naar de hoofdkerk geleid, waar zij door de opwachende geestelijkheid ontvaugen en processie-wijze naar het koor gebragt is; hier werd eene Mis van den H. Geest en het: *Te Deum laudamus* gezongen, waarna ROGERIUS DE TASSIS Deken, met het kapittel Haar in eene treffelijke redevoering begroet heeft. *Antw. Chron.* bl. 132.

zuiveren en te herstellen, - ontstond er een kwaad, waardoor eindelijk alle zoo goddelijke als menschelijke aangelegenheden ten onderste boven gekeerd werden, — de opkomende beroerte, die zooveel kwaad heeft toegebracht aan de religie en ook aan het land en deszelfs bewoners. De Prins *van Oranje* rustte niet; maar tuk op wraak, beschikte hij zijne zaken nu voorzigtiger dan tevoren. Hij verschafte zich eene vloot, en de gevlugte of verjaagde Nederlanders, bekend onder den naam van *Watergeuzen* of *Zeegauzen*, hebben de ongehoordste wreedheden gepleegd. Van gelijken had hij te land en vooral buiten 's lands voor zich bondgenooten weten te winnen.

Terwijl de Hertog van Alba, FERDINANDUS ALVAREZ DE TOLEDO die intusschen naar de *Nederlanden* was gezonden, zich teenemaal bekommerde met te volbrengen de begeerte van den Paus en van den Koning in het afkondigen van het Concilie van *Trente* en in het bestraffen der wederspanningen, bragt de Prins *van Oranje*, geholpen door eenige Duitsche en Fransche Prinsen, hier die langdurige en gruwzame oorlogen te weeg, welke eerst in 1609 oor een bestand geschorst zijn, oorlogen, niet zoozeer ondernomen tegen den wettigen Souverein dan tegen de katholieke Religie, en door welke eindelijk verscheidene provinciën der *Nederlanden* de openbare oefening dier Religie verloren hebben. (a)

De Prins die *Holland* en *Zeeland* aan zich verbonden had, bragt oneenigheid in de andere provinciën, in de hoop van er ook de overhand te krijgen. Zijne hoop was te meer gegrond, doordien het volk zeer ontevreden was van de Spaansche krijgsbende, die niet betaald wordende, groote baldadigheid bedreef, en zelfs in 1576 eenige steden plunderde, onder andere de stad *Antwerpen*, met eene razernij, die de *Spaansche furie* genoemd werd en drie dagen duurde. (b.)

(a.) C. SMET ib. bl. 481.

(b.) Reeds in 1574 had *Antwerpen* om die reden veel te lijden van de Spanjaards; zij maakten zich meester van het stadhuis den 23 April en vormden eene

In 1575 had men te *Breda* gehandeld over den vrede tusschen de Konings — en Oranjegezinden; in verscheidene bijeenkomsten stelden zij, ieder hunne belangen voor, tot dat zij den 14 Julij onverigter zake naar huis keerden. De oorlog bleef intusschen voortduren, en op het platte land hadden de bewoners en vooral de geestelijken veel te lijden van de nieuwsgezinden. De staten der provinciën *Henegouwen*, *Artois*, *Vlaanderen* en *Braband* maakten een verbond onderling en met den Prins van *Oranje*, tegen de Spaansche soldaten, die men wilde verbannen of verdrijven en vijanden van het Vaderland verklaren (a). De Spanjaarden deden eenen uitval uit het kasteel van *Antwerpen*, namen de stad in, verbrandden het stadhuis met onderscheidene burgerwoningen rondom hetzelfde, plunderden en hielden het lang vol tegen de staten.

De staten, van den Koning afvallende, riepen andere prins en stelden die aan, en eindelijk werden alle geestelijken uit de stad gedreven en de openbare godsdienst vernietigd, totdat ALEXANDER FERNESIUS, na 9 jaren van rampspoed, de stad herwonnen zijnde, alles heeft hersteld. Zie hier de toedragt der zaak.

nieuwe regering, kozen den 10 Mei een nieuwen bevelhebber, een Spaanschen Apostaat, die de krijgsdienst aanvaard had, zonder wiens toestemming niets mogt verrigt worden noch in 't kerkelijke noch in 't burgerlijke. Den 11 sloegen zij eenen autaar op vóór het stadhuis terwijl een Spaansch Kapellaan de Mis deed, waarbij met geweld daartoe gedwongen, tegenwoordig was ROGERIUS DE TASSIS, deken van het kapittel, en een Jesuit predikte. Den 14 drongen zij nog geweldiger op betaling aan, en de Gouverneur der *Nederlanden* beloofde, den 16, binnen kort betaling te doen. Van den 17 tot den 21, zijn de burgers, ieder naar zijnen staat verplicht geworden, geld, zilverwerk en halssieraden te leenen, om geld te slaan. Ook de Bisschop gaf al zijn zilverwerk en zijne meubels ten beste, om de burgerij te gemoet te komen, in de som van f400,000 die van hen werd afgeperst tot soldij der Spanjaarden. DIERCXENS, t. 5, pag. 182-183.

(a.) Den 9 November 1576 werd een tractaat van vereeniging te *Gent* door de afgevaardigden der provinciën geteekend, bekend onder den naam van "*de pacificatie van Gent*," bestaande in 25 artikelen. Zie de belangrijkste bij C. SMET, als voren, d. 2, bl. 497.

De koning van *Spanje* FILIP II had JOANNES VAN OOSTENRIJK, Zoon van keizer KAREL V, tot Regent der *Nederlanden* afgezonden, en deze nam, met toestemming van den Koning, de *pacificatie van Gent*, door een plechtig Edikt aan en bekrachtigde dit; hij zou, door minzaamheid en inschikkelijkheid, buiten twijfel, al de gemoederen tot zich en den Koning getrokken hebben, indien de hoogmoed des Prinsen van *Oranje* en de geest der ketterij, al die schoone voortekens van eene aanstaande rust niet hadden doen verdwijnen. Deze Prins weigerde dit Edikt te onderteekenen; hij verklaarde te grooten smaak in het Calvinismus gevonden te hebben om dit niet voor te staan; hij wist den Regent, door valsche geruchten, bij het volk en de Staten zóó hatelijk te maken, dat deze, zijn gezag vernietigd en zijn leven in gevaar ziende, naar het kasteel van *Namen* vlugtte. De afgevaardigden der provinciën maakten zich gereed om JOANNES VAN OOSTENRIJK met de wapenen aan te randen, riepen den Prins van *Oranje* tot hulp en verzochten hem naar *Brussel* te komen (a). De hertog van *Arschol*, de graaf van *Lalain* en meer andere edelen merkten zeer wél, dat de Katholijke religie in gevaar zou komen, en hierom verzochten zij den Aartshertog MATTHIAS, dat hij ten spoedigste het bestuur der *Nederlanden* op zich zou gelieven te nemen, en ziet, hij kwam zoo spoedig mogelijk: maar ook deze onderneming heeft weinig geholpen, om de ware godsdienst in de *Nederlanden* te bewaren. Trouwens, toen de prieters en religieusen den ontworpen eed weigerden, *van weérstand te bieden aan JOAN VAN OOSTENRIJK*

(a.) Zij baden den Prins 1^o dat hij de *pacificatie* zou doen onderhouden in die plaatsen, waar zij aangenomen was; 2^e dat hij in *Holland* en *Zeeland* de vrije oefening der Katholijke godsdienst zou toestaan; 3^e dat hij plechtig zou beloven dat hij de katholijke religie niet zou bestrijden of laten bestrijden, en — niet gedoogen dat eene andere in deze provinciën geoefend werd; doch de Prins weigerde dit ten deele: hij beloofde slechts, dat hij volgens de gem. *pacificatie van Gent* nooit zou gedoogen dat tegen de gemeene rust of tegen de R. Kath. religie iets ondernomen of begonnen werd. HAREI *annal* t. 3, pag. 263.

en zijne aanhangers enz." (die nog altijd de wettige Regent was), werden zij door de soldaten uit de stad gejaagd. De protestanten vroegen van de Staten eenige kerken in de stad, om de nieuwe religie te prediken. Dat was echter openlijk tegen het vredesverdrag van *Gent*, hetwelk men deed bezweren. De vertegenwoordigers der Staten waren niet kloek genoeg om het verzoek te wijzen van de hand; zij lieten het onbeantwoord. De sektarissen, door hun eigen gezag en ondersteund door den Prins van *Oranje*, maakten zich meester van verscheidene kerken. De Calvinisten predikten in de kerken der *Jesuiten*, der *Minderbroeders*, van *St. Andries* en van *St. Jacob*; de Lutheranen in de kerk der *Fakens* en een deel van *St. Joriskerk*. De sektarissen, geruggesteund, werden nog stouter en zochten de Katholieke religie te weren, en inderdaad zij bragten het zoover, dat in de maand Mei 1579 uit gedreven werden alle geestelijken zoo regeliere als wereldlijke (a.), die 16 dagen op schepen gevangen gehouden werden, terwijl ROGERIUS DE TASSIS, de koordeken met nog 43 andere geestelijken, gedwongen werd uit de stad te blijven, schoon de overige later mogten wederkeeren, toen in de maand Junij daaraanvolgende de *Religie-vrede* is afgekondigd (b).

(a.) AITSINGA (bl. 269) denkt dat het getal verjaagde geestelijken ongeveer 140 was. STRADA zegt dat er niet minder dan 200 waren. VAN METEREN brengt het getal op 220. Onder deze waren de *Jesuiten* niet; die waren immers sedert acht maanden uitgejaagd; en — de *Capucijnen*, *Augustijnen*, *Discalcers*, *Minimen* en *Karthuizers* woonden nog niet in de stad. DIERCXENS t. 5, pag. 337.

(b.) Deze vrede, gemeenlijk genoemd, „*de Religions-vrede, geaccordeert ende gepubliceert binnen Antwerpen den XII Junii MDLXXIX,*” vindt men medegedeeld bij DIERCXENS, t. 5 pag. 364—374.

„Volgens de *Poincten ende articten bij zijn Hoocheit . . . enz.* gepubliceerd XII dach Junii MDLXXIX, mogen (volgens Art. 4) in deser stadt wederkommen de *weerlijke priesters* en de *gebeneficieerde uijtgesunderd de ghene, die gespécificeert staen in seker billet op heden geteekent . . . die nog tertijt sullen vuytblijven.*” Het zijn deze *Rogierius de Tassis* deken voornoemd; *Sijlvestre Pardo*, Licentiaat in de godgeleerdheid; na de verovering der stad (1585) Vikaris-generaal, welk ambt

JOANNES MIRÆUS Bisschop van Antwerpen drukt zich hieromtrent zeer wel uit in zijne redevoering, den 11 Mei 1610, gehouden

hij ook bediende in 1595 en 1602; *Henrick Verdungen*, professor en kanonik; *Jacob de Campo*, licentiaat en aartsdiaken; *Adrianus Malepaert*, bachelier in de godgeleerdheid en thesaurier; *Henricus Hubertus* (beter *Zibertus*) van *Dungen*, kanonik en professor, *Simon Moers*, licent kanonik officiaal, en na 1585 Vicaris-Generaal; REIJNERUS BRAKEL. (Zie wegens hem boven); *Carolus de Terne*, kanonik, thesaurier; *Blankwalt*; *Wallerus Verstegen*, licentiaat in de II. Godgeleerdheid, gegradueerd kanonik; *Godefridus Voesels* (*Veusels*) leeraar in de beide regten, kanonik schoolarch, sijnodale regter; *Muscke*; *Tourlant* (*Bartholomeus*) kanonik; *Joannes de Moor*; *Emanuël Philips Tornesius*; *Manriques*; *Michaël Godefridus*; *Petrus Coolput*; *Joannes Verlunten*; *Petrus Soetens*; *Carolus de Soreq*; *Cornelius Cleun*; *Jacobus Deems*; *Segerus Malepas*; *Antonius de Compostella*; *Bruijninx*. *Jacobus van Gkele*; *Theodorus Borchouts*; *Lisdonek*; *De Schel*; *Jacobus Nagels*; *Henricus der Kinderen*; *Segher*, kappellaan van de droogscheerders; *Joannes Fredericus Luminus*, opperparochiaan van het Begijnhof; *Gregorius Rubbens* (anders *Robijns*); *Joannes Calen* en *Cornelius Loijcx*, drie uit de Burchkerk; de Parochiaan van onze Lieve Vrouwe, gekomen van Haarlem, (Pastoor of assistent van den Plebaan;) de geestelijke, die bestemd was om de met de pest besmatte zieken te bedienen, (de opper Parochiaan) de Pastoor van St. Joris, *Antonius Caspar Launius*, die tijdens het ballingschap te Keulen zijn Domicilie heeft gevestigd.

Art. 5 Zegt „dat de geestelijke personen niet en zullen hebben eenige Jurisdictie op de wereldlijken; noch en sullen hun oock niet mogen moeijen mette politieke zaken; maer sullen dien aangaende subject sijn aen de Magistraet” . . . Hiervandaan dat men in het register der verrigtingen van het Vikariaat, geene verrigtingen aangeteekend vindt van den 24 Mei tot den 9 Augustus 1580, van welken dag af weer al het verrigte opgeteekend is, niet onder den naam van het Vikariaat dat in ballingschap was, maar onder den naam van den plaatsbekleedenden Deken en het kappittel, die in plaats van het Vikariaat handelden.

De hier bedoelde *punten* en *artikelen* waren door den groothertog MATTHIAS en Prins WILLEM van Nassau geteekend; zij waren een staaltje van den *Religions vrede*; doch in vele punten vrij wat hatelijker en nadeeliger aan de Roomsche godsdienst.

De *Religions-vrede* had dan ook niet veel bijval; hij werd afgekondigd ja, nit naam van den Senaat der stad, maar noeh de groothertog, noch de Prins, wilden deze teekenen, daar de Staten-generaal dien ook niet wilden bekrachtigen noch op hunnen naam uitgeven.

In 1585, toen Antwerpen weer onder het wettig gebied van Spanje terug was gebracht, konden alle bannelingen naar verkiezing vrij tot hunne betrekkingen wederkeeren. (DIERCKENS, t. 5 pag. 354—364.)

in de kerkvergadering door hem belegd; hij zegt; „In 1579 is „een zeer zwaar tempeest ontstaan, waarbij elke geestelijke orde, „door de Calvinisten gevangen en buiten de stad in ballingschap „gezonden werd. Vervolgens is er aanstonds zulk eene woede en „waarlijk duivelsche razernij tegen God, de Heiligen, de Tempels, „de Altaren, de Priesters, de Monniken en hunne bezittingen „opgerezen, dat ik nauwelijks ééne kerk in de gansche Diocese „ken, die niet goddeloos en barbaarsch geschonden of onteerd is. „Wat zal ik verder zeggen van de velden, die met christen-bloed „doorweekt zijn? De woningen der heiligen en braven in spelonken „van wilde dieren veranderd, de verwoesting en wildernis voor „vele jaren in dit zoo vruchtbaar land gebragt? Zoovele gedenk- „teekenen der oudheid vernield? Welk soort van ellenden en „onheilen is er, waarmede het eertijds zoo florerende Belgie niet „gekweld is geworden?“ *Sijnod. Belg.* 3, pag. iii. Zie verder wegens de wederregtelijke en hatelijke handelwijze der nieuwsgezinden jegens de Katholijken en hunne godsdienst bij **DIERCXSENS** *Antv.* t. 5. pag. 295 350.

Verschrikkelijk waren de rampen van den tachtigjarigen oorlog. Bij een aanzienlijk deel der ingezetenen van het Bisdom had men dientengevolge den ondergang van de katholieke godsdienst te betreuren, welker openbare uitoefening door de opstandelingen werd gestremd en verboden in al de plaatsen, welke zij konden bemagtigen. In 1581 den 26 Julij, hebben de Staten der vereenigde provinciën een Edikt te 's Hage afgekondigd, waarbij verklaard werd, dat de Koning van *Spanje* PHILIP II al zijn regt op de provinciën der *Nederlanden* verloren heeft, en met het vervallen verklaren van het Koninklijk gezag, werd mede de katholieke godsdienst en het gezag der H. Kerk te niet gedaan: geheel het land veranderde van gedaante en kende zich zelve niet meer. Van toen af nam de afval van het katholijk geloof, in zonderheid in de noordelijke streken zeer toe, en werd de geestelijke verzorging der nog standvastig blijvende katholijken ten hoogste moeijelijk.

Een groot deel van het Bisdom verviel in eenen betreurenswaardigen toestand door strooptogten, brandschattingen en andere oorlogsrampen; en wat nog erger was, te midden dier onheilen, werd ook de uitoefening van de Katholieke godsdienst jammerlijk getroffen. Vele kerken en gewijde plaatsen werden door het baldadig krijgsvolk deerlijk geplunderd, onteerd en sommige vernield: in sommige gemeenten greep men de geestelijke herders vast, zij werden soms gekneveld en gekerkerd, en men stelde hen niet weder in vrijheid, dan na betaling van een zwaar losgeld, terwijl dáár, wáár de vijand des Konings zich kon vestigen, aan de openbare godsdienstoefeningen een einde gemaakt werd. (a.) Het ware te lang de twist, strijd en mishandeling, in elke stad en parochie voorgevallen, hier aan te teekenen; de plaatselijke beschrijving van de steden en de dorpen zal ons een aantal voorbeelden dier rampen opleveren. (b.)

(a.) Die een langer verhaal verlangt, kan dit vinden in de *„Kerkelijke Historie van Nederland door HAZART,“* d. 7, cap. 6 en vlg. en bij andere schrijvers.

(b.) Van *Antwerpen* zal ik iets mededeelen tot een staaltje. Behalve wat er bij de beeldstormerij in 1566 is voorgevallen, als bereids gezegd is, had hier wederom in 1580 eene nieuwe verdrukking plaats: de Katholijken en de Geestelijken hadden de gedurige en onverzoenlijke verbittering der Calvinisten te verduren niet alleen, maar al de kerkelijke goederen werden verbeurd verklaard en verkocht; zij bleven de katholijken verdrukken en hun de kerken ontnemen; terwijl vele burgers uit de stad in ballingschap gezonden werden.

In 1581, toen *Breda* veroverd was, heeft dit de woede der Calvinisten nog meer ontstoken, en werd daarop de openbare uitoefening der godsdienst geheel verboden. Den 4 Mei werden eenige autaren verbroken, en den 22 Junij de overige en het kostelijk kruis boven het Odeum. Den 26 Junij is eveneens gehandeld met de beelden en altaren van *St. Michiel* en van *St. Jacob*, — den 27 in alle kerken en kapellen der religieusen en in het groot Gasthuis, — den 28 in *St. Salvators*. Toen de Prins van Parma grooten voortgang maakte en *Antwerpen* naderde, werden de ontaarde Antwerpenaren verbitterd en opgewonden tegen de oefening der Kath. godsdienst en tegen de Katholijken. Zij namen wég wat er nog van de openbare dienst overig was en verboden deze op zware straffen, terwijl vele Katholijken, zoo geestelijken als leken gebannen of in den kerker geworpen werden. Zie deswegens *DIERCKENS* alsvoren, t. 6 op verschillende bladen.

Hoe moeilijk het ook aan de geestelijke overheid des Bisdoms was, in den jammerlijken toestand, waarin de aangelegenheden der godsdienst vervielen, eenigermate te voorzien, werd intusschen elke gelegenheid daartoe ijverig te baat genomen, zoo slechts het daarstellen van heilzame verordeningen op eene veilige wijze konde geschieden.

De Katholijke Prins ALEXANDER VAN PARMA heeft in 1581 en de volgende jaren het gezag van den Koning FILIP II, tezamen met de Katholijke godsdienst in vele steden hersteld: hij deed al het mogelijke om de R. Kath. eeredienst tot haren vorigen luister terug te brengen. Hij veroverde onder anderen de stad *Breda* den 28 Junij 1581, en (om slechts eene enkele meer te noemen) *Antwerpen* in 1585. Den 27 Aug. van dat jaar deed hij zijne intrede in de stad, en stortte, onder het zingen van het *Te Deum*, zijne gebeden en dankzeggingen in de hoofdkerk.

De afgezanten van *Antwerpen* verkregen den 17 Augustus 1585, eene overeenkomst van vrede van den Prins ALEXANDER VAN PARMA zij bevatte 27 artikelen, die den 20 dier maand te *Antwerpen* afgekondigd werden, eerst den 27 kwam de Prins in de stad.

Men vindt deze artikelen in de „*Plaaccaten van Brabant*,” d. 1, bl. 614, en bij P. BOR, B. XX „Eerst,” zegt STRADA, „is er eene voorwaarde wegens de religie vastgesteld; — namelijk”: „Eene en wel de oude Religie is den Antwerpenaren voorgeschreven; — Zij zijn verplicht de kerken, die vervallen zijn bij tijds te herstellen, en de verjaagde gezinnen der Religieuse orden in de stad, en in hunne huizen en bezittingen aan te nemen,” (ook de Jesuiten). Zie mede PAPPENBR. *annal.* t. 4, p. 183.

Deze gedenkwaardige zegepraal had alzoo ten gevolge, dat te *Antwerpen* en in *Brabant* de Katholijke religie, welke zooveel jaren door burgerlijke beroerten en de gevoelens der kettters was gekweld geworden, tot rust kwam en door geloof en godsvrucht loffelijk bloeide, zelfs meer dan ooit te voren. De geschondene of vervallene tempels zijn spoedig herbouwd en betamelijk versierd, — en in 't vervolg als heilig aangezien. De religieusen en

de Kanoniken keerden terug. BRABO en de ontuchtige PRIAPUS benevens andere aanstootelijke voorwerpen zijn weggeruimd en in dezer plaats gesteld andere dingen, die godsvrucht inboezemen.

De senaat heeft mede, trachtende de Katholieke zaak te beschermen, bij Edikten gezorgd en geboden dat de vreemdelingen die in de stad wilden komen wonen, een getuigschrift van geloof en zeden moesten overleggen aan den schout; — dat de zon- en feestdagen als vroeger zouden onderhouden worden; — dat niemand voor schoolmeester tot leiding en onderwijzing der kinderen zou aangenomen worden, tenzij hij bevorens geëxamineerd en goedgekeurd zoude zijn door den schoolaster en de commissarissen van den senaat: deze en andere hulpmiddelen voor de katholieke godsdienst verhaalt ons DIERCKENS, *Antv. ch. nasc. . . t. 6, p. 188* en volg. — De 27 voorbedoelde vrede-artikelen vindt men ook bij PAPPENBROCH alsvoren t. 4, p. 189—199.

De toestand van de Bisdommen, die niet minder door het beleid van PARMA dan door de militaire magt is hersteld, is steeds dezelfde gebleven tot in veel latere tijden, d. i. gedurende ongeveer 2 eeuwen, — vooral onder de Nederlandsche Prinsen uit het huis van *Oostenrijks-Bourgondië*; terwijl deze wederom aan het wankelen en eindelijk in 't verval is geraakt bij het uitsterven van dit geslacht, namelijk in den jare 1780, door de dood van MARIA THERESIA in dat jaar. *Syn. mon. t. 1, p. 192—195*.

De Aartsbisschop van Mechelen, JOANNES HAUCHIN kwam te *Antwerpen*, gelijk elders, de godsdienst herstellen en eenige kerken herwijden. ALEXANDER FERNESIUS zond den Bisschop LINDANUS van Roermond naar *Breda*, om er de Katholieke religie te doen herleven; die Kerkvoogd verbleef er vier maanden, ten einde alles in orde te brengen; hij hervormde het kapittel, bestrafte eenige geestelijken om hun levensgedrag, rigtte eene zondagschool op, bragt al de leerlingen onder ééne bestiering, beval den studenten dagelijks Mis te hooren, enz. De Kapittel Vicaris PARDO, die *sede vacante*, het Bisdom bestuurde, wendde ook veel zorg aan om de in verval zijnde Diocese te herstellen; inzonderheid ijverde

hij voor de geregelde tucht der kloosters en om de verstrooide Religieusen terug te doen keeren, en beval, gelijk dit ook de wil des Konings en des Pausen was, dat zij, onder bedreiging van straf, binnen 14 dagen, na de afkondiging van zijn bevel, zich onder de gehoorzaamheid van hunne oversten zouden vervoegen. — Zoodra de opvolgende Bisschop, LEVINUS TORRENTIUS, die in 1586 benoemd werd, in het volgende jaar gewijd was, was mede zijne eerste zorg, vele H. zaken, door de woede der ketters besmeurd en onteerd, in haren vorigen staat te herstellen; hij heeft vele kerken herwijd en kloosters heringerigt, vele afgedwaalde personen tot het geloof, tot den weg der waarheid en der goede zeden teruggevoerd, vele ballingen menschlievend ontvangen, die van hunne goederen of regten door de beroeringen verstoken waren, barmhartiglijk ondersteund of hunne regten terugbezorgd. Vooral was hij als een waakzaam herder er op uit om de kerkelijke tucht te doen herleven, en der jeugd in de christelijke leering onderwijzing te doen genieten.

Intusschen werd de stad *Breda*, den 3 Maart 1590, bij verassing, wederom door de Hollanders hernomen, en dien ten gevolge is de toestand der Katholijken in dit gedeelte der Antwerpsche Diocese allerellendigst geworden (a.): de Calvinisten hebben het hoofd weêr opgestoken en de katholijken op alle wijzen beginnen te kwellen; — Zij hebben de kerken ingenomen en derzelver goederen en inkomsten aangeslagen; tot het jaar 1609 hebben zij de Diocese schatting doen betaling en de bezittingen der geestelijken zoo buiten als binnen de stad aan de zwaarste

(a.) Den 21 Julij schreef de Bisschop TORRENTIUS eenen brief aan den Pastoor van *Breda* CORNELIUS GOBBINCX, om zijn gemoed te verligten tijdens de kettersche vervolging. Men vindt dezen brief in het *Synod. Belg.* t. 3, pag. 337, waar nog gewaagd wordt van 2 andere brieven aan denzelfden pastoor van den 19 Julij en den 30 Aug. 1591; — den eersten sloot hij aldus: ik beveel de stad *Breda* aan uwe godsvrucht, opdat het overschot der goede burgers, zooveel in ons is, bewaard blijve, enz.

lasten onderworpen. (a.) Deze afpersingen en de onveiligheid van geheel *Braband* duurden 19 Jaren na de verovering van *Breda*, en alzoo kon binnen dien tijd de Diocese door den Bisschop niet bezocht noch ook de verwoeste kerken hersteld worden.

Trouwens in den jare 1604 vond de alsdan nieuw gewijde Bisschop JOANNES MIRÆUS de Diocese ellendiglijk verwoest door oorlogen, oproeren en ketterijen, en vele parochiën beroofd van herders, dervoege dat in sommige streken één herder zeven parochiën bediende. Geen wonder, daar de Diocese altijd de grens-scheiding vormde, blootgesteld aan de invallen en verwoestingen der krijgsmannen van de Vereenigde Staten; alsook omdat te dien tijde, onmiddelijk vóór de bovengemelde wijding, de oproe-rige troepen der Aartshertogen, *Braband* wijd en zijd doorkruisten, en te vuur en te zwaard vele vlekken en dorpen verwoestten, welke het afgeperste geld niet gereedelijk wilden betalen. (b.) De Bisschop wendde alle zorg aan, om het hem vertrouwde volk zijne hulp te verleenen; hij voorzag in de behoeften zooveel hij kon: hij heeft Zondagscholen doen oprigten voor de jeugd, en andere, om de jongelingen tot den kerkelijken staat op te leiden en

(a.) *Synod. ib.* pag. 112. Den 1 Mei hebben zij mede de burgers der voorsteden van Antwerpen uitgeplunderd, vele gevangen met zich medevoerende. (DIERCXENS alsvoren t. 6, pag. 251.) — *Bergen-op-Zoom* was mede onder de *Vereenigde Provinciën*. Het had den 23 Januarij 1579 de beruchte *Unio* of *Vereeniging van Utrecht* geteekend; *Fijnaart*, *Heijningen* en *Ruijgenhil*, kozen ook de partij der Protestanten, en Prins MAURITS nam dit land onder zijne bescherming, bij eenen akt van overeenkomst, die den 3 Junij 1587 werd gepubliceerd. Den 11 October 1591 werd de schans te *Terheiden* genomen, den 17 dier maand de stad *Steenbergen* en weldra de schans van *Rozendaal*. (J. FAURE *Hist. abrégée de la ville de Bergen-op-Zoom* pag. 66-70, en DIERCXENS als voren, t. 7, p. 252.) Om een denkbeeld te hebben van den beweelijken staat van *Antwerpen* of van al het kwaad, dat de gedurige oorlogen aan de stad en daarbij gelegen streken veroorzaakt hebben, leze men den Staat, dien de Senaat daarvan overleide in December 1599, bij DIERCXENS *ib.* p. 338-341.

(b.) HARÆUS op het jaar 1604. DIERCXENS alsvoren t. 6, p. 357.

voor te bereiden, en eindelijk wat nog ontbrak, een geestelijke kweekschool, een groot Seminarie voor degenen, die zich aan den geestelijken stand wilden wijden, wel overtuigd, dat de opvoeding en leiding der jeugd ten naauwste is verbonden met het heil van kerk en staat. De voorname zorg des Kerkvoogds was ook Pastoors aan te stellen, waar die doer den druk der tijden ontbraken, en daar hij geen voldoende tal wereldsche priesters ter beschikking had, verzocht hij eenige geordende geestelijken om de parochiën te bedienen. Hij schijnt een' vrijgelei-brief gehad te hebben, om veilig zijn Bisdom te bezoeken; hoe dit zij, hij zal waarschijnlijk dit bezoek voor als nog niet gedaan hebben, om de onrust en de onveiligheid des lands. (a.)

De oorlog duurde nog altijd voort; den 19 Julij 1600 kwamen te *Bergen-op-Zoom* de afgevaardigden van beide partijen bijeen ten einde te beproeven, of er een vrede kon getroffen worden; doch den 22 dier maand zijn zij onverrichter zaken vertrokken. (DIERCKENS alsvoren, t. 6. pag. 343.)

(a.) In de Synod. vergadering van 1610 wordt *Art. 24* gezegd, dat sedert 35 jaren geen Bisschop de dorpskerken had bezocht. DIERCKENS, t. 7, pag. 56.)

§ II.

*Twaalfjarig bestand, — de Godsdienst vrij, —
vrije uitoefening beloofd, — de vredesvoorwaarden geschonden
door de nieuwsgezinden, — Onderwijs.*

Eerst onder het vreedzame bestuur van den Aartshertog ALBERTUS wien door den Koning van *Spanje* de *Nederlanden*, onder zekere voorwaarde, erfelijk waren opgedragen (a.) kon in het jaar 1607 het land der Diocese van *Antwerpen* eenigzins tot rust komen, daar in de maand April van genoemd jaar, door eene overeenkomst der oorlogende partijen, eene wapenschorsing van acht maanden, als een voorloopige maatregel tot eenen volledigen vrede, werd tot stand gebracht. (b.) Deze korte wapenschorsing, die den 4 Mei daaraanvolgende een begin zouden nemen, werd na het verstrijken van den bepaalden tijd verlengd, en hoezeer men over

(a.) ALBERTUS was een neef van den Koning van *Spanje* FILIP II, met wiens dochter ISABELLA hij was gehuwd. De Koning had aan deze, bij hare verloving den 6 Mei 1598, de *Nederlanden* erfelijk afgestaan, onder voorwaarde nogtans dat, bij ontstentenis van kinderen, dezelve tot de kroon van *Spanje* moesten wederkeeren. De langstlevende zonder kinderen zou echter, gedurende zijn leven, het bewind daarover behouden. Zij stierven zonder nakomelingen, en werden om hunne groote deugden en zeldzame verdiensten zeer betreurd. ALBERTUS overleed te *Brussel* den 21 Julij 1621, oud zijnde 61 jaren. ISABELLA, die uit naam des Konings van *Spanje* als algemeene Landvoogdes de *Nederlanden* bleef besturen, stierf in dezelfde stad, in den ouderdom van 67 jaren, den 1 December 1633.

(b.) HARÆI, *Annales*, 3, p. 650; — den 12 April, zegt v. D. VELDE, *Syn. mon.* t. 1, p. 208. In het jaar 1606 waren reeds afgezanten naar 's Hage gezonden, om vrede te maken.

het sluiten van eenen vasten vrede het niet eens konde worden. werd er nogtans den 9 April 1609 te *Antwerpen* een plegtig traktaat gesloten, waarbij een wapenstilstand van twaalf jaren werd gewaarborgd (a.) Dit traktaat, bekend onder den naam van „*het twaalfjarig bestand*,” werd te *Antwerpen* op eene plegtige wijze den 14 dier maand afgekondigd.

Vervolgens heeft de kerk in de *Nederlanden* weer adem kunnen halen en hare vorige vrijheid en waardigheid genieten. Nu kon krachtens het gemaakt verdrag, het geestelijk gezag ongestoord worden uitgeoefend. Ook konden, naar luid van eene bij het traktaat bedongene bepaling (b.) de kerken en godsdienstige gestichten, zoolang de wapenstilstand zoude voortduren, het genot hunner goederen verkrijgen, welke onder het gebied der vereenigde provinciën gelegen, vóór den 1 Januarij 1607, niet vervreemd waren, terwijl voor zulke bezittingen, die vóór dat tijdstip waren verkocht, jaarlijks eene zekere som, naar eene vastgestelde begrooting, aan dezelve zou worden uitgekeerd.

Door de bemoeijing van den Bisschop is te weeg gebragt, dat de afgezanten van HENDRIK IV, koning van *Frankrijk*, bij een plegtig schrift beloofd hebben, dat de katholieke godsdienst ongehinderd zou blijven door geheel *Brabant* en zelfs ook in de vlekken en dorpen, aan *Breda* en *Bergen-op-Zoom* onderhoorig. De verklaring van gem. afgezanten is deze: „Nous soussignez ambassadeurs du Roij très-chrestien, employez par sa Majesté pour aider

(a.) Dit plegtige traktaat, in 38 Artikelen vervat, wordt gevonden bij HAREUS in zijne *Annal.* t. 3, pag. 671—677. De Koning van *Spanje* heeft het geratificeerd, den 7 Julij van dat jaar en daarbij gevoegd: „wij gebieden, dat in al dien vastgestelden „tijd het *bestand* volmaaktelijk en ten volle onderhouden worde. Wij verhoppen wederkeerig van de ver. Staten, dat tijdens het bestand de Katholijken, die onder „hen zijn, wel zullen behandeld worden, — belovende en verzekerende wij, op trouw „en het koninklijk woord, alles punctuëel te zullen nakomen” (DIERCKENS *ib.* t. 7. p. 41.)

(b.) Artikel 20 van het twaalfjarig bestand.

„à faire la Trefve avec leurs Altesses, certifions Messieurs les
 „Etatz-généraux des Provinces-Unies en monsieur le prince Mau-
 „rice nous avoir promis et donné leurs foy, que rien ne sera
 „innové en la Religion ès villaiges qui sont du ressort des villes
 „des Provinces-Unies, situés en Brabant; et, tout ainsy que le
 „seul exercice de la Religion catholique, apostolique et romaine y à
 „esté fait du passé, qu'il y sera continuer du mesme, sans aucun
 „empechement ny changement, et sans qu'on leur donne aucun
 „schandale. Promettons à cette occasion, au nom de sa Majesté,
 „que si quelque contravention y estoit faicte, elle poursuyvra
 „instamment les dits Seigneurs des Etats pour la faire reparer:
 „en sorte que la dite promesse soit effectuée de bonne foy. Faict
 „à Anvers, le 9 jour d'Avril 1609. signé P. JEANNIN; ELIE DE
 „LA PLACE DE RUSSY". — Copie collationée à l'acte original.
 VERREIJKEN (a.)

Daar de nieuwsgezinde ministers dat plegtig schrift dezer af-
 gezanten trachtten te vernietigen en in de dorpen hun onkruid te
 zaaijen, heeft de Bisschop zijnen neef en Secretaris AUBERTUS
 MIRÆUS eerst naar *Holland* en daarna naar *Frankrijk* gezonden,
 ten einde bij tijds de moedwilligheden der ketters te keer te gaan. Het
 is derhalve aan de vlijt des Bisschops toe te schrijven, dat de
 katholieke godsdienst vooral in het land van *Breda* en *Bergen-*
op-zoom is bewaard gebleven.

De voornömde president P. JEANNIN schreef uit den *Haag*
 den 9 Junij eenen brief aan den Bisschop van *Antwerpen*, door
 zijnen neef AUB. MIRÆUS: „Gij weet het, hoe moeilijk het is
 „de dienst en oefening van onze religie, in die dorpen die onder
 „het gebied der Vereen. Staten zijn, met dien luister in te voeren,
 „die aan de majesteit en de waardigheid der zaak betaamd; en dat
 „het daarom het geraadzaamste zou zijn, dat gij tijdens het bestand
 „dit alleen vraagt, dat de godsdienst ongehinderd behoüden blijft,

a.) Zie VAN DER VYNCKT, *Hist. des troubles des Pays-bas*, t. 2, p. 417 en 439

„en de Pastoors vrij hunne officie kunnen uitoefenen, zoo in het „bedienen der Sacramenten als in het prediken des Evangelie's,” enz. (a.)

Den 20 Junij schreef hij nogmaals aan den Bisschop: „J'ai fait „ordonner à l'assemblée des Etats, que ce qui à esté promis par „nous en leur nom, touchant la religion catholique ès villaiges „qui sont en Brabant, sera suivy”. ib.

Niet tegenstaande door de bedoelde deklaratie de vrije uitoefening der Katholijke godsdienst was beloofd, werden echter al spoedig de vredes-voorwaarden van de zijde der nieuwsgezinden geschonden, en overal nam in de Diocese van *Antwerpen* hunne stoutheid toe. De documenten desaangaande, die in het *Register B.* te vinden zijn, zijn de volgende:

- 1°. *Contraventions contre la dicte acte de 9 Avril*; fol. v. 81.
- 2°. *Petition d'un règlement sur les excès des hérétiques*; fol. 83.
- 3°. *Instructio in causa religionis pro commissariis Hagam missis*; fol. 85.
- 4°. *Summaria deductio statús hæreticorum Antverpiæ*; fol. 86.
- 5°. *Remedia contra hæreticorum insolentias, communi consilio Episcopi et primariorum de magistratu Antv. conclusa*; fol. v. 88
- 6°. *Rationes, quibus probatur Episcopum Antv. posse constituere pastorem in Ossendrecht, Woensdrecht et Putte, salvis indiciorum articulis*. fol. v. 89.

Den 10 December schreef DE RUSSIJ aan den koning van *Frankrijk* wegens het punt van godsdienst; hij handelde over de klagten door den Bisschop gedaan over de gebrokene belofte van den 9 April ll. ib. fol. 92.

Den 31 December verscheen er een Dekreet van de Aartshertogen, om de schandalen tegen de godsdienst te beletten. Zie de *Placcaeten van Vlaanderen*, t. 2 bl. 3.

In de maand Januarij 1610 zond de Bisschop van *Antwerpen*

(a.) *Register B*, bl. 73.

eenen brief aan den President JEANNIN wegens de vrije uitoefening van de Katholieke godsdienst; hij dringt er op aan, dat de Bisschoppelijke jurisdictie behouden blijft in de dorpen van het land van *Breda* en *Bergen-op-Zoom*; enz. dat hij de kerken kan bezoeken en vormen; dat de geestelijken aldaar de vruchten van hunne beneficiën mogen genieten. *Reg. B.* fol. v. 90.

Den 15 December verscheen een brief van den Bisschop van *Antw.* waarin hij, op bevel der Aartshertogen, een verslag geeft van den toestand der stad Antwerpen en van zijne Diocese om het gedrag der nieuwsgezinden. (*Reg. B.* fol. 99—105.) Deze brief, waarin de knevelarijen der Hollanders tegen de Katholijken beschreven worden, was gezonden aan den Secretaris PRAETS.

Insgelijks heeft de Bisschop MALDERUS geijverd om paal en perk te stellen aan datgene, wat de nieuwsgezinden deden in strijd met de belofte van den 9 April 1609. Het *Register B.* bevat wederom vele stukken desaaangaande, * als: Den 3 Mei 1612. *„Lettres de MALDERUS a M. DE REFUGE, légat de France à la Haije; il le supplie, d'effectuer, que les Etats donnent ordre de faire cesser les contraventions à l'acte du 9 Avril 1609.* (*Reg.* fol. 117.)

Den 27 Maart 1612 werd, in weerwil van het Traktaat van den 9 April 1609, bij eene wet van de Staten, aan alle inlanders zonder onderscheid verboden, zich naar eene school der Jesuiten te begeven, op straf van voor altijd onbekwaam te zijn om den minsten post te bedienen of het geringste beneficie te verkrijgen: daarenboven moesten zij eene boete betalen van *f*100 voor elke maand van hun verblijf aldaar. Deze wet verklaarde mede onbekwaam voor functiën degenen, die bij het verkrijgen van graden, den eed aflegden van de Katholieke Religie te handhaven. Dezelfde wet verbood den Katholijken elke vereeniging, waar het ook mogt wezen, met het doel om de II. Mis te hooren of zich bezig te houden met het oefenen van wat men *„Roomsche Superstitiën”* noemde, op boete van *f*200 voor den eigenaar van het huis, enz. waar zulks plaats had, van *f*50 voor elk die er tegenwoordig was, en op straf van verbanning voor den dienaar.

Den 13 Junij schreef de Bisschop over hetzelfde onderwerp aan RENON DE BAILLIJ, ambassadeur der Aartshertogen bij het hof van *Frankrijk*, en aan den President JEANNIN. Den 7 Julij aan den Apostelijken Nuntius, en wederom aan RENON DE BAILLIJ, dat de nieuwsgezinden bleven voortgaan in hunnen moedwil en in hunne inbreuk op het traktaat. Den 23 Julij andermaal aan M. DE REFUGE; de ambassadeur werd in naam van Hare allerchristelijkste Majesteit gelast, in allen ernst bij de Staten er op aan te dringen, dat het geweld en de inbreuken, die dagelijks plaats hebben door de handelingen van de Protestantsche predikanten op de plattelandsche dorpen van Braband tegen de belofte, door de Staten afgelegd ten opzichte van de Katholijken godsdienst alleen uit te oefenen. Dit alles uit het *Register B.*, waar fol. 111-113 voorkomt een verslag der moedwilligheden in de dorpen in den omtrek van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* gepleegd door de Protestantsche predikanten, aan wier hoofd stond de apostaat HENRICUS BOXHORN (a.) Deze had den 18 April 1612, onder geleide van een grooten troep militairen, te *Rosendaal* eenen preek gehouden tegen den wil en de protestatie van den schout, de magistraat en de ingezetenen (b.), waardoor een groot oproer onder het volk onstond. Den 21 dier maand is er eene tweede beroerte ontstaan ter gelegenheid van eene nieuwe preek, en het scheelde weinig of men was hand- en wapengemeen. De Rozendaalers, onder welke uitmunten de schepen PETRUS DE RAM, en de inwoners der naburige dorpen, allen zeer gehecht aan de Katholijke godsdienst, hebben aan de Staten van *Holland* onderscheidene rekwesten ingediend, om van deze en andere vexatiën der Kettters bevrijd te worden

(a.) Zie wegens hem PAQUOT, *Memoires*, t. I, p. 410—416.

(b.) Het was tegen de bij het traktaat bedongene bepaling. — De Kath. Magistraat der vermaarde vrijheid *Rosendaal*, had dadelijk na des Bisschops wijding en op zijn aandringen, den 9 Augustus 1611, een dekreet uitgevaardigd tegen de aldaar predikende Kettters. De Bisschop ondersteunde hunne poging door zijnen afgezant te 's *Hage* den Kanonik A. MIRÆUS. (*Synod. B.*, t. 3, pag. 369.)

en hebben alle middelen aangewend, om de voorvaderlijke godsdienst ongeschonden te bewaren.

De nieuwsgezinden hadden in genoemd jaar 1612 den Pastoor van *Putte* gedwongen zijne parochië te verlaten, en den 20 December schreef de Bisschop aan DE REFUGE, ambassadeur van *Frankrijk* te 'S Hage, om dezen Pastoor te doen herstellen. *Reg. B.* fol. 25.

De Bisschop deed al het mogelijke om de Kettters te keer te gaan en de nieuwe leer te weren. Dikwijls heeft hij afgezanten naar de Hoven gezonden, en in weerwil van al zijne klagten wegens verongelijking en verbrokene trouw, met den meesten ernst ingediend, hetzij bij het Hof van den Prins der *Nederlanden*, hetzij van den Koning van *Frankrijk* of bij *de Vereenigde Staten*; nimmer heeft hij kunnen verkrijgen, dat de nieuwsgezinden niet zouden prediken op de dorpen waar zij wilden en tempels voor zich zouden bouwen: de Vereenigde Staten beweerden openlijk, dat zij nooit van zins waren geweest de uitoefening van hunne (Calvinistische) godsdienst uit te sluiten in de dorpen onder hun gebied, wat ook de afgezanten van *Frankrijk* hadden beloofd; maar dat zij slechts aan de Pastoors der Katholieke godsdienst de kerken vrijlieten.

Tegen deze verwrongene verklaring heeft de kerkvoogd zich met kracht verzet en zich beroepen op de geschondene trouw; doch door het opkomen van den oorlog in *Gulick*, heeft hij niets erlangt.

In het verslag, dat de Bisschop J. MALDERUS, den 30 November 1613, van zijne Diocese en inzonderheid van de buitensporigheden der nieuwsgezinden in de Dekenaten van *Bergen-op-Zoom* en van *Breda* gaf, zeide hij aan den Aartsbisschop van *Mechelen*: „in deze. „Dekenaten is het zóó verre gekomen, dat zij naar hun welgevallen in de dorpen hier en daar Calvinistische predikanten „plaatsen, hun uit de publieke kas eene belooning aanwijzende, „die gerageld voor het volk predikatiën houden en alles doen, wat „hunne sekte in de godsdienst voorschrijft aangaande het doopsel, „het nachtmaal, het huwelijk, enz. Zóó doen zij te *Rozendaal*,

„Oosterhout, Oudenbosch, Ossendrecht en elders (a.)” Zij aanzochten ook andere dorpen en stelden voor, als zij slechts toestemden (en zij hielden het voor toestemmen, als maar eenige Ketteren onder de inwoners zamenspannen) dat zij voor de leeraars zouden zorgen, zonder eenige kosten voor het dorp, met eene belooning van de Staten of uit 's lands schatkist. Hierover kwam vóór eenige dagen een schepen der parochie van *Chaam* op last der gemeente klagen;” zoo zegt de Bisschop, en verder: „Gelukkig waren de ingezetenen alom standvastig in het Katholijke geloof, zoodat er eenige groote plaatsen waren, daar slechts één of twee aan de nieuwe leer het oor leende, ofschoon zij onder het gebied der nieuwsgezinden waren. Zelf is er eene voorname plaats onder het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom* namelijk *Wouw*, waar de magistraat en de geheele gemeente op straf van inkerkering aan den Calvinistischenpredikant verboden hebben van dáár te preken, opdat hij dit niet zoude bestaan zonder een bevel van de Vereenigde Staten over te leggen. Hierdoor heeft men verkregen, dat niemand der andersgezinden tot alsdan aldaar heeft durven prediken”.

De Bisschop voegde er in zijn bovenbedoeld verslag bij: „Indien uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid hierin niet voorziet, zal de Kath. Kerk door geheel *Brabant* groot nadeel lijden. Men moet zich immers niet verbeelden, dat de Ketterij, die als een kreeft voortkruipt, zich bepalen zal. Ik zal U leeren hoe zij kruipt: in het begin des bestands liepen de predikanten uit de steden naar het platte land; dáár hielden zij geheime predikatiën: door de magistraat der plaats en door anderen opmerkzaam gemaakt, dat dit tegen de bepalingen van het verdrag was, gaven zij ten antwoord, dat het geene preken noch

(a.) In een ander verslag, in 1615, aan den Paus PAULUS V, deswegen gegeven, zegt hij: niet in één of twee, maar in tien of twaalf dorpen prediken de nieuwsgezinde leeraars. De Bisschop stelde hier tegenover, zooveel hij kon, zeer bekwaame Pastoors en op de feestdagen eenige kanoniken en religieusen, om de Katholijken door preken, vermanen en biecht hooren te versterken en de ketteren te wederleggen.

(Dit verslag is nog in handen van den edelen Ridder LEO DE BURBURE, te *Antwerpen*.)

„godsdienstoefeningen waren, maar slechts bijzondere opwekkingen,
 „welke de volkome vrijheid van geweten onder het bewind der
 „Staten geoorloofd maakt. Daarna hebben zij in Schuren openbare
 „preken gehouden, vervolgens eindelijk ruime gebouwen tot dat
 „einde ingerigt en predikanten aangesteld, die er voor goed zou-
 „den verblijven met eene bezolding uit de schatkist. Dit blijft er
 „slechts over dat ze de onze uit de tempels verjagen, wat zij
 „drijven binnen kort te zullen doen, gelijk mij de Pastoor van
 „*Rozendaal* onlangs van de Kettters zijner plaats geklaagd heeft.
 „Inderdaad te *Ossendrecht* hebben zij de ruïnen der Kerk in-
 „genomen en eene plaats tot het houden der predikatiën vervaar-
 „digd. In één woord, allengs wordt de ketterij in *Brabant* ingevoerd,
 „en het Kath. geloof geweerd, gedeeltelijk met list gedeeltelijk
 „met geweld. Onder andere is het eene kunstgreep der tegenpartij,
 „dat de Staatswetten niet gedoogen, dat tot onderhoud der priesters
 „een collecte bij de parochianen plaats hebbe, zoodat er nauwe-
 „lijks bekwame Pastoors kunnen gevonden worden voor die par-
 „rochiën die karig begiftigd zijn, zoo als vele in die streken zijn.
 „Zijn er eenige herders, die een verkeerd of schandig gedrag hebben
 „of anderzins schadelijk voor hunne kudde, deze beschermen zij,
 „als blijkt te *Standerbuiten*, enz. Ik zal er nog bijvoegen, wat
 „het droevigste van al is, hoe de Ketterij ook doordringt onder
 „het bewind van onzen, zeer godsdienstigen Prins. In de nabijheid
 „van het land van *Bergen-op-Zoom*, in den omtrek van *Lillo*, be-
 „ginnen de Kettters reeds met zulk eene stoutheid voort te varen,
 „dat niet slechts geheele huisgezinnen naar *Ossendrecht* loopen om
 „de Ketttersche predikatiën bij te wonen, maar ook zekere Notaris
 „van *Stabroek* zijn kind naar den Kettterschen pseudo-leeraar heeft
 „doen dragen om gedoopt te worden, voorbij-gaande zijn eigenen
 „Pastoor, die mij bitterlijk daarover geklaagd heeft. Het is on-
 „geloofelijk, hoe zij aangemoedigd worden door de vermetenheid
 „van onze buurt, waartegen wel een middel zou dienen aangewend
 „te worden, als: een onderhandeling met de Staten», enz. Tot hiertoe
 de Bisschop van *Antwerpen*. (Zie *Synod Belg.* t. 3, pag. 369-372.)

Bij artikel 3 was bepaald, „dat elk de Landschappen, Steden, „Landen en Heerlijkheden, die hij tegenwoordig bezat, zou blijven „bezitten, met de Vlekken, Dorpen, Gehuchten en platte landen, „van de zelve afhangende”.

Tewijl men in de rust die men genoot, zich allerwege beijverde, om de rampen te heelen welke door den oorlog waren veroorzaakt, nam de Aartshertog den 13 Julij 1610 (a.) bij eenen bevelbrief, de noodige maatregelen tot voorkoming van alle stoornis, welke door nieuwsgezinde reizigers aan de uitoefening van de Katholijke godsdienst in zijn Staten mogt worden toegebracht. Deze brief luidt als volgt: „ALBERT ende ISABEL-CLARA-EUGENIA, Aartshertogen. . „Alzoo, om t' onderhouden het *bestand* . . en des te gevoeghelijker „de ghemeijne saeken te voorderen en te schicken tot eenen vasten „ende gheduerighen *vrede*, van noode is tusschen d'ondersaten van „d'eene ende d'andere zijde te voeden alle goede eendrachtigheid „ende correspondentie: ende dat men nogtans verstaet, dat ter „contrarien van dien somtijds tusschen de selve, soo in schepen, „waghens, herberghen, maeltijden, als in andere plaetsen ende ver- „gaederingen komen te gebeuren proposten, questien en geschil- „len ter oorsaecken van de Religie, ofte van t'geene des gepas- „seert is geduerende de voorleden oorloogen ende andersins, t'welk „soude kunnen veroorzaecken eene nieuwe dissentie, tweedracht „ende brekinghe van de voorschreven begonste eenigheid.

„Soo is't, dat wij, willende daerteghen versien, hebben geinter- „diceert ende verboden, interdiceren en verbieden bij dese wel „scherpelijk aen alle, soo onze ondersaeten als andere, deze landen „hanterende ofte aldaar wesende, van wat staet, qualijt oft con- „ditie sij sijn, voortaan d'eene teghen den anderen op te werpen „of te moveren eenighe disputatiën oft debatten ter oorsake van „de Religie. ofte van t'ghene geduerende de voorschreven voorleden

(a) DIERCKENS . . . t. 7, pag. 42—44. *Placcaeten van Brab.* B. 1, Tit. 2, h. 6. *Collectio synodaliū.* Plant. 1630, pag. 410.

„troubelen magh gepasseert sijn; noch ter oorsacke van dien eeni-
 „ghe injurieuse oft afdraghende woorden oft werken te ghebruij-
 „ken. Maer dat sij sullen schuldig sijn met malkanderen hun te
 „ghedragen in alle stilte, vrede ende eendrachtigheid, sonder voorts
 „te doen eenighe schandael in kercken, processie, straeten oft
 „andere soo publijcke als particuliere plaetsen ende vergaederin-
 „gen, t'zij met woorden oft met wercken, op pene van ter oor-
 „saeken van dien arbitraelijk gestraft te worden ter exemple van
 „andere, soo naer de ghelegentheit ende circumstantiën van de
 „saeken bevonden sal worden te behooren ghegheven . . . te
 „Brussel den 13 Julij 1609 (1610)”

Van den kant der Vereenigden is, zooveel wij weten, niet even-
 veel zorg aangewend, om de rust te bewaren. Ofschoon de vij-
 andeligheden waren geëindigd, evenwel waren de twisten onder
 het volk niet opgehouden. De nieuwsgezinden hielden zich niet
 stil; zij zochten niet slechts, tegen de bepalingen van het traktaat,
 op vele manieren de ware Religie in de Diocese van *Antwerpen*
 te veroutrusten zegt DIERCXSENS . . . (t. 7, p. 46), wat wij, als
 het hier pas gaf, met vele voorbeelden zouden kunnen staven, zegt
 v. d. VELDE, *Sijn. mon.* pag. 263; maar zij twistten onderling zeer
 hevig, zegt hij; er onstonden harde geschillen tusschen ARMINIUS
 en GOMARIUS zoodat de oneenigheid der gemoederen op eenige
 plaatsen opentlijk oproer ten gevolge had (a.)

(a.) De geschillen tusschen de *Arminianen* en *Gomaristen* of tusschen de *Remon-
 stanten* en *Tegen-remonstranten*, deden de *Synode* van *Dort* beleggen, en in en
 door deze *Synode*, die den 13 Nov. 1618 geopend werd, is eene beslissende uit-
 spraak gedaan den 9 Mei van het volgende jaar, bij welke het gevoelen der *Armi-
 nianen* of *Remonstranten* voor ketters en goddeloos is verklaard: de *synode* veroor-
 deelde dus bij eigene magt of eigen gezag eene in hun oog valsche leering. Ik heb
 dit slechts in 't voorbijgaan aangestipt, omdat zij hierdoor het nut en het gezag der
Synoden, *Conciliën* of *Kerkvergaderingen* erkent en gedwongen is te erkennen. Zie
 deswegens v. d. VELDE, *synops. mon. praelim.* LVIII—LX, en FLEURY, *Kerk. Hist.*
 d. 14, bl. 153—161.

Ook bleef de kerkelijke overheid des Bisdoms bij de zorg, welke zij tot herstelling der kerkgebouwen aanwendde, niet in gebreke, om door heilzame verordeningen de misbruiken weg te ruimen, die door de wanorde der tijden in de kerkelijke tucht waren ingeslopen. Er werd derhalve onder anderen, in het jaar 1610, te *Antwerpen* eene plegtige Kerkvergadering belegd, waarin de Dekreten der Provinciale Vergadering van *Mechelen*, in 1607 gehouden, zouden voorgelezen en nieuwe bepalingen, voor het heil der zielen, de tucht der clergé en de hervorming der geheele Dioccese oorbaar en betamelijk, bekend gemaakt worden. Niet alleen was men bedacht op de behoorlijke opleiding der Jongelingen, die geestelijk wilden worden; maar ook vergat men niet voor het lager onderwijs der kinderen te zorgen, en nam men de noodige maatregelen, om deze van jongs af voor het bederf te behoeden en hen nuttige leden voor de Maatschappij en braven christenen voor de kerk te doen worden (a.) De Kerkvoogd MIRÆUS heeft het grootste deel van zijn Bisdom in de voormalige Baronie van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom* bezocht, en aan verscheidene duizende menschen het H. Sacrament des Vormsels toegediend. Door de achting die hij bij de Prinsen genoot, heeft hij de Katholijken, die schatplichtig waren aan de regering der Bataven, van vele knevelarijen en verdrukkingen der Kettters bevrijd; hij rustte niet, voordat er werd beloofd, „dat buiten de bemuurde steden, in alle „plattelandsche streken van Brabant, tot dusverre aan de Staten „onderworpen (en alzo alom in het Bisdom) omtrent de eeredienst „niets door het bestand zoude veranderd of vernieuwd worden; „maar dat alleenlijk de uitoefening der ware godsdienst zoude „aangehouden worden”(b.), terwijl hij daarna de volbrenging van deze belofte door middel van veel geld heeft verkregen.

(a.) Zie de laatste Kerkvergadering van den 11 Mei 1610, tit. 19 en 20.

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 74 en SANDERUS *chor. t. 1*, pag. 469. De opvolgende Bisschop MALDERUS heeft insgelijks de geheele Diocese bezocht en allerwege zooveel in hem was, de kwade zeden uitgerooid en verbeterd en de goede zeden bevorderd, enz. SANDERUS *ib.* p. 470.

De Spaanschen, zegt WAGENAAR (*Vaderl. hist.* d. 9 bl. 442-444), hadden door tusschenkomst der Franschen, dit nog in 't heimelijk verkregen. De gezanten JEANNIN en DE RUSSIJ leverden hiervan eene schriftelijke verklaring aan de Aartshertogen, welke zij naderhand nader ophelderden in eene tweede, behelzende, „dat de Bisschop van *Antwerpen*” (door wiens bemoeijing het bovenvermelde was toegestaan) „in de gemelde landen, geen Regtsgebied zou mogen oefenen, strijdig met de bevelen der Staten; noch dat men „aldaar eenig geloofsonderzoek zou mogen doen, of iemand der „ingezetenen noodzaken tot den Roomschen godsdienst”..... „en „dat de Barronij van *Breda*, het markiezaat van *Bergen-op-Zoom* „en de gevolgen der stad *Grave*, binnen de grenzen der Staten „betrokken werden”. Groot Plakaatb. d. 1, kol. 55. *Negotiat. de JEANNIN*, t. 4, p. 77, 181, 76. *GROTH hist. libr.* 18, p. 566.

Middelerwijl liep het twaalfjarig bestand, den 9 April 1621, ten einde, zonder eenige zekerheid op verlenging daarvan of op eenen ophanden zijnde vrede, om welken aan te gaan de Vereenigde Staten nog laatstelijk in de maand Maart waren uitgenoodigd, als zijnde door de Aartshertogen tot dat einde naar 's Hage gezonden PETRUS PECKIUS, kanselier van Braband: alles was echter te vergeefs. Heel de *Nederlanden* waren met vrees bevangen; alle gedachten waren om zich tot den oorlog voor te bereiden. Intusschen stierf de Aartshertog ALBERTUS den 13 Julij van dat jaar, en dit maakte de Hollanders stouter. Terwijl men in het geheim onderhandelde, om den wapenstilstand te verlengen of eenen anderen te sluiten, braken de vijandelijkheden in de maand Mei 1622 op nieuw uit. Hierdoor was het in de naburige of grensplaatsen niet veilig, vooral niet voor de Religieusen in hunne kloosters; waarom zij naar de stad gevlugt zijn; ja door den Bisschop genoodzaakt werden hunne kloosters te verlaten. Onder deze waren de *Dominicanessen* of *Preekheerinnen* van *Theems*, de regeliere *Kanonikessen* van *Oostmal* en de nonnen van *St. Anne-daal* te *Iwijthagen*, van den derden regel van den H. FRANCISCUS. De Hollanders liepen al verwoestende door Braband, eer het Ko-

ninklijk leger gereed was, en keerden terug. Nog in hetzelfde jaar in Julij hebben de koninklijke troepen de stad *Bergen-op-Zoom* beginnen te belegeren; doch in October braken zij het beleg op. Prins MAURITS ondernam een aanslag, op *Antwerpen* doch God heeft dezen verijdeld. De Prins van Oranje kwam met eene talrijke en sterke vloot den 3 December, op *Antwerpen* aanzetten, zooals AUT. MIRÆUS in zijne *kronijk* (a.) zegt; dan door eenen onverwachts opkomenden storm is die vloot, vóór *Bergen-op-Zoom*, bijna vergaan. Een dergelijke goddelijke hulp werden wij, zegt MIRÆUS, te *Antwerpen* gewaar, toen in October 1624, dezelfde Prins, in eenen onstuimigen nacht door list en verraad, het kasteel van *Antwerpen* zocht te veroveren. Trouwens als de vijanden, door de duisternis gedekt, zich hiertoe bereid maakten, zoo heeft een licht van boven afgezonden, de vijandige Hollanders ontdekt en een geweldige orkaan bracht te weeg, dat zij hunne schuitjes niet binden noch de ladders aan de muren vasthechten konden.

Den 5 Junij 1625 is de stad *Breda*, na een zeer lastig beleg van 9 maanden, onder de magt van Spanje terug gekomen, en hierdoor keerde in de Stad en het land van *Antwerpen* ook eene vaste rust weder, dervoege dat in 1628, veilig en zonder vrees van stoornis, dáár eene vergadering van Bisschoppen heeft kunnen plaats hebben. Vervolgens werd intusschen onder de gezanten des Konings en der Vereenigden, die te *Middelburg* in Vlaanderen bijeengekomen waren, om over het uitwisselen der krijgsgevangenen te handelen, aldaar heimelijk en zonder gegeven last over het aangaan van eenen vrede gesproken in het jaar 1626, en het volgende jaar wederom te *Rozendaal*. (b.)

(a.) *Chron. Belg.* ad ann. 1624, pag. 484. HENSCHENIUS of PAPENBROCHIUS, Act. ss, B, t. 2, p. 393 n^o 2 schrijft die wonderlijke bevrijding toe aan de voorspraak van de H. Maagd *Anna de S. Bartholomæo*, stichteres der Spaansche Theresianen. DIERCXSENS t. 7, pag. 148—149, 161 en v. D. VELDE, *syn. mon.* pag. 269. De eerste vooral deelt dit zeer fraai mede.

(b.) MIRÆUS *Chron. Belg.* L. AITZEMA d. 7, bl. 50. Over den vrede of ten minste over het verlengen van het bestand voor vele jaren, zegt v. D. VELDE, *syn. mon.* pag. 271. —

De Koning gaf den 12 Januarij 1629 aan de Infante Regentes de magt om te handelen met de vereenigden, en deze autorisatie is kort daarna te *Rozendaal* overgelegd: dan de Koning van *Frankrijk* dit euvel opnemende heeft het trachten te beletten.

In 1632 zijn er gemagtigden naar 's *Hage* gezonden, onder welke van de zijde van *Spanje*, JACOBUS BOONEN, Aartsbisschop van Mechelen, PHILIPPUS DE CAVEREL, Abt, de Hertog van *Arschot* en in het volgende jaar PETRUS PAULUS RUBBENS Schilder; doch op het einde van het jaar 1633 zijn de onderhandelingen zonder eenige uitwerking afgesprongen en de afgezanten teruggekeerd. (a.) Den 1 December van dat jaar stierf de beroemde verdienstelijke, hooggeprezene ISABELLA CLARA EUGENIA, Regentes der *Nederlanden*.

Kort daarna hebben de Vereenigde Staten met de Franschen beginnen zamen te spannen, om den Spanjaarden den oorlog aan te doen. Aanstonds werd te 's *Hage*, den 15 April 1634 een verdrag gesloten (b.), hetwelk harde voorwaarden tegen de Spanjaarden en eenige aangaande de Religie bevatte. Zij kwamen overeen niet slechts, dat zij met vereenigde magt den vijand zouden aanranden, maar ook dat zij de door den oorlog veroverde provinciën van *Spanje* onderling zouden verdeelen; bij welke verdeling het *Markiezaat* van het *H. Rijk*, waarin *Antwerpen* de Hoofdplaats was, de *Heerlijkheid van Mechelen*, het *Hertogdom van Brabant*,

De onderhandeling te *Rozendaal* had plaats gehad zonder last maar niet zonder voorkennis der principalen. De Commissaris des Konings had eindelijk drie artikelen voorgesteld, te weten: 1. de Koning zal erkentenis ontvangen van de heerlijkheden der Vereen. provinciën. 2. De Vereenigden zullen den Koning met eenige schepen ter hulp komen, en den Katholijken de uitoefening der godsdienst toestaan ten minste in ééne kerk in groote steden. 3. de Schelde zal open zijn voor de scheepvaart en voor den handel. — Ofschoon deze artikelen gansch niet bevielen, heeft men echter twee jaren lang over die zaak blijven handelen.

(a.) DIERCXSENS t. 7 op deze jaren, en *Syn. mon.* pag. 271—272.

(b.) L. AITZEMA, d. 2, bl. 94.

de Hollanders zou ten deel zijn, . . . dan het heeft God den Heer der heerscharen anders beliefd. Want ware dit gebeurd dan was het met de Bisschoppelijke Zetels, in die Steden vóór 75 jaren opgerigt, gedaan geweest (a.)

De oorlog berstte dan los, doch in den beginne niet met dat gevolg, dat de vijanden van *Spanje* zich hadden voorgespiegeld. Naauwelijks waren zij buiten de grenzen van *Luik*, of zij begonnen te *Hogarden* goddeloosheid te plegen tegen de *Bogaarden* en hun klooster; daarna namen zij *Thienen* den 8 Junij, zij plunderden en gingen hier zoo wreedelijk te werk, dat zij aan geheel de *Nederlanden* eenen schrik aanjoegen, waarom de Nederlanders, voor zich hetzelfde vreezende den band van trouw voor den Koning van *Spanje* te nauwer aanhaalden. Schier alle hunne ondernemingen zijn verder mislukt, en ziet, in eens en onverwachts begonnen te *Kranenburg* over den vrede te handelen, daarna te *Arnhem* en, in maand October 1635, te *Turnhout* en later elders. In Februarij 1636, sprong die verhandeling van vrede of wapenstilstand geheel af, omdat de Koning van *Frankrijk* zich daartegen verzette, en den 30 April van het zelfde jaar stelde die zelfde Koning te 's *Hage* een traktaat voor tot een algemeenen vrede van gansch *Europa*. Het voorstel had bijval en *Keulen* werd als de plaats aangeduid, waar de afgevaardigden zouden vergaderen. Dan deze zaak zóó begonnen en 12 jaren gaande gehouden, heeft eindelijk niets te weeg gebracht, dan eenen afzonderlijken vrede tusschen de oorlogvoerende partijen in de *Nederlanden* (b.)

Intusschen is den 22 Julij 1637 het beleg vóór de stad *Breda* geslagen, en den 7 October gaf zij zich over aan FREDERIK HENDRIK *Prins van Oranje*, die haar belegerde, onder verdrag, bijna op dezelfde voorwaarden, als welke in 1625 door den Staatschen gouverneur bedongen waren; de Religie werd weer in den zelfden

(a.) DIERCKSENS, t. 7, pag. 218—220. *Syn. mon.* p. 285.

(b.) DIERCKSENS, ib. pag. 221 en 227.

toestand teruggebracht, waarin zij vóór het laatstgenoemde jaar was.

De Katholieke inwoners van het Bisdom geraakten door de plakaten, welke de staten wegens de godsdienst uitvaardigden, in den diepsten kommer. — althans een deel van hetzelfde, dat onder het gebied was of kwam van de Vereen. Staten. Zoowel in de 17e als in de 16e eeuw zijn de Katholijken, op verregaande wijze verdrukt en vervolgd geweest. De Kerken, die tijdens het bestand waren hersteld of herbouwd, zijn meestal na hetzelfde weer op nieuw geplunderd, verwoest, of verbrand; — de vreemde priesters werden verbannen en de inlandsche werden belet eenige godsdienstoefeningen te verrigten; — den Katholijken werden alle vereenigingen verboden, hetzij om Mis te hooren of iets anders; wie slechts een kind liet doopen van een katholijk priester of vóór denzelfden een huwelijk aanging, verbeurde eene boete van f100,— Zóó werd dit, zóó werd alles verboden op zware boete of verbanning voor altijd. Om de schier ongeloofelijke vexatiën en knevelarijen allezins geloofelijk te maken, zal ik, als een proef, een enkel staaltje uit een ander plakkaat, destijds door de Staten af- en aangekondigd, hier mededeelen, met achterlating van vele anderen. Den 6 Februarij 1622 gaven zij een Plakkaat uit, waarbij zij „verbieden en interdiceren, dat geene Jesuiten, of „in eenige graden ofte deelen van heure ordre wezende, nochte „priesters, papen, monicken of andere geordende personen van „de Roomsche gezinden, in de vereenigde *Nederlanden* ende ge- „associëerden plaetsen en sullen mogen komen ofte verblijven, 'tzij „of deselve ingeboornen zijn of niet. Ende hebben geordonneert „ende ordonneren bij desen, dat alle Jesuiten . . . tegenwoordig in „den Lande wesende, ofte die naer dato deses, van buiten daer „inne sullen komen, . . . gehouden worden voor vijanden van de „Landen, ende als sulcke bij elkaer aangetast en aangehouden „sullen mogen worden en geleverd aan den officier van de plaetse „omme . . . voor de eerste reijse geransoeneert te worden soo hoog „men sal kunnen, ende in allen gevalle niet lager dan 100 pon- „den gr. vl. voor elk persoon,” enz. Wat hier volgt was erger ja

hartgrievend voor de Katholijken: Zij zeggen verder: „Ende wat
 „belangt de priesters, papen, monicken of andere geordende per-
 „soonen van de voorz. Roomsche Religie, geen Jesuiten wesende,
 „die vóór den jare 1622 binnen dese Landen woonachtig ende
 „bij publijcke tolerantie gedoocht sijn geweest, deselve gehouden
 „sijn, haer binnen acht dagen naer de publicatie van desen, aen
 „de magistraten van hare residentie aan te geven met hare namen
 „ende woonplaatsen, ten einde daervan notitie gehouden, ende
 „op haer comportement gelet mach worden, op pene tegen deselve
 „geprocedeert te worden in conformiteit van 't gene hier voor
 „tegens de Jesuiten wordt gestatueert.... Verbieden en 'inter-
 „diceren mede, zoowel binnen den steden als ten platten lande,
 „alle ingezetenen der voorschrevene Landen, ende andere deselve
 „frequenterende, in eenige kerken ofte particuliere huijsen ende
 „plaatsen, of ten velde in schepen of schuijten, eenige toeloop of
 „'t samenkomst van mannen en vrouwen te maken of te houden
 „ofte andere exercitien, van de *Pauselijke superstitiën* te doen of
 „te hooren, hoe die oock genaemt soude mogen wesen, geen uit-
 „gesondert, die alhier verstaen worden specialick uitgedruckt, —
 „op verbeurte van 200 gulden” (voegt eerst er bij de Plakkaat
 deswegens in 1649 uitgegeven) „ten laste van dengenen, in wiens
 „huijsen, velden, schepen, ofte schuijten sulcks sal worden gedaen,
 „ende dat diegene die deselve Misse of Pauselijke superstitiën,
 „vermaeninge leeringe of voorlezinge sal hebben gedaen, indien
 „hij is gekomen van buiten uijt de Vereenigde Nederlanden,
 „eeuwiglijck sal worden gebannen op lijfstraffe ende daereboven
 „gecondemneert in arbitrale amende. Ende indien het is een per-
 „soon, residerende in deze Landen, sal moeten vertrekken, sonder
 „daer inne weder te mogen komen, op pene van mede ten eeuwi-
 „gen dage uit de voorz. Landen openbaerlijck gebannen te worden
 „op lijfstraffe, ende dat hij bovendien van sijne beneficie ofte
 „alimentatie, zooverre hij eenige heeft, sal worden gepriveert...
 „Ende die gene, die hen op 't hooren van voorz. missen, Pau-
 „selijcke superstitiën, vermaninge, leeringe of lezinge sullen present

„gevonden hebben, en daarbij, aen ofte over zijn geweest, sullen
 „verbeuren hare beneficien ende alimentatien ende noch 25 gul-
 „dens 't elken reijse, als sijluiden sulcks hebben gedaen”.... (a.)
 Hier volgt nog meer, als: dat de ingezetenen geene kinderen, bui-
 ten 's lands, „in eenige steden, universiteiten of scholen onder
 „'t gebiedt van den Coninck van Hispanien in vijanden Landen,
 „ofte in andere Jesuiten Collegien” mogten laten studeren op zware
 straffen, enz. enz.

Den 12 October 1624 vaardigde Prins MAURITS een ander
 Plakkaat uit, dat den 17 Julij 1645 door Prins FREDERIK HEN-
 DRIK vernieuwd is, waarin het „gaan ter Misse” op nieuw verboden
 wordt; het luidt als volgt: „MAURITS bij de gratie Gods.... Alsoo
 „bij dagelijksche experientie bevonden wordt, dat de placaten bij
 „de overheijt der Landen geëmanceert, jegens het gaen ter Misse
 „ende vordere exercitie van de Pauselijke religie dagelijks wor-
 „den ghetraveniëert. Soo is't, dat wij... allen ingezetenen als noch
 „lasten ende ordonneren, hen naer den inhouden van deselve pla-
 „caten (die bij dese gehouden worden voor gerenoveert) punc-
 „tuëlijk te reguleren, op de pene daer inne begrepen”.... (b.) Zelfs
 werd in het jaar 1626 den 10 Oct. verboden Misse te hooren
 „in de huijzen van de Heeren Ambassadeurs van koningen, Prin-
 cen ende Republiecken”, bij Placaet van gemelde dag en jaar.(c.)

Den 18 December 1642 werd nog nader aangedrongen op het
 „punctuëlijk observeren en executeeren” van al het geen in de
 voorgaande plakaten was verordend en voorgeschreven, door een
 „Placaet van Prins FREDERIK HENDRIK” alsdan uitgevaardigd.

Zoo als ik bereids te kennen gaf, werd op sommige plaatsen

(a.) Dit zelfde Plakkaat is mede uitgevaardigd in de jaren 1629 den 8 September,
 1641 den 30 Augustus, 1649 den 14 April. Zie *Groot Placaet-boek*, d. 1, B. 1,
 tit. 4, bl. 203-210.

(b.) *root Placaet-boek*, d. 2, bl. 2384.

(c.) *Gr. Placaet-boek*, d. 1, bl. 222.

den aangestelden predikanten het prediken verboden, eenige werden verdreven en misschien gevangen weggevoerd, (a.) en hierop gaven de Staten den 20 Junij 1634 een plakkaat van *Retorsie* of van *wederwraak* tegen den Koning van *Spanje* uit: Zij geboden daarin aan alle geestelijken der Meijerij „ende alle andere, die van buijten daer binnen zouden mogen komen, dat sij haer souden hebben „te onthouden van alle exercitie van de Roomsche Religie, ende „dat soo wel in particuliere huijsen als in kercken, of in andere „publicque plaetsen, op pene van arbitrale correctie”. Dit was voor de geestelijken van de *Meijerij*; doch kort daarna, den 2 Februarij 1636, werd niet alleen aan alle geestelijken, die uit andere streken van het grondgebied des konings zich in de Meijerij ophielden, (b.) het verblijf aldaar ontzegd; maar men strekte, den 2 December daaraan volgende, dit verbod ook uit tot de geestelijken, die ingezetenen der Meijerij waren, en men gelastte hun, „binnen den tijdt van veertien dagen naer de publicatie of notificatie” van het plakkaat, daaruit te vertrekken. Zoo werden ook de Katholijke geestelijken van de Baronij van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom* niet slechts op het einde der 16 eeuw, maar weer opnieuw omtrent dezen tijd uitgedreven, de Kerken Kapellen en Kloosters gesloten en de godsdienstoefening strengelijk verboden bij onderscheidene plakkat en publicatiën, als nader blijken zal, als men over *Breda* en *B. O. Zoom* en de daaraan onderhoorige plaats en in het bijzonder zal handelen.

Toen in 1637 de stad *Breda* door den Prins van *Oranje* werd ingenomen, werd „geproponeert bij de geestelijkheid ende den „Drossaert, Schoutet... en raedt der Stadt”, onder anderen, Art. 2

(a.) Even als in de Meijerij; trouwens dáár zijn ook eenige predikanten verjaagd en die van *Oosterwijk* en van *Tilburg* als gevangenen naar *Breda* gevoerd, welke Stad toen nog aan den Koning was onderworpen. VAN HEURN, *Hist. van 's Bosch.* 2, bl. 484.

(b.) *Groot Placaet boek*, d. 1, bl. 245, en het volgende ib. bl. 250—255.

„dat in de voorschreve Stadt Breda nu ende alle tijt voortaan zal
 „blijven het openbaer gebruik van de Catholijcque Roomsche
 „Religie in de groote kerk, in de kloosters ende Bagijnhof, ghe-
 „lijck die nu twaelf jaren lestleden is ghebruijckt gheweest, in
 „zulker voegen, dat niemand . . . zal vermogen daerinne eenig
 „beletsel, obstackel of schandael te doen in kercke of op straet
 „met woorden of met werken, op arbitrale correctie”; — Art. 4,
 „dat de Heeren van 't Capittle, met hunne suppoosten, den
 „Proost ende den Nonnenklooster van Sint Catharijneu-dale, den
 „Pastoor, het Collegie van de Societeijt Jesu, de conventen van
 „de Paters Capucijnen ende Minnebroeders, het Bagijnhof ende
 „de Religieusen van 'tsiekghasthuijs, ende alle andere geestelijke
 „personen, van wat staet of ordre, sullen blijven in vreedsame be-
 „zittinge van allerhande goederen, renten, donatiën, thienden,
 „privilegiën ende inkomsten, hoedanig die sijn, soo binnen als
 „buijten de stadt, sonder exceptie,” enz. Waarop de Prins ant-
 woordde, op het eerste, „dat de 2 kloosters van Nonnen en Bagijnen
 „sullen ghehouden werden;” op het tweede, „dat alle geestelijke
 „personen hunne goederen sullen mogen ghenieten ende admini-
 „streren, so als sij vóór den jare 1625 gedaan hebben” enz. (a.)
 En wat was het gevolg? De Katholijken zijn verpligt geworden,
 de kerken aan die van de hervormde godsdienst interuimen; alle
 geestelijke goederen zijn geconfiskeerd, bij gevolg ook die der
 kerken; de hervormden namen de kerken in, terwijl aan de Katho-
 lijken de gelegenheid werd benomen, om hunne godsdienst waar
 te nemen of uit te oefenen.

Te dien tijde bestond er een haat en vervolging, zoodat men
 soms Priesters verjoeg of opligte. De Katholijken waren vaak van
 hunne geestelijke herders beroofd en van de hulpmiddelen der gods-
 dienst, zoodat zij tot uitoefening van hunne godsdienst genood-
 zaakt werden zich naar andere plaatsen des Bisdoms te begeven,

(a.) *Groot Placaetboek*, d. 2, bl. 630.

welke niet onder de magt der Staten waren; terwijl het op eenige plaatsen den geestelijken herders gelukte, in de geestelijke noodwendigheden hunner onderhoorigen ter sluik te voorzien.

Men bleef intusschen van de zijde des Konings niet in gebreke te bewerken, dat door eene minnelijke schikking de strenge maatregelen der Staten, die de Katholijke inwoners, vooral in de Dekenaten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* zoo zeer drukten, mogten worden opgeheven. Wat men deed of voordroeg bij de Staten, men gaf steeds ten antwoord, dat men bereid was de uitoefening van de Katholijke godsdienst te bewilligen, doch niet, dan onder voorwaarde, dat de Koning van het regt van eigendom, hetwelk hij op deze streken beweerde te hebben, zouden afzien. In 1644, terwijl men te *Munster* over het maken van vrede handelde, bleef de oorlog voortduren, en den 29 Februarij hebben de Koning van *Frankrijk* en de vereenigde Staten eene nieuwe overeenkomst getroffen (a.) Opmerkelijk is het, wat AITZEMA op die overeenkomst laat volgen, hoe namelijk de afgezanten des Konings van *Frankrijk*, in naam des Konings en der Koningin Regentes, bij hun vertrek, gesmeekt hebben voor de Roomsch-Katholijken die in de vereenigde provinciën woonden of verbleven; (b.) dat de Staten hun ten

(a.) L. AITZEMA, d. 7, bl. 169.

(b.) Dit Smeekschrift luidt als volgt: «Messieurs... vous recevrés en bonne part la prière et l'instance, que nous avons à vous faire de la part du *Roi* et de la *Reine* Regente, pour les Catholiques de ces provinces, vos subjects; en quoy nous vous asseurons, que leur Majestés ont considéré meurement tout les inconveniens, qui en pourroint arriver, enfin de les prevenir par leur prudence.

«Seroit'il croyable que le Roy de glorieuse memoire son père, que le grand *Henry*, à qui vous devez toutes les marques de votre dignité et qui l'a orné de tous les fleurons des couronnes souveraines, eust voulu par l'instance, qu'il vous en à fait, ruiner son propre ouvrage et rien faire, qui peut estre prejudiciable à cet Estat.

«Ce que leurs Majesté vous demandent, n'est pas grand chose; ils desirent seulement, qu'il soit permis au Catholiques de servir Dieu dans les maisons privées, et que les pauvres, qui n'ont pas le moijen de nourir et d'entretenir un prêtre, puissent librement venir dans les maisons des riches pour servir Dieu sans crainte de la visite de vos commissaires.

minste zouden toestaan in hun huizen de godsdienst uit te oefenen, en „dat ze een weinig zouden verminderen de gestrengheid van „hunne plakaten en ordonnantiën, om de Katholijken voor zich „te winnen”.... De Staten hebben dit verzoek zeer euvel genomen en aan de afgezanten van Frankrijk hun gevoelen deswegens doen mededeelen, als volgt:.... „Haer *Ho. Mog.* hebben verklaert ende „verklaeren midts desen, een gevoelig misnoegen uijt de voorz. „voorslagen veranderinge ende pretense moderatie te hebben op- „genomen, met ecxpresse bijvoeginge, dat haer *Ho. Mog.* soo omme „de onheilen, die uijt 't gunt voorz. is, staan te reizen, als omme „de voorgemelde vermetelheden van de Pausgezinden in te toomen, „geresolveert sijn metten aldereersten te doen emaneren ende in „t werk te stellen soodanige nadere ordre, reglement ende plac- „caet als deselve naer de jegenwoordige enormiteit ende voor-

„Vous m'advouïerés, Messieurs, que ces recherches ne diminuent pas la qualité de „Catholiques, et q'elles s'exercent par l'avarice de vos officiers, plutost pour leur „profit particulier, que pour aucun bien, qui en arrive à cet Estat; de sorte, que „ceste rigueur ne sert qu'à irriter l'esprit de ceux, dont vous ne diminués pas le nombre.

„Nous prions pour ceux, qui sont nos ennemis aussi bien que les vôtres. Cette „action, Messieurs, seroit toujours chretienne; mais, je vous prie, considerés cette „affaire par les maximes d'Estat, et croijons, comme je n'en doute pas, qu'il se „trouve quelques Catholiques mal affectionnés au gouvernement present de cette Repu- „blique, d'ou cela peut'il venir, Messieurs, je vous le demande?.... La rigueur, dont „vous usés envers eux au fait de l'exercice de leur Religion, l'estroite defense de „toute asssemblée ecclesiastique, l'avarice de vos commissaires et le mespris qu'il font „souvent des choses, que nous estimons les plus saintes, a peu alterer quelques esprits.

„Voulés vous les regaigner, voulés vous rejoindre cette partie de votre Estat, qui „est comme entrouverte, voulés vous en faire de bons citoijens? Relachés quelque „chose de la severité de vos placcards et de vos ordonnances. Les noms de Catho- „licque et de Hollandois ne sont pas incompatibles; on peut estre ennemy du Roy „d'Espagne sans estre protestant.... Assurés vous, Messieurs, si vous faites la grace „aux catholiques, que nous demandons pour eux au noms du Roi et de la Reine... „que vous en recevrés un tres bon effet, que la piété de leur Majestés en aura grand „ressentiment et que vous obligerés vos concitoyens par cette faveur”.... (AITZEMA, ib. bl. 175.)

„gaende excessen sullen bevinden te behooren.” Gedaen ter vergadering... den 3 Meij 1644 (a.)

Hieruit leert men, hoedanig men te dier tijd over de Katholijken in de Vereenigde provinciën dacht; mitsgaders dat zij alsdan geene kerken hadden, die zij vrij konden bezigen, daar de gezanten van *Frankrijk* smeekten om de godsdienst slechts in particuliere huizen te mogen uitoefenen.

Intusschen vervulden dit antwoord der Staten en de daarna deswegens uitgevaardigde plakkaten de Katholijken met schrik, en velen zijn, om de strengheid te ontgaan, en nog ergere dingen vreezende, gevlugt.

De afgezanten van *Frankrijk* stelden zich op nieuw in de bres tot behoud van de Katholieke godsdienst, in de jaren 1645 en 1646; dan dit mishagde telkens aan de Staten. De voornoemde afgezanten hebben lang en sterk aangedrongen, om eenige verzachting (anders *temperament* genoemd) te verkrijgen wegens de uitoefening der katholieke godsdienst en de geestelijke goederen in de Meijerij, de *Baronij van Breda* en het *Markiezaat van Bergen-op-Zoom*, enz. Zij wilden dit *temperament* in het vredestraktaat ingelast hebben; doch de gezanten der Staten zich daartegen verzettende, hebben zij eindelijk toegestemd, den 27 December 1646, dat deze aangelegenheid tot 6 maanden na het gesloten traktaat van vrede zou verschoven worden; men gaf daarvan deze verklaring: „wat aangaet de oefeninge van de Katholieke religie ende „het genieten van de geestelijke goederen in de Meijerij van „’s Hertogenbosch, *Marquisaet van Bergen*, *Baronnie van Breda* „ende ’t land van Cuijck, daerover zal men sich verdragen ses „maenden na de conclusie ende ratificatie van het tractaet” (b.) Wat men hierin voorhad, zal weldra blijken.

(a.) AITZEMA, ib. bl. 177.

(b.) AITZEMA, ib. bl. 272. De Paus URBANUS VIII zond den 19 Maart FABIUS CHIGI naar *Munster*, die tot het einde van het verdrag als een onwraakbaar en zeer

Dat de Staten niet alleen het tijdelijk gebied van eenige streken, maar ook de verdelging van de Katholijke godsdienst aldaar beoogden, was spoedig klaar te zien, toen, bij den vrede van *Munster*, door den Koning de eigendom van de *Landen van Breda* en *Bergen-op-Zoom* aan dezelve was toegekend.

opregt scheidsman met panselijk gezag aldaar verbleef. Dit alleen was hem bevolen, dat hij niet zou geloogen dat er eenig nadeel of gevaar aan de ware godsdienst, of aan geestelijke personen of zaken werd toegebracht. (*Sijn. mon.* t. 2, pag. 293.) Omtrent dien tijd was het gemoed des Bisschops van *Antwerpen* zeer bekommerd wegens het vernietigen der godsdienstoefening in het Land van *Breda* en de naburige plaatsen, onder zijn geestelijk gebied behorende (*Synod. Belg.* t. 3, pag. XLIV.)



§ III.

*De vrede van Munster met grievende gevolgen, —
de R. Kath. Godsdienst bij plakkatēn
vervolgd, verdrukt, enz.*

Deze vrede, die den 30 Januarij 1648 in genoemde stad *Munster* werd gesloten, werd nadat den 15 Mei van hetzelfde jaar de uitwisseling der ratificatiën had plaats gehad, den 5 Junij daaraanvolgende te 's *Hage* en mede in eenige andere Steden afgekondigd. Daar het vredesverdrag in de 79 artikelen, welke het bevat, (a.) niet eene bepaling nopens de vrije uitoefening der Katholijke godsdienst inhield, zoo zagen de Katholijke ingezetenen der gewesten, die door den Koning waren afgestaan, zich aan de willekeur der Staten

(a.) De voornaamste artikelen die ons aangaan, zijn de volgende: Art. 1. „De koning doet voor altijd afstand van zijn regt op de Vereenigde provinciën, „welkers Staten, regeringen en Steden hij vrije en souveraine „Staten” erkent to „zijn en te zullen zijn van hem onafhankelijk, enz. Art. 3. „Een iegelijck zal behou- „den en dadelijk gebruijcken de Landschappen, Steden, Plaatsen, Landen en Heerlijk- „heden, die hij tegenwoordig houdt en bezit”.... De Koning gaf dien volgens aan „de Hollanders.... de *Stadt en Markiesat van Bergen-op-Zoom, Stadt en Baronnije „van Breda, Hulst en Hulster ambacht, Axeler ambacht..* enz. Art. 19. De onder- „danen en ingezetenen van beide landen... sullen haer ten opsichte van de publike „oefening van Religie moeten gedragen in alle sedigheid, sonder eenig schandael te „geven met woorden of met werken, en sonder eenige lasteringe te spreken. Art 43. „De goederen van Kerken Collegien en andere pieuse plaetsen, gelegen in de Ver- „Provinciën, ... die vóór het tegenwoordigh tractaet niet zijn verkocht geweest, sullen „hunluijden wedergegeven worden.... maer voor degenen, die verkocht of uijtgegeven „waren, zal rente van den prijs jaerlijcx betaeldt worden tegen den penning sestien.”... Zie *Groot. placaet-boek* d. 1, bl. 79-99

overgegeven: er was in deze aangelegenheid geene zekere regel voorgeschreven; alles was in de generaliteitslanden aan hun goeddunken overgelaten. Vervolgens is de Goddienst vooral in den beginne ellendig vervolgd en bijna onderdrukt. (a.)

De Katholieke geestelijkheid had besloten, om terstond na de afkondiging van het vredetraktaat, zich weder in het bezit der geslotene kerken te stellen, in de hoop, dat bij de genoemde afkondiging alle vorige plakaten, die tijdens de *relorsie*, op het stuk van godsdienst waren uitgevaardigd, zouden zijn vervallen: doch zij vond zich in hare verwachting deerlijk bedrogen, dewijl er, nog vóór dat de vrede was afgekondigd, reeds maatregelen waren genomen, om de Katholieke godsdienst, ware het mogelijk, in de *generaliteitslanden* uitteroeijen en de zoogenaamde hervorming alom onverwijld in te voeren. (b.) Dien ten gevolge werden de schouten hier en daar gelast, „niet te gedooghen, dat de papen in de kerken „possessie souden nemen, ofte eenighe superstitie van hare pauselijke religie pleghen, ende in cas van oppositie ter contrarie, „dat sij de naest gelegene gouverneurs ende commendeurs van de „frontièren van (den) staat de stercke en de militaire hand soude „versoeken, om te dienen tot hare assistentie” (aanschrijving van den 12 Junij 1648).

Het was den Staten niet genoeg, dat zij de kerkelijke gebouwen aan derzelve bestemming onttrokken; maar zij stelden zich daarenboven in het genot der geestelijke tienden en der goederen en inkomsten van abtdijen, kloosters, kapittel- en andere kerken, pastorijen, kerkelijke beneficiën en overige geestelijke stichtingen. Dit blijkt uit het Placaet op 't aanbrengen der geestelijke goederen in 't *Marquisaet van Bergen*, den 5 Maart 1650". Daarin wordt gezegd: „De Staten generaal der Vereenigde Nederlanden,.... doen „te weten,.... dat wij goed gevonden hebben te ordonneren, gelijk „wij ordonneren bij desen aen alle degenen, die eenige chijnsen,

(a.) V. D. VELDE, *Sijn. mon.* 2, pag. 300.

(b.) Extract uit de resolut. van H. Hoog. Mog. van den 25 Mei 1648.

„pachten, interesten van capitalen, jaerlijksche legaten, beneficiën
 „of andere lasten, hoe die genaemt souden mogen wesen, aan
 „geestelijke corpora in den *Marquisate van Bergen*, vóór het in-
 „gaen van den vrede jaerlijks hebben betaeld, als aen 't convent
 „van *Hwijbergen*, aen kapittulen, pastorijen, capellerijen, preben-
 „darissen, Vicarissen, of aen andere diergelijke Staten van personen
 „in denselven *Marquisate*, dat sij alle de selve hebben bekent te
 „maken aen onsen rentmeester van de geestelijke goederen, binnen
 „den tijd van drie maenden na de publicatie deses, sonder eenige
 „achter te houden... op pene dat zulks doende sullen moeten op-
 „leggen en betalen jaerlijks het dubbelt van 't geene ter kwader-
 „trouw verswegen is... of andere mulcte... Ordonnerende ende
 „bevelende wijders, alle bezitters ende pachters, hetsij van huij-
 „sen, schuren, landen ende andere goederen, dat sij oock sullen
 „hebben over te brengen in handen van onse voornoemden rent-
 „meester hare originele brieven, pacht- ende huijs-cedullen van
 „goederen, die eenige der voorz. geestelijke lasten zijn geldende,
 „ende daer benefens van renten, chijusen, interesten, legaten en
 „dergelijcx, de quitantiën van 't geene Sij in vorigen tijde hebben
 „betaelt alles op pene als boven”, enz. gedaen te 's *Hage* den 5
 Martii 1650. (a.) De tienden werden ten voordeele van het Land
 verpacht, een ieder werd onder strafbepaling verplicht, zijne gelden
 als pachten, renten, enz. die hij aan kerkelijke gestichten of gees-
 telijke personen verschuldigd zou zijn, aan den rentmeester der
 geest. goederen, door het land aangesteld, over te maken. Had
 men eenig vermoeden, dat iets werd achtergehouden, dan vaar-
 digde men dadelijk een bevel uit, waarbij de Katholijken werden
 gewaarschuwd op zware straf of boete.

(a.) *Groot Placaet-boek* d. 1, bl. 1433. „De geestelijke goederen” „worden gezegd
 „bij den jegenwoordigen vrede ten doene van den staet *aangeslagen* en competerende,”
 en die deze „*verduijsten en te rugge houden*” noemt men „*kwaedwillige* en *baet-*
 „*soeckende* personen”. (ib.)

Nog bleef het hierbij niet: niet alleen zijn de kerken in het platte land van Brabant, dat is in de Barony van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom*, die nog door de Katholijken waren ingehouden, aan de hervormden overgeleverd; maar men hernieuwde de vorige plakkaten, die tegen het houden van godsdienstoefening der Roomsche religie en tegen het verblijf der geestelijken in deze streken waren uitgevaardigd.

Van belang is het een extract medetedeelen uit het „Placcaet” deswegens gegeven „den 16 Junij 1648.” — „De Statengeneraal „der Ver. Nederlanden . . . hebben geordonneert, gelijk wij ordon- „neren en statueeren expresselijk mits desen, dat alle abten, pre- „laten, paters, papen, canonicken en monicken, ende alle andere „pretense geestelijke personen, van wat qualiteijt ofte conditie die „souden mogen zijn, geene uijtgesondert, haer als nog uit . . . de „stadt en Marquisaet van *Bergen-op-Zoom*, stadt ende *Baronnije* „van *Breda* . . . *Hulst* en *Bailliage* en *Hulster-ambacht*, als ook „*Axel-ambacht* . . . en alle andere steden en plaetsen, welke H. „Ho. Mog. houden in *Brabant*, *Vlaenderen* ende elders (uijtge- „zondert die, volgens capitulatie, 't verblijf aldaar specialick toe- „ghestaen is) sullen hebben te *vertrekken* binnen den tijd van „acht dagen na de publicatie of notificatie van desen: interdicerende „mits desen wel expresselijk aen deselve ende alle andere Room- „sche geestelijke persoonen, in deze landen, steden of plaetsen, „immer meer te *komen*, op peijne, dat de selve, sonder eenige „conniventie gemuleteert sullen worden ten minsten ter somme „van 600 guldens ende daerboven tot duijtsend guldens toe, boven „arbitrale correctie. Lastende en bevelende onsen Hoogschout . . . „mitsgaders allen d'andere respectieve officieren en justicieren van „de voorseijde landen, steden en plaetsen, op de contraventeurs van „dien wel scherpeijck te letten, de selve alomme aen te houden, „ende daertegens sonder eenige conniventie ofte verdrag te proce- „deren, ende specialijck alle Kloosters ende parochiekerken, als ook „Cappellen, soo groot als kleijn, in de meergenoemde . . . landen „en plaetsen, alomme voor de gheseijde Roomsche geestelijkheid

„ende paepsgezinde *gesloten te houden*, ende van alle beelden ende
 „andere paepsche ornamenten te suijsveren, ende niet te gedoogen,
 „dat in eenige van de selve eenige Pauselijcke dienst ghedaen oft
 „geëxerceert werde, verklarende dien volgens bij desen, dat metter
 „daet sullen vervallen in eene boete van duijssent guldens, boven
 „arbitrale correctie, alle ende een ijeder, die tot het openen der
 „voorschreve Kerken of Capellen, ten fine als vooren, raedt ofte
 „daet souden mogen geven, ofte ter saecke van eenigen paepschen
 „dienst, in de voors. Kerken of Capellen, souden pogen te gaen
 „ofte te komen... Dit alles onvermindert onse plaacaeten van 1641
 „en andere tegens de paepsche geestelijkheid, conventiculen,”enz. (a.)

Hoe gestreng de Staten op het verdrijven der priesters uit de voornoemde streken aandrongen, blijkt wijders uit den uitslag der zending van den vermaarden raadsheer PETRUS STOKMANS, die in 1649, door het bestuur der Katholijke *Nederlanden*, naar 's *Hage* was gezonden, om onder andere zaken, ook eenige toelating van de Staten te verkrijgen tot het binnenkomen der priesters in de plaatsen, binnen derzelve gebied gelegen. De raadsheer gaf te kennen, niet te kunnen gelooven, dat de meening van het plakkaat der Staten zouden zijn, de Roomsche geestelijkheid zoodanig uit hun gebied te bannen, dat zij daarin, zelfs ter verrigting van hunne bijzondere zaken, niet zouden mogen komen: doch hij bekwam slechts de drooge verklaring „dat met opzicht „tot het komen der geestelijkheid op der Staten bodem, de gelegenheid en dienst van den Staat daarin geene verandering gedoogde. (b.)

(a.) *Groot. Placaet-boek*, d. 1, bl. 257.

(b.) VAN HEURN, *Hist der Stad en M. van 's Bosch*, d. 3, bl. 13. PETRUS STOKMANS, een Antwerpenaar, primus van *Leuven*, in 1643 raadsheer in den Hoogen Raad van *Brabant*, werd in 1650 assessor in de tweeledige Kamer (*chambre mipartie*) die in dat jaar te *Mechelen* werd opgericht, die over de onderhouding van het vredestraktaat en over de overtredingen van weërszijde zou oordeelen: in deze Kamer heeft hij vaak nuttig gewerkt. Zie D. PAQUOT, *Memoires* t. 1 in fol. p. 13.

Zoo hier als elders volg ik een ander boek als leidraad voor de geschiedenis, — zoo als ik in de voorrede gezegd heb te zullen doen.

Terwijl de Staten van den eenen kant de knellendste maatregelen namen, om de uitoefening van de Katholijke godsdienst te beletten, waren zij van den anderen kant op middelen bedacht, om de hervorming vooral in het noordbrabandsche gedeelte des Bisdoms te bevorderen. Weshalve er in al de dorpen van de *Barony* en het *Markiezaat* predikanten werden aangesteld, waar er nog geene waren, „om de predicatiën ende godsdienst aldaer te doen ende te oefenen, gelijk in andere plaetsen onder het gebied van den „staet” „Wij hebben,” zeggen de Staten-generaal, „goedgevonden te verbieden, soo wij verbieden bij desen, wel expresse-lijk aan allen in- en opgezetenen, der voorz. landen . . . den „predikanten, die in deselve gesteld sijn, ende naemaels noch „gesteld zullen mogen worden, in het stuk van heure bediening „geenerhande hinder ofte belet te doen, maer deselve allenthalven te laten gerust en ongemoeijt, — van gelijcken de toehoorders . . . in geenerwijze te turberen, beletten, beschimpen of „insolentelijk te bejegenen, met woorden ofte werken, op pene” enz.(a)

Uit hoofde men beducht was, dat de inbezitneming der kerken door de predikanten soms mogt gestoord worden, door tegenkating der Roomschen, zoo werd, op uitdrukkelijk bevel der Staten-generaal, de Landvoogd gelast, om gewapenderhand de nieuwe leeraars in het bezit hunner toegewezene kerken te stellen en te handhaven, hetwelk even als in 1648, zoo ook in 1649 en 50 plaats had, en — sedert is de hervormde leer schier overal verkondigd, althans waar men aanhangers vond: thans echter zijn op vele plaatsen, bij gebrek van het noodige getal of bij mangel van een enkel lidmaat, geene predikanten meer.

En daar het onderwijs met de godsdienst in het naauwste verband staat zoodat hetzelve in alle Katholijke landen, een voor- naam voorwerp van de waakzame bemoeijingen der geestelijke

(a.) *Groot Placaet-boek*, d. 1, bl. 259. Zie ook „*Placaet van 27 Jan. 1651*,” ib. bl. 193.

overheid is, maakte men zich daarvan meester. Men stelde zeer vele schoolmeesters van de nieuwe gezindheid aan, en beval strengelijk, dat „alle gewezene paepsche schoolmeesters zich zullen „moeten onthouden van de jonge jeugd te leeren ende te onder- „wijzen, ofte eenigsints het schoolmeestersampt te exerceren, in „wat manieren het zoude mogen zijn, op pene van contrarie „doende, voor de eerste reijse te verbeuren de somme van vijftig „guldens, voor de tweede reijse hondert guldens, voor de derde „reijse op arbitrale correctie. Ingelijks sullen geene schole mogen „houden eenige papen, monuiken, nonnen, bagijnnen, kloppen, „sectarissen, noch iemand anders, 't zij man of vrouwe, niet sijnde „van de ware gereformeerde religie, bequaem en wettelijk toege- „laten op pene” enz. (a.)

Men noodzaakte niet zelden de behoeftige Katholijken, wilden zij eenige bedeeling uit de armenkas erlangen, in de preken der hervormden tegenwoordig te zijn; wat meer is, „tot meerdere „bevordering en voortplantige van de ware christelijke gerefor- „meerde religie,” zoo zij zeiden, „geresolveerd zijnde eene *politi- „tisque reformatie* in te voeren,” had men goedgevonden de posten, ambten en bedieningen aan de leden der nieuwe gezindheid op te dragen. Zij, de Staten-generaal, gaven een „placaet uit in date den 16 Februarij 1651,” waarbij zij „waarschuwden alle politije- „que officieren, (ambtenaren) in ... het Markiesat van *Bergen- „op-Zoom*, Baronnije van *Breda* en andere landen ... dat se haer „regt ende titulen tot de voorz. ambten sullen moeten vertoonen, „of laten vertoonen tusschen dit en prima Aprilis naestkomende, „om bij aenstelling van officieren van de gereformeerde religie „in derselver plaets, op haer voorz. regt op deselve ambten soo- „danig ghelet te worden, als wij in rede en billijkheit sullen „bevinden te behooren. Gelijk mede alle particuliere heeren, ...

(a.) *Groot Placaet-boek*, d. 2, bl. 2409-2417, „*School-Reglement in de Steden „ende ten platte landen ... onder de generaliteijt in date den 3 Meij 1655.*

„regt hebbende om officieren aan te stellen, worden gewarschuwd
 „en gelast . . . tusschen dit en Meij aen te stellen Officieren van
 „de gereformeerde religie, op pene, dat dit door ons selven,”
 zeiden zij „andersints sal worden gedaen en gheëffectueert.” Dit
 reglement werd de *Politieke Reformatie* geheeten. (a.)

Hoogst drukkend was derhalve de toestand, waarin, na den
 Munsterschen vrede de Katholijken in voormelde *Markiezaat* en
Barony geraakten. Intusschen beijverden zich de Katholijken dezer
 streken, om ter sluik in afgelegene plaatsen onder het koninklijk
 bestuur van *Spanje*, waar de katholieke godsdienst ongestoord kon
 uitgeoefend worden, de godsdienstoefeningen te verrigten, en
 deden zij, ondanks den vreeselijken druk der tijden, hunne ge-
 hechtheid aan het voorvaderlijk geloof op de treffelijkste wijze
 uitschijnen. In weerwil der velerhanden middelen, die men bezigde
 om hen aan hunne godsdienst ontrouw te doen worden, is het
 getal der afgevallenen te dier tijd betrekkelijk zeer klein geweest.

Eenige parochiën hadden ook in de naastgelegene Kath. grens-
 plaatsen kerkgebouwen of bidplaatsen opgericht, waarvan de over-
 blijfsels hier en daar nog in wezen zijn. Ook gebeurde het soms
 dat de drossaards of andere ambtenaren zich door groot geld
 lieten overhalen, om tot het uitoefenen van de Katholieke gods-
 dienst eenige oogluiking te gebruiken. Dan, toen de Staten
 daarvan onderrigt waren, vaardigden zij den 8 Mei 1666 eene
 scherpe waarschuwing uit, waarbij verklaard werd, „dat diegene
 „de welke een of meer officieren sullen weten aen te brengen,
 „die contrarie de voorschreve placaten, met eenige papen of paus-
 „gezinden sullen hebben gecomposeert of eenig geldt genoten of
 „bedongen, voor yeder van deselve tot een premie sullen genieten
 „de somme van 600 guldens, te vinden uif de goederen van de

(a.) *Groot Placaet-boek*, d. I. bl. 262. Verg. *Placaet of Reglement op de poli-
 tieke reformatie*, . . . van den 1 April 1660. — *ib.* d. 2, bl. 2606 en *Placaet* van
 29 Julij 1654, d. 3, bl. 400.

„voornoemde officieren, die sulcks gedaen sullen hebben, en dat „deselve officieren daerenboven noch vierdubbelt ten behoeve van „het gemeene land sullen hebben op te brengen en te betalen... „ende daer benevens van hare bedieningen werden gecasseerd en „anderen in hare plaats gesteld.” (a) Zoo zeer was men er op uit, om alle uitoefening van de Katholieke godsdienst in deze streken te beletten.

De ambtenaren, door die strenge waarschuwing afgeschrikt, onthielden zich derhalve zorgvuldig van het verleenen van veiligheid voor het verrigten van de godsdienst; en om bij de Staten niet in verdenking te komen, ijverden zij allerwege voor de naleving der uitgevaardigde plakkaten: echter de oorlog, welken de Koning van *Frankrijk* LODEWIJK XIV, in 1672 tegen de Staten der Vereenigde provinciën had verklaard, bragt eene merkelijke verzachting in de uitoefening der Plakkaten te weeg. Die oorlog ging wel is waar, met vele tijdelijke rampen gepaard; doch bij gelegenheid van dien is een merkelyk goed ontstaan voor de godsdienst. De drossaards uit vrees voor de Franschen, durfden tegen de Katholijken de uitterste strengheid der wetten niet uitvoeren. Hier en daar kwamen bij oogluiking, priesters: de Katholijken moesten niet meer over de grenzen de godsdienst gaan uitoefenen; maar hebben, in hunne eigene parochiën, schuren en huizen tot bidplaatsen kunnen op- en inrigten. Vele bedehuizen of kerkschuren zijn in 1672 of weinige jaren daarna gebouwd geworden. Ofschoon, bij oogluiking, werd toegelaten, de godsdienst in de eigene parochiën uitte oefenen, ging echter deze toelating van zeer drukkende omstandigheden vergezeld.

De voornaamste zwarigheden welke hen kwelden, bestonden in het veelvuldig sluiten hunner bidplaatsen, in het betalen der zoogenoemde *recognitie-penningen*, in het beletten van Katholieke scholen, en in het bemoeijelijken der aanstelling van hunne geestelijke herders.

(a.) *Waarschuwinge van den 8 Mei 1666, groot plaacet-boek, d. 3, bl. 406.*

Vooreerst wat de sluiting aangaat, deze had plaats, wanneer men, zonder voorafgaand verlof der hooge-overheid, eene kerkschuur had opgericht, vernieuwd of verbeterd: trouwens den 5 Maart 1621 hadden de Staten, bij eene wet, het bouwen, vernieuwen of verbeteren van kerkschuren, zonder verkregene toestemming, strengelijk verboden, welke wet zij den 10 Januarij 1744 en den 20 December 1752 nog nader verklaarden, met op de zelfde straf te bepalen, dat binnen de kerkschuren geene vernieuwing, timmering of verbetering mogt gebeuren, dan met verlof van hunne Hoogmogenden.

Deze sluiting der kerkplaatsen geschiedde ook, wanneer men buiten de zelve eene openbare godsdienstoefening had gehouden, als bedevaarten, processien of dergelijke; doch vooral, wanneer een protestant tot het voorvaderlijk Katholijk geloof wederkeerde, inzonderheid als hij, bij voorzorg wederom gedoopt werd, of hij buiten het land belijdenis van de Katholieke godsdienst ging doen.

Men verlaalde dit soms op onschuldigen of onwetenden. Vaak waren de Katholijken genoodzaakt groote onkosten te maken, om eenen goeden uitslag te verkrijgen op de smeekschriften, welke zij bij de hooge landsregering indienden, ten einde de opbouwning, vernieuwing, verbetering of ontsluiting hunner bidplaatsen te verwerven.

Behalve dit moesten nog de Katholijken jaarlijks eene aanzienlijke som gelds opbrengen, welke de drossaards en ambtenaren, onder den naam van *recognitie-penningen*, voor de uitoefening van van hunne godsdienst van hen eischten. Den ambtenaren was in 1666, alle overeenkomst met de Katholijken over de uitoefening van hunne godsdienst verboden, en hij eene nadere bepaling van den 9 November 1727 gelast, voor de admissiën (waarvoor anderzins de drossaards, volgens de eigene uitdrukking der Staten in hun plakkaat, *grof en groot* trokken) nu geen geld meer te trekken; de ambtenaren gingen evenwel voort, met de zoogenaamde *recognitie-penningen* in te vorderen. Ten einde de onlusten, daaruit soms ontstaande, te voorkomen, gaven de Alg. Staten, den 19 Julij 1730, een besluit, waarbij zij eerstelijk vaststelden, dat voortaan geen ambtenaar eenig geld van de Roomschen zouden ge-

nieten, „het sij wegens jaarlijksche soogenaamde *recognitiën*, admissie van Priesters... of onder wat benaming het selve zoude mogen sijn, directelijck of indirectelijck”. Zij vernieuwden de straffen, bij het plakkaat van het jaar 1666 vastgesteld. Dan, opdat de ambtenaren niet alleen in staat zouden zijn, „om te supporteren de kosten, welke vereischt worden tot eene exacte executie der nog in stand blijvende plakdaten, maer oock eenigsints gededomageert van het missen der *recognitiën*, welke sij tot dan toe *als ordinarijs emolumenten van haar ampten aengemerkt en getrokken hadden*”, stelden de Staten op straf van de kerken te zullen sluiten, op de tweede plaats vast, dat elke Katholijke bidplaats, waar een priester in bediening was, voortaan jaarlijks 50 gulden zoude betalen, en voor eenen kappelaan of mede bedienenden priester 25 gulden, welke gelden bij de respectieve rentmeesters der geestelijke goederen, of bij andere daartoe gemagtigde personen, moesten gestort worden: deze moesten dezelve, naar eene bepaalde verdeeling, aan de ambtenaren uitkeeren. (a.)

Wat de Katholijken verder drukte, was de verordening, welke de Staten wegens het schoolwezen gemaakt hadden. Ik heb bereids gezegd, met welke gestrengheid het aan de Katholijken verboden was, het schoolmeestersambt uit te oefenen. De bepalingen, deswegens gemaakt, werden bij een besluit der Staten van den 14 Januarij 1680 hernieuwd, (b.) en den 31 Maart 1725 nog nader bekrachtigd. Bij het laatstgenoemde besluit werd er ten aanzien der straf, welke voor het schoolhouden was bepaald, nog bijgevoegd, dat, „bij onvermogen van de paepsche schoolmeester en schoolmeesteressen, de ouders, welkers kinderen in ongepermitteerde scholen souden worden gevonden, gehouden souden sijn de vastgestelde boeten, met de noodige kosten te betalen. (c.)

(a.) *Groot Placaet-boek* en bij WILTENS, *kerk. Plakkaat-boek*, d. 2, bl. 543-556.

(b.) *Renovatie van het Schoolreglement van 14 Jan. 1680*, bij WILTENS ib. d. 1, bl. 486.

(c.) *School reglement van den 31 Maart 1725*, 4^e cap. 1. bij WILTENS ib. d. 2. bl. 495.

De Katholieke kinderen, wilden zij in het lezen en schrijven eenigen voortgang maken, waren als genoodzaakt in gereformeerde scholen onderwijs te nemen, in welke zij niet zelden lasteringen wegens hunne H. Godsdienst moesten hooren, wyl men dáár gebruik maakte van den protestantschen *Heidelbergschen* katechismus die zeer beledigende en smadelijke uitdrukkingen aangaande het Katholieke geloof inhoudt. Dit vooral griesde de Katholieke ouders, die daarom alle pogingen aanwendden, om het leeren van dien katechismus te doen ophouden.

Het aanstellen van geestelijke herders was ook eene zaak, die den Katholijken hier vele bekommelingen veroorzaakte. De Staten hadden, bij hun plakkaat van den 19 Julij 1730, wel het invorderen van geld, bij de in bediening stelling der priesters den ambtenaren verboden; doch zij hadden tevens eenige zeer lastige bepalingen daargesteld, die bij de aanstelling moesten nagekomen worden. Geen Roomsche priester mogt „dienst doen, noch eenige „priesterlijke functiën uitoefenen, sonder altoorens toegelaeten te „sijn bij schriftelijke acte van consent of toelating van den Raadt „van State.” Alvorens deze akte werd gegeven, moesten de aan te stellen priesters te 's *Hage* in persoon eene verklaring van getrouwheid en onderwerping aan de oppermagt afleggen. Die akte van toelating mogt slechtst verleend worden „aan geboore onderdanen van den Staat der Vereenigde *Nederlanden*, en alleen „aen wereldlijke priesters” (later mede aan eenige geordende priesters), en zulks op de zending van den Kerkvoogd. Deze bepalingen waren onder bedreiging van zware straffen voorgeschreven: want indien een priester „eenige priesterlijke functie zou doen „in kerken, huisjen, of waer en hoe het oock soude moogen wesen, „sonder te weesen voorsien van de *bovengenoemde* acte”, werd hij gestraft voor den eersten keer met eene geldboete van 600 gulden, en voor de tweede reis met eene gevangenis van één jaar. (a)

(a.) Dezelfde *Resolutie* van 19 Julij 1730 als boven WILTENS 2, bl. 548 en 549.

En ofschoon hij de vereischte akte had bekomen, kon hij nogtans onder dezelfde straffen, in geene andere plaats of kerk zijne priesterlijke bedieningen verrigten, als in diegene, voor welke hij was toegelaten. Bij eene nadere verordening van den 12 Maart 1731, hadden evenwel de Staten toegestaan, dat *in geval van ziekte* van den bedienenden priester, deszelfs dienst door den priester der naastbijgelegene plaats kon worden waargenomen. — Toen in laatstgenoemd jaar door den Paus CLEMENS XII, met uitzondering van het dorp *Lommel*, het geheele Dekenaat van *Geel* en twee parochiën van het Dekenaat van *Hilvarenbeek*, *Arendonk* en *Poppel*, als niet onder het gebied der Staten behoorende van het Bisdom van 's *Bosch* waren afgescheiden en niet in een ander bisdom ingelijfd werden, zijn deze afgescheidene plaatsen aanvankelijk door afzonderlijke Vikarissen bestuurd geweest. Eerst heeft de kardinaal Aartsbisschop van Mechelen, THOMAS PHILIPPUS DE ALSATIA DE BOSSU dezelve tot zijnen dood, die den 5 Januarij 1759 voorviel, als Apostelike Vikaris onder zijne geestelijke jurisdictie gehad, (a.) na wiens overlijden zij aan de drie laatste Bisschoppen van *Antwerpen*, VAN GAMEREN, WELLENS en DE NELIS (Zie deze onder de Bisschoppen van *Antwerpen*) op dezelfde wijze zijn onderhoorig geweest. Tijdens de afwezigheid en na den

(a.) THOMAS PHILIPPUS was den 13 November 1679 te *Brussel* geboren en had te *Rome* zijne hoogere studiën verrigt. In 1713, bij het openstaan van den bisschoppelijken zetel van *Iperen*, was hem deze door CLEMENS XI aangeboden, terwijl hij ook kort daarna door KAREL VI, tot denzelven werd benoemd. Dan het volgende jaar, nog vóór dat hij tot Bisschop van *Iperen* was bevestigd, is hij tot den Aartsbisschoppelijken zetel van *Mechelen* bestemd geworden. Hij ontving als dusdanig den 19 Januarij 1716 te *Weenen* zijne wijding en bestuurd het aartsbisdom met veel wijsheid en omzigtigheid. Den 29 November 1719 tot Kardinaal-priester verheven, begaf hij zich in 1721, na den dood van CLEMENS XI naar *Rome*, om aan de verkiezing van een nieuw *Opperhoofd der H. Kerk* deel te nemen. Hij is ook als Apostelike Vikaris van het boven bedoelde Dekenaat van *Geel* c. a. een hoogst verdienstelijk Kerkvoogd geweest. Hij werd gemeenlijk de Heilige Kardinaal genoemd. Zie wegens hem VAN DE VELDE *Synops. mon.* 2, pag. 688—708.

dood van DE NELIS, is deze streek door de Vikarissen, die door hem of door het kapittel waren benoemd, ingevolge magtiging daartoe door PIUS VI en PIUS VII aan hen verleend, nog eenige jaren bestuurd, (a.) tot deze eindelijk, krachtens het Concordaat van Keizer NAPOLEON I met Paus PIUS VII, door den Pauselijken legaat CAPRARA, bij zijnen brief van den 9 April 1802, in het nieuw opgerigte Aartsbisdom is ingelijfd.

De Katholijken schoon aan zeer harde wetten onderworpen en bij verscheidene plakkaten buiten ambten en bedieningen gesloten (b.) gedroegen zich als getrouwe onderdanen van den Staat, met die bescheidenheid, gematigdheid en onderwerping, dat zij de goedkeuring en achting van alle bedaarde medeburgers en ook van de onkatholieke landsoverheid verdienden. Hiervandaan, dat ook de strenge wetten, die op het stuk van godsdienst waren uitgevaardigd, eenigzins werden verzacht. Er verscheen den 8 Jan. 1737 een besluit der Staten, waarbij niet alleen de plakkaten, die de burgerlijke ambten uitsluitend aan leden der hervormde gezindheid opdroegen, werden gematigd; maar men stond ook toe, dat de Katholijken „zonder speciaal verlof van hunne Hoogmogenden, alle noodige reparatiën aan hunne kerkschuren konden „doen, blijven echter eene geheele vernieuwing, vergrooting of slegts „eene verandering dezer gebouwen, bij de voorgaende resolutiën „bepaelt”. Men gaf ook hoop op ontslag of afslag der jaarlijksche *recognitie-penningen*, en liet toe, dat naburige priesters, niet alleen bij ziekte, maar ook bij overlijden van eenen pastoor, in de parochie van den overledenen de dienst konden waarnemen.

(a.) Men vindt hunne biographie ter plaatse waar zij, na den dood van de Nelis, Vikarissen worden gekozen.

(b.) Zie plakk. van den 20 Junij 1654, van den 1 April 1660, van den 19 Febr. 1683, van den 11 Mei en den 2 Julij 1695 en van den 19 Julij 1730. bij WILTENS d. 1, bl. 579, 95, 633, 639, 640 en d. 2, bl. 543.

§ IV.

*Eerste inval der Franschen, — de toestand
der Godsdienst, in het zuidelijk gedeelte des Bisdoms
in de laatste helft der 18^e eeuw, —
het Seminarie generaal opgerigd en vernietigd.*

In deze toedragt verbleef de uitoefening der Katholijke godsdienst in het Noordbrabandsch gedeelte des Bisdoms, tot de verovering der *Nederlanden* door de legers der Fransche republiek die, na reeds in 1792 de vermeerstering der *Nederlanden* beproefd te hebben, in 1794 en 1795 alle, zoo zuidelijke als noordelijke gewesten, onder hun gebied bragten.

Intusschen mag ik niet te spoedig tot het einde van deze eeuw overgaan; daar valt immers nog al een en ander min of meer merkwaardigs aan te teekenen, wat bijzonder het zuidelijk deel des Bisdoms aangaat.

De 18^e. eeuw, bij sommigen wel eens "*de verlichte eeuw*" of die "*der filosofen*" genoemd (a.), is bij anderen meer te regt de *goddelooze* eeuw geheeten, omdat de goddeloosheid in het midden dier eeuw zich op eene bijzondere wijze ten toon spreidde in die landen, die eertijds door het helder licht des geloofs bescheenen waren, als: *Engeland, Duitschland, Frankrijk, Holland*. In

(a.) Z66 genoemd, om door dien naam te kennen te geven, dat het enkel *licht der rede*, het enkel menschelijk verstand voldoende is, om ons gelukkig te maken, zonder dat wij door goddelijke veropenbaringen of door het licht van het geloof geholpen worden.

die eeuw is de R. Katholijke kerk, niet zoo zeer door bijzondere ketterijen, als door eene vernieuwing van alle doelingen te zamen, door verwerping van de veropenbaarde godsdienst en van alle ware deugdzaamheid aangerand, welke aauranding men nogtans, om niet al te hatelijk te schijnen, onder, den mantel van menschlievendheid of algemeene verdraagzaamheid bedekt heeft. (a.)

(a.) *Generalis temporum notio*, PETRI DANIS, *suppleta à PAQUOT*, pag. 249.

Iedereen zal ligtelijk bemerken, dat die verdraagzaamheid zich slechts tot de valsche religiën uitstreckte, en dat de R. Kath. religie des te geweldiger bestreden werd, hoe meer men alle andere wilde verdragen.

Omtrent dien tijd zijn vele Lutheranen, Protestanten en Calvinisten en eenige Katholijken veranderd in *Deïsten*, d. i. die wel God erkenden, doch begonnen te leeren, dat God voor de inwoners der aarde geene zorg draagt, zich met deze niet bemoeit, dat ieder mensch volgens zijne gezond- of geneigdheid mag leven, en na zijnen dood noch loon noch straf moet verwachten. De filosofen lieten geene middelen onbeproofd, en dorsten alles ondernemen, om hun doel te bereiken, hetwelk geen ander was, dan omverweiping van troon en altaar of de religie. Eene menigte van schrijvers, onder welke VOLTAIRE, (*) BAYLE, HELVETIUS DIDEROT, JEAN, JACQUES ROUSSEAU, MONTESQUIEU, MARMONTEL, DAMILAVILLE, RAYNAL en andere hebben tot verderf der zeden te werk gesteld de welsprekendheid, de dichtkunst, de geschiedenis en de verdichtsels of fabels; hebben groote en kleine boeken in het licht gegeven, voornamelijk dat groot "*dictionnaire encyclopédique*" Dit boek behelsde zooals de koninklijke raad adviseerde, "de grondregels, die strekken, om het koninklijk gezag te vernietigen, om den geest van onafhankelijkheid en van den opstand op te wekken, om de bedorvenheid der zeden, de ongodsdienstigheid en ongeloovigheid in te planten", enz. Pater BERTHIER, lid der Sociëteit van JESUS had de eerste getoond, dat die *Encyclopedie* groote schade aan de religie en aan den Staat zou veroorzaken. Dit was voor de vrijgeesten van dien tijd genoeg, om de geheele Sociëteit of al de Jesuiten te vervolgen, die ook dan werkelijk daarna uit *Frankrijk* verjaagd zijn. D'ALEMBERT, de groote vriend van VOLTAIRE, en de aanleider der filosofen, heeft bekend, dat de vernietiging der Jesuiten gevraagd is door de Jansenisten, doch dat de filosofen, door den mond der parlementen, het dekreet dier vernietiging hebben uitgesproken. (Zie L'HOMOND, *Hist. abrégée* etc. p. 223). Toen zij deze zegpraal behaald hadden, was de weg geopend tot de vernietiging van alle kloosters.

De Koning van *Frankrijk* werd door de vrijgeesten misleid of bedot. Deze philosophische geest was in andere landen, en ook in *Oostenrijk* doorgedrongen. In den jare 1753 zijn er reeds eenige schadelijke nieuwigheden ingevoerd in de hoogeschoolen der godgeleerdheid en van het kerkelijk regt, door DE STOCK, Bisschop van *Rosone*

Van over lang had men zoo wel in *Oostenrijk* als in *Frankrijk* tegen de kerk van CHRISTUS en tegen zijnen Stadhouders op aarde, den Paus, de wapens aangegord; men had eene nieuwe godgeleerheid ingevoerd en het kerkelijk regt veranderd. In 1767 den 20 September, werd te *Weenen* uitgevaardigd het Edikt, verbiedende aan de geestelijkheid alle acquisitie van goederen. In 1771 gaf MARIA THERESIA een Edikt uit, in hetwelk aan de Kloosters verboden werd *doten* te ontvangen en in het bezit van nieuwe goederen te komen (reeds te voren had zij geboden, dat de arme kloosters door de rijke moesten geholpen worden). In 1772 gaf zij eene wet uit, door welke verboden werd, in de kloosters novicen aan te nemen vóór den ouderdom van vijftwintig jaren, op straf van f4000 geldboete, van verbanning der overste en voor de tweede reize, van vernietiging des Kloosters. Ten opzichte van die Edikten hebben de Aartsbisschop van *Antwerpen* en andere, in het jaar 1773, eene *Memorie* aan Hare Maj. de Keizerin gezonden, om te toonen, dat het kloosterlijk leven in zich zelve zalig is, — en hoe voordeelig de religieuse gemeenten of kloosters aan de godsdienst, aan de Kerk en zelfs aan den burgerlij-

in part inf. wanner deze president van de faculteit der Theologie was geworden. Hij stelde leeraars van zijne gezindheid aan, hij vervolgde de religieusen en maakte dat de Jesuiten uit vele Universiteiten werden gesloten; eene nieuwe Theologie verhief zich op de puinhoopen der oude; men leerde openbaarlijk de gevoelens der Franschen, welke appelleerden van de Bul *Unigenitus*. MARIA THERESIA werd door DE STOCK en VAN SWIETEN om den tuin geleid. Zie deswegens *Memoires pour servir à l'hist. Eccl. pendant le 18 Siècle.*

(*) VOLTAIRE had gezworen, dat hij tot vernietiging der Kath. godsdienst alle zijne krachten besteden zoude; en om dit uit te voeren, heeft hij verscheidene geschriften voor den dag gebragt, in welke hij de godsdienst regelregt bestormde en met de grootste stoutheid en onbeschaamdheid verguisde, en ten spot stelde. Nooit heeft een schrijver meerder vernuft weten te gebruiken, om datgene belagchelijk te maken wat hij wilde versmaad hebben. Hij stelde daarenboven zijne geschriften zoo op, dat zij van alle menschen konden verstaan worden. Door het lezen van die listige en goddelooze boeken, heeft een schier oneindig getal, bijzonder van Jongelingen, zijn doodelijk venijn ingewolgen (C. SMET. *H. en r. pers.* d. 2, bl. 606-610).

ken staat zijn, en — hoe uit hare Edikten hunnen ondergang moest volgen. (a.)

Na het overlijden van Keizer KAREL-ALEXANDER, dat den 4 Julij 1780 en van MARIA THERESIA, zijne gemalin, dat den 29 November van dat jaar voorviel, is hunne zoon JOSEF II, in alle regten-maar niet zoo zeer in alle deugden en uitmuntende hoedanigheden van zijne moeder opgevolgd. JOSEF was opgevoed door den Heer TERME, die hem beginselen inboezemde, die met het Jansenismus instemden. Door een verkeerde opvoeding was hij weinig gunstig aan de godsdienst, de H. Kerk en den Roomschen Stoel: verleid door den geest van de zoogenaamde philosophie, driftig van aard, vol van buitengewoone gedachten, grootsche ideën en plannen, had hij, reeds ten tijde van zijne moeder, doen blijken wat men van hem te verwachten had. Op velen plaatsen waren, op zijn bevel, de leeraars der godgeleerdheid weg genomen, om andere van tegenstrijdende gezindheid in hunne plaats te stellen; aan sommige Bisschoppen had men hunne Seminariën ontnomen en de keus der leermeesters; en nu, na den dood van zijne moeder gaf hij eene menigte van wetten aangaande zaken, die geenzins tot zijne wereldlijke magt behoorden; hij verbood de religieusen te gehoorzamen aan uitlandsche oversten; vele kloosters werden vernietigd, andere belet novicen te ontvangen; geene dispensatiën mogten van den Paus gevraagd worden in de beletselen van het huwelijk; het keizerlijk *Placet* werd vereischt voor alle Bullen, Breven, rescripten, komende van *Rome*; verbod voor eenigen tijd van de H. Orden toe te dienen; aan de protestanten werd volle vrijheid toegestaan; enz. (b.) Dit alles was bijzonder voor

(a.) *ecueil des Représentations etc.* imprimé en 1787, P. 4, p. 48. Het Edikt van 1772 is nooit uitdrukkelijk herroepen, zelfs niet in het jaar 1791, wanneer Keizer LEOPOLD II vele Edikten van JOSEF II wegens de religieuse orden vernietigde.

(b.) Zijne hervormingsgeest strekte zich uit tot de minste zaken. Niet slechts vernietigde hij de broederschappen, verminderde hij het getal der feestdagen en processien; maar zelfs schreef hij wetten voor op het getal der Missen, op de manier van

Oostenrijk; doch ook in de Nederlanden gevoelde men weldra, wat de Keizer met de Godsdienst voor had. Wat de *Nederlanden* aangaat, gaf de Keizer in den beginne groote hoop, dat alles hier op den ouden voet zou voortgaan. In zijnen brief van den 30 November 1780, waarbij hij de Nederlandsche provinciën kennis gaf van het overlijden zijner Doorl. moeder, verzekerde hij hun, dat hij bijzondere zorg zou dragen om hen te *handhaven in het genot van hunne regten en privilegiën*. JOSEF II werd den 17 Julij 1781, te Brussel plegtig gehuldigd als Hertog van *Brabant*, even als zijne voorzaten, d. i. volgens de *Blijde-inkomst* met dezelfde wederzijdsche eeden en vervolgens dezelfde verbintenissen.

Niet zoo haast was het verdrag der *Blijde-inkomst* gesloten, niet zoo haast was de eed des soevereins ontvangen, waardoor hij zich jegens de natie verbond op het H. Evangelie, en zwoer „te onderhouden en wèl en getrouwelijk te doen onderhouden „alle punten en artikelen, begrepen in de *Blijde-inkomst* en de „bijvoegselen van dien, en behelsende in substantie, dat hij de „godsdienst en de natie zou handhaven in alle regten, statuten, „privilegiën, gewoonten, bezittingen en vrijheden, gelijk zulks „zijne voorgangers altijd gedaan hadden, zonder daartegen iets te „doen of te gedoogen, dat er iets tegen gedaan worde, hetzij „direktelijk, hetzij indirektelijk, op wat manier of onder welk „voorwendsel het zoude wezen.” Zoo haast was de plegtigheid niet geeindigd, of er verscheen den 21 Nov. 1781 eene *Depêche* aan de tribunalen, magistraten en de Universiteit van Leuven, te kennen gevende, dat de Keizer aan de Protestanten de burgerlijke vrijheid toestond, zoodat zij, met toestemming der magistraten kerken mogten bouwen en aangenomen worden tot het burger-

na den middag lof te doen, en op het getal der kaarsen, welke bij de godsdienst-oefening mogten branden. Om deze kleinigheden noemde FREDERIK koning van *Pruissen* hem: „mijnen broeder den koster.” (SMET, *de R. C. Religie in Brabant* bl. 300–302.)

schap, tot academische graden en het bedienen van burgerlijke ambten, enz.

Deze depêche wordt het *Edikt van tolerantie* geheeten en had voor titel: *Edict des Keizers nopen de Tolorantie of vrijheid van godsdienst* (a.) Zoodra dit bekend was, heeft Z. Em. de Kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen* aan Z. Maj. eene *Memorie* aangeboden, waarbij hij ten aanzien der „*Tolerantie*” zeide, dat hij verschrikt zijnde, Z. M. niet genoeg konden bidden, van nooit een dergelijke toelating te vergunnen, in overdenking van de rampzalige gevolgen, die daaruit te vreezen zijn, omdat alle nieuwigheden in het stuk van godsdienst een' gevaarlijken indruk op het volk maken, waarvan de geschiedenis van de voorgaande omwenteling der *Nederlanden* een allertreurigst voorbeeld oplevert.

Z. Doorl. Hoogw. de Bisschop van *Antwerpen* draalde niet lang, om dit voetspoor te volgen en bood mede den 25 November van dat jaar aan Z. M. een verklarend en overredend vertoog aan over hetzelfde onderwerp (b.) Hem volgden ook na de Bisschoppen van *Namen* en *Roermonde*, de Universiteit van *Leuven*, de stad *Antwerpen*, enz. (c.)

(a.) Men vindt het in de „*Historie van de voorsp. staatsomwenteling der Nederlanden*” door FLEURY, d. 1, bl. 112—115. Het is gevolgd van 4 andere staatsstukken aangaande dit edikt, die men mede aantreft in gem. „*Historie*” ib. bl. 115—130. Het schijnt, dat het wel naar de *Nederlanden* en aan de Bisschoppen verzonden, doch nooit alhier afgekondigd is. — Tevoren was de eerste slag aan de godsdienst toegebracht, onder het gemeen en versleten masker „*van het gemeen nut*” door een ander stuk, hetwelk de „*grondregels bevat vastgesteld door zijne keizerlijke Majesteit, om tot regel te dienen aen zijne gerechtshoven en magistraten in de geestelijke zaken.*” (ib. 103—106) Deze grondregels maakten den grondslag uit van het staatkundig gedrag en van de volgende Edikten en veranderingen in geestelijke zaken.

(b en c.) Dit verzoekschrift van den Bisschop WELLENS wordt geheel medegedeeld in het *Synod. Belg.* t. 3, pag. 512—528. Men vindt het ook, doch zeer gebrekkig in de verzameling van FELLER: *Recueil des représentations belgiques, part. eccl. rec.* 3, pag. 145. In alle vertogen werden de rampzalige gevolgen aangetoond, uit deze *tolerantie* te vreezen voor de kerk en den staat, bewezen sedert de opkomst der leeringen van LUTHER en CALVIJN.

Een tweede slag is aan de godsdienst den 28 November 1781, toegebracht door eene keizerlijke ordonnantie, waarbij verklaard werd, dat alle geestelijke gemeenten, kloosters en konventen van beide geslachten zonder uitzondering en van welke orde ook, gelegen in de Nederlandsche provinciën, 'teenemaal onafhankelijk waren, of niet mogten afhangen van hunne generalen, provincialen of oversten, die buiten 's lands woonden. Den 5 December werd nog eene *Depêche* aan de bisschoppen gezonden, waarbij verboden werd te *Rome* dispensatiën te vragen in de beletsels van het huwelijk en hun gelast werd dezelve door hun eigen gezag te verleenen.

In het jaar 1783, den 17 Maart, zonden hunne Kon. Hoogheden aan den Raad van *Brabant* het Edikt des Keizers, betreffende de suppressie van eenige kloosters in de *Nederlanden*, als 't eenemaal onnuttig aan de religie, aan den staat en aan den evenmensch. In de maand Mei werd reeds de vernietiging van eenige kloosters te *Brussel* te kennen gegeven, van welke er werkelijk zeven in de maand Junij daaraanvolgende en vier in het volgende jaar uit een gingen. — De Edikten van 1784 en 85 strekten meer en meer tot uitvoering des plans van JOSEPH II. Het beroep op den Paus werd verboden. De bevelbrieven der Bisschoppen moesten door het gouvernement goedgekeurd worden. Het regt van te vonissen over de geschillen wegens het huwelijk werd aan de Bisschoppen onttrokken.

In 1786 gaf de Keizer een reglement uit voor al de Kapittels der edele Kanonikessen, volgens hetwelk zij niet meer mogten zingen in de kerk, en hare oefeningen van godsvrucht bepaald waren tot niet veel meer dan dagelijks Mis hooren en op Zonen feestdagen het sermoon van hare parochie bij te wonen: Zelfs was haar voorgeschreven, hoe zij moesten gekleed gaan. In dat zelfde jaar vroeg de Keizer de algemeene opgaaf der geestelijke goederen, om die op eene nieuwe wijze te doen bestieren.

Hij wilde eene nieuwe verdeeling der parochiën. Hij schreef voor, hoe het *concours* gehouden moest worden tot verzeving der

pastorijën. Hij veranderde den dag van Kerkwijdingsfeest, vernietigde de broederschappen en de processieën, enz.

Niets zou meer de inzigten van JOSEF II bevorderen, dan de oprigting van het *Seminarie-generaal* te *Leuven*. De Universiteit van die stad, luisterlijk vermaard door de groote diensten, welke zij sedert vele jaren aan de Kerk en den Staat bewezen had, was vastgehecht aan de grondbeginselen, door welke zij tot haren hoogen luister was opgeklimmen; men begon met haar van geest te doen veranderen en met in de faculteit der godgeleerdheid beginselen in te voeren, welke overeenstemden met de begeerte van den Souverein. Om haar te fnuiken, ontnam men haar alle privilegiën. Men gaf verbod van er te leeren wat men *overalpische opiniën* noemde, dat is te zeggen, van voor te staan het oppergezag der Pausen. De Bulle *Unigenitus* mogt er niet ondertekend worden. Door behulp van dit *Seminarie* dacht men verder te gaan: de Keizer trachtte zich meester te maken van de leering, om hierdoor de geheele clergé als te smelten en te hergieten. (a.)

In den jare 1786, den 16 October, vaardigde de Keizer zijn Edikt uit tot oprigting van het *generaal-Seminarie* te *Leuven* en van een filiaal *Seminarie* te Luxemburg. Al de scholieren van de wereldlijke en reguliere geestelijkheid moesten in het een of het ander *Seminarie* vereenigd zijn, om er opgeleid en onderwezen te worden in den tijd van vijf jaren. De religieuse orden mogten niemand aannemen, tenzij hij vijf jaren in een der voornoemde *Seminarieën* had doorgebracht. Uit de keus der personen tot leeraars kon men niet twifelen of de oude godgeleerdheid van *Leuven* moest te niet gaan. — De Kardinaal Aartsbisschop zond den 11 November 1786 eenen brief aan den Keizer, waarbij hij vernieuwde

(a.) De Fransche schrijver van de *Mémoires pour servir à l'histoire du 18 siècle* t. 2, pag. 285. Men stelde eenige leeraars aan, teenemaal toegenegen aan den Keizer. Een van hen was FERD. STOEGER, opgekweekt in de school van den bovengemelden DE STOCK en RAATTENSTRAUCH, presidenten te *Weenen*. Zie de *R. Cath. religie in Brabant*, door C. SMET, pag. 311.

den inhoud van eenen anderen, gedagteekend den 29 Maart, om te bewijzen, dat het leeraren der H. Godgeleerdheid eene apostolische zending noodig heeft, en dat deze gevolgelijk van de wereldlijke magt niet komen kan. (a.)

De Keizerlijke minister, Z. Exc. BARBIANO DE BELGIOJOSO antwoordde den 15 November aan den Aartsbisschop, uit naam van hunne Kon. Hoogheden, dat het *Seminarie generaal* zonder uitstel moest beginnen en dat de nieuwe rector STOËGER aan den Aartsbisschop alle verklaringen zoude geven, om hem teeneemaal te bevredigen. (b.) STOËGER gaf eene verklaring, behelzende, dat elke Bisschop wezenlijk regt had om toezigt te houden op de leering in zijne diocese, en indien de leeraars berispelijk bevonden werden, dat de Bisschop volgens canonieke regels zich daartegen verzetten mogt. (c.) Hierop gingen, uit verscheidene bisschoppelijke Seminariën, eenige kweekelingen in datzelfde jaar naar *Leuven*; doch zij verlieten het reeds in de maand Januarij 1787, ontevreden om de wanorde der plaats en nog meer om de slechte leering en de kwade boeken, die men hun ter hand stelde.

(a.) De kardinaal verzweg ook niet, hoe waarschijnlijk door die nieuwe Universiteit het Jansenismus in het land zou komen. Hij zond mede andere aanmerkingen aan den Keizer, als: op het nieuw *concours*, op het regt, dat men aan de religieusen wilde geven, van pastorijen aan te nemen, op den nieuwen Catechismus, dien men te vreezen had. Hij betoogde, dat de uitwendige jurisdictie en disciplen der kerk aan zijne Majesteit niet toekwam, en dat de religie het werk van God is en niet van de menschen, enz. (*Recueil des représentations*, part. 2, pag. 134; part. 5, pag. 150).

(b.) *Recueil* alsvoren, part. 1, pag. 141.

(c.) *Mémoires* alsvoren, t. 2, pag. 287. Toen de Apostelike Nuntius ZONDADARI, den 14 December 1786, eenige exemplaren had doen drukken van de vermaarde Bul van PIUS VI, tot doeming van een boekje van EIJBEL, ten titel hebbende: *wat is de Paus?* en deze naar *Holland* en *Engeland* zond, kreeg hij, den 14 Februarij 1787, bevel uit *Brussel* te vertrekken binnen acht dagen en uit de Oostenrijksche *Nederlanden* binnen de 14 dagen (*Recueil* alsvoren, pag. 114). Ter zelfder tijd werd de kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*, op bevel des Keizers naar *Weenen* geroepen.

Het volk werd verbitterd om de Edikten, aangaande den burgerlijken staat, die hun mishagden en hunne regten en privilegiën fnuikte. Ik zal echter niet mededeelen de menigvuldige onlusten en beroerten van dien tijd. Op de *representatie*, door de Staten van *Brabant* ingediend, hebben H. kon. Hoogheden het volk tevreden gesteld door eene *Depêche* van den 30 Mei 1787, waarbij zij vernietigden alwat tegen de *Blijde inkomst*, tegen de regten en privilegiën van het volk en van particulieren geschied was, en herstelden alle zaken, gelijk die sedert 200 jaren waren geweest, vastelijk betrouwende dat de Keizer deze hunne Declaratie zoude bekrachtigen. (a.) Dan de Keizer riep H. kon. Hoogheden naar *Weenen*, mitsgaders eenige gedeputeerden van al de Nederlansche provinciën, en Hij gaf *par interim* het bestuur aan den graaf de MURRAY. Het land werd intusschen meer onrustig dan tevoren, en *Brussel* kwam in groot gevaar van verwoesting of ten minste van eene zware bloedstorting, tot dat de generaal de MURRAY, in naam des Keizers, verklaarde dat de nieuwe tribunalen teenemale en voor altijd vernietigd waren, en hij bevestigde mede de constitutiën, privilegiën en de *Blijde-inkomst*, zoo voor de geestelijke als voor de burgerlijke orde. (b.)

De Keizer begon toe te geven; doch wilden van zijn *generaal Seminarie* nog niet afzien. De graaf de MURRAY schreef den 17 October 1787 eenen brief aan de Bishoppen der *Nedertanden*, dat zij hunne Seminaristen voor den 10 November naar *Leuven* moesten zenden, en dat de presidenten der Seminariën te Leuven als onder-directeurs zouden aangesteld worden, om aan de Bishoppen de verzekering te kunnen geven, dat in het *generaal seminarie* eene goede en zuivere leer voorgehouden werd. (c.)

De gevolmagtigde minister FERDINANDUS, graaf van *Trautt-*

(a.) *Recueil des représ. etc. 2 part. civile*, pag. 108.

(b.) *Recueil, ib. part. 5* pag. 141.

(c.) *Recueil. ib.* pag. 144.

mansdorff schreef insgelijks in de maand December van dat jaar aan de Nederlandsche Bisschoppen, dat zij zonder uitstel hunne Seminaristen naar *Leuven* moesten doen vertrekken. (a.) De Aartsbisschop betoogde menigmaal, dat hij niet konde mede werken in het sluiten van zijn en het oprigten van het *generaal-seminarie*. Alle tegenkanting was vruchteloos: het *generaal-seminarie* werd in het begin van het jaar 1788 geopend, doch met zeer weinige kweekelingen. In dat jaar deed Keizer JOZEF de Bisschoppelijke seminariën sluiten en op sommige plaatsen door de gewapende magt.

In het begin van 1789 ontvingen de Abdijen bevel, hunne jonge religieusen naar *Leuven* te zenden, op straf dat anders de goederen der Abdij zouden aangeslagen, of zelfs de Abdij gesupprimeerd zoude worden. Dergelijk bevel kregen de oversten; der biddende orden, op straf van vernietiging hunner kloosters. (b.)

De Aartsbisschop ging den 8 Maart naar *Leuven*; hij onderzocht er de leer en de schoolboeken; en toen hij de antwoorden, der leeraars op eenige vragen, door hem gedaan, had overwogen, verklaarde hij den 26 Junij 1789, dat de leer van die school niet *orthodox* was en niet overeen stemde met de leer der H. R. Katholieke kerk. (c.)

De Bisschoppen van *Antwerpen* hebben niet minder de kerkelijke en geestelijke aangelegenheden ter harte genomen en zich voor dezelve in de bres gesteld. Vooreerst heeft de Bisschop WELLENS wegens het Edikt van den 21 November 1781, een smeekschrift ingediend, als bereids gezegd is. Aangaande het Dekreet van den 5 December daaraanvolgende, betrekkelijk het geven en vragen van dispensatien in de beletselen van het huwelijk heeft hij den Aartsbisschop geraadpleegd en zich veel moeite gegeven,

(t.) *Recueil, ib. part. 6 append. pag. 39.*

(u.) *Ibid. part 13 pag. 129.*

(v.) *Memoire alsvooren t, 2 pag. 330; Recueil... 162.*

om die zaak in regel te brengen: den 13 Maart 1782 verklaarde hij in eenen brief aan H. Hoogheden MARIA CRISTINA en ALBERTUS CASIMIRUS, Regenten der *Nederlanden*, dat hij in dezen staat van zaken geene huwelijks dispensatiën kon verleenen zonder autorisatie van den Paus. (a.) De koninklijke commissarissen kwamen den 29 April 1782 te *Antwerpen*, ten einde eenen inventaris van het konvent der Karthuizers en van 14 Nonnen-konventen op te maken. Den 22 April 1783, had de Bisschop een aanschrijven van het Hof ontvangen, waarbij 16 kloosters werden aangewezen, die in de diocese moesten uitgeroeid worden, van welke acht dadelijk en de acht andere kort daarna dit lot ondergingen, (b.) zoodat van de vijftien kloosters, binnen de stad, waarvan de inventaris in het vorige jaar was opgemaakt, slechts twee hun bestaan behielden, namelijk dat der *Capucijnessen* en dat der *reguliere Kanonikessen*, bijgenaamd van *Oostmal*, welk laatste men vermeende om zijne armoede van zelf te zullen te niet gaan. Alsdan werden ook nog gespaard die kloosters, welke onderwijs gaven aan de jeugd of de zieken verzorgden. Intusschen was de Kerkvoogd bezorgd- en hij handelde met den Aartsbisschop er over- om de lichamen en relikwiën der heiligen, die in de vernietigde kloosters zouden gevonden worden, in de handen der Bisschoppen te doen stellen, opdat deze niet onteerd zouden worden, gelijk dit geschied was bij de vernietiging der *Jesuiten*. Te dien einde schreef hij aan de regenten des lands,

(a.) Zie dezen brief geheel medegeedeeld in het *Synod. Belg.* t. 3, pag. 529-534, waar in eene noot het gedrag der Nederl. Bisschoppen wegens de bedoelde dispensatiën wordt verhaald. Zie mede het *Sijn. Belg.* t. 2, p. 49-50.

(b.) De acht eersten waren: de *Karthuizers* de *Karmeliten* de *Urbanissen*, de *Dominicanen*, de *Norbertijnen*, de nonnen ter zieken te *Antwerpen*, de *Karthuizers* te *Lier* en de *Urbanissen*, of *Clarissen*, te *Hoogstraten*: de acht andere waren: de *Arme Clarissen*, de *Annuntiaten*, de *Facons*-nonnen, die van *Luithagen*, die van *Nazareth*, de *Wit-Zusters*, die van *Ternonnen* te *Antwerpen* en die van den *Berg van St. Jan* te *Baarle*. Zie *Synod. Belg.* t. 3, pag. 540.

den 11 Mei 1783, waarop hem een voldoende antwoord is geworden (a.) Hij bezocht alle uittejagene en uitgejaagde kloosterlingen, vermaande en vertroostte hen vaderlijk, gaf hun verordeningen wegens de biechtvaders en den leefregel voor zoolang zij buiten de kloosters zouden zijn, — welke regel door de Vicarissen-generaal na het verscheiden des Bisschops is vernieuwd geworden, daar er toen nog vele andere kloosters uitgejaagd zijn. (b.)

Den 28 September 1784 werd een Edikt van het gouvernement afgekondigd, wegens de huwelijken van Katholijken en onkatholijken, en desaangaande hebben de Vicarissen voornoemd aan den Keizer, den 1 December daaraanvolgende, een rekwest ingediend, verzoekende de vernietiging van dit Edikt, waardoor alle kerkelijke jurisdictie in huwelijkszaken gefnuikt werd, en oude beletselen weggenomen en nieuwe ingesteld werden, enz. (c.) Tegen dit Edikt heeft de Bisschop NELIS mede een *representatie* aan de bevelhebbers der *Nederlanden* ingezonden den 18 Junij 1786, wanneer men opnieuw aandrang op de naleving van gem. Edikt van 28 Sept. wegens de huwelijken (d.)

Den 31 Maart 1786 zond hij eenen brief aan den graaf de BELGIOJOSO, oppersten minister des gouvernements, wegens het *Seminarie-generaal*, waarbij hij zijn gevoelens verklaarde in overeenstemming met de andere Bisschoppen, (e.) terwijl hij den 16

(a.) *Synod. Belg.* ib. pag. 541. Toen het gerucht werd verspreid, dat de Keizer de kloosters in de *Nederlanden* wilde vernietigen, welke geen nut aan den Staat toebagten, deed de Bisschop den 4 Febr. 1782, in tien maagden kloosters te *Antwerpen* scholen oprigten, waarin aan arme meisjes het lezen en schrijven en een of ander handwerk geleerd werd.

(b.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. 542-544.

(c.) Ibid. ibid. pag. 545-561, uit het eigen handschrift.

(d.) Ibid. ibid. pag. 565-568 De Bisschop klaagde hierover bij het gouvernement, mitsgaders over eenige andere Edikten nopens de tucht der kerk.

(e.) Dezen brief vindt men in het *Synod.* ibid. pag. 561-563, *Register* II bl. 105.

November nog eene *representatie* tegen de oprigting van dit *Seminarie* indiende. (a.)

Den 28 Augustus van datzelfde jaar zond hij aan denzelfden Minister een verzoekschrift, om het bij keizerlijk Edikt voorgeschreven *concours* niet te moeten invoeren, volgens welk de kerkelijke beneficiën en pastorijen zouden vergeven worden (b.) wat regelregt tegen het Kanoniek regt was.

In het jaar 1787 mengde zich het gouvernement nog verder en verder in geestelijke aangelegenheden. Den 5 Januarij ontving de Bisschop eenen brief van het Hof met tabellen tot opgave der goederen en inkomsten van de geestelijken. Den 21 dier maand werd bij eene aanschrijving den Bisschoppen verboden de H. orden of eenige gunst te verleenen aan de Theologanten, die het *generaal-Seminarie* hadden verlaten. Vervolgens werd den 21 Maart bij eenen brief van den H. Raad insgelijks verboden de H. orden toe te dienen aan hen, die uit het *generaal-Seminarie* waren weggegaan, en verlof te schenken om te prediken of biecht te hooren.

Den 24 dezer maand werd bij eenen brief van het Hof, van den Bisschop geëischt eenen staat van alle goederen van het Bisschoppelijk *Seminarie*. Den 13 Maart werd te *Antwerpen* afgekondigd het Keizerlijk Edikt van den 20 Jan. van laatstgemeld jaar bevelende eene opteekening van alle godvruchtige stichtingen.

Het volk was verbitterd, zoo als ik bereids gezegd heb, — het werd onrustig in den lande om de hatelijke Edikten, — op vele plaatsen was reeds een begin van burgerlijk oproer uitgeborsten; de keizer begon uit vrees zijne voorschriften of veror-

(a.) *Sijnod.* ib. pag. 571-573. uit het eigen Ms. zie ook nog andere stukken des-aangaande pag. 574-575 tot 605, waarin de Bisschop en het kapittel van *Antwerpen* verklaren en bewijzen, dat het *Seminarie generaal* tegen het kerkelijk regt is.

(b.) *Sijnod. B.* ib. pag. 568-571. verg. *Sijnod. B.* t. 2, pag. 528, en t. 4, pag. 456.

deningen te verzachten. Den 22 Junij werd bij eenen brief aan den Bisschop toegestaan, dat de kweekelingen der godgeleerdheid, tot de bisschoppelijke Seminariën konden wederkeeren (a.)

De Bisschop verklaarde den 13 October 1787 schriftelijk aan den graaf DE MURRAIJ, dat hij niet kon toestemmen in de oprigting van het *generaal-Seminarie*. *Synod. Belg.* t. 3, pag. 574.) Den 3 November drong de gemelde graaf aan op de bijwoning van het nieuw *Seminarie*; doch kort daarna, den 12 dier maand, was hij verplicht de uitvoering der Edikten wegens deze door allen zoo zeer gehate inrigting te verschuiven. De Bisschop werd den 26 Dec. naar *Brussel* geroepen door den gevolmagtigden minister, den graaf van *Trauttmansdorff*. Of hij hieraan voldaan heeft weet ik niet; dit is zeker, dat hij den 2 Mei 1788 wederom door het gouvernement spoedig derwaarts geroepen (b.) en verplicht is aldaar te verblijven tot den 9 daaraanvolgende.

Den 29 Julij gaf *Trauttmansdorff* aan DE NELIS kennis van de circulaire aan de Bisschoppen verzonden, ten einde zij zouden zorgen, dat het volk door de pastoors gewaarschuwd werd tegen de oproerige boekjes en dat zij konden gerust zijn in de zaak der godsdienst.

Den 5 Augustus naderde de Substituut procureur-generaal SHEPMANS tot den Bisschop in zijn paleis met de gewapende magt en gaf hem twee brieven over, eenen, waarbij DE NELIS gelast werd aan de bevelen van het Hof te gehoorzamen, den anderen, welke de kweekelingen der godgeleerdheid beval het Se-

(a.) *Synod.* ib pag. XCVIII. Intusschen heeft DE NELIS den 22 Julij publieke gebeden bevelen voor de rust en heil des vaderlands. Den 30 Augustus zijn dezelfde gebeden wederom voorgeschreven.

(b.) *Synod.* ibid. t. 3. pag. C. Men schreef hem: «Nous vous faisons la présente, de l'avis du conseil royal du gouvernement, pour vous faire connaître, que nous désirons, que vous vous rendiez ici demain dans la journée, et que vous vous y adressiez au Ministre plenipotentiaire, qui vous communiquera nos intentions ultérieures,» etc (ib. pag. 316.)

minarie der diocese te verlaten. (a.) Hij overhandigde hem nog eenen brief, welke DE NELIS verplichtte binnen de Stad te verblijven: dit bevel is echter den 10 dier maand wederom opgeheven.

Den 22 daarna werd DE NELIS door laatstgemelden graaf andermaal naar *Brussel* ontboden, en gaf men hem te kennen, dat hij op hooge autoriteit des Keizers naar *Weenen* werd geroepen. De Bisschop verzocht om verscheidene redenen van die reis verschoond te blijven. Doch de graaf, het bevel des Keizers doordringende, vertoonde den brief van Prins DE KAUNITZ, die deze voorschreef, om den Bisschop in zijne tegenwoordigheid te overtuigen van de orthodoxe leer van het generaal Seminarie te *Weenen*; hij voegde er bij, dat het zwak gestel des Bisschops geen beletsel was; dat hij immers de reis met kleine verpozingen konde doen en een lijfarts met zich nemen. Eindelijk voegde hij er bij, dat de keizerlijke bevelen geene verschooning dulden en hij in last had, indien de Bisschop de reis niet gewillig volbragt, te zorgen dat de onwillige met gewapende magt zou vervoerd worden.

Vervolgens heeft DE NELIS geantwoord, dat, moest hij een van tweeën kiezen, hij gewillig naar *Weenen* zou vertrekken. Den 4 Augustus te *Antwerpen* terug gekeerd, is hij aanstonds begonnen met het H. Sacrament des Vormsels toe te dienen in meer dan 70 dorpen. Hierdoor was DE NELIS meer ongesteld geworden, zoodat de geneesheer hem de koude lucht en de lange reis afried.

Den 4 October schreef de Bisschop aan den graaf en verzocht nogmaals van die reis naar *Weenen* bevrijd te zijn. Dan TRAUTMANSDORFF, tot gramschap tegen DE NELIS vervoerd, antwoordde den 9 daaraanvolgende op bitsen toon, als volgt:

„Monsieur. Toutes les raisons, que contient votre lettre du 4, ont été prévues dans l'entretien que j'ai eu ici avec vous, Monsieur.

„Vous vous y êtes engagé sur parole a ce qui étoit d'ailleurs du devoir et de la soumission.

(a.) *Synod, ib, pag. C.*

„J'en ai rendu compte à notre Auguste Maître; il ne dépend
 „donc pas de moi de vous accorder ni dispense ni prolongation,
 „et je ne puis absolument pas le permettre. Vous êtes d'ailleurs
 „autorisé d'avance même par la resolution de Sa Majesté de
 „voijager à petites journées et de prendre un médecin avec vous.

„Du reste, comme je dois vous parler avant votre départ, vous
 „voudrez bien, Monsieur, vous rendre incessamment ici, ainsi que
 „nous en sommes convenus. Je serai charmé de vous voir et de
 „recevoir de vous des éclaircissements sur ce que vous me mar-
 „quez en termes de mystère. J'ai l'honneur d'être avec la plus
 „parfaite considération, Monsieur, etc.

Intusschen was DE NELIS voor zijne gezondheid reeds den 1 Oct. naar de *Hoeven*, bij *Breda* (Prov. *Noordbrabant*) vertrokken en had zijn verblijf op het Hof *Bovendonck*, dat onlangs door de Hollanders was teruggegeven aan den Bisschop van *Antwerpen* als den Heer van de *Hoeven*. — Den 21 Januarij 1789 was hij, welvarender dan naar gewoonte, naar *Antwerpen* teruggekeerd, schoon voortdurend aan eene zwakke borst lijdende.

Twee dagen daarna schreef de graaf van TRAUTMANSDORFF nopens de voormelde reis: „Monsieur. J'apprends par la voix
 „publique ce que j'ai cru que vous m'annonceriez vous même,
 „que vous êtes retourné à Anvers; et j'en infère, que vous êtes
 „rétabli. Comme sa Majesté persiste dans sa volonté que vous
 „ne quitterez pas Anvers sans m'avoir préalablement informé que
 „vous êtes en état de vous rendre immédiatement et directement
 „aux ordres de votre Auguste Souverain: toute autre conduite
 „de votre part serait incessamment envisagée et traitée comme
 „désobéissance. Je suis etc.”

Weldra volgde hierop een bevel van het Hof, waarbij aan den Bisschop verboden werd buiten *Antwerpen* te gaan, tenzij om de reis naar *Weenen*, te ondernemen. — Evenwel begaf hij zich den 24 Julij naar *Brussel*, werwaarts de gevolmagtigde minister hem ontboden had en alzoo hield het bevel van niet uit de stad te gaan op.

Den 28 Julij zond de Bisschop een antwoord in op den brief

van vermelden graaf, en gaf hem de middelen op, die hij had aangewend, om de beroerten te onderdrukken; maar tevens bragt hij hem de oorzaken van deze beroerten onder het oog en wederleidde de lasterlijke beschuldiging, alsof de geestelijkheid daar eenige schuld aan had. (a.) Ten einde aan het verzoek van het Hof te voldoen, beval hij daags daarna den Dekens aan, te zorgen dat bij het volk de vrede en de rust bewaard blijven, dewijl, daar aller gemoederen tegen het gouvernement verbitterd en opgewonden waren, mouterij en oproer binnen kort te verwachten waren.

Het gouvernement zag het dreigend onheil en wilde nu, doch te laat, een en ander toegeven en veranderen waartegen zoolang en zoozeer geprotesteerd was: den 14 Augustus werden de bisschoppelijke Seminariën door een Keizerlijk edict teruggegeven, en den 20, 21 en 25 November werd insgelijks het *generaal-Seminarie* vernietigd, werden ook vernietigd de besluiten, uitgevaardigd tegen de Staten en tegen den raad van *Braband*, en werd de *Blyde-inkomst*

(a.) Heel dit verhaal vind men in het *Synod. Belg. t. 3. pag C—CIII*. De laatste hier bedoelde brief van den graaf en het antwoord des Bisschops zijn medegedeeld in het zelfde *Synod. pag. 605—608*, en waardig gelezen te worden, — te lang om hier in te lasschen. — Te *Leuven* had reeds een opstand plaats gehad, welke aan een honderdtal menschen het leven gekost had.

Ik zou buiten de palen van het bestek gaan, dat ik mij bij deze geschiedenis heb voorgeschreven, ware het dat ik verhaalde alle andere onlusten en beroerten van dien tijd. Enkelijk wil ik hier aanmerken, dat de Keizer door een Edikt van den 6 Junij 1781, gevolgd van eene ordonnantie, geteekend den 18 dier maand, supprimeerde en vernietigde den raad van *Braband*, de deputatie der drie orden van de staten, en verklaarde dat al de privilegiën der provincie van *Braband*, met den geheelen inhoud der *Blyde inkomst* herroepen, opgeheven en te niet gedaan waren.

De verdrukking — het despotismus had den hoogsten top bereikt: hierop volgde de emigratie der *patriotten*. Zij begonnen zich te verzamelen omtrent *Breda*, *Bergen-op-Zoom* en *Hasselt*. Een klein getal aangevoerd door generaal VAN DER MEERSCH, behaalde op het einde van October de zegepraal, op de Keizerlijke soldaten te *Turnhout*, terwijl andere *Patriotten* tot in het land van *Waas* doordrongen en den 16 November de stad *Gent*, het Kasteel en de Magazijnen veroverden.

hersteld met al de privilegiën. (a.) Doch het bestuur van het Oostenrijksch gouvernement was nu bij het volk zoozeer gehaat, en het kwaad was door langdurige knevelarijen en verdrukkingen der Kerk en der natie zoo zeer ingeworteld en toegenomen, dat nu te laat middelen werden aangewend. Kort daarna volgde de opstand tegen den Keizer en de nederlaag der Oostenrijkers bij *Turnhout*. Het oproer en het oorlogsvuur verspreidden zich dagelijks verder en in de maand December verlieten de Oostenrijkers reeds de *Nederlanden*, uitgenomen eenige sterkten die weldra mede overgingen. Eer zij van hier vertrokken, hoorde men nog met verbazing en verontwaardiging, dat vele wreede daden en heiligschennissen bedreven waren inzonderheid in de nachten van den 13, 14, 15, 16 en 17 October, dat zelfs tempels van God en heilige vaten onteerd waren, enz.

Intusschen had de Bisschop in October, bevreesd vóór de dreigementen des gouvernements, heimelijk zijn huis zonder te verklaren waarheen hij zich begaf verlaten; terwijl hij, in zijne afwezigheid het bestuur des Bisdoms aan den Deken van het kapittel J. F. E. WERBROUCK had opgedragen. Den 17 December keerde DE NELIS, die sedert October zich schuil gehouden had, tot zijn huis te *Brussel* terug en den 22 Januarij 1790 schreef hij publieke gebeden voor, voor het heil en de rust des lands.

JOZEF II verbaasd en getroffen over de nederlaag en uitdrijving van zijn leger, weenende over het verlies van zulke aanzienlijke provinciën, welker oude en heilige inzettingen hij, verleid door bedriegelijken raad van eenigen, met voeten vertreden had, stierf den 20 Februarij 1790 in den ouderdom van 49 jaren.

Na dat JOZEF II was verjaagd, is er eene tusschenregering aangesteld en DE NELIS maakte een deel uit van dit bestuur, waarom hij verplicht was te *Brussel* verblijf te houden; intusschen

(a.) *Recueil des représ. etc.* 15 *recueil* pag. 28; — *de R. C. Religie in Brabant . . .* bl. 319.

gaf hij den 30 Maart eenen brief uit over de erlangde vrijheid en schreef dankzeggingen voor. Na eene afwezigheid van 8 maanden keerde hij den 29 Mei, naar *Antwerpen* terug.

Den 30 September 1790 werd LEOPOLD II, broeder van JOZEF II, tot Keizer gekozen en den 9 October te *Frankfort* gekroond.

Den 14 October gaf de nieuwe Keizer eene verklaring, waarbij hij verzekerde, dat hij onder borg der hoven van *Londen*, *Berlijn*, en de *Vereenigde Provinciën*, de Belgische provinciën zou besturen in der voege, als zaliger memorie MARIA THERESIA had gedaan.

Den 10 December werd te 's *Hage*, onder de voornoemde borgen, op zekere voorwaarden, een concordaat gesloten, en den 16 Februarij 1791 werden 23 Edikten van JOZEF II vernietigd en buiten werking gesteld; de Bisschoppen herkregen hunne regten, de Kloosterlingen hunne Kloosters en konventen, de Professoren der Leuvensche Universiteit hunne leerstoelen, enz. In een woord, de kerk begon rust en vrede te genieten zoo in de *Nederlanden* als in *Duitschland*, (a.) terwijl echter van eene andere zijde een nieuw gevaar en eene nieuwe strijd tegen haar bereid werd. Keizer LEOPOLD stierf den 2 Maart 1792, oud slechts 45 jaren; Zijn zoon FRANCISCUS JOSEPHUS volgde hem op onder den naam van FRANCISCUS II.

(a.) VAN DE VELDE, *Syn. mon.* t. 2, pag. 474—476. De *R. C. Rel.* alsvooren, bl. 327 en 329—332. *Synod. Belg.* t. 3, pag. CIII—CIV.

§ V.

Tweede inval der Franschen, — vervolging der geestelijkheid, — roof en verwoesting, — de Paus gevangen, — Hij stierf.

Onder zijne regering kwam het Fransche leger in de *Nederlanden* en in korten tijd was geheel *België* tot aan den Rhijn onder de magt van *Frankrijk*. Den 13 Novenber kwamen de Franschen in *Brussel*; doch in 1793 werden zij, door krijgsbeleid van KAREL LODEWIJK, Aartshertog, broeder des Keizers, in *Hasbanie* geslagen en in weinige weken uit geheel de *Nederlanden* verdreven. Het is nog in het geheugen der Belgen, wat zij gedurende het kort tijdvak, dat de Franschen in deze landen het gebied voerden, te lijden hadden, in zonderheid wat de godsdienst aangaat; de kerken van hunne ornamenten en kleinodiën beroofd, de geestelijke staat verdrukt, de goederen der Abdij van *Affligem* beslagen, die aan de Aartsbisschoppelijken tafel behoorden, terwijl men den Aartsbisschop zelven bedriegelijk zocht te vangen, wat hij slechts door zich te verschuilen ontkwam. Een nog ongelukkiger lot hing hem en ook de andere Bisschoppen boven het hoofd, toen de Franschen in 1794 opnieuw en met grooter woede de *Nederlanden* overweldigden, wanneer zij den volgenden winter tot *Holland* doordrongen. De Nederlandsche kerkvoogden, den verbitterden geest van die vijanden tegen den geestelijken staat vreezende, waren alsdan genoodzaakt door de vlugt voor hun behoud te zorgen.

Bij het naderen van het Fransche leger, verliet de Bisschop DE NELIS den 28 Junij 1794 *Antwerpen*, en begaf zich naar *Breda* (nadat hij zich, volgens sommigen, eenigen tijd in de

omstreken van *Bergen-op-Zoom* had opgehouden (a.) of althans in eenige plaatsen der Dekenaten van *Bergen-op-Zoom* en *Breda* het H. Sacrament des Vormsels toegediend en eenige parochien bezocht had); daar hij zich hier niet lang veilig kon ophouden, nam hij de wijk naar *Rotterdam* en 's *Hage* en het volgende jaar naar *Duitschland*. Hij doorreisde *Göttingen*, *Osnabrug*, *Zurich*, *Bijeren* en trok naar *Italië* waar hij eindelijk in een karthuizers-klooster of bij de *Camaldulensen*, niet verre van *Florentië* zich vestigde. (b.)

Het viel hem hard en smartelijk zoo lang en zoo ver van zijne kerk verwijderd te moeten zijn; dan hoe de voortvlugtige kerkvoogd steeds voor de zijnen bezorgd is geweest, blijkt uit vele brieven, door hem aan zijnen Secretaris en aan de door hem, tot bestiering van zijne Diocese aangestelde en gevolmagtigde Vicarissen, gezonden.

De rust, die hij in *Italië* gezocht en aanvankelijk gevonden had, was in 1796 schier verdwenen: de Franschen vielen in *Italië* en veroverde de Kerkelijke Staten. De Paus PIUS VI werd gevangen door de Fransche weggevoerd, eerst naar *Siënne* eene Stad in *Toskanen*, en DE NELIS nam, om den Paus te troosten, in het jaar 1798, de reis derwaarts aan en verbleef er eenigen tijd; daarna had hij den Paus als tot gebuur, toen deze naar de karthuizers van *Florentië* was overgebracht.

De laatste Bisschop van *Antwerpen* DE NELIS stierf den 21 Augustus 1798, en de zorg voor het Bisdom werd een geruimen tijd door Vicarissen generaal (eerst in zijne afwezigheid en later na zijnen dood) waargenomen; tot dat het eindelijk den H. Stoel behaagde, een groot gedeelte van het Bisdom van *Antwerpen* uit kracht van het Concordaat van 1801, met NAPOLEON I aangegaan, in het daarbij opgerigte Aartsbisdom van *Mechelen* in te lijen;

(a.) J. A. COPPENS, *Nieuwe beschrijving van het Bisdom van 's Bosch*.

(b.) Zie onder de levensberigten der Bisschoppen: DE NELIS, laatste Bisschop van *Antwerpen*.

terwijl daarna het *Noordbrabandsche deel*, dat onder de *Bataafsche Republiek* lag, en alsdan onder niet één Bisdom behoorde door den Paus tot een *Apostelĳk Vicariaat* is opgerigt, als later zal gezegd worden.

Intusschen kwamen de Franschen den 28 Julij de Stad *Antwerpen* binnen, twee dagen later eischte de Fransche Republiek eene schatting van tien millioenen van de Stad in gereed geld, om welke som te voldoen alle zilveren huisraad der burgers en de opbrengst van het zilverwerk der kerken, met verlof der Vicarissen, is bijgebracht.

Den 7 Augustus werd de Vicaris-generaal PETRUS SIMON VAN EUPEN, door eenen uit den Raad, die de *raad van algemeen welzijn (comité du salut-public)* genoemd en daags te voren ingesteld was, gewapenderhand uit zijne woning opgeligt en overgebracht naar de gevangenis, het *Steen* geheeten. Nadat hij dáár, met Pater PELTIERS een Dominikaan, en nog twee burgers, eenige dagen in hechtenis was gehouden, is hij, met deze, overgevoerd naar *Rijsel* in *Vlaanderen* en vandaar naar het binnenste van *Frankrijk* in eene enge gevangenis gesloten en onzeker van zijn lot. (a)

Den 19 der loopende maand kwamen de Commissarissen der Fransche Republiek in het bisschoppelijk paleis en verklaarden, dat al de roerende en onroerende goederen van den Bisschop in beslag waren genomen voor de republiek, en dat allen, die in zijne dienst waren geweest, het huis moesten verlaten. Vermits er echter vele goederen in dit huis waren, die niet aan den Bisschop, maar aan den bisschoppelĳken stoel toebehoorden, hebben de Commissarissen alles opgeteekend en de kamers verzegeld, die door den krijgsoverste of zijne officieren niet waren ingenomen (b.)

(a.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. CXII. Van *Frankrijk* is hij in ballingschap gezonden over den Rijn, en werd hij te *Jutphaas* door den Pastoor opgenomen, waar hij de bediening van Kapelaan waarnam en als balling voor het geloof den 14 Mei 1804 overleed. (DE RAM *Synops act. Eccl. Antv.* pag. 157.)

(b.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. CXIII.

De Magistraat, die door de Franschen was aangesteld, heeft in de maand September alles in het werk gesteld, om de schatting van tien millioenen te doen betalen. Vervolgens werden er dagelijks eenige gijzelaars uit de geestelijkheid en uit de deftigste burgers opgevat en naar Frankrijk vervoerd. (a.)

In de maand October, werd een *Crimineel gerechtshof* opgericht, bestaande uit eenen president en zeven regters, die in elke regtsvervolging en beschuldiging, zonder beroep, vonnisten. Onder de eerste vonnissen, welke dat berucht *gerechtshof* heeft uitgesproken, wordt datgene genoemd, hetwelk geveld is tegen JOANNES LUDOVICUS MARCEL of MARCELLI, een Fransch priester, ter dood veroordeeld, omdat hij uit Frankrijk was gevlugt, ten einde de vervolging te ontgaan, aan zijne in ballingschap zijnde ouders geschreven en aan voortvlugtige en behoeftige landgenooten hulp had verleend. Ontelbare burgers zijn ook in den kerker geworpen en met geldboeten gestraft door dat *gerechtshof*, omdat zij het geld der republiek, in de wandeling *Assynaten* genoemd, weigerden aan te nemen. (b.)

De magistraat deed den 1 November door alle pastoors van het gansche Bisdom een heiligschendend bevel afkondigen, waarbij gelast werd alle heilige vaten, zonder uitneming, zoo gouden als zilveren, die in de kerken of kapellen waren, en alle zilveren en gouden huisgerijf der burgers, op het stadhuis te bezorgen, om te voldoen aan de voorbedoelde schatting; terwijl eenigen, door de magistraat gezonden, zelve in de kerken binnen drongen en met vermetele stoutheid en heiligschendende hand de kelken en Ciboriën aangrepen, lasterende de H. Hostiën in tinnen vaten werpende. (c.)

(a. b.) *Synod. Belg. t. 3, pag. CXIII.*

(c.) In de *synops* alsvoren pag. 115 zegt DE RAM, dat dit bevel door *alle pastoors van het bisdom* moest afgekondigd worden, en in het *synod. B. t. 3, ibid.* staat enkel, dat *de pastoors* werden gelast, waarschijnlijk die van *Antwerpen*; wij het bevel van de Magistraat der stad uitging. — Gedurende verscheidene maanden is het H. Misoffer opgedragen in tinnen kelken, daar de kerken van allen kostbaren voorraad beroofd waren. (ibid.)

Den 10 December werden de *Lieve-Vrouwe-broeders* uit hun kloosters verjaagd en hunne kerk in den *Tempel der rede* veranderd terwijl op dien dag aan de *Godin der Rede* eene nieuwe cere-dienst op eene plegtige en heiligschennende wijze bewezen is. Op dien zelfden dag werd de *Vrijheids-boom* geplant en de beelden nissen des Keizers en des Pausen op de markt verbrand.

In het jaar 1795 in Augustus werden, door de *Representanten des volks*, gelijk men ze noemde, de openbare processien verboden.

Ook werden alle tienden voor de Republiek aangeslagen.

In October werd bij een afgekondigd dekreet door de *volksvergadering (convention nationale)* verklaard, dat de Nederlandsche provinciën bij de Fransche republiek ingelijfd waren. Nauwelijks was dit dekreet bekend gemaakt, of er werd verordend, dat eene beschrijving van alle geestelijke goederen aan de commissarissen der republiek moest overgemaakt worden. En den 13 Februarij 1796 eischte het gouvernement eenen naamlijst zoo van de wereldlijke als van de geordende geestelijken der geheele diocese.

Den 29 dier maand werd de *Vrijheids-boom* opnieuw geplant en de *Huivettlers-Kapsel* in den *Tempel der wet* verkeerd, terwijl men den 1 Mei voorhad, om het bisschoppelijk seminarie in een belastingkamer te veranderen; en den 28 daaraanvolgende werden de doop- trouw- en sterfregisters afgevraagd, die tot hiertoe in de pastorijen waren bewaard.

Den 8 Junij is bij dekreet voorgeschreven, dat alle religieusen, wier kloosters onder het bestuur van JOZEF II vernietigd waren, en die op dezen titel pensioen uit de publieke schatkist genoten, voortaan van dit pensioen beroofd zouden zijn, tenzij zij voor de magistraat plegtiglijk zouden verklaren den *haat aan de koninklijke waardigheid* en met eed bevestigen, dat zij *aangekleefd en getrouw zouden zijn aan de Fransche republiek*.

Hetzelfde is bepaald nopens alle geestelijke pastoors, die pensioen trokken uit de tienden, welke de Franschen voor zich hadden aangeslagen. (a.)

(a.) Dit en het vorige vindt men in de *Acta Episc.* fol. 24 en volg. Zie ook de *synopsis* alsvooren, bl. 116—117 en *Synod. belg.* t. 3, pag. CXIII—CXIV.

Den 5 December, daar het te verwachten was dat ook hier even als in *Frankrijk* de kloosters zouden uitgeroeid worden, hebben de Vicarissen-generaal een verzoekschrift ingediend aan de Raden der Franschen (*conseil des cinq cents, conseil des anciens, et directoire executif*), ten einde de vernietiging der kloosters voor te komen of te beletten; welke vernietiging desniettegenstaande dadelijk besloten is. (a.) In de maand November 1796 drongen de Franschen overal op die vernietiging aan; zij vielen met geweld in de kloosters en plunderde die uit. (b.) Den 15 December maakten de Vicarissen een gedragsregel bekend voor de uit hunne kloosters verjaagde religieusen. (c.) In de jaren 1796, 97 en 98 zijn de Religieusen van beide geslachten uit hunne kloosters verdreven.

Den 2 Mei 1797 werd te *Antwerpen* afgekondigd dat onrechtvaardig dekreet van den 28 September (volgens den almanak der Fransche republiek: du 7 vendémiaire an IV) *sur la police extérieure des cultes* — wegens de uiterlijke politie der eerdiensten. De Vicaris-generaal WERBROUCK verklaarde rondweg aan den Commissaris, dat hij daaraan niet konde gehoorzamen, als strijdig met de regten der kerk; ten slotte zeide hij vrijmoedig: „si après les „démarches que nous allons faire prés les autorités supérieures, „vous croijez de votre devoir de sévir contre les innocents, je „remeis dès a present mon corps et mes biens entre vos mains, „mais mon âme entre celles de son créateur qui est en état, s'il

(a.) *Register der verrigtingen*, bl. 69 en volg.

(b. c.) *Register* alsvoien bl. 89. Den 4 Aug. dekreeteerde de raad van vijf honderd (*conseil des cinq cents*) de verbeurd verklaring der goederen van de Clergé in de *Nederlanden*, en den 18 September is het officieel dekreet uit *Parijs* ontvangen tot vernietiging der abdijen en kloosters in de negen vereenigde departementen van de *Nederlanden*, (*De R. C. Religie in Brab.* bl. 347.) Alle Kapittels, Abdijen en Kloosters zijn zonder vorm van regt en willekeurig vernietigd; alle geestelijke stichtingen door angst gekweld en eindelijk te niet gedaan; de gebouwen en de goederen en inkomsten, voor eenen spotprijs vervreemd of verbeurd verklaard, de geestelijken met verwijtingen en laster overluden. *Synops mon.* t. 2. pag. 132.

„lui plait, de me délivrer de toute poursuite“. Deze brief alom met zeer veel bijval ontvangen, werd gedrukt, wat de commissaris der Republiek zeer euvel opnam. Op zijn voorbeeld hebben ook de pastoors van *Antwerpen* en de Deken met het kapittel zich deswegens geadresseerd aan hooger personen. (a.)

Den 25 dier maand werd te *Antwerpen* aangeplakt het dekreet van het *Directoire executif* van *Parijs*, waarbij vastgesteld was, dat het dekreet van 7 *vendemiaire* voorbedoeld eene wet was, die overal in de *Nederanden* moest uitgevoerd worden zonder verlof van het wetgevend Ligchaam. Hieruit bleek nu meer dan genoeg, wat de Franschen door de opperhoofdigheid en wetten verstonden, en dat derhalve niemand gerust die *verklaring van onderwerping aan de wetten der republiek*, door de Franschen gevorderd, kon afleggen. De priesters van *Antwerpen* besloten dan, zonder die verklaring af te leggen, kloek in de functiën van hunne bediening voort te gaan, terwijl weinige van tijd tot tijd bevreesd te huis bleven en heimelijk de H. zaken verrigttten.

Men beraadslaagde, om eenen andere vorm van *Verklaring* te vinden, die men zonder zijn geweten te kwetsen, zou kunnen doen; maar ziet! in eens ontstaat er in September eene gruwelijke verandering in het bestuur der Fransche republiek; onderscheidene dekreten werden gesmeed, die niet minder strijdig waren aan de regtvaardigheid en vrijheid dan aan de godsdienst. Onder deze was het dekreet, dat niet slechts de wet van gem. 7 *vendemiaire* vierde jaar, ten uitvoer wilde zien, maar ook, in plaats van de bovengenoemde verklaring, van de geestelijkheid den volgenden eed afvorderde: *je jure haine à la Roijauté et à l'anarchie, et je promets attachement à la republique Francaise et à la constitution de l'an III.* (b.)

(a.) Zie den brief van WERBROUCK, *Synod.* t. 3, pag. CXIV-CXV, en deze adressen *ibid.* t. 3, pag. 622 en 626.

(b.) Dat is ik zweer den haat aan het koningschap en aan de regeringloosheid, en ik beloof aangekleefdheid en getrouwheid aan de Fransche republiek en aan

Onverwijld is door de Vicarissen-generaal vast besloten, dat deze goddelooze eed niet kon gedaan worden (a.); en daar er niet een priester in de stad *Antwerpen* dien eed wilden afleggen, moesten alle openbare bedieningen en alle priesterlijke verrigtingen gestaakt worden: de kerken en kapellen werden gesloten; ja zelfs buiten de stad werden in September de goddelijke diensten verboden.

Den 9 November is een dekreet afgekondigd, waarbij de pastorele goederen en ook die kerken, welke niet werden gebezigd door priesters, die den *eed van haat* hadden afgelegd, in beslag werden genomen; (want eenige geestelijken uit de diocese van Antwerpen hadden, naar het voorbeeld van die van *Luik* en *Doornik*, eindelijk den eed gedaan). In de maand December besloten de Algemeene-Vicarissen, dat het den geloovigen niet geoorloofd was in goddelijke zaken gemeenschap te houden met hen die den *eed* hadden gedaan.

In het begin van het jaar 1798 werden vele, in het geloof standvastige priesters, door de Franschen in hechtenis genomen, om over zee weggevoerd te worden; onder deze was de Vic. gen. **WERBROUCK**, wien zijne vrienden te vergeefs gewaarschuwd hadden dat hij door de vlugt het gevaar zoude ontwijken. (b.) Den 14 Januarij werd de wet van den 5 Frimaire 6^e jaar (den 25 November 1797) afgekondigd, waarbij de Kollegiën van kanoniken, de

de Constitutie van het jaar drie. Den 4 September, d. i. den 18 Fructidor, schreef het *Directoire* dezen eed voor, en dien geweigerd te hebben, was genoeg, om de priesters te doen vervoeren naar *Cajenne*, in *America* en vandaar in de schroomelijkste woestijnen te verbannen (C. SMET, *h. en r. pers. d. 2*, bl. 628.

(a.) Hetzelfde verklaarde ook de kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen* (VAN DE VELDE *sijn. mon. t. 2. pag. 492.*)

(b.) In de maand Maart zijn onderscheidene pastoors, die den *eed* geweigerd hadden, gewapenderhand uit hunne kerken en pastorijen gedreven. *Synod. Belg. t. 3. pag. CXVI en CXVII.* Den 10 Junij is een nieuwe vervolging uitgeborsten tegen die zelfde getrouwe priesters; doch hoe de magistraat hen zocht en kwelde niet eene deed den eed; „allen die standvastig in het geloof waren, moesten zich verschuilen. (ibid. p. CXVIII).

eenvoudige beneficiën, de seminariën mitsgaders alle religieuse en wereldlijke vereenigingen werden vernietigd. En nadat het Seminarie van *Antwerpen* was vernietigd, hebben de Vicarissen in de maand Mei begonnen te werken, om te *Breda* een godgeleerde school op te rigten, welken last ADRIANUS OOMEN, pastoor te *Ghierle*, eindelijk tot een gewenscht einde heeft gebragt. (a.)

In Augustus hebben de Vicarissen onder hun getal opgenomen tot Vicaris IGNATIUS VAN GILS, pastoor te *Breda*, opdat deze in die streek veilig, de voor de Franschen hatelijke bevelen zou teekenen (b.); terwijl na des Bisschops dood tot mede-Vicaris is benoemd voormelde ADRIANUS OOMEN, die alsdan te *Breda* zijn verblijf had uit vrees voor vervolging,

De wet van den 13 *Fructidor* (den 30 Aug.) betrekkelijk de viering van den *tienden dag* of *decadi*, werd in October te *Antwerpen* afgekondigd. Ten aanzien van deze wet gaf het Vicariaat eene resolutie uit. (c.)

In November woedde de vervolging tegen de geestelijken met nieuwe verbittering, zoodat zeer vele priesters of in den kerker gesmeten of in ballingschap gezonden werden. En toen deze vervolging in het begin van 1799 nog meer en meer toenam, waren de Algemeene Vicarissen (d.) beducht, dat eenige pastoors, door vrees bevangen, hunne schapeñ verlatende, zouden vlugten. Dit kwaad willende te keer gaan, schreven zij, den 20 Februarij, eene resolutie uit, wegens de verpligting van ten tijde der vervolging

(a.) Zie wegens hem de Levensberigten der Bisschoppen — de *Vicarissen* op het jaar 1798.

(b.) De Secretaris ANTONIUS OOMEN had alsdan ook zijn verblijf te *Breda*; hij was uit zijne schuilplaats om zijne, door gedurigen arbeid, verzwakte gezondheid weggevlugt.

(c.) *Register der verrigtingen* M. M. bl. 175.

(d.) Behalve de twee bovengenoemde Vicarissen, hadden de andere om het levensgevaar te ontvlugten, zelve ook eene schuilplaats moeten zoeken. *Synod. B. t. 3*, pag. CXVIII.

te resideren of zijnen post niet te verlaten. Tevens werden, den 14 Mei, regels voorgeschreven, volgens welke zij, die den beruchten *eed van haat* zouden herroepen, met God en de oversten konden verzoend worden.

Op het laatste van Mei ging het weêr erg toe, eenige kerken werden verwoest, andere uitgeplunderd. Uit de kathedrale kerk van *O. L. Vrouw* hebben de heerschende Franschen en hunne aanhangers alle kostelijkheden met eene heiligschennende stoutheid weggevoerd, houdende dezen zeer voortreffelijken tempel voor een bordeel en alles door hunne onzuivere aanraking besmeurende.

Geen beter lot ondergingen de andere kerken, in welke het goddelijk officie niet werd verrigt door priesters die den *eed* hadden gedaan. Doch op zeer vele plaatsen, vooral op het platte land, hebben eenige godvruchtige burgers, voor eenen aangeboden prijs, de kerken gekocht, opdat ze van de kerkroovers niet zouden verwoest worden.

De Paus Pius VI, van wien boven gesproken is, zat voor als nog in het klooster der *Karthuizers* te *Florentië* gevangen; doch, den 27 Maart 1799, werd die grijze Stadhouders van Christus vandaar vervoerd naar *Bologne*, vervolgens naar *Parma* en verder naar *Turijn*, op welke reis de H. Vader de zwaarste ongemakken moest lijden, nooit wetende, werwaarts hij gezonden werd, en nergens, waar hij aan kwam, iets bereid vindende. In de maand Mei bevond hij zich in *Frankrijk*, een land bezoedeld door zoo vele schelmstukken en gruweldaden, waar hij aan de magt der vijanden overgeleverd was (a.) Hij werd ziek, en den 15 Julij werden door

(a.) Die tjrannen wilden de Katholieke godsdienst bespotten in den persoon van haar hoofd, — Zij wilden den Stadhouders van Jesus Christus, verootmoedigd, gevangen en versmaad tot zegepraal der goddeloosheid doen dienen. Maar de God des Hemels heeft hunne raadslagen vrijdeld, verwekkende in de harten van vele Franschen zulken eerbied voor den persoon van Pius, dat hij in *Frankrijk* scheen gebragt te zijn, om op zijnen doortogt de liefde der religie te vernieuwen, de genegenheid voor den H-Stoel op te wekken, en ook integendeel de schande en de onmagt der valsche filosofie te doen blijken. C. SMET, *h. en roemr. pers. t. 2*, bl. 653.

het Vicariaat in de diocese van *Antwerpen* openbare gebeden voorgeschreven voor zijne Heiligheid den Paus van *Rome*. Pius VI ontving te *Valence* de laatste Heilige Sacramenten, bad liefdevol voor zijne vijanden en stierf den 29 Augustus, 1799, in den ouderdom van 81 jaren, 8 maanden en twee dagen: hij had de kerk bestuurd 24 jaren, 6 maanden en 14 dagen. Nu werden er den 20 October wederom gebeden door het Vicariaat van *Antwerpen* aanbevolen voor den overledenen Paus en voor de verkiezing van een nieuwen Opvolger van den H. PETRUS. Kort na den dood van PIUS VI verviel het bestuur der republiek dat eenigen tijd onder den naam van *Directoire executif* had bestaan, en trad een ander op, dat *der drie Consuls* geheeten, van welke Generaal BONAPARTE de eerste was. Dit *Consulaat* schreef den 10 November een anderen vorm van eed voor, die wederom door het Vicariaat werd afgekeurd (a.)

NAPOLEON BONAPARTE schijnt een werktuig te zijn geweest in de hand der Voorzienigheid; hij wierp weldra eenige wetten omver, die uitgevonden waren, om de goddelooze tiranij te onderschragen; hij verdreef de geessels der inlandsche oorlogen; de deportatie hield op en de bedrukte, weggevoerde priesters, die nog leefden, keerden vrij terug, en hij herstelde, misschien zijns on-danks, de religie in de Fransche republiek.

(a.) *Synod. B. t. pag. CXIX.*



§ VI.

Een nieuwe Paus gekozen, — een Concordaat, — hierbij het Bisdom van Antwerpen vernietigd.

In het jaar 1800 werd een nieuwe Paus gekozen, en in het volgend jaar een *Concordaat* tusschen den Paus en het Fransche Gouvernement gesloten. Van dag tot dag begon de vervolging meer en meer aftenemen; de priesters waren niet meer verplicht in schuilplaatsen zich te verbergen en in de duisternissen met vreemde kleederen rond te dwalen.

Inderdaad in 1801 had NAPOLEON verklaard dat hij eene onderhandeling wilde aangaan met de H. Kerk, ten einde de religie in het Fransche rijk te herstellen: de Paus nam de gelegenheid te baat en sloot met hem een *Concordaat*, dat den 15 Julij van dat jaar wederzijds geteekend en door Z. Heiligheid den 15 Augustus bekrachtigd is, als fluks uit de medegedeelde episode zal blijven.

Ten gevolge van dit *Concordaat* moest er eene nieuwe omschrijving der Bisdommen plaats hebben, en bij deze omschrijving; op last van Zijne Heiligheid, door zijnen Legaat Kardinaal, CAPRARA, volbragt, is het zuidelijk deel der Diocese van *Antwerpen* aan de Aartsdiocese van *Mechelen* toegevoegd: het Bisdom van *Antwerpen* hield op te bestaan; terwijl het noordelijk gedeelte van dit voormalige Bisdom, onder de *Bataafsche Republiek* gelegen, te weten de Barony van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom*, door Paus Prus VII, bij eene Breve van den 22 Maart 1803 tot een *Apostelĳk Vikariaat* is verheven.

Wij zullen hier laten volgen een overzicht der Kerkelijke geschiedenis van het begin dezer eeuw, niet twijfelende, of deze *episode*, — die ons mede aangaat voor den tijd, dat wij ook onder het Fransche bestuur zijn geweest, — zal om hare belangrijkheid bij elkeen welkom zijn.



§ VII.

Ten slotte eene beknopte kerkelijke geschiedenis van het begin dezer eeuw.

Het jaar 1800 is opmerkenswaardig voor alle ware geloovigen. PIUS VI was den 29 Augustus 1799 te *Valence* in *Frankrijk* gestorven. De nieuwe filosofie of vrijgeesterij had zich beroemd dat PIUS VI de laatste paus zou wezen, en dat in en met hem de Roomsche Kerk haar einde zou hebben bereikt; doch in gezegde jaar zag men klaarder dan misschien ooit tevoren, dat JESUS CHRISTUS de Koning der Koningen en de Heer der Heerschenden is en dat hij alles bestiert tot luister zijner Kerk. Vele souverainen van Italië hadden hunne Staten verloren: de Kardinalen der H. Roomsche Kerk doolden verstrooid: menschelijker wijze gesproken scheen het niet mogelijk eenen Paus te kiezen. En ziet op korten tijd keerde bijna geheel *Italië* tot zijne oude regeerders terug; de nieuwe republieken van *Rome* en *Napels* verdwenen als rook; FRANS, Keizer van Duitschland, geholpen door de *Russen* spande alle zijne zorg in, om de keus van een nieuw Opperhoofd der Kerk te vergemakkelijken. De Kardinalen, door hem daartoe aangezocht, vereenigden zich van verscheidene streken en kwamen ten getale van vierenveertig bijeen in de stad *Venetië*, die sedert korten tijd onder het gebied van gem. Keizer was gekomen. De kardinaal GREGORIUS BARNABAS CHIARAMONTI werd den 14 Maart 1800 wettiglijk Paus gekozen, en uit eerbied voor zijnen waardigen voorzaat wilde hij PIUS VII genoemd worden. Hij kwam

den 3 Junij plegtiglijk binnen *Rome*, wáár hij met de uiterste vreugde ontvangen werd. (a.)

In zijnen brief aan al de patriarchen, primaten, aartsbisschoppen en bisschoppen, die met den Apostolijken stoel vereenigd waren, en welken hij den 10 Julij teekende, stelde hij voor oogen de ellendigste en treffendste omstandigheden van dien tijd, toen de duivel niet minder dan ooit, verzocht had de geloovigen te mogen schudden en ziften, gelijk de tarw gezift wordt. Hij beschreef de wonderbare wijsheid, gemoedssterkte en standvastigheid van zijnen uitmuntenden voorzaat PIUS VI, die, om de Katholijke waarheid voor te staan, zulke zware ongemakken had onderstaan, en die door de zelfde standvastigheid getoond had, dat de H. PETRUS altijd in zijne opvolgers voortleeft en door hen de kerk van CHRISTUS bestiert. PIUS VII deed tevens bewonderen de zonderlinge voorzienigheid van God, die, tegen alle menschelijke hoop, de zaken in *Italie* zóó geschikt had, dat er een nieuwe Paus kon gekozen worden, wanneer de vijanden der religie zich lieten voorstaan, dat zij den H. Stoel van PETRUS onvergeworpen hadden.

Door deze en dergelijke opmerkingen wakkerde hij alle Bisschoppen aan, om met een levend geloof en een vast betrouwen op den goddelijken bijstand hunne herderlijke pligten wel te volbrengen.

(a.) Deze verkiesing van eenen Paus zegt J. ALZOG (*Histoire Univ. de l'Eglise*, pag. 701.) was een voortteeken van nieuwe zegepralen der Katholijke godsdienst, en eene plegtige logenstraffing der voorzeggingen van de clubs van Parijs, voorgevende dat na PIUS VI niet een Paus den Stoel van Petrus meer zou beklimmen. Den 21 Maart werd PIUS VII gekroond op den feestdag van den H. BENEDICTUS, wiens habijt hij had gedragen, en deze plegtigheid was zoo stichtend en innemend, als zij eenvoudig en zedig was naar gelang der omstandigheden. Het nederig klooster van den H. GREGORIUS *den groote* was als in het *quirinal* veranderd; de kerk van dien Heilige verbeelde het *Vatikaan*: De Paus ontving er gelukwenschingen en hulde van de ambassadeurs van *Duitschland*, van *Sardaigne Napels*, en *Spanje*, zelfs van *Rusland*.

Wat den Paus de meeste bezorgdheid baarde, was de ellendige gesteltenis der godsdienst in *Frankrijk*. Om deze te verbeteren, zoo schreef hij den 3 April 1800, zou hij zijn bloed gaarne vergoten hebben. Het Fransch bestuur, dat men *Directoire* noemde en uit vijf mannen bestond, had den 1 November 1799 moeten plaats maken voor de magt der drie *Consuls*, onder welke BONAPARTE de eerste plaats bekleedde. Hij won den slag bij *Marengo* en naauwelijks was de Kerk van haar Opperhoofd voorzien, of de Franschen hernamen bijna alles wat zij door hunne vorige nederlagen hadden verloren.

Zoodra de nieuwe Paus vernomen had dat de eerste Consul BONAPARTE eene onderhandeling wilde aangaan, om de religie in *Frankrijk* te herstellen, zond hij te dien einde den Aartsbisschop van *Corinthe* naar *Parijs* en daarna ook den Kardinaal CONSALVI en deze bragt het *Concordaat* tot stand, hetwelk den 15 Julij 1801 door den gemelden Kardinaal CONSALVI, den Aartsbisschop JOSEPHUS SPINA en pater CAROLUS CAZELLI, gewezen Generaal van de orde der *dienaren van Maria* van de zijde des Pausen, en van de zijde des Gouvernements door JOSEPHUS BONAPARTE en EMANUEL CRETET, raadsheeren van Staat, en STEPHANUS BERNIER, Pastoor van *Saint-Laud* werd onderteekend. Den 15 Augustus van dat jaar gaf de Paus zijne Bulle *Ecclesia Christi*, waarbij hij het *Concordaat* bevestigde, bestaande in 17 artikelen en beginnende met deze woorden: *Het gouvernement van het gemeenebest erkent dat de Katholijke, Apostelijke, Roomsche Religie die nis, welke beleden wordt door verreweg het grootste gedeelte der burgers van het Fransche gemeenebest.*" Vervolgens hadden de zoogenaamde wijsgeeren die sedert vijftig jaren geijverd hadden, om *Frankrijk* onkatholijk te maken, minder kwaad veroorzaakt, dan zij verhoopt en door de allerwreedste vervolging getracht hadden te veroorzaken.

De merkwaardigste artikelen van het *Concordaat* waren de volgende: „I. De Katholijke, Apostelijke, Roomsche Religie zal „vrijelijk in *Frankrijk* uitgeoefend worden. Hare godsdienst zal

„openbaar zijn, in overeenstemming nogtans met de politie-ordonnantien, welke het gouvernement voor de algemeene rust zal noodig achten. II. De Apostelike stoel zal, den raad van het Fransch gouvernement ingewonnen hebbende, eene nieuwe omschrijving der fransche Bisdommen maken. III. De Paus zal aan de titulaire bisschoppen der Fransche Kerken te kennen geven, dat hij tot welzijn van den vrede en der eenheid met een vast betrouwen van hen verwacht alle opofferingen, en zelfs dat zij hunne bisschoppelijke stoelen zullen afstaan. Na die aanwakkering, indien zij deze opoffering tot het welzijn der Kerk vereischt, wilden weigeren (wat de Paus nogtans niet verwacht) zal het bestuur der Fransche kerken van de nieuwe omschrijving aan nieuwe titulaire Bisschoppen bevolen worden. IX. De Bisschoppen zullen in hunne Diocesen eene nieuwe omschrijving van parochiën maken, welke haar beslag niet zal hebben dan nadat de toestemming van het gouvernement daartoe zal verkregen zijn. XI. De Bisschoppen zullen een Kapittel mogen hebben in hunne Kathedrale Kerk en een Seminarie in hun Bisdome, zonder dat het gouvernement verplicht zij aan dat Seminarie eene inkomst te verleen. XIV. Het gouvernement van het Fransch gemeenebest is verplicht aan de Bisschoppen en pastoors der nieuwe omschrijving een, aan ieders staat betamelijk onderhoud te geven.”

Den zelfden dag, den 15 Augustus 1801, waarop de Paus het Concordaat had bevestigd, zond hij eene Bulle, beginnende met deze woorden: *Tam multa*, gerigt tot de Bisschoppen van *Frankrijk*, om hun te kennen te geven, dat de nood der H. Kerk van hen vereichte hunne bisdommen af te staan; en hij wekte hen daartoe op met des te meer vertrouwen, zeide hij, omdat 30 Bisschoppen van Frankrijk, ten jare 1791, aan Paus Pius VI geschreven hadden hunne stoel te willen verlaten, als de Paus het noodig oordeelde. Van de 135 bisschoppelijke stoelen, die men in 1789 in Frankrijk telde, waren er in 1801 nog 81 titulaire Bisschop-

pen overig. 44 deden de opoffering van hanne titels en van hun recht om den vrede der kerk en het welzijn der Religie. (a.) De 36 andere meenden tot dit Sacrificie niet verplicht te zijn; in weerwil dat 7 van hen in 1791 hun ontslag desnoods hadden aangeboden. Buiten *Frankrijk* waren 24 Bisdommen, vereenigd met het Fransch gemeenebest, en in deze waren 14 titulaire Bisschoppen overig; dan deze hebben allen hunnen zetel aan de beschikking van den Paus opgedragen. (b.)

(a.) Den 21 December 1801 ontving men te *Antwerpen* eenen brief van den 9 November waarin de Apostelike Nuntius van *Keulen*, Aartsbisschop van *Tijrus* aan den Deken en de Kanoniken van *Antwerpen* te kennen gaf, dat men moest overgaan tot de vernietiging van het Kapittel en van den openstaanden Bisschoppelijken Stoel van *Antwerpen* (Zie dit monument *Synod. Belg.* t. 3. pag 646).

De Aartsdiaken DE VRIES deelde dezen brief mede aan het Vicariaat, hetwelk van gevoelen was, dat men onverwijld moest instemmen met het, in dezen door den Paus uitgedrukte verlangen, en vervolgens binnen de tien voorgeschrevene dagen, de toestemming van het Kapittel bepaaldelijk en vrijelijk behoorde te worden gegeven in alles, wat Zijne Heiligheid wegens de Kathedrale kerk van *Antwerpen* zou verordenen. Des anderendaags, is het gevoelen der Vicarissen aan den Aartsdiaken DE VRIES bekend gemaakt, die al de, in de Stad aanwezige kanoniken te zamen heeft geroepen. In eene Kapittelvergadering waren alle aanwezige kanoniken van oordeel, dat het betaamde hunne toestemming te geven; doch dat men eerst de afwezigen moest oproepen, welke dan ook allen, in eene tweede bijeenkomst of schriftelijk of mondeling hunne toestemming hebben gegeven: er werd mede besloten, dat dit door den brief, die door allen moest ondertekend worden, aan den Paus zou worden verklaard. (*Synod. B. ib.* pag. CXX.).

(b.) Het Concordaat mishaaide grootelijks aan de *Constitutionele bisschoppen* van *Frankrijk*, welke te dien tijde 59 in getal waren, en van welke sommigen, diemen de *vereenigden* noemde, den 29 Junij van 1801 een zoogenaamd Concilie hadden begonnen om elkander in de Kerkscheuring te versterken. Dit valsche Concilie duurde tot den 13 Aug., wanneer het gouvernement hun gebod te scheiden. Vele Katholijken waren zeer verheugd om die ontbinding, die gevreesd hadden, dat die schismatike Kerk, door zoo vele Bisschoppen ondersteund, nog vele jaren en eeuwen tot verderf der zielen zou dienen. (Zie C. SMET, *Heilige en roemw. pers.* d. 2, bl. 635-640 en hij sluit daarmede dit werk; zie ook: *de R. K. religie in Brabant*, door den zelfden, bl. 355-359, en hiermede loopt dit werkje mede ten einde.)

In hetzelfde jaar, den 29 November, teekende Prus VII zijne Bulle: *qui Christi Domini*, waardoor hij al de oude bisdommen in de geheele uitgestrektheid der Fransche Republiek vernietigde en 10 nieuwe aartsbisschoppelijke en 50 bisschoppelijke kerken oprigtte. Voor Nederland heeft hij opgericht het Aartsbisdom van *Mechelen* en de nieuwe Bisdommen van *Doornik, Gent, Namen, Luik, Aken, Trier, en Mentz*, welke hij tot Suffraganen van *Mechelen* aanwees. De magt en den last om dit uittevoeren, verleende hij aan den kardinaal CAPRARA, legaat van den Heiligen Apostelijken stoel bij den eersten consul der Fransche Republiek. De Paus derogeerde aan de toestemming van die Bisschoppen, welke de gevraagde demissie nog niet hadden gegeven, en hij verbood hun de uitoefening van hunne jurisdictie; vernietigende alwat zij uit kracht van deze zouden doen.

Alhoewel Prus VII gedurig ijverde, om den weg tot het uitvoeren van het Concordaat te bereiden, nochtans is het eerst den 5 April 1802 te Parijs aan het wetgevend *corps* voorgedragen, om dit tot eene wet van Staat te maken. Wijders heeft men het voor geene wet erkend dan volgens 77 artikelen, die men *organieke artikelen* noemde, dat is te zeggen, artikelen, die geschikt waren, om aan het Concordaat de uitlegging en de bepaling te geven, volgens welke het gouvernement wilde, dat het zou verstaan en uitgevoerd worden.

Volgens gezegde artikelen en de verklaring, welke de raadsheer *Portalis* er van gaf, toen hij het Concordaat met de bijgevoegde artikelen den wetgevers voordroeg, heeft de Paus of hebben de Bisschoppen geen waar regtsgebied of geene pramende magt, zelfs niet op de conscientie; zoodat men geene opregte gebiedende magt erkent dan in het wereldlijk gouvernement, hetwelk moet tusschen komen in al wat de uitwendige godsdienst, of uitwendige bediening der heilige zaken aangaat. Uit kracht van dat beginsel wordt in de *organieke* artikelen gezegd, dat geene Bullen des Pausen, geene besluiten van conciliën zullen aangenomen worden zonder goedkeuring van het gouvernement. Uit

kracht van dat zelfde beginsel worden in die artikelen menigvuldige algemeene en bijzondere schikkingen voorgescheven, die door de Bisschoppen en pastoors moeten onderhouden worden.

Volgens die artikelen mogen in de Fransche republiek geene andere bedienaars van de Godsdienst blijven dan Aartsbisschoppen en Bisschoppen, met hunne nieuwe kapittels en eenige andere priesters naar de bepaling van het gouvernement. Alle andere geestelijke gemeenten, alle vorige kerkelijke inrigtingen zijn door die staatswet vernietigd, zonder door de geestelijke overheid hersteld te kunnen worden. Volgens die wet mogen de geestelijken, uit kracht van hunne bedieningen, geene vaste goederen bezitten of mogen nieuwe stichtingen, voor inzicht hebbende het onderhoud der priesters of de oefening der godsdienst, niet bestaan dan in renten op den Staat; Zoodat het getal der geestelijken, hunne kerkelijke bedieningen, hunne middelen van bestaan, door deze wet, in handen des gouvernements gesteld zijn. Doch Prus VII, aan wien die artikelen te voren niet vertoond waren, heeft zich daarover beklaagd in zijne aanspraak tot de Kardinalen, in eene consistorie, gehouden te *Rome* den 24 Mei van datzelfde jaar, uitdrukkelijk zeggende, dat hij verplicht was de noodige wijzigingen in die artikelen te eischen. Hij voegde daarbij, dat hij alle naarstigheid zou aanwenden, om die wijzigingen te bekomen, en dat hij hoopte die te zullen verkrijgen door de wijsheid en de godsdienstigheid van den eersten Consul en van de Fransche natie, aangezien het gouvernement, de Katholieke Religie willende herstellen, te zelfder tijd moest willen al wat de heilige constitutie van die Religie vereischt. (a.)

De kerk van *Frankrijk* was meer dan tien jaren lang geweldig vervolgd geweest; zelfs had het staatsbewind der Fransche republiek, op den 7 November 1793, het doodvonnis over haar uit-

(a.) ss. *D. N. Pii Papæ VII, allocutio, habita in consistorio secreto, die 24 Maii 1802*, impressa Romæ 1802, apud Lazarinum, Rev. Camerae Apost. typograpum.

gesproken, in zijn wetboek schrijvende, dat de Katholieke godsdienst in geheel het Fransch gebied afgeschaft en voor altijd vernietigd was (a.) De herstelling dan van de Katholieke godsdienst in *Frankrijk* was niet alleen van een onbegrijpelijk groot belang: maar ging ook met bijna onoverwinnelijke hinderpalen gepaard, het land was bedekt met het puin der kerken, de priesterschap was bijna uitgemoord en de magt was in handen der boozen; en ziet! BONAPARTE ondernam deze herstelling en voerde ze uit met zooveel schranderheid als moed. Hij verzoende *Frankrijk* met den pauselijken Stoel en deed het wederom rang nemen onder de Katholieke volken. Hierom verdient hij — in weerwil der misslagen, die hij naderhand begaan heeft — tot bij het laatste nageslacht eene eeuwige dankbaarheid en eenen onsterfelijken naam.

De Paus benoemde den Kardinaal CAPRARA als gevolmagtigden Legaat, om het Concordaat ten uitvoer te brengen. Deze Kardinaal, te *Parijs* aangekomen, sloeg de hand aan het werk, zoodra hij kon.

Dat verdrag tusschen den Paus en den Keizer werd door den Senaat als wet aangenomen den 5 April 1802, en reeds den 9 daaraanvolgende maakte de Legaat de twee pauselijke bullen bekend, de eene van 15 Augustus 1801, welke het *Concordaat* inhield, de andere van 29 November, die al de vorige bisdommen afschaftte en er 60 nieuwe oprigtte. Tevens kondigde hij het Apostelĳk indult of de bewilliging aan, waarbij de 16 feestdagen van het jaar, die tot dan toe in voegen waren, gebragt werden op 4, te weten: *Kers-dag*, *Ons-Heer-Hemelvaart*, *Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart* en *Allerheiligen*. Vier andere werden, wat de Solemniteit aangaat, verschoven tot den volgenden zondag; deze zĳu: *Drie-*

(a.) Even zóó had Keizer Diocletianus in zijnen waanzin certĳds beslist, dat, te rekenen van het jaar 303, zelfs tot den naan toe het Christendom zou vernietigd zĳn; zoo als hij op twee gedenkzuilen ingriffen liet *Superstitione christianá ubique deletá*, en: *nomine christianorum deletó*.

koningen-dag, *H. Sacraments-dag*, de feestdag van de Heiligen PETRUS en PAULUS, de patroon-dag van elke diocese; als ook de patroon-dag van iedere parochie. De acht overige werden afgezet, namelijk: de 2^{de} *Kersdag*, de *Besnijdenis des Heeren*, of *Nieuwjaarsdag*, de 2^{de} *Paaschdag*, de 2^{de} *Sinksendag*, de 4 feestdagen van *O. L. Vrouw*, hare *Ontvangenis*, *Geboorte*, *Lichtmis* en *Boodschap*.

De groote plegtigheid der herstelling van de Katholijke godsdienst in *Frankrijk* werd bepaald op het hoogtijd van Paschen, dat in 1802 inviel op den 18 April. De kardinaal-legaat zong in de hoofdkerk van *Parijs* de H. Mis in de tegenwoordigheid der drie Consuls van de Republiek, die zich op 't statigste daaraan begeven hadden, van eenen talrijken stoet der hoogste ambtenaren vergezeld. Twintig reeds benoemde bisschoppen legden den eed af in handen van den Legaat, en één van hen, de Bisschop van *Tours*, deed eene doeltreffende aanspraak, waarin hij toonde, dat het de vinger des Allerhoogste was, die eene zoo gelukkige en onverwachte verandering had te weeg gebragt. Na de Mis werd de lofzang *Te Deum* aangeheven, en zeker nooit was hij met dieper erkentenis en inniger vreugde door de Katholijke harten uitgedalmd geworden.

In *Belgie* gebeurde deze plegtigheid bijna overal op Sinksendag.

Met eene onuitsprekelijke vreugde stroomde het volk naar de wederom geopende kerken. Wanneer men opnieuw het gelui der klokken hoorde, de kerkdeuren weér open zag en den Priester aan het Altaar aanschouwde, vloeiden tranen van blijdschap uit aller oogen, en men kon alsdan bemerken, dat het geloof in de harten der Belgen ongeschonden gebleven was, al was de openbare godsdienst ongeveer 5 jaren onderbroken geweest (a.)

(a.) Den 12 April 1802 werd te *Antwerpen* het *Concordaat*, door den Paus met het Fransch gouvernement gesloten, afgekondigd, en werd de eerste Mis gecelebreerd door eenen priester, die den verboden eed niet had gedaan. De door de Franschen ootterde kerk van *O. L. Vrouw* werd herwijd, en den 16 Mei in dezelve, onder eenen grooten toeloop van volk, het heilig officie verrigt. *Synod. Belg.* t. 3, pag. CXXI.

De blijdschap was met droefheid gemengd: vele Kerktorens, beroofd van hunne Klokken, konden het blijde Klokkengelui niet laten hooren; vele kerken waren afgebroken, en men moest elders eene andere, eene geleende bidplaats zoeken; in de nog aanwezige Kerken was alles ontwijd, bijna alles geschonden of verbroken; de orgels waren meestal verbrijzeld, de Heilige Vaten en ander zilverwerk en het schoonste Kerkgewaad gestolen (a.), de schil-

(a.) Onschatbaar is het verlies, dat godsdienst en kunsten door die heiligschendende rooverijen geleden hebben. Zonder eerbied noch voor eigendom, noch voor godsdienst, noch voor kunsten, werd het goud en zilverwerk aangeslagen, naar Parijs vervoerd, in stukken geslagen, in de smeltkroes geworpen en bij het pond verkocht. Hoevele heilige vaten en andere kostelikheden, ontrouwd aan kerken, kloosters en bijzondere personen, alsdan vernield zijn geweest, ziet men in het geleerd tijdschrift, te *Gent* uitgegeven onder den titel van *Messenger des sciences historiques, des arts, etc.*, alwaar in den jaargang van 1845, het volgende te lezen is: «FAIPOULT, (die naderhand prefect van het departement van de Schelde is geworden) minister van financiën der Fransche Republiek van het jaar 1793 tot 1795, ontving allen tien dagen 40,000 marken, dat is een gewigt van 20,000 ponden Zilverwerk. Dit tot staven gegoten zijnde, werd naar *Gent* aan het huis B. gezonden en overgelaten, tegen 41 franken voor iedere mark of half pond, met verlof van het verder te verzenden naar de bank van *Amsterdam*, waar het aan B. tegen 54 franken de mark betaald werd. Deze tiendaagsche verzendingen duurden tusschen de 14 en 15 maanden, en hebben aan B. eene winst gegeven van meer dan twee millioenen.»

Gedeeltelijk hierdoor; dog noch veel meer door de weergalooze schrandereheid, met welke deze man de eerste katoenfabrieken in ons land invoerde, was de fortuna van Liven B. zoo bovenmatig groot geworden, dat gelijk *M. Hebbelinck* (vader) in gemeld tijdschrift letterlijk getuigt, hij Hebbelinck met wijlen *Van der Vennet* en andere voorname Gentenaars, opeengestapeld gezien heeft 89,000 dubbele gouden *Louis*, uitmakende eene som van bijna 4,000,000 franken. (*Messenger des sciences hist. etc.* 1844, bl. 311 en 312.) Naderhand, zoo als een andere jaargang zegt; kreeg de fortuna van B. den eenen schok na den anderen; zij stortte in en hare rassche val had iets van de snelheid des bliksems, iets noodlottigs, dat men niet uitleggen kan. Bezitter van twee allergrootste manufaktur-gestichten, van andere schoone eigendommen, wier waarde de som zijner schulden ver overtrof, zag hij alle zijne goederen verkoopen voor het tiende deel hunner waarde, en hij bevond zich ontbloot van alles. Zijne onmatige werkzaamheid, de menigvuldige reizen, die hij in vroegere jaren ondernomen had, de droefheid van alle zijne gestichten te hebben

derijen aan flarden gescheurd, de beelden der Heiligen aan stukken geslagen; en wat nog het gevoeligste was, vele priesters verschenen niet meer, zijde zij of hier in het land door de Franschen vermoord, of op de eilanden van *Rhé* en *Oleron* door ziekte, gebrek of verdriet omgekomen, of in de Americaansche wildernissen van *Guijane* en *Caijenne*, door wilde dieren verscheurd of van honger gestorven.

Dan het aanschouwen van de schoone zegepraal, welke het geloof over het ongeloof behaalde, maakte dat de blijdschap de overhand had over de droefheid. Men herinnerde zich wat men kort te voren gezien en geleden had. De priesters vermoord of verbannen zijnde en de overige zich ergens in eenen schuilhoek ophoudende, was het christelijk onderwijs niet kunnen gegeven worden; in plaats van de zondagen, die men niet meer mogt vieren, was men gedwongen geweest den rustdag van den zoogenaamden *Decadi* te onderhouden: bijna niemand had in al dien tijd de Heilige Sacramenten der Biecht en des Altaars kunnen ontvangen of de heilige Mis bijwonen, ten zij eenige weinigen op eenen zolder of in eenen verborgen hoek, waar somtijds een gevlugte priester het waagde, met gevaar van zijn leven, Mis te lezen en de Biecht te hooren van eenige welbekende en vertrouwde geloovigen. De stervenden zelve waren zelden door eenen priester kunnen bijgestaan worden, om de laatste II. Sacramenten te ontvangen. Men had ook vele huwelijken niet voor den pastoor, volgens de voorschriften der H. Kerk, kunnen aangaan. Daarenboven in den naam der Fransche natie, die openlijk aan het christelijk geloof verzaakte, en de geloovigen gebukt hield onder een schrikkelijk dwangbestuur, had men heiligschenderijen zien bedrij-

„zien ten ondere gaan, — dit alles veroorzaakte hem eene ziekte — een gezwel in den slagader van het hart, — waardoor hij den 17 Mei 1822, te Parijs schielijk weggerukt werd in den ouderdom van 53 jaren.” (*Messenger* . . . an 1853, bl. 176.) Zóó zijn ook vele anderen gevaren, die met geestelijke of kerkelijke goederen zich ook eenige fortuin hadden verschaft.

ven, alswelke nooit gehoord waren geweest: men had de magistraat der Steden, die alsdan meestal uit lage aanhangers der Fransche goddeloosheid bestond, den wierook zien toezwaaijen aan de zoogenaamde *godin der rede*, welke verbeeld door een eerloos vrouwspersoon, vereerd werd in de bijzonderste kerken van elke Stad, wáár zij, gezeten op het altaar, de plaats innam van den onsterfelijken God.

In *Belgie* werd het *Concordaat* algemeen door de Clergé aangenomen, behalve door drie priesters uit de diocese van *Namen*, die den nieuw benoemden Bisschop niet wilden erkennen en zich beriepen op het gevoel van STEVENS, hunnen vorigen Vicaris-generaal; waarom zij *Stevenisten* genoemd werden, hoewel geheel ten onrechte; vermits STEVENS het concordaat aannam, den bisschop erkende en ook de geloovigen daartoe opwekte (a.)

(a.) Toevallige oorzaken hebben veroorzaakt, dat die zoogenaamde *Stevenisten* ook elders naderhand, vooral in *Brabant*, aanhangers gevonden en eene ware Kerk-scheuring gevormd hebben. Ongelukkiglijk zijn er nog eenige, doch, Gode zij dank, weinige van die blinde menschen overig. Het is zeer klaar uit onderscheidene eigenhandige brieven van C. STEVENS en uit zijne vaste-mandementen, door hem gegeven tijdens hij, door den Paus zelven aangesteld, als Vicaris-gen. het Bisdem van *Namen*, in die akelijke tijden, met eenen waakzamen ijver heeft bestaard, dat hij geenszins de stichter of aanstoker van dat *Stevenisme* is geweest. (Zie deswegens KERSTEN, *Journal hist. et litt.* t. 4, p. 269-321.)

Deze CORNELIS STEVENS was te *Wavre* geboren in 1747: hij deed zijne eerste studiën in zijne geboorte stad en de Philosophie te *Leuven*, waar hij in 1766 de 7^e plaats bekwam, eerst subregent of lector in het Kollegie van *Atrecht*, daarna president van het klein Kollegie van den *H. Geest*, muntte hij uit in eenen liefelijken levenswandel, priesterlijke deugden en grondige kennis in de godgeleerdheid en in het kanoniek regt, in welke 2 wetenschappen hij licentiaat was. Naar *Namen* geroepen, werd hij in 1784 door den Bisschop Sijnodale examiner aangesteld, en in 1789 begaf hij zich naar *Mechelen* op verzoek van den Kardinaal FRANCKENBERG, om er de grondstellingen en de boeken te helpen onderzoeken, die in het Seminarie, generaal geleerd en gebruikt werden. De beroemde *declaratie*, welke de Kardinaal den 16 Junij onderteekende en die te *Rome* ten hoogste goedgekeurd en door geheel de Katholieke wereld bewonderd is, was grootendeels het werk van STEVENS. Naderhand verzette hij zich met kracht te en de *Verklaring*, die het Fransch gouver-

NAPOLEON had door het Concordaat en door het herstellen van de Katholijken godsdienst de gemoederen van bijna geheel *Frankrijk* gewonnen en zich aldus den weg gebaad tot het bereiken van zijne verdere inzigten. Hij werd den 18 Mei 1804 *Keizer* verklaard door een besluit van den Senaat. Wél wetende dat niets geschikter was, om luister en duurzaamheid aan zijne nieuwe waardigheid te verschaffen, dan haar te doen bekrachtigen door de godsdienst, wendde hij dadelijk alle middelen aan, om van het Opperhoofd der Kerk te verwerven, dat hij hem te Parijs zou komen Zalven en Kroonen. Na rijp overleg stemde de Paus er eindelijk in toe, en gaf aan de Kardinalen in het consistorie van den 29 November zijn besluit te kennen met de volgende woorden: „Wij nemen God tot getuige,.... dat wij geen ander inzicht „hebben gehad dan dat wij in al onze handelingen moeten hebben, „geen ander doel dan de meerdere eer van God, het voordeel van „de Katholieke Godsdienst, het heil der zielen en het volbrengen „van het apostelĳk ambt, dat aan ons, alhoewel onwaardig toe- „vertrouwd is.... Met een vol betrouwen op God, ondernemen „wij met een blij gemoed eene reize, tot welke zoo zware beweeg- „redens ons aansporen. De Vader der barmhartigheden zal, zoo „wij hopen, onze voetstappen zegenen en dit tijdstip verheerlijken „door vermeerdering van de godsdienst en van zijne glorie”. Hij zeide, dat de noodige beschikkingen genomen waren, om alle belemmering in het bestuur tijdens zijne afwezigheid te voorkomen, en hij verzekerde dat NAPOLEON hem zijne genegenheid had te kennen gegeven, om nieuwe voordeelen aan de Kerk toetestaan. De Paus vertrok van *Rome* den 2 November, vergezeld van zes kardinalen

nement afeischte in Maart 1797 en waardoor men de Souvereiniteit van het volk erkende. Met nog meer kracht stelde, hij zich tegen den *eed van haat aan het Koningschap* afgeëischt in October van hetzelfde jaar, in plaats van de vorige verklaring. In 1799, werd hij Vicaris-gen. van het openstaande Bisdóm van *Namen* en bestuurde het zeer loffelijk tot dat CLAUDIUS DE BEXON in 1802 Bisschop werd.

en vele andere prelaten. Vijf jaren te voren had PIUS VI denzelfden weg ingeslagen; doch in geheel andere omstandigheden. De tachtigjarige grijsaard, gevangen en in ballingschap gesleept door het voorgaande Fransch bestuur, was onder zijn lijden en zijne martelingen bezweken op den Franschen bodem. Nu, als tot vergoeding voor zooveel laster en schande het vorig Opperhoofd der Kerk aangedaan, werd aan PIUS VII overal de grootste eer bezwezen. Op geheel zijnen doortogt stroomde eene tallooze menigte te zamen en legde de diepste gevoelens van eerbied aan den dag dermate dat de Paus gevraagd zijnde van eenen minister des Keizers, hoe hij Frankrijk had bevonden, voor antwoord gaf: „Dank zij den Heere! geheel onze reize hebben wij gedaan tusschen eene nedergeknielde menigte: wij konden ons niet verbeelden, dat *Frankrijk* in zulk eenen staat was.” (a.) De Paus was den 25 November te *Fontainebleau* aangekomen, waar NAPOLEON hem afwachtte, en den 28 *Parijs* binnen getreden. Zijn verblijf was in het paleis der Tulleriën, alwaar hem dezelfde eerbetuigingen werden aangedaan als aan den Keizer.

Op den 2 December, den dag vastgesteld voor de plegtigheid der krooning, begaf de Paus zich uit de Tulleriën naar de hoofdkerk van *O. L. Vrouw*, hebbende de tiäär of driedubbele kroon op het hoofd en de pauselijke kap op de schouders. Kort na hem kwamen de Keizer en de Keizerin in de kerk en de plegtigheid begon. Als de Paus aan NAPOLEON vroeg, of hij beloofde den vrede,

(a.) Helaas! negen jaren later zou Pius VII, gevangen en balling, gelijk zijn voorzaat Pius VI, door diezelfde gewesten gevoerd worden op bevel van hem, dien hij nu kwam kroonen: maar ook kort daarna, op zijne beurt ging deze dwingeland, onttroond en gevangen in ballingschap weggevoerd worden naar een afgelegen Afrikaansch eiland. — Voorwaar nergens treft men in de jaarboeken der geschiedenis zoo groote wisselvalligheden aan, als onder de Fransche republiek en het eerste Fransche Keizerrijk; gelijk men ook nergens aantreft zoovele omwentelingen, zoo bloedige oorlogen, zoovele euvelheden in de vervolgers en zoovele helden-deugden en — moed in de priesters en geloovigen die vervolgd werden.

in de kerk Gods te handhaven, antwoorde NAPOLEON met eene vaste stem: *Ik beloof het*. Vóór de zalving gingen de Keizer en de Keizerin op kussens knielen aan den voet van het altaar. Na de zalving beklom de Keizer de trappen van het altaar, nam de Kroon en stelde die zich op het hoofd; daarna nam hij de Kroon der Keizerin, en afkomende van de trappen, ging hij ze op haar hoofd plaatsen. Wanneer de Mis geëindigd was, keerden eerst de stoet des Keizers en daarna die van den Paus, beide naar de Tulleriën terug.

Het verblijf van den Paus te *Parijs* maakte eenen allerbesten indruk op iedereen. Hij toonde zich statig en tegelijk minzaam. Inzonderheid betoonde hij zich minzaam ten opzichte der kinderen, die hij gaarne tot zich liet komen en zegende. Hij bezocht dikwijls de kerken en openbare gestichten, alom gevolgd wordende van eene eerbiedvolle menigte. Ook vergunde hij ligtelijk gehoor en won de harten van allen door zijne zachte Majesteit en zijne vaderlijke goedheid. Verscheidene Nederlanders hadden het geluk van bij hem toegelaten te worden, onder anderen de Heer RAEP-SAET, griffier der voormalige Kastelenij van Audenaarde, die in 't latijn eene aanspraak deed aan zijne Heiligheid en hem uitnoodigde naar België te komen; waarop de Paus hem al glimlagchende antwoordde: „Ik ken de levendige en onwankelbare verkleefdheid der Belgen aan het Katholijk geloof en aan den Heiligen Stoel; „zij hebben er in de laatste tijden bewijzen van gegeven. Het „zou mij een waar genoegen zijn, mij te bevinden onder dat goed „volk van België; dan pligtshalve ben ik gedwongen mijne afwezigheid van Rome niet te verlengen. Gelukkiglijk hebben de „Belgen niet noodig den Paus te zien, om standvastig te blijven „in hunne kinderlijke onderdanigheid aan de Kerk.” Hij gaf den Belgen allerlei teekens van de teederste genegenheid.

Het schijnt dat NAPOLEON er op uit was den Paus, zoo mogelijk, in *Frankrijk* te houden. Telkens werd het verzoek om te mogen vertrekken afgeslagen. De Keizer liet den Paus daaromtrent toetsen; en Z. Heil., wetende dat te *Parijs* zoowel als te

Rome het gerucht in omloop was, dat men hem uit *Frankrijk* niet zou laten vertrekken, vond zich verplicht aan den hem toegezonden hoogen-beambte het volgende antwoord te geven: „Men heeft het gerucht verspreid dat men ons wel in *Frankrijk* zou willen houden. Welnu! dat men ons de vrijheid ontneme: in alles is voorzien. Eer ik uit *Rome* vertrok, heb ik mijnen afstand van het Pausdom ondertekend, ingeval men mij hier gevangen zouden houden. De akt daarvan is buiten het bereik der Fransche magt. De Kardinaal PIGNATELLI heeft dien akt te Palermo in handen; en wanneer men het plan, dat men bepraamt, zal bekend gemaakt hebben, zult gij niets anders onder uwe handen hebben dan eenen armen monnik, dien men BARNABAS CHIARIMONTI noemen zal.” Zoodra men dit vernomen had, werden nog dien zelfden dag de voorbereidsels voor het vertrek van den Paus bevolen. De Paus verliet *Parijs* den 4 April 1805, tien dagen vóór Paschen en kwam den 16 Mei te *Rome* aan. Hij deed zich bij zijne intrede regt naar de *Sint-Pieterskerk* leiden om God te bedanken voor zijne gelukkige terugkomst.

Nadat hij zijn gebed voor het altaar had gestort, werd de zegen gegeven; daarna keerde hij weer naar het altaar en bad er opnieuw, eene opgetogenheid des geestes had hem, zoo het scheen, overvallen; hij bleef neergeknield aan den voet van het altaar, beweegloos en verslonden in het gebed tot dat het duister werd. De volgende dagen vierde men te *Rome* op 't luisterijkste de blijde terugkomst des Pausen; dan weldra zou de hoofdstad der Katholieke wereld de hardste beproevingen te lijden hebben.

Naauwelijks waren zes maanden verlopen, of NAPOLEON deed, in October 1805, zijne troepen onverwachts bezit nemen van *Ancona*, de voornaamste haven van de Pauselijke Staten aan de Adriatische zee. Hij wilde dat de Paus met hem in bondgenootschap zou treden tegen alle vorsten, met welke *Frankrijk* in oorlog zou zijn; hij eischte nog meer; doch de Paus kon die onredelijke eischen niet inwilligen en weigerde diensvolgens zich als een werktuig te laten gebruiken, om de politieke plannen van

den Keizer uit te voeren. NAPOLEON zag dat hij na langdurig aandringen den Paus niet kon overhalen en daarop verklaarde hij hem, dat PIUS wel souverain van *Rome* was, maar dat hij, NAPOLEON er Keizer van was. Daarna liet hij, den 2 Februarij 1808, zijne troepen in *Rome* rukken, waar zij den meester speelden en het pauselijk gezag diep vernederden; de kardinalen werden gedwongen de eene voor de andere na *Rome* te verlaten; de geregtshoven werden gesloten, het zegel werd gelegd op de papieren van den Staatsminister Kardinaal GABRIËLLI, men maakte zich meester van den post en de brieven werden onderschept; het stond den Paus niet meer vrij met de verscheidene deelen van het christendom in onderhandeling te zijn; slechte dagbladen werden uitgegeven; er werd eene loge van vrijmetselaars (in weerwil van den banvloek door CLEMENS en BENEDICTUS XIV daartegen uitgesproken) opgericht, enz. enz.

Eindelijk vereenigde NAPOLEON, door een dekreet, dat hij den 17 Mei 1809 uit *Weenen* dagteekende, de Pauselijke Staten met het Fransche Keizerrijk. Deze akt werd den 10 Junij te *Rome* afgekondigd en de generaal MIOLLIS, door NAPOLEON daartoe benoemd, nam het opperbevel in *Rome* aan.

PIUS, dadelijk van het gebeurde verwittigd, onderteekende twee stukken, welke, in vooruitzicht van hetgeen te gebeuren stond, reeds voorbereid waren. Het eerste stuk was eene verklaring tegen het onrecht, dat hem als *Vorst* werd aangedaan, met hem zonder eenige wettige redenen van zijne Staten te berooven. Het tweede was eene Bulle, waardoor de Paus als Stadhouder van JESUS CHRISTUS, de Schenders der kerkelijke regten en de roovers der kerkelijke goederen afsneed van de gemeenschap der geloovigen en uit de kerk bande. Deze bulle werd nog denzelfden dag op verscheidene plaatsen der stad aangeplakt. (a.) De vreugd over

(a.) Beide deze stukken, zoo matig als krachtig opgesteld, zijn algemeen door de geheele christen-wereld goedgekeurd en bewonderd, niet slechts van Katholijken, maar ook van Protestanten en Anglicanen, als: WALTER SCOTT en HEEREN, profes-

die moedige daad des Pausen was ongemeen groot onder de Romeinen; maar ook de verslagenheid was niet minder groot onder de Franschen. MURAT, koning van *Napels* en MIOLLIS vreesden voor eenen algemeenen opstand, en namen het op zich, den Paus gevangen te nemen en buiten *Italië* te vervoeren, wat NAPOLEON daarna ten hoogste goedgekeurd heeft. De generaal RADET werd door MIOLLIS met de gevangenneming en de vervoering van den Paus belast. (a.)

RADET kapte de deuren en vensters van het paleis des Pausen 's nachts ten drie ure open; en toen hij bij Z. Heil. kwam, zeide hij, dat hij uit kracht van zijnen eed van getrouwheid gedwongen was het onaangenaam bevel uit te voeren, den afstand zijner Souvereiniteit van hem af te eischen, en in geval van weigering, hem bij den generaal MIOLLIS te leiden. De Paus antwoordde hem statiglijk dat hij door vele eeden verplicht was de regten van den H. Stoel ongeschonden te bewaren, en dat hij het eigendom, dat aan de Kerk en niet aan hem toebehoorde, niet kon afstaan: *nec volumus, nec possumus, nec debemus*: „De Keizer, zeide hij nog, „zal ons aan stukken kunnen kappen; maar dien afstand zal hij

sor te *Göttingen*; deze spreekt met achting en verwondering van deze daad des Pausen. „PIUS, zegt hij, vol van het gevoelen zijner waardigheid en onwankelbaar in het volbrengen zijner pligten, wanneer hem geen ander middel van verdediging overbleef, heeft slechts de kerkelijke banstraf tegen NAPOLEON uitgesproken. (*Handbuch der geschichte des Europäischen Staatensijst.*)

(a.) Hij deed het met weezin; hij was een enkel werktuig van de loosheid eens anders; doch hij voerde evenwel eene daad uit, die hem met smaad overdekt heeft voor de oogen der geheele wereld, en van welke hij te vergeefs getracht heeft wederhand zich te ontschuldigen. NAPOLEON zelf, indien men LAS CASAS gelooven mag, heeft de wijze afgekeurd, waarop RADET zijn bevel heeft uitgevoerd.

Treffend voorbeeld van de belooning die men te verwachten heeft, wanneer men zijn geweten in slaap wiegt door nietige uitvlugten en drogredenen, en wanneer men in zekere gevallen niet bereid is ambt en staat, eer en rijkdom, vrijheid en leven te slagtofferen, liever dan eene snoode daad te bedrijven of eene boosheid nit te voeren. (*Rélation exacte et détaillée de l'enlèvement du Pape Pie VII.*)

„nimmer van ons verwerven. Na alles wat wij voor hem gedaan hebben, hebben wij zulk eene behandeling niet kunnen verwachten.” Daarop werd de Paus, met den kardinaal PACCA, in eene koets gesloten en langs vele omwegen buiten de Stad gebragt op den weg van *Toscane*. Aldus verrast, hadden beide geen den minsten voorraad, — noch geld noch goed. Hoe onredelijk en wreed RADET den Paus behandelde, vindt men naauwkeuriger en breedvoeriger aangeteekend in twee allerbelangrijkste werken: *Mémoires du Card. PACCA*, — en *Histoire de PIE VII*, par ARTAUD, alsdan geheimschrijver van het Fransch gezantschap, die er tegenwoordig was.

Men voerde den Paus langs het karthuizersklooster te *Floren-cië* en den *Mons-Cenis* naar *Grenoble*: dan 9 dagen later moest hij, op bevel des Keizers naar *Italië* wederkeeren, om te *Savona*, in het hertogdom *Genua* te verblijven.

Het is opmerkelijk, hoe de gem. schrijvers doen uitkomen, dat overal, waar Pius doortrok, eene tallooze menigte toestroomde, met teekens van eenen zoo diepen eerbied, dat de Kardinaal PACCA niet vreest te zeggen, dat hij er iets bovennatuurlijks in zag. „Zoo als het geschied is aan Pius VI op zijne reize... Zóó gescheidde het nu aan Pius VII: ook dáár, waar zij door gensdarmen omringd gevangen weggeleid werden, ontstond, zoodra zij verschenen, eene schielijke en buitengewone beweging; Steden en Dorpen waren op de been; gansche Provinciën gingen hun te gemoet, om hen te aanschouwen en hunnen zegen te ontvangen: men bewees hun alle mogelijke teekens van eene godsdienstige eerbewijzing. Het is blijkbaar iets bovennatuurlijks”. De Stad *Nice*, waar Pius doortrok op zijne reize van *Grenoble* naar *Savona*, muntte hierin boven andere plaatsen uit, en men kan niet zonder aandoening lezen wat ARTAUD daarvan verhaalt. „Aan de brug der Stad gekomen, zegt hij, stapte de Paus uit de Koets om er te voet over te gaan.”

„Dáár werd hij getroffen door een buitengewoon schouwtooneel dat aan de overzijde der brug zich aan zijne oogen vertoonde.

„Het was hier niet gelijk in *Frankrijk*, waar zich alle ambachten, vermengden; ook niet gelijk te *Avignon*, waar Kolonel BOISSARD

de Stads poorten sloot voor het toestroomende volk. Te *Nice*, waar Pius den 7 Augustus aankwam, was alles voorbereid. Iedere staat had zijnen rang; — hier stond de geestelijkheid in priesterlijk gewaad; daar waren de edelen geschaard met hunne eereteekens op de borst; 10,000 menschen waren op den grond nedergeknield zonder een woord te spreken; — aan het hoofd der brug lag de Koningin van *Etrurië*, tusschen hare twee kinderen op de knieën, — met trauen bedekt en den Pauselijken zegen afwachtende.'

Bij het zien van een dergelijke hulde, die men zijner pauselijke waardigheid deed, gevoelde de gevangenen zich versterkt; hij trad alleen op de brug vooruit, doende met een gebiedend teeken *Boissard* en de zijnen achter hem gaan. De Paus over de brug gekomen, zegende het volk, trad weder in zijne koets en doorreed langzaam de Straten die met bloemen bestrooid waren. Des avonds was de geheele stad verlicht, 16,000 menschen stonden op den oever bij het huis van den Paus, en 72 schepen kwamen voorbij zijn balkon varen. Vandaar gaf zijne Heiligheid wederom aan allen den zegen, die in een eerbiedig stilzwijgen ontvangen zijde, dadelijk opgevolgd werd door eene eerbiedvolle toejuiching uit aller borsten en daarna door schaterend muziek en feestelijke gezangen. Den 10 Augustus moest de Paus weer voortgevoerd worden. Kolonel *Boissard* koos eene onbewoonde baan door de bergen, om de verdere eerbewijzingen voor zijnen gevangene te ontvlugten. Zoodra had eene ijverige edele vrouw dit niet vernomen, of zij zorgde met spoed, om de baan, waar men des avonds moest doortrekken, te doen verlichten door een groot aantal lampjes, die aan boomen waren gehangen.

Hetzelfde deed men de volgende avonden; en men ging niet één gehucht voorbij of men deed wat men kon, door het luiden der klokken, het losbranden van vuurroeren, het verlichten der huizen en doodarme hutten.

Aldus kwam de Paus den 15 Augustus te *Savona* aan, waar hij gevangen bleef, totdat NAPOLEON hem den 10 Junij 1812 naar *Fontainebleau* deed vervoeren.

NAPOLEON, in het jaar 1810 tot het toppunt zijne magt gestegen, en zich verbeeldende, dat ten gevolge van zijn tweede huwelijk, zijn stam voor altijd op den troon zou blijven, wilde, om aan zijn geslacht of de dijnastie luister bij te zetten, Paus en Bisschoppen aan zijne magt onderhoorig maken. Hij voer dan voort met de geweldigste maatregelen te gebruiken, om *Rome* afhankelijk van *Parijs* te doen worden en om van *Frankrijks* hoofdstad het middelpunt te vormen zoowel van het kerkelijke als van het Keizerlijke oppergezag. De Paus was reeds gevangen te *Savona* vanwaar hij kwam te *Fontainebleau* en nu werden de Kardinalen gedwongen nit de kerkelijke Staten te *Parijs* te komen wonen. Het oogwit des Keizers hierin was niet alleen te zorgen, dat de aangelegenheden der gausche Katholieke kerk voortaan te *Parijs* zouden verhandeld worden, maar ook te maken, dat in geval van het overlijden des Pausen, een nieuwe onder zijnen invloed en naar zijnen smaak zou gekozen worden. In één woord de Keizer wilde van den Paus *den Paus der Franschen* maken, zooals PIUS VII zelf zich uitdrukte (a.)

De Paus had de Bul van instelling verleend aan den Bisschop van *Poitiers*, Mgr. DE PRADT, welken hij zelf te *Parijs* voor dien Stoel gewijd had, en die naderhand door den Keizer benoemd werd voor den Aartsbisschoppelijken zetel van *Mechelen*, welken hij echter gelukkig nooit heeft bekleed (b.); dan overigens

(a.) ARTAUD, *hist. de Pie VII*, Louvain 1836, t. 2, pag. 201.

(b.) Men heeft later gezien, hoe deze gunsteling des Keizers onwaardig was geworden aan het hoofd der belgische geestelijkheid geplaatst te zijn. Verscheidene schriften, door hem uitgegeven, hebben verdiend te *Rome* gedoemd en op den Index der verbodene boeken gebragt te worden: behalve wat nog verder tot zija last kan aangehaald worden. Gelukkig heeft de Keizer tot tweemaal toe de Bul van instelling van Mgr. DE PRADT, in 1809 en 1811, teruggehouden; en zonder deze aan het kapittel te vertoonen, kon hij nooit het bestuur van dat Aartsbisdom aanvaarden of bekomen. Eene beschikking van de voorzienigheid Gods! Voorwaar God alleen weet, in wat schroomelijke onheilen de Katholieke godsdienst zou gedompeld zijn geweest, had hij het roer tot zijnen dood in *Belgie* in handen gehad. DE PRADT

zag Zijne Heiligheid zich gedwongen de instelling te weigeren aan de Bisschoppen, door NAPOLEON benoemd.

Het viel hard aan den Keizer, die bijna geheel *Europa* voor zich gebukt zag, eenen zwakken grijsaard als Pius was, niet te kunnen overmeesteren: hij zeide al klagende, dat een priester magtiger was dan hij, wijl de priester over den geest heerschte, daar hij met alle zijne magt slechts over de materie, — over het stoffelijke kon heerschen. De excommunicatie, door den Paus uitgesproken, had hem diep getroffen: evenzeer vreesde hij, dat het openstaan van vele ledige Bisschoppelijke Stoelen in *Frankrijk*, *Italië*, en *België* aan hem zou toegeweten worden, en dat hij door beide den gunstigen invloed, de achting en liefde van vele Katholijken zou verliezen. Hij hoopte evenwel hierin te kunnen voorzien en een of ander middel te vinden, om met of zonder den Paus de ledige Stoelen aan te vullen. Hij zocht den Paus overtehalen door overreding, door listen en bedreiging van hem af te zetten: dan op dit laatste antwoordde Pius zonder onsteltenis:

„Die bedreiging zal ik nederleggen voor de voeten van den gekruisten JESUS: mijne zaak is zijne eigene zaak; ik laat aan hem over haar te verdedigen”.

NAPOLEON alle zijne plannen mislukt ziende, riep eenen raad van geestelijken bijeen, om hen te vragen, wat er te doen stond, indien de Paus voortging met de bul van instelling te weigeren?

Die raad werd het *Comité* genoemd en bestond uit drie Kardinalen (FESCH, MAURIJ en CASELLI,) uit vijf of zes Bisschoppen en twee andere geestelijken, — meestal zwakke mannen en vleijers van den Keizer. Het *Comité* verklaarde, dat een nationaal Concilie een middel zou kunnen vinden, om zonder den Paus Bisschoppen

verliet *Mechelen* na den val van *Napoleon* en in 1816 zag hij van alle aanspraak af. De Koning der Nederlanden schonk hem eene jaarwedde van f6,000 voor zijn leven. Hij stierf den 18 Maart 1837, ten gevolge eener geraakthied, na den II. Olie ontvangen te hebben, bijgestaan door den Aartsbisschop van *Parijs*.

aan te stellen. Toen NAPOLEON in zijne openingsrede den Paus hard aanviel en vele drogredenen opeen stapelde, had niemand den moed om den Paus en de waarheid te verdedigen: allen bleven sprakeloos, uitgezonderd EMERIJ, overste van *Sint Sulpice*, die op de vraag des Keizers: „wat dunkt u van het gezag, — van de magt des Pausen?” onbevreesd antwoordde, en uit den Keizerlijken Catechismus en de gallicaansche grondstellingen bewees, dat *de Paus het hoofd is der kerk en de Stadhouders van J. C., aan wien alle geloovigen verplicht zijn te gehoorzamen*. En wegens het Concilie, dat men vergaderen wilde, verklaarde hij onbewinpeld, dat dit zonder eenige kracht zou zijn, aangezien het zonder den Paus gehouden en door hem zou verworpen worden.

De Keizer begon gewaar te worden, dat het hem meer moeite zou kosten, dan hij zich had verbeeld, om door een nationaal Concilie zijn doel nopens de instelling der Bisschoppen te bereiken.

Hij besloot nogmaals eene poging bij den Paus te doen; doch alle listen en valsche streken konden den Paus niet bewilligen om iets te onderteekeenen. Toen NAPOLEON geen ander middel meer wist, om den Paus te dwingen, zoo hij dacht, besloot hij het te beproeven door een Concilie, dat hij bereid had. Hij rigtte den 10 April 1810 eene Circulaire of brief tot de Bisschoppen van zijn gebied in *Frankrijk* en *Italië*, — in eenen schrijfstijl die meer betaamd zou hebben voor de oproeping van eene legerbende dan voor eene uitnoodiging van Bisschoppen tot eene vergadering: hij schreef dat hij besloten had hen in een nationaal Concilie op den 9 Junij e. k. te vereenigen. De Bisschoppen alle te zamen, die het bijwoonden, waren ten getale van 95, waarbij men nog kan voegen 9 priesters, door den Keizer voor openstaande bisdommen benoemd. *Belyië* telde in dat Concilie drie Bisschoppen, te weten: DE BROGLIE, van *Gent*, — HIRN, van *Doornik* en PISANI DE LA GAUDE, van *Namen*, daargelaten DE PRADT, LEJEAS en VAN CAMP, benoemd de eerste voor *Mechelen*, de 2^e voor *Luik* en de 3^e voor *'s Hertogenbosch*. Na de H. Mis, die de Kardinaal FESCH, aartsbisschop van Lijon en oom des Keizers, had gecelebreerd, deden

allen den eed van *getrouw te zijn aan het geloof* volgens de voorgelezene *geloofsbelijdenis van Prus IV*, als ook *aan den Paus van Rome*. Dit troostelijk begin duurde niet lang. In de eerste vergadering, den 20 Junij, kwam de minister van eeredienst, BIGOT DE PRÉAMENEU, eene boodschap van den Keizer afkondigen, welke vol was van beledigingen tegen den Paus, — als hadde hij het Concordaat verbroken en ware hij de oorzaak van het open blijven van 27 bisdommen, enz.

De Keizer wil, zeide hij, dat voortaan geen Bisdom langer dan 3 maanden open blijve, en hij verwacht van het Concilie, dat het hem daartoe een maatregel aangeven zal, welchen hij bekrachtigen en dadelijk werkstellig maken zal. Deze buitengewone boodschap, op eenen zoo meesterachtigen toon, maakte eenen diepen, maar droevigen indruk op de gemoederen der Bisschoppen; — zij benam hun alle hoop van verzoening tusschen den Paus en den Keizer; trouwens zij zagen, dat NAPOLEON zijne aanmatigingen met geweld wilde doordrijven en het Concilie gebruiken, als een bloot werktuig, om tot zijn oogwit te geraken. Met één woord zij begrepen, dat men hen verplichten wilde den Paus te veroordeelen en te verklaren, dat de kerk van *Frankrijk* zichzelf zonder den Paus, Kerkvoogden kon geven en zonder Paus kon blijven bestaan. In de Commissie die benoemd was uit 12 leden, waren 4 voor het voorstel van den Keizer, en de 8 overige (bijzonderlijk de aartsbisschop van *Bordeaux* D'AVIAU), de Bisschop van *Gent* (DE BROGLIE), de Bisschop van *Doornik* (HIRN) en de Bisschop van *Troijes* (DE BOULOGNE) handhaafden de regten der kerk. (a.) De goede partij kreeg de overhand en de Commissie

(a.) De onderhandelingen waren langdurig en dikwijls zeer hevig. Wij lezen in de eigenhandige aantekeningen of het dagboek van Mgr. DE BROGLIE, dat hij, geholpen door de Bisschoppen van *Doornik* en van *Troijes*, eens drie uren lang het woord heeft moeten voeren om een listig voorstel zijner tegenstrevers af te weren.

Dan niets heeft een zoo afdoende gevolg gehad als twee verhandelingen in de commissie voorgelezen, de eene van Mgr. HIRN en de andere van Mg. DE BROGLIE.

verklaarde, dat men zich tot den Paus moest wenden, vóór aleer er iets aangaande de instelling der Bisschoppen veranderd zou worden.

De Keizer hierover misnoegd, deed aan de commissie een nieuw voorstel, of liever gebood haar eene andere beslissing te nemen. Dit werd even als het eerste door de commissie verworpen. Het verslag, door den Bisschop van *Doornik* opgesteld, werd den 10 Julij in de algemeene vergadering der Bisschoppen voorgelezen. Niets werd dien dag besloten; dan de stemming desaan gaande werd bepaald op den 12 Julij.

De Keizer vrezende dat de meerderheid van het Concilie zich voegen zou bij de meerderheid der commissie, ontbond nog denzelfden avond van den 10 Julij het concilie, en deed deze ontbinding des anderendaags aan alle Bisschoppen aankondigen. In den nacht tusschen den 11 en 12 Julij werden de Bisschoppen van *Troijes*, *Gent* en *Doornik*, met J. F. VAN DE VELDE, theologant van Mgr. DE BROGLIE en J. DUVIVIER, theologant van Mgr. HIRN, van hun bed geligt en weggevoerd naar *Vincennes*, als elders nog vermeld wordt, alwaar zij elk alléén opgesloten waren, zonder eenige brieven, schriften of boeken te mogen ontvangen.

De lezing van deze laatste duurde anderhalf uur; en Mgr. DE BROGLIE merkt in zijn handschrift aan, dat zij de vrucht was van een geheel jaar studie, welke geleerde mannen met hem hadden besteed om die stof te doorgronden; en hij voegt er bij, dat hij slechts 12 uren had gebezigd om die lange verhandeling op te stellen, zoo zeer was ik doordrongen, zegt hij, van alles wat op de stof betrekking had." Het omslagtig verhaal van al wat in dit concilie gebeurd is, vindt men in het uitmuntend werk van den kanonik DE SMET, *Coup-d'œil sur l'histoire ecclés dans les premières années du 19 siècle*. Gand, 1836. Wat daarin aangaande dit concilie wordt bijgebracht, is getrokken uit de aantekeningen, welke Mgr. DE BROGLIE, van dag tot dag, eigenhandig geschreven heeft. Zonder dat zouden wij er weinig van weten, aangezien NAPOLEON alle, daartoe betrekking hebbende stukken, in beslag heeft doen nemen. (PICOT, *Memoires pour servir à l'hist. eccl. etc. à la fin de l'an 1811.*) Mgr. DE BROGLIE heeft een afschrift van zijne aantekeningen naar Rome gezonden, hetwelk de Paus met dankbaarheid ontvangen en met blijdschap gelezen heeft.

Alzoo eindigde het concilie, na 24 dagen vergaderd te zijn geweest, zonder eenigzins aan de inzigten des Keizers beantwoord te hebben. Integendeel de regten van den Paus waren er openlijk erkend, klaarlijk bewezen en vrijmoediglijk verdedigd geweest.

De Keizer die op eene volle zegepraal had gerekend, kreeg de volstreckte nederlaag, welke hij zelf beleet, dewijl hij om geene andere redenen het concilie ontbond dan omdat het zijne voorstellen verwierp en zijne plannen verijdelde. De uitval van dat Concilie is voor Frankrijk en voor geheel het christendom van de grootste aangelegenheid geweest: want waarschijnlijk zou het onberekenbare noodlottige gevolgen hebben gehad, had de meerderheid der Bisschoppen zich door eerzucht, vrees of valsche grondstellingen laten misleiden. Diensvolgens verdienen die Bisschoppen eenen onsterfelijken roem, welke door hunne wijsheid, moed en standvastigheid tot dien gelukkigen uitslag het meest hebben toegebracht. Aan het hoofd dier kloeke kampvechters verdiend geplaatst te zijn D'AVIAU, Aartsbisschop van *Bordeaux*, een man van eene uitstekende heiligheid en krachtige welsprekendheid, en die van de maagschap was van de H. THERESIA. Bij deze en den Bisschop van *Troijes*, mogen ook de Belgische Bisschoppen op den voorgrond gesteld worden, daar zij eene ware verkleefdheid aan de katholieke grondstelsels en eenen onversaagden moed getoond, en zeker, met den eerstgenoemde, het meest hebben bijgedragen, om de Kerkscheuring, waarmede *Frankrijk* bedreigd was, af te keeren.

Dit toonde NAPOLEON door zijne wraak te laten uitbarsten tegen die het meest zijne plannen verijdeld hebben; waarom hij van de drie Bisschoppen die *België* in het Concilie had, er twee, ieder met zijnen theologant, in den kerker deed werpen. Zoodat vier Belgen (a.) de eer en het geluk hebben gehad, *vervolging te*

(a.) Bij deze vier zou men nog kunnen voegen twee kerkvoogden van *Nederland*, die te *Parijs* werden opgehouden, omdat zij in de kerkscheuring niet wilden medewerken, te weten: ANT. VAN ALPHEN, Vicaris-Apostelĳk van 's *Bosch*, omdat hij weigerde zijn ambt af te staan aan den Nieuwen Bisschop van 's *Bosch* en — Mgr. VAN VELDE DE MELROIJ, oud Bisschop van *Roermonde* omdat hij dien Bisschop (VAN KAMP) weigerde te wijden. (*De jonge levieten* alsvoren. bl. 118.)

lijden om de regtvaardigheid, dat is, omdat zij voor de regten en de eenheid der Kerk dapper gestreden hebben; terwijl onder al de overige fransche, Italiaansche en Duitsche Bisschoppen, dit geluk slechts aan éénen, aan den Bisschop van *Trojjes*, is te beurt gevallen.

Intusschen, in weerwil der herhaalde en altijd mislukte pogingen, bleef NAPOLEON immer vasthouden aan zijn besluit van voortaan in alles wat de instelling der Bisschoppen betrof, niet meer van den Paus af te hangen, en hij beraamde nieuwe middelen ter bereiking van zijn doel. Hopende van de alsdan aanwezige Bisschoppen door arglist te bekomen, wat hij van het Concilie niet had kunnen verkrijgen, liet hij ieder van hen in het bijzonder bij den minister van eeredienst roepen, die hun listige en dubbelzinnige voorstellen deed. Vele Bisschoppen merkten die kunstgrepen niet, en stonden te veel toe; andere waren reeds te voren aan het Gouvernement verslaafd. Zoodra de Keizer gissen kon dat hij de meederheid der Bisschoppen in het net had, riep hij het Concilie weer bijeen en deed nu hetzelfde voorstel, dat vroeger verworpen was. D'ARIEU DUBOIS DE SANZAL, Aartsbisschop van *Bordeaux*, verklaarde ronduit, dat het Concilie geheel en al onbevoegd was om iets over de instelling der Bisschoppen te beslissen; en een zeker getal, waaronder PISANI DE LA GAUDE, Bisschop van *Namen*, volgde zijn gevoelen. Doch verreweg het grootste deel willigde het Keizerlijke voorstel in; zij namen het besluit aan, waarin bepaald werd. 1°. dat een Bisdome niet langer dan één jaar mag open blijven, 2°. dat men den Keizer *zal bidden* (men bemerkte deze slaafsche uitdrukking) voort te gaan met volgens het Concordaat Bisschoppen te benoemen, 3°. dat deze benoeming aan den Paus zal bekend gemaakt worden, en dat de Paus binnen de zes maanden de instelling zal geven, 4°. dat, indien de Paus de instelling niet gaf, de Metropolitane of oudste Bisschop der provincie die geven zou, 5°. eindelijk dat dit besluit ter aanneming aan den Paus zal voorgesteld worden, en dat men zijne Majesteit zal bidden toe te staan, dat te dien einde zes Bisschoppen tot zijne

Heiligheid afgevaardigd worden. Men ging zelfs zoover, dat men de keus dezer zes Bisschoppen aan den Keizer overliet. Om des te zekerder den Paus over te halen, benoemde de Keizer er niet zes, maar tien, alle van de verslaafde en doortraptste gunstelingen.

Onder hen telde men Mgr. DE PRADT en Mgr. FALLOT DE BEAUMONT (a): Hij liet ook (als wilde hij den Paus niet zonder raadslieden laten) 5 der slapste Kardinalen naar *Savona* gaan, en hij gebod aan Mgr. BERTALOZZI, aalmoezenier van den Paus, een man van al te toegeevenden aard, uit *Italië* te komen en zich bij de 5 Kardinalen te vervoegen.

Die afgevaardigden werden eerst bij den Paus niet toegelaten; hij wilde ze niet aanhooren. Eindelijk den 5 September verleende hij hun gehoor: wat er dan in die onderhandelingen gebeurd is, weet men niet: zeker is het, dat zijne Heiligheid hun lang wederstand bood. Na tegen zoovele keizersgezinde raadsmannen vijftien dagen geworsteld te hebben, liet hij zich echter eindelijk den 20 Sept. overhalen, om de voormelde 5 artikelen te onderteekenen, daartoe bewogen door de schrikkelijke rampen die men hem voorspiegelde, als zullende volgen uit zijne weigering. Wat de Paus hier toestond, verkortte zijne regten en kon groote gevaren en rampen na zich slepen. Ondertusschen God, die over zijne kerk waakt, keerde die gevaren af, en dit door het toedoen van den Keizer zelven, die de Pauselijke Breve niet wilde aannemen, omdat, zoo men voorgaf, daarin gezegd werd, dat de *Roomsche kerk de moeder en de meesteres is van alle overige kerken* (b): doch de ware reden schijnt geweest te zijn, dat de Keizer, zou hij die overeenkomst aannemen, den Paus had moeten in vrijheid

(a.) Mgr. FALLOT DE BEAUMOT had, van 1802 tot 1807, het Bisdom van *Gent* allerloffelijkst bestierd, eer hij Bisschop van *Plaisance* werd. NAPOLEON benoemde hem naderhand voor het Aartsbisdom van *Bourges*. Zie over het berispelijk gedrag van Mgr. FALLOT, *gedenkschriften enz.* door Pacca, bl. 167-173.

(b.) *Nobis Romanæque Ecclesiae, aliarum omnium matri ac magistrae, veram filialemque obedientiam, ut æquum est, profiteamini.*

stellen, wat alsdan het Fransch bestuur nog niet verkoos. Hierdoor verviel alwat de afgevaardigen verkregen hadden en het nieuw gewaand Concilie beraamd had. Het Concilie liet geen spoor van zich achter, en NAPOLEON was in weerwil zijner verlerlei pogingen niets gevorderd. Men liet den Paus intusschen gedurende de laatste maanden van 1811 en de lente van 1812 rustig in zijne gevangenis van *Savona*. NAPOLEON was toen slechts bekommert wegens den veldtocht tegen *Rusland*. Toen hij den 9 Mei *Parijs* verliet, om aan het hoofd van zijn leger het Russisch rijk intetrekken, gebod hij echter den Paus uit *Savona* naar het hart van *Frankrijk* overtevoeren, om hem in de nabijheid der hoofdstad te hebben, waar hij omgeven zou zijn van hofgezinde personen, die door hunne inblazingen en door hun aandringen hem alles zouden trachten te doen inwilligen, wat hunne meester begeerde. (a.)

Om de oogen van het volk te verblinden en aan Europa te doen gelooven dat de Paus te Fontainebleau zijne vrijheid bezat, behandelde men hem met vele omzichtigheid en met eenen schijnbaren eerbied: dan de Paus gedroeg zich immer als gevangen, gedurende de 19 maanden, die hij hier doorbragt. Volgens menschelijke berekening zou men den toestand der Roomsche Kerk alsdan voor hopeloos hebben moeten aanzien; ja misschien had de Kerk nim-

(a.) Hoe deerlijk en hoe wreed dit vervoeren zij toegegaan; kan men vinden in het boekje: PIUS VII en NAPOLEON I, *van het einde van het jaar 1811 tot het begin van het jaar 1814 enz.* Brussel, 1860. Men deed hem burgerkleederen aantrekken, men reed den 10 Junij met hem op de warmste uren van den dag, en — op den Mont-Cenis werd hij gevaarlijk ziek; ofschoon de Paus de laatste H. Sacramenten der Stervenden had ontvangen, deed men hem zijne reize voortzetten en dat wel dag en nacht, totdat hij den 20 Junij te *Fontainebleau* aankwam in eenen erbarmelijke staat, waarom hij verscheidene weken het bed moest houden; zoo afgemat was hij van vermoeijenis, zoo ziek was hij door die overhaaste en geweldadige reize, welke, zonder eene bijzondere bescherming der Voorzienigheid, hem ongetwijfeld den dood zou veroorzaakt hebben. Doch gelukkiglijk herkreeg hij in korten tijd zijne vorige krachten. (Ibid.)

mer zich in zoo verschrikkelijke omstandigheden bevonden. NAPOLEON, die haar zocht te overheerschen, was toen in den bloei zijns levens, ruim 40 jaren oud, had 70,000,000 onderdanen, telde verscheidene monarchen onder zijne bondgenooten, — was groot, magtig en de fortuin lachte hem toe; zoo spoedig als onverwachts draaide het rad der fortuin; hij kreeg de nederlaag eerst in Rusland, werd later verslagen en verjaagd; zijn troon stortte in en de Kerk werd gered (a.); zij herkreeg hare vrijheid en de Godsdienst haren luister.

(a.) NAPOLEON zelf bragt te Parijs de tijding van zijne mislukte onderneming tegen Rusland. Toen de Kardinaal FESCH, Aartsbisschop van Lijon en eigen oom des Keizers dien onvoorziene rampspoed had vernomen, was hij zoo diep getroffen, dat hij in zijne verslagenheid deze merkwaardige woorden uitsprak: *„Gods vinger is hier zichtbaar; God alleen heeft die reuzenmagt kunnen ten onder brengen. Blijkbaar is het eene straf des Hemels. Sedert die van Pharao is er in de jaarboeken der wereld mogelijk niet eene welke zoo treffend is. DOCH, MIJN NEEF IS VERLOREN, EN DE KERK IS GERED; JA ZIJ IS GERED; immers, ware hij zegenpralende uit Moscou terug gekomen, wie weet, hoever hij zijne aanmatigingen niet zou gebragt hebben”*. (Le doigt de Dieu est ici manifeste: il n'y a que lui qui ait pu abattre ce colosse. C'est évidemment un châtiment du ciel. Depuis celui de Pharaon, il n'y en a peut-être pas de plus frappant dans les annales du monde. Que voulez vous; *mon neveu est perdu, mais l'Eglise est sauvée; OUI SAUVÉE car si l'Empereur fut revenu triomphant de Moscou, sait-on, jusqu'ou il aurait porte ses prétentions? (Le Cardinal FESCH etc. par M. LÉJONNET, vic-gen. du Dioc. de Lijon 1841, T. 2, p. 455.)*

Reeds in het jaar 1807, wanneer NAPOLEON de Pauselijke Staten zou aanranden, had deze kardinaal hem voorzegt, dat, indien hij er toe overging, hij de gramschap des hemels over zijnen hoofd zou trekken: *GIJ ZIJT VERLOREN*, zeide hij, *BIJALDIEN GIJ DEN PAUS RAAKT*. Hij voorzeide hem uitdrukkelijk, dat, dorst hij den Stadhouder van Christus op eene onregtvaardige wijze geweld aandoen en aldus God verlaten, hij op zijne beurt van God zou verlaten worden! *„Welhoe! sprak NAPOLEON, Ik van God verlaten worden? Verlaat ik God, die voortga met den Paus als Opperhoofd der kerk en als Bisschop van Rome te erkennen, en die enkelijk Keizer van Rome wil zijn?”* Dat kunt gij niet zijn, antwoordde de moedige Kardinaal.

Gij moogt te Rome geen gebied voeren. De Roomsche Staten zijn gerechtiglijk en wettiglijk aan den Paus gekomen. Het openbaar en algemeen Statenregt kent die Staten aan den Paus toe, en hij besit ze van onheugelijke tijden.... Doch die wijze

Intusschen zocht de Keizer uit een politieke inzicht en huichelend met den Paus te onderhandelen. Ontrouwe Kardinalen en Bisschoppen, welkdanige men alleen bij zijne Heiligheid liet naderen, stelden hem gedurig voor oogen de dringende noodzakelijkheid van zich met den Keizer, kost wat kost te verstaan; zij spiegelden hem voor den ellendigen staat van de Kerk en de gevaren, als: het gevaar eener kerkscheuring in Frankrijk, enz. enz.

Dit alles maakte eenen diepen indruk op den Heiligen Vader wiens ligchamelijke krachten geheel uitgeput waren. De Paus, zonder goede raadsmannen geheel aan zichzelf overgelaten, daarbij zoo magteloos dat hij den dood voelde naderen en naauwelijks de vinger kon bewegen, om zijnen naam te schrijven, heeft eindelijk het voorstel van NAPOLEON, hoewel niet zonder teekens van weezin, geteekend. De Keizer schreef dadelijk zijnen naam nevens dien van den Paus.

Naauwelijks had Pius zijn handteeken geschreven, of hij begon in te zien, dat hij teveel toegegeven had.

Aan het hoofd der Artikels, elf in getale, was men uitdrukkelijk overeengekomen, dat zij enkelijk moesten dienen tot grondslag van een concordaat, dat men naderhand zou maken; — daarenboven had men aan den Paus de verzekering gegeven, dat die artikelen geheim zouden blijven. Dit niettegenstaande deed de Keizer afkondigen, dat het concordaat was gesloten, en in al de kerken van het Rijk deed hij *Te Deum* zingen tot dankzegging, zoo hij voorgaf, over het vereffenen der geschillen tusschen Kerk en Staat.

Hij, Pius, verviel hierdoor in eene overgroote droefgeestigheid en — hij herriep alwat hij voorloopig tot een concordaat getee-

raad had geen invloed op eenen man, wien de trots verblindde en de eerzucht verbijsterde... NAPOLEON hoorde niemand en volgde hartnekkig zijn eigen gedacht.

Hij nam eerst de Roomsche Staten in en daarna Rome zelf. Hij hield den Paus meer dan vijf jaren gevangen. (Dit is letterlijk uit *het leven van den Kardinaal FESCH*, door M. LIJONNET.)

kend had; doch hij toonde zich tevens bereid, om opnieuw in onderhandeling te treden, enz. Deze wederroeping wierp geheel het plan des Keizers omver, en hij bevond zich daardoor in groote verlegenheid. NAPOLEON volhardde in zijne ontrouwheid; hij deed twee keizerlijke besluiten verschijnen, — een, waarbij het gewaande concordaat als staatswet werd verklaard en een, waarin de Aartsbisschoppen, Bisschoppen en kapittels, die zich er tegen verzetten zouden, met straffen bedreigd werden. Hij verschoof de inwerkkingstelling van strenge maatregelen om dat concordaat uittevoeren, tot na zijne terugkomst van den veldtocht. Maar God, die zijne Kerk behoedt, beschikte het anders: met het verdwijnen zijner magt verdween ook het concordaat.

NAPOLEON leed de eene nederlaag na de andere, toen hij zich op eigenen bodem aangetast zag, vreesde hij, dat de vijand zijnen Doorluchtigen gevangene hem zoude ontweldigen, en — besloot den Paus naar elders overtevoeren. Hij kon nog niet besluiten den Paus in vrijheid te stellen; hij deed hem eerst overbrengen naar *Savona*; eerst, toen de vereenigde Mogendheden meer dan de helft van Frankrijk overmeesterd hadden, gaf hij bevel den 10 Maart 1814, den Paus naar *Rome* te laten gaan, waar men hem in het bezit zou stellen van twee departementen, namelijk van Rome en van *Trasyméne*, en dat nog op voorwaarde, dat hij afstand zou doen van alle aanspraak op zijne overige Staten (a.)

De kolonel LAGORSE, een afvallig religieus, die aan het hoofd der gendarmen, het ambt van cipier bij den Paus uitoefende, kreeg bevel dezen tot aan de voorposten van den vijand te begeleiden, welke hij den 25 Maart aantrof niet ver van *Parma*, aan de ri-

(a.) Reeds te voren had de Keizer dit deel van zijne Staten den Paus doen aanbieden, waarop Z. H. geantwoord had, dat hij weigerde hieromtrent in onderhandeling te treden, dat het Hem niet vrijstond daarover eenig verdrag aantegaan, rond uit verklaarende, dat hij de teruggave „zijner Staten aanzag als eenen enkelen akt van regtvaardigheid”. (PIUS VII en NAPOLEON 1, enz. bl. 23.)

vier de *Taro*. De wakkere kapitein PROHASKA, van het regiment *Radetzki*, sloeg eene brug over deze rivier, kwam tot de Franschen en ontving in behoorlijken vorm den uitgeleverden Paus, en trok met hem over de brug. Zoo haast PROHASKA er over was, wierp hij zich, van innigen eerbied doordrongen, op zijne knieën en zei met luider stem: *Heilige Vader! dit is de gelukkigste dag mijns levens! Gij zijt vrij, en Gij staat op den bevrijden bodem uws vaderlands.* PIUS was ook diep ontroerd, vooral toen hij aan beide zijden der rivier nedergeknielend zag, hier de Oostenrijkers, dáár de Franschen, die op dat oogenblik, vergetende dat zij vijanden waren, eerbiedig den Pauselijken zegen afwachten, welken de liefdevolle PIUS aan beide de scharen uit ganscher harte gaf. Verzeld door de huzaren van PROHASKA, die hem tot eene wacht dienden, trok nu de vrije Paus eerst naar *Parma* en vandaar naar *Modena*, waar de straten met bloemen bestrooid en de gevels met tapijten behangen waren: overal werd hij in volken triomf ingehaald; hij trok noch Dorp noch Vlek door, waar de algemeen blijdschap zich niet luidruchtig uitboezemde in de eerbiedigste hulde. (a.) Terwijl hij zijne reis voortzette langs *Casena*, *Ancona* en *Lorette*, vervoegden zich langzamerhand de Kardinalen bij hem. Van *Casena* zond PIUS gevolmagtigden vooruit, om in zijnen naam opnieuw bezit te nemen van zijne Staten. Toen te *Rome* de Pauselijke vlag weêr op het slot van de Engelenburg wapperde, was men verrukt van blijdschap en de Stad werd drie achtereenvolgende avonden verlicht. Doch op den dag van zijnen intrek in *Rome*, was de vreugd grenzeloos. Onder den drang van eene juichende en diep bewogene menigte trokken vierentwintig Jongelingen, gekozen uit de edelste familiën en alle in zwart gekleed, met roode zijden koorden de Pauselijke koets voort, en

(a.) Te *Bologne* bood hem Lord BENTINIK, in naam van den Prins Regent van Engeland, eene merkelijke som aan, om de onkosten zijner reis te bestrijden. (PIUS VII en NAP. 1. bl. 35.)

de plechtige stoet begaf zich langzaam naar de Sint-Pieters-Kerk, alwaar de Heilige Vader zijne dankzegging aan God voor het altaar uitstortte. Het was reeds laat in den avond, toen hij weêr het paleis van het Vatikaan binnentrok, waaruit hij, vijf jaren te voren, schandelijk weggeleid was geworden: Om het geheugen dezer bevrijding te vereeuwigen, stelde PIUS VII naderhand eenen feestdag in, welke in de Pauselijke Staten jaarlijks op den 24 Mei eeuwig moet gevierd worden onder den naam van „*Feestdag van de Moeder Gods, Hulp der Christenen*“.) a.) Hij schreef zijne verlossing aan den krachtigen bijstand en de voorspraak van *O. L. Vrouw* toe.

Terwijl de wapenlooze PIUS, als door de handen der christenenwereld gedragen, op den Pauselijken Stoel hersteld werd, plofte de magtigste en ontzaggelijkste heerscher van zijnen troon neder.

Wat opmerkenswaardig is, beide die gebeurtenissen, teweten de onverwachte en verbazende instorting van NAPOLEON'S troon en de niet minder wonderbare herstelling van PIUS op den zijnen, gingen met zoo zeldzame omstandigheden gepaard, dat men er klaarlijk in ziet de tusschenkomst van den Almogende, die zijne Kerk weet te redden wanneer zij verloren schijnt. Gelijk in het jaar 1800, toen Italië onder het bedwang der Fransche republiek was en de verkiezing van eenen nieuwen Paus, menschelijker wijze, volstrekt onmogelijk scheen, onkatholieke vorsten het werktuig der Voorzienigheid waren geweest, die aan de Kardinalen de noodige vrijheid er toe verschaft hadden, als boven gezegd is; alzoo kwamen de onkatholieke Moscoviten, Anglicanen, Pruis-

(a.) *Ibid.* bl. 36.— De vermaarde Engelsche scheikundige, HUMPHRIJ-DAVIS, die zich alsdan te Rome bevond, kon zich, ofschoon protestant, niet onthouden van uit te roepen; „Nee, nimmer zal ik vergeten, met welken geestdrift de Paus ontvangen werd. Het is onmogelijk het vreugdegeroep te beschrijven en de vervoering van het volk, hetwelk in verrukking alom eenstemming uitriep: „De Heilige Vader! de Heilige Vader! zijne herstelling is het werk van God!“” (*Consolations of travel*, bl. 161.)

sen toevallig, met eene reusachtige legermagt de kerk in 1814 ter hulp. Gevolgelyk hebben vorsten, die de Katholijke Kerk niet erkenden, in weinige jaren tot tweemaal toe, de Katholijke Kerk gered door het werk der Voorzienigheid. Nog eene andere zonderlinge omstandigheid sprong iedereen in het oog. Het was namelijk te *Fontainebleau*, — het was in dat zelfde Paleis, binnen diezelfde muren, waar PIUS opgehouden was geweest, dat NAPOLEON op zijne beurt opgehouden werd, en het was op diezelfde plaats, dat hij zijnen afstand van het Keizerschap van Frankrijk en het Koningschap van Italië onderteekende, waar hij, nog geen drie maanden geleden, van den gevangen PIUS den afstand zijner Roomsche Staten en zijner Pauselijke regten had pogen af te persen. En die zelfde NAPOLEON, die, onder den schijn van den Paus van alle tijdelijke zorg te bevrijden en hem alleen bezorgd te laten met den last der zielen en het geestelijk bestuur der Kerk, luidruchtig had laten afkondigen, dat hij, NAPOLEON, zich belasten wilde met het bestuur der Roomsche Staten, — diezelfde NAPOLEON zag zijne uitgestrekte monarchie terug gebragt tot het bezit van een klein eiland *Elba*, hetwelk hij naderhand nog verwisselen moest met eene harde ballingschap op de Afrikaansche rots van *Sint-Helena*. Dus kan hier de schoone uitdrukking van den H. Augustinus degelyk toegepast worden: „De leeuw al vechtende werd overwonnen; het lam al lijdende behaalde de zegepraal”.

Voorwaar eene zoo wonderbare verlossing, te weeg gebragt door eenen zamenloop van zoo groote gebeurtenissen en van zoo zeldzame omstandigheden, toont klaarlyk dat JESUS CHRISTUS, die beloofd heeft met zijne Kerk te zijn tot het einde der eeuwen waarlijk met haar is, en dat hij de Kerk ook beschermt, wanneer ze als een speeltuig aan de woede harer vijanden schijnt overgelaten te zijn; Ja zelden treft men, gelyk hier, in de geschiedenis zoo duidelijke bewijzen aan, dat Hij de goddelijke stuurman is, die, ook in de felste stormen, het Scheepje van Petrus voor rots en klip behoedt, en dat Hij zijne Kerk dan ten hoogste weet te verheffen, wanneer hare vijanden haar ten diepste vernederen

en dreigen in den afgrond te slingeren. Na die harde en lange vervolging bespeurde men overal, dat het geloof met eene nieuwe kracht herleefde; de godsdienst zag men met eenen nieuwen ijver uitgeoefend worden, en de eerbied voor het Pauselijk gezag was blijkbaar alom aangegroeid. De Mogendheden vergaderd in het congres van *Weenen*, besloten, dat voortaan in alle hoven de Pauselijke gezant boven al andere gezanten den voorrang zou hebben: van toen af — wat men tevoren niet gezien had — zag men gezanten van *Rusland*, *Pruissen*, *Wurtemberg*, en *Holland* bij het hof van Rome gevestigd. Eene kleine stormbui uitgezonderd, (a.) bestuurde PIUS VII, de overige negen jaren zijns levens, de Kerk van Christus in de volheid zijner oppermagt met rust en vrede.

(a.) PIUS was nog eens gedwongen naar *Savona* te vlugten, toen NAPOLEON uit het eiland *Elba* wêer in *Frankrijk* viel, en — MURAT zijn schoonbroeder de Romeinse Staten bedreigde: het was eene vlugt van drie maanden.



HOOFSTUK V.

LEVENSBERIGTEN der KERKVOOGDEN van het BISDOM van ANTWERPEN.

§ I.

De BISSCHOPPEN.

Koning PHILIPPUS II was van den Paus gemagtigd, om de Bisschoppen der *Nederlanden* te benoemen, en heeft ook werkelijk voor elk nieuw Bisdom eenen uitmuntenden man benoemd... onder anderen voor het Bisdom van *Antwerpen* PHILIPPUS NIGRI of NIGRIUS, bijgenoemd *de Campo*, te *Bononie* in *Italië* geboren, leeraar in de beide regten, Apostelĳk Protonotaris. Hij werd tot eersten Bisschop gekozen; dan, als of hij zwaarigheid maakte dezen zaligen last te aanvaarden, stierf hij eer hij gewĳd was. PHILIPPUS was voorwaar zulke groote eer waardig en bekwaam om dien last te dragen, — een man zuiver van zeden, zeer uitmuntende in verstand en beleid, die weleer onder Keizer KAREL V en zijnen zoon PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, eerstelĳk in den hoogen Raad te *Mechelen* van het jaar 1520, daarna in den staats-Raad, en in den anderen Heiligen Raad, die de geheime raad genoemd wordt, Raadsheer van het jaar 1535 is geweest en vele en zeer gewigtige gezantschappen bij voorname Koningen loffelĳk bekleed heeft. KAREL V verkoos hem in 1531 boven al anderen, om Kanselier van de doorluchtige orde van het *gulden Vlies* te zijn: zelfs ook in 1559, toen in de laatste vergadering van deze orde, te *Gent* door Koning PHILIPPUS II gehouden den 25 Julij, FRANCISCUS II, Koning van *Frankrijk*, tot Ridder be-

noemd was, is niemand waardiger gevonden dan NIGRIUS, om dit zeer vereerende gezantschap bij den allerchristelijksten Koning waar te nemen en hem de orde van het gulden Vlies aan te bieden. (*Hist. Episc. Antv. pag 56-57*)

Daarenboven heeft NIGRIUS ook onderscheidene en de uitstekendste kerkelijke waardigheden, volgens dat de tijden toen toelieten, bediend: Hij is namelijk Proost geweest van *St. Salvator te Harlebeek*, en van *St. Pharaïldis te Gent*, en van *St. Rumoldus te Mechelen*, Deken van *St. Gulula te Brussel*, kanonik van de Cathedrale kerken van *Luiik* en *Kamerijk* en laatstelijk Aartsdiaken van *Braband* wegens het Bisdom van *Kamerijk*.

In het jaar 1556 heeft PHILIPPUS II eenige raadsheeren van zijnen heiligen Raad bestemd, — waar onder de voorzitter VIGLIUS, ANTONIUS PERRENOT, Bisschop van *Atrecht*, en ook PHILIPPUS NIGRIUS — om zich met de aangelegenheid der nieuwe Bisdommen bezig te houden en de *Nederlanden* in Diocesen te verdeelen, enz: en in 1559 den 9 Julij is hij met nog drie anderen door den Paus bij eene bijzondere Bul aangeduid en gemagtigd, om de Apostelike Bul ter oprigting der nieuwe Bisdommen ten uitvoer te brengen... welke taak hij mede, benevens de anderen, met den grootsten lof volbragt heeft. Eindelijk, na dat hij in de dienst der H. Kerk en in de aanzienlijkste bedieningen des Lands ruim 40 jaren met de grootste schrandtheid en opregtheid onledig was geweest, is hij door den Koning vol verdiensten bij den Staat en bij de Kerk, tot Bisschop van *Antwerpen* benoemd. In de Bul der oprigting van het Bisdom, van den 11 Maart 1561 door PIUS IV, wordt geen gewag gemaakt van PHILIPPUS NIGRIUS, benoemd tot Bisschop, waaruit afte leiden is, dat hij door eene afzonderlijke Bul de Pauselijke bevestiging zal verkregen hebben. (a.) Hij is, zonder gewijd te zijn geweest overleden den 4 Januarij 1563 (nieuwe stijl) en begraven te

(a.) DIERUXENS als voren pag. 216.

Brussel, in het schip der Kollegiale kerk van *St. Gudula* achter den preekstoel, waar zijn graf eertijds te zien was, gemaakt uit witten albaster, hetwelk de calvinisten in het jaar 1579 deerlijk onteerd hebben.

KAREL DE L'ESPINOIS, Koninklijke raadsheer in den Raad van *Vlaanderen*, erfgenaam bij uitersten wil, had deze Tombe doen vervaardigen voor zijnen oom, onder dit opschrift:

CANDIDA DE NIGRIS. *Isaïa* 1.

Extinctum luget tum plebs, tum curia Nigrum,

Consilium hæc ejus, altera sensit opem.

Si quid erat Nigri, famâ amplius omne repostum est ;

Hoc istoc tumulo, cætera candor habet.

Vive, precor, summi candore, Philippe, beatus,

Candida dum fiant, quæ modo Nigra jacent.

Obiit anno MDLXIII.

Stijlo Brabantie IV Januarij. (a.)

Hij had in zijne jeugd in den jare 1524 geschreven een werk, getiteld *Tractatus de exemptione canonicâ* (*verhandeling over de Canonieke onafhankelijkheid*), welk na zijn overlijden in het licht is gegeven. (b.)

Na zijnen dood is in vele jaren geen andere Bisschop voor den Stoel van *Antwerpen* benoemd, zoo om de verrigtingen der gedeputeerden bij den Koning, als om de veroorzaakte beroerten, die allengs tot eene ongehoorde moedwilligheid aangroeiden. Men ijst en siddert als men leest of nadenkt, wat de nieuwsgezinden en de beeldstormers den 20 Augustus 1566 te *Antwerpen* in de Kathedrale en andere kerken heiligschendelijk en wreedelijk hebben uitgevoerd. (Zie HÆRÆUS, *Annal. Brab.* t. 3, pag. 48 STRADA enz.

Intusschen bleef MAXIMILIANUS VAN BERGHEN, Aartsbisschop

(a.) In deze versen wordt gezinspeeld op het Zinnebeeld van het wapen (*den moor*) of het devies van NIGRI of NIGRIUS hetwelk aldus luidde: CANDIDA DE NIGRIS.

(b.) DIERCXSSENS als voren pag. 233.—

van *Kamerijk*, de diocese van *Antwerpen*, die nog van geenen **Bisschop** was voorzien, in hoedanigheid van *Ordinarius* besturen; — hij deed het Concilie van *Trente* afkondigen; — hij oefende menigmaal *pontificale* verrigtingen uit; — hij herwijdde de hoofdkerk van *O. L. Vrouw* en het kerkhof, die door de beeldstormers ont-heiligd waren; — hij verrigtte meer andere bedieningen in dit oude gedeelte van het Bisdome van *Kamerijk* met het gezag of de magt van *Ordinarius* ten tijde van negen jaren, dat de oprigting des Bisdoms van *Antwerpen* onzeker bleef tot de komst van F. SONNIUS. (*Sijnod. Belg.* t. 1, pag. 16, en *DIERCXENS* t. 4 en 5.)

Hij had in zijn wapen *eenen moor met drie sterren* en voor Sijmbole of zinspreuk: *candida de nigris*.

1^{ste} BISSCHOP van ANTWERPEN.

FRANCISCUS SONNIUS.

Op aandrang van zijne Heiligheid den Paus, heeft de Koning den eersten Bisschop van Antwerpen benoemd, en verkoos daarvoor FRANCISCUS SONNIUS, die toen ter tijd Bisschop van 's *Bosch* was, en in diens plaats LAURENTIUS METSIUS, licentiaat in de godgeleerdheid en plebaan der Kerk van de H. GUDULA te *Brussel*,

De meeste schrijvers, als: FOPPENS *Hist. Episc. Antv.*, — DIERCXENS *Antv. ch. nasc et cresc.* en vele anderen, melden, dat de eigenlijke naam van dezen kerkvoogd was FRANCISCUS VAN DER VELDE, dat hij te *Zon* (in het dekenaat van Eindhoven) werd geboren, en daarom SONNIUS is genoemd. Het schijnt echter (ofschoon dit niet zeker is) dat men zich vergist, zoo wel in deszelfs geslachtsnaam, als in de vermelding van zijne geboorte plaats. Men vindt in de bijvoegsels op het *Vaderlandsch Woordenboek* door JACOBUS KOK (a.) eene lijst van het geslacht van VAN ZON,

(a.) KOK *Vaderl. woordenb.* deel XXXVIII, bl. 359 Amst. 1799.

dat in 1799 nog bestond, waarin, volgens volledige bewijzen en aantekeningen, gezegd wordt, dat FRANS VAN ZON, Bisschop van 's Bosch en later van Antwerpen, de jongste zoon van GEROLD VAN ZON en IDA DU CHAMP of VAN DE VELDE geweest is, en dat hij den 12 Augustus 1507 te Mierlo werd geboren. SONNIUS had zijne eerste studiën gedeeltelijk te 's Bosch en gedeeltelijk te Utrecht volbragt; schoon klein van ligchaam, maar groot van verstand, werd hij te Leuven in 1527 *primus* verklaard. Hij legde zich vervolgens op het vak der geneeskunst toe; na een jaar tijds van gevoelen veranderd, omhelsde hij de studie der godgeleerdheid, als kweekeling in het kollegie van ADRIANUS VI, het *Pauselijk Kollegie* genoemd, waarin hij dusdanigen voortgang maakte, dat hij, den 12 Junij 1536, te Leuven tot licentiaat in die wetenschap verheven werd. Voorts verkreeg hij aldaar, den 28 September 1539, in diezelfde wetenschap den graad van doctor of hoogleeraar.

Hij werd als pastoor aangesteld onder het Bisdom van Kamerijk, eerst te Meerbeek buiten Leuven en later binnen die stad in de kerk van *St. Jacob*, in 1543 rector der universiteit, en in 1544 gewoon professor der godgeleerdheid. Hij werd ook benoemd tot kanonik van het altaar van den H. ANDREAS in de kollegiale kerk van *St. Peter* te Leuven. Door den koning en den Bisschop van Doornik, CAROLUS DE CROIJ, als godgeleerde naar Trente gezonden, woonde hij van den 13 December 1545 tot den 2 Junij 1547, de kerkvergadering aldaar bij. In het jaar 1551 begaf hij zich opnieuw derwaarts, terwijl hij intusschen kanonik in de Kathedrale kerk van Utrecht was geworden, waarvan hij uit kracht der benoeming eene prebende verkreeg. Toen er in 1557 te Worms, tusschen de Katholijken en de lutheranen, eene geloofsonderhandeling werd gehouden, werd, onder andere godgeleerden, ook SONNIUS naar die stad gezonden, die zich dáár door een werk; *Demonstrationum Religionis christianæ ex verbo Dei Lib. III.* (Antv. 1562), deed kennen, hetwelk hij tot verdediging van de Katholieke godsdienst uitgaf. Hij had een groot deel in de oprigting der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, tot

welk einde hij eenigen tijd te *Rome* verbleef. Hij werd in het jaar 1558 door PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, naar den Paus PAULUS IV gezonden, bij welken hij zich van de opgelegde taak zoowel kweet, dat de Paus hem met den titel en het kleed van Apostelijken *Protonotaris* en eene belooning van 600 ducaten wederzond. (a.) Bij de oprigting der nieuwe Bisdommen in de *Nederlanden*, werd hij door den Koning tot Bisschop van 's *Bosch* benoemd, en verkreeg hij, bij Pauselijke bul van den 10 Maart 1560, zijne aanstelling als zoodanige. (b.) Eerst in 1562 ontving hij van den kardinaal GRANVELLE, (c.) Aartsbisschop van

(a.) VAN DE VELDE *Sijnops. monum.* tom. 3 pag. 833—834, *DIREXENS Antv. ch... t.*, 5 pag. 228.

(b.) Bulla provisionis pro SONNIO bij COEVEBINCK I. p. 48 en 49 ms.

(c.) ANTONIUS PERRENOT boven genoemd, die zeer in aanmerking kwam bij het daarstellen der nieuwe bisdommen, was te *Besançon* geboren. Zijn vader was NICOLAAS PERRENOT heer van *Granvelle* en hiervandaan, dat hij den bijnaam van *Granvelle* verkreeg' onder welken naam hij algemeen bekend is. Hij had een uitmuntend verstand, en door de studie van vele wetenschappen, de kennis om met noodige voorzigtigheid zaken te verhandelen. Hij werd eerst Kanonik, daarna Aartsdiaken van *Besançon* en later Bisschop van *Arras*. Vierentwintig jaren oud sprak hij met eene verwonderlijke kracht in het concilie van *Trente*, vervolgens diende hij KAREL V in onderscheidene Ambassaden, in *Frankrijk*, *Engeland* en elders. Deze Keizer achtte hem hoog, en beval hem aan zijnen Zoon FILIP II toen hij afstand deed van zijn rijk; en hierin gelukte hij dermate, dat FILIP schier nooit een besluit nam, zonder eerst den raad van GRANVELLE ingewonnen te hebben. Bij de oprigting der nieuwe Bisdommen werd hij tot eersten Aartsbisschop van *Mechelen* benoemd, en in 1561 Kardinaal door Paus PIUS IV, en in 1578 Bisschop van *Sabina*. FILIP II had hem als eersten Raadsheer aan MARGARITA VAN PARRA regentes der *Nederlanden* gegeven, echter ontbood hij hem weer bij zich, kort daarna zond hij hem naar *Bourgondië*, vervolgens naar *Rome* ter verkiezing van PIUS V, en naar *Napels* in hoedanigheid van Onder-Koning. De Vorst deed hem ten tweede male bij zich komen en beval hem de zorg der kroon van geheel *Spanje*, terwijl hij bezit ging nemen van die van *Portugal*. Deze verlichtte Minister handelde altijd met eene verwonderlijke voorzigtigheid, en, nadat hij benoemd was voor het Aartsbisdom van *Besançon* stierf hij te *Madrid* in *Spanje* den 21 September 1586, in den ouderdom van 70 jaren, en werd begraven te *Besançon* in de Kerk der Carmeliten. Zie HAVENT, *de erect. nov. Episc* en MORER *Dict.*, Art. PERRENOT (*Antoine*).

Mechelen, de Bisschoppelijke wijding, waarbij PETRUS CURTIUS, eerste Bisschop van *Brugge*, en de wijbisschop van *Mechelen*, PIPINUS ROSEN van de orde der Predikheeren, tegenwoordig waren. (a.)

Den 10 November van hetzelfde jaar, nam hij door PETRUS VAN GRINSVEN, die vroeger te *Leuven* zijn kapellaan geweest was, bezit van zijnen bisschoppelijken zete!, terwijl hij zich in het klooster der Karthuizers te *Vugt* ophield. Twee dagen later deed hij zijne plegtige intrede in zijne bisschoppelijke stad. (b.) Nadat op deze wijze de inbezitneming des Bisdoms was afgelopen, hield de Bisschop zich bezig met, voor de behoorlijke uitoefening zijner herderlijke bediening, maatregelen te nemen. Ten dien einde rigtte hij een *Kerkelijk gerechtshof* op, aan welks hoofd hij, den 5 Februarij 1563, JOANNES TIJPOOTS, licentiaat in de beide regten, als *Officiaal* stelde. Hij deed de omschrijving van zijn Bisdome, gelijk die door pauselijke verordening was geregeld, afkondigen, en bezocht daarna al de plaatsen, die onder zijn geestelijk gebied waren, terwijl hij overal predikte en bisschoppelijke werkzaamheden verrigtte. Hij verdeelde vervolgens zijn Bisdome in zes distrikten of dekenaten. (c.) Ten einde zijne onderhoorige geeste-

(a.) Hist. *Episc. Sylv.* C. 6, p. 87.

(b.) Men haalde den kerkvoogd, in bisschoppelijk gewaad gekleed, uit het klooster der kruisheeren processiewijze af, en geleidde hem naar de Kathedrale kerk.

Het kapittel met de geestelijken en kloosterlingen der stad opende den trein, terwijl de Bisschop door twee raadsheeren des Konings en door de magistraat der stad werd gevolgd. Toen door den onderdeken des kapittels de mis van den H. Geest was gezongen, en de Kerkvoogd zijnen bisschoppelijken zegen had gegeven werd hij door den zelfden stoet begeleid, naar het huis der L. Vrouwe-broeders gebragt, alwaar men te zijner eer een prachtig maal had bereid. (HAVENSIUS *de erect. nov. Episc. l. I, C. 15*, pag. 72.)

(c.) In de Bul der oprigting des Bisdoms van 's *Bosch*, was de uitvoering derzelve opgedragen aan de Kerkvoogden van *Mechelen* en van *Kamerijk*, alsmede aan den deken van het kollegiale kapittel te *Hilvarenbeek*, die, hetzij gezamenlijk, hetzij afzonderlijk, de kerkelijke straffen konden uitspreken tegen hen, die de daarin vervatte bepalingen zouden wederstreven. (MIRÆI *Dipl. t. 2*, pag. 913 en volg) en bij

lijken te beter in staat te stellen, om de leeringen der nieuwsgezinden te wederleggen vervaardigde hij een werkje, dat in 1567 te *Leuven* werd gedrukt onder dezen titel: *Succincta demonstratio errorum confessionis Calvinisticae, recens per has regiones sparsæ*, en dat hij hun, onder geleide van eenen herderlijken brief, den 1 Maart van dat jaar toezond. Onder de verdere vruchten van zijn wijs

FOPPENS *Hist. Episc. Sijlv.* pag. 39-55.) De Bul werd vervolgens door genoemden deken ten uitvoer gelegd, en de Koning van *Spanje* bragt ook het zijne daaraan toe; trouwens ter behoorlijke naleving dezer, vaardigde hij, den 12 September 1565 een bevelschrift uit, waarbij hij voorschreef, dat het kerkelijk gezag des Bisschops van 's *Bosch* in al de plaatsen, welken in de Bul waren beschreven, geëerbiedigd en door zijnen onderhoorige ambtenaren gehandhaafd moest worden. (*Copia decreti seu processûs fulminati super Bulla erect. Episc. Busc. per Decan. Beekens. bij COEVERINCX P. I, pag. 8-19. Ms. — Bevelbrief van FILIP II ib. pag. 42.*) Naar luid der gemelde Bul, was de Abtdij van *Tongerloo* met het Bisdom van 's *Bosch* vereenigd; dan de inbezitneming dezer door den Bisschop werd voor eenigen tijd verschoven, omdat de Staten van *Brabant* aan den Koning *FILIP II* een smeekschrift hadden ingediend, ten einde de vereeniging der Abtdij met de Bisschoppelijke tafel door eenen anderen maatregel voor te komen. Men verzocht, dat aan de oprigting des Bisdoms van *Antwerpen* geen gevolg zoude worden gegeven, en dat, in dit geval, eene begiftiging voor de Bisschoppelijke kerk van 's *Bosch* zou worden daargesteld, zoo uit de goederen welke aan de Abtdij van *Tongerloo*, als uit diegene, welke aan de Abtdij van *St. Bernard* aan de *Schelde* toebehoorden. Het ingediende verzoeg, hetwelk de Koning aan het oordeel van *PIUS* onderwierp, vond echter bij den Paus geenen ingang, die dan ook, bij Breve van den 11 Junij 1569, de bepalingen, door zijnen voorzaat gemaakt, nader bekrachtigde en op derzelver spoedige uitvoering aandrong (FOPPENS *Hist. Episc. Sijlv.* pag. 55.) Diensvolgens werd de raadsheer *NICOLAUS ODDART* door de hooge landregering naar de Abtdij van *Tongerloo* gezonden, om den Bisschop van 's *Bosch* in het bezit van dat gesticht te brengen. De bezitneming had met behoorlijke plegtigheid plaats den 29 Augustus 1569. (*Copia possess. Prelaturæ de Tongerlo* bij COEVERINCX P. I, p. 65 en bij *MIRÆUS T. 3, pag. 483.*) Deze vereeniging der Abtdij met de bisschoppelijke tafel was echter van geenen langen duur. Nadat de kanoniken der Abtdij veel moeite en groote onkosten hadden aangewend, om de ontbinding dezer vereeniging te verkrijgen, gaf Paus *SIXTUS V*, bij een breve van 21 December 1585, aan zijnen Nuntius in de *Nederlanden* de magt, om die tot stand te brengen, onder voorwaarde, dat, met overleg van den Bisschop, eenige goederen der Abtdij aan het Bisdom zouden worden opgedragen, waardoor in het bestaan van den Kerkvoogd zou voorzien zijn. De Koning keurde

en ijverig bestuur telt men de voorschriften, die hij den 4 November 1569 tot eene goede regeling van zijn Bisdome uitgaf, en de openbare onderrigtingen, die hij wegens de noodzakelijkste onderwerpen der godgeleerheid in zijn bisschoppelijk verblijf heeft gehouden en welke gedeeltelijk in druk zijn uitgegeven. (a.)

Na vele heilzame inrigtingen voor het nieuwe Bisdome van 's Bosch daargesteld te hebben, werd SONNIUS door den Paus PIUS V, bij eenen Bul van den 13 Maart 1569 tot eersten Bisschop van *Antwerpen* benoemd en op de gewone wijze gepreconiseerd. (b.)

Een geheel jaar verliep, eer hij van zijnen nieuwen zetel bezit

dezen maatregel goed bij eenen brief van den 9 December 1588, en nadat de belanghebbende partijen eene behoorlijke overeenkomst hadden opgemaakt, werd deze den 27 Januarij 1590 te 's Bosch, in de tegenwoordigheid van drie koninklijke commissarissen, wederzijds onderteekend. (MIRÆUS als boven ib.). Deze overeenkomst, waarbij de tienden, molens, hoeven en andere aan den Bisschop toegewezene goederen, op 8000 gulden zijn begroot, werd den 15 Mei daaraanvolgende, door den pauselijken Nuntius OCTAVIUS FRANGIPANI, nadat bekrachtigd. (FOPPENS *hist. Episc. Sijlv.* pag. 56, en MIRÆI *Dipl.* t. 3, pag. 256.)

(a.) Men heeft van SONNIUS als Bisschop van 's Bosch, ook betrekkelijk de gebruiken, die in het Kathedraal kapittel plaats hadden, eenige wijsigingen, welke hij den 17 Junij 1569 deed afkondigen. (VAN DE VELDE *Sijn. mon.* t. 3, pag. 835 en 742.) Hij rigtte drie Parochiekerken op in de Stad 's Bosch, van *St. Jacob*, van *St. Peter*, en van *St. Catharina*, — eene Parochiekerk te *Dungen* en eene te *Lierop*.

Daar hij bezorgd was om de heilzame besluiten, door de algemeene Kerkvergadering van *Trente* bepaald, in werking te brengen, bestemde hij den 23 October 1565, om daarvan de afkondiging te doen. Schoon hij bij het kapittel der Kathedrale Kerk, hetwelk weigerde daarbij tegenwoordig te zijn, eenigen tegenstand aantrof, gehoorzaamden hem echter al de overige geestelijken. Om de tegenstreving des kapittels, koos hij tot deze afkondiging het koor van het H. Sacrament in de kerk der Preekheeren. De plegtigheid had, gedurende twee dagen, in het bijzijn van den Prelaat van *Berne*, THEODORICUS SPIERINK plaats, en liep tot groot genoegen van den Bisschop ten einde, gelijk hij kort daarna aan zijnen vriend VILIUS VAN ZEU-
CHEM schreef. (*Epist.* SONNÜ *ad VIGLIUM ZUICHEMIUM de 25 Oct. 1565* in het *Sijnodicon Belgicum* I, pag. 26)

(b.) DIEROXSENS alsvooren, t. 5, pag. 100. — Intusschen had hij als Bisschop van 's Bosch in persoon, den 30 Augustus 1569, bezit genomen van de Abdij van *Tongerloo*. (Zie MIRÆI *Dipl.* t. 3, pag. 182, en de voorlaatste noot.)

nam; — om welke reden, heb ik nergens gevonden. (a.) SONNIUS had eerst in regel bezit genomen van het Bisdom van *Antwerpen* door eenen, door hem daartoe bestemden Procurator of gevolmagtigden MAXIMILIANUS MORILLON, Aartsdiaken van *Mechelen*, die den 26 April 1570, met JOANNES DE LANGE, kanonik en officiaal van *Mechelen*, en CASTILLIO, kanonik van *Brussel*, voor het kapit-

(a.) Er waren middelerwijl door SONNIUS en VIGLIUS, zoo ik meen, zegt DE RAM *Sijn.* p. 28, verordeningen gemaakt wegens de aanvaarding van het Bisdom en de wijze waarop de Bisschop moest worden ontvangen. Zij bestaan in 14 Artikelen, die P. BOR bl. 190 mededeelt voor het Bisdom van *Leeuwarden*;

Het zijn de volgende :

1. Aan den Koning worden de brieven van het Koninklijk placet bezorgd, om die te vertoonen, waar het noodig is.
2. De Regent der Nederlanden zal hem geslotene brieven geven aan de Aartsbisschoppen en Bisschoppen, van welke een deel voor het nieuwe Bisdom is afgenomen, met kennisgeving der pauselijke voorziening en der Bul, in welke de grenzen omschreven zijn
3. Alvorens de Bisschop zijne zetel aanvaardt, zal hij eenen gevolmagtigde benoemen, die bezit neemt van het regt zijns Bisdoms. De Gouverneur der Provincie of zijne plaatsbekleeder zal den gevolmagtigde vergezellen en hem in het bezit stellen in de tegenwoordigheid der herders en geestelijkheid der hoofdkerk, alsmede der advokaten en andere ambtenaren, — den Burgemeester, — de Schepenen en den Raad der plaats; voor welke op de gewone wijze eene brief zal bezorgd worden.
4. Na de bezitneming zal de Bisschop spoedig zijne intrede doen; — en zal hij ontvangen worden door de Prelaten, de Pastoors en de Geestelijkheid der stad, die met voornoemde ambtenaren . . . hem processiewijze tot aan de poort der stad te gemoet gaan en hem naar de hoofdkerk begeleiden, — waar de Bisschop den eed zal afleggen naar den voorgeschreven vorm, — en wederkeerig de geestelijkheid aan den Bisschop zal zweren, hem erkennen en de verschuldigde gehoorzaamheid bewijzen.
5. Als de Bisschop in het bezit is, zal hij aanstonds beginnen te prediken, het volk te onderwijzen, de kerken te bezoeken, beginnende met de stad. Inzonderheid zal hij onderzoek doen wegens de pligten, de bekwaamheid en zeden der herders . . . zorgdragende, dat het volk in de Katholieke godsdienst onderwezen, teruggebracht en gehouden wordt. Gelijkewijze zal hij handelen met de andere geestelijken, kosters, meesters en bestuurders der (kerk) fabriek.

tel verscheen, waar, na eenige plegtplegingen, de kapitteldeken ROGERIUS DE TAXIS, hem het bezit des Bisdoms overgaf. Na het eindigen der Mis van den H. Geest begaf zich MARIILLON met den Dekan en kanoniken naar de *Refugie* van *St. Bernard*, als naar het Paleis van den toekomstigen Bisschop, waar zij gezamenlijk het maäl namen. (a.) Den volgenden dag gingen zij naar de Abdij van *St. Bernard* en namen bezit daarvan in naam van

6. De misbruiken en ergernissen, die hij in de kerken of de religie bevindt, zal hij weren. De openstaande kerken zal hij van goede herders voorzien na gedaan examen en berigt op voorstel der genen wiens pligt het is.
7. Hij zal onderzoek doen wegens de scholen . . . en alles op den besten voet schikken.
8. Zoodra het zijn kan, zal hij, met raad en hulp van goede herders en eenige brave mannen van den raad en anderen, zorgen voor de oprigting van een Seminarie volgens de voorschriften van het concilie van *Trente*, vragende eene toelaag van hen, wien het betaamt.
9. Hij zal een wakend oog houden op de boekdrukkers . . .
10. Hij zal zorgen, dat de geestelijken de Koninklijke Besluiten wegens de godsdienst naleven. . . .
11. Als hij bevindt dat de Ambtenaren of leden van den raad daaromtrent nalatig zijn, zal hij hen overdragen. . .
12. Hij zal onderzoeken de Abdijen, Kloosters en godvruchtige huizen, zoo van vrouwen als mannen, ten einde deze te hervormen; — diegene namelijk, welke hem onderhoorig zijn *jure ordinario*, — en andere onafhankelijke als zaakgelaste van den Apostelijken stoel naar het voorschrift van voornoemd Concilie.
13. Hij zal zorgen dat de kerken en kloosters, die in verval zijn bij gebrek van bestuur of regeltucht, weër hersteld worden. . . .
14. Tegen hen die Ketterers of van Ketterij verdacht bevonden worden, zal hij te werk gaan volgens vereischte van het regt, alle vlijt aanwendende om zijne schapen te kennen. . . .

Deze verordeningen waren voor het Bisdom van *Leeuwarden*, gegeven te *Brussel* den 14 November 1569. Men weet niet met zekerheid wanneer dezelve voor andere Bisdommen en bepaaldelijk voor dat van Antwerpen zijn uitgevaardigd. Hieruit kan men echter opmaken, hoedanig die zijn geweest. SONNIUS en de andere Bisschoppen schijnen hieraan voldaan te hebben, zooveel de tijdsomstandigheden zulks toelieten. (Zie DIERCXENS als voren. t. 5, pag. 202—205.)

(a.) *Antw. Chron.* bl. 206, — DIERCXENS als voren, pag. 120 en 121.

den Bisschop. (a.) Den 28 April gaf de Koning eenen openen brief uit, waarbij hij beval, dat alle inwoners van het nieuwe Bisdom den Bisschop SONNIUS als zoodanig zouden erkennen, eeren en gehoorzamen. Het diploma is geheel te vinden in de: *„Edict. Brab. Tom. I, lib. 1, Tit. i. cap. 5*, waarvan ik hier een deel mededeelen wil: het luidt als volgt:

„Philippus bij der gratie Gods Conink van *Castilliën*... Allen
„den genen, die dezen onzen brief sullen sien ofte hooren lesen,
„Saluijt.

„Alsoo sekere jaeren gheleden onsen heijlighen Vaedere den Paus
„Pius de vierde van dien naeme heeft een nieuwe Bisdom gheinstitu-
„eert in onser Stadt van Antwerpen, ende aldaer voor Bisschop
„gesteld den eerweerdigen Vaeder in Gode Heer FRANCISCUS SON-
„NIUS... ende dat desen Bisschop dien achtervolgende is in de
„voorschreven. Kercke van Antwerpen behoorlijk geintroduceert
„ende ingeleijt geweest... Doen te weten, dat wij... hebben ghe-
„wilt ende gheordineert, willen ende ordineren uijt onzer Prinse-
„lijke macht bij desen, dat alle onse ondersaten, inwoonderen ende
„ingesetenen der voorschreven onser Stadt van Antwerpen ende
„Markgraefschap van Rijen, ook mede die van andere steden,
„vrijheden, dorpen ende andere plaetsen onder 't voorschreven
„Bisdom ende Diocese van Antwerpen begrepen, ende in de
„voorschreven Bullen naementlijk gestelt ende gedesigneert, van
„wat conditie die sijn ofte mogen wesen, het zij geestelijke ofte
„weerlijke, den voorschreven Heer FRANCISCUM SONNIUM van nu
„voortaen kennen, houden ende obediëren voor heuren gherech-
„tigen *Bisschop* ende gheestelijken *Overheer*, ende hem alle be-
„hoorlijke eer ende reverentie bewijzen ende bijstant doen in
„allen 't ghene, dat zijnder voorschreven digniteit, officie ofte
„administratie van zijn voorschreven Kercke van Antwerpen ende
„jurisdictie der stadt competeert ende eenigsiens aengaen mach,

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 60.

„gelijk sij, en ieghlijk van hun in 't sijne, heuren anderen voor-
 „gaenden Bisschop, daer onder zij plagen te wesen, hebben bewe-
 „zen ende ghedaen ghehad, ofte behoort hadden te bewijzen ende
 „te doene, zonder iemanden anders voor heuren Bisschop ofte
 „Diocesaen te kennen ofte te aensien.

„Ontbieden daeromme... Want ons alsoo gelieft...

„Gegeven in onser Stadt van Brussel den 28 dagh in April
 „in 't jaer ons Heeren duisent vijf hondert en zeventich”...
Ondertoecken DE LANGE. (a.)

Twee dagen later, dat is den 1 Mei, deed F. SONNIUS zijne in-
 trede in de stad *Antwerpen*; men ging hem te gemoet tot aan
 de stadspoort. Daar gekomen, heeft de Heer JOANNES GILLIS, pen-
 sionaris, in naam van de Magistraat der stad den Kerkvoogd ge-
 groet, gelukgewenscht, verwelkomd, en hem dienst en onderdanig-
 heid aangeboden en beloofd. (b.)

Het Kapittel, met de geestelijken en kloosterlingen der stad,
 opende den trein, terwijl de Senaat en de Gouverneur der Pro-
 vincie FERDINANDUS, hertog van *Alba* en een groote stoet van
 edelen den Bisschop volgden. Men haalde hem aldus processie-
 wijze binnen en begeleidde hem naar de Kathedrale Kerk. (c.)

Alzoo is de eerste Bisschop plegtstatig ingehuldigd en met des
 te meerder vreugde ontvangen, hoe hij met meêr droefheid zijne

(a.) Dit diene als een loffelijk en navolgenswaardig voorbeeld, hoe de vorsten
 voortijds de H. Godsdienst beschermden en het gezag der kerkoversten trachtten te
 handhaven, — Dit Diploom des Konings moest in alle plaatsen des Bisdoms afge-
 kondigd worden. (DIERCXSENS als voren t. 5, pag. 121 en 122.)

(b.) Zie deze aanspraak van J. GILLIS bij DIERCXSENS als voren bl. 124.

(c.) Dáár zijn de in boven bedoelde verordeningen, voorgeschrevene formaliteiten
 vervuld; — doch van de plegtigheden, die bij deze gelegenheid in de kerk plaats
 hadden vindt men niets bepaaldelijk opgeteekend, dan dat zekere Jesuit ROBERTUS
 CLAUSSENIUS door het Kapittel was gevraagd, om bij de inleiding van den Bisschop
 eene redevoering te houden, en daar deze om zijne onpasselijkheid zich verschoonde
 werd dit aan zijne collega Pater 'A. COSTA opgedragen. (Zie PAPENBROCHIUS *Annal.*
Mss. ex hist. Domestica. — DIERCXSENS ib. pag. 126.)

eerste kerk had verlaten. (a.) Zoo is dan eindelijk de zaak der oprigting van het Antwerpsch Bisdom ten einde gelooopen, tien jaren nà deszelfs volledige stichting te *Rome*. SONNIUS hield zich hier even als vroeger in zijn ander Bisdom, al dadelijk bezig, met voor de behoorlijke uitoefening zijner bediening te zorgen. Ten dien einde verdeelde hij zijne diocese, buiten de stad, in vier dekenaten, — teweten: dat van *Lier*, van *Herenthals*, van *Breda* en van *Bergen-op-Zoom*; deze verdeeling bleef bestaan, totdat de Bisschop LE MIPE die in 6 dekenaten gesplitst heeft. (a.)

Wat de waardigheden aanbelangt die tegelijk met het Bisdom zijn daargesteld; vooreerst heeft de Kerkvoogd eerst, na den dood van BALDUINUS WOLSAERT, Aartsdiaken van *Antwerpen* in de kerk van *Kamerijk*, in 1573 tot eersten *Aartsdiaken* voor ons Bisdom benoemd zijnen neef JACOBUS DE CAMPO (*van den Velde of du Champ*) licentiaat in de beide regten, die echter, na vele deswegens ontsprotene moeilijkheden eerst in 1575 door het Kapittel als zoodanig is aangenomen. — Of hij ook aanstonds eenen *Aarts-priester* en eenen *Penetencier* heeft benoemd, blijkt niet. Dit weet men, dat deze waardigheden in het Kapittel niet aanvaard zijn vóór het jaar 1601. (b.)

De nieuwe bisschop, zich willende voordoen als vader der armen, verzocht den derden dag nà zijne inhuldiging, de vier Aalmoezeniers der Stad, met het bevel van dertig arme menschen meê te brengen, die de Kerkvoogd zeer menschlievend en mildelijk ontving.

Na den maaltijd gaf hij honderd gulden aan de Aalmoezeniers ten behoeve der armen en aan elk der bovengezegde 30 armen een zilverstuk van vijftien stuivers. — Den vierden Mei predikte hij in de Kathedrale kerk voor eene groote menigte volks. —

In de eerstvolgende quatertemperdagen diende hij de H. orden toe, en op den feestdag van de H. Drievuldigheid volgde hij, in

(a.) Uit een los blad, mij door C. B. DE RIDDER, Kanonik medegeedeeld, bevattende de organisatie van het Bisdom van *Antwerpen*, bl. 40—43.

(b.) DIERCKSENS *ib.* pag. 127.

Bisschoppelijk gewaad gekleed, den gewonen jaarlijkschen omgang van het *H. Praeputium*. (a.)

In het jaar 1570 werd de eerste en in 1574 de tweede provinciale Kerkvergadering te *Mechelen* gehouden, in welke SONNIUS met de andere Kerkvoogden dezer kerk-Provincie tegenwoordig was, terwijl daarin MARTINUS VAN RUTHOVEN, Bisschop van *Ijperen* voorzigt in naam van den Aartsbisschop, die om gewigtige zaken alsdan te *Rome* was. (b.)

Den 16 Julij in dat jaar had te *Antwerpen* eene groote plegtigheid plaats bij het afkondigen der amnestie of algemeene kwijtschelding. De hertog van *Alba* verscheen in de Kathedrale kerk, terwijl daarbij tegenwoordig waren VIGLIUS, MAX. VAN BERGHEN, Aartsbisschop van *Kamerijk*, FRANCISCUS RICHARDOT, Bisschop van *Atrecht* en SONNIUS. Vóór de plegtige Mis van den H. Geest, die door den Aartsbisschop van *Kamerijk* werd verrigt, hield SONNIUS eene redevoering in de moedertaal. Na het eindigen der Mis en der processie binnen de Kerk, sprak RICHARDOT een redevoering in de Fransche taal uit. (c.) Daarop deed de Aartsbisschop de Bul van PIUS V voorlezen, waarbij aan de Kettters, aan de beeldstormers en anderen, die tot den schoot der Kerk zouden wederkeeren, eene volle kwijtschelding en ontslaging van Kerkelijke censuren werden verleend. Des middags werd eene dergelijke kwijtschelding, waarbij, van de zijde van Koning PIILP II de vergetelheid van al het verledene en de vergiffenis der beroeringen

(a.) DIERCXSENS ib. pag. 127 en 128.

(b.) Deze 1^o vergadering werd begonnen den 11 Junij, en na vele zittingen gesloten en afgekondigd den 15 Julij van het voornoemd jaar. Er is onder anderen vastgesteld, dat allen het Concilie van *Trente* zouden aannemen . . . alsmede, dat het *Romeinsche Brevier* zou gebruikt worden in alle streken, die geen 200 jaren het gebruik van een ander Brevier hadden. — In de Kerk van *Antwerpen* kon men aan dit laatste voorschrift eerst voldoen in 1598, om de troebels en andere redenen. DIERCXSENS ib. pag. 129 en 130.

(c.) Deze redevoering is in druk uitgegeven bij PLANTJN: *Sermon fait en l'église cathédrale d'Anvers, en présence de S. E. Monseigneur le duc d'Alve, le jour de*

werden geschonken, 'op de markt van *Antwerpen* voorgelezen en afgekondigd in de tegenwoordigheid van denzelfden edelen stoet. DIERCXENS als voren T. 5, pag. 136-139, en P. F. X. DE RAM alsvoren pag. 30

Den 30 Julij daaraanvolgenden heeft SONNIUS wederom in de Kathedrale kerk eene redevoering aan het volk voorgehouden, waarin hij de voornoemde kwijschelding opnieuw aankondigde, of liever het volk aanspoorde om deze aangebodene gunst niet te verzuimen. (*ibid.*)

Intusschen hield onze kerkvoogd zich onledig met al wat tot het geestelijke nut zijner onderhoorigen kon strekken; en den 26 September van gezegd jaar 1570 begon hij buiten de Stad de Kerken ter herwijden, die door verschillende onteeringen ontheiligt waren: Hij begon met die van *St. Willebrord*.

Den 1 December wijdde hij een Altaar in de Cathedrale Kerk en heiligde dit toe aan de H. LUCIA. (PAPENBR. *Annal.* Ms.) Den 15 van die maand gaf hij een bevel uit, waarbij verboden werd, dat iemand, vóór dat de hoogmis zou geëindigd zijn, in eene herberg zoude gaan of in eenig huis, waar met kaarten gespeeld of gedanst werd; opdat de goddelijke diensten te meer zouden bijgewoond worden. (DIERCXS. *ib.* pag. 144)

In het jaar 1571 den 1 Februarij gaf hij eenige verordeningen in het licht voor de herders van zijn Bisdóm, volgens welken deze hunne schapen moesten onderrigten aangaande de zeven heilige Sacramenten (a.) Hij heeft vele voorbeelden van wijsheid

la publication des pardons de leurs Saincteté et Majesté Roijalé Catholique, par Messire Francois Richardot, évesque d'Arros. — Antw. 1570 bl. 53, in 12°. STRADA verhaald, dat RICHARDOT, toen hij de Pauselijke en koninklijke zachtmoedigheid deed uitkomen, door eene onverwachte pijn bevangen en van den preekstoel gediagen werd en dat de redenaar, daar velen alles voor bijgeloof hielden, ongelukkiglijk scheen gesproken en eene zaak opgevat te hebben, die geen goeden uitslag had. — DE RAM. pag. 30

(a.) Dit boekje was in het hollandsch gedrukt, te *Antw.* bij *Ant. Tilens*, DIERCXENS *ib.* pag. 145.

en deugdzaamheid voor zijne nazaten achtergelaten, zegt de schrijver *Hist. Episc. Antv.* pag. 61. Hij was onder al de kerkvoogden, die tot het Aartsbisdom van *Mechelen* behoorden, de eerste die in zijn Bisdom eene kerkvergadering belegde. Deze werd in 1571 gehouden en in 1576 door eene tweede gevolgd. In de eerste den 4 Februarij begonnen, stelde de Bisschop, na aanroeping van den H. Geest den eed voor wegens de onderhouding van het Concilie van *Trente* en dat van *Mechelen*, in het jaar te voren gehouden (a.) In de tweede in de maand Mei belegd, terwijl men te *Breda* over den vrede onderhandelde, heeft hij de

(a.) Die kerkvergadering had in de bibliotheek-Zaël van het kapittel plaats, in de tegenwoordigheid van den Abt van *St. Michiel* in plegtig gewaad met mijter en Staf — de kanoniken in plegtgewaad met hunne koorkep, — de andere Pastoors en de platlandsche Zielzorgers met toog en superpellies, alsmede de oversten en bestuurders der kloosters van beide geslachten, mitsgaders de magistraat der Stad. De Heer FRANCISIUS DONKERS, opperzegelbewaarder, deed den geheelen dag voorlezing van de besluiten van het concilie van *Mechelen*, en de Bisschop verklaarde, dat die stiptelijk moesten onderhouden worden, met hulp zelf van de wereldlijke magt als het noodig mogt zijn. — Den derden dag zong PHILIPPUS D'ALMARAS eene Mis van de H. Drieëenheid, en voornoemde DONKERS hield eene treffelijke redevoering tot de aanwezigen, waarin hij voornamelijk de noodzakelijkheid, de waardigheid en het gezag van het algemeen concilie van *Trente*, betoogde. De bijeenkomst werd den eersten dag geëindigd, met volgens de bepaling van het provinciale concilie, de geloofsbelijdenis aftenemen. Nadat, bij eene, het concilie van *Trente* zoowel als dat van *Mechelen*, door allen was aangenomen, werd de vergadering tot den volgenden dag uitgesteld. Den tweeden dag werden vele besluiten genomen daarna sloot de Bisschop de vergadering, en zond allen met zijnen Bisschoppelijken zegen weg. (zie deswegens DIERCXSENS als voren, pag. 146—151.) In dit verhaal van PAPENBROUHIUS wordt geen gewag gemaakt van de Statuten des Bisschops. Wij bezitten echter de *Statuten* van den Bisschop SONNIUS, bij manier van eenen Herderlijken Brief uitgevaardigd en gedrukt, welke in deze Sijnodale kerkvergadering schijnen afgekondigd te zijn; en die evenwel zeker omtrent dien tijd zijn uitgegeven. In deze *statuten* vernietigd hij de gewone dekanale vergaderingen, en stelt hij vast, dat er jaarlijks in deze stad eene Sijnodale kerkvergadering zal gehouden worden dingsdags na den vierden Zondag na Paschen: wijders bevatten zij nog tien heilzame besluiten wegens verschillende onderwerpen. Deze kent men onder den naam van: "*Statuta ad clerum suum*", zeer waarschijnlijk in 1571 gedrukt bij *Plantijn* te *Antwerpen*.

Statuta Synodalia afgekondigd den 22 dier maand, die nog in datzelfde jaar 1576 gedrukt zijn. (a.) Zij zijn bekend onder den naam van *Statuta Synodalia* van SONNIUS.

Den 2 Februarij op den feestdag van *O. L. Vrouw Lichtmis*, heeft de Bisschop in de hoofdkerk de kaarsen gewijd en uitgedeeld in het bijwezen van den Hertog van Alba en zijn Hof, en — daarna eene zeer plegtige Mis gezongen. (PAPENBR. *Annal* Ms.)

Den 11 dier maand, heeft deze Kerkvoogd in het Konvent der Predikheeren, GODEFRIDUS VAN MIERLO, van dezelfde orde, Leeraar in de Godgeleerdheid, tot Bisschop van *Haarlem* gewijd. (b.) Men leest, dat hij nog twee andere Bisschoppen heeft gewijd, teweten: in 1568 CORNELIUS JANSENIUS als Bisschop van *Gent*, te Leuven, en — den 29 October 1570, EGIDIUS DE MONTE (*van den Berg*): trouwens A. MIRÆUS zegt, dat de nieuwe Bisschop van *Deventer* EG. DE MONTE den 29 Oct. 1570 te *Antwerpen*, is gewijd, bij gevolg zeer waarschijnlijk door den Bisschop SONNIUS (a.)

Het kathedraal kapittel had zes prebenden voor zes *kleine kanoniken* gesticht en deze stichting werd den 15 Junij 1571 door

(a.) DIERCKENS *ib.* pag. 224-227. In weerwil der bepaling, van telken jare eene kerkvergadering te houden, weten wij niet, dat er eene tweede is belegd geweest voor het jaar 1576; — althans, indien er intusschen hebben plaats gehad, zoo zijn de statuten derzelve onbekend.

(b.) DIERCKENS als boven pag. 151, zegt uit PAPENBROCHIIUS dat GODEFRIDUS des anderen daags in gezegd konvent herwijd of gewijd heeft de Altaren, die door de ketters ontheiligd of verbroken waren geworden: — doch volgens SANDERUS (*chor. Prædic.*) heeft hij op dien dag, de alsdan nieuw-gebouwde *Preëkheeren*-kerk gewijd.

(c.) PAPENBROCH. (*Annal.* Ms.) zegt, dat den 29 Oct. 1570 het nieuwe Koor der Minderbroeder-kerk werd gewijd door den nieuwen Bisschop van *Deventer*, EG. DE MONTE, waarbij tegenwoordig waren de Bisschop SONNIUS, — de suffragaan van *Mechelen*, LAURENTIUS, Pastoor in de zavelkerk te *Brussel*, — de Kanoniken van *Antwerpen* en — de Raden van *Deventer*. Waarschijnlijk echter bestaat hier eene kleine vergissing, en heeft deze wijding plaats gehad den 30 of den dag daarna.

(c.) MIRÆI *Dipl.* t. 1, cap. 228 *Not. Eccl. Belg.* pag. 797 in notis.

den Bisschop bekrachtigd (a.) Den 21 Junij daaraanvolgenden heeft hij het nieuw kasteel en den grond voor eene Parochie kerk ingezegend, die in 1574 voltooid zijnde, door hem werd gewijd (b.), gelijk hij ook in 1575 de *Jesuiten-kerk* heeft gewijd (c.) In de maand Julij woedde de pest te *Antwerpen* en bij die gelegenheid werd op Bisschoppelijk gezag de Broederschap van den H. ROCHUS ingesteld. (DIERCX. ib. pag. 161.)

Den 18 November, werd de zegepraal, door JOANNES van *Oostenrijk* over de Turken behaald, in de hoofdkerk gevierd.

SONNIUS deed eenen preek. in welken hij voorhield, welke gerustheid door de nederlaag der Turken aan de christenen zou verleend worden. (ibid. p. 162.) In het jaar 1573, den 16 April zegende hij de Koninklijke vloot, die tegen de wederspannigen in zee moest gezonden worden. (ibid. pag. 176.) In het jaar 1574 was SONNIUS tegenwoordig in de 2de provinciale kerkvergadering, welke in de maand Mei te *Leuven* werd gehouden onder het voorzitterschap van MARTINUS VAN RIJTHOVEN voornoemd, die den 9 dier maand in de kerk van *St. Petrus* eene plegtige Mis deed. Den 19 Mei werd de vergadering gesloten, en daags daarna, op den feestdag van *Ons Heer Hemelvaart*, is eene Mis van dankbaarheid gezongen door den Bisschop van *Roermonde*, en werd eene plegtige processie gedaan door de geestelijkheid, gevolgd door zes Bisschoppen, den Rector en de Universiteit van *Leuven*. Intusschen komt SONNIUS in dit, gelijk in het eerste Concilie (d.) onder allen de eerste voor en heeft hij de eerste de Sijnodale,

(a.) MIRÆI *Dipl.* t. 2 pag. 1104.

(b.) DIERCKSENS als boven. pag. 160 en 189. —

(c.) DIERCKSENS ib. pag. 205.

(d.) In deze 1e vergadering heeft hij eene groote rol vervuld, als blijkt uit zijn *Memoriale pro reformatione cleri et populi proponendum Episcopis in primo concilio provinciali Mechliniensi*, en — uit de onderhandeling der vaders met den Hertog en den H. Stoel wegens de uitgave en de bekrachtiging der besluiten Zie het *Synodicum B.* t. 1, p. 36, 135 en 147.

besluiten geteekend (a.) Den 17 Mei van dat jaar gaf de Bisschop al zijn zilverwerk en zijne meubelen ten beste, om de burgerij te gemoet te komen in de som, welke van hen werd afgeperst door de Spaansche Soldaten, die om de niet betaald wordende soldij oproer maakten. (DE RAM alsvoren, pag. 32.)

In dat zelfde jaar wijdde hij ook het nieuw en luisterrijk gebouwd koor der *St. Walburgis*-kerk. (PAPENBR. *Annal Ms.*)

In dat jaar is een geschil verwekt door het kapittel, ter gelegenheid der kapel van de Jesuiten, en der oprigting van de Parochie in het kasteel. Intusschen heeft SONNIUS, in den jare 1575 omtrent Paschen, de nieuwe Kerk der Jesuiten ingewijd. (DIERCXS. t. 5, pag. 164, 185 en 205.)

Kort daarna zijn hunne scholen in zijn bijzijn geopend. (ibid. pag. 207.)

In April is het geschil geëindigd tusschen den Bisschop en het kapittel wegens de oprigting des Aartsdiakenaats, en — in Julij wegens de oprigting eener Parochie in het kasteel. (ibid. 208 en — 212.)

In het jaar 1576 hield SONNIUS eene 2de Kerkvergadering, als bereids gezegd is. Naauwelijks eene maand na zijne laatst gehoudene Sijnodale vergadering, is FRANCISCUS SONNIUS, na veel doorgestane moeite voor de kerk Gods, meer door den arbeid en de wederwaardigheden dan door de jaren versleten, in zijn Paleis, in den ouderdom van bijna 70 jaren, den 29 Junij 1576 overleden, tot groote droefheid zijner onderhoorigen. Zijn hart werd in de Abtdij van *St. Bernard* aan de *Schelde*, en het overige ligchaam in de Kathedrale kerk van *Antwerpen* begraven, alwaar een heerlijk monument, den kerkvoogd in eene liggende houding voorstellende, te zijner gedachtenis geplaatst is. Dan dit praalgraf werd eerst 40 jaren na zijnen dood, om de opkomende beroerten, dat is in 1616, door het kapittel en de magistraat der Stad, met twee la-

(a.) Ibid. t. 1, pag. 168 et seqq.

tijnsche opschriften vervaardigd, aan de zuidzijde van het hoog
altaar gesteld. (a.)

(a.) *DIERCKSENS Antv. nasc. t. 5, pag. 231 en 232.* Het eene opschrift was:

D. O. M.

A Sole nomen mutuatus

Hic occidit

Franciscus Sonnius

Qui ab humili ortu et per sacri studii gradus

Summosque honores

Apud Sylvæducenses annos IV.

Dein

Huic urbi primus Antistes illuxit

Utque plures per Belgium Antistites darentur

Legatus effecit.

Vim doctæ mentis et styli hæreses senserunt

Et Wormatiense Colloqu.

Pependit ex ore docentis Lovan. Sylvæduc.

Et urbis hujus populus.

At sortem iniquam!

Vix annos sex hic præfuit

Dum ætate et meritis gravis,

'A Principe pastorum evocatus,

Decessit anno salutis MDLXXVI.

Aeternum ut vivat, Lector præcare!

Het ander was:

D. O. M.

FRANCISCO SONNIO *Brabantino*,

Ex Acad. Lovaniensi Doctori Theologo.

Primum Sylveduc. post Antverp.

I. Episcopo,

Invicto in hæreses Athletæ,

Hic spe resurrectionis quiescenti

Colleg. Canonicorum

Et S. P. Q. Antverp.

Parenti Opt. L. M. poni cur.

Vixit annos LXX.

Obiit damno publico

Prid. Kal. quint. m. d. I. XXVI.

Mortalis cum sis, mortuo benè precare.

Hij had in zijn wapen *eene zon* en voor zinspreuk: *sive onere nihil.*

SONNIUS had een testament gemaakt, waarbij hij het kapittel en de Abtdij van *St. Bernard* tot erfgenamen benoemd en een *jaargetijde* stichtte, hetwelk door beide moest gedaan worden; — daarenboven heeft hij legaten gemaakt aan de Aalmoezeniers en aan bijna alle godsdienstige gestichten: (a.) voor het publiek heeft hij achtergelaten zijne schriften en geleerde werken. Men heeft van hem namelijk: *Formulae christianae institutionis*. Antw. 1571, in 12°.; — 2°. Een *Nederduitsche Catechismus*. Antw. 1562, in 8°.; —

Dit werkje is in het latijn overgezet onder den titel *Demonstrationum Religionis christianae ex verbo Dei libr. 3*. Antv. 1562, in fol. en 1564, in 4°. , waaraan na zijnen dood een vierde boek toegevoegd is *lib. 4 de septem sacramentis*. 1577. (b.) 3°. *Confutatio Calvinianae confessionis*. Coloniae 1567. — 4°. Twee kleine boekjes voor de schoolmeesters; een in 't latijn en een in 't nederduitsch. 1571. — 5° *Onderrigtingen voor de herders zijns Bisdoms aangaande de bediening der H. Sacramenten*. Antw. 1571, in 8. — 6°. *statuta ad clerum suum*. Antv. 1571. — 7°. *Statuta Synodalia* Antv. 1576. 8 tijpis Plant. — 8°. *De verrigtingen van SONNIUS tot oprigting der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden*, zijn opgenomen onder de verzameling der *Belgische Diplomen* door FOPPENS t. 3. pag. 515. Brussel 1734. (c.)

(a.) Hij gaf twee duizend gulden voor het op te rigten Seminarie der geestelijken, en een weinig aan de voornoemde Abtdij.

(b.) Dat is uitgegeven onder den titel van: *Instructie voor de pastoors, om 't onderwijzen haer ondersaten van die seven sacramenten. wt den woorde Gods*. — Wegens deze boeken zegt SONNIUS in eene *prafatie sume: in manum nostr. Demonstrationum ex verbo Dei libros, quorum tres in lucem prodire non sine fructu ut intelligimus: tres vero adhuc sub ineude publicae utilitati praeparantur propediem et ipsi typis excudendi*. Dit schreef SONNIUS te Rome in 1558. (DIERCKSENS als voren pag. 229 en FELLER *Dict. Hist.* art. SONNIUS.)

(c.) In 1570 verscheen een valsch werk als door SONNIUS uitgegeven, onder den titel: *Divisio totius Belgicae, urbium etc. ad opprimendum per novos Episcopos. Evangelium, auctore SONNIO, etc.* Doch niemand is hierdoor misleid; want de titel en de aanmerkingen hebben de bedriegerij der Calvinisten genoegzaam ontmaskerd. (FELLER.)

Eindelijk moet nog hem ter eere vermeld worden, dat hij als een weldoener der studerende jeugd bekend is: trouwens in het jaar 1576 stichtte hij twee beursen der godgeleerdheid, die te *Leuven* konden genoten worden. Hij had te voren, den 6 April 1568, in het *Fratershuis* te 's *Bosch*, ook eene beurs opgericht, welke bijzonderlijk ten behoeve van eenen jongeling uit deszelfs maagschap moest strekken. (a.)

Terwijl SONNIUS, tijdens zijn zesjarig bestuur als Bisschop van *Antwerpen*, ijverde, om de geestelijkheid betamelijk te hervormen en de dienst Gods te zuiveren en te herstellen, ontstond er een kwaad, waardoor eindelijk alle, zoo goddelijke als menschelijke aangelegenheden ten onderste boven gekeerd werden. De opkomende beroerten hebben veel nadeel toegebracht aan de Religie, als mede aan het land en deszelfs bewoners, waarvan hierna breedvoeriger zal gehandeld worden. Intusschen bleef de Bisschoppelijke zetel van *Antwerpen*, om de noodlottige tijdsomstandigheden, ruim tien jaren ledig. Hoe ongelukkig! Sedert 25 jaren was het Bisdome van *Antwerpen* opgericht, en slechts zes jaren heeft de Bisschops-Stoel kunnen bekleed worden. Eerst negen jaren na de oprigting, is de eerste Bisschop (door of om de tegenkantingen der nieuwsgezinden en der Religieuzen van *St. Bernard*) plechtig ingehuldigd, — en na zijnen dood zijn wederom tien jaren verlopen, eer *Antwerpen* eenen tweeden Bisschop erlangde, in weerwil dat de Stad sedert een jaar onder de gehoorzaamheid van den Koning was terug gebracht. (b.)

(a.) J. A. COPPENS *Nieuwe Beschr. van het Bisdome van 's Bosch*, d. 1, bl. 378.

(b.) Het blijkt niet, wat den Koning belette, om, zelfs tijdens de onlusten, tot de benoeming van eenen nieuwen Bisschop voor de Kerk van *Antwerpen* overtegaan. Ik vind bij niemand de reden van deze draling, welke te meer verwondering baart, daar hij ten tijde der onlusten benoemd heeft tot het Aartsbisdome van *Mechelen* JOANNES HAUCHINUS in 1583, die te *Doornik* werd gewijd den 30 October van hetzelfde jaar; — als ook tot Bisschop van 's *Bosch* CLEMENS CRABBEELS, die mede te *Doornik* werd gewijd den 6 Januarij 1585; — mitsgaders voor het Bisdome van *Middelburg* in *Zeeland* JOANNES VAN STRIJEN, welke den 15 Augustus 1581 te *Namen* zijne wijding ontving.

Ondertussehen had het kapittel in het bestuur van het Bisdom voorzien; het had, volgens het voorschrift van het concilie van *Trente (de vicariis et officiatis, qui sede vacante Episcopatum administrarent)* eene vergadering beroepen, om tot het verkiezen van den *Vikaris* over te gaan, die het Bisdom, tot de aanstelling van eenen nieuwen Kerkvoogd zou besturen. De keus viel op den deken des kapittels, ROGERIUS DE TASSIS, die veel te verduren had ten tijde der oproerige Calvinisten, vooral in het jaar 1579, toen hij, met de overige geestelijken, 16 dagen lang op de schepen gevangen gehouden, en met 43 andere geestelijken gedwongen werd uit de Stad te blijven; waarom hij zes jaren als banneling te *Leuven* zijn verblijf hield. — Toen in 1585 de rust in de Stad *Antwerpen* als gezegd is, hersteld was, keerden de verspreide kanoniken terug, en hunne eerste zorg was het Vikarisschap te herstellen: daar echter voornoemde *Vikaris*, waarschijnlijk om zijne hooge jaren nog niet was aangekomen, besloot het kapittel den 2 October van laatstgenoemd jaar eenen anderen *Vikaris* te benoemen en verkoos daartoe SILVESTER PARDO van *Brugge*, licentiaat in de godgeleerdheid, terwijl tot officiaal SIMON MOORS, tot *Zegelbewaarder* WALTERUS VERSTEGEN; — tot econoom JACOBUS ANTONISSEN en bij zijne afwezigheid REIJNERUS VAN BRAKEL en — tot *Aarstdiaken* JACOBUS à CAMPO werden aangesteld (a.)

De kapittel-vikaris PARDO heeft het Bisdom ongeveer twee jaren met veel ijver bestuurd. Hij zorgde, om de in verval zijnde Diocese

(a.) DIEBCKSENS als voren tom. 6, pag. 196. De verrigtingen van het eerste Vikariaat met onafgebrokene opgave tot den 24 Mei 1579, vindt men in het Archief van het Aartsbisdom van *Meehelen*. Van dien datum tot den 9 Augustus 1580 stond alles stil om de benarde tijdsomstandigheden. Tijdens de beroeringen heeft het Kapittel zoo veel het kon, het Bisdom bestuurd; zoo als blijkt uit het Register der verrigtingen van dien dag af tot den 22 Augustus 1583. Alles geschiedde in naam van den Onder-deken en het Kapittel. Van dan af zijn de werkzaamheden gestaakt tot dat de stad weer onder het wettig gezag was teruggebracht. (Zie DE RAM als voren, pag. 33.)

te herstellen, inzonderheid voor de geregelde tucht der kloosters; en daar de verstrooide Religieuzen vertoefden terug te keeren naar hunne kloosters en door het Bisdom omzweefden en zich bij hunne bloedverwanten en vrienden ophielden, besloot hij hen bij eene openbare aankondiging van den 11 November terug te roepen, en bedreigde hen met oplegting en inkerkering, indien zij, binnen de veertien dagen na deze waarschuwing, niet onder de gehoorzaamheid van hunnen overste terug waren. (a.) Wanneer de monniken der Abtdij van *St. Bernard* eenigerwijze op nieuw vereenigd waren, heeft het vikariaat de zorg voor dezen weer op zich genomen. Trouwens „de Heeren Vikarissen” (zoo lezen wij in de verrigtingen van gez. Vikariaat *registr. Actorum Vicariatús*) „hebben den 19 December tot Prior van het voornoemd klooster gekozen „HENRICUS BRUEGELMANS, Pastoor te *Oudenbosch* en verder tot „bestierder der goederen van *St. Bernard*, met den econoom, den „Heer TAX, religieus van dat klooster”. Dit vikariaat bleef aan het bestuur, tot de aanstelling van den 2^{den} Bisschop LÆVINUS TORRENTIUS, van welken wij nu gaan spreken.

2de BISSCHOP van ANTWERPEN.

LÆVINUS TORRENTIUS.

De tweede Bisschop was LÆVINUS TORRENTIUS, *of van der Beken*, die te *Gent* uit eene adellijke familie, den 8 Maart 1520 (b.) werd geboren. Jongeling zijnde, werd hij naar *Leuven* gezonden voor de studie der letteren en regtsgeleerdheid (c.) en verkreeg

(a.) *Registrum actorum Vicariatus*.

(b.) FELLER *Dict. Hist.* en de *Schouwburg der Ned.* d. 6, art. TORRENTIUS zeggen, dat hij in 1525 is geboren, als ook DE RAM, *Synod.* t. 3, pag. 15.

(c.) Hij zag alsdan het beleg der stad, waarbij MARTEN VAN ROSSEM het bevel voerde over het fransch-geldersch leger; bij welke gelegenheid hij de zegeviering der studenten, over den verdreven vijand, in een treurdicht heeft bezongen. (*Hist. Episc. Antv.* pag. 65.)

aan deze Hooge-school den lauwerkrans der beide regten. Alzo licentiaat in de beide regten zijnde, ging hij naar *Italië*, om meer vruchten van geleerdheid op te doen (a.) Hij hield zich eerst een korten tijd te *Bologne* op, en daarna verbleef hij eenige jaren te *Rome*, waar hij al spoedig de achting won der uitstekendste mannen, zoo door huunen rang als hunne begaafdheid; hij bewam de vriendschap van JOANNES MORONUS, GUILIELMUS SIRLET, BERNARDINUS MAFFEI, CAROLUS BOROMÆUS en CÆSAR BARONIUS, kardinalen der H. R. Kerk, met welke hij naderhand nog briefwisseling heeft gehouden. (b.) In de Nederlanden wedergekeerd, werd hij door GEORGIUS van *Oostenrijk* Prins Bisschop van *Luik* tot zijne verblijfplaats geroepen en met eene kanoniksdij der Kathedrale kerk begiftigd. (c.) En daar hij niet minder in de gunst was bij ROBERTUS VAN BERGHEN, GERARDUS VAN GROESBEEK kardinaal en Bisschop van *Luik* en bij zijnen opvolger ERNEST VAN BEIJEREN, is hij tot Aartsdiaken van Brabant en tot Vicaris-generaal van *Luik* aangesteld, als mede tot wereldlijken Abt van het kapittel van *Cinij*. (d.)

TORRENTIUS werd door voornoemden Bisschop ROBERTUS VAN BERGHEN in 1560, en door GER. VAN GROESBEEK wederom in

(a.) Hij had voor medegezellen twee gebroeders DE JONGHE uit eene adellijke familie te *Antwerpen* geboren, welke beide te *Bologne* den graad van Leeraar in de Regten verkregen. Een dezer twee, ALEXANDER DE JONGHE, is kort daarna in die stad bekleed met een ambt aan het geregtshof: doch hij stierf slechts 29 jaren oud.

(b.) Behalve dezen bezat hij de gunst van den geleerden ANTONIUS AUGUSTINUS, — PAULUS MANUCIUS, — FULVIUS URSINUS, — OCTAVIUS PANAGATHUS, — HIPPOLYTUS SALVIANUS, — BASILIUS ZANCHUS, — HIPPOL. CAPILULUS, — LAURENT. GAMBARA, — GABRIËL FAËRNO enz. Het schijnt dat hij de vriend van allen was.

(c.) A. MIRÆUS, de schrijver van de *Hist. Episc. Anto.* en meer anderen zeggen, dat TORRENTIUS door ERARDUS v. D. MARK, Bisschop van *Luik* is geroepen; — dan dit schijnt eene vergissing; want deze was in 1538 reeds dood, toen TORRENTIUS uit Rome nog niet terug was; dus moet het GEORGIUS VAN OOSTENRIJK zijn geweest, die hem geroepen heeft of wel ROBERTUS VAN BERGHEN, zijn opvolger. Zie D. PAQUOT *memoires litt.* in fol. t. 1, p. 131 en 132 en FELLER.

(d.) DIERCKSENS als voren, tom. 6, pag. 227.

1563 naar *Rome* gezonden tot den Paus PIUS V en zijnen opvolger in het Pausdom GREGORIUS XIII, om de zaak van de Luiksche geestelijkheid te verdedigen. Zijne deugdzaamheid en ervarenheid bevielen zoodanig aan den Paus GREGORIUS, dat hij hem eenen gouden Sleutel vereerde en hem tot zijnen *Kamerheer* benoemde: — eene waardigheid, die zeldzaam aan iemand anders wordt verleend dan aan Kardinalen en Bisschoppen. Hij is in 1577 te *Marche* in *Famine* tegenwoordig geweest bij het sluiten van den vrede tusschen de Nederlanders en JOANNES van *Oostenrijk*, die door PHILIPPUS II tot Regent der *Nederlanden* was aangesteld, en in naam van den Prins van *Luik*, de taak van middelaar vervullende, bezorgde hij gezegden JOANNES een vreedzame intrede in het land. Hierom werd hij algemeen door het volk als den stichter van het Nederlandsch verbond en den Engel des vredes gegroet. Daar echter de moedwilligheid der boozen en onstandvastigheid der partijen kort daarna den vrede verbrak, wilde België andermaal de geslepenheid van TORRENTIUS beproeven in zijnen nood: weshalve hij in 1579 wederom naar *Keulen* werd gezonden, om eenen vrede tusschen de de Spanjaards en de Hollanders tot stand te brengen, werwaarts ook afgezanten van Keizer RUDOLPHUS als bemiddelaars waren gekomen: dan ditmaal waren alle pogingen te vergeefs. (a.)

TORRENTIUS, vermaard door vele verdiensten bij het Nederlandsch Gemeenebest, werd door den Koning tot den Bisschoppelijken Stoel van *Antwerpen* verkozen en benoemd in het jaar 1586 (b.); en nadat hij van *Rome* de bekrachtiging zijner benoeming had ontvangen, nam hij door eenen gevolmagtigde den 15

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 66. — TORRENTIUS beval dat er een door hem geschreven gedenkstuk van de Nederlandsche rampoed zou bestaan. Het ware te wenschen, dat dit stuk in het licht was gegeven.

(b.) Hij had eerst voor den Bisschopsstoel van *Antwerpen*, hem in 1584 reeds aangeboden, bedankt; doch op aanraad van A. MONTANUS en aandrang van den Koning in 1586 denzelfden aangenomen. *Synod. B.* t. 3, pag. XVIII en XIX.

December van het zelfde jaar bezit van het Bisdom. Zoodra hij, volgens boven gemelde verordeningen (a.) den 7 Januarij 1587 plegtiglijk door eenen aanzienlijken stoet van geestelijken, van edelen en van de magistraat der Stad in zijne kathedrale kerk was ingeleid, hebben en het kapittel der hoofdkerk en de religieuzen der Abtdij van *St. Bernard*, welke met het Bisdom vereenigd was, hunne afgezanten gezonden, om hem geluk te wenschen en hem als Bisschop en Abt te erkennen. Onder de afgezanten van *St. BERNARD*, wordt *JOANNES VAN DER NOOT* de derde genoemd, die door eene benoeming der vereenigde Staten zeven jaren den titel van Abt had gevoerd. De Bisschop heeft dezen daarna als bestierder der tijdelijke goederen van de Abtdij aangesteld. (b.)

Niettegenstaande *TORRENTIUS* reeds den 15 December 1586 in het bezit was getreden van het Bisdom, is hij echter eerst in de negende maand daarna gewijd geworden. Het is te verwonderen dat die wijding voor een Bisdom, dat zoo lang open stond en door de beroeringen en de nieuwsgezinden van zijnen opperherder was beroofd gebleven, thans nog negen maanden werd verschoven. Wat de oorzaak dezer draling was, vind ik niet. (c.)

Intusschen werd *TORRENTIUS* den 10 September van het volgende jaar 1587, te *Vilvoorde* als tweede Bisschop van *Antwerpen* gewijd door den Doorluchtigen Heer *JOANNES HAUCHINUS*, Aartsbisschop van *Mechelen*, bijgestaan door den Schotschen Bisschop

(a.) Zie boven bl. 148.

(b.) Zoo meldt ons de schrijver der *Chron...* bij *SANDERUS*. — *DIERCKSENS* zegt van dezen *J. VAN DER NOOT*, dat hij bij den Abt van *Cambrone* toen ter tijd Vikaris generaal der orde van Cistercië in de *Nederlanden*, werd ontboden in 1585, en van den titel en waardigheid van Abt beroofd en als onnuttig afgezet is. Doch het was niet noodig hem van dien titel en waardigheid te ontdoen, die van zelve ophielden bij het eindigen van het bewind der staten, door welker gezag hij wederregtelijk was aangesteld. Overigens schijnt hij sedert vreedzaam onder zijne broeders geleefd te hebben. (*DIERCKSENS* als voren bl. 202.)

(c.) *DIERCKSENS* *ibid.* pag. 228.

van *Rosse*, JOANNES LENLAËUS en den karmeliet ANDREAS STREIGNART, Bisschop van *Tagaste*, sulfragaan van *Luik*. (a.)

Ongetwijfeld is de nieuwe Bisschop kort na zijne wijding naar zijne verblijfstad wedergekeerd, om zijne lastige taak te aanvaarden. Zijne eerste zorg was vele heilige zaken, die door de woede der Kettters besmeurd of onteerd waren in haren vorigen luister te herstellen; alzoo heeft hij verscheidene kerken herwijd en kloosters heringerigt, en vele personen, die van het geloof afgedwaald waren, tot den weg der waarheid teruggebracht, welker getal op ongeveer zeven duizend wordt berekend. Velen, die om het geloof ballingen waren, heeft hij menschlievend ontvangen,— en die van hunne tijdelijke goederen beroofd waren, barmhartiglijk ondersteund,— alsmede elkeen in zijne regten, die hij door de beroeringen verloren had, hersteld. Inzonderheid heeft MILLERIUS HILGUINUS, Aartsbisschop van *Thuam* in *Ierland*, die om de wreede vervolging van ELIZABETH, koningin van *Engeland* genooddrongen was geweest zijnen zetel te verlaten, eenen zoeten troost bij dezen Kerkvoogd gevonden; — welke HILGUINUS te Antwerpen overleed den 5 Augustus 1590 en in de Kathedrale kerk werd begraven. (b.)

Hij behartigde ook zeer het bisschoppelijk regtsgebied, en desaangaande ontstond dadelijk een geschil tusschen den Bisschop en het Kathedraal kapittel.

Het kapittel genoot van onheugelijken tijd het voorregt van eene volledige onafhankelijkheid (*exemptio*) van het regtsgebied des Bisschops, als zijnde onmiddelijk onderhoorig aan den Apostelijken Stoel, en oefende het gebied uit over de geheele geestelijkheid van *Antwerpen*; — het zond de jonge klerken, die de

(a.) Dit blijkt ons uit de *Akten* van het Aartsbisdom van *Mechelen*. — DE RAM als voren (pag. 35) zegt dat de wijding van TORRENTIUS was uitgesteld om de oorlogswoede en om de armoede der kerk van *Antwerpen*.

(b.) *Histor. Episc. Antv.* pag. 67.

H. orden moesten ontvangen, naar welken Bisschop zij wilden;— zij gaven het verlof om te ontbinden ook van die gevallen (*casus*) die aan den Bisschop waren voorbehouden; — deze en meer andere voorregten bezat het kapittel van *Antwerpen*, welke hetzelfde waarschijnlijk verkregen had in het begin der Kerkscheuring omtrent het jaar 1378, wanneer het kapittel getrouw bleef aan den wettigen Paus URBANUS, terwijl zijne Bisschop van *Kamerijk* de partij van den tegenpaus van *Avignon* aankleefde.

Daar er nogtans op het laatste der vorige eeuw geene brieven bestonden, deswegens ontvangen, en het kapittel teregt vreesde dat het door den Bisschop van *Kamerijk* zou verontrust worden in zijne bezitting, wendde het zich tot PHILIPPUS, hertog van *Brabant*, en met den hertog tot den Paus, verzoekende dat zijne Heiligheid zich zou gewaardigen daarin te voorzien. De Paus, ALEXANDER VI door dit verzoek bewogen, bevestigde niet slechts de voornoemde onafhankelijkheid, maar vernieuwde deze, bij eene Bul gegeven in het jaar 1500. (a.) Daarenboven had Paus LEO X in 1513 de vorige onafhankelijkheid en de voorregten bekrachtigd; insgelijks Paus ADRIANUS VI in 1522. (b.) Hierdoor beweerde het kapittel zijne onafhankelijkheid en zijn regtsgebied genoegzaam bevestigd te zijn, en voort te duren, niettegenstaande de oprigting des Bisdoms van *Antwerpen*. Integendeel beweerde de

(a.) Omtrent dien tijd liep er een gerucht, dat de Bisschop van *Kamerijk*, bij eene Bul van *Rome*, de magt had verkregen, om alle onafhankelijke plaatsen te onderzoeken; en vermits het kapittel geene brieven bij de hand had, waaruit het zijn voorregt kon bewijzen, vreesde het, als gezegd is, en nam den voornoemden maatregel... (Deze bul van ALEXANDER kan men vinden bij DIERCKSENS *Antw. ek. eresc.* t. 3, pag. 208—213; zelfs voegt hij er bij eenen brief van den Paus, waarbij de uitvoering van bovenbedoelde Bul werd opgedragen aan den Abt van *St. Michiel*, aan den Abt van *St. Oeetrui* te *Leuven* en den deken van *St. Peter* aldaar, gezamenlijk of elk alléén. *Ib.* pag. 213 en 214.

(b.) LEO X voegde er nog eenige uitdrukkelijke voorregten bij. Zie DIERCKSENS als boven. t. 3, pag. 268—278, en wegens de Bul van ADRIANUS VI, *ibid.* pag. 371 en 372.

Bisschop, dat al die voorregten enz. vervallen en opgeheven waren door de stichting des Bisdoms. Daar dit geschil hier niet konde weggeruimd worden, is het, met toestemming der partijen, aan den Bisschop van *Cajazzo*, Apostelijken *Nuntius* in deze streken ter beslechting overgelaten. De *Nuntius*, de regten der partijen overwogen hebbende zond de stukken naar den Paus *SIXTUS V*, die de zaak ter kennis bragt der Kardinalen, die gekozen waren om het Concilie van *Trente* te verduidelijken, ten einde zij deze aangelegenheid zouden doen eindigen, De partijen zonden hunne zaakgelastigden naar *Rome*, waar die zaak tot driemaal toe voor gezegde kardinalen is behandeld, en eerst het vierde jaar daarna eenigermate is geëindigd door Paus *GREGORIUS XIV*, als straks zal gezegd worden

De eerste uitspraak der kardinalen in 1588 was, dat de voormalige voorregten van de eertijds kollegiale kerk, die daarna tot Kathedraal van *Antwerpen* is verheven, voor het kapittel niet meer kunnen gelden tegen de jurisdictie van den Bisschop van *Antwerpen*, in die zaken, die de jurisdictie van dien Bisschop aangaan, en inzonderheid in die gevallen, in welke het concilie van *Trente* aan dien Bisschop jurisdictie verleend heeft. Dan de deken en het kapittel hiermede niet te vrede, wendden zich andermaal tot den Paus *SIXTUS V*; — de zaak had wederom denzelfden loop, en de kardinalen deden opnieuw uitspraak in 1589 ten voordeele van den Bisschop, even als de eerste reize. Toen het kapittel hierin nog niet berustte, ging alles weer denzelfden gang en de kardinalen, hun woord gestand, verklaarden zich in 1590 met dezelfde woorden, als vroeger, ten gunste van het regt des Bisschops. Op het einde dezes jaars stierven kort achter elkander, twee Pausen, *SIXTUS V* en *URBANUS VII*; dan hun opvolger *GREGORIUS XIV* bevestigde de drie aangehaalde sententien der kardinalen, legde het stilzwijgen op aan het kapittel, bij eene Bul van den 20 Julij 1591. (a.)

(a.) Zie deswegens *DIERCKSENS* als voren, t. 6, pag. 233 tot 235, — pag. 244

De Kerkvoogd, door eenen heiligen ijver gedreven, wenschte de plaatsen zijner diocese te bezoeken; dan hierin verhinderd door de benarde tijdsomstandigheden, heeft hij er slechts weinige bezocht. Als een waakzame herder trachtte hij de vervallene kerkelijke tucht te herstellen, en was hij bezorgd voor de regten van de dekens der christenheid zoowel als voor de zijne: — op hun verzoek heeft hij, na eene gemaakte schikking, die regten vastgesteld en een dekreet daarvan opgemaakt. (a.) In het jaar 1589 heeft hij de nieuw gebouwde *Capucijnen-Kerk* gewijd. In 1590 riep hij de kloosterlingen van *St. Bernard*, over welken hij als Abt stond van *Lier* naar *Puers* in de Refugie te *Coolhem*, waar hij hen beter zou kunnen bezoeken, als later breeder zal gezegd worden. (b.) Zeer waarschijnlijk heeft hij den 15 Maart 1591 de herbouwde kerk der *Bogaarden* gewijd. Hij verzette zich in 1592 tegen de alsdan bestaande, en uit de ketterij ontsprotene bijgeleovigheden en hekserij, waar tegen SONNIUS zijn voorzaat zich reeds had uitgelaten in zijne statuten; hij verzocht en verkreeg daartoe de hulp der wereldlijke magt. Daar de jeugd, ten tijde der troebelen, niet had kunnen onderwezen worden in de beginselen der godsdienst als betaamde, en hierdoor onzedig was geworden en de onderwijzingen verzuimde; zoo heeft de Kerkvoogd, met de andere geestelijken, een middel tegen dit kwaad zoekende, op gepaste dagen en uren, in laatst genoemde jaar, eenen catechis-

en 245, — 247 in fine, 256, — 259 en 260, waar de geheele Bul van GREGORIUS te lezen is. — De Bisschop vertoonde deze aan het Kapittel; dan, toen hij uit kracht van deze de gansche jurisdictie wilde uitoefenen, wierp het Kapittel zijnen eed daartegen op, dien hij bij de bezitneming had afgelegd. Wat echter verder hiervan geweest zij, kan men vinden bij ZIPPÆUS *lib. 1, de officio ordinarii*, en bij DIERCKSENS *ib. pag. 265 — 270 en 271—273*. De zaak is eindelijk door eene minnelijke overeenkomst geëindigd.

(a.) Dit dekreet werd eertijds bewaard onder de papieren van het Dekenaat *Antwerpen*. (men vindt het bij DIERCKSENS als voren. t. G. pag. 236 — 244.

(b.) DIERCKSENS als voren *ib. pag. 246 en 252*.

mus ingesteld, niet slechts in de vijf parochie-kerken, maar ook in de voornaamste kapellen der stad, waartoe ook de Senaat zijne hulp verleende, met herhaalde malen een bevel daaromtrent uitte vaardigen (a.) Hij nam elk middel en elke gunstige gelegenheid gretig te baat, om de geloovigheid, de zeden en de godsdienstzaken, die door de ketterijen en oorlogsrampen veel geleden hadden zooveel hij kon, te herstellen. Deze zijn de voornaamste verrigtingen van dien ijvervollen Bisschop LÆVINUS TORRENTIUS.

Nog eene bijzondere eer viel dezen Kerkvoogd te heurt; hij werd, om zijne uitmuntende ervaring in de zaken des vaderlands, door den koning tot den Raad der Staten van de *Nederlanden* geroepen; waarom hij eenigen tijd te *Brussel* zijn verblijf hield, en tot Aartsbisschop werd verheven.

JOANNES HAUCHINUS, Aartsbisschop van *Mechelen*, stierf den 5 Januarij 1589, in wiens plaats door den Koning in 1590 benoemd werd GUILIELMUS ALANUS, van *Lancaster* in *Engeland*, hoogleeraar in de godgeleerdheid, welken de Paus SIXTUS V onder het getal der kardinalen had aangenomen, toen hij te *Rome* aankwam.

Doch deze stierf te *Rome* den 16 October, 1594, eer hij nog bezit had genomen. Daarna heeft de Koning voor dat Aartsbisdom van *Mechelen* benoemd onzen Bisschop LÆVINUS TORRENTIUS, die insgelijks, eer alles tot de bezitneming bereid en besteld was, te *Brussel* overleed den 25 April 1595, in den ouderdom van 70 jaren, één maand en 18 dagen, nadat hij als een ware herder acht jaren, vier maanden en tien dagen deze Diocese had bestuurd.

Hij werd te *Antwerpen* begraven in zijne Kathedrale kerk, waar men in het koor zijne prachtige marmeren graftombe ziet,

(a.) DIERCISENS als voren ib. pag. 273—275 en 280—283. Bedoeld bevel is hier geheel te lezen in de vlaamsche taal. — Werd dit nog heden afgekondigd, het zou nog overvloedige vruchten voortbrengen.

waarop hij in eene liggende houding, in bisschoppelijk gewaad is afgebeeld met een schoon opschrift (a.)

De groote lof van dezen Kerkvoogd en zijne verdiensten zijn beschreven door LAURENTIUS BEIJERLINCK in zijne *kronijk*, door VALERIUS ANDREAS in zijne *Bibliotheca Belgica*, — SWEERTIUS, — SANDERUS en meer anderen. De poëten hebben hem ook met treurdichten bezongen; onder anderen MAXIMILLIANUS VRIENTIUS (*Vrients*), zelf een vermaard poëet van zijne eeuw, beweeude dat de chr. republiek beroofd was van den voorzitter der *Musen* (a.).

(a.) DIERCKSENS als boven, ib. pag. 291, en *Hist. Episc. Antv.* pag. 68.

Het latijnsche grafschrift is van dezen inhoud:

D. O. M.

Lævinus Torrentius

Patriâ gandavensis,

Litteris et legationibus domi forisque spectatus,

Ex Archidiacono

Et principis Leodiensis Vicario generali

Secundus Antverpiensium Episcopus,

Tertius Mechliniensis Archiepiscopus designatus

Collegii Societatis Jesu apud Lovan. fundator,

Ad rerum Statûs Belgii concilium accitus,

Dum periclitantem Rem-public.

Fractus viribus, animo infracto, consiliis sustento,

Bruxellis decessi,

VI Calend, Majas CIO. IO. XCV.

Vixi ann. LXX, mens. I, dieb. XVIII.

In zijn wapen waren *vijf ringen* en hij voerde deze zinspreuk: *Deum sequere.*

(b.) De treurzang van VRIENTIUS was:

Cujus hic est tumulus? TORRENTII, Vis nova florum

Unde flagrat? Cineri grata parentat humus.

Ergo etiam flores solido de marmore? quid ni?

Marmoris hic hospes flos modo sospes erat.

Flos simul et Torrens? hominum flos laudis honore,

Idem etiam Torrens pectore et ore fuit.

Quid circum illacrymant? inopis quæ causa querelæ?

De bezigheden van TORRENTIUS, hoe druk die ook waren, konden in hem niet verdooven de geneigdheid voor de letterkunde en wetenschappen; hij hield er zich onophoudelijk mede bezig, zelf toen hij raadsheer van den staat was gekozen. Hij was een navorscher en kenner der *oudheid*, — buitengewoon ervaren in de *regten*, in de *geschiedenis*, de *wijsbegeerte* en de *poëzij*. Hij bezat eene natuurlijke welsprekendheid, die nog geoefend werd door de studie en door de menigvuldige onderhandelingen, waarmede hij belast was geweest. Zijne schriften getuigen zijne zucht voor de wetenschappen. Hij heeft nagelaten: 1° eene latijnsche Eligie over het opheffen van het beleg der stad Leuven. Antw. *Dumæus* 1542. — 2°. *Lævini Torrentii V. C. Poëmata*. Antv. ch. Plant. 1579. 18°. (a.) 3°. gaf hij uit de nagelatene werken van JAN GORAPIUS BE-

Justa; suum deflent deperiisse patrem.
 Quæ premit arentes lauros pede Turba? Poëtæ.
 Quæ ratio? anne leves entheus ardor agit?
 Extinctum accusant Phæbum. Quid? Phæbus an ille?
 Infula cui canum texit honora caput?
 Sic decet et Phæbum, juvenis tamen ille putatur,
 Sic juvenis, diâ ut sit quoque mente senex.
 Una sed est Phæbo, duplicem lulit ille tiaram:
 Scilicet et Clario, clarior ille fuit.

Nog een ander lofdicht van denzelfden VRIENTIUS luidde aldus:

Dum tibi, TORENTINE, novo torrente litare
 Apparrat interitu Belgica mœsta tuo:
 Perpetuumque oculo stillanti projicit imbrem,
 Largus ut Hybernâ qui fluit amnis aquâ;
 Defectis lacrymis, dum tergere lumina credit,
 Cæca suum sentit se periisse oculum.

Zie *Hist. Episc. Antv.* pag. 69.

(a.) Deze *poëmata* bevatten: pag 3, eene *Elegie* bij manier van *opdragt* aan Paus PIUS V. — pag. 5, *hijmnorum de partu Virginis lib. 3*, pag 51. *hijmnorum de Puero Jesu lib. unus.* — pag. 76. *hijmnus Divo Stephano dictus.* — pag. 79. *Divo Joanni Apostolo et Evangelistæ.* — pag 84. *In Natalem Christi Eligia.* — pag. 92. *Virgini Matri Lauretana votum.* — pag. 97. *De Christo in cruce pendente Eligia.* — pag. 106. *de cruento D. N. Jesu Christi Sacrificio, ad Gerar-*

CANUS. Antv. G. Plant. 1580, waaraan hij een voorrede toevoegde, met eene Apologie van dien schrijver tegen JOS. SCALIGER. — 4. C. SUTTONII TRANQUILLI XII *Caesares cum* L. TORRENTII, *commentario*. Antv. id. 1578. 8°. item 4°. 1592. — 5°. Q. HORATIUS FLACCUS *cum erudito* LÆV. TORRENTII *commentario*. Item PETRI NANNII ALCMARIANI *in artem poëticam* Antv. I. Mor. 1608. groot 4°, waarin men de afbeelding van TORRENTIUS aantreft... — 6°. SWERTIUS meldt, dat TORRENTIUS eenige leerredenen van den H. *Chrysostomus* in 't. latijn heeft vërtaald. — Eindelijk 7°, heeft hij een schrift opgesteld, waarin hij rekenschap geeft van de onderhandeling, die hij te vergeefs te *Keulen* had begonnen, ten einde de beroemde *pacificatie*, in die stad in 1584 gesloten, te doen wijzigen.

Hij heeft 24,000 gulden, een deel van zijne goederen en nog inzonderheid zijne uitgelezene Bibliotheek of boekerij die, als men vermeent, op dertig duizend gulden was geschat, bij uitersten wil nagelaten aan de paters der Societeit *Jesus* te *Leuven*, welke hij zoodanig begiftigde, dat hij teregt de stichter van dat Kollegie, genoemd wordt; zelfs heeft deze Kerkvoogd in zijn leven zeer geijverd, opdat deze Societeit eene nieuwe school der Wijsbegeerte of een vijfde pædagogie zou verkrijgen, gelijk blijkt uit zijne brieven,

dum (Van Groesbeek) *Episc. Leodiensem* lib. 4. — pag. 207. *de bello Turcico ad. M. Ant. Bobbam, S. R. E. Cardinalem*. — pag. 223. *Odarum ad amicos* lib. 2. — pag. 289 *de Joanne Austriaco liber singularis*. — Eene tweede uitgaaf van dit werk is vermeerderd met een vijfde boek, *over de offerande van het H. Kruis*, — *over het leven van den H. PAULUS*, — twee lofdichten: een op den hertog van *Parma* en een op BALTHASAR GERAED, die den prins van *Oranje* doodde. VALERIUS ANDREAS zegt dat men TORRENTIUS den *snaarpeelder en den prins der Christelijke lier* noemt; zoodanig muntte hij in den lierzaug uit. Daarenboven heeft hij bij zijne erfgenamen nog andere handschriften voor de kerk, het gemeene-best en de geleerdheid achtergelaten. (Zie D. PAQUOT als boven pag. 132 en 133. *FOPFENS Bibliotheca Belg.* pag. 793.) Terwijl hij te *Rome* onder de geleerde mannen verkeerde, heeft hij met veel moeite oude munten, afbeeldingen, teekeningen, zegels en boeken, die met de pen vervaardigd waren, verzameld. die hem veel dienst deden om de geschiedenis op te helderen. (*Hist. Episc. Antv.* pag. 67.)

in het jaar 1595 aan den Rector en de Universiteit geschreven. (a.) Na den dood van TORRENTIUS bleef de zetel van *Antwerpen* bijna drie jaren open: trouwens in het jaar 1597 werd zijn opvolger eerst benoemd en in het volgende jaar gewijd. Het blijkt niet, wat deze benoeming zoo zeer vertraagd heeft; — tenzij daaraan in den weg stond de zaak der scheiding des Bisdoms van de Abtdij van *St Bernard*, welke na het overlijden van TORRENTIUS weer ernstig begon behandeld te worden. — Men had het gedacht van eene scheiding in het hoofd gekregen en deze begonnen, zoodat de Bisschop eenige goederen, inkomsten en hoeven zoude hebben, en het overige aan het klooster zou blijven: dan na dat lang daarover gehandeld is geweest, is eindelijk niets afgehandeld.

De zaak kwam ten laatste zoo verre, dat men voorstelde het klooster te verwereldlijken, en te dien einde boden de Kanoniken van de Kathedraal hun de *St. Jacobs-Kerk* aan, om in dezelve, bij het te niet gaan van het klooster, een kapittel op te rigten, en de monniken in kanoniken te veranderen. Dan de Bernardinen, hunne geloften gedachtig, hebben dit aanbod van de hand gewezen (b.) Zóó bleef die zaak voor dezen keer onafgedaan.

De zaken van het Bisdom zijn middelerwijl waargenomen door de daartoe benoemde Vikarissen CAROLUS MASIUS, deken van *Antwerpen*, later Bisschop van *Iperen* en SIJLVESTER PARDO, die te voren ook deze dienst had verrigt. (c.)

3e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

GUILLIELMUS DE BERGHES.

Na een openstaan des zetels gedurende bijna drie jaren, als gezegd is, is deze vervuld door den derden Bisschop GUILLIEL-

(a.) VALERIUS ANDREAS *in fastis Academ.* pag. 378. De brief der begiftiging en stichting van het Kollegie der Jesuiten was geteekend den 1. Februarij 1595.

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 47.

(c.) DE RAM als voren, pag. 42—43.

MUS VAN BERGHEN of DE BERGHES, die in het jaar 1551 te *Antwerpen* werd geboren uit eene oude en onder de Brabanders zeer doorluchtige familie der Baronnen en Graven van *Grimbergen*.

Zijn vader was FERRICUS VAN GLIJMES, Baron van *Bergen, Grimbergen* enz., en zijne moeder ANNA STERK, vrouwe van *Bucquoj, Wijnegem, Staebroek, Lichtaert* enz. Hij had zijne jonge jaren doorgebracht met zich toe te leggen op de Godgeleerde en regtsgeleerde studien, gedeeltelijk te *Leuven*, gedeeltelijk te *Dole* in *Bourgondie*, — te *Padua*, — te *Bologne* en wijders te *Rome*, waar hij voor de lessenaars der wijsheid met den leeraarslauwer in beide regten werd bekroond. — De Paus GREGORIUS XIII ver eerde hem met de waardigheid van *Huisprelaat* aan zijn hof, en in het jaar 1578 zond hij hem naar de *Nederlanden*, om den Kardinaalshoed aan GERARDUS VAN GROESBEEK, Bisschop en Prins van *Luik* over te brengen. Kort daarna verkreeg hij van dezen kerkvoogd eene prebende in de zeer vermaarde Kathedrale kerk van *Luik*; hij werd van denzelven steeds met groote eer bejegend en tot onderscheidene gezantschappen gebruikt. Onder anderen heeft hij elf maanden lang als gezant gediend bij ALEXANDER FERNESIUS toen deze met de gewigtige belegering van *Antwerpen* zich bezig hield. Vandaar teruggekeerd, werd hij met algemeene stemmen der kanoniken, in het jaar 1584, tot deken van de *St. Lambertus-kerk* te *Luik* gekozen, en in het jaar 1597 door den zeer doorluchtigen Prins ALBERTUS VAN OOSTENRIJK, bevelhebber der *Nederlanden* benoemd, om de kerk van *Antwerpen* te besturen. (a.)

Eerst het volgende jaar den 29 Maart is de 3^e. Bisschop van *Antwerpen* gewijd geworden. Teregt merkt DIERCXSENS (*Antv...* t. 6, pag. 302.) hier op, dat het Bisdóm nu 40 jaren opgerigt was, en echter tot hiertoe de bisschoppelijke zetel slechts door twee bisschoppen, en dat nog maar gedurende 13 jaren is vervuld ge-

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 70 en 71 en DIERCXSENS als voren, t. 6, pag. 299.

weest — om de Nederlandsche beroerten, zegt hij, en laat er dadelijk op volgen, dat de monniken van *St. Bernard* weêr op nieuw beproefden, om zich van het Bisdom te ontdoen, zoo als wij fluks zien zullen.

De nieuwe Bisschop GUILIELMUS VAN BERGHEN werd intusschen in zijne Kathedrale kerk te *Antwerpen* met groote plegtigheid gewijd, door MATHIAS VAN DEN HOVE of HOVIUS Aartsbisschop van *Mechelen*, die daarin werd bijgestaan door PETRUS DAMANT, Bisschop van *Gent* en GIJSBERTUS MASIUS, Bisschop van 's *Bosch*. (a.)

Naauwelijks had de nieuwe Kerkvoogd, volgens de voorschriften bezit genomen van de Abdij van *St. Bernard*, of derzelver Religieusen werden, zoo het schijnt, gevoelig; althans zij begonnen onder dezen Bisschop andermaal te beproeven om de Abtdij van de bisschoppelijke tafel afgescheiden te krijgen. En dewijl zij tot dusverre in deze landen alles te vergeefs beproefd hadden, verhoopten zij dit langs *Rome* te verkrijgen. Te dien einde zonden zij in dat jaar 1598 eenige zaakgelasten uit hun midden derwaarts die hun best zouden doen om door den Paus de zaak ten uitvoer te brengen. Maar ook deze zending heeft den gewenschten uitslag niet bekomen, en de Abtdij bleef nog 50 jaren daarna met het Bisdom vereenigd.

Onder het bestuur van dezen kerkvoogd heeft het kapittel van *Antwerpen* den 19 Junij 1598 het *Romeinsch Getijboek* (*brevarium Romanum*) aangenomen en beginnen te gebruiken, terwijl het zijn bijzonder getijboek hetwelk tot alsdan voor de kerk van *Antwerpen* in gebruik was geweest, voor altijd afschafte. Daar men echter gewoon was vele *heiligen* te vieren, van welken in het Romeinsch getijboek geen gewag wordt gemaakt, namelijk vele heiligen, die in ons vaderland waren geboren of door het verkondigen van het geloof of hun heilig leven, het Land hadden verlicht; zoo is raadzaam geoordeeld, eenige *officia* van zoodanige heiligen uit het oude

(a.) *Hist. Ibid.* en DIERCXSENS als voren, ib. 302.

eigene getijboek aan te houden en deze in te rigten en te wijzigen naar den maatstaf van het Romeinsch getijboek: dit gebeurde; en het zijn deze, welke wij nog de „*Officia diocesana*” noemen.

Gelijk de kerk van *Antwerpen* een eigen getijboek had, zoo is er niet aan te twifelen, of zij had ook een eigen *Misboek* (*Missale*), opdat aldus de Missen met het officie in verband zouden staan. Hierom lijdt het geen twijfel, of het kapittel heeft ook het *Romeinsch Misboek* (*Missale Romanum*) te zelfder tijd aangenomen en ingevoerd. (a.) De Bisschop heeft zeer zeker zijne toestemming daartoe verleend, want zonder dezelve kon deze aanneming en in gebruik stelling geen plaats hebben (b.)

De Religieuzen van *St. Bernard*, ziende dat zij ook te vergeefs door hunne afgevaardigen te *Rome* de gewenschte scheiding hadden trachten te erlangen, als boven gezegd is, drongen in het jaar 1600 sterker daarop aan bij den Bisschop, van wien zij eindelijk in dat jaar de toestemming verkregen als mede van het Kathedraal kapittel, en er werd eene overeenkomst getroffen wegens de scheiding, de verdeling der goederen en altijddurende bezetting voor het Bisdom. De Souvereine vorsten der *Nederlanden* keurden deze ontbinding der vereeniging en de aanwijzing der inkomsten wel goed; doch zij waren van gevoelen, dat eene volledige scheiding te dezen tijde niet betamelijk was, daar het geheele klooster nog in puinen lag. Zoo bleef deze aangelegenheid nog vele jaren onafgehandeld. (c.)

(a.) Waarom men 30 jaren heeft uitgesteld, om tot gezegde aanneming over te gaan, moet men toeschrijven aan de troebels, waarvan *Antwerpen* het tooneel is geweest: het blijkt immers, dat het kapittel sedert lang het voornemen daartoe had opgevat. De Bul van den Paus, wegens het aannemen van het *Breviarium Romanum* was gegeven den 8 Julij 1568, en is kort daarna in de *Nederlanden* afgekondigd: eene dergelijke Bul, wegens het aannemen van het verbeterd *Missale Romanum*, gaf hij uit twee jaren later, dat is in 1570. Men vindt dezelve vooraan in genoemde boeken. (DIERCKSENS als voren. t. 6, pag. 324, 325 en 330.)

(b.) DIERCKSENS... ib. pag. 324.

(c.) ib. ib. pag. 343.

Bij het daarstellen van het Bisdom van *Antwerpen* was vastgesteld dat de Bisschop eenen Aartsdiaken, eenen Aartspriester; en eenen Penitencier zou hebben, zoodat de drie eerst open vallende kanoniksdijen zouden dienen voor hen, die deze waardigheden zouden bekleeden. Dit heeft wel zijne uitwerking gehad, doch men was het niet eens wegens de verheffing van deze ambten tot waardigheden, die den voorrang zouden hebben in het kapittel en op het koor. Het kapittel verzette zich daartegen en toen de Bisschop tot Aartspriester had benoemd REINERUS VAN BRAKEL en tot Penitencier PETRUS VAN SANTFORT, moesten de kerkvoogd en de nieuw-benoemden eene verklaring afleggen, dat zij hierdoor niet wilden te kort doen aan de regten van het kapittel, eer de Deken en de kanoniken deze ambten als waardigheden wilden erkennen en aannemen. Deze verklaring is gegeven en het kapittel heeft hen aanvaard. Van dan af bestonden er vijf waardigheden in het kapittel van *Antwerpen*, teweten: het Dekenschap, het Aartsdiakenaat, de Cantorij, het Aartspriesterschap, en de Penitenciarij; het Penningmeester- en Schoolasterschap die elders als waardigheden werden beschouwd, zijn in dit kapittel loutere ambten geweest. (a.)

Nadat deze Kerkvoogd, met grooten lof drie jaren het bestuur over deze kerk had uitgeoefend, en met woorden en voorbeelden de hem toevertrouwde kudde had gesticht, werd hij in het jaar 1601 benoemd tot Aartsbisschop van *Kamerijk*, en stierf aldaar acht jaren later dat is den 25 April 1609. Hij liet bij zijn sterven eene mildadige jaarlijksche gedachtenis na uit de achterstallige schulden, die hem toebehoorden (ongetwijfeld zoo van het kapittel als van de Abtdij, zegt DIERCXSENS ib. 350), namelijk een jaargetijde in de Kathedrale-kerk en een in de Abtdij van *St. Bernard*, voor elk van welke jaarlijks 50 gulden waren aangewezen, zooals zijne eenige en algemeene erfgenaam JACOBUS VAN BERGEN,

(a.) DIERCXSENS... ib. pag. 346—349.

Baron van *Grimbergen* enz. in den stichtingsbrief het uitdrukt. (a.)

Daar het Bisdom van *Antwerpen* door de verplaatsing van GUILIELMUS VAN BERGEN open stond, hebben de Prins en Prinses der *Nederlanden*, ALBERTUS, en ISABELLA, voor dit Bisdom in 1602, JOANNES MIRÆUS benoemd.

Intusschen werd het Bisdom wederom bestuurd door den Kapittel-Vikaris SIJLVESTER PARDO.

4e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

JOANNES MIRÆUS.

JOANNES MIRÆUS, anders LE MIRE genoemd, was herkomstig uit eene oude burger-familie van en te *Kamerijk*: zijn vader was HUMBERTUS, een koopman, en zijne moeder MARIA CEULENS. Hij werd den 6 Januarij 1560 te *Brussel* geboren. In zijne jeugd studeerde hij te *Leuven* op de wijsbegeerte (van *Aristoteles*, zegt de *Hist. Episc. Antv.* p. 72.), in de pedagogie het *Castrum*; dan, omdat de studie aldaar door de gedurige oorlogsbewegingen verstoord werd, trok hij naar *Douaij*, en in 1579 behaalde hij de tweede plaats in de bevordering der wetenschappen. Later in de heilige wetenschappen onderwezen, werd hij in 1587 Subregent van het *koninklijk kollegie*. Hij leeraarde de grieksche taal en de redeneerkunde, en in het volgende jaar den 2 Augustus verkreeg hij den graad van *Licentiaat* in de godgeleerdheid. Van *Douaij* teruggeroepen, bedankte hij voor het dekenaat van *Roth-*

(a.) VERSTOLKT in zijne *Cœnobiographia loci St. Bernardi* deelt dezen brief van den erfgenaam des Bisschops mede, gegeven den 5 Augustus 1609; hij was geteekend JACOBUS VAN BERGEN. (Zie SANDERUS *chorogr. Brab.* t. 1, pag. 483.) — Dit jaargetij werd op het einde der vorige eeuw in de kerk van *Antwerpen* nog gezongen met de *vigilien* voor de overledenen.

De zinspreuk van dezen bisschop was: *Memento aternitas. In een oogenblik de eeuwigheid.*

nake, stond de kanoniksdij van *Namen* vrijwillig af en aanvaarde de pastorij der *St. Jacobs*-kerk op den *Kouwenberg* te *Brussel*.

Daarna werd hij den 28 Augustus 1592 kanonik van de kollegiale-kerk van *St. Gudula*. In het jaar 1602 werd MIRÆUS, tegen zijnen dank en zonder eerezuchtige najaging, alleenlijk om zijne deugden en de aanbeveling van MATHIAS HOVIUS, Aartsbisschop van *Mechelen*, door ALBERTUS en ISABELLA, tot de waardigheid van Bisschop van *Antwerpen* benoemd bij eenen brief, gegeven te *Gent* in de maand *Julij*. (a.) Ongeveer twee jaren verliepen na zijne benoeming, voor dat hij tot Bisschop werd gewijd. Intuschen was hij naauwelijks benoemd of de Aartsbisschop M. HOVIUS zond hem naar *Scherpenheuvel*, waar het beeld van *O. L. Vrouw* toen ter tijd buitengewoon door wonderen vermaard werd, ten einde aldaar de wonderen door de medewerking der *Moeder Gods* geschied, te leeren kennen en te onderzoeken. Hij heeft na gedaan onderzoek, de mirakelen zoo bewezen bevonden en de vereering zoo redelijk, dat men aanstonds eene *Kapel* begon te bouwen, welke twee jaren daarna voltrokken zijnde, door den voornoemden Doorluchtigen HOVIUS aan de *H. Maagd* werd toegewijd. (b.)

De pest kwam over het land, en gelijk zij in het vorige jaar zeer vele slagtoffers had gemaakt, vooral in *Amsterdam* en in

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 72 en 73 en DIERCXSENS... ib. pag. 351 en 352. Hij zocht de aangebodene benoeming op alle manieren te ontvlugten. De Aartsher-togen drongen er op aan, de Aartsbisschop van *Mechelen* en de Apostelĳke Nuntius OCTAVIUS FRANGIPANI vermaanden en praamden hem; hij bleef echter bijna twee jaren zich bedenken, hij legde zijne bedenking in den schoot van de *H. Maagd MARIA* en toen hij zich als van den hemel daartoe op zekere wijze aangedreven gevoelde, heeft hij eindelijk den bisschoppelĳken last op zich genomen. (J. DELRIO in de lijk-oratie op MIRÆUS, gedrukt te *Antw.* 1611, in 12^e.)

(b.) De schrijver van de *Hist. Episc. Antv.* pag. 73, zegt, dat MIRÆUS deze mi-rakelen in een publiek schrift heeft uitgegeven; doch FOPPENS (*Bibliot. Belg.* pag. 694) zegt, dat hij die in geschrift had opgeteekend en voor de drukpers had be-stemd, waaruit LIPSIVS, volgens eigene bekentenis, naderhand het zijne heeft getrok-ken en PHILIPPUS NEUMAN bijna woordelĳk in de moedertaal het zijne heeft vertaald. (DIERCXSENS... ib. pag. 352.)

Londen, zoo begon die besmetting ook *Antwerpen* in 1603 te ontvolken. En dewijl de natuurlijke middelen niet schenen te baten, zoo namen de burgers hunne toevlugt tot den bijstand van de *H. Maria*, patrones der stad; en op het vernemen, dat de *H. Maagd Maria* nieuwelings te *Scherpenheuvel* door hulpverleenende gunsten vermaard was geworden, deden zij terstond aan Haar eene belofte en zonden twee zilveren, kunstiglijk bewerkte, kandelaars als eene gift derwaarts. (a.)

De benoeming van J. MIRÆUS was middelerwijl door den Paus CLEMENS VIII bevestigd, aan de voorschriften was voldaan, en hij werd eindelijk den 30 Mei, invallende op den zondag der H. Drievuldigheid, te *Antwerpen* in de Kathedrale-kerk, Bisschop gewijd door MATHIAS HOVIUS, Aartsbisschop van *Mechelen*, met behulp van PETRUS DAMANT, Bisschop van *Gent* en FRANCISCUS BUISERET Bisschop van *Namcu*, terwijl daarbij ook tegenwoordig was FRANCISCUS RIBEIRA, religieus der orde van de minderbroeders, Bisschop van *Leighlin* in *Ierland*, die balling om het Katholijk geloof, in het konvent zijner orde te dezer stede zijn verblijf hield. Daar op gezegden zondag van de H. Drievuldigheid jaarlijks eene algemeene processie van het *H. Præputium* uit de kathedraal optrok, zoo kan men veilig veronderstellen, dat al deze Bisschoppen na afloop der plegtige wijding, de zelve met hunne tegenwoordigheid hebben vereerd. (b.)

Toen deze Kerkvoogd met den Mijter werd versierd, zijn tot zijnen lof, niet met ijdele voorspelling de volgende versen gemaakt geworden, met eene zinspeling op zijnen naam MIRÆUS (*Le Mire, de wondere*) en dien der drie voorgangers, SONNIUS, TORRENTIUS, A. BERGIS, (*de Zon, de Beek, de Berg*):

(a.) Op deze kandelaars was het jaarschrift gegrift met deze woorden:

SUSCIPE SANCTA PARENS EX VOTO ANTVRPLA MUNUS,

QUOD DAT, NEU PESTIS CRESCAT ACERBA LUES.

Zie deswegens A. WICHMANS *Brab. Mar.* pag. 350.

(b. DIERCXSENS... ib. pag. 356.

Sol tenebris, *Torrens* sitiendi erat, atque humili *Mons*:

Sed *Torrens*, *Sol*, *Mons*, hinc abiêre diu.

Quid facies? Quid habebis egens Antverpia? Mira.

Plurima promittit mira *Miræus* enim.

Et quod *sol* fuerat, quod *Mons*, quod denique *Torrens*.

Unicus hic, nec res mira, Miræus erit. (a)

Deze Kerkvoogd vond de Diocese ellendiglijk verwoest door oorlogen, door oproeren en ketterijen, en vele parochiekerken beroofd van herders, zoodanig dat in sommige streken één herder zeven parochiën bediende. (b.) En wat wonder? De diocese was immers altijd, zelfs nadat de stad *Antwerpen* onder het wettig gezag was teruggebracht, de grensscheiding geweest, blootgesteld aan de invallen en verwoestingen van de krijgsmannen der vereenigde Provinciën; ja ook omtrent dezen tijd, ommiddeljk vóór de wijding, doorkruisten de oproerige troepen van den Aartshertog wijd en zijd Brabant en verwoestten te vuur en te zwaard, vele vlekken en dorpen, die het afgeperste geld niet gereedelijk wilden betalen. Wes halve de Bisschop, als een ware herder, alle zorg aanwendde, om het hem toevertrouwde volk zijne hulp te verleenen. Hij voorzag in de behoefte zoo veel hij vermogt: vooreerst zorgde hij, dat er zondagscholen werden opgericht, waarin de kinderen deugdelijk onder-

(a.) Ik geef hier vrij vertaald in het Hollandsch dit vers terug:

De *Zon* was voor de duisternis,
 De *Beek* voor 't dorstig harte,
 De *Berg* voor hem, die needrig is:
 Maar *Zon* en *Beek* en *Berg* — wat smarte! —
 Zijn lang verdwenen. — Ach! wat vangt gij aan?
 Wat zult ge *Antwerpen!* hebben nu voortaan?
 Wat? — *Wonderen*. — Want hij, *Le Miré*,
 Beloofd veel wonderen bij 't ijvervol bestieren:
 En wat de *Zon* en *Beek* en *Berg* hier eenmaal waren,
 Dat zal *Miræus* thans in zich alléén vergären:

(Zie *Hist. Episc. Antv.* pag. 75.)

(b.) Zie den schrijver van de *Chorogr. Abb. S. Bernardi* bij SANDERUS t. 1, pag. 469

wezen zouden worden; en daar de Jesuiten schier alleen de gewijde talen leeraarden, omdat de parochiescholen vervallen waren, daarom heeft hij ook de Predikheeren en de Augustijnen daartoe gebezigd en hen scholen doen openen, om alzoo de jongelingen tot de Kerkelijke bedieningen op te leiden en voor te bereiden. Tot dat zelfde einde heeft hij, hetgeen tot hiertoe om de beroerten geen plaats had kunnen hebben, eene geestelijke kweekschool (*Seminarium Theologorum*) daargesteld; middelerwijl zocht hij alom geestelijken, die de parochiekerken zouden bedienen. Hij was de eerste die op zijne aanvraag vrijgeleê-brieven van den vijand verkreeg, waardoor hij veilig zijn Bisdom kon bezoeken, en waarvan hij dan ook vlijtig gebruik maakte. (a.) Hoe ver hij mogt komen, blijkt niet; dan nadat een wapenstilstand tusschen den Aartshertog en de Vereenigde Provinciën was gesloten, heeft hij het grootste deel van zijn Bisdom in de voormalige Baronij van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom* bezocht, hetwelk voor als nog door niet eenen zijner voorzaten was gedaan: hij heeft aan verscheidene duizende menschen het H. Sacrament des Vormsels toegediend, en ook de kerk van *Hoogstraten* bezocht en herwijd.

Door de achting waarin hij bij de Prinsen stond, heeft hij de katholijken, die schatplichtig waren aan de regering der Ver. Prov., van vele plagerijen der ketters bevrijd (b.): hij heeft niet gerust, voor dat er werd beloofd, dat, buiten de bemuurde steden, in alle plattelandsche streken van *Braband*, tot dusverre daaraan onderhoorig en alzoo in geheel het Bisdom van *Antwerpen*, omtrent de eeredienst niets door het bestand zoude vernieuwd of veranderd worden; maar dat alleenlijk de uitoefening der ware gods-

(a.) Zoo meldt ons die zelfde schrijver bij SANDERUS... *ibid.* Het is echter twijfelachtig of hij dat verlot ook van de Vereenigde Provinciën heeft verkregen; althans dat hij die bezoeking niet heeft volbragt, blijkt uit de Sijnodale kerkvergadering van het jaar 1610, *titel 24*, waarin gezegd wordt dat sedert 35 jaren niet eene Bisschop de dorps-kerken had bezocht. (Zie DIERCKSENS... t. 7, pag. 56.)

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 74.

dienst zou aangehouden worden (a.); de volbrenging van welke belofte hij daarna met veel geld heeft verkregen. Hij had ook eene vlijtige zorg voor het klooster, welks Abt hij was, zoo wat de regeltucht als wat het bestuur der tijdelijke goederen aanbelangde.

Tijdens het bestuur van dezen kerkvoogd, hebben de kloosterlingen van *St. Bernard* bij de doorluchtige Landvorsten sterk aangedrongen op de afscheiding der Abtdij van de bisschoppelijke tafel; doch wederom zonder iets uit te werken. Echter heeft de Hoogwaardige Bisschop met de Religieusen eene overeenkomst getroffen wegens de jaarlijksche inkomsten door het klooster aan hem te betalen. (b.)

De Bisschop MIRÆUS had van in het begin zijns bestuurs tot Secretaris den beroemden FRANC. ZIJPÆUS en tot geheimschrijver zijnen neef AUTOBERTUS MIRÆUS, — die sedert het jaar 1598, uit kracht van eene benoeming van *Lewven*, eene kanoniksdij in de kathedrale kerk van *Antwerpen* had verkregen, en die later deken van dit kapittel, en door zijne schriften zeer beroemd werd, — en gebruikte hem in gewigtige aangelegenheden. (c.)

Vele parochien waren, als gezegd is, beroofd van hare herders door den druk der tijden; hierom was de voorname zorg des Bisschops om elk dezer van eenen Pastoor te voorzien; en daar hij geen genoegzaam getal wereldlijke priesters ter zijner beschikking had, (d.) noch van elders kon verkrijgen; heeft hij zijne toevlugt moeten nemen tot de Religieusen, opdat deze de herder-

(a.) SANDERUS als voren t. 7, pag. 469.

(b.) In den beginne was hij met 4,000 en daarna een zeker tal jaren met 5,000 gulden te vreden; dit tijdvak geëindigd zijnde heeft hij iets meer geeischt, omdat ook hunne inkomsten door het bestand waren aangegroeid. (Zie SANDERUS als voren t. 1, pag. 483, en 469)

(c.) Zie wegens dezen AUTOBERTUS MIRÆUS verder onder de dekens van het kapittel.

(d.) Er waren weinige wereldlijke priesters, zoo omdat er geene scholen meer waren, in welke de jongelingen tot den geestelijken staat werden voorbereid, — als omdat de ouders het niet geraadzaam oordeelden, hunne zonen te dien einde naar de hooge scholen te zenden.

lijke bedieningen zouden waarnemen: hij heeft de Abten verzocht, hem eenige priesters uit hun midden te bezorgen, hetwelk zij volgaarne deden, inzonderheid die van *Premonstreat*, van welken er zoo velen te dier tijd zijn toegezonden, dat in de helft des Bisdoms door hen het herdersambt werd uitgeoefend. (a.)

Ten einde voor de toekomst hierin te voorzien, heeft de kerkvoogd in vele plaatsen scholen geopend, in welke de gewijde talen geleeraard werden, die zoo bijzonder noodig zijn voor de godgeleerde studie. Daarenboven stichtte hij in het jaar 1605 het Bisschoppelijk *Seminarie* voor de Studenten der godgeleerdheid.

Reeds 35 jaren geleden was in de Provinciale Kerkvergadering van *Mechelen*, gehouden in 1570, bepaald, dat volgens het Concilie van *Trente* in elke diocese een dergelijk *Seminarie* zou opgerigt worden, en was de tijd daartoe vastgesteld. Edoch hier heeft men deze bepaling niet kunnen ten uitvoer brengen om de gedurige beroeringen en de boosaardigheid der tijden. Intusschen heeft MIRÆUS, terwijl de noodzakelijkheid gedurig grooter werd, alle moeijelijkheid overwonnen, en een *Seminarie* opgerigt, waartoe van tijd tot tijd bereids eenige fundatien waren gemaakt. Hij verkreeg het huis, tegenover het bisschoppelijk Paleis, op den anderen hoek van de *Bernaardstraat* en rigtte hetzelfde daartoe in. (b.) Hij benoemde tot eersten President LAURENTIUS BEIJERLINCK eenen Antwerpenaar, licentiaat in de godgeleerdheid. (c.)

In bovengemelde Provinciale Kerkvergadering was mede vastgesteld, dat de Bisschoppen, ten einde aan het dekreet van het Concilie van *Trente* te voldoen, zouden zorgen voor de oprigting van zondags-scholen voor hen, die de dagelijksche scholen niet

(a.) DIERCXSENS als voren t. 6, pag. 361.

(b.) Dat gebouw is tegenwoordig het vermaard logement, onder het uithangbord *Hotel de saint Antoine*, thans het vermaardste der gansche stad.

(c.) Hij was zoon van ADRIANUS BEIJERLINCK, rijken Apotheker dezer stad, die te *Bergen-op-Zoom* was geboren, en van CATHARINA VAN EIJCK. Zie nader onder de Presidenten van het *Seminarie*

konden bijwonen om hun ambacht of andere huisselijke bezigheden.

De inrigting van dergelijke scholen in deze stad *Antwerpen* wordt aan den Bisschop MIRÆUS toegeschreven. En deze inrigting heeft tot het laatste der vorige eeuw voortgeduurd in vele kapellen, in welke op Zon- en feestdagen op zekere uren onderwijs werd gegeven niet slechts in de beginselen der christelijke leerling, maar ook ommet in het lezen en schrijven door Schoolmeesters daartoe bestemd. (a.)

Den 25 Junij 1604 gaf hij aan MATHIAS VAN DER GOES, Pastoor te *Meer* en deken der christenheid van *Breda*, de magt, om de onteerde kerken van dat Dekenaat te herwijden. Den 29 dier maand werd JOANNES DELRIO als algemeene Vikaris aangesteld tijdens de afwezigheid des Bisschops; en den 30 werden HEIJLEWEGH, kanonik der Kathedrale kerk, benoemd als verdediger der Bisschoppelijke regten in het distrikt van *Breda*, — en de kanonik STEENBORCH voor het distrikt van *Bergen-op-Zoom*; terwijl voor het distrikt van *Lier* de kanonik GOSWINUS GATZON en voordat van *Herenthals* de kanonik LUCAS waren aangesteld.

In het begin van 1605 gaf hij onderscheidene bevelschriften uit wegens: het voorzeggē eeniger gebeden in de dorpen voor en nà het Sermoon, — den eed der vroedvrouwen, — de schoolmeesters — en het onderhouden van datgene, wat de Sijnode van *Antwerpen* van den jare 1576 aangaande de goddelijke dienst voorschreef. Hij beval mede, dat allen, om de eenvormigheid in het prediken en zingen van het Evangelie op de Zondagen, daarin zouden volgen het gebruik der romeinsche orde. (*Registr. actorum*. B. pag. 40 folio verso.)

Pay. 49 *ibid.* den 10 December vindt men eene: „*Ordonnantie van Jo. Miræus voor 't cloister van Ter Nonnen, of Ste Margrietendael*“. — In het jaar 1608 heeft de Kerkvoogd er eenige punten

(a.) DIERCKSENS als voren. pag. 366.

bijgevoegd. (pag. 62.) In datzelfde jaar gaf hij eene ordonnantie uit voor het gasthuis van *Antwerpen* (*ibid.* pag. 63)

In 1606 zijn er onder JOANNES MIRÆUS, vergaderingen der Pastoors gehouden, in het distrikt van *Lier* den 13 Junij en in dat van *Herenthals* den 18 Julij. Men vindt de verrigtingen dezer bijeenkomsten in het *Registr. B.* pag. 54—55 fol. vers; zij bestaan uit 30 artikelen. Op het einde van het jaar 1606 verordende de Bisschop datgene, wat het ambt des Aartsdiakens aangaat. (*Ibid.* pag. 61.)

Den 10 October verbood DECIUS CARAFFA, Aartsbisschop van *Damascus*, Apostelrijk Nuntius van *Nederland*, op verzoek van MIRÆUS, aan de monniken van Cistercië, de visitatie des kloosters van *St. Bernard*. En omtrent dien tijd hebben de monniken van genoemd klooster wederom te vergeefs bij de Belgische Prinsen aangedrongen op de afscheiding der Abtdij's tafel van het Bisdom. (vergelijk *Diercxsens*, t. 6, pag. 358.)

In 1607 den 6 Augustus heeft de Kerkvoogd een Vicariaat opgericht en zamengesteld, om met hetzelfde over de gewigtigste zaken te beraadslagen en de medegedeelde werkzaamheden, zooals zij het heilzaamst geoordeeld werden, ten uitvoer te brengen.

Tot dit Vicariaat heeft hij verkozen JOANNES DELRIO, Deken van het Cathedraal kapittel, — REIJNERUS VAN BRAKEL, Aartsdiaken, — AUBERTUS MIRÆUS, Zegelbewaarder en Schoolaster, — JOANNES GEVAERTS, Licentiaat in beide regten, kanonik; tot Secretaris van dezen raad FRANCISCUS ZIJPÆUS, kanonik, zijnen Secretaris. Hij bestemde eene plaats in zijn bisschoppelijk paleis, waar elke week des vrijdags de vergadering van dit Vicariaat zou plaats hebben, en stelde vast, in het begin van iedere bijeenkomst te herhalen, wat in de vorige was besloten, om te zien of dit ten uitvoer was gebragt. — (*Synod. Belg.* t. 3, p. XXXIII.)

In 1607 den 20 December verschenen eenige: *„Ordonnantien en statuten van den Heere deken en Capittel van Antwerpen, raekende de goddelijke diensten, distributie voor de choor, het officie van den pastoor en andere dienaers der parochiale kerke*

dezer stad; met confirmatie van MIRÆUS (Dit vindt men in de: „*Miscell. Belg. VERDUSSEN*” t. 8, pag. 14.)

MIRÆUS had aan den Paus een verslag van den staat des Bisdoms van *Antwerpen* opgezonden; en de kardinaal BELLARMINUS prees hem deswegens in eenen brief van den 28 Jan. 1608, hij roemde zijn ijver voor zijne kudde, en beloofde hem raad en hulp, alsmede aan DIONISIUS CHRISTOFFELS, die toen te *Rome* was ter verkrijging der bevestiging der derde provinciale kerkvergadering. (*Registr. B. pag. 71 fol. vers. en Synod. Belg. t. 1, pag. 344.*)

Toen de *Nederlanden*, door het op den 13 April 1607 gesloten bestand, of eene wapenschorsing van acht maanden eenigzins rustig en de wegen vrij waren, besloot de Aartsbisschop MATHIAS HOVIUS dadelijk eene nieuwe Provinciale Kerkvergadering te *Mechelen* te beleggen; iets, wat om den druk der tijden en de verdrukkingen der kettters sedert lang niet had kunnen plaats hebben, zoo als de Aartsbisschop zich uitdrukt in zijnen oproepingsbrief, die den laatsten Februarij van gezegd jaar was uitgevaardigd. (a.) Deze derde Prov. vergadering begon den 26 Junij en werd den 20 Julij gesloten. De Aartsbisschop stelde in eene onderhoudende redevoering tot de geheele geestelijkheid den bedrukkelijken staat van het Vaderland voor oogen, en zeide, dat al die rampen ongetwijfeld eene straf waren der bedrevene zonden. In deze Kerk-

(a.) Den 7 Mei zond MIRÆUS eenen oproepingsbrief aan het kapittel van *Lier*. (Men vindt dezen brief, uit het origineel overgenomen, in het *Synod. Belg. t. 1, pag. 242.*) Dat hij, zoo wel als de andere Bisschoppen, meer dergelijke brieven heeft geschreven, blijkt onder anderen, uit de procuratie, die het kapittel van *Breda*, aan zijne afgevaardigden gaf. (*Synod. ib.*) Hij werd met nog eenigen benoemd, om de procuratie-brieven te onderzoeken (*synops. monum. t. 1, pag. 239.*) Hij was standvastig tegenwoordig in de vergadering, en zond den 26 Augustus aan den Aartsbisschop eene procuratie met eenen brief, tot verkrijging der bekrachtiging van deze vergadering, als ook van die van 1570. (*Syn. Belg. t. 1 pag. 347.*) Den 25 Januarij 1608 schreef hij nog eenen brief aan DION. CHRISTOFFELS, die naar *Rome* was gezonden, om de bovenbedoelde bevestiging van het Provinciaal Concilie van zijne Heiligheid te verzoeken. *Syn. Belg. ib. p. 349.*)

vergadering was onder andere heilzame besluiten vastgesteld, (*Tit. XI. Cap. V, de doct. et pred. verb. Dec. pag. 147. edit 1788 in 8^o*) dat er een bepaalde Catechismus voor al de Bisdømmen, die aan het Aartsbisdom van Mechelen onderhoorig waren, zoude worden ingevoerd. (a.) Men koos daartoe den Catechismus, die door LUDOVICUS MAKEBLIJDE was opgesteld. (b.) MIRÆUS heeft deze

(a.) Wij zien hieruit, dat de catechismus van PIERUS CANISIUS, Jesuit, — die in 1557 voor geheel *Nederland* was aangenomen en door een besluit des Konings bekrachtigd zoodat men geen anderen aan de jeugd mogt voorstellen, — alsdan niet meer alléén in het gebruik was, maar ook vele anderen; want, „omdat de onderscheidenheid der boekjes van de christelijke leering of catechismus eene groote „moesjelijkheid in het leeren en onderwijzen te weeg brengt, daarom werd bevolen, „dat overal een en dezelfde catechismus zou gebruikt worden.” (*Tit. XI. als boven.*)

(b.) MAKEBLIJDE was eene ijverige, godvreezende en geleerde priester, uit de sociëteit der *Jesuiten*, die den 27 Januarij 1564 te *Poperingen* in *Vlaanderen* was geboren. Hij is om zijne onvermoeide onderwijzingen, zijne geestelijke werkzaamheden en godvruchtige schriften bekend en geacht. Hij is in de vereenigde provinciën 19 jaren missionaris geweest, en stierf, overste der zendelingen/zijner orde in die streken, den 17 Augustus 1630, te *Dalft*. — Onder verscheidene boekwerkjes, welke hij heeft opgesteld, heeft hij tot nadere opheldering van den gemelden Katechismus in 1610 een boek uitgegeven, hetwelk voor titel heeft: *den schat der christelicker leerenghe tot verklaringhe van den catechismus wijtghheven voor de Catholijcke Jonckheit van de Provincie des Aartsbisdoms van Mechelen*. Antwerpen in 12^o. (Zie D. PAQUOT *Mem. t. 1, pag. 451, — in fol.*)

De katechismus, door MAKEBLIJDE opgesteld, en door de Provinciale Kerkvergadering aangenomen, bleef 14 jaren in gebruik, en werd in 1623 door eenen nieuwen vervangen, die zoo het schijdt, door den Bisschop van *Antwerpen* JOANNES VAN MALDEREN (of MALDERUS is zamengesteld volgens den Katechismus, die door HENRICUS CUYCKIUS, Bisschop van *Roermonde* in 1608 was vervaardigd: (VAN DE VELDE *synops t. 2, p. 278 en synod. Belg. t. 1, p. 458.*)

Deze nieuwe Katechismus werd in de bijeenkomst der Bisschoppen van het jaar 1623, niet algemeene overeenstemming aangenomen, en den 20 November van dat jaar door den Aartsbisschop JACOBUS BOONEN, voor de geheele kerkelijke provincie voorgeschreven (VAN DE VELDE, *syn. t. 2, pag. 643*). In opvolgende tijden is dezelve meermaals herdrukt, en eindelijk in 1788 door JOANNES HENRICUS VAN FRANKENBERG, Kardinaal, Aartsbisschop van *Mechelen*, op nieuw uitgegeven. In 1838 heeft de Hoogerwaardige Heer JOANNES VAN HOODONCK, Administrator Apost. van het toenmalig Vicariaat van *Breda* (tegelijk met de Hoogw. Heeren den Administrator

kerkvergadering, met den Aartsbisschop en nog 5 andere Bisschoppen onderteekend, (a.) en de Aartshertog ALBERTUS gaf den laatsten dag van Augustus 1608 een diploma uit, in 30 Artikelen vervat, waarbij hij wilde, dat de, voor de Nederlandsche kerk, zoo heilzame besluiten van gezegde kerkvergadering ten stipste zouden worden nageleefd. (b.) In deze vergadering (Tit. XXV, cap. 5.) werden uit elk Bisdom eenige aanzienlijke mannen benoemd, aan welke, buiten de ordinarissen der plaatsen, de kerkelijke zaken en geschillen werden aanbevolen. (c.)

In 1607 den 29 December gaf MIRÆUS zijne toestemming, te van het voormalige Bisdom van 's Bosch, en de Vicarissen der noordnederlandsche distrikten van het voormalige Bisdom van Roermonde en van Ravenstein en Megen) goedgevonden, den Mechelschen Katechismus te laten drukken met eenige veranderingen in de bewoordingen en de taalspelling; meer volgens de thans gebruikelijke spreekwijze en de gezuiverde hollandsche taal.

HAVENSIUS *de Erect. Episcopat*, (en dit werk werd in 1609 uitgegeven) zegt, dat HENR. CUYCKIUS voornoemd, op last van het Provinciaal Concilie van Mechelen eenen treffelijken Katechismus heeft geschreven, zeer nuttig zoo voor het volk als voor de jeugd, welke, als hij voor de geheele provincie werd aangenomen, door den druk zou verspreid worden. In 1608 was deze Katechismus afgewerkt; doch in 1609 stierf CUYCKIUS en dit is welligt de rede, waarom zijn werk toen niet werd goedgekeurd en aangenomen. Dan hoedanig zijne katechismus daarna is goedgekeurd, blijkt daaruit dat hij weinige jaren later tot grondslag diende en met eenige wijzigingen werd ingevoerd, — dezelfde, die tot nog toe hier en elders onder den naam van *Mechelsche Katechismus* bekend is. (KNIPPENBERGH *hist. Ecol. Geldriae* pag. 206—208. BRUX. 1719 en DIERCKSENS als voren, t. 7, pag. 6 en 152 enz.)

(a en b.) KNIPPENBERGH als voren, pag. 206.

(c.) Uit het Bisdom van Antwerpen zijn benoemd de volgende in dezer voege en orde: JOANNES DEL RIO, licentiaat in de beide regten, deken der Kathedrale kerk van Antwerpen, Vicaris van het bisdom en protonotaris Apostoliek; — DIONISIUS FELTEN, Abt van het klooster van *St. Michiel*; — CORNELIUS DE WITTE, licentiaat in de godgeleerdheid, Aartsdiaken en Kanonik van die Kerk; — JOANNES GEVAERTS, licentiaat in de beide regten, kanonik en officiaal; — ANTONIUS HEIJLWEGHEN, licentiaat in de beide regten, kanonik en schatbewaarder; — en AUBREERTUS MIRÆUS, bacelier der godgeleerdheid, kanonik en scholarch derzelfde kerk. (DIERCKSENS als voren, t. 7, pag. 7.)

zamen met het kapittel, tot de aanvaarding der Augustijner-monniken in de stad nadat de stadsregering bereids (daartoe besloten had. (a.) De stad bezorgde hun een geschikt huis in de *Everikstraat* hetwelk zij den 4 April 1608 betrokken, en den 28 Augustus daarnavolgende wijdde de Kerkvoogd hunne bidplaats of kapel, terwijl hij daarin eene plegtige Mis zong in het bijzijn van den stedelijken Raad. (b.) Kort daarna, den 30 September, opende de Augustijnen hunne bereide scholen ter onderwijzing der jeugd in de latijnsche en grieksche talen. (c.)

Door de zorg en bemoeijing van den toenmaligen Provinciaal der minderbroeders hier te lande, HENRICUS SEDULIUS, is in laatstgenoemde jaar te *Antwerpen* opgericht een Maagden-klooster van *O. L. Vrouw*, gewoonlijk *de Annuntiaten* genoemd. (d.) Tot welke oprigting insgelijks, na verkregene goedkeuring van den raad en het volk der stad, het kapittel onder zekere voorwaarden, en de Bisschop en de Nuntius hunne toestemming verleenden.

(a.) P. TOMBEUR, *Prov. Belg. ord. S. Aug. pag. 175*. Doch op dien dag schijnt de toestemming slechts mondeling gegeven te zijn en schriftelijk eerst in de maand Februarij daaraanvolgende. Den 3 Januarij verkregen zij van de Aartshertogen de goedkeuring en den 5 dier maand van de stad; na bepaling der voorwaarden en voorregten wegens de uitoefening der kerkelijke bedieningen tusschen de Paters en het Kapittel, heeft ook dit laatste den 18 Februarij toegestemd, en aan dezen brief heeft de Kerkvoogd, met den Apostelijken Nuntius zijnen brief van goedkeuring en bekrachtiging gehecht. (DIERCXSENS t. 7, pag. 16, 19—30.)

(b.) DIERCXSENS t. 7, pag. pag. 31 en 32 en TOMBEUR als voren.

(c.) *ibid.* *ibid.* pag. 32.

(d.) De orde der *Annuntiaten van O. L. Vrouw* is gesticht door JOANNA VALESIA, Koningin van *Frankrijk*, en goedgekeurd in 1502 door Paus ALEXANDER VI, en bevestigd in 1514 en 1517 door LEO X; deze orde werd in korten tijd verapreid door vele landen, inzonderheid door de Nederlanden. Er bestond reeds een klooster dezer orde te *Brugge*, waaruit dat van *Leuven* ontsproten was, en uit dat van *Leuven* kwam, 100 jaren, nadat de orde was aangenomen, het klooster van *Antwerpen* voort. (DIERCXSENS t. 7, pag. 33—38.) Later zijn uit dit laatste de *Annuntiaten van Brussel* en van *Duren* in *Gulkerland* voortgesproten. (*Hist. Episc. Antv.* pag. 191.)

Zij bewoonden eerst een huis op den *Cauwenberg*, en in 1614 begonnen zij een nieuw klooster en in 1615 eene nieuwe kerk te bouwen, waarvan de eerste steen werd gelegd voor het klooster door den raad der stad en voor de kerk door den Prins en de Prinses ALBERTUS en ISABELLA, (a.) In hetzelfde jaar 1608 veranderde de kerkvoogd het gasthuis van *Turnhout* in een nonnen-klooster, die de zieken zouden verzorgen naar het voorbeeld der andere gasthuizen in de *Nederlanden*, en hiertoe werden eenige Religieusen uit het gasthuis van *Lier* geroepen. Dit werk door MIRÆUS begonnen, is in 1611 door JOANNES MALDERUS, zijnen opvolger voltrokken (b.)

In het jaar 1608 bezocht de kerkvoogd de *Kempen* tot *Breda* toe.

Onder de veelvuldige verrigtingen van dezen Bisschop voor het welzijn der kerk, wordt voornamelijk gemeld de kerkvergadering van het Bisdome, die zoo dikwerf verlangd, doch om de woelige oorlogstijden niet heeft kunnen belegd worden, alsmede omdat de wegen niet vrij waren, ten einde van alle kanten naar de stad op te komen, — en welke hij in het jaar 1610 heeft gehouden, daar de troebels door het in het vorige jaar gesloten twaalfjarig bestand een einde hadden genomen. Hij heeft de kerkvergadering vastgesteld tegen den 11 Mei van gezegd jaar, en heeft daartoe opgeroepen al de geestelijke oversten van beide geslachten, die volgens gewoonte en van regtswege daarbij tegenwoordig moesten zijn. (c.) Op gestelden dag en uur kwamen allen

(a.) LE ROY *Notit. March.* pag. 52 en 53.

(b.) LE ROY *Notit.* pag. 393.

(c.) Deze oproepingsbrief was uitgevaardigd den 29 Maart 1610: daarin zegt de Kerkvoogd: „wij willen, dat de Kerkvergadering zal plaats hebben op dingsdag na den vierden zondag na Paschen, die dit jaar invalt op den 11 Mei; en wij vermanen ons Kathedraal Kapittel, de Abten en Abtdissen, Proosten, Kapittels der Kollegiale Kerken, plattelandsche Aartspriesters, Prioren en Priorinnen, Pastoors en Descrivitors, en al anderen, die volgens de regels en Kerkelijke inzettingen, volgens het concilie van *Trente* of naar gewoonte of anderszins gehouden zijn in die vergadering tegenwoordig te zijn, — en wij gebiedten hen strengelijk op de heilige gehoorzaamheid en op straf volgens de kerkregels bepaald, dat zij op den gestel-

die opgeroepen waren, in de Kathedrale kerk, en de Bisschop opende de kerkvergadering met eene uitgebreide redevoering, welke hij tot de vergaderde geestelijkheid hield, en waarin hij, — na den beweenselijken staat der katholieken en des Bisdoms tijdens de vorige beroeringen en de voornaamste gevallen volgens orde te hebben voorgehouden, en hij deze aan de wraak Gods, om de nalatigheid en de ongeregeldeheid der Clergé had toegeschreven, — hen krachtig aanspoorde, om de kerk Gods in de vreeze des Heeren op te bouwen en zorgvuldig te waken tegen de vijanden van de godsdienst, die er op aangleiden de menigte te verleiden, haar door verschillende middelen van het geloof af te trekken, ketterij te verspreiden, het ware geloof hatelijk te maken en deszelfs verkondigers in een kwaad daglicht te stellen enz. (a.) Nadat deze redevoering was geëindigd, werden de besluiten der provinciale kerkvergadering van *Mechelen*, in het jaar 1607 gehouden, afgekondigd. Eindelijk werden de besluiten afgelezen, betreffende het welzijn van ons Bisdome, die de Bisschop had vermeend te moeten nemen, en deze werden door de geheele kerkvergadering aangenomen, welke, onder het geven van den bisschoppelijken zegen, werd ontbonden. (b.)

Na het houden van deze kerkvergadering verliep naauwelijks acht maanden of JOANNES MIRÆUS stierf. In het begin van het

den dag des morgens ten zeven ure te zamen komen om in de kathedrale kerk de Kerkvergadering te houden, allen volgens hunnen rang in geestelijk gewaad gekleed, en dáár de wettelijke afkondiging te hooren van de besluiten der provinciale Kerkvergadering van *Mechelen*, in het jaar 1607 gehouden, mitsgaders de besliasing van die dingen, die wij voor de zaligheid der zielen, de zedetucht der geestelijkheid en de hervorming der geheele diocese noodig zullen oordeelen te bepalen. (Zie dezen brief bij DIERCKSENS t. 7, pag. 46—48.)

(a.) Zie een deel dezer redevoering bij DIERCKSENS, t. 7, pag. 49 en 50.

(b.) De bedoelde besluiten of statuten zijn, met den oproepingsbrief en de uitgesprokene redevoering, gedrukt bij *Plantijn te Antwerpen*: Zij bevatten 25 Artikelen in onderscheidene hoofdstukken verdeeld. Men vindt die in de bekende *Statuta Antverpiensia*.

jaar 1611 werd hij om gewigtige aangelegenheden geroepen naar *Brussel*, en slechts drie dagen daar zijnde, werd hij ter *Bruiloft* genoodigd van den doorluchtigen Heer BERLAYMONT, graaf van *Hoogstraten*, dien hij in zijne jeugd en als Herder en als bijzondere vriend van deszelfs familie opgeleid had; en ziet! den 12 Januarij omtrent middernacht, nadat hij nog dien dag naar gewoonte de onbloedige offerande aan God had opgedragen, is hij onvoorziens, door eene zinking, of, zoo als anderen zeggen, door de uitstorting van eene zweerij of een ettergezwel vermoord, uit het leven weggerukt, in het 52^e. jaar zijns ouderdoms. (a.) Zijn ligchaam werd naar *Antwerpen* gevoerd en in de Kathedrale kerk met groote plegtigheid ter aarde besteld. Op zijne uitvaart heeft JOANNES DELRIO, deken van het kapittel en Vicaris van het Bisdóm, in eene treffelijke lijkrede den lof van dezen Kerkvoogd doen uitkomen, gelijk mede tot lof des overleden Bisschops de president van het Seminarie LAURENTIUS BEIJERLINCK eene redevoering heeft uitgesproken (b.)

Ter nagedachtenis en vereering van onzen voortreffelijken, roemwaardigen, deugd — en ijervollen Kerkvoogd — die in den loop van zeven jaren, dat hij als Opperherder de diocese van *Antwerpen* bestuurde, dezelve, — hoe verwoest en vervallen zij ook was, tot haren vorigen luister heeft terug gebragt, — is in het hooge koor aan de zuidzijde van het hooge altaar eene fraaije marmeren tombe opgerigt, waarop de Bisschop in eene liggende houding is afgebeeld (c.)

Behalve het grafschrift, behelsde een ander opschrift — hetwelk eertijds in het Seminarie van *Antwerpen* te lezen was, onder een portret, naar het leven geschilderd, en opgesteld door den eersten

(a.) SANDERUS *Chor.* t. 1, pag. 470. — *Hist. Episc. Antv.* pag. 74. DIERCKSENS t. 7, pag. 58. — *Synops. monum.* t. 3, pag. 745.

(b.) Te *Douaij* hield JOANNES à SANCTO LAURENTIO deken van de Kollegiale kerk van *Lens*, insgelijk eene nadrukkelijke lijkrede tot lof van J. MIRÆUS. Zij zijn alle drie alom in het licht gegeven. [Zie *Hist. Episc. Antv.* pag. 77.]

(c.) Het latijnsche grafschrift, waarmede de tombe is versierd, is van dezen inhoud:

president L. BEIJERLINCK — den verderen lof van dezen zeer
 waakzamen kerkvoogd. (a.)

D. O. M. S.

JOANNES MIRÆUS,
 Episcopus Antverpiensis quartus.

H. S. E.

Qui oblatam sibi fama virtutis dignitatem,
 Cum diu recusasset, sic et cogendus foret,
 Ea vigilantia, magnanimitate,
 Integritate, benignitate, ac prudentia gessit,
 Ut virum muneri,

Non munus viro datum appareret.

Sed heu fidem sortis humanæ!

Vix dum septimam turpidis tempestatibus messem

Hoc colono perindustrio Antverpia gustaveras,

Cum serenato perinducias tandem Reip. cœlo

Infelice catarrhosæ guttulæ defluxu,

Tu spe uberioris frugis,

Januarii die XII

Anno sal. M.D.C.XI. suo LII ineunte,

Omnibus, etiam hostibus luctuosus.

Piis ut manibus sit quies,

Quisquis hæc legis, Deum venerans precare.

Chronicon.

Non ConfUnDar In æternUM. Psalm 30.

(a.) Dit opschrift, dat verdient vermeld te worden, luidde als volgt:

Joannes Miræi Bruxellensis,

IV Antverpiensium Episcopi,

Vultum hic vides spectator:

Neque enim heroicam ipsius mentem,

Quâ semper alta complexus,

Exigua Tabella ceperit.

Ille, ille est, cujus in Deum religio et pietas,

Erga homines affectus et benignitas,

In privata vitâ candor et integritas,

In publica splendor et dignitas,

In agendo prudentia et sedulitas,

Morum felicitas domi forisque,

Uit dit opschrift blijkt, dat de Bisschop *MIRÆUS* niet slechts in zijn leven voor het Seminarie gezorgd heeft, maar ook bij zijn sterven aan hetzelfde eenige geschenken heeft gedaan. Bij de andere door hem verrigte goede werken kan men hem ter eer bijvoegen,

(Quæ virtutes unâ cum eruditione
Summæ in illo fuerunt;)
Apud nos posterosque perenni Elogio
Celebrabitur.
Hujus industriâ et labore
Diocesis Antverp. multum collapsa
Pristinum, et pristino ampliorem
Splendorem recepit.
Surrexit ejus auspiciis hoc Seminarium Clericorum,
Quod vivens fovit,
Et moriens opibus cumulavit.
E quo mox missi in omnem vineam operarii.
Ecclesiarum visitationes
Hoc speculatore resumptæ:
Virginum cœnobîa
Optimis institutis stabilita:
Et cœrimoniarum sacrarum introductæ formulæ.
Summa est.
Quod olim Urbi æternæ Octavianus Cæsar,
Id præstitisse Antverpiensi Ecclesiæ
Jure quis hunc dixerit:
Lateritiam prius eam invenisse,
Et non integro septennio, quo præfuit,
Marmoream reliquisse.
Sed heu! meditantem majora
Catarrhi defluxus rapuit in patria.
Anno salutis humanæ CIO. IO. C. XI. die XII Januarii,
Postquam vixisset annos LII meritorum plenus,
Laurentius Beijerlinck, S. T. L.
Canonicus et Archipresbijter
Ecclesiæ cathedral. Antverpiensis,
Ac primus hujus Seminarii Præsicens,
Antistiti opt. de se merito pos.

Bij zijn wapen gebruikte hij deze zinspreuk: *Futura prospice*. Zie *Hist. Epis. Antv.* pag. 75 en 76.

dat hij zes beursen stichtte aan de Universiteit van *Douaij*, — drie voor de wijsbegeerte en drie voor de godgeleerdheid, van welke de Religieusen van *St. Bernard* ééne gedurig en eene tweede beurtelings konden genieten; de overige waren voor zijne bloedverwanten of voor behoeftige studenten (a.)

Men heeft van dezen kerkvoogd twee stukken, in druk uitgegeven, te weten 1° de *Statuta Synodi diocesanæ Antverpiensis, mense Maio 1610 celebratæ, præsidente...* MIRÆO... Antv. 1610 in 8°. — 2°. *B. Virginis Mariæ in Colle acuto apud Sichem Brabantia oppidum beneficia ac miracula fideliter descripta*". Ms in 4°, M. Baelmans Lov. — Dit werk is gevolgd door JUSTUS LIPSIUS in zijne *geschiedenis van O. L. Vrouw van Scherpenheuvel*. (Zie D. PAQUOT *Mem. Litt.* t. 1, pag. 34, in fol.

Hij maakte den 3 Januarij 1611 zijn testament te *Antwerpen* eigenhandig geschreven. (*Ms. in de koninkl. Bibliot. te Brussel No. 13570.*)

De kerkvoogd had in zijnen tijd veel gedaan tot herstelling der vervallen godsdienst; ja, na het gesloten bestand had hij zeer geijverd, om de verwoeste en uitgeplunderde kerken te doen herstellen en herbouwen. Dan, daar de Bisschop hierop aandrang, ontstonden overal geschillen, uit welke middelen en door wien

(a.) SANDERUS (*chor. S. Bern.* t. 1, pag. 469 en 470) zegt, dat deze beursen bij testament waren gesticht; doch dat er een geschil (tuschen de erfgenamen en de Abdij van *St. Bernard*) ontstond wegens die jaren, die zonder overeenkomst of bepaling van uitkeering verlopen waren, alsof die gelden, die de overledene niet genoten had (waartoe hij anders gerechtigd was) een eigendom van het klooster waren gebleven: tusschen het klooster en de uitvoerders van het testament met de bloedverwanten; eene overeenkomst getroffen, dat de kloosterlingen, die naar *Douaij* zouden gezonden worden ter oorzaak der studie, een deel van die gestichte beursen zouden genieten, als boven gezegd is. — Het komt eenigzins vreemd voor, dat de kerkvoogd die beursen voor de Universiteit van *Douaij* stichtte; dan deze bevreemding valt weg, als wij aanmerken, dat hij aldaar of te *Leuven* een seminarie of kweekschool voor ~~*Antwerpen*~~ zou opgericht hebben, als hij langer had mogen leven, zoo als de schrijver van de *Hist. Episc. Antv.* (pag. 74) zegt.

de tempels zouden hersteld worden, aangezien het land uitgeroofd en verarmd was. Derhalve werden van alle zijden twisten en geschillen bij den Raad van *Brabant* ingediend; en terwijl deze voortduurden, bleven de kerken in puinen liggen. Hiervan later. (a.)

Bij DIERCXSENS wordt gewag gemaakt van een Vikariaat, dat tijdens het openstaan des Bisdoms aan het bestuur is geweest, tot dat, na verloop van slechts ruim zes maanden, tot Bisschop werd benoemd JOANNES MALDERUS, van wien wij nu zullen handelen. Intusschen heeft JOANNES DELRIO, als kapittel-Vicaris het bestuur waargenomen.

5^e BISSCHOP van ANTWERPEN.

JOANNES MALDERUS.

JOANNES MALDERUS of VAN MALDEREN was te *St. Pieters-leeuw*, eene vrijheid in het grondgebied van *Brussel*, twee mijlen van die stad, den 12 Augustus 1562 of 1563 geboren; zijn vader ZEGERUS VAN MALDEREN en zijne moeder ELIZABETH WALRAVENS, waren brave en fatsoenlijke ouders. De lagere scholen deed hij te *Brussel* af; daarna leerde hij de wijsbegeerte te *Douaij* en de godgeleerdheid te *Leuven*, alwaar hij later de wijsbegeerte leeraarde in de pedagogie van het *Varken*. In het jaar 1594, den 22 Augustus werd hij hoogleeraar in de H. godgeleerdheid benoemd, en bekleedde dezen leeraarsstoel te zamen met PETRUS LOMBARDUS, een Ierlander, die later Aartsbisschop van *Ardmagh* of *Armagh* werd, en met JACOBUS à CASTRO, die daarna Bisschop van *Roermond* is geworden. (b.)

In 1596 werd MALDERUS koninklijk hoogleeraar in de H.

(a.) DIERCXSENS t. 7, pag. 60 en 61 en pag. 162.

(b.) Hij JAC. à CASTRO, werd in 1611 tot Bisschop benoemd en den 11 April, op den zondag van Beloken Paschen, te *Mechelen* gewijd door MATHIAS HOVIUS Aartsbisschop dier stad, met behulp van CAROLUS MASIUS, Bisschop van *Gent* en

Godgeleerdheid benoemd en tegelijk kanonik van de *St. Peterskerk*. Dezen leeraarszetel, die alsdan nieuwelings was opgericht, heeft hij volle zestien jaren met veel lof versierd, gelijk nog ten huidigen dage getuigen de boeken door hem in het licht gegeven.

Hij is in 1598 aangesteld tot derden President van het Koninklijk Kollegie, het welk hij dertien jaren bestuurde, tot dat hij, vol verdiensten en om zijne alom bekende deugden, door de doorluchtige Aartshertogen in het jaar 1611 tot vijfden Bisschop van *Antwerpen* is benoemd geworden. Na de pauselijke bekrachtiging verkregen te hebben, is hij eer er zeven maanden na den dood zijns voorzaats verschenen waren, den 7 Augustus van dat jaar met zeer veel plegtigheid gewijd door meer genoemden MATHIAS HOVIUS, terwijl hem daarbij behulpzaam waren CAROLUS MASIUS, Bisschop van *Gent*, en JACOBUS à CASTRO, Bisschop van *Roermond*.

Zoodra was MALDERUS niet gewijd, of hij bereidde zich tot den oogst, die allerwege overvloedig was, daar deze, door de Nederlandsche beroerten van vele jaren in slechten staat was geweest, en nu, door het *bestand*, behoorlijk kon ingezameld worden. Hij bezocht zeer vlijtig geheel zijne Diocese, zoolang de wapenstilstand dit toeliet en nadat deze geëindigd was, met een vrijgeleide van den vijand. Overal heeft hij, zooveel hij bij magte was, het onkruid uitgeroeid en goed zaad gezaaid, — de kwade zeden verbeterd en de goede zeden bevorderd, en overal de tucht hervormd.

MALDERUS heeft gedurende twee en twintig jaren op den Bisschoppelijken zetel van *Antwerpen* zich gedragen als een ware dienaar der H. Kerk, als een herder der schapen, — een vader der armen, — een leeraar der onderhoorigen, terwijl hij hen door voorbeelden van een zeer heilig leven tot de godsvrucht opwekte. (a.)

GIJSBERTUS MASIUS, Bisschop van 's *Bosch*, terwijl daarbij tegenwoordig waren PETRUS POLLIUS deken van *Roermond* en de schout CREIJART. Den 19 Mei daaraanvolgende, werd Hij naar zijne waardigheid plegtiglijk in zijne stad ingehuldigd. (Zie KNIPPENBERGH. *Hist. Eccl.* pag. 216.)

(b.) *Histor. Episc. Anto.* pag. 79. SANDERUS, *chor. Brab.* t. 1 pag. 470.



De religieusen van *St. Bernard* hadden tot hiertoe niets onbeproofd gelaten, om de afscheiding tusschen hen en het Bisdom te bewerken; doch daar alles te vergeefs was geweest, als reeds aangemerkt is, hadden zij eenige overeenkomst gesloten met den voormaligen Bisschop MIRÆUS wegens het aandeel, hetwelk zij hem jaarlijks zouden uitkeeren. Daar echter de gedurige veranderingen niet zonder geschil en moeilijkheid hadden plaats gehad, verlangde de Bisschop MALDERUS, ten einde alle verdere oneenigheid voor te komen, dat uitgemaakt en beslist zoude worden, wat voor hem en wat voor de religieusen zou zijn uit de goederen van het klooster: te dien einde vervoegde hij zich tot het Hof, met verzoek, dat er eenigen mogten belast worden, om de zaak te onderzoeken en den vorm van een kontrakt op te stellen, dat voor zijn geheel leven zou duren. Op dit verzoek hebben de Prinsen daarmede gelast den Aartsbisschop van *Mechelen*, raadsheer bij den Staatsraad, en NICOLAUS ZOES (ZOËSIUS) kerkelijken raadsheer bij den grooten Raad van *Mechelen*. (a.) Deze zaakgelastigden hebben den 8 October 1612, na wederzijds de partijen gehoord en de zaak rijpelijk overwogen te hebben, een ontwerp van overeenkomst opgesteld, waarbij de Doorl. Bisschop jaarlijks zou genieten 9,000 brab. guldens, — wijders het vrij bewonen van het bisschoppelijk huis, te Antwerpen, hetwelk hij bewoonde, — het gebruik der huizen van het klooster te *Brussel* en te *Lier*, — vrij hooi voor zijne paarden en hout zoo veel hij noodig had, — vrij van alle lasten... — gastvrijheid in het klooster met geheel zijn gevolg... — Het overige der goederen en inkomsten zou tot onderhoud en gebruik van het klooster dienen... Zoodanig echter dat de vereeniging van de Abtdij met het Bisdom in den vorigen staat en onaan-

(c.) Zoësius uit een voortreffelijk geslacht te *Amersfoort*, nabij *Utrecht* geboren, was licentiaat in de regtsgeleerdheid; priester geworden, werd hij kanonik en officiaal van de hoofdkerk te *Doornik*, wijders raadsheer in den grooten raad van *Nederland* te *Mechelen*, en eindelijk Bisschop van 's *Bosch*. (Zie J. A. COPPENS n. *beschr. van het Bisdom* . . . t. 1, bl. 245.)

geroerd zou blijven. (a.) Dit ontwerp beviel aan beide partijen en werd na verloop van twee maanden in een wezenlijk verdrag veranderd, als wanneer al de religieusen opgeroepen en vergaderd te *Coolhem*, alwaar zij nog hun gewoon verblijf hadden omdat het klooster in puin lag, dit goedgekeurd hebben den 13 December 1612. De Prinsen namen dit verdrag mede aan en bevestigden het door eenen openen brief. — Dit alles blijkt uit den getuigbrief van den Bisschop, gegeven in den jare 1631. (b.) Edoch vermits deze overeenkomst slechts tijdelijk was, — voor het leven van dezen Bisschop, — en aan de Bernardinen ten uiterste beviel, was, zoo hebben zij bij de Prinsen naderhand er op gewerkt, om deze voor altijd van kracht te doen zijn, opdat zij met de toekomstige Bisschoppen in geene oneenigheid deswege weer zouden geraken: dan zij hebben de zaak alweer niet aan het einde kunnen brengen. — De Bisschop begon evenwel als een ware Abt te zorgen, om de religieusen naar hunne vorige woning, het verwoeste klooster te *Heimixem*, te rug te brengen. Hij deed de kerk en de verdere noodige gebouwen herstellen en toen het klooster in 1616 genoegzaam herbouwd was, gaf hij bevel aan de religieusen, dat zij naar de Abtdij zouden wederkeeren. Na eene ballingschap van 30 jaren keerden zij weder ten getale van dertien, den Heer lovende en dankende. (c.)

In het jaar 1611 kwamen de *Theresianen*, onder den titel van

(a.) Zie dit ontwerp in zijn geheel bij DIERCXSENS t. 7, pag. 70—72, en bij SANDERUS *chor. sti Bern.* t. 1, pag. 485 en 486.

(b.) Bij SANDERUS *ibid.* en bij DIERCXSENS t. 7, pag. 199—201 vindt men dezen brief geheel vermeld. Of ook de Paus zijne toestemming hieraan verleend heeft, daarvan wordt in gez. brief geen gewag gemaakt.

(c.) Te sloop aangekomen, gingen zij barvoets het klooster in en rigtten zich naar den tempel, met het kruis voorop, onder het zingen van hymnen en geestelijke gezangen, en het juichen en aanzien van al het volk uit den omtrek; in den tempel werd met eenparig stemmen het *Te Deum laudamus* uit dankbaarheid gezongen. Deze geruste terugkomst is aangeduid door dit fraaije jaarschrift: *reDUCTISUMUS*. (Zie SANDERUS als boven t. 1, pag. 484, en DIERCXSENS t. 7, pag. 73 en 93-94.)

ongeschoeide karmelietessen in *Antwerpen* onder de bescherming der Aartshertogen, en verkregen toestemming van den Senaat om aldaar een klooster op te rigten, terwijl mede daartoe onder zekere voorwaarden het kapittel en de Bisschop hunne inwilliging in 1612 verleenden. (a.)

Onze kerkvoogd was van gevoelen, dat de Katechismus, die volgens het besluit van het provinciaal concilie van *Mechelen* was uitgegeven, niet voldoende was, om eene diocese, die gedurende bijna eene eeuw door onderscheidene ketterijen ontrust was geworden, waardoor het geloof der geloovigen aan verzoekingën werd blootgesteld, weer op te wekken en te onderrigten; — beproefde aanstonds middelen om de standvastigen in — en de uit de dwalingen teruggekeerde tot het geloof, in hetzelfde te versterken; te dien einde gaf hij in 1613 een soort van Katechismus uit, onder den titel van: *„Catholijck onderwijs, tot versterckinge van den crancken in 't ghelooone, gheschreven door den Eerweerdigsten Heere H. JOANNEM MALDERUM, Bisschop van Antwerpen. — 't Antw. in de plantijnsche drukkerij... 1613. (b.)*

In voornoemd jaar 1613 begonnen de Capucijnen een nieuw klooster te bouwen, en de eerste steen van dat gebouw werd in naam van de Aartshertogen gelegd door den Mr. HENRICUS VARICK

(a.) DIERCXSENS. t. 7, pag. 68 en 74—79.

(b.) Dit boekje, in 16°, bevat 36 hoofdstukken en 133 bladzijden. Eene korte voorrede geeft aan, wat hij beoogde; Zij is de volgende: „JOANNES MALDERUS „Bisschop van Antwerpen tot den goedt-willigen lezer. — Den Apostel vermaent de „Romeijnen, datse den crancken in 't ghelooove op souden nemen; ende op een ander „plaatse vermaent hij de Galaten, dat men soude met den geest der sachtmoedigheid „den verachten sondaer onderwijzen: 't welck achtervolgende heb ick goet ghevonden „te maecken dit cort onderwijs, daer *infirmus in fide*, den ontstercken in 't ghelooove „van den *Romeijn*, bij maniere van 't saemensprekinge, met saechtmoedige onpar- „tijdigheid bij naer in alle puncten des geloofs, die men heden-daeghs in geschij „brengh, versterkt en onderwesen wordt: 't welck ick verhope U-L. oock sal mogen „te staede comen. — Vaert wel”. (Kerk. goedgekeurd door *Laur. Beijerlinck* en regtelijk door *Guil. Fabricius*, boekkeurders.) Zie DIERCXSENS t. 7, pag. 81 en 82.

markgraaf, in de tegenwoordigheid van den Bisschop J. MALDERUS.

Den 16 Julij 1614 werd door AUBERTUS MIRÆUS, op gezag van den Bisschop, het beeldje van *O. L. Vrouw*, hetwelk vele jaren verborgen was geweest, processiewijze naar de herbouwde kerk van *St. Willibrord* teruggebracht (a.)

Ten einde aan het besluit (lit. XV, cap. 9.) van de kerkvergadering van dit Bisdóm, in het jaar 1610 gehouden te voldoen, (b.) heeft de Bisschop MALDERUS, met bewilliging en goedkeuring van het kapittel, den 19 December 1614, de Parochie van de kathedrale kerk verdeeld, en voor elken Pastoor eene wijk bepaaldelijk aangewezen, waarover hij voortaan de zorg zoude hebben; — de eene over de noordelijke, de andere over de zuidelijke wijk —: zoodanig is die zaak in deze kerk 25 jaren lang gebleven, totdat de Plebanij in 1639 verdeeld is, als later

(a.) Tijdens de woedende beeldstormerij had men dit beeld verborgen en bleef bij verschillenden godvruchtig bewaard gedurende bijna 50 jaren; het werd door de bemoeijng van AUB. MIRÆUS weer gevonden in het begijnhof en wettig erkend. Het behoorde aan de kerk van *St. Willibrord*, daarom werd het derwaarts overgebracht. Het is daar godsdienstig geëerd tot het einde des bestands, en bij het weder opkomen van den oorlog is het zelve met toestemming van den Bisschop opnieuw naar de stad gevoerd, — en eerstelijk in de kapel van den H. ELIGIUS, op de paardenmarkt en daarna in die van de H. *M. Maria*, in *de keizerstraat* geplaatst. Hier is het geëerd tot den algemeenen vrede, wanneer het weër naar zijne vorige plaats terug gebracht is. (Zie WICHMANS *Brab. Mar.* pag. 367, en SANDERUS *chor.* t. 3, pag. 361.)

(b.) Daarin was besloten, dat, waar in ééne kerk meer dan één Pastoor over het volk onverdeeld zouden aangesteld zijn, daar voor elk hunner eene zekere wijk zou aangewezen worden; en dat zulks binnen de drie eerstvolgende maanden moest ten uitvoer gebracht worden . . . — In de breed-uitgebreide Parochie van *O. L. Vrouwe-kerk van Antwerpen*, was wel één kanonik Plebaan, op wien de last ruste van over de geheele Parochie het opzigt te houden; doch onder hem waren twee onderplebanen, welke men gemeenlijk *Pastoor* noemde, en welke ook inderdaad Pastoors waren, dragende den ganschen last: dan deze Pastoors bedienden de Sacramenten en deden andere herderlijke verrigtingen zonder onderscheid door de geheele Parochie. Dit kwam den kerkvoogd onbetamelijk voor, en daarom verdeelde hij deze Parochie als gezegd is. (DIERCXS. *ib.* pag. 85 en 86.)

zal gezegd worden. Onder het bestuur van dezen kerkvoogd werden de fondamenteu gelegd van de nieuwe *Jesuiten-kerk*, in April 1614, met goedvinden van den Stads-raad, volgens den bouwtrant van VITRUVIUS, (a.) en in datzelfde jaar werd in *Antwerpen* het konvent der *Minimen* opgericht (het eerste van die orde in de *Nederlanden*), waartoe de Bisschop de noodige toestemming verleende. (b.) Insgelijks werd de bouw der *Augustijnen-kerk* in 1615 begonnen, waarvan de eerste steen den 7 Maart gelegd werd door den Mr. VARICK in naam van de Aartshertogen, die in de maand Augustus daaraanvolgende met eigene handen den eersten steen van het koor dezer kerk legden, mitsgaders van de kerk der *Annuntiaten* (c.) In 1615.... had de instelling der Zondags-scholen te *Antwerpen* plaats, en werden zij behoorlijk geregeld. (Ms, dat de Erw. Heer DE RAM bezit.)

In 1616 gaf de kerkvoogd een bevel uit tegen de godslasteraars, waarbij ook het spelen met teerlingen en kaarten voor de hoogmis op Zon- en Feestdagen verboden werd. Den 27 Januarij 1617 vaardigde hij eene ordonnantie uit tegen degenen, die geen Paschen houden; (Bij ANSELMO, *Consult.* 2, pag. 46.) eene over het onderhouden der feestdagen, den 5 Mei; — en den 30 Julij een „*Ordinantie voor de scholen van het Bisdom van Antwerpen*”. (DE RAM als voren pag. 60.) In het jaar 1617 begaf hij zich naar *Mechelen*, om den 5 Februarij te assisteren bij de plegtigheid,

(a.) M. VITRUVIUS POLLIO was architect van Keizer AUGUSTUS, hij schreef een werk over de bouwkunde, waarvan eene uitgaaf bestaat, te *Amsterdam*, bij *Jan Laet*, 1649 in fol. — FRANCISCUS AGUILLONIUS, rector der Mathesis in het kollegie, had het plan geteekend, en de bouw werd in zes jaren en een half voltrokken. (Zie HENSCHENIUS *Acta ss. t.* 2, Febr. pag. 489, en SANDERUS *chor. soc. Jesu t.* 3, pag. 13; doch PAPEBROCHIUS (*t.* 1, *Mart. pag.* 24.) zegt dat de fondamenteu in 1615 gelegd zijn.

(b.) J. LE ROIJ *Not. March.* pag. 44.

(c.) P. TOMBEUR *Prov.* . . pag. 175, — *Antw. chron.* pag. 11, en LE ROIJ als voren pag. 43 en 53.

waarbij JACOBUS BOONEN tot Bisschop van *Gent* werd gewijd. In de maand October ging hij nogmaals derwaarts, en was hij tegenwoordig bij de vereeniging der Bisschoppen, die aldaar in gezegde maand en jaar heeft plaats gehad. Voegen wij hier in 't voorbijgaan bij, dat hij insgelijks in Augustus 1623 de vergadering der Bisschoppen bijwoonde, die te *Brussel* werd gehouden en wederom in het volgende jaar de bijeenkomst, die alsdan door hen in dezelfde stad was belegd. (Zie *Synodicon Belg.* t. 1, pag. 457-484.) In 1628 hadden de Bisschoppen eene vergadering te *Antwerpen*, waarbij hij mede tegenwoordig was. Hij maakte in 1630 en 1631, nogmaals althans met raad en daad deel uit van de vereenigingen der Bisschoppen, die in de maand Augustus van die jaren te *Brussel* werden gehouden.

In drie jaren tijds was de kerk der Augustijnen afgewerkt, en werd den 2 September 1618 door den Bisschop MALDERUS gewijd.

Het was ook in 1618 dat hij aan de ongeschoeide karmelieten verlot gaf, om binnen *Antwerpen* een klooster op te rigten, terwijl het kapittel onder eenige voorwaarden mede daarin toestemde (a.). Bij het eindigen van het twaalfjarig bestand ontving hij zeer minzaam de nonnen, die veiligheidshalve in de stad hare toevlugt kwamen zoeken, als: de predikheerinen van *Theems*, de reguliere kanonikessen van *Oostmal* en de religieusen van den derden regel van FRANCISCUS van *St. Annendaal* te *Lvithagen*, welke allen daarna de toestemming des Bisschops verkregen, om zich voor altijd binnen *Antwerpen* te vestigen. (b.) In het jaar 1621 den 12 September op den zondag na O. I. V. geboorte heeft MALDERUS de kerk der Jesuiten gewijd met de vijf altaren die er alsdan in waren, namelijk het hoog altaar, de twee zij-altaren en twee op de galerijen. (c.) Een Ms (van den Ew. Hr. DE RAM.)

(a.) TOMBEUR ib en DIERCXSENS t. 7, pag. 95, 94 en 97 — 106.

(b.) DIERCXSENS ib. pag. 122 — 143.

(c.) *Acta SS.* t. 2, pag. 489 en SANDERUS t. 3, pag. 13.

in het vlaamsch geschreven, deelt ons mede eene „Herderlijke „onderrigting van den 6 Febr. 1622 wegens de verplichting van „de Paasch-communie te ontvangen in de parochie-kerk, en als „het gevoeglijk zijn kan, het woord Gods te hooren; zoo nogtans „dat men aan het gebod der kerk van Mis te hooren, buiten de „parochie-kerk kan voldoen, en men kan biechten aan elken goed- „gekeurden Biechtvader”. (Zie *Signops-act.* pag. 60.)

MALDERUS heeft eene vergadering der Dekens gehouden in 1612 en elk volgende jaar, tot 1621, — als ook in 1624, 1627 en 1630, 1631 en 1632, in welke vele heilzame verordeningen zijn daargesteld. (DE RAM, *Signops.* pag. 14-15.)

In 1623 is de nieuwe *Mechelsche Katechismus*, die door onzen Bisschop van fouten en gebreken gezuiverd was, alom door de geheele kerkelijke Provincie, met uitsluiting van al de anderen, ingevoerd, als boven gezegd is. In 1626 wijdde hij de kapel van het zieken-kwartier der Abtdij van *St. Bernard*, en waarschijnlijk ook de kapel van het nieuwe Carthuizerklooster te *Antwerpen*, gelijk hij mede den 17 September van dat jaar te *Antwerpen* te zamen met JACOBUS BOONEN, Aartsbisschop van *Mechelen* en ANTONIUS TRIEST, Bisschop van *Gent*, den nieuwen Bisschop van 's *Bosch* MICHAEL OPHOVIUS heeft gewijd, — ongetwijfeld in de *Predikheeren-kerk*, dewijl die Bisschop *Preekheer was* (a.)

Daar het om de oorlogs-woede en het gevaar der wegen niet mogelijk was eene kerkvergadering te beleggen en het nogtans noodig was de gebreken in het bestuur der kerken te verbeteren

(a.) MICHAËL OPHOVIUS of VAN OPHOVEN in 1571, te 's *Bosch* geboren, werd licentiaat te *Leuven* en daarna doctor of hoogleeraar in de godgeleerdheid, later *Prior* en vervolgens *Provinciaal* van de orde der *Predikheeren*, — *Prefect* of overste der *Hollandsche Missie* of *Zending* uit die zelfde orde, en eindelijk Bisschop van 's *Bosch* in 1626. Hij bestuurde het *Bisdom* slechts drie jaren rustig, toen hij genoodzaakt was te vlugt te nemen uit de stad en later uit de *Meijerij*, en te *Lier* in een *preëkheeren-klooster*, door hem gesticht, zijn verblijf nam, waarin hij den 4 Nov. 1637 stierf. (Zie J. A. COPPENS *nieuwe beschr.* . . . d. 1, bl. 252-257.)

en de verwaarloosde besluiten te vernieuwen, — heeft MALDERUS de dekens der christenheid bijeen geroepen en in hunne tegenwoordigheid de Sijnodale verordeningen afgekondigd. (a.)

In 1631, toen de Bisschop, gelijk hij jaarlijks gewoon was te doen, het klooster bezocht, hebben de Bernardinen verzocht, dat de kerkvoogd zoude verklaren, dat de hierboven bepaalde toelage (Zie bl. 201), die hij jaarlijks van de Abtdij ontving, voldoende was, en als zoodanig, zijns bedunkens, ook voor de opvolgers moest beschouwd worden. Zij verzochten deze verklaring met het inzicht, om met dezelve des te gereedelijker ingang te vinden bij den Paus en bij den Koning. Hij heeft hun deze goedwillig bezorgd; edoch zij hebben hiermede niets uitgewerkt, en nimmer de bestendige duurzaamheid dezer gift kunnen bekomen. (b.)

Weinige jaren later vervolgden zij wederom onder het bestuur van den Bisschop GASPAR NEMIUS, de afscheiding der Abtdij van het Bisdom, als daarna blijken zal.

Den 21 October 1633 overleed JOANNES MALDERUS, in den ouderdom van 71 jaren, nadat hij 22 jaren de diocese bestuurd en als een ware herder gevoed had door zijne levenswijze, door woorden en geschriften. Hij werd in het koor der kathedrale kerk, aan de noordzijde, zeer plegtig ter aarde besteld. Zijn graf is met eene heerlijke marmeren tombe te zijner nagedachtenis versierd. (c.)

(a.) Zij worden medegedeeld in de *Collectio Synodalia*, anni 1680 tijpis Plant. pag. 417. — In deze verordeningen geeft de Bisschop meermalen te kennen, dat hij vroeger nog andere verordeningen had uitgegeven; doch deze zijn niet bekend (DIERCKSENS t. 7, pag. 196.)

(b.) DIERCKSENS t. 7, pag. 199-201.

(c.) Het latijnsch opschrift, dat op de tombe geplaatst was, luidde:

Deo S. et memor. Posteritatis.

Depositum Joannis Malderi,

Episcopi Antverpiensis V.

Cui verso

Lecua s. Petri lucem, Bruxella litteras,

JOANNES HEMELAARS, kanonik, hield den 25 dier maand eene lijkrede, waarin hij het leven en den lof van den overleden kerkvoogd in schoone trekken deed uitkomen, hij loofde hem vooral om zijne groote bezadigheid des gemoeds en eene uitmuntende

Duacum Philosophiæ,
 Lovanium per omnes studiorum gradus
 Doctoral. Theologiæ lauream,
 Doctrinæ prærogativæ lectionem publicam,
 Prudentia seminarii regii curam,
 Fama virtutis eximie
 Insignis hujus Cathedræ dignitatem,
 Nihil ambienti, nihil expectanti
 Ex. merito contulère ;
 In quâ
 Cum regendo, providendo,
 Docendo, scribendo, vivendo,
 Pius, benignus, pervigil, bonus, fidelis,
 Carus omnibus ac venerabilis,
 Pater, Pastor, Præsul,
 Præfuisset, profuisset, præluxisset,
 Annis XXII. mensibus II. diebus XIV.
 Ad mercedem laboris consequendam evocatus,
 Decessit ætatis suæ anni LXXI mensis tertii die XI
 Christi Domini M. DC. XXXIII.
 XII kalend. Novembris.

Een ander opschrift las men aan de andere zijde:

D. O. M.

Hanc juxta Cathedram cineri suo locum elegit *Joannes Malderus* Episcopus Antverpiens. V., S. Theologiæ Doctor, regiusque in Lovan. Acad. quondam professor, cujus doctrinam scripta theol., moralia, controversa, ascetica; prudentiam Collegii regii cura, mox et hæc in sede vigilantia; munificentiam eleemosijnæ, hæc sedes, Seminarium dote auctum, Collegiumque Lovanii Theolog. ære ejus proprio fundatum: mansuetudinem, modestiam, caeterasque magni Præsulis dotes fama publico ad posteros elogio transfundit. Obiit maturus ævi cum luctu omnium ordinum elatus a. d. XXI octobr. anno M. DC. XXXIII. Ut in pace sit requies ejus, pie lector, Deum roga. (Zie D. PAQUOT *Mem. litt.* t. 2, pag. 6. in fol.)

geleerdheid, — om zijne zedigheid in den wandel, — om zijne ootmoedigheid in de waardigheden, die hij bekleedde, — om zijne minzaamheid in het verleenen van toegang tot hem, — om zijne zachtzinnigheid in woorden gepaard met eene gepaste ontzaggelijkheid, en om zijne beminnelijke goedaardigheid in zijn voorkomen. (a.)

Van den kansel had hij eertijds geleerd, dat de kerkelijke inkomsten, die meer dan voldoende waren tot onderhoud, tot godvruchtige einden moesten besteed worden; en hij deed wat hij geleerd had. Hij bezat geen geid, dan om het uit te storten in den schoot der armen of te besteden tot andere werken even nuttig aan kerk en staat. Den 26 Julij 1633 vermaakte hij, bij uitersten wil, eenige woningen te *Leuven*, die hij van LOUIS VAN DEN TIJMPER, ridder en Drossaard van Brabant, gekocht had, en stichtte daar een aanzienlijk kollegie, (met ongeveer 3,000 frans inkomsten), dat voornamelijk door hem bestemd was tot onderhoud van eenige studenten in de godgeleerdheid, gevende den voorrang in het genot van die beursen aan de studenten van zijne familie, vervolgens aan drie uit het Seminarie van *Antwerpen*

De Jesuiten hebben nog een bijzonder lofschrift aan hem opgedragen, welks inhoud deze is:

Resiste, muti marmoris vocem cape:
Malderus hic est, urbis antistes fuit;
 Heu! quantum mutatus ab illo!
 O Antverpia, Belgium, Orbis
 Quantum lumen amisistis;
 Minimé tu quidem terra *Malderus* habes,
 Sed parvas magni præsulis exuvias,
 Mortale inquam corpus, in quo animus immortalis
 Tamquam in angusto vel hospitio vel ergastulo
 Commoratus est.
 Vivit ille ac spirat, mortis et fati victor,
 Post tumulum et cinerem Superstes.

(Zie *Hist. Episc. Antv.* pag. 79 en 80.)

Zijne zinspreuk, uit de beteekenis zijns naams afgeleid, was: *Malo de re.*
 (a.) *Hist. Episc. Antv.* ibid.

enz. (a.) Daarenboven heeft hij een jaargetijde met de *Vigilien* ... op den 21 October gesticht in de Cathedrale kerk.

Zijn karakter, — zijne inborst — vertoonde zich tot in zijne schriften, die eene ongeveinsde godsvrucht, eene volmaakte onderwerping aan de H. Kerk en aan den H. Stoel, eene groote kennis der godgeleerdheid, en eene diepe redeneerkunde aanduiden zegt PAQUOT (t. 2, p. 7.) die alle zijne schriften mededeelt: 1°. *Katholijck onderwijs, tot versterkinghe van den Crancken in 't gheloove* (als boven gez. is) 2°. Verscheidene verhandelingen over eenige deelen der godgeleerdheid. (b.) 3°. Manier van pleiten in het kerkelijk gerechtshof (*modus procedendi in curiâ ecclesiasticâ*) Antw. H. Verdussen 1619 in 12°. — met een mandement van MALDERUS, geteekend den 12 Maart van dat jaar. Hij deed dien pleithandel afkondigen in gevolge het besluit, den 12 October 1617, door de Bisschoppen der Provincie van Mechelen genomen. — 4°. Aanmerkingen op de — of wederleggingen van de besluiten der Dortsche vergaderingen, welke zij nationale Sijnode noemen, wegens de vijf hoofdstukken der leering, tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten. (c.) — 5°. *In canticum canticorum Salomonis commentarius*. Antv. Mor. 1626, in 8°. — 6°. *Meditationes Theologicae summam complectentes, tribus partibus distinctæ, et in 31 dies distributæ*. Antv. B. Moret. 1630 in 8°. — 7°. *Ordinationes Rerum. D. Joannis*

(a.) Dit werd certijds *het Collegie van MALDERUS* genoemd. Voor eene schouw van dat huis zag men het portret van den stichter, door den vermaarden VAN DIJCK geschilderd. ADRIANUS LOMMELIN heeft hem in het groot gegraveerd naar dit portret; doch hij trof niet wel de gelijkenis. (Zie D. PAQUOT als voren bl. 6.)

(b.) Zie dezelve opgenoemd bij DIERCKSENS t. 7, pag. 214 en bij PAQUOT, die zegt, dat de verhandeling over het geheim der Biecht een der nuttigste werken van MALDERUS is. (*Tract. de sigillo conf. sacram.* — Antv. Moret. 1628 in 8°.

(c.) «Anti Sijnodicæ, sive animadversiones in Decreta conventûs Dordraceni, quam «vocant Sijnodum nationalem, de quinque doctrinæ capitibus, inter Remonstrantes et contra-Remonstrantes». Antv. Balt. Mor. 1620, in 8°. — JAN H. VAN SCELEN, luthersche godgeleerde te Lubeck, spreekt met zeer veel lof van deze wederlegging. (*Selecta litteraria*, Lubecæ 1726, pag. 1769.)

Malderi, Episc. Antv. in congregatione decanorum Christianitatis 27 Aug. 1630: Zij zijn vervat in de verzameling, getiteld: *Decreta et Statuta tam in synodis prov. Archiepiscopatus Mechlin. quam in Synodis Episcopatus Antv.* Antv. id. 1680, in 8^o: pag. 417—426. (a.) — 8^o. *Judicium de extasi perpetua... Pharus spiritualis.* men vindt dit bij FROMONDUS *in cantica...* Lov. 1652, 4^o. p. 143—155. — 9^o. eindelijk de Jesuit LIN. DE MEIJER haalt in zijn werk: *„de auxiliis”* eenen brief aan van J. MALDERUS, bl. 54-55. Deze brief loopt over de gratie (*de gratia sufficiente*) en was geteekend: *Antwerpen* den 18 Maart 1619.

Na den dood van MALDERUS, bleef de bisschoppelijke zetel van *Antwerpen* een jaar en negen maanden open, en werd door een vikariaat, door het kapittel daartoe verkozen, middelerwijl bestuurd, tot dat de opvolger was benoemd en het Bisdom had aanvaard. Tot Vikaris was benoemd AUBERTUS MIRÆUS, kanonik en deken van het kapittel, die tijdens zijn bestuur, den 29 Augustus 1634 eene vergadering der Dekens heeft belegd. (DE RAM pag. 15.)

6^e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

G A S P A R N E M I U S.

GASPAR NEMIUS of DU BOIS of VAN DEN BOSCH, in het jaar 1587, volgens de meesten, te 's *Bosch*, volgens sommigen, te *Geffen*, een dorp in het Bisdom van 's *Bosch*, geboren, putte de grondbeginselen der Godgeleerdheid te *Douaij* onder den vermaarden GUILIELMUS ESTIUS, hoogleeraar en professor in gezegde wetenschap. Priester zijnde, werd hij eerst te *Verwick*, eene kleine stad aan de *Lijs* in *Vlaanderen*, onder het Bisdom van *Iperen*, als pastoor geplaatst. In 1613 werd hij naar de universiteit van

(a.) Hij gaf in 1632 wederom *Synodale ordonnantiën* uit, den 30 Augustus, in de vergadering der Dekens, (in 8^o. afzonderlijk gedrukt.)

Douaij terug geroepen, om zijnen voornoemden leermeester ESTIUS, zoo in het bestuur van het koninklijke Seminarie — waarvan NEMIUS de tweede president was —, als in de bediening van professor in de uitlegging der H. Schrift op te volgen. Hij behaalde daar in 1614 den graad van Licentiaat en in 1617 dien van hoogleeraar in de godgeleerdheid, welke wetenschap hij, te zamen met den voortreffelijken godgeleerde, FRANCISCUS SJILVIUS, aan de hoogeschool van *Douaij*, heeft geleeraard. Hij verkreeg daar tevens eene kanoniksdij in de hoofdkerk van den H. PETRUS, en bekleedde in deze hoedanigheid bijna twintig jaren in die school het leeraarsambt met grooten toeloop en toejuiching. Hij was vermaard door zijne uitmuntende hoedanigheden, door zijne groote geleerdheid en voorzigtigheid, en werd den 23 Mei 1634, door FILIP IV. koning van *Spanje*, voor den Bisschoppelijken stoel van *Antwerpen* gekozen en aan den Paus voorgedragen. Nadat deze voordragt door den Paus was aangenomen en bekrachtigd, werd hij den 22 Julij 1635, in de kathedrale kerk van *Antwerpen*, door den Aartsbisschop van *Mechelen*, JACOBUS BOONEN, met behulp van den Bisschop van *Gent*, ANTONIUS TRIEST, en van den Bisschop van 's *Bosch*, OPHOVIUS, als zoodanig gewijd. (a.)

NEMIUS nam bezit van het Bisdome, en bestuurde hetzelfde, meer dan zeventien jaren, met een waren herderlijken ijver. Deze bevordering van NEMIUS tot Bisschop en vervolgens tot Abt van *St. Bernard*, gaf aan de religieusen dezer Abtdij de hoop van de afscheiding des Bisdoms van de Abtdij te verkrijgen. Trouwens; toen de kerkvoogd nog hoogleeraar der H. Godgeleerdheid aan de Universiteit van *Douaij* was, hadden de kloosterlingen van *St. Bernard* hem geraadpleegd, of die afscheiding oorbaar zoude wezen, waarop hij schriftelijk zijn gevoelen had te kennen gegeven, dat

(a.) Na veertien maanden benoemd te zijn, werd hij eerst gewijd; wat echter de rede dezer verdraging is geweest, vindt men niet aangeteekend. (Zie *Hist. Episc Antv.* pag. 81 en 82, en *DIERCISENS* t. 7, pag. 216-217 en 223.)

niet slechts deze scheiding behoorde te geschieden, maar dat ook de alsdan aan het bestuur zijnde Bisschop tot dezelve moest verplicht worden (a.)

De religieusen, steunende op deze hoop, kwamen bijeen, en benoemden drie commissarissen, die deswegens met den Bisschop zouden handelen, namelijk JUDOCUS GILLIS, Prior, PETRUS AB-IJSSCHE, biechtvader der nonnen van *den wijngaard te Leuven* en GUILLELMUS ADDIERS Pastoor te *Edegem*. Deze Heeren hebben inderdaad te weeg gebragt, dat binnen het jaar de Bisschop en het kapittel van *Antwerpen* toestemden in de afscheiding en de verdeeling der goederen van de Abtdij

In het jaar 1636; is hieromtrent eene Notariële acte opgemaakt (b.) en vermits deze overeenkomst, onder nadere

(a.) De schrijver der *Chor. S. Bern.* bij SANDERUS T. 1, pag. 500.

(b.) Zie geheel deze *Akte* bij J. LE ROIJ als voren, pag. 55-67. In deze overeenkomst wordt onder andere gezegd: „dat de vereeniging, verbinding en inlijving van het klooster van *St. Bernard* zal ontbonden en het klooster in zijnen vorigen staat hersteld worden, in der maniere, vorm en voorbehoudingen als volgt: 1o. de Bisschop zal de eigen Bisschop blijven van *St. Bernard*, van het konvent en van de religieusen, al zouden zij naar elders zich begeven. 2o. Hij zal het opperopzicht over het klooster hebben, schoon het ook zou verplaatst worden. 3o. Hij zal voorzitter bij de verkiezing van eenen nieuwen Prelaat of Overste. 4o. Hij zal regt hebben op alle kerkelijke beneficiën, buiten het klooster... 5o. Hiervan zijn uitgezonderd de pastorijen van *Wouw, Castel, Oudenbosch, Hoeven, Loenhout* en *Capelle*, tot welke de Prelaat het regt van voorstellen (*jus praesentandi seu deputandi*) zal behouden, en de Bisschop zal den voorgestelden verplicht zijn aan te nemen, als hij bekwaam bevonden wordt. 6o. Blijft de Prelaat in gebreke, van eenen voor te stellen, of 7o. is de voorgestelde niet bekwaam, en wordt er in dat geval geen andere voorgesteld —, in deze gevallen kan de Bisschop er voor die reize, naar eigene keus, eenen bekwamen aanstellen. 9o. Het Paleis te *Antwerpen*, met al de aanhoorige gebouwen, zoo op het (groen) kerkhof als in de *St. Bernards*-straat, zal aan den Bisschop blijven, — als ook de *Refugie* te *Brussel*, te *Lier*, te *Mechelen* en te *Coolhem*... 13o: aan de Bisschoppelijke tafel zullen voor altijd verbonden zijn eenige goederen, tienden, hoeven, gronden, weiden, leenen, erfpachten en eijnsen...” Alle deze goederen, tienden enz... worden één voor één opgenoemd in eene *Akte*, den 23 Maart van het volgende jaar in de vlaamsche taal opgesteld welke LE ROIJ (*pag. 60 en volg.*) geheel mededeelt. Ter

goedkeuring van den Paus en van den Koning, was aangegaan, moest men nog ijveren, om hunne toestemming te verkrijgen. Kort daarna begon op nieuw het oproer in de *Nederlanden* en de vervolging der geestelijken, welke men de *retorsie* noemt; waarom de religieusen van St. Bernard, gedwongen waren hun klooster te verlaten en zich wederom naar *Coolhem* te begeven, waar zij eenige jaren hun verblijf hielden. Intusschen werd het

voldoening van den nieuwgierigen lezer zal ik hier uit overnemen dat gedeelte, hetwelk in ons tegenwoordig Bisdom is gelegen; daarin wordt gezegd: «de specificatie van de goederen, den voors. Bisdomme gheassigneert... is gelijk hier volgt... in de *Hoeven*, onder het *Marquisaet van Bergen*, de thiende aldaer gedeelt in elf percheelen, sijnde voor 't jaar 1636 verpacht, afgetrocken het subsidie aan den Pastoor aldaer, seshien hondert ende seventigh guldens: Item de middel ende leeghe jurisdictie van den dorpe van den *Hoeven*, soo wijt ende breed als hem dit dorpe is verstrekkende mette heijden, wateren, ende andersins, ende daartoe alle de gront-chijnsen alomme jaerlijcx nu nijtbrengende omtrent ses hondert ende vijftigh guldens: item een bewatert huijs ghenoeint *het hof van Boven-donck*, mette dreven en plantagien, bosche ende noch vier bunderen lants daerbij gelegen, die teghenwoordelijck gehouden sijn als conchergerije, ende bewoont worden van den Pastoor ende Rentmeester, sonder dat in consequentie te trecken: item noch aen voors. Hof twee hoeven met huue huijsingen, landeu, weijden ende benden, groot samen omtrent hondert gemeten, ende geldende 's jaers seven hondert guldens: item eenen Wintmolen metten huijse ende erfkens daeraen, 's jaers geldende ses hondert ende vijffentwintigh guldens: item noch ontrent tachtentigh ghemeten bempt in diverse percheelen 's jaers alles nijtbrengende neghen hondert ende veertigh guldens: item de hofstede op 't *Gors*, groot elf gemeten, geldende 's jaers te pachte tweeveertigh guldens: item noch ontrent negen gemeten slechte weijden 's jaers geldende seventwintigh guldens: item een half bunder lants aen de *Cruisstraete*, geldende acht guldens: item de visscherije verpacht 's jaers drij guldens: item den torf, wordende alle jaeren ghesteken op de hije uijtbrengende d'een jaer door d'ander omtrent vijffentwintigh guldens: tot *Ellen* den Wintmolen metten rosmeulen aldaer, sijnde verpacht jaerlijcx elf hondert guldens: item de stede bij den voors. molen, groot acht gemeten lants op den hoogen wech, geldende 's jaers tweeveertigh guldens: item den chijnsboek onder *Ellen*, beloopende jaerlijcx ontrent seventigh guldens; ende noch een half bunder slechte weijde achter de leeghe donck, geldende 's jaers seven guldens: de chijnsen en ontquijtbare renten binnen ende buijten ontrent *Breda*, brengende jaerlijcx uijt ontrent de vijftigh guldens".

voor als nog in twijfel getrokken of de bedoelde afscheiding al of niet oorbaar was. Van weerszijden werden in 1643 de gevoelens der geleerden ingewonnen; hierop gaf de Paus in het jaar 1645 zijne toestemming, en eindelijk, nadat, door het sluiten van den Munsterschen vrede op den 30 Januarij 1648, de beroeringen geëindigd waren en het land in rust was, stemde ook de Koning in het volgende jaar 1649 toe in de gezegde afscheiding en de gemaakte overeenkomst. (a.) Zoo is in dit jaar de zoo lang gewenschte afscheiding der Abtdij van St. Bernard van de bisschoppelijke tafel werkelijk tot stand gekomen, na 80 jaren met de zelve vereenigd te zijn geweest. Nog in datzelfde jaar verkozen de Bernardinen, volgens hun herkregeu regt, eenen Abt uit hun midden, met name JUDOCUS GILLIS, die in October daaraanvolgende zijne wijding in de Abtdij van *Villers* ontving. (b.)

In het jaar 1614 was door den voorzaat van NEMIUS de Parochie der hoofdkerk verdeeld, als bevorens gezegd is en in het jaar 1639 vond deze kerkvoogd goed, ook de *Plebanij* in tweeën te verdeelen, indervoege, dat elk dezer twee Pastoors, die den last der zielen droegen, ook Plebaan en kanonik zou zijn, ieder eene halve kanoniksdij en prebende voor eene jaarwedde hebbende. (c.) Tevens rigtte hij twee kleine kanoniksdijen op uit de inkomsten der kapellanijen, welke die twee pastoors vroeger

(a.) DIERCKSENS t. 7, pag. 223, 224, 227 — 235, 270, 271, 305 en 306.

(b.) SANDERUS *chor. St. Bern.* t. 1, pag. 470 en 471.

(c.) Daar de kanoniksdij van den Plebaan niet open was, zoo is de Eerw. Heer C. VAN BEUSECUM, doctor in de godgeleerdheid en professor te *Leuven* verzocht, dat hij te dien einde de kanoniksdij, welke hij in dit kapittel bezat, zou gelieven af te staan. Hij voldeed aan dit verzoek met voorkennis en toestemming van den Paus, die ook het noodige verlof gaf, om deze kanoniksdij in tweeën te splitsen. VAN BEUSECUM behield voor zijn leven een jaarlijksch inkomen van f400 tot schadeloosstelling. Elke Pastoor-plebaan zou de helft der prebende dezer kanoniksdij genieten, onder zekere voorwaarden, welke medegedeeld worden in den brief, dien de Bisschop deswegens den 12 Junij 1639 uitgaf. (DIERCKSENS t. 7, pag. 242—248. — A. MIRIUS (t. 2, pag. 1115) geeft dezen brief ook op, doch vol feilen.)

onder den plebaan hadden bediend en waarvan zij nu afstand hadden moeten doen; zoodat er thans te zamen 8 kleine kanoniken waren. (a.) NEMIUS bekrachtigde in zijn Bisdom de regeltucht door heilzame verordeningen en bevestigde zijne onderhoorigen in het geloof, en bijzonderlijk in den eerbied voor en in de volkomene onderwerping aan de uitspraken van den H. Stoel, tegen de woelingen, die uit de verkeerde leeringen van den beruchten Bisschop van *Iperen*, JANSENIUS, voortsproten. Hij heeft zijne schapen als een goede herder door het voorbeeld tot gehoorzaamheid aangespoord, — hij, die zelf eenen zoo opregten eerbied voor den Apostelijken Stoel koesterde. Toen de Paus URBANUS VIII, in het jaar 1642. het boek van CORNELIUS JANSENIUS namelijk het boek *Augustinus*, door eene Bul van den 6 Maart veroordeeld had, waarbij de valsche stellingen van den genoemden kerkvoogd gedoemd waren, — was NEMIUS de eerste der Nederlandsche Bisschop die deze vermaarde Bul zelf in persoon van den predikstoel afkondigde, terwijl eenige dier kerkvoogden aarzelden (zegt DIERCXSENS t. 7, *pag.* 274.) of (gelijk de *Hist. Episc. Antv.* pag. 82 zegt.) weigerden die Bul aantenemen en aftekondigen.

In hetzelfde jaar 1634, waarin NEMIUS tot Bisschop was benoemd, was ook tot Opper-Bevelhebber der Nederlanden aangesteld FERDINANDUS, kardinaal van de H. R. Kerk, broeder van den Koning van *Spanje*, FILIP IV. — Hij was slechts 25 jaren oud, — en werd met vele plegtigheid en grooten luister den 3 November van dat jaar te *Brussel*, — en met eene, van 's menschen geheugen nooit gekende pracht en toebereiding den 17 April daarna te *Antwerpen* ontvangen. (b.) Dit diende tot bevestiging der getrouwheid aan den wettigen koning en der gehechtheid aan het voorvaderlijk geloof.

Uit liefde voor de godsdienst had de Senaat van *Antwerpen*

(a.) DIERCXSENS t. 7, pag. 249.

(b.) PAPEBROCHIIUS *Acte ss. Belg.* t. 7, pag. 281.

tot dus verre niet opgehouden, om in de kerken en de kloosters, onder begunstiging van den vorigen Bisschop, alles te herstellen, wat door de Calvinistische beeldstormers was vernield: onder het bestuur van NEMIUS is de Senaat niet minder daarvoor bezorgd geweest, terwijl ook deze kerkvoogd steeds ijverige pogingen aanwendde tot stichting en bevordering van den kloosterlijken staat, welke door hem als een middel van behoud voor het geloof en de zuiverheid der zeden bij zijne onderhoorige geloofsgenooten beschouwd werd. — De voortdurende oorlog was oorzaak, dat er geen kerkvergadering kon gehouden worden, die echter zeer noodzakelijk werd geoordeeld; dewijl de woelige tijden eene onachtzaamheid in het onderhouden der Sijnodale besluiten teweeg bragt en nieuwe misbruiken hadden doen ontstaan, die noodwendig moesten verbeterd worden. De Bisschop heeft, op aanraad van de Vikarissen en de dekens der christenheid, in het jaar 1643 den 28 Augustus, eenige verordeningen opgemaakt en afgekondigd, ten einde deze als een hefboom tegen het bovengenoemde kwaad zouden dienen. Op den zelfden dag gaf hij een vlaamsch boekje uit onder den titel van: *„onderwijsing en manier, om de christelijke leering in het Bisdom van Antwerpen te verspreiden”*, in tien punten, genomen uit de provinciale kerkvergaderingen en die van *Antwerpen (a.)*

VAN GESTEL (*Hist. Archiep. Mechl.* T. 1, pag. 58.) zegt, dat JACOBUS BOONEN, Aartsbisschop van *Mechelen*, in 1645 eene vergadering der Bisschoppen zijner Provincie belegde, waarin vele heilzame inzettingen zijn vastgesteld; dan hij voegt er niet bij, waar die bijeenkomst plaats had noch waarin die inzettingen bestonden. Intuschen is onze kerkvoogd ongetwijfeld daarbij tegenwoordig geweest. (b)

(a.) Zie dit bevelschrift grootendeels bij DIERCXSENS t. 7, pag. 266—270. en in zijn geheel in de *Collectio Synodaliū . . .* Plant. 1680, pag. 429. — Zie ook deze *„onderwijsing . . .* in dezelfde *collectio . . .* pag. 472.

(b.) VAN DE VELDE (*Syn. monum.* t. 3, pag. 748) zegt, dat NEMIUS in de vergadering der Bisschoppen tegenwoordig was en — deze te *Brussel* werd gehouden in 1645.

In 1645 den 24 Maart, verscheen in druk eene: „*Ordonnantie* (van dezen Bisschop) *nopende het onderhouden van de Sondagen en feestdagen*”; Antw. bij Balth. Moretus in 8°, vijftien bladz.

In 1646 den 10 Mei, kondigde Hij opnieuw af de Bul van URBANUS VIII (wegens het boek van C. JANSENIUS) en beval, dat allen zich daaraan zouden onderwerpen, De 2 November gaf hij een Dekreet uit wegens de gewijde begrafenis dergenen, aan wier geloof men twijfelde. (DIERCXSENS, t. 7, pag. 295.)

Den 22 Mei 1651 verleende NEMIUS eenen brief, waarbij hij de Broederschap van het Allerh. Sacrament in zijne Kathedrale kerk oprigtte. (Archief van *Mech.* — *Registr. F. p. 159 fol. vers.*)

JOSEPHUS DE BERGAIGNE, een Antwerpenaar, die vroeger Bisschop van 's *Bosch* was geweest, schoon hij nooit den zetel had bekleed, en later in 1645 tot den Aartsbisschoppelijken zetel van *Kamerijk* werd verheven, (a.) stierf den 21 October 1647 te

(a.) Hij was een Kloosterling uit de orde der minderbroeders, — hoogleeraar in de godgeleerdheid, en had vele jaren te *Keulen* en te *Mentz* in die wetenschap onderwijs gegeven. Om zijne uitstekende bekwaamheid werd hij in 1616 tot provinciaal verkozen, en twee jaren later tot *diffinitor* der gansche orde, en tot commissaris over de kloosters der minderbroeders, die in *Duitschland* en in *Vlaanderen* bestonden. Om zijne voortreffelijke hoedanigheden was hij bij vele vorsten in het grootste aanzien, die hem ook de gewigtigste zaken aanvertrouwden. Onder anderen was hij zeer gezien bij FERDINAND III, die door zijn toedoen tot Roomschen Keizer werd verkozen. De Koning van *Spanje*, die hem in den H. Raad had geplaatst, droeg hem voor tot Bisschop van 's *Bosch*; toen de voordragt door den Paus URBANUS VIII was bevestigd, werd hij den 27 October 1641 te *Brussel* in het Klooster zijner orde gewijd door JACOBUS BOONEN, terwijl deze door ANTONIUS TRIEST en GASPARE NEMIUS (allen voornoemd) werd bijgestaan. Hij liet zijn Bisdom door gevolmagtigde Priesters waarnemen, omdat hij, om de bedruktheid der tijden zijn verblijf dáár niet kon houden. Hij werd Aartsbisschop van *Kamerijk*, en eer hij bezit had genomen van zijne Metropole-Kerk, werd hij naar *Munster* gezonden; hij stierf daar in den ouderdom van ruim 59 jaren, en werd er begraven in de kerk des kloosters van zijne orde of, gelijk DIERCXSENS zegt, in de kerk der *Clarensen*. Men heeft later in 1663, deszelfs lijk naar zijne geboorteplaats *Antwerpen* overgevoerd, en den 18 September, in de kerk van het minderbroeders-klooster, met groote plegtigheid, ter aarde besteld. De Bisschop AMBROSIUS CAPELLO ver-

Munster, terwijl hij als afgezant van Koning FILIP IV daar met anderen onderhandelde, om den vrede te sluiten tusschen den gezegden Koning en de vereenigde Staten. Het Kathedraal kapittel der Aartsbisschoppelijke kerk van *Kamerijk* koos, den 24 Augustus 1649, GASPAR NEMIUS voor den openstaanden zetel dier stad. Den 1 December 1651, door bevestiging van Paus INNOCENTIUS X voor dezen stoel bestemd, ontving hij, den 22 Januarij van het volgende jaar, het *pallium*, en nam hij den 18 Maart daaraanvolgende, bezit van zijne Aartsbisschoppelijke kerk, in welke hij denzelfden herderlijken ijver aan den dag legde: hij deed hier wederom alwat in zijn vermogen was, om de christenen in het geloof te bevestigen en het zedebederf te keer te gaan, alsmede, om de verwoeste kerken en kloosters te doen herstellen, met hetzelfde oogmerk, als boven gezegd is, uamelijk tot bevordering van geloof en deugdzaamheid.

Hij is te *Kamerijk*, den 22 November 1667, in den ouderdom van ruim tachtig jaren overleden. (a.)

Op welk tijdstip NEMIUS juist het Bisdom van *Antwerpen* heeft verlaten, wordt niet met zekerheid vermeld: sommigen zeggen, dat hij in het jaar 1649 Aartsbisschop is geworden en dit is waarschijnlijk; anderen schrijven, dat hij in 1651, en weer anderen, dat hij in 1652 van hier naar *Kamerijk* is vertrokken. Dit schijnt echter zeker, dat niet voor 1652 zijn opvolger op den Bisschoppelijken stoel van *Antwerpen* is benoemd.

Hij hield menigmaal eene vergadering der Dekens, ter regeling, van vele gewigtige punten, als: in 1639, en volgende tot 1644, (in dit jaar tweemaal) in 1647, 1648 en 1650. In d'zè stelde

rigtte de lijkdienst, en de algemeene Commissaris der minderbroeders-orde PETRUS DE HULLEGAERDE sprak eene redevoering over den overledenen uit. (Zie SANDERUS *Brab. Illust.* t. 3, pag. 1, J. A. COPPENS, als voren, d. 1, bl. 259—261, en DIERCXSENS t. 7, pag. 296 en 297.

(a.) J. A. COPPENS als voren, d. 2, bl. 310 en 311, en VAN DE VELDE *Synops.* t. 3, pag. 748.

hij voor, om eene kerkvergadering te beleggen; doch de Dekens vonden raadzamer die te verschuiven, tot dat er een provinciaal concilie zou gehouden zijn. (DE RAM... pag. 16 en 17.)

NEMIUS gebruikte voor zinspreuk de woorden van PAULUS (*Ep. 1. ad Timot. C. 4.*) *Attende tibi et doctrinæ.*

7^e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

MARIUS AMBROSIUS CAPELLO. (a.)

De kapittel-Vikaris, die het bestuur des Bisdoms voerde, — gaf den 3 April 1653 eene „*Ordonnantie uit tegen verscheijde misbruijcken ten platte lande*”. (*Ibid* pag. 64.) Hij zegt hier niet wie de Vicaris is geweest, maar wel, — dat de Bisschoppelijke Stoel twee jaren open bleef; doch in het *Sijnod. Bely. t. 3, p. XLIV*, verhaald hij, dat FRANCISCUS DINGENS door het kapittel tot Vicaris Generaal *Sede Vacante* is gekozen.

MARIUS AMBROSIUS CAPELLO was de eerste, die te *Antwerpen* was geboren in het jaar 1597. Zijn vader was FRANCISCUS CAPELLO, een Italiaansch edelman van *Casal*, en zijne moeder MARIA VAN BOCXHORN, insgelijks uit eene adellijke familie, vrouwe van *Eijck*. Hij werd Predikheer in zijne geboorte stad, zeventien jaren oud zijnde; van zijne Oversten naar *Spanje* gezonden, leerde hij de godgeleerdheid te *Salamanca*. In de *Nederlanden* terug gekeerd, is hij hoogleeraar geweest in de wijsbegeerte eerstelijk te *Douaij* en later te *Leuven*; daarna het regentschap der godgeleerde studie drie jaren bekleed hebbende, werd hij aan de Universiteit van *Leuven* den 14 Januarij 1627, in den ouderdom van dertig jaren,

(a.) Hij had nog eenen broeder, met name BENEDICTUS CAPELLO, die in *Spanje* den regel der Theatijnen had omhelsd, en te *Complutum* of *Alcala*, benoorden *Madrid*, in den geur van heiligheid overleden is. (*Hist. Episc. Antv. pag. 83.*)

tot den graad van hoogleeraar in de godgeleerdheid verheven, terwijl hij twee jaren later mede door de orde met deze waardigheid werd bekleed, met eenparige stemmen der paters, in algemeen kapittel te *Rome* vergaderd. Hij heeft achtereenvolgens het bestuur gehad over de konventen van *Maastricht*, van *Brussel* en van *Antwerpen*: hij heeft in drie provinciale kapitels als *diffinitor* gediend, en is overste der Hollandsche *Missie* (uit de Predikheeren) geweest (a.) Voor de aangelegenheden van zijne orde, naar *Rome* tot den Paus URBANUS VIII afgezonden, werd hij in het algemeene kapittel, in het jaar 1644, bestaande uit vele paters door zedelijkheid, wijsheid, en geleerdheid uitmunnende, gekozen tot *provinciaal* van het *H. Land*, en eersten medehelper en ambtgenoot van den zeer Eerw. Pater THOMAS TURK, die alsdan tot *generale Meester* der gansche orde was benoemd. Hij werd vervolgens van denzelfden tot *commissaris* aangesteld over de provincien der *Nederlanden*, over *Bohemen*, *Stiermarke*, en *Kernten* (*Carinthië*.)

FILIP IV, koning van *Spanje*, heeft dezen uitmuntenden man met welken hij dikwerf in gesprek had geweest, en die zich niet slechts door een gunstig gerucht dat reeds wegens zijn leven en geleerdheid verspreid was, maar daarenboven door eene bevallige ligchaamsgestalte, door een aanminnelijk voorkomen, en door eene welsprekendheid, vol beleid en oordeel, nog meer aanbeval, — zoo zeer vereerd en hoog geacht, dat hij hem in 1647 voor den bisschoppelijken zetel, van *Iperen* benoemde. Doch daar deze stad door de Franschen was veroverd en het oorlogsvuur meer en meer

(a.) Met overleg der Bisschoppen van *Nederland*, werd door de Oversten der Predikheeren eene *Missie* of *Zending* uit hunne orde tot stand gebragt, omtrent het jaar 1613, om in de geestelijke noodwendigheden der Katholijken in de vereenigde provincien te voorzien. OPHOVIVS voornoemd werd, door de vergadering van de kardinalen der *propoganda* tot 1e *Overste* dezer zending aangesteld; — later was fr. M. AMBR. CAPELLO aan het hoofd. (*Hist. Episc. Antv.* pag 84, en J. A. COFFENS als voren d. 1, bl. 253.)

ontbrandde, werd zijne wijding uitgesteld, tot dat hij eindelijk door den koning in 1653 voor den openstaanden stoel van *Antwerpen* aan den Paus werd voorgedragen, in welke stad hij, in de kathedrale kerk, doch eerst den 13 September 1654 (men vindt de rede dezer vertraging niet opgeteekend) de bisschoppelijke wijding ontving. Uit hoofde hij een inboorling dezer stad was, werd de wijding, onder eenen onmeetbaren toevloed van volk, met eene buitengewone plegtigheid verrigt door zijnen voorzaat GASPAR NEMIUS, thans Aartsbisschop van *Kamerijk*, in het bijwezen van ANTONIUS TRIEST, Bisschop van *Gent* en ANDREAS CRUESEN, Bisschop van *Roermonde*. Zoodra CAPELLO in regel bezit had genomen van het Bisdom, was hij met alle zorg en belangstelling waakzaam over zijne kudde. In het jaar 1655 nam hij de *Norbertinessen* aan, en gaf haar verlof om een klooster en eene kerk binnen de stad *Antwerpen* te stichten, zonder nadeel van de hoofdkerk en de Parochie-kerk van *St. Andries*, gelijk zijne brief, den 24 Januarij van genoemd jaar deswegens uitgegeven, ons aanduidt. (a.) Hij verleende den 12 Dec. 1656 zijne toestemming om in de *St. Jacobs-kerk* een kapittel van kanoniken op te rigten, terwijl het kathedraal kapittel, onder zekere voorwaarden, mede zijne goedkeuring daartoe verleende. (b.) Hij veranderde de vier, in deze kerk bestaande *fundatien*, in zoo vele prebenden en kanoniksdijen, met dien verstande, dat de *Pastoor* zoude wezen de *Deken* van het nieuwe kapittel. In 1657 is dit kapittel werkelijk opgerigt, en nog in den loop van dat jaar werden er vier nieuwe prebenden gesticht; ja na verloop van eenigen tijd waren de prebenden tot het getal drie en twintig gekomen door de milddadigheid van godvruchtige christenen. (c.)

(a.) DIERCXSSENS T. 7, pag. 333-335, en SANDERUS, *Brab. illustr.* t. 1, pag. 133.

(b.) DIERCXSSENS ib. pag. 337-345.

(c.) DIERCXSSENS ib. pag. 344 en 345, item 351-356. In den beginne was in dit kapittel slechts ééne waardigheid, namelijk die van *Deken*; later onder het bestuur van JOANNES FERDINANDUS VAN BERGHEM Bisschop, is eene tweede waardigheid, t. w. die van *Onder-deken* gesticht geweest.

Hij rigtte in 1659, ten gerijve der christenen buiten de stad *Antwerpen* aan de zuidzijde, eene nieuwe parochie op, in de *Markgravelije*, — thans nog bekend onder den naam van *St. Lauwerijs*, — waaronder de inwoners van het *Kiel*, van *Bierschot*, van *Herinkrode* en van de *Markgravelije* behoorden. (a.) In de kollegiale kerk van *St. Jacob* stichte de Bisschop eene Broederschap van den H. ROCHUS. Den brief der instelling leest men in de *Act. ss. t. 3*, p. 412 et seqq. In den jare 1663 den 28 September, verbood hij aan priesters en geestelijken iets te doen of te bestaan, waardoor eenigerwijze het bisschoppelijk regtsgebied zou beledigd, belet of gekrenkt worden.

De Pastoors van Antwerpen hebben hun beklag gedaan, aan de Congregatie der kardinalen te *Rome* dat de bedelende Regulieren zich inmengden in de pastorele functien, inzonderheid met de vrouwen bij het doen van den kerkgang aan te nemen, en verkregen den 18 November 1662 ten antwoord, dat zulks aan gezegde Regulieren niet geoorloofd was. Dit gevoelen der Kardinalen heeft PETRUS VAN DEN PERRE, kanonik en officiaal van *Antwerpen*, aangekondigd en ten uitvoer doen brengen, op last en bijzondere aanstelling van Z. D. Hoogw. den Bisschop van Antwerpen, door eenen brief van den 26 November 1663, waarin gezegd wordt: „Wij verbieden aan voornoemde Regulieren „voortaan eenige vrouwen na het kraambed tot den kerkgang „aan te nemen; — en gelasten de kraamvrouwen, dat zij zich ter „inleiding naar hare eigene Parochie-kerk begeven, om daar van „den eigen Pastoor gezegend en gezuiverd te worden”. (DIERCXS t. 7, pag. 368-369.)

Onze kerkvoogd heeft den 12 Mei 1669, terwijl het Aartsbisdome open stond, te *Antwerpen* in het nonnen-klooster der Spaansche Theresianen tot Bisschop van *Namen* gewijd IGNA-TIUS AUGUSTINUS VAN GROBBENDOCK, met behulp van den Bis-

(a.) DIERCXSENS *ib.* pag. 361-363.

schop van Gent EUGENIUS ALBERTUS D'ALLEMONT, en den Bisschop van *Fernes* in *Ierland* NICOLAUS FRENCH, die door de ketters van zijnen zetel verjaagd, in der tijd te *Gent* zijn verblijf had. (a.) Hij diende een verzoekschrift in aan den Bevelhebber der *Nederlanden*, tegen de Joden, die zich tegen het verbod der Prinsen van de jaren 1545, 1550 en 1609, in het vaderland in drongen, de redenen opgevend, waarom die natie in deze streken niet behoorde geduld te worden. Dit verzoekschrift werd opgezonden aan A. DE CORIACHE, Aartsdiaken en Officiaal van *Mechelen*, ten einde een berigt deswegens van dezen in te winnen; dan deze heeft in eene lange omschrijving de zaak ontwikkeld, en den ijver van den Bisschop geprezen, bewijzende dat het zijne plicht was in dit opzigt voor zijne schapen te zorgen. (b.)

Daar de Sijnodale en Bisschoppelijke besluiten, wegens de omhouding van slafelijke werken op Zon- en Feestdagen, niet naar behooren werden onderhouden, heeft M. A. CAPELLO, den 16 Augustus 1670, desaan gaande een beveldschrift uitgevaardigd, waarin hij zegt: „Alsoo... door de seer stoute aanghenomen vrijheydt van sommighe menschen, die de vreesse Godts ter sijden stellen veel misbruijcken inghedroughen worden... soo ist, dat wij, hier in willende voorsien alle onse ondersaeten wel neerstelijk vermaenen, nae 't oudt kerckelijck ghebraijck, alle ende elcke Son-

(a.) DIERCXSENS *ib.* pag. 383. Deze Iersche Bisschop was een kwekeling van de Universiteit van *Leuven* en President van het Iersche kollegie aldaar. Nadat hij *Italië*, *Spanje* en *Frankrijk* had doorreis, hield Hij zija verblijf in *Vlaanderen* en bewees eene onvermoeide dienst, zoo in geestelijke als in pontificale verrigtingen, aan den Bisschop van *Gent*, EUGENIUS ALBERTUS D' ALLEMONT. Hij verbleef te *Gent* tot aan zijnen dood, welke den 23 Augustus 1678 voorviel, 7 maanden na het overlijden van FRANCISCUS VAN HOORENBEECK, opvolger van voornoemden EUGENIUS. Hij werd begraven in het koor der kollegiale kerk van de H. PHARAALDIS in een voortreffelijk graf. (Zie SANDERUS, *Flandria* ... t. 1, pag. 232.)

(b.) MIRÆT *Dipl.* T. 4, pag. 699.

„daghen ende Heijligh-daghen, die van de heijlighe kercke gheboden
 „worden, met teghenwoordigh te wesen in den dienst der heij-
 „lighe Misse, aanhooren des woordts Godts, ende andere godts-
 „dienstighe werken te onderhouden: eenen jegelijcken wel scher-
 „pelijk verbiende op de selve daghen te doen, 't zij door hun
 „zelve oft door jemandt anders, in het heijmelijck of openbaer,
 „eenighe slafelijcke wercken, als van ambachten, lantbouwinghe,
 „schepen of waghens te laeden oft te lossen, hout, bier, kolen,
 „kalck, steen of andere arbijdelijcke vrachten te laeden, lossen
 „oft voeren op *pene van vier Rhijns-guldens* 't elcker reijse te
 „verbeuren: behalven de passanten... soo het van noode sal wesen.
 „II. Desghelijcks verbieden wij op de voorghenoemde daghen
 „eenighe goeden te koopen oft verkoopen, erven oft onterven:
 „hoewel dat oms des noods wille toeghelaten wordt te verkoopen
 „broodt, pastijen, specerijen, suijcker, etelijcke vettewarije, gelijk
 „oock visch ende poellerije: maer en sullen de verkoopers niet
 „moghen haer winckels op-doen, oft haer goederen oft waren
 „voorstellen of verkoopen om de koopers aen te lokken. Veel
 „min sullen sij moghen op de merckten oft straeten verkoopen
 „boter, kaes, eijeren, schilderijen, beelden ende dierghelijcke din-
 „ghen; alwaer 't oock dat de Vierdagh viel op eenen mercktdagh
 „van de weke, alles op de pene van ses guldens ende arbitraele
 „correctie...” (hier volgen 22 Art. waarin eenige uitzonderingen
 werden gemaakt voor eenige waren en werken, doch slechts op
 vastgestelde uren. (a.)

In het jaar 1671 heeft onze kerkvoogd ALPHONSUS VAN BER-
 GEN of DE BERGES tot Aartsbisschop van *Mechelen* gewijd: deze

(a.) Men vindt dit Bevel in zijn geheel in de *Collectio Synodaliū*; Plant.
 1680, pag. 477 et Seq. — Het gaat heden niets beter dan toen: 's Lands wet of
 policie verbiedt veel op zon- en feestlagen; doch weinig wordt daarvan onderhouden.

In dit bevel wordt gelast, dat de commuie zoo veel mogelijk openbaar en eer-
 biedig tot de zieken moet gebragt worden, — met verbod, dat dit door de Regulieren
 geschiede.

eer kwam hem toe als oudste suffragaan Bisschop der Provincie; door hem werd ALPHONSUS dan ook met het *Pallium* bekleed; gelijk hij mede in 1672, met den Bisschop van *Namen*, den Aartsbisschop ter hulp stond bij de wijding van HENRICUS VAN HALMALE tot Bisschop van *Iperen*. (*Sijn. monum* t. 2, pag. 334, en *DIERCX*. t. 7, pag. 392.)

In het jaar 1674 stichtte M. A. CAPELLO in het bisschoppelijk Seminarie een *Kollegie* voor pastoors, onderpastoors en andere priesters, die door ouderdom versleten, door ziekte bezwaard of door eenige andere oorzaak onbekwaam waren langer hunne herderlijke of priesterlijke bediening te verrigten. Hij begiftigde dit kollegie rijkelijk, gevende daaraan op eenen dag, in gereed geld, f111,600. Bij deze stichting was zijne voorname en zeer loffelijke bedoeling het welzijn van het Bisdom; opdat namelijk zieke en gebrekkige Pastoors enz., door het aanbieden van eene zoo heerlijke gelegenheid, te meer zouden aangespoord worden, om afstand van hunne *beneficien* te doen, en er alzoo te allen tijde overal in de Dioecese pastoors enz. zouden bestaan, die zelve frisch en sterk, de herderlijke bedieningen zouden kunnen waarnemen. (a.) Deze stichting bleef niet lang in haren oorspronkelijken staat: men oordeelde, dat het Seminarie voor zulk eene inrigting te klein was, en ten andere, dat het niet betamelijk was, de oude pastoors enz. met de jonge Theologanten te doen wonen en omgaan. Hierom kochten de *Opziensers* een ander groot huis op *de schoenmarkt*, met het wapen *„de roos”*, hetwelk

(a.) De voorwaarden of regels van deze stichting vindt men bij *MIRÆUS* T. 2, pag. 1122 en 1123, en T. 4, pag. 495. Deze waren den 2 Maart opgesteld en den 24 dier maand werd de stichting bekrachtigd door eenen *notarielen Akt*, geteekend door den Bisschop en de *Opziensers*. Alles te zamen is door eene *Schepens-Akte* van den 18 Februarij 1675 nader bevestigd. — Alle drie deze stukken zijn in druk uitgegeven in 1712, met goedkeuring van den zeer Doorl. Mr. PETRUS JOSEPHUS, Bisschop van *Antw.*, geteekend den 20 Augustus. (Zie *DIERCISENS* T. 7, pag. 398-399. — *Hist. Episc. Antw.* pag. 85 en 206.)

tot het bedoelde einde wél ingerigt en van het noodige voorzien werd. Dan het loffelijk doel des stichters, het welzijn des Bisdoms, is hierdoor niet bereikt; het beviel den ouderlingen niet: zij bleven liever in hunne beneficiën. Daar echter de *Opziëners* dit kwaad niet te keer gingen, spanden de Pastoors der Diocese te zamen met den Bisschop, en klaagden dezelve omtrent veertig jaren later bij den Raad van Brabant aan, verzoekende, dat er eene nieuwe vorm aan die stichting werd gegeven die dienen zou, om het voorname oogmerk des stichters te bereiken, namelijk het welzijn des Bisdoms en een betamelijk en deftig onderhoud der pastoors en andere priesters, die door ouderdom of anderzins onbekwaam zoude zijn voor hunne bedieningen. Het Hof nam, den 18 Julij 1716, een besluit in den geest der Supplianten, vernietigde het *Kollegie van Pastoors* enz., en bepaalde, dat uit de opbrengsten der gelden voor die stichting, in het vervolg zou voorzien worden in een deftig bestaan van die priesters, welke ter oorzaak van onbekwaamheid van hunne beneficiën afstand zouden doen. Tot dit einde zijn die opbrengsten later werkelijk besteed. (a.)

In het zelfde jaar 1674 is er in de Kathedrale kerk, in elke der twee parochien, eene *broederschap* ingesteld onder de aanzienlijkste burgers die door godsvrucht aangedreven, het *H. Sacrament* met brandende fakkels zouden vergezellen, wanneer om de veertien dagen de H. Communie word gebragt tot de zieken, die om een lichamelijk beletsel naar de kerk niet kunnen komen. De Bisschop verleende volgaarne zijne goedkeuring aan deze godvruchtige instelling. (b.)

(a.) Het besluit van den hoogen Raad in druk uitgegeven in hetzelfde jaar, bij *Petrus Jouret* te Antw. — In 1675 is door de *Opziëners* nog besloten, dat degenen, die daarvan zouden bedoeld worden of genieten, eenige voorwaarden te onderhouden hadden, bestaande slechts in eenige gebeden, op zekere dagen voor den overledenen stichter. (Zie *DIERCXSSENS*, ib. pag. 401—403.

(b.) *DIERCXSSENS* ib. Deze instelling beviel zoodanig, dat kort daarna in elke

Tijdens het bestuur van dezen kerkvoogd, nadat in 1674 de be-roemde martelaren van *Gorinchem* of *Gorkum*, door Paus CLEMENS X, zalig verklaard waren, werd het decreet dezer zaligverklaring den 24 November 1675, met groote plegtigheid afgekondigd. Te *Antwerpen* werd die zaligverklaring bijzonder plegtig gevierd door de minderbroeders, de predikheeren en de monniken der Abtdij van *St. Michiel*, uit wier orden er onder die martelaren geteld worden. (a.)

parochie der stad eene dergelijke broederschap is ingerigt geworden. Zij bestaan nog ten huidigen dage in volken luister, en de aanzienlijkste burgers maken er deel van uit.

(a.) De namen dezer heilige martelaren waren: LEONARDUS VAN VECHTEL, geboren te *'s Bosch*, oud 45 jaren, Pastoor van *Gorkum*; — NICOLAUS JANSSENS, bijge-noemd *Van Poppel*, geboren te *Welde* in *Kempenland*, Onderpastoor; — GODEFRIDUS VAN DUIJNEN, geboren te *Gorkum*, priester en kanouik van het oude kapittel aldaar; oud 70 jaren; leeraar in de godgeleerdheid, rector aan de Universiteit van Parijs; NICOLAUS PIECK, geboren te *Gorkum*, guardiaan, oud 85 jaren; — HIERONYMUS VAN WEERT, geboren te *Weert* in *Limburg*, Vicaris van het Klooster, oud 50 jaren, die ook de *pelgrim* van *Jerusalem* werd genoemd, omdat hij eenigen tijd aldaar in een klooster zijner orde gewoond had; — WILHARDUS of WILLEHARD, afkomstig uit *Denemarken*, die om de vervolgingen tegen de Katholijken uit zijn vaderland gevlugt, bij zijne medebroeders te *Gorkum* vriendelijk ontvangen was, oud omtrent 90 jaren; — THEODORUS of THEODORICUS VAN EMDEN, geboren te *Amersfoort*, bestierder en biechtvader in het *Agnieten-Klooster* te *Gorkum*; — NICASIVS VAN HEEZE, aldaar geboren, oud 50 jaren; — GODEFRIDUS VAN MERVEL genoemd naar zijne geboorteplaats in *Limburg*, biechtvader; — ANTONIUS, geboren te *Weert*; ANTONIUS VAN HOORN, geboren te *Hoorn* of *Hoornaar* bij *Gorkum*; — FRANCISCUS DE of LE ROY, *Rodius* of *Konings*, geboren te *Brussel*; — PETRUS VAN ASSCHE, geboren te *Assche*, een dorp in *Zuidbrabant*, lekebroeder der orde; — CORNELIUS VAN DURENSTAD, geboren te *Wijk bij Duurstede*, van de orde der reguliere Kanoniken; — JOANNES VAN OOSTERWIJK, geboren te *Oosterwijk*, van de orde van den H. AUGUSTINUS in het Klooster van *Rugge* bij den *Briel*, die naar *Gorkum* was gezonden, om het klooster dier orde in deze stad te besturen; — JOANNES, geboren bij *Keulen*, van de orde der Predikheeren, welke de pastorij van *Hoornaar* bij *Gorkum* bediende, en die van tijd tot tijd naar *Gorkum* kwam, om daar de geestelijke diensten te verrigten, terwijl de geestelijken der stad in het kasteel opgesloten waren. Ofschoon in burgerkleeding, werd hij echter spoedig erkend, en met de overigen gevangen gezet. Den 5 of 6 Julij 1572 werden zij met nog twee anderen naar den *Briel* overgevoerd, waar zij des anderen daags aankwamen. In den kerker

M. AMBR. CAPELLO is den 4 October 1676 in den ouderdom van 79 jaren overleden, nadat hij zijn Bisdom met de meeste waakzaamheid had bestuurd. Hij had niet slechts het voormelde

dier stad vonden zij ANDREAS WOUTERS, pastoor te *Heinoord* bij *Dortrecht*; en twee uren na hunne aankomst werden in den zelfden kerker gebragt twee religieusen der orde van Premonstreit of witte-heeren der Abdij van *Middelburg*, namelijk ADRIANUS VAN BEEK, geboren te *Hilvarenbeek* en JACOBUS LACOPS, geboren te *Audenaarde* in *Vlaanderen*, pastoor en kapelaan te *Monster*, een plaatsje in *Zuid-Holland*.

De geestelijken en kloosterlingen van *Gorinchem* waren zeventien in getal, en deze maakten met de vier andere priesters van elders overgebragt, een getal van een en twintig uit. Dan twee religieusen der orde van den H. FRANCISCUS, uit het klooster van *Gorinchem*, bezweken onder de mishandelingen en folteringen, en werden afvallig van het geloof. De eene, met naam HENRICUS, die nog in het noviciaat en slechts achttien jaren oud was, erkende daarna zijne misdaad, hernam het kloosterleven, en herstelde door een stichtend gedrag de ergernis, welke hij had gegeven. De tweede, WILHELMUS geheeten, die reeds vele jaren religieus was geweest, bleef afvallig; hij werd soldaat, verviel van de eene buitensporigheid in de andere, en werd, om gepleegden diefstal, drie maanden na den marteldood zijner mede-religieusen, tot de galg veroordeeld. Hij eindigde om zijne misdaden zijn leven door den strop, welke dood hij geweigerd had voor de eer van CHRISTUS te ondergaan. (*Estius Hist. Mart. Gorcom*, l. 3, n. 319.) De overige negentien hier voren genoemd toonden dat zij den wreedsten dood niet vreesden, zij bleven standvastig tusschen allerlei vernederende en folterende mishandelingen, en werden, in den nacht, tusschen den 8en en den 9 Julij 1572, in eene schuur van het verdelgde klooster van de H. ELISABETH ten *Rugge*, buiten den *Briel* gelegen, door den strop ter dood gebragt. Hunne lichamen werden dáár door eenen burger van *Gorkum* begraven. Door de zorg van den Aartshertog ALBERTUS en deszels gemalin ISABELLA, werd in 1615 een groot deel van het gebeente der negentien getrouw geblevene geloofsgetuigen in stilte naar *Brussel* overgebragt, en den 18 October 1618, door den Aartsbisschop van *Mechelen*, MATHIAS HIOVIUS, plegtig verheven. Op dien dag werden de dierbare overblijfsels in eene luisterijke processie omgedragen en men ondervond den troost, dat eene besmettelijke ziekte, die alsdan te *Brussel* eene groote verwoesting aanrigtte, eensklaps gestuid werd. (*Levens van de voorn. Heiligen enz.* 3 *Mechelen* 1828). Het officie van deze Martelaren was in 1678 aan de Minderbroeders vergund, en in 1714 den 3 Februarij verpligtend verklaard voor het geheele Bisdom, op verzoek van den Bisschop PETRUS JOSEPHUS met toestemming van den Paus, dat is: *officium diocesanum in Episcopatu Antverpiensi sub ritu duplici*. (*Acta ss. Belg.* t. 2, julij pag. 752.) Zie verder *Magazijn voor R. K.* 1836, bl. 227-233.

kollegie gesticht, maar ook het konvent der Predikheeren van *Antwerpen* zeer begunstigd, met hetzelfde door vele gebouwen op zijne eigene kosten te vergrooten en daarin eene algemeene studie der godgeleerdheid en wijsbegeerte voor de religieusen zijner orde op te rigten; terwijl hij eindelijk de armen der stad als erfgenamen zijner goederen had aangesteld onder de zorg der Aalmoezeniers. Hij werd in het koor der Kathedrale Kerk begraven, waar zijn graf was versierd met eene marmeren tombe, welke hij voor zichzelf aan de zuidzijde had doen oprigten. (a.) ARNOLDUS EIJBEN, licentiaat in de godgeleerdheid, kanonik theologiaal van *Antwerpen*, heeft op zijne uitvaart eene treffelijke lijkrede uitgesproken, die ook in druk is uitgegeven.

De Bisschop AMBR. CAPELLO heeft slechts eens, en dat in 1658, eene vergadering der Dekenus belegd.

(a.) Op zijne graftombe was het volgende opschrift geplaatst:

D. O. M.

Fr. Marius Ambrosius Capello.

Ex denominato Iprensi,

VII. Episcopus Antverpiæ,

Ibiden natus anno M. D. XC. VII.

Et ordine prædic. professus A. M. DC. XIII.

Obiit A. M. DC. LXXVI, IV Octobr.

De aalmoezeniers der stad hebben ook een kostelijk gedenkteeken of monument uit dankbaarheid in dezelfde kerk doen vervaardigen boven de tafel waarop de uitdeelingen aan de armen geschieden, met dit opschrift:

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino,

Fri. Ambrosio Cappello,

Ordinis fratrum prædicatorum,

VII Antverpiensium Episcopo,

In vita et morte Archi-eleemosijnario,

(Satis dixi)

Eleemosijnarii ex asse hæredes

Pio et grato animo PP. A. MDCLXXVI.

De Zinspreuk van dezen Kerkvoogd was: *Omnia desuper.*

Het schijnt, dat **AUTBERTUS VAN DEN EEDE**, kanonik en Aartsdiaken van het Bisdom van *Antwerpen*, en **PETRUS VAN DEN PERRE**, officiaal door het kapittel zijn aangesteld geweest, om tijdens den open staanden stoel, het Bisdom als *Vikarissen* te besturen. Dan het leed niet lang, of **VAN DEN EEDE** werd Bisschop van *St. Omer*. **J. A. COPPENS** zegt d. 1, bl. 275, dat **JUDOCUS HOUBRAKEN**, als vikaris des kapittels, alsdan het Bisdom heeft bestuurd; doch **DE RAM**, *Sijn...* noemt slechts de eerst gemelden, pag. 66.

S. BISSCHOP van ANTWERPEN.

AUTBERTUS VAN DEN EEDE.

Deze was te *Brussel* in 1603 geboren. Deszelfs vader was **LUDOVICUS VAN DEN EEDE**, advokaat, en zijne moeder **MARIA ELIZABETH LE MIRE**. Hij was neef van **JOANNES LE MIRE**, 4^e. Bisschop van *Antwerpen*, — licentiaat in de beide regten, Aposteliek Protonotaris, kanonik gradueel van de Kathedrale kerk van *Antwerpen*, scholarch, schatbewaarder, penitencier, boekenkeurder, Aartsdiaken en algemeen Vikaris bij het openstaan van den bisschoppelijken zetel. Hij werd Bisschop benoemd in het jaar 1677, en ontving den laatsten October te *Brussel* de bisschoppelijke wijding, die verrigt werd door **ALPHONSUS DE BERGHES** Aartsbisschop van *Mechelen*, terwijl deze daarbij geholpen werd door **FRANCISCUS DE BAILLENCOURT**, Bisschop van *Brugge*, en **REGINALDUS COOLS**, Bisschop van *Roermond*. (a.) **VAN DEN EEDE** was alsdan 74 jaren oud en bezat reeds 53 jaren de kanoniksdij. Zoodra was de nieuwe Bisschop niet ingehuldigd, of de karthuizers dezer stad drongen er op aan, dat hunne nieuwe kerk, die

(a.) *Hist. Episc. Anto.* pag 88 en **DIERCKSENS**, t. 7, pag. 407.

nu voltooid was, zoude gewijd worden. Deze wijding is door den kerkvoogd den 12 der maand December van datzelfde jaar 1677, verrigt gelijk het getuigschrift door hem uitgegeven ons te kennen geeft, waarin hij zegt, dat hij den 12 December de kerk en de 3 Altaren in het koor, en den 14 de 2 Altaren vóór het koor heeft gewijd. (a.)

Den 16 Augustus 1678 verscheen van hem eene: „*Ordonnantie nopende het onderhouden van de Sondaghen ende feest-daghen*” Gedrukt te *Antw.* bij *Hendrik Sleghers*, 15 bladz. in 4°. (Letterlijk dezelfde als die van zijnen voorzaat AMBROSIUS CAPPELLO; zie boven op het jaar 1670.)

Den 5 November, daags vóór zijnen dood, en waarschijnlijk in het genot van eene gewenschte gezondheid, vaardigde hij nog uit eene: „*Ordonnantie tegen de oneerbiedigheid in de kerken*”. (Placc. in fol.) Deze ordonnantie is ook door de Magistraat van Antwerpen, den 27 Januarij 1679, vernieuwd geworden.

Nauwelijks had AUBERTUS één jaar zijne kudde als een goede herder bestuurd. of hij werd uit het leven weggerukt, den 6 November 1678, in het 75^e. jaar zijns ouderdoms, en in het koor der Kathedrale kerk begraven zonder monument en zonder grafschrift. Hij stierf ten gevolge van eene ziekte, die alsdan te *Antwerpen* heerschte en die in weinig tijds vele duizenden menschen medesleepte, waaronder ook de beide plebanen der hoofdkerk. Het was eene pestachtige ziekte, die zeer besmettelijk was, doch onbekend; waarom deze, en omdat zij schier niet buiten *Antwerpen* heerschte, algemeen de *Antwerpsche ziekte* werd genoemd. (b.) Een

(a.) Zie dezen brief bij DIERCXSENS, t. 7, pag. 408 en 409.

(b.) DIERCXSENS ib. pag. 411. CONR. JANNINGUS (*Acta ss. Belg.* t. 2, pag. 35.) zegt deswegens: in 1678 hing boven de stad *Antwerpen* een zware damp, die met zulk eene besmetting alles had aangetast, dat er niet een huis zonder zieken, — bijna niet één zonder dooden was. Er waren geene menschen, om de zieken te dienen, men kon er voor geenen prijs, hoe groot ook, bekomen; er waren geene geneesheeren, om de zieken naar het ligchaam hulp te verleen; — wat nog het

groot getal priesters en eene ontzaggelijke menigte volks stierf van deze kwaadaardige ziekte. — En toen God barmhartiglijk dezen geesel had doen ophouden, heeft *Antwerpen* eene plegtige, tijdens de ziekte woedde, beloofde processie ingesteld, die 50 jaren lang jaarlijks zou plaats hebben langs den grooten omgang, terwijl al de geestelijkheid en het volk dezelve zouden vergezellen, — tot dankbetuiging aan God, en om van dergelijke geesels bevrijd te blijven. (a.)

De eigen zinspreuk van dezen Kerkvoogd was eene zinspeling op den familie-naam: *van den Eede*: — *jure jurando*.

Na den dood van **AUTBERTUS VAN DEN EEDE** bleef de bisschoppelijke zetel een jaar en zes dagen open; intusschen werd **FRANCISCUS ORTIZ DE IBARRA** tot Vicaris des openstaanden stoels door het kapittel benoemd. (b.)

Zooveel mij tot hiertoe bekend is, hebben er geene vergaderingen der Dekens plaats gehad onder dezen noch onder den volgende Bisschop.

9^o BISSCHOP van ANTWERPEN.

JOANNES FERDINANDUS VAN BEUGHEM.

JOANNES FERDINANDUS VAN BEUGHEM werd te *Brussel* uit een adellijke familie geboren. Hij had voor vader **JOANNES VAN**

meest te beweenen was, er waren geene priesters om de zieken bij te staan en de biecht te hooren. — De ijver der religieusen werd opgewekt, zegt hij; en uit het *professie-huis* der Jesuiten alleén, werden binnen de 18 dagen, twaalf priesters het slagtoffer der liefde. **DE JONGHE** (*Belg. Dominican.* pag. 212.) meldt dat er in het predikheeren-konvent zoo velen ziek lagen, dat er naauwlijks gezonden genoeg waren, om de zieken te verzorgen: 26 zijn er onder hen gestorven. **SANDERUS** (*chor. s. t. 3*, pag. 222.) verhaalt, dat de sterfte 3 maanden duurde, en dat de helft der minderbroeders door de ziekte werd aangetast. Hieruit kan men afleiden wat deze ziekte onder de menigte te weeg bragt.

(a.) **DIERCKSENS** t. 7, pag. 413.

(b.) *Synod. Belg.* t. 3, p. XLVII.

BEUGHEM en voor moeder MARIA GEERTS. Hij had aan de Universiteit van *Leuven* den graad van licentiaat in de H. Godgeleerdheid verkregen, of, gelijk de schrijver der *Hist. Episc. Antv.* pag. 88 zegt, in de beide regten: hij werd kanonik der kollegiale kerk van de H. GUDULA te *Brussel*, vele jaren lang Meester der fabriek, en sedert den 26 Maart 1673, deken van het kapittel aldaar; en eindelijk in den ouderdom van 59 jaren, voor het Bisdom van *Antwerpen* benoemd in het jaar 1673, werd hij den 12 November van gezegd jaar te *Brussel* in het Aartsbisschoppelijk Paleis tot Bisschop gewijd door zijnen Metropolitaan, ALPHONSUS DE BERGHES, die in deze verrigting werd bijgestaan door den Bisschop van *Brugge*, FRANCISCUS DE BAILLENCOURT en den Bisschop van *Roermond*, REGINALDUS COOLS. Hij heeft als een ware herder 20 jaren het Bisdom bestuurd. (a.) Naauwelijks was VAN BEUGHEM in zijne verblijfplaats aangekomen, of hij vaardigde den 2 Maart 1680, eenen herderlijken brief uit, behelzende voornamelijk de vereischten, om tot de H. Orden, zoo groote als kleine, aangenomen te worden. (b.)

Den 19 Januarij 1682 verscheen er eene Ordonnantie van den Bisschop tegen de heimelijke verspreiding van boeken enz. (Zie de *Miscellania Bibl. Lov. in 4^o*. tom. 23, n^o. 4.); den 22 dier maand eene andere tegen de oneerbiedigheid in de kerk of het huis van God; (ibid. n^o. 14.); den 7 Februarij een bevelschrift wegens de vergaderingen der Dekens (ibid.).

In het jaar 1683 den 23 Februarij gaf de kerkvoogd eene ordonnantie uit, aan de Pastoors van het distrikt van *Antwerpen* overgemaakt door den Aartspriester A. EIJBEN, met eenen geleibrief van dezen er bij. (authentiek Ms.) Eene dergelijke ordonnantie, waarbij de onderhouding der verordeningen werd aanbe-

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 87 en 88, en DIERCISENS ib. pag. 415.

(b.) Men vindt dezen brief in de „*Collectio Synodatum*” pag 497 et seq. welke door zijne zorg, als te denken is, in 1680 werd in het licht gegeven.

volen, is mede aan de andere distrikten van het Bisdom toegezonden.

Den 27 Julij deed hij eenen herderlijken brief afkondigen waarin de onbetamelijke ontblooting der vrouwspersonen, door verergerende kleederdracht, verboden werd. — *Miscellania* als voren, t. 24, n°. 14. Deze brief is bevestigd door eenen anderen van den 12 Mei 1684. Den 12 Julij zijn door eenen nieuwen brief wederom vernieuwd te bevelen wegens de godsdienstoefening en de onbetamelijkheid der vrouwspersonen.

Den 23 Februarij 1685 ging van hem uit eene herderlijke brief, waarbij de bijeenkomsten, onder den naam van *labbaijen*, *spinningen* enz. verboden werden. (*Miscell.* als boven, t. 23, — *Regist. N.* fol. 15. Den 21 Maart 1687 gaf hij uit eenen: „Herderlijken brief wegens de plicht der geloovige van tot de „parochiaele kerk te gaen; — item de regels door de predikanten „te volgen; — de breedere uitlegging van den Mechelschen Catechismus te haelen uit den Roomschen van Pius V; — verbod „van in stilte de heijlige communie te draegen,” enz.

In 1688 den 9 Junij verscheen van hem een bevel tegen de lasteraars der dienst van *Maria*. (*Miscell.* als voren, *ibid.*) — In het jaar 1690 den 18 Februarij een ander bevel, waarbij hij het boekje: „geestelijken *Controlleur of Sermoonen*” enz. verbiedt en verordent dat er geene boeken zonder goedkeuring mogen uitgegeven worden. — Den 11 Augustus 1690 was HUBERTUS GUILIELMUS à PRECIPIANO als Aartsbisschop van *Mechelen* in zijne Metropolitaan-kerk ingehuldigd en gekroond, en bij die gelegenheid werd hem het *Pallium* omhangen door onzen kerkvoogd JOANNES FERDINANDUS VAN BEUGHEM. (*Sijn. Monument.* t. 2, pag. 336.)

Den 22 Januarij 1691 gaf hij wederom een beveldschrift uit, waarin het lezen der H. Schriftuur in de moederlijke taal verboden werd; — als mede de overzetting van het nieuw-Testament van Mons, en de Fransche vertaling van het Romeensch Misboek (*ibid.*) Den 31 Maart 1692 gaf hij verordeningen wegens de visitatie der Dekens van het platte land, (uit een eigen handschrift.)

en den 12 Mei verordeningen en voorschriften voor de kweekelingen van het Bisschoppelijk Seminarie.

In 1694 den 4 Maart, schreef hij, bij een bevelschrift voor, de manier van eed aflegging op het formulier van INNOCENTIUS XII in de zaak van *Jansenius*. En den 15 October gaf hij eene „*Ordonnantie* tegens de misbruijcken, die in het bisdom van „*Antwerpen* worden begaen ter oorzaeke van de nieuwe houwelijken”. (Zie *Placc. van Brabant*, t. 5, p. 89.

In het jaar 1693 heeft er eene vergadering der Bisschoppen te *Brussel* plaats gehad, waarbij onze kerkvoogd mede tegenwoordig was; ten einde, onder anderen te beraadslagen over den Katechismus. Te dien tijde werden onderscheidene kwestien wegens de praktijk onder de godgeleerden met heftigheid behandeld. Velen wilden den Katechismus der kerk-provincie van *Mechelen* veranderd hebben, die nu sedert 60 jaren geduriglijk in gebruik was geweest. De Bisschoppen euvcl opnemende, dat men datgene begon te verachten, wat door hunne voorzaten met eenparige toestemming vastgesteld en tot dan toe voordeelig was onderhouden, — hebben den voornoemden Katechismus onderzocht, goedgekeurd en bevestigd; zij waren van gevoelen, dat deze geheel in zijne zuiverheid moest behouden worden (Zie hier voren onder *MIRÆUS* bl.). Wat in deze vergadering verder is verhandeld, heb ik nog niet ontdekt. Het is zeer waarschijnlijk, dat de Bisschoppen in 1696 wederom zijn vereenigd geweest. Trouwens in dat jaar hebben zij den H. Stoel geraadpleegd ter oorzaeke der geschillen tusschen de godgeleerden, en den 10 Julij eenen brief aan den Paus geschreven, om de gezonde leer in hunne Bisdommen te regelen, inzonderheid wegens het lezen der H. Schrift in de moedertaal, en wegens de bediening der H. Sacramenten, vooral van de Biecht en van het Huwelijk. De Paus gaf den 24 November daaraanvolgende, antwoord op den gezegden brief der Bisschoppen, welke ter oorzaeke van dit antwoord en van andere punten de zeden betreffende, den 21 April 1697 te *Brussel* opnieuw zijn vergaderd geweest. In deze vergadering

hebben de Bisschoppen een Bevelschrift uitgegeven tegen de bijeenkomsten van Jongmans en Jonge-dochters, welke bijeenkomsten elk der Bisschoppen in zijne diocese sedert lang had trachten uit te roeijen; doch te vergeefs. Hierom hebben de Bisschoppen, te zamen zijnde, een gestreng dekreet deswegens uitgevaardigd, — en de naburige kerkvoogden verzocht, dat zij ook op de zelfde wijze zouden handelen, gelijk zij mede gedaan hebben; onder anderen in het volgende jaar de Bisschoppen van *Luik* en van *Keulen*. — Den 22 April namen de vereenigde Bisschoppen een besluit aangaande de gedoemde propositien of stellingen van JANSENIUS, en wegens het vermaarde formulier van Paus ALEXANDER VII, dat tegen de dolingen van JANSENIUS was ingevoerd enz. — Eindelijk den 23 April namen Zij, overeenkomstig het antwoord van den Paus, een besluit wegens de bediening der Sacramenten, voornamelijk wat de Biecht en het Huwelijk aangaat. Alle deze besluiten waren geteekend door den Aartsbischop, de suffragaan-Bisschoppen en M. STEIJAERT, algemeen Apostelijken Vikaris van 's *Bosch*. (a.) VAN BEUGHEN is tegenwoordig geweest in de bijeenkomsten der Bisschoppen, die in de jaren 1683, 1691, 1692 en 1697 plaats hadden, volgens het *Synodicum Belg. t. 1, pag. 563 et volg.* — Wat hij in dezelve verrigt heeft, kan men daar vinden. (*ibid.*)

In het jaar 1699 den 19 Mei overleed onze kerkvoogd J. FERDINANDUS VAN BEUGHEN, in den ouderdom van 69 jaren, nadat hij het Bisdome met verheven moed en standvastigheid, en met eene innige liefde voor allen had bestuurd gedurende 20 jaren. Hij werd in het koor der hoofdkerk begraven, en het graf met eenen marmere zerk gedekt waarop zijn grafschrift nog te lezen is. (b.)

(a.) Zie deze twee dekreten of besluiten bij J. KNIPPENBERGH, *Hist. Eccl. Duc. Gelria*, edita Bruxellis 1719, pag. 279 et seq. en DIERCXSENS t. 7, pag. 246—251.

(b.) Het luidt in dezer voege:

D. O. M.

Joannes Ferdinandus de Beughem,
Nonus Antverpiensium Episcopus,

Tijdens den openstaanden stoel, hebben de algemeene Vikarissen in 1700 den 26 April, de Breve van INNOCENTIUS XII van den 24 November 1696 afgekondigd, daar hun bij koninklijk bevel was op gelegd de zelve te onderhouden en ten uitvoer te brengen. (DE RAM, *Sijnops...* pag. 79.)

10e BISSCHOP van ANTWERPEN.

REGINALDUS COOLS.

Na den dood van J. F. VAN BEUGHEM benoemde de koning van *Spanje* KAREL II voor zijnen opvolger REGINALDUS COOLS. Deze was omtrent het jaar 1615 te *Antwerpen* uit brave ouders van eene middelmatige fortuin geboren.

KNIPPENBERGH zegt, dat hij in Januarij 1618 werd geboren. Zijn vader was ABRAHAM COOLS en zijne moeder was SUSANNA VAN CAN. (a.)

Nadat hij de lagere scholen had afgedaan, nam hij eerst dienst bij het militaire vak en werd vaandeldrager; later de krijgsdienst verlatende, werd hij regtsgeleerde en advocaat aan het Hof van *Brussel*, beschermer der waarheid en regtvaardigheid,

Gregi suo et omnibus charus,
Ut verus Pastor,
Curâ duxit, charitate juvit, opere luxit:
Qui vivus de se humiliter tacuit,
Loquatur mortuus;
Cum duci, juri, luci.
Ut lux perpetua ei luceat V. V.

De Zinspreuk, die hij voerde, was: *virtute et constantiâ.*

(a.) Hij had eene zoo groote lichaamsgetalte, dat hij bijna een hoofd boven anderen van eene matige grootte uitstak; zijn uitzigt was wel achtbaar maar ook vrolijk; geheel zijn voorkomen gaf eene zuiverheid en kalmte des gemoeds te kennen. (KNIPPENBERGH *ib.* pag. 282.)

verdediger der armen, en beloofde nog meer voor de toekomst: dan de godsdienst overwon hem, waardoor hij, de wereld overwonnen hebbende en een, reeds bereid huwelijk verwerpende, zichzelf gelukkig overwon, en aan God verbonden werd in de orde der Predikheeren door een drievoudige gelofte, die hij, bij zijne professie in het vermaard konvent van die orde te *Brussel*, den 2 Februarij 1645, in den ouderdom van omtrent dertig jaren aflegde. Hij werd een zoon en toekomstige vader van dat klooster: men zou gezegd hebben, dat hij met het habijt van den H. DOMINICUS, ook tegelijk dezès geest en ijver aangetrokken had. Hij was zeer nauwkeurig in het onderhouden van den regel, — zeer godvruchtig in de devotie tot de Moeder Gods en voornamelijk in de bevordering van haren Rozenkrans, — een zeer ijverig meester in het onderigten der novicen, — een zeer schrander Regent in het onderwijzen der leerlingen, — een zeer verdienstelijk Prior in het besturen des Kouvents — een zeer minzaam Biechtvader in het rigten der gewetens, — zeer kloekmoedig en zeer gelukkig in het bekeeren der nieuwgezinden en het overtuigen der ketters, (a.) — en zeer dorstig naar de zaligheid der zielen, alle welke hij, buiten het voedsel van het woord Gods, met de vaste spijs van de Engelachtige leering alleen verlangde te voeden en te verzadigen. Hij heeft in de Orde schier alle ambten bekleed. (b.) Naar *Spanje* tot den koning afgevaardigd, won hij spoedig de gemoederen der grooten door een godvruchtig en deugdzaam leven; hij werd zelfs waardig geoordeeld, om de zielbestierder der Koningin te zijn. Op zijn verzoek heeft hij het noodige verlot ter oprigting van een konvent zijner orde te *Mechelen*

(a.) De dwalenden en afgewekenen van het geloof behandelde hij met zachtzinnigheid, en hij bragt een groot getal uit de duisternis der dwalingen tot het licht van het ware geloof: onder dezen telt men den hertog van *Holstein*, die door de bewijsredenen van REGINALDUS overtuigd werd, in zijne handen de ketterij afzwoer en het catholicismus omhelsde. (KNIPPENBERGH *ibid.* pag. 233.)

(b.) *Hist. Episc. antv.* pag. 89 en 90 en DIEBCKSENS t. 7, pag. 454.

voor de Predikheeren, die uit 's *Bosch* waren verjaagd, van den Koning FILIP IV verkregen. De Koning van *Spanje* zond genoemden COOLS tot LODEWIJK XIV, Koning van *Frankrijk*, ten einde aan dezen kennis te geven van het toekomstig huwelijk met MARIA THERESIA, Infante van *Spanje*, naar hetwelk die Koning sedert lang vurig trachtte; — met den last daarbij, om over de beginselen van den *Pijreueschen* vrede te beschikken met de andere partijen. Deze bedieningen waren voor hem als een oefenings-school tot het Bisschopsambt. Weinig tijd daarna heeft de Koning, FILIP IV hem inderdaad tot Bisschop van *Roermond* benoemd. Hij ontving zijne bisschoppelijke wijding te *Brussel* den 17 Januarij 1677. De plegtigheid dezer wijding werd in de Abtdij-kerk van den *Kouden-berg* verrigt door ALPHONSES DE BERGES, Aartsbisschop van *Mechelen*, met behulp van den Bisschop van *Namen*, IGNATIUS AUGUSTINUS VAN GROBENDONCK, en den Bisschop van *Brugge*, FRANCISCUS DE BAILLENCOURT. Toen hij naar *Roermond* kwam, om zijne bisschoppelijke zetel te bekleeden, werd hij met eene plegtige eerbewijzing van de geestelijkheid en van het volk ontvangen. Zoodra waren de zaken te *Roermond* niet geschikt, of hij begon als een zorgvuldig herder zijnen schaapstal te onderzoeken: hij bezocht het Bisdom en herstelde alles wat vervallen en verwoest was. Oordeelende, dat de eerste zorg van eenen herder daarin gelegen is, dat het volk zeer wel onderwezen wordt in de beginselen der christelijke leering, heeft hij bevolen, dat er catechetisch onderwijs zoude worden gegeven in de parochiën, in de kapellen en zelfs in de tempels der regulieren, met aanwijzing van eenige belooning te regter tijd. Hij verlangde zelf tot voorbeeld van anderen, het ongeleerd volk en de kinderen in de noodzakelijke beginselen des geloofs, zachtmoedig te onderwijzen, een kruis op het voorhoofd te drukken, met woorden voor zich te winnen, voor een goed antwoord te beloonen en kleine giften te schenken. Hierdoor behaagde hij op eene verwonderlijke wijze; hij toonde zich niet misnoegd om eene boersche onbeleefdheid, noch om de

beuzelarijen der kinderen, noch om het gedrang der menigte; — hij volvoerde het ambt van catechist altijd en overal. Het volk was zeer ingenomen met de zachtmoedigheid van den kerkvoogd; hij maakte geen onderscheid in personen noch woningen, en bij de vertroosting der bedrukten voegde hij doorgaans milde aalmoezen. Hij was zeer bezorgd voor de scholen en de onderwijzers, overtuigd als hij was, dat dit de groote steun der christelijke republiek is. Met een wakend oog sloeg hij zijne geestelijkheid gade en was vol kommer voor de zedetucht. Ofschoon hij zich met eene groote liefde voor allen opofferde, gingen hem echter de geloovigen bijzonder ter harte, die onder het gebied der vereenigde Provinciën woonden, in de omstreken van *Grave* en *Nijmegen*, en welke hij om het verbod der Hollanders niet mogt bezoeken. Opdat deze van hem niet verlaten zouden sehijnen, begaf hij zich naar eene naburige plaats, waar zij gemakkelijk tot hem konden komen. Hij nam zijn verblijf bij de paters Capucijnen te *Velp*, in het land van *Ravestein*, om daàr aan de zamengevloeiende geloovigen uit die streken zalige vermaningen te geven en het H. Sacrament des Vormsels te kunnen toedienen. (a.)

Bij het bezoeken des Bisdoms kwam hij te *Bergh*, anders *St. Petersberg* of *St. Odilie-Berg* genoemd, eene plaats bij *Roermond*, en vond daàr het verwoeste klooster van den H. PETRUS, deze ruïnen overziende en vernemende, dat dit de woonplaats van de Apostelen des geloofs in deze streken was geweest... weende hij bitterlijk en zeide, dat het onbetamelijk was en eene ondankbaarheid, zulk eene H. plaats in puin te laten liggen... GUILIELMUS BASEL, pastoor te *Bergh*, door dezen ijver des Bisschops, mede opgewekt, begon de kerk te herbouwen den 16 Mei 1680;

(a.) J. KNIPPENBERGH. Hist. als voren. pag. 261 en 262. COLUMBANUS, capucijn, alsdan Pastoor te *Grave*, heeft verklaard, dat de onvermoede kerkvoogd in weinige dagen aan vijftien duizend geloovigen het H. Vormsel toediende.

dan, daar de bouwing om den oorlog geenen geregelden voortgang had, is deze eerst in 1686 voltooid, in welk jaar de Bisschop die kerk den 10 Mei gewijd heeft ter eere van de Heiligen WIRO, PLECHELMUS en NOTGERUS. Hij schreef eenen algemeenen dank — en biddag uit tegen den 12 dier maand. Op gezegden dag kwamen de inwoners van *Bergh* met de naburige Pastoors naar *Roermond*, om de relikwiën der voornoemde Patronen af te halen, — welke op eene baar geplaatst, door vier Pastoor op de schouders gedragen werden, in gezelschap van den Kerkvoogd en de geestelijkheid van *Roermond*, terwijl ook de aanzienlijkste burgers dezer stad den gewijden stoet in groote getale met licht volgden en vereerden tusschen eene toegevloeide menigte geloovigen uit de omliggende gemeenten: alzóó werden die heilige panden, onder het zingen van hymnen en gezangen, om God te loven en te danken, in de nieuwe kerk van *Bergh* in bewaring gesteld. Bij het aankomen daar ter plaatse begon de Bisschop aanstonds de H. Mis op te dragen, en wyl de kerk de groote schaar volks niet kon bevatten, besloot hij buiten dezelve eene redevoering te houden. (a.) COOLS was ook tegenwoordig geweest in de vergaderingen der Bisschoppen te *Brussel*, waarvan ik bereids gesproken heb; en in de maand Julij 1697 vaardigde hij eenen zendbrief uit, waarin hij het besluit bij afkondiging ter kennis bragt, hetwelk hij, gezamenlijk met de Bisschoppen van *Nederland*, in de vergadering, door hen aldaar gehouden, den 21 April van dat jaar tegen de verderfelijke en onzedige bijeenkomsten der jeugd had genomen. (b.) Insgelijks heeft hij in zijn Bisdom

(a.) Hoedanig de godsvrucht der geloovigen en de verdiensten der Heiligen aan God welgevallig waren, heeft Hij door een blijkbaar mirakel aan allen willen getuigen: trouwens een blind meisje uit het dorp *Kerken* kreeg eensklaps het gezigt terug, terwijl het volk nog in de kerk tegenwoordig was. — Van dan af is die plaats wederom met groote godsvrucht door het volk bezocht geworden. (Zie KNIPPENBERGH als voren, pag. 267 en 268.)

(b.) *Synod. Belg.* t. 1, pag. 614 en KNIPPENBERGH. pag. 271. Dit besluit is door de Pastoors gestrengelijk in gebruik gebragt en niet zonder veel vrucht: daardoor zijn die bijeenkomsten voor een groot deel uitgeroeid, en de gelegenheden tot zondigen, die daaruit ontstonden, weggeruimd.

doen afkondigen, en voorgeschreven dat onderhouden moesten worden, de besluiten van den 22 en 23 April in die zelfde vergadering van het jaar 1697 genomen, wegens de afzwering der stellingen van JANSENIUS en wegens de bediening der heilige Sacramenten. (Zie KNIPPENBERGH *ibid.*)

Hij heeft het Seminarie in de Bisschoppelijke stad hersteld en merkelyk vergroot en tevens daarin twee professoren aangesteld, eenen voor de wijsbegeerte en eenen voor de godgeleerdheid, met eenen President voor huishoudelyk bestuur. In 1699 gaf hij bij een beveldschrift, te kennen, dat er een vervalscht boek werd rondgedragen in zijn Bisdome, onder den titel van: "*Het nieuw testament van O. H. J. C. met korte verklaring op de duistere plaatsen. Eene chronijck van het leven ons Saligmakers, enz.*" gedrukt te *Emmerik* bij *Fl. Abbema* a°. 1696, — waartegen hij een ieder waarschuwde en hetwelk hij onder de verbodene boeken rangschikte. (a.) Nadat hij 24 jaren als een ware herder en vader der armen het Bisdome van *Roermond* had bestuurd, werd hij in hoogen ouderdom voor den openstaanden zetel van *Antwerpen*, door *KAREL II*, koning van *Spanje* benoemd. Deze koninklijke benoeming door den Paus bevestigd zijnde, vertrok hij den 9 Junij 1700 van *Roermond* en kwam te *Antwerpen*, waar hij den 12 dier maand bezit nam van het Bisdome in den ouderdom van vijf en tachtig jaren. Daags daarna werd hij op gewone wijze, door de geestelykheid en den Raad, van uit het Predikheeren-Konvent, plegtiglyk in de Kathedrale kerk ingeleid, en vandaar in het Bisschoppelyk Paleis. (b.) In zijne nieuwe betrekking heeft hij even zeer uitgemunt; hoedanig en hoe groot hij was, was blykbaar voor de wereld, vermits hij de hoedanigheden van eenen

(a.) KNIPPENBERGH . . . pag. 278 en 280. Dien brief kan men dáár geheel nalezen.

(b.) DIERCXSENS als voren t. 7, pag. 455. — Hij heeft als Bisschop van *Antwerpen* eenig mandementen uitgevaardigd; doch met weet niet welke derzelver onderwerpen waren. — In 1704 is Hem een smeekschrift ingediend door de platelandsche Aartspriesters tegen de bijeenkomsten der personen van beide geslachten.

Bisschop, waarvan PAULUS in zijne brieven tot *Titus* en *Timotheus* spreekt, in zijn gemoed heeft verlangd, in zijne woorden heeft uitgedrukt en in zijne werken heeft waargemaakt. Van hem mag men met waarheid zeggen: *Hij was groot in de nederigheid, rijk in de armoede, een Engel in een ligchaam.* In tijdelijke hulp was hij de vader der armen, wijl hij niets voor zich zelve behield, maar alles mildelijk aan de behoeftigen uitdeelde.

Hij, als minnaar der religieuse armoede, wilde voor zich in zijn paleis niets dan hetgeen volstrekt noodzakelijk was; hij droeg steeds het habijt der orde van den H. DOMINICUS en trachtte de voorschriften van diens regel gedurig nauwkeurig na te leven. (a.)

Hij hield tot in hoogen ouderdom niet op het woord Gods te verkondigen, met te berispen, te smeeken, te bestraffen in alle lijdzaamheid en wijsheid. In één woord, alles voor allen geworden, leefde hij slechts voor God, voor de hem bevolene schapen, voor den Koning, de wet en het vaderland, ten eene male waarmakende zijne zinspreuk, NON NOBIS, *niet voor ons zelve* (b.) Niet slechts ging hem zijne kerk ter harte maar ook 's lands welvaren, zegt KNIPPENBERG ib, pag. 283; (uit de lijkrede, welke PR. HYACINTHUS VAN HUIJSSEN te *Antwerpen* over den doerluchtigen REGINALDUS uitsprak) trouwens omdat het land door opbrengsten was uitgeput en om andere zeer gewigtige zaken, reisde hij voor de tweede en derde maal naar *Spanje*, en bij Koning KAREL II de zaken naar verlangen afgehandeld zijnde, keerde hij verheugd tot de zijnen terug; echter kon het meerendeel van datgene wat hij ten voordeele dezer provincie had bewerkt, om de van vele zijden opkomende beletselen, niet ten uitvoer gebragt worden.

Eindelijk is de Godvreezende kerkvoogd, nadat hij eenen goeden strijd gestreden en zijne loopbaan had volbragt, te *Antwerpen*

(a.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. LI.

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 90.

den 2 December 1706 overleden in den ouderdom van ongeveer negentig jaren, waarvan hij er dertig in de wereld, dertig in de orde der Predikheeren en dertig op den Bisschoppelijken zetel doorbragt. (a.)

Volgens KNIPPENBERG en DIERCKSENS stierf hij den 10 December: dit heeft eenige waarschijnlijkheid; — en zijne uitvaart had plaats den 14 daarna volgenden, bij welke gelegenheid door Fr. HIJACINTHUS VAN HUIJSEN een lijkrede werd uitgesproken, welke gedrukt is in 4^o, 12 bl. —

REGINALDUS heeft een program geschreven en in druk uitgegeven, onder den naam van: *„Geestelijke Lotterije tot troost der zielen, die in 't vagevier zijn”*. (*Sijn. monum.* t. 3, pag. 651.) Door het toedoen van REGINALDUS (hij was ook de auteur) is in het licht verschenen het werk, welks titel is: *Suffragien of instellinge en regels van het aartsbroederschap der christelijke leerlinge, opgereggt in de Cathedrale en de vier andere parochiale kerken der stad Antwerpen, beginnende met Augusti 1703 en eindigende met 1739, door REGINALDUS COOLS, Bisschop van Antwerpen. Antw. 1703-1739, 9 dln. in 12^o met platen. — (*Synod. B.* 3, p. LI.)*

In 1701 hield hij eene vergadering der Dekens op den 25 November. Hij had een godsdienstig testament gemaakt, het Seminarie vermeerderende met eene openbare les, waarin slechts de H. THOMAS mogt geleeraard worden. Hij had daarenboven voor zich een eeuwigdurend jaargetijde gesticht naar het voorbeeld van datgene, wat eertijds AMBROSIUS CAPELLO had nagelaten. Het konvent der Predikheeren te *Brussel* is erfgenaam geweest van hetgeen er verder over was.

De Stoel van Antwerpen is vijf jaren twee maanden open geweest. De algemeene Vikarissen, onder welken CORNELIUS FRANCISCUS TAIJE van *Wemmel* was, hebben den 10 October 1710,

(a.) *Hist. Episc. Antv.* ibid.

met den Aartsbisschop van *Mechelen* en den Apostelijken Vikaris van 's *Bosch* den omgaanden brief geteekend, die den Pastoors was gezonden en inhield, dat zij vrij waren van de belasting der Staten van Braband. (a.) Zij vaardigden een verbod uit tegen een boekje, getiteld: *„geestelijke oefeningen ter eere van de Coninginne des Hemels”*. Antw. in 8°.

11e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

PETRUS JOSEPHUS DE FRANKEN-SIERSTORPFF.

Hij was den 21 Maart 1667 te *Bonn* geboren uit eene adellijke familie van dien naam. Zijn vader was ANDREAS DE FRANKEN-SIERSTORPFF, vertrouwelijk raadsman van den zeer doorluchtigen Keurvorst van *Keulen*, en zijne moeder CATHARINA DE BUSCHMAN. Deze familie had onderscheidene leeraren in de godgeleerdheid en in de beide regten in de Hooge-school van *Keulen* voortgebracht; en deze PETRUS JOSEPHUS was insgelijks leeraar in de beide regten aan de Universiteit van *Ments* benoemd in het jaar 1693. (b.) Nog Jongeling zijnde gaf hij de schoonste blijken van deugdzaamheid; na de lagere scholen afgedaan te hebben, legde hij zich op de wijsbegeerte toe aan de openbare school van den H. LAURENTIUS, onder den schoolopziener FRANCISCUS FRANKEN, zijnen oom; vandaar werd hij naar *Rome* gezonden ter beoefening der hoogere studien; — na deze voltrokken te hebben, keerde hij naar zijn vaderland terug en werd hij onder de kanoniken der Metropool-Kerk van *Keulen* en der kerk van

(a.) DE RAM alsvooren, pag. 71. In het *Synod Belg.* t. 3, p. LI zegt hij, dat behalve TALJE voornoemd, PAULUS VAN HALMAEL en SEBAST. THIBAUT mede door het Kapittel, tot Vicarissen waren gekozen.

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 91.

de *H. Maagd Maria* op het *Kapitoel* aangenomen, en als president van de school van den H. LAURENTIUS in de plaats van zijnen Oom FRANCISCUS FRANKEN aangesteld, welk presidentschap hij gedurende achttien jaren loffelijk heeft bekleed. Intusschen heeft hij onderscheidene gezantschappen bediend bij den Koning van *Pruissen* bij de republiek van *Batavië* en bij de prinsen van het Keizerrijk. Eerst was hij auditeur generaal bij de Apostelijken Nuntiatuur van *Keulen*, en eenmaal heeft hij deze Nuntiatuur aan de streken van den *Rijn* zelf waargenomen, namelijk in het jaar 1698, in plaats van FABRICIUS of FRANCISCUS PAULUTIUS, Bisschop van *Mascerano*, die van Nuntius van *Keulen* buitengewoon Nuntius van *Polen* was geworden bij den doorluchtigen Prins van *Saxen*, die tot Koning van *Polen* was gekozen, en welke PAULUTIUS daarna Kardinaal van de H. R. Kerk werd en alsdan Staats-Secretaris was onder den Paus CLEMENS XI. — SIERSTORPFF bediende dit ambt met zooveel vlijt en met zooveel getrouwheid en ontzag voor den H. Stoel, dat hij den lof en toegenegenheid van gemelden Paus en der Koningen en Prinsen verdiende. (a.) Zijne bewezene schranderheid in het verhandelen van zaken is aan KAREL III, toen in *Spanje* regerende, en den zesden Romeinschen Keizer van dien naam, bekend geworden, dervoege, dat hij hem bij eenen brief te *Barcinone* in 1707 gegeven, tot Bisschop van *Antwerpen* benoemde. (b.) Dan daar de zaken in de *Oostenrijksche Nederlanden* in beroering waren, heeft deze benoeming niet dan na verloop van vier jaren hare uitwerking gehad. Die tusschentijd is aan kleine geruchten als gemeenlijk onderhevig geweest, welke SIERSTORPFF, te *Antwerpen* komende, spoedig zoodanig heeft doen verdwijnen, dat hij nu niet uit

(a.) De Ram als voren, pag. 71.

(b.) De schrijver van de *Hist. Episc. antv.* zegt, dat hij eerst in het jaar 1710 is benoemd. Wat hiervan zij, laat ik in het midden: dit is zeker, dat hij niet voor 1711 gewijd is.

Duitschland maar uit *Nederland* zelve tot Bisschop scheen verkozen te zijn.

Zoo dan den 16 Januarij 1711 de benoeming door den Paus CLEMENS XI te *Rome* bevestigd zijnde, heeft hij het koninklijk Placet (zooals men het noemt) op de Apostelĳke Bul van den hoogen raad van *Brabant* verkregen. Hij heeft den gewonen eed te *Brussel* voor den *Staatsraad* der *Nederlanden* afgelegd op den 1 October van genoemd jaar; den 3 daaraanvolgende heeft hij bezit genomen van het Bisdum door eenen zaakgelasten CAROLUS FRANCISCUS TAYE van *Wemmel*, deken der Kathedrale Kerk, en den 25 dier maand werd hij te *Keulen*, in het maagden-klooster het *Lammeke*n geheeten, waarin zijne zuster alsdan Abdis was, op eene plegtige wijze Bisschop gewĳd door den Doorluchtigen Heer JOANNES BAPTISTA BUSSIUS, Aartsbisschop van *Tharse*, Bisschop van *Ancona* (a.) bij welke plegtigheid dezen ter hulp stonden ADAMUS DAEMEN Aartsbisschop van *Adrianopelen*, toen Apostelĳke Vikaris in de vereenigde provincien der *Nederlanden* en WERNERUS DE VEIJDER, Bisschop van *Eleutheropelen*, alsdan Suffragaan van *Keulen*. (b.)

SIERSTORPFF is te *Antwerpen* met een feestelĳk gejuich van al het volk dier stad ontvangen; hij heeft den 14 December den zetel aanvaard, en terstond, niet slechts door zijn ligchaam, maar ook door grootmoedigheid uitmuntende, aller harten voor zich ingenomen. De Bisschoppelĳke zorg verminderde bij hem in geenen deele de bezorgdheid voor het gemeene-best, welke hij zoodanig aan den dag legde, dat hij de grootste achting der Staten van *Brabant* daardoor voor zich verwierf. Door gezegde Staten

(a.) KNIPPENBERGH, *hist. Eccl.* als voren pag. 283, noemt hem enkelĳk Bisschop van *Ancona*; DE RAM als voren noemt hem Aartsbisschop van *Ancona*, pag 72, — en de schrijver van de *Hist. Episc. Antv.* pag. 92 geeft de beide waardigheden aan, als boven gezegd is. DE RAM voegt er in het *Synod Belg.* 3, p. LII, dat BUSSIUS, toen Apostelĳke Nuntius in de Rĳn-streken was.

(b.) KNIPPENBERGH... *ibid.* en *Hist. Episc. antv.* id.

daartoe aangezocht, stond hij aan het hoofd van een gezantschap, dat met den Bisschop van Gent, ERARDUS VAN DER NOOT, en andere afgevaardigden van *Brabant, Vlaanderen* en *Limburg*, in het begin van het jaar 1716, naar *Weenen* bij Keizer KAREL VI werd afgezonden, zoo om den Keizer geluk te wenschen wegens het verkregen bezit der *Nederlanden*, als om het welzijn des Vaderlands en deszelfs bescherming hem aan te bevelen. (a.) Dit gezantschap gelukkig volbragt zijnde is hij te *Antwerpen* terug gekomen in de maand Junij, door den Keizer begiftigd met een gouden *Kruis*, met edele gesteenten bezet.

Na verloop van weinige maanden is hij wederom als afgevaardigde van de Staten van *Brabant*, te zamen met den zeer aanzienlijken Heer Staats-griffier VAN DEN BROECKE, naar 's *Gravenhage* vertrokken, om bij de Staten der Vereenigde Provinciën over de aangelegenheden des Vaderlands te handelen, onder tusschenkomst van den Markgraaf DE PRIE, legaat van zijne Keizerlijke Majesteit. (b.)

Hij gaf aan het bisschoppelijk Seminarie, hetwelk door MIRÆUS gesticht en door AMBROSIUS CAPELLO met eenige fondatiën vermeerderd was, eenen nieuwen luister door het vermeerderen der gebouwen, het maken van nieuwe wetten en het aanstellen van twee nieuwe leeraren der godgeleerdheid, behalve den President en den kanonik theologaal. (c.) Hij had wel ooit het voornemen opgevat om een nieuw bisschoppelijk Paleis te bouwen; doch men zegt, dat het kapittel zich daartegen heeft verzet. Intuschen schafte hij zich te *Lier* een nieuw huis aan, uit de Refugie der Abdij van *St. Bernard*.

(a.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 92. — Zie ook JOANNES VAN DER SLIJPE, of VERSLIJPE, een geschrift dat onlangs is uitgegeven door JULIUS DE SAINT-GENOIS: "*Journal ofte dagregister van onze reijze naer de Keijzerlijke stad van Weenen ten jare 1716.*"

(b.) *Hist. Episc. Antv.* pag. 207.

(c.) DE RAM als voren, pag. 73.

Er was een geschil ontstaan wegens het Kollegie der Pastoors, door AMEROSIUS CAPELLO gesticht, — tusschen SIERSTORPFF en de pastoors van de eene en de opzieners der stichting van de andere zijde. Dit geschil is door den hoogen Raad van Brabant den 18 Julij 1716 vereffend. (Zie voren.)

In den jare 1712 den 3 Julij, heeft onze kerkvoogd FERDINANDUS VAN DER HAEGEN tot Abt van *Ninove* gewijd. —

Den 6 Aug. verbood hij, bij een Decreet in de vlaamsche taal, aan reguliere en wereldlijke geestelijken het Viaticum heimelijk toetedieneu. Den 1 Sept. vernieuwde hij, wat door zijn voorganger wegens het bestuur van het Seminarie der clerken was vastgesteld. Den 26 October, 1713 beval hij, dat de Pastoors, hunne bediening indachtig, hunne onderhoorigen zouden vermanen aangaande de ergste gevolgen, welke uit de huwelijken tusschen katholieken en ketters gewoonlijk voortvloeijen.

Den 1 Julij 1714, maakte hij de regels, welke in het *Iersch Kollegie* van *Antwerpen* moesten nageleefd worden. (a.)

In 1717 den 6 Januarij wijdde hij den Abt van *Villers* JACOBUS HACHE, — en den 18 Maart den Abt van *St. Michiel* JOANNES BAPTISTA VERMOELEN. (b.)

In de maand Maart 1720 heeft hij eene vergadering der Dekens gehouden, en — den 27 dier maand schreef hij aan de Dekens, dat hij menigmaal gedacht had dat het noodig en van groot nut zou zijn, als de Pastoors eens 's jaars na den afloop der visitatie zouden bijeen komen, bij welke bijeenkomst hij hoopte tegenwoordig te zijn. Hij zond tevens aan alle Dekens een exemplaar der besluiten van de laatste vergadering.

Den 20 April 1721, zijnde Beloken-Paschen, heeft hij in afwezigheid van den Aartsbisschop den kardinaal THOMAS PHI-

(a.) Zie wegens dit kollegie DIERCXSENS alsvoren t. 7, pag. 113, en het boekje, welks titel is: *Principium, progressus et praesens status collegii Hibernorum Antv. 1680.*

(b.) *Synod. Belg.* 3, pag. LIII.

LIPPUS, die naar *Rome* was vertrokken ter verkiezing van eenen nieuwen Paus, te *Mechelen* in de Metropolitane kerk, den Bisschop van *Iperen* JOANNES BAPTISTA DE SMET gewijd, waarbij hem ter hulp stonden de Bisschop van *Brugge* HENRICUS JOSEPHUS VAN SUSTEREN en de Suffragaan van *Luik* FRANCISCUS ROSSIUS DE LIBOU, Bisschop van *Thermopelen*.

Den 25 Januarij 1722 heeft hij wederom GUILIELMUS PHILIPPUS DE HERZELLES tot Abt van *St. Geertrui* te *Leuven* gewijd.

Den 30 Julij 1724 heeft hij uit kracht der Apostelijke zendbrieven, te Antwerpen in zijne huiskapel de heilige wijding toegediend aan zijnen eigenen broeder GASPAR FRANCISCUS DE FRANCKEN SIERSTORPFF als Bisschop van *Rhodiopelen*, Suffragaan en Vicaris-generaal van *Keulen*. Bij Pauselijke dispensatie had deze wijding plaats onder den bijstand van twee Abten, — van *Villers* en van *St. Bernard*. (a.)

In het jaar 1724 den 30 September kondigde deze kerkvoogd het algemeen Jubilé af, welk door Benedictus XIII was verleend,

Den 4 April 1725 gaf hij eene ordonnantie uit wegens het heiligen van den zondag en het houden van redevoeringen.

Eindelijk den 29 April 1727 beval hij aan de Pastoors, dat zij wel acht zouden geven op de opvoeding der arme kinderen, en dat zij de aalmoezeniers zouden vermanen, in geval dezelve slecht behandeld werden.

Onze Bisschop, een man van grooten moed en gerustheid des geestes, niet minder in tegen — dan in voorspoed, kreeg allengs eene verzwakking en is aan eene langzame tering bezweken. Hij overleed te *Antwerpen* den 19 October 1727, in het een en

(a.) De zeer geleerde BENTERIM, die in 1843 eene geschiedenis *van de buitengewone Suffraganen van Keulen* uitgaf, vergist zich, als hij zegt, dat deze GASP... in 1713 tot suffragaan door den Aartsbisschop van Keulen aangenomen en door hem den 30 Julij van het volgende jaar gewijd is: dit blijkt te meer, omdat zijn voorzaat eerst den 30 Oct. 1723 overleden is, gelijk in gemeld werk, bl. 95 te lezen is.

zestigste jaar zijns ouderdoms. GIBBERTUS JOSEPHUS HAGHEN, licentiaat in de H. Godgeleerdheid aan de Universiteit van Leuven, President van het Kollegie van VAN MALDEREN, hield eene fraaije lijkreden wegens zijn deugdelijk gedrag, zijne begaafdheden en zijn loffelijk bestuur.

Toen er in het jaar 1751 een nieuwe marmeren vloer in het koor der kerk werd gelegd, is het volgende opschrift op zijn graf geplaatst:

D. O. M.
 Ill^{mo} Rev^{mo} Domino
 Petro Josepho
De Francken Sierstorppf
 Undecimo Antverpsiensium
 Episcopo,
 Qui gregem sibi creditum
 Mira Sapientia
 Ac pastoralis Sollicitudinis laude
 Feliciter rexit annis XV
 Vixit annos LX. menses VII. dies XXII.
 Decessit XIV kal. Novembris
 MDCCXXVII
 Mærens familia posuit.
 R. I. P.

De Raad van *Brabant* heeft in 1740 een einde gemaakt aan de opgerezene moeilijkheden wegens zijne erfenis, en tevens voor de toekomst vastgesteld, tot welke herstellingen de Bisschoppen en hunne erfgenamen verplicht zijn. (DE RAM, *ibid.*) Zijne *zinspreuk* was vervat in deze woorden: *intrepide et Sapienter.*

Onverwijld zijn door het kapittel tot Vicarissen van het openstaande Bisdome benoemd ANDREAS DEL MARMOL, Deken van het kapittel, ALPHONSUS DOM. VAN ERTBORN, Aartsdiaken en FRANCISCUS VAN DER AA, Aartspriester.

12^e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

CAROLUS D'ESPINOSA.

CAROLUS was geboortig van *Dendermonde*, den 27 December 1658. Zijn vader DIDACUS GOMEZ D'ESPINOSA, was bevelhebber van het kasteel aldaar. In zijne jonge jaren had hij reeds eene kanoniksdij in de kerk van St. GUDULA te *Brussel*, en begaf zich in de orde der Capucijnen. In den jare 1723 den 29 November, werd hij bisschop gewijd; dat is suffragaan of hulpbisschop van den Aartsbisschop van *Meehelen* THOMAS PHILIPPUS (ofschoon deze alle herderlijke bedieningen altijd zelf verrigt heeft,) onder den titel van Bisschop van *Trical, in partibus inf.* — Hij beviel zoodanig aan MARIA ELISABETH, hertogin van *Oostenrijk*, Regentes der *Nederlanden*, dat hij door Haar aan het Hof werd ontboden, en bij de voornaamste plegtigheden, in hare tegenwoordigheid op pontificale wijze de H. Dienst moest verrigten.

Den 19 December 1727, werd hij op verzoek van de Hertogin zelve, bij een keizerlijk diploma voor den openstaanden zetel van *Antwerpen* benoemd. Toen de Bul der verplaatsing van dezen Bisschop door Paus CLEMENS XII, den 14 Junij 1728 te *Rome* uitgevaardigd, was ontvangen, nam hij den 15 Julij bezit van zijn Bisdom door eenen zaakgelaste, ANDREAS DEL MARMOL, deken van de kathedrale kerk, en kort daarna, den 19 Augustus heeft hij zelf het bezit aanvaard, schoon hij 70 jaren oud was, als hij het Bisdom aanvaarde, heeft hij hetzelfde echter nog gedurende veertien jaren kloek en gezond bestuurd, terwijl hij in geene deele ooit iets verminderde van de vroeger aangenomene strengheid van de orde der Capucijnen. (a.)

In 1728 den 16 Julij, heeft hij, — door het gezag van den Apos-

(a.) DE RAM als voren, pag. 74.

telijken stoel als onderzoeker (*visitor*) van het klooster van *Vlierbeek* aangesteld, — den Abt PETRUS PARIDANUS, die de Apostelike inzetting (constitutie) *Unigenitus* weigerde aan te nemen, van zijne orde en zijn regtsgebied ontzet of opgeschorst en verklaard, dat hij aan de straffen die in de pauselijke inzettingen zijn vastgesteld, schuldig was, tenzij hij binnen drie maanden bekeerde (*drie bladz. in 4°*) Hetzelfde vonnis heeft hij des anderen daags geveld over ANSELMUS DE MOOR, MEDARDUS STEGMANS, en PHILIPPUS CLEIJMANS, religieusen van hetzelfde Klooster. (*Gedrukt te Brugge 4 bladz. in 4°*)

In 1729 den 1 Augustus gaf hij eene: „Ordonnantie, waerdoor de bisschop verbied en uijt zijn Bisdom verband” „twaelf in het vlaemsch geschreven boekken”: „*Den christelijken vader op de Evangelien, enz.*” (Deze is mede in 't latijn uitgegeven, 4 bladz. in 4°)

In 1730 den 1 Julij verscheen eene: „Ordonnantie tegen het mishandelen der vondelingen of arme kinderen die ten platte lande in de kost besteed zijn.” (*Plak. in fol.*) In deze ordonnantie werd het bevel van zijnen voorzaat SIERSTORPFF van den 19 April 1727 vernieuwd.

In 1731 den 14 December schreef hij een dekreet uit, waarbij het mirakel, dat den 8 November van laatstgemeld jaar in het Konvent der ongeschoeide karmeliten der stad *Antwerpen* was gebeurd, door tusschenkomst van de getrouwe dienares Gods ANNA à SANCTO BARTHOLOMEO (a.) werd erkend.

In 1736 den 24 Maart sprak hij eene „Sententie” uit „tegens ANNA MARIA EELTJENS van *Tilburg*, wegens schijnheiligheid.” De daden zijn in het Aartsbisschoppelijk Archief van *Mechelen* te vinden, en men kan deswegens eenige dingen lezen in het

(a.) Van deze ANNA spreekt DIERCXSENS *Antv. etc. t. 7, pag. 68, 73, 75, 80, 148, 173 en 179.* — In de *Acta congregationis sacrorum rituum te Rome* worden nog meer mirakelen van gemelde ANNA opgenoemd.

boekje van J. B. CANNAERT, over het oude crimineel regt hier te lande, in de vlaamsche taal uitgegeven in 1829 — in 8°.

In 1740 den 16 Mei gaf hij nog een bevel uit wegens het onderhouden der feestdagen.

In 1742 den 31 Julij is D'ESPINOSA overleden. Die in zijn leven met eene ootmoedige en warme godsvrucht God heeft gediend, heeft daarvan na zijnen dood nog een allerheerlijkst bewijs nagelaten: trouwens bij uitersten wil had die ootmoedige man allen praal bij zijn uitvaart, alle lijkredenen en dood-briefjes verboden, behalve datgene, wat hij zelf had opgeteekend: *„obiit „die frater Carolus, dum viveret, episcopus Antverpiensis. „Si bene fuit, habet; si male fecit, luet justo et aeternum adorando, „judicio. Orate pro eo, ut aeterna requiescat in pace.”* Dat is: *„Broeder CAROLUS, in zijn leven Bisschop van Antwerpen, overleed den Heeft hij wèl gedaan, hij zal wèl hebben; heeft „hij kwalijk gedaan, hij zal door Gods regtvaardig en eeuwig „aanbiddelijk oordeel ook gestraft worden. Bid voor hem, opdat „hij ruste in den eeuwigen vrede.”* (a.)

Hij wilde niet, dat zijn ligchaam langs de straten zou omgedragen worden, zeggende in zijn testament: *„dat hij niet verkoos na den dood rond te wandelen;”* — hij had bevolen, dat zijn overblijfsel van uit de kerk regt naar de begraafplaats zou gebragt worden, welke hij voor zich had verkozen op het algemeen Kerkhof aan den voet der beeltenis van zijnen Zaligma-ker, (b.) — en verlangd, dat op zijn graf een steen zou gelegd worden met dit opschrift, hetwelk hij zelf had vervaardigd:

(a.) *Algem. Verzam.* als voren, bl. 48 en 49, en DE RAM, *ib.* pag. 75.

(b.) Het kerkhof was datgene, hetwelk doorgaans nog *het groen-kerkhof* genoemd wordt, en in het begin dezer eeuw in eene markt en openbare wandelplaats is veranderd. Op hetzelfde was weleer een kruis van blauwen-steen met een Christus-beeld van witten-steen geplaatst, door de kerkmeesters opgerigt omtrent het jaar 1635; doch door de Franschen op het einde der 18^e eeuw vernietigd. Zie DIERXSENS als voren, T. 7, pag. 223.

F. CAROLUS D'ESPINOSA,
 Ex ordine capucinatorum, episc. Tricalensis,
 Suffraganeus emin. cardinalis *de Alsatia*,
 Archiepisc. Mechliniensis,
 Demum episcopus Antverpiensis,
 Hic jaceo,
 Ultimum judicii diem expectans.
 Sors mea, quæ te latet, lector!
 Mihi modo nota est:
 Aut benignissimum redemptorem,
 Aut æquissimum judicem experior,
 Hic sta,
 Et enixo voto meo annue.
 Tu hunc et illum ex nunc
 In æternum lauda.
 Idem enim Deus est, sanctus et justus
 In omnibus operibus suis.
 Ora pro me, ut æternâ
 R. I. P. (a.)

Na den dood van dezen Kerkvoogd bleef de bisschoppelijke stoel negen maanden en zes dagen open, tot dat DE HERZELLES denzelve kwam bekleeden: middelerwijl is het Bisdome door Kapittel-Vikarissen bestuurd; zij waren PHILIPPUS JOSEPHUS DE CANO, deken van het Kathedraal Kapittel, ARNOLDUS BRIERS, Aartspriester en GUILIELMUS ANT. JOS. DE BAZERRA, scholaster, welke drie als van dezelfde waardigheid en jurisdictie zooals men in de Acta leest door het Kapittel in de vergadering van den 4 Augustus 1742 daartoe gekozen zijn. (b.)

(a.) DE RAM als voren, pag. 76.

(b.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. LVIII.

GUILIELMUS PHILIPPUS DE HERZELLES.

GUILIELMUS PHILIPPUS, uit het adellijk geslacht der Markgraven *de Herzelles*, geboren te *Nijvel* den 21 of 22 Januarij 1684, was zoon van JOANNES BAPTISTA, baron DE HERZELLES, Kapitein der ruitèrij, in dienst van den Koning van *Spanje* KAREL II, en van vrouwe MARIA ANNA COUWENHOVE. Hij werd aangenomen in de Abtdij van de H. GERTRUDIS te *Leuven*, der orde van den H. AUGUSTINUS in het jaar 1700, — werd priester gewijd in 1707, en Prior verkozen in 1717, — na het overlijden van den Heer ALEXANDER CAROLUS, Baron *de Balland*, werd DE HERZELLES, den 31 December 1721, tot Abt van deze Abtdij benoemd en als zoodanig gewijd en gemijterd den 25 Januarij 1722, en in die hoedanigheid bewaarder der voorregten van de Universiteit van *Leuven*, en afgevaardigde bij de staten van *Brabant*. Eindelijk bij eenen Brief van den 2 November 1742 werd hij door de Keizerin MARIA THERESIA tot Bisschop van *Antwerpen* benoemd, en den 28 Januarij 1743 te *Rome* bevestigd, ontving hij te *Mechelen* in de Metropolitanè-Kerk, met eene buitengewone toebereiding, den 19 Mei van datzelfde jaar de bisschoppelijke wijding, door den Kardinaal THOMAS PHILIPPUS DE ALSATIA, bijgestaan door de Bisschoppen van *Namen* en *Gent*.

Hij had den 6 Mei 1743, door eenen zaakgelastigde PHILIPPUS JOSEPHUS DE CANO, deken en algemeenen Vikaris bezit genomen van den Zetel, en den 25 Junij aanvaardde hij dezen in persoon; hij deed alsdan zijne intrede in Antwerpen en werd aldaar met een feestelijk gejuich en eene verbazende plegtigheid, onder vele blijken van deelnemende blijdschap ontvangen. Dan in het eerste jaar zijns bestuurs, toen hij, op den dag der gedachtenis van het lijden des Heeren, de processie van uit de Kathedrale — tot de *St. Walburgis*-kerk vergezelde, werd hij door eene koorts over-

vallen: hierbij kwamen de waterzucht en andere onpasselijkheden, onder welke hij eindelijk den 2 September 1744 bezweek tot groote droefheid der *Antwerpenaren*, welker harten deze kerkvoogd, die in alle zijne woorden aan allen zeer vriendelijk was, aan zich geboeid had.

Hij is begraven in het koor der Kathedrale-kerk voor het hoog Altaar.

Op zijne uitvaart heeft de kanonik Plebaan JOANNES FRANCISCUS VAN EIJ eene lijkrede uitgesproken.

Bij uitersten wil had hij het kathedraal kapittel tot erfgenaam benoemd, hetwelk echter van het betwist erfdeel afzag. Vervolgens kwam als erfgenaam *ab intestato* zijn broeder de markgraaf AMBROSIUS JOSEPHUS DE HERZELLES, die in de maand Januarij 1745 eene vriendschappelijke schikking aanging met den Abt van de H. GERTRUDIS, en hem veertien duizend gulden toetelde:

JOANNES STILTINGUS droeg de "*Verrigtingen (acta) van den H. AURELIUS AUGUSTINUS*" op aan den Doorl. Bisschop G. P. DE HERZELLES (a.) Hij gaf dezelve op nieuw in druk uit, te Antwerpen 1743, en in den opdragts-brief prijst de uitgever onzen kerkvoogd, dat hij daarom de orde van den H. AUGUSTINUS in de zeer oude en adellijke Abtdij van *St. Geertrui te Leuven* heeft aangenomen, opdat hij dien Heiligen Leeraar niet slechts voor beschermheilige en vader zoude hebben; maar ook deszelfs leven zichzelve als eene levensregel en een toonbeeld voor-schrijven. (b.)

(a.) J. STILTINGUS heeft, te zamen met GUILIELMUS CUIJPERS, eenen *Rosendaler* (beide waren Jesuiten), de; *acta s. Aurelii Augustini*"... uitgelegd en met aantekeningen opgehelderd. Van dezen G. CUIJPERS spreek ik later nog.

(b.) In dezen brief zegt hij: Het is te lang om op te halen, hoe groot de vreugd, was van alle Staten en Orden wegens uwe bevordering tot Bisschop, — hoe veelvuldig de gelukwenschingen, — hoedanig de goedkeuringen en toejuichingen waren, toen gij voor de eerste maal de stad als gemijterd bisschop binnen kwaamt. (Zie *Acta S. A. Augustini* in fol.)

Hij had op zijn wapen deze *Zinspreuk*: *præsim ut prosim*.

Het kapittel heeft de zelfde drie, als in den jare 1742, tot kapittel- Vicarissen benoemd.

14^e BISSCHOP *van* ANTWERPEN.

JOSEPHUS ANSELMUS FRANCISCUS VAN WERBROUK.

Deze JOSEPHUS... was geboren te *Iperen* den 10 October 1692, zoon van JUDOCUS VAN WERBROUK, regtsgeleerde, Sijndic der cancellarij en pensionaris van *Iperen*, en van CONSTANTIA ADRIAENSSENS.

Hij deed zijne studien der letteren en der Godgeleerdheid te *Douaij*, waar hij den tweeden werd uitgeroepen en later den graad van licentiaat in de H. Godgeleerdheid en in beide de regten verkreeg; priester gewijd, werd hij kanonik der Kathedrale-kerk van *Iperen*, — daarna kanonik-graduëel, thesaurier, Scholaster, Cantor en Examinator Sijnodalis. Den 15 October 1742 benoemd tot Bisschop van *Roermond*, werd hij zoodanig te *Iperen*, den 22 September 1743 gewijd door den Bisschop dier kerk GUILIELMUS DELVAUX, wiens bijzondere vriend en raadsman hij was. (a.) Hij is bij verplaatsing bevorderd tot Bisschop van *Antwerpen*, waarvan hij den 12 Maart 1746 bezit nam door eenen gevolmagtigde PHILIPPUS JOSEPHUS DE CANO, deken voornoemd. Den 12 Mei daaraanvolgende is hij zelf met de gewone plegtigheid in bezit getreden van zijn kerk, in eenen rampspoedigen tijd, wanneer een beleg de stad bedreigde, welke den 20 derzelfde maand onder het gezag van LODEWIJK XV, koning van *Frankrijk* werd terug gebragt. De Bisschop was alzoo verplicht den 23 dier maand Mei den eed van getrouwheid voor dienzelfden

(a.) Algem. Verzam, als voren bl. 49 en DE RAM als voren, pag. 76.

Koning, die alsdan op het Kasteel van *Bouchout* bij *Lier* zijn verblijf hield, afteleggen, — en den volgenden dag werd hij in de vergadering der Staten van *Brabant* aangenomen (a.)

In den jare 1746 den 6 Junij, op den feestdag van het Allerheiligste Sacrament, droeg de Bisschop, na de plegtige Hoogmis, het aanbiddelijk Sacrament in den omgang door de stad; terwijl de Koning hetzelfde vergezelde met eene flambouw in de hand.

Den 17 Mei 1747 deed hij eenen aflat, door Paus BENEDICTUS XIV verleend, afkondigen, opdat de geloovigen door de herders opgewekt zouden worden om te bidden. En den 11 September ijverde de kerkvoogd voor de zaak van den eerbiedwaardigen dienaar Gods, JOANNES BERCHMANS.

Den 15 September werd de stad *Bergen-op-Zoom*, — in de Provincie *Noord-Brabant*, onder de diocese van *Antwerpen*, — in welke bijna honderd en tachtig jaren de openbare uitoefening van de Katholieke godsdienst was verboden geweest, door de Franschen onder bevel van den krijgsoverste LÖWENDAAL ingenomen. De Bisschop gevoelde eene innige droefheid over de gruwelijke vernieling en uitplundering dier stad, door de woedende krijgsbenden aangerigt. Hierop heeft hij door eenen herderlijken brief van den 22 September de *Antwerpenaren* aangespoord tot het geven van milde aalmoezen, voor de bedrukte en in den uitersten nood verkeerende *Bergen-op-Zoomenaren*, wier grootste getal verreweg Catholijk was. Deze inzameling van liefdegiften had zulk eenen goeden uitslag, dat, naar men zegt, het verzamelde geld de som van vijftig duizend gulden te boven ging. (b.)

Den 24 December, op den vigilie-dag der *Geboorte van Christus*, werd hij op het onverwachtst door eene geraaktheid getroffen omtrent half-elf des nachts, en uit het leven weggerukt in den

(a.) DE RAM *ibid.*

(b.) DE RAM, als voren, pag. 78 en 79.

ouderdom van 56 jaren. Hij werd begraven in den nieuwen grafkelder der Bisschoppen in de kathedrale kerk. Het gebrek van eene Lijkrede werd aangevuld of vergoed door de zuchten en tranen der geestelijkheid en van het volk, het verlies van eenen zoo goeden kerkvoogd beweene.

Alswanneer de Keizerin MARIA THERESIA dezen Bisschop voor het Bisdom van *Antwerpen* benoemde, is dit ongehoorde gebeurd, namelijk dat zij den nieuwen kerkvoogd heeft belast met eene jaarlijksche uitbetaling van twee duizend gulden, waarvan de helft moest uitgekeerd worden aan JOSEPHUS graaf van *Sintzendorf*, eertijds kanonik der Kathedrale kerk van *Luik*, en de andere helft aan MORICONUS, Italiaansche monik van *Somasco*, Bisschop *in part. inf.*, die aan het Hof van *Weenen* zijn verblijf had. Zoodanig eenen last had het Bisdom van *Antwerpen* nimmer te voren onderstaan, en deze uitbetaling heeft plaats gehad ten minste tot het jaar 1752, wanneer MORICONUS te *Weenen* overleden is. (a.)

In de maand Februarij 1748 werd bij diploma van Lodewijk XV, alsdan te *Antwerpen* regerende, voor het openstaande Bisdom benoemd PLAIXARDUS DE RAIGECOURT, Kanonik der hoofdkerk van *Luik*, Aartsdiaken van *Brabant* aldaar, geleende Abt der Abtdij van den H. PETRUS op den *Berg*, in de diocese van *Katalonië* in *Spanje*, en bij LODEWIJK aangesteld XV ter verrigting der heilige zaken en aalmoezenier. Dan de nietigheid van zijne bevordering en van het Fransche regt inziende, beled hij openlijk in de maand October van het zelfde jaar, dat hij weigerde dezen zetel te aanvaarden. Naderhand, namelijk den 1 Februarij 1758, is hij door denzelfden Koning benoemd tot Bisschop van *Aire (Adurensis)* in *Gasconje*.

Intusschen ofschoon *Antwerpen* tot hiertoe onder het juk der Franschen zuchtte, benoemde de Keizerin MARIA THERESIA, met

(a.) DE RAM als voren *ibid.*

een zeker en onbetwistbaar regt, dat haar over de Nederlandsche provinciën toekwam, in de maand Maart 1748, voor den openstaanden zetel van *Antwerpen* JOANNES ANTONIUS DE ROBIANO, (a.) een *Brusselaar*, licentiaat in de H. Godgeleerdheid, die van edele Kanonik graduëel en penitencier der Metropolitane-Kerk van *Mechelen*, Bisschop van *Roermond* was geworden, en gewijd in 1746. De *Antwerpenaren* verlangden zeer naar dezen kerkvoogd. Zijne voorouders hadden in die stad vele openbare posten zeer deftig en loffelijk bediend, en de verdiensten van dezen edelen en doorluchtigen man waren van uit de naburige stad *Mechelen* uitmuntend en van allen gekend. Deze hadden hem waarlijk bij de aanzienlijksten zoo wel als bij de mindere standen in groote achting doen zijn; doch de eenmaal opgevatten genegenheid voor

(a.) DE ROBIANO was de 19 Augustus 1698 te *Brussel* geboren uit eene adellijke familie, uit *Milaan* herkomstig. Zijn vader was *Balthasar Franciscus*; — Zijn grootvader insgelijks *Balthasar de Robiano* genoemd, — beiden Secretaris van den geheimen Raad.

Hij had eenen broeder *Ludovicus Franciscus de Robiano*, in het jaar 1756 Kancellier van *Brabant*, dien de Doorl. MARIA THERESIA in 1754 tot de waardigheid van *Graaf* had verheven. (v. D. VELDE, *Syn. monum.* pag. 582.)

Onze JOANNES ANT. DE ROBIANO heeft den luister van zijne afkomst met vele deugden vermeerderd, om welke hij in de kerk trapswijze tot de bisschoppelijke hoogte is opgevoerd. In 1727 werd hij Pastoor te *Itterbeek*, en in hetzelfde jaar in *Leefdaal* in het distrikt van *Leuven*. In 1732 verkreeg hij te *Leuven* den graad van Licentiaat in de godgeleerdheid; in 1737 werd hij Kanonik graduëel, en door eenen brief van den Kardinaal DE ALSATIA, uit het Konklaaf te *Rome* den 4 Augustus 1740 geschreven, werd hij tot Penitencier verheven, in 1745 door H. Maj. tot Bisschop van *Roermond* benoemd. In het volgende jaar werd deze benoeming door Paus BENEDICTUS XIV bevestigd: dan omdat noch te *Mechelen* noch elders in *België* de wijding gevoegelijk, om het woeden des oorlogs kon plaats hebben, begaf hij zich den 28 Mei 1746 naar *Keulen*, waar hij den 12 Junij daaraanvolgenden gewijd werd door den Aartsbisschop van *Laëdiceën*, HIERONIMUS SPINULA, die alsdan Apostelike Nuntius aan den Rhijn was, en later Kardinaal der H. R. Kerk. Hij bestuurde zijne kerk 23 jaren met veel ijver . . . Bij de visitatie zijner Diocese had hij eene ziekte gekregen en stierf den 28 Junij 1769 in den ouderdom van 73 jaren. (Zie *Memoires pour l'Hist. Eccl.* t. 4, pag. 329.)

zijne eerste bruid, de kerk van *Roermond* en de wederkeerige liefde der burgers hadden zoo verre de overhand, dat hij nimmer, noch door de smeeking en zijner vrienden, noch door het herhaald bevel van het Hof van *Weenen*, is kunnen overgehaald worden, om zijne eerste kerk te verlaten, en deze bruid, schoon gering, voor eene rijkere te verstooten. In het begin van het jaar 1749 heeft hij dan voor goed en geheel afgezien van den hem aangeboden zetel, en plaats gemaakt voor DOMINICUS DE GENTIS, van wien wij nu gaan spreken. (a.)

Intusschen waren dezelfde drie Heeren, als in 1742 en 1744, door het kapittel gekozen als Vicarissen-generaal tot bestiering van het Bisdom.

15e BISSCHOP van ANTWERPEN.

DOMINICUS DE GENTIS.

DOMINICUS DE GENTIS, werd den 10 Maart (b.) 1695 te *Erkelins*, een stadje in het hertogdom van *Gelderland*, geboren; — hij deed zijne eerste studiën in de stad *Gulik*, slechts vier uren vandaar; begaf zich in de orde van de predikheeren, nadat hij aan de Universiteit van *Keulen*, nog maar 16 jaren oud zijnde, de studie der wijsbegeerte had afgedaan, en hij zette zijne andere studiën verder te *Keulen* door. Omtrent 1720 werd hij *meester der studenten* in het Konvent van zijne orde, toegewijd aan het *H. Kruis*. Vervolgens verkreeg hij den graad van licentiaat in de *H. Godgeleerdheid* aan voornoemde Universiteit, en in 1736 den graad van hoogleeraar in dezelfde wetenschap. De

(a.) DE RAM *ibid.* pag. 79 en 80.

(b.) M. PAQUOT *Memoire*... in fol. T. 2, pag. 515, zegt, dat hij den 3 Maart geboren is; doch uit de doods-kaart blijkt, dat men lezen moet: den 10 Maart 1695.

Generaal der orde riep hem daarna naar *Rome* en maakte hem Bibliothecaris van het Kollegie van *Casana* aldaar. (a.) DE GENTIS werd er ook raadsman van het H. Officie of van den tribunaal van inquisitie. In deze bediening had hij blijken van bekwaamheid in het behandelen van zaken aan den dag gelegd, en werd achtereenvolgend gelast met die der Prins-Bisschoppen van *Wirtsbourg* en *Leutmeritz* (b.) De Prins CLEMENS AUGUSTUS VAN BEIJEREN Keurvorst van *Keulen*, verleende hem den rang van zijnen resident of afgezant en de Keizerin MARIA THERESIA, benoemde hem tot haren Agent of zaakgelastigde aan het Hof van *Rome*. Hij bekleedde deze posten tot het jaar 1746 of 1747, — en in 1748 werd hij door gezegde Keizerin tot Bisschop op den stoel van *Roermond* benoemd, als opvolger van den voornoemden J. A. DE ROBIANO, die naar den zetel van *Antwerpen* zou overgeplaatst worden. En daar deze zijne eerste bruid niet wilde verlaten, is DOMINICUS DE GENTIS, de derde uit de orde van den H. DOMINICUS of der Predikheeren, door H. M. als Bisschop aan de *Antwerpenaren* gegeven, met den rang van Staatsraad. Deze benoeming geschiedde bij eenen keizerlijken brief van den 18 Maart 1749; aangezien echter het Land door de Franschen alsdan bezet was, wachtte hij het sluiten van den vrede, door het Traktaat van *Aken* af, hetwelk in de maand October plaats had; eer hij bezit ging nemen van zijnen zetel.

(a.) HIERONIJMUS CASTANATE, kardinaal en Bibliothecaris van het *Vaticaan*, geboren te *Napels* in 1620, en overleden den 3 Maart 1700, schonk bij uitersten wil zijne Bibliotheek aan het konvent van *Minerva*, van de Orde der Predikheeren, — onder voorwaarde, dat zij publiek zal zijn, — met een fonds van vierduizend Romeinsche kroonen jaarlijksche inkomste, zoo om telken jare boeken aan te koopen, als om daaruit te onderhouden twee Bibliothecarissen, twee broeders (*fratres conversi*) voor de dienst der Boekerij, twee leeraars (*lectores*), die openbaar in de leer van den H. THOMAS moesten onderwijs geven, en eindelijk 6 godgeleerden van dezelfde Orde uit verschillende natien, die de gezonde leer zouden handhaven en zich tegen de dwalingen verzetten. Zie M. PAQUOT *Memoire pour Servir a l'Hist. Litt.* in fol. T. 2, p. 515.

(b.) Eene stad in *Bohemen*, *ibid.*

Intusschen was hij de 5 Mei, door Paus BENEDICTUS XIV, in het konsistorie der kardinalen, bevestigd, en ontving hij den 11 der zelfde maand te *Rome* de bisschoppelijke wijding in de kerk van *O. L. Vrouw van vrede*. Deze plegtigheid werd verrigt door den kardinaal CAROLUS GUIDOBONI CAVALCHINI, bijgestaan door JOSEPHUS MARIA FERRONI, Aartsbisschop van *Damascus*, en FERDINANDUS MARIA DE RUBEIS, Aartsbisschop van *Tharsus*, welke beiden tot het kardinalaat zijn verheven.

Den 19 Junij van het laatst genoemde jaar vertrok hij uit *Rome* naar *Weenen*, om zijne gedienschtigheid en onderwerping aan de Keizerin te bewijzen. Den 8 Julij nam hij bezit van het Bisdom door eenen zaakgelastigde PHILIPPUS ALECKANDER VAN CAN (*de Cano*), deken van de kathedrale kerk, welken hij tot algemeenen Vikaris aanstelde. — In de maand Augustus van *Weenen* vertrekende, kwam hij den 18 September te *Antwerpen* aan, en den 15 October plegtiglijk in zijne kathedrale kerk ingeleid, aanvaardde hij gelukkiglijk het bisschoppelijk ambt. — Hij doorreisde aanstonds de geheele diocese, bezocht de parochiën, diende den kinderen het H. Vormsel toe, en spijzigde de hem toevertrouwde kudde met het voedsel van het woord Gods. — Met eene verwonderlijke schraanderheid en vlugheid loste hij de hem voorgestelde gewetens-gevallen (*casus*) op.

In het jaar 1750 den 23 Maart beval hij, dat niemand de geestelijke kleeding mogt aannemen, tenzij hij schriftelijk van den Bisschop daartoe verlof had verkregen.

De kapittel-Vikarissen, die het Bisdom tijdens den openstaanden zetel in 1749 hadden bestuurd gaven den 12 Februarij bevel, dat de deserteurs der militairen en andere overtreders de militaire regeltucht, in dit jaar niet in eene vrijplaats mogten aangenomen worden: en ditzelfde verbod heeft onze kerkvoogd den 25 Mei 1750 voor een jaar verlengd.

Den 7 April 1751 gaf hij eenen herderlijken brief of eene onderrigting uit wegens het Jubilé van het jaar 1750.

Den 9 dezer maand gaf EDUARDUS-EMMANUEL VAN MECHELEN DE

BERTHOUT, licentiaat in de beide regten, kanonik en scholaster van *Antwerpen* met goedkeuring van den Bisschop, het volgende boekje in het licht: „*Onderichting en reglement voor de schoolmeesters en schoolmeesteressen, aengaende het leeren en godvruchtig opbrengen van hunne School-kinderen*”. Het bevattede 10 Artikelen. (gedrukt te *Antw.* bij de Wed. *Petrus Joret*.)

Den 4 Augustus van genoemd jaar deed de Kerkvoogd eenen herderlijken brief afkondigen wegens de vermindering der Feestdagen, die door BENEDICTUS XIV, voor alle plaatsen onder het gebied van het Huis van *Oostenrijk*, bij besluit van den 3 April 1751, was vastgesteld, blijvende echter de verplichting van Mis te hooren voortduren. — Omtrent dezen tijd zijn ook door den Bisschop afgeschaft de processien of *ommegangen* der onderhoorige parochiën.

De Bisschop, van Gouvernements-wege daartoe aangezocht, beval den 27 December eenen staat te maken of eene opgave te doen van alle godvruchtige stichtingen, welke onder het keizerlijk gebied in zijne diocese bestonden.

In den jare 1752 den 18 Mei gaf hij een bevel uit tegen of aangaende het bezoeken der herbergen door de geestelijken. Het kapittel van de Kathedrale kerk heeft zich met dit bevel vereenigd door eenen brief van den 1 Julij, wat betreft de geestelijken aan hetzelfde onderhoorig.

Den 4 December vernieuwde hij de: „*Ordonnantie nopende het onderhouden van de Sondaghe en feestdaghen*”, in 1678 door zijnen voorzaat AUB. VAN DEN EEDE uitgegeven vooral wat de bakkers aanging.

In ditzelfde jaar werd de Bisschop onder het getal der *Staatsraden* aangenomen, en legde den 5 April te Brussel den eed van getrouwheid af in handen van den Regent CAROLUS-ALEXANDER, hertog van *Lotharingen* en *Berrij*.

Den 20 Januarij 1754, den 2^{den} zondag na Drie-Koningen, wijdde hij den Abt van *Saint Michiel* JACOBUS THOMAS, terwijl hem daarbij ter hulp stonden de Abt van *Park* ALEXANDER

SLOOTMANS en die van *Tongerloo* SIARDUS VAN NIEUWENEIJNDEN. Twee jaren later, den 10 October wijdde hij, na verkregene magtiging van den Aartsbisschop van *Kamerijk*, te *Mons* in *Henegouwen*, de kerk en het groot altaar van de Abdij van het *Dal der Schoolieren*, en — den 12 dier maand de kerk aldaar der Religieusen van de *H. Maria* gemeenlijk genaamd *les filles de St. Marie à la place de S. Jean*. (a.) Den 25 Julij 1757 wijdde hij wederom tot Abt van *Postel* ADRIANUS VAN BREUGEL. (ib.)

In 1755 den 28 Mei zond hij eenen herderlijken brief rond wegens het bedienen der H. Sacramenten en het bezoeken of de visitatie der landelijke kerken; — anders, hoe de kinderen tot het ontvangen van het H. Sacrament des Vormsels moesten voorbereid worden, en de Bisschop bij de visitatie moest ontvangen worden. (12 bladz. in 4°.)

Door eene langzame teering allengs uitgeput, heeft hij den 5 Julij 1758 den schuldigen tol der natuur betaald. Hij stierf in den ouderdom van 63 jaren, 3 maanden en 25 dagen, nadat hij bijna negen jaren het Bisdom met grooten ijver had bestuurd. Hij is in de Kathedrale kerk bij zijne voorzaten begraven, zonder eenige praal en zonder lijkrede, zooals hij het in zijnen uiterste¹¹ wil had voorgeschreven. (b.) Het devies of de zinspreuk, die hij voerde was: *Sine Spinâ et ungue*.

DOMINICUS DE GENTIS had in het jaar 1724 te *Keulen* een schrift uitgegeven *„over de gratie volgens den geest van den H. THOMAS”*, — als hij nog maar licentiaat aan de Universiteit was.

Dit werk heeft den volgenden titel: *„Suprema Dei potestas, „inviolata: aurea hominis libertas, salvata: infinita Dei sanctitas, „illibata per Prædeterminationem physicam modernorum Thomistarum, quæ est et antiquorum, nec non Divi Thomæ (c.);*

(a.) *Synod. Belg.* t. 3, pag. LXX.

(b.) Zie wegens dit en het vorigen DE RAM als voren pag. 81 en 82.

(c.) De leeraars van *Leuven*, de Paters Jesuiten, en in 't algemeen al de god-

„exhibitore Dominico Gentis....” Coloniæ, *Josephus Otto Steinhansen*, 1724. 8°. — laatste markletter CCCCC 5. ofschoon deze verhandeling zeer uitgebreid is, zij heeft echter geene zoo verschrikkelijke lengte als het werk van P. REGINALDUS over het zelfde onderwerp.

Den 8 Julij 1758 heeft het kapittel tot Vicarissen-generaal gekozen zijnen Deken, P. A. DE CANO, den Aartsdiaken F. J. VERROTEN, en den plebaan P. VERHEIJEN. — Den 12 dier maand schreef het Vicariaat gebeden voor, ten einde eenen nieuwen Bisschop te bekomen volgens Gods hart.

16^e. BISSCHOP van ANTWERPEN.

HENRICUS GABRIEL VAN GAMEREN.

Genoemde Bisschop was uit een adellijk geslacht voortgesproten, hetwelk reeds in de 14^e eeuw te *Bommel*, een eiland van *Gelderland*, in groot aanzien was en zich later tot in de 16^e eeuw te *'s Bosch* heeft gevestigd, alswanneer LAMBERTUS VAN GAMEREN, thesaurier of ontvanger dezer stad, om de onlusten der hervorming, tot behoud van het Katholijk geloof, met zijne gansche familie naar *Brabant* is vertrokken. Uit dezen stam is des Bisschops vader geboren te *Brussel*, welke Drossaard der graafschappen van *Erps* en *Quarebbe*, en van de Baronie van *Saventhem*, alsmede van de heerlijkheden van *Sterrebeke* en *Nosseghem* is geweest. (a.)

HENRICUS GABRIËL werd den 28 Mei 1700 te *Saventhem*, een klein dorp bij *Brussel*, geboren; zijn vader was JACOBUS FERDINANDUS VAN GAMEREN, en zijne moeder *Anna Lucretia*

geleerden, die de fysieke voorbeschikking (prædeterminatio phisica) verwerpen, stemmen in deze twee punten niet met hem overeen. — Zie verder wegens DE GENTIS „*FOPPENS Chronolog. Episcop. Belgi*” pag. 36.

(a.) DE RAM als voren pag. 83 in notis.

Corham. (a.) Hij deed zijne eerste scholen af bij de priesters Oratoren te *Mechelen*, en in 1719 aan de Universiteit van *Leuven*, *primus* verklaard, werd hij opgenomen onder de godgeleerden, in het Kollegie *de Burgt* of het *Castrum* geroepen en aldaar onderregent benoemd; kort daarna werd hij tot hoogleeraar in de wijsbegeerte verkozen. Hij deed zijne eerst Mis te *Antwerpen* in het *Facons-klooster*, waarin zijne Tante die de Overste der nonnen was, haar Jubilé vierde. Nadat hij in 1731, den graad van licentiaat in de godgeleerdheid had verkregen, werd hij president van het *Sabaudersche* of *Savoijaardsche* kollegie, welk ambt hij gedurende 25 jaren bediende, tot dat hij het presidentschap van het groot-kollegie van den H. GEEST verkreeg, dat in 1757 open viel door den dood van NATALIS DU BOIS. In 1732 den 19 Augustus ontving hij de eeretekens van hoogleeraar in de godgeleerdheid, en kort daarna werd hij in het *strikt* Kollegie (zoo als het genoemd werd) der godgeleerde Faculteit aangenomen. — Hij leeraarde eerst de christelijke welsprekendheid en later de godgeleerdheid, terwijl hij eene kanoniksdij der tweede stichting in de kerk van den H. PETRUS had verworven; en werd in 1733 Rector der Universiteit gekozen. — In 1743 bekwam hij nog eene andere kanoniksdij in de Kathedrale kerk van *Brugge*, uit kracht der academische voorregten.

Hij bezat eene groote gemakkelijkhed in het spreken, en met verscheidene wetenschappen begaafd, werd hij teregt gehouden als zeer uitmuntende in het geven van godgeleerd onderwijs. — Op verzoek van THOMAS PHILIPPUS, kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*, legde hij, te zamen met nog twee andere hoogleeraren, ANDREAS HENCKHUIJSEN en JOANNES JOSEPHUS GUIJAUX, zich toe op het verbeteren der uitgave van de H. Schrift (*Biblia*

(a.) Deze ANNA LUCRETIA CORHAM, tweede echtgenoot van JACOBUS FERDINANDUS, was te *Antwerpen* geboren, uit het bloed van de zeer oude familie COLIMOR, die in *Engeland* zeer vermaard was en zeer gehecht aan Koning KAREL I. (*ibid.*)

Sacra), met aantekeningen van DU HAMEL, herdrukt te *Leuven* in 1740, in folio.

In 1758 is hij door de Keizerin MARIA THERESIA voor het Bisdom van *Antwerpen* benoemd. Nadat de Apostelike bevestigings brieven van Paus Clemens XIII waren ontvangen, en hij door eenen gevolmagtigde van den Zetel had bezit genomen, werd hij te *Iperen* in de bisschoppelijke kapel, den 9 September 1759 gewijd, welke plegtigheid werd verrigt door den ouden Suffraaan van *Mechelen*, GUILIELMUS DELVAUX, hoogleeraar der H. godgeleerdheid, en Bisschop van *Iperen* (terwijl de Metropolitaanstoel open stond), waarbij hem ter hulp waren MAXIMILIANUS ANTONIUS VAN DER NOOT, Bisschop van *Gent* en ROBERTUS CAÏMUS, hoogleeraar in de H. godgeleerdheid, Bisschop van *Brugge*; zoo dat hier drie godgeleerde hoogleeraren van *Leuven* bij deze H. plegtigheid tegenwoordig waren. — Den 8 October daaraanvolgenden, werd hij met groote vreugde en toejuiching der geestelijkheid en der leeken, plegtstatis in zijn Kathedrale kerk ingeleid, bij welke gelegenheid hij weinige dagen later, een voortreffelijk sermooen, heeft uitgesproken in de nederduitsche taal.

In dat zelfde jaar 1759, droeg Paus CLEMENS XIII aan hem in hoedanigheid van Aposteliek Vicaris, het kerkelijk bestuur over de plaatsen op, die vroeger tot het Bisdom van 's *Bosch* hadden behoord en thans onder het Oostenrijksche bestuur stonden (a.)

(a.) De moesijelikheden, die aan het hooge kerkelijke gezag des Vicariaats van 's *Bosch*, bij het overlijden van den Kerkvoogd door de Staten der vereenigde provincien in den weg werden gelegd, deden Paus CLEMENS XII besluiten om het dekenaat van *Geel*, met de twee dorpen *Arendonk* en *Poppel*, van het Bisdom van 's *Bosch* af te scheiden. Dit had den 22 Augustus 1731 plaats. De afgescheide plaatsen werden niet in een ander Bisdom ingelijfd, maar zijn, tot het jaar 1801 door Apostelike Vikarissen afzonderlijk bestaand geweest. Aanvankelijk heeft de kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*, THOMAS PHILIPPUS DE ALSATIA DE BOSSU dezelve tot zijnen dood, die den 5 Januarij 1759 voorviel, als Apostelike Vikaris, onder zijn geestelijk regtsgebied gehad, na wiens overlijden zij aan de drie laatste Bisschoppen van *Antwerpen*, VAN GAMEREN (van wien wij hier spreken), WELLENS

Den 6 November werd hij in de zitting der Staten van Bra-
band aangenomen. (a.)

Den 14 Julij 1760 gaf hij eenen herderlijken brief uit tegen
de geestelijken, die zich in publicke schouwtooneelen of herber-
gen begaven. — Den 24 Januarij 1761 vaardigde hij een mande-
ment voor den veertigdaagschen Vaste uit, en eenige verordenin-
gen wegens het vieren des feestes van St. JOSEPH, hetwelk dat
jaar inviel op donderdag in de goede-week. (*een enkel blad in*
't flaamsch.) In datzelfde jaar verbood hij alle tooneelvertooningen
bij de processien. — Den 31 Januarij 1763 beval hij, dat de
kinderen vóór de eerste H. Communie door de eigene Pastoors
moeten ondervraagd worden: — den 30 November gaf hij een
bevel aangaande het bestuur van het *Iersch* kollegie te *Antwer-*
pen; — en hetzelfde jaar nog een ander wegens de doop-regis-
ters. — Den 17 Julij 1764 verscheen van hem een herderlijke
brief over het biecht hooren, en dat men geene uitlandsche
priesters mogt aannemen, tenzij zij een schriftelijk verlof van den
Bisschop overlegden.

In den jare 1771, van eene zware ziekte hersteld zijnde, deed
hij, uit dankbaarheid, door de handen der Pastoors, milde aalmoe-
zen aan de armen uitdeelen en daarna liet hij aan dezelve bij
uitersten wil nog eenige duizenden guldens na.

en DE NELIS (waarvan later zal gehandeld worden), op de zelfde wijze zijn onder-
worpen geweest. Tijdens de afwezigheid en na den dood van DE NELIS is het ge-
deelte, waarover deze als Apostelĳk Vikaris was aangesteld, door de Vikarissen, die
door hem en door het kapittel waren benoemd, ingevolge de magt, welke zij van
Pius VI en VII hadden verkregen, nog eenige jaren bestuurd geweest, totdat het
eindelijk, krachtens het concordaat van NAPOLEON, door den Pauselĳken legaat
CAPRARA, bij zijnen brief van 9 April 1802, in het nieuw Aartsbisdom van Meeche-
len is ingelijfd. — De laatst-bedoelde, door het kapittel benoemde Vikarissen waren:
HENRICUS JOSEPHUS VAN BLOER, — JOSEPHUS FORGEUR, — WILHELMUS VAN BOM-
BERGEN, — HERMANUS ROSA, — JOANNES ANTONIUS SEERWAERT, — PETRUS SIMONS
VAN EUPEN en JOSEPHUS FRANCISCUS WERBROUCK: van dezen later.

(a.) DE RAM als vored, pag. 84.

Den 26 Januarij 1775 is hij, door eene langdurige kwelling uitgeteerd, overleden, tot groot verlies en droefheid, nadat hij vier en zeventig jaren en ongeveer acht maanden had geleefd, en zijne diocese meer dan vijftien jaren met een zeldzame zorgvuldigheid had bestuurd. Hij werd in het koor der Kathedrale kerk bij zijne voorzaten begraven. (a.)

In de opdracht van het werk, getiteld: "*Ziele-spijs*" enz. uitgegeven door den Plebaan PETRUS VERHEIJEN, worden de lofelijke hoedanigheden, de deugden en verdiensten van den Doorluchtigen Kerkvoogd opgesomd, en teregt wordt hij hoog geprezen. Op zijne uitvaart hield VINCENTIUS HERFFS, hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid, regent te *Leuven*, uit de orde der Predikheeren, door de godgeleerde faculteit daartoe verkozen, eene redevoering op den overleden Bisschop: dan deze is niet gedrukt geworden.

Het spreekt van zelve, dat het kapittel Vikarissen heeft benoemd, die het openstaande Bisdom zouden besturen; en onder dezen was A. DE VRIES, licentiaat in de godgeleerdheid, (b.) Den 15 Februarij 1775 verscheen er een: "*Mandement van de Vikarissen generaal des openstaande Bisdoms van Antwerpen, instellende eenen algemeijnen biddag om eenen weerdigen bisschop te vernoveren*". — Antw. in 4^o. bij *Hieronimus Verdussen*. — En den 17 Maart werd een: "*Decreet gegeven tot Brussel onder het cachet van Haere Mejesteit medebrengeende Suppressie van het mandement der Vikarissen van het Bisdom van Antwerpen, als behel-*

(a.) VAN DE VELDE *Sijn.* 2, pag. 519 en 3, pag. 753, en *Levens nieuws*, 5, bl. 107-110.

(b.) DE RAM (in zijn *Sijnops. act.* als boven, pag. 85) zegt dat A. DE VRIES een der kapittel-Vicarissen was; doch in zijn *Sijnod. Belg. t.* 3, pag. LXXIII verhaalt hij, — dat het kapittel den 28 Jan. 1775 tot Vicarissen-generaal van den openstaanden stoel benoemd heeft zijnen Deken FRANCISCUS ENGELGRAVE, den Aarts priester JOANNES FRANCISCUS DE BRUIJN, en den Plebaan PETRUS VERHEIJEN.

„sende clausulen vermeten en strijdig aen het gesag ende acht-
 „baerheid, die men schuldig is aen de konincklijke ministers,
 „ende aen alle degene die Haere Majesteit soude goetvinden te
 „beraeden over den keus van eenen nieuwe bisschop van Ant-
 „werpen.” Men vindt dit Mandement der Vicarissen in zijn
 geheel, in het *Sijnod. Belg.* t. 3, pag. 415—419, geteekend:
 L. WOUTERS, Secret., waar ook het Dekreet van Hare Majesteit
 in noot 2 medegedeeld wordt.

17^e. BISSCHOP *van* ANTWERPEN.

JACOBUS THOMAS JOSEPHUS WELLENS.

Deze werd uit edele ouders, den 5 September 1726, te *Antwerpen* geboren; hij was zoon van den edelen Heer JACOBUS THEODORUS WELLENS en ISABELLA VAN PRUIJSSEN. WELLENS deed zijne vier eerste scholen bij de paters Augustijnen te *Antwerpen*, — *Poësis* onder het bestuur de Jesuiten te *Bergen in Henegouwen*, — de *Dialectica* in het nieuw kollegie van de H. *Drieuldigheid* te *Leuven*, en de studie der wijsbegeerte in de pedagogie *den Valk*, waar hij den 14 November 1745 primus werd uitgeroepen. Hij werd kanonik van de *St. Jacobs*-kerk te *Antwerpen*; den 18 Mei 1751 als professor der wijsbegeerte in het kollegie *den Valk* aangesteld; den 13 Julij 1752 licentiaat in de godgeleerdheid en in de beide regten; waarna hij den 11 Julij 1754 den post van president aan het kollegie van de H. ANNA, en den 3 Augustus 1756 den graad van hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid ontving, te zamen met zijnen bijzonderen vriend CHRISTIANUS FRANCISCUS TERSWAECK (a.) In den jare 1765

(a.) Zie deswegens het boekje: *de laudibus quibus veteres Lovaniensium theologi efferi possunt oratio*, pag. 130.

verwierf hij het ambt van president in het Kollegie van de H. PULCHERIA of het Hollandsch-Kollegie. In dit Seminarie der Hollandsche zending herstelde hij de vervallene regeltucht en hield den kwekelingen „gemeenzame vermaningen voor wegens den roep der gewijde dienaren en derzelver verscheidene verpligtingen” (a.) Hij was ook gewoon te *Leuven* voor het volk te preëken. — Onder de gewoone professoren en onder de kanoniken der tweede stichting in het Kapittel van *St. Petruskerk* aangenomen, werd hij mede hoogleeraar-regent der godgeleerde faculteit. Men koos hem tot drie reizen als *Rector magnificus* aan de hooge school van *Leuven*, namelijk in 1761, 1763, en 1773, welke hooge bediening hij, als tot alles bekwaam, met lof en zeer veel beleid waarnam. Den 23 April 1773 gaf hij als rector eene ordonnantie uit tegen de goddelooze schriften dier eeuw. Hij betreurde het, dat deze dagelijks werden vermenigvuldigd, en was zorgvuldig in de weer opdat die boeken niet in de handen der jeugd aan de hooge school zouden komen; „welke boeken” zoo zeide hij, „of het katholijk geloof, of de goede zeden, of de aan de wettige magten verschuldigde gehoorzaamheid aanranden: vermits in deze schriften, alwat de godsdienst, alwat het gemeene-best, alwat de menschelijke zamenleving heilig heeft, met voeten getreden en verworpen wordt door menschen, die vervuld zijn met de leering cener valsche wijsbegeerte.” Daarenboven heeft hij zeer geijverd voor het behouden en aan den dag brengen der stichtingen, die ten gunste der studiën aan de Universiteit waren daargesteld. (b.)

Om zijne uitmuntende verdiensten door de Keizerin MARIA THERESIA in het jaar 1776, Bisschop van *Antwerpen* benoemd, en door Paus PIUS VI den 15 Julij van dat jaar bevestigd, nam

(a.) *Exhortationes familiares de vocatione Sacrorum ministrorum et variis eorum officiis*, — A° 1776 te *Antwerpen* in het licht gegeven, en in 1783 wederom herdrukt. — DE RAM als voren pag. 86.

(b.) DE RAM, als voren pag. 87.

WELLENS den 14 Augustus door eenen gevolmagtigde, den deken FRANCISCUS ENGELGRAVE, bezit van zijnen zetel. Hij werd den 8 September daaropvolgende, te *Mechelen* in de hoofdkerk gewijd door zijne Eminentie den Kardinaal, Aartsbisschop van Mechelen, JOANNES HENRICUS VAN FRANKENBERGH en SCHELLENDORFF, bijgestaan door GOVARDUS GERARDUS VAN EERSEL, Bisschop van *Gent* en FELIX JOSEPHUS HUBERTUS DE WAVRANS, Bisschop van *Iperen*; terwijl daarbij tegenwoordig waren IGNATIUS DE BUSCA, Aartsbisschop van *Emissa*, huisprelaat van Paus PIUS VI, assistent bij den pauselijken troon, Aposteliek Nuntius van zijne Heiligheid aan het Hof van *Brussel*, — eene menigte hoogleeraren der Universiteit van *Louwen*, Kanoniken en eenige der aanzienlijkste edelen van *Antwerpen*, waaronder de vader en broeder van den nieuw-gemijterden Bisschop. Na den afloop der plegtigheid ontving de primaat, Kardinaal Aartsbisschop te zijnent den nieuwen Kerkvoogd met zijnen vader en eenige voorname geestelijken en wereldlijken op eene prachtige maaltijd, — waarna zijne hoogw. J. T. J. WELLENS naar zijne geboorte-stad *Antwerpen* vertrok, in welke hij 's avonds ten acht ure aankwam onder het luiden der triomfklok van de Kathedrale Kerk en alle andere klokken der stad en het spelen van het carillon of den beijert, wordende hij bij het binnenrijden gevolgd door eenen langen trein van koetsen en eene onmeetbare schaar volks.

Den 9 September deed hij zijne plegtige intrede op de wijze als volgt: Ten drie ure namiddag begonnen de groote klokken wederom te luiden; omtrent half vier vertrok de plegt-trein uit de *St. Joriskerk*; de optogt werd geopend door de paters Minimen, Capucijnen, Begaarden, Lieve-Vrouwe-Broeders, Minderbroeders en Predikheeren met hunne kruisen en vanen; na de reguliere kanoniken volgden de wereldlijke geestelijkheid der gansche stad, — het Kollegiaal Kapittel van *St. Jacobs-kerk*, — de deken en kanoniken van het Kathedraal Kapittel, waarop Zijne D. H. de nieuwe Bisschop in plegt-gewaad met nieuwe en kostbare mijter en staf volgde met zijne secretarissen. Achter dezen geestelijken stoet kwamen de

vader en broeder des Bisschops en andere bloedverwanten; de achtbare magistraat en een talrijk detachement der burgerwacht sloot den trein. Alle straten, pleinen en markten, waar deze doortrok, waren luisterlijk versierd met groene boomen en festoenen, met eerebogen en praalnaalden, opgeluisterd met zinnebeelden en toepasselijke versen en jaarschriften. Zoo plegtstatig werd de Bisschop ingehuldigd en ingeleid in de kathedrale kerk, waar het „*Te Deum*” door den deken van het kapittel aangeheven, in groot muziek gezongen werd, en de Doorl. Kerkvoogd op den bisschoppelijken troon gezeten, de eer van den handkus en den zegen over al het volk gaf. Hiermede werd de plegtigheid gesloten en de pastoors der stad en de deken met het kathedraal kapittel begeleiden den Bisschop tot aan zijn Paleis, gevolgd door gemelde bloedverwanten en vele koetsen. (a.) Kort na zijne wijding in het begin van November, begaf de kerkvoogd zich naar *Leuven*, waar de deken der godgeleerde faculteit CHRISTIANUS FRANCISCUS TERSWAECK, in naam der geheele Universiteit hem op eene fraaije wijze bedankte voor de gewigtige diensten, welke hij tot luister der hooge-school had verrigt en ongetwijfeld voor het welzijn der Kerk zou verrigten. (b.)

Al wat WELLENS tijdens zijn bestuur als bisschop roemrijks en lofwaardigs gedaan en verordend heeft, zal ik in eene chronologische orde mededeelen. Trouwens hij heeft onderscheidene onderrigtingen en vermaningen om voorkomende redenen in het

(a.) De heeren van de Magistraat kwamen met eene reeks van koetsen aan het bisschoppelijk Paleis, onder geleide van hellebaardiers en stadsboden, dragende den eerewijn in 24 groote en sierlijke vazen, met wapperende wimpels en slaande trommels: de eerste raad-pensionaris THOMAS MICHAEL VAN ESSEN, deed bij het aanbieden van den eerewijn, eene latijnsche aanspraak, waarin hij den nieuwen Bisschop verwelkomde en hem veel geluk toewenschte; hierop antwoordde zijne D. Hoogw. met groote minzaamheid en dankbetuiging. Zoo eindigde deze plegtige dag. — Zie de „*Generalis collectio omnium operum... J. T. J. WELLENS, P. 2. pag. 35—37. in 4^o. bij Spanoghe te Antw. 1784.*

(b.) DE RAM, als voren pag. 88.

licht gegeven, en niet een jaar verliep of hij heeft de geloovigen, vóór de veertigdaagsche vaste zeer teederlijk opgewekt.

WELLENS heeft van den beginne bezorgd geweest, om den staat van zijne Diocese te kennen. Hij had leeren weten, dat onder zoovele kloosters van zijn Bisdome een was, te weten, het klooster der *Guiliemieten* te *Huijbergen*, waar schier geene kloosterlijke regeltucht meer heerschte. Dit kon Hij niet dulden; opdat dit kwaad niet inwortelen zoude, schreef hij eenen zeer ernstigen brief aan den Prior van het klooster, die een goed en regtzinnig man was, treurende over de verslapping van zijne kloosterlingen. De brief was geteekend den 30 December 1776. Toen de Prior den 29 Januarij 1777 den Bisschop had verwittigd door zijn antwoord, dat door dezen brief, die in de Kapittel-vergadering was voorgelezen, diegenen tot den goeden weg waren teruggekeerd, welke hij tevoren noch door vriendelijke woorden, noch door bedreigingen, noch door de straf der censuren had kunnen bedwingen, schreef de Bisschop hem den 7 Februarij terug, dat hij zich grootelijks verheugde, omdat alles was verbeterd, waarover hij zoo bitter had geklaagd; tot bewijs zijner toegenegenheid zond hij hun het boek zijner *Exhortatiën*. (a.)

Den 27 Januarij 1777 gaf hij eene *Vaste bul* uit, ten einde de gelovigen, zooals hij zeide, op te wekken, om deze dagen van verzoening en zaligheid wèl te gebruiken en daaruit te trekken al de vruchten, welke onze Moeder de H. Kerk aan hare kinderen wil bezorgen. (b.)

Den 8 Maart schreef hij uit eenen „Herderlijken brief nopen de „de pauselijke benedictie, en de vastgestelde dagen, waarop dezelve „zal gegeven worden.” In dezen brief is ingelascht de Breve van Paus PIUS VI, waarbij deze aan den Bisschop de magt verleent

(a.) *Exhortationes familiares de vocatione Sacerdotum et variis eorum officiis.* — Antw. 1776 en wederom 1783. *Synod. B. t. 3 p. LXXV* enz.

(b.) *Generalis collectio* als voren P. 2, pag. 50—53. en bij *Grangé te Antw.* in 4^o, 10 bl.

om tweemaal in het jaar de pauselijke benedictie met vollen af-
laat, aan het volk te verleenen. (a.)

Den 1 Mei verscheen van hem eene: „Bekendmaking, dat er
„in deze stad (*Antwerpen*) van wegens Z. K. en K. Maiesteijt
„een pensioet of pensioen-collegie zal opgereg't worden, met
„aenzoek aen degene welke tot overste of leermeesters beqaem-
„heijd hebben zig in het bisdom aen te geven.” (*Een open blad.*)

In dit jaar 1777 vertrok hij naar *Weenen*, vandaar naar *Venetië*
en eindelijk naar *Rome*. Op zijne terugreis naar de *Nederlanden*,
bad hij te *Milaan*, na het H. Mis-offer opgedragen te hebben,
vuriglijk aan het graf van den H. CAROLUS BORROMEUS, oot-
moediglijk smeekende, om met den geest van dezen zeer heiligen
Kerkvoogd beziel'd te worden: — en die herderlijke bezorgdheid
welke gedurig in hem uitscheen, getuigt, dat hij inderdaad dien
geest had ontvangen. (b.)

In 1778, den 12 Februarij gaf hij wederom een *Vaste-bul* uit,
waarin hij elkeen opwekt, om den korten levenstijd wèl ter zalig-
heid te besteden; (c.) — en den 20 Augustus eenen: „Herderlij-
„ken brief tot instellinge van eenen algemeijnen biddag, om over
„de Keijzerlijke wapenen den goddelijken zegen te verkrijgen.” (d.)

In 1779, den 6 Februarij schreef hij eene *Vaste-bul* uit, waarin
hij de vaste en de versterving als een middel ter zaligheid aan-
beveelt. (e.) — Den 22 derzelfde maand eenen: „Herderlijken
„brief om te stichten binnen de stad van *Antwerpen* eene onder-
„wijzinge in de christelijke leeringe voor bejaerde menschen.” (f.) —
op denzelfden dag eenen: „Herderlijken brief ter opwekking om

(a.) *Gener. Coll.* als voren, P. 2, pag. 54—60, en in 4^o, 19 bl.

(b.) DE RAM, als voren, ib. pag. 58.

(c.) *Gener. Coll.* als voren, ib. pag. 60—66.

(d.) *Ibid.* pag. 66—72; doch daar wordt verkeerdelijk deze brief op den 8 Maart
1777 gesteld.

(e.) *Ibid.* pag. 72—78.

(f.) *Ibid.* pag. 78—95.

„in de collecte, die voor de arme door mildadigheid tot het bij-
 „woonen van den catechismus aantelokken, in de cathedrale en
 „parochiale Kerken zal gedaan worden, aelmoessen te geven.”
 (*Een open blad.*)

Hij wilde, dat de Jesuïten-Kerk, welke sedert de vernietiging
 der Societeit van *Jesus* gesloten was, zoude geopend worden onder
 aanroeping van den H. CAROLUS BORROMEUS, en dat in die kerk
 catechetisch onderwijs, volgens de orde van den Mechelschen Cate-
 chismus, voor bejaarde menschen, op alle zon- en feestdagen zou
 gegeven worden, zoo als voorgeschreven wordt in den *herderlijken*
brief van den 22 Februarij. De Bisschop zeide, dat hij door
 het voorbeeld en het gezag van den H. CAROLUS tot zulk een
 heilig werk was aangespoord en dat hij de geloovigen had opge-
 wekt, om dit werk èn door hulp èn door aalmoezen mede te
 trachten te bevorderen. In de sacristie van deze kerk vindt men
 de afbeelding van dezen kerkvoogd, met dit opschrift:

Illustrissimus ac reverendissimus
 Jacobus Thomas Wellens,
 XVII Antverpiensium Episcopus,
 Christianâ institutione pro adultis
 propagatâ,
 Urbi religionem, pauperibus
 Eleëmosynas
 Huic Ecclesiae decus
 Asseruit. (a.)

Daarenboven heeft hij in vijf Kapellen, in onderscheidene
 wijken der stad, eenen bijzonderen catechismus of een onderwijs
 voor de armen ingesteld; en op zondag den 5 September 1779
 heeft men hieraan een begin gesteld.

Den 6 Augustus deed hij van zich uitgaan eenen langen en
 zeer nadrukkelijken: „Herderlijken brief om aen de inwoonders

(a.) DE RAM, als voren pag. 89.

„van *Antwerpen* te verzoeken aelmoesen en dienstbaerheid voor „de nieuwe bestieringe van den Algemeijnen armen dezer stad.” (a.) — Het was derhalve aan den waakzamen en ijverigen Kerkvoogd niet voldoende, in de geestelijke behoefte van zijne schapen te voorzien door christelijke onderwijzingen, tenzij hij ook in de ligchamelijke noodwendigheden bijstand zou verleen. Zijn voornemen aan den Raad der stad medegedeeld hebbende, wendde hij alle vlijt aan, om het bedelen af te schaffen en de behoeftigen te ondersteunen. Daartoe had hij dezen *herderlijken brief* uitgegeven en andere middelen bezigd.

WELLENS heeft in menig opzigt de *Ordonnantie* van zijnen voorzaat JOANNES MALDERUS nagevolgd in zijne ordonnantie wegens het bezoeken of de visitatie der kerken, in 1779 door hem uitgegeven. Die doorluchtige Kerkvoogd gaf in dezelve een beknopt verslag van de bisschoppelijke en synodale besluiten der kerk van *Antwerpen*, en schreef vele dingen zóó wijselijk voor, dat van toen af eene nieuwe manier ingevoerd is wegens het verrigten der kerk-visitatiën en het houden der dekenale vergaderingen, welke in zwang is gebleven tot aan het vernietigen des bisdoms, en — welke niet weinige Bisschoppen van andere kerken zich als een toonbeeld ter navolging hebben voorgesteld.

Den 8 Mei van laatst genoemde jaar verscheen eene: „Ordonnantie van JACOBUS T. J. WELLENS aangaande de visitatie der „kerken van zijne diocese en die van 's *Bosch* in de Katholieke „streken, welke door het Apostelrijk gezag aan hem onderhoorig „waren, voorgeschreven in de vergadering der dekens.”

De verrigtingen van de bijeenkomst zijn gedrukt geworden te *Antwerpen*, in 4° van 39 bladz. — Behalve de aanspraak des Bisschops tot de vergaderde dekens, behelsden zij nog 3 voorname hoofdpunten. (b.)

(a.) In 4° van 25 bl. — en in de: *Gener. coll.* als voren. pag. 95—104; doch hierin ontbreken de latijnsche teksten.

(b.) *Continentur*: 1. *Sermo Episcopi ad decanos congregatos*; 2. *instructiones*

In 1780, den 25 Jauuarij gaf hij eene *Vaste-bul* uit, waarin hij de christenen opnieuw tot de versterving aanspoort. (a.)

Den 4. Februarij verscheen een „Herderlijken brief dienende tot voltrekking van het Broederschap van den *H. Carolus Borromeus* onlangs binnen Antwerpen opgeregt.” (b.) Dit broederschap is voornamelijk opgericht, opdat de leden, welke de Bisschop met zijn voorbeeld voorging, eene aalmoes zouden bijdragen, ter ondersteuning der armen, die de christelijke onderwijzingen zouden bijwonen.

Den 10 Mei heeft hij eene tweede (c.) vergadering der dekens belegd in zijn bisschoppelijk Paleis. Insgelijks heeft hij bijeenkomsten der dekens gehouden, — waarbij hij zelf tegenwoordig was, — in de jaren 1781, 1782 en 1783. (d.)

Den 19 December vaardigde hij een Mandement uit, nopens „de lijkdiensten van wijlen Haere Keijzerlijke en Koninklijke „Majesteijt, MARIA THERESIA van Oostenrijk enz. enz. enz.” (e.)

In 1781, den 10 Februarij, eene *Vaste-bul*, in welke hij de geloovigen opwekt tot onthouding van alle zonden. (f.) „Den 2 „Junij schreef hij eenen Solemnelen biddag uit, om regen te verzoeken.” (g.)

pro archipres bijteris ruralibus in visitatione ecclesiarum servandae; 3. Schema articulorum, constans decem titulis, super quibus interrogabuut decani rurales, quando visitabuut ecclesias; 4. monitum de conservando ordinationis exemplari. (DE RAM als voren pag. 18. Men vindt deze niet in de *Algemeene verzameling der werken van . . . WELLENS*. in 4^o. van 1784.)

(a.) Zie deze in de *Algemeene verzameling*”, als voren, 2. d. bl. 104-109.

(b.) 22 bladz. in 4^o. — en in de *Algem. verzam.* als voren, bl. 109-116.

(c.) De eerste was in 1779 gehouden, en 266 worden in eene nieuwe orde in het vervolg al de bijeenkomsten gerangschikt tot aan de vernietiging des Bisdoms.

(d.) Dit alles blijkt uit onuitgegevene Ms, die de H. Eerw. Heer DE RAM bezit. Zie DE RAM als voren, pag. 18 en 19.

(e.) 16 bladz. in 4^o. — en *Algemeen. verzam.* ib. bl. 117-120.

(f.) 11 bladz. in 4^o., en *alg. verzam.* ib. bl. 120-125.

(g.) Een cnkel blad, en *Alg. verzam.* ib. bl. 125-126.

Den 25 November verscheen van hem eene: „Representation
„faite à sa Majesté sur la dépêche du 12 Novembre 1781, con-
„cernant les prérogatives accordées aux sectes protestantes, avec
„la lettre d'envoi aux gouverneurs généraux des Pays-Bas.” (a.)

Den 5 December schreef hij eenen brief aan de godgeleerde
faculteit van *Leuven*, waarin hij antwoordde op den brief van
deze faculteit aan de Bisschoppen van de *Nederlanden*, ter ge-
legenheid van het Keizerlijk dekreet wegens het dulden der ketters. (b.)
En den 29 dierzelfde maand schreef hij aan Z. E. den Kardinaal
Aartsbischop van Mechelen, en gaf hierin zijn gevoelen, op des-
zelfs verzoek, te kennen aangaande het verbod, dat het gouver-
nement gedaan heeft, van niet ééne dispensatie van *Rome* aangaande
de huwelijken aantenemen. (c.) Er bestaan nog eenige brieven van
dezen Bisschop, in dit en het volgende jaar geschreven aan den
kardinaal Aartsbisschop, wegens de nieuwigheden, waardoor keizer
JOSEF II den vorigen vrede van het vaderland verstoorde.

In 1782 den 25 Januarij schreef hij eene *Vaste-bul* uit, waarin
hij de geloovigen opwekte, „om te vasten en alwat tot de verster-
„ving der zinnen behoort, met ijver en vreugd te ondernemen,”
met uitzigt op het eeuwig loon in den Hemel. (d.)

Den 2 April, zond hij een „vertoog aan hunne H.H. de al-
„gemeene bevelhebbers der *Nederlanden*, wegens eenen brief, aan-
„gaande de dispensatien van het huwelijk”. (e.)

(a.) Een eigen handschrift des Bisschops. Het is ook gedrukt (doch gebrekkelijk,
met vele feilen) in de: „*Recueil des représentations Belghes*, — pag. 145.

(b.) Uit de *akta* van gem. faculteit. Zie ook: *Synod Belg.* T. 4. pag. 426.

(c.) Dezen brief was in het fransch: „Lettre à S. E. le cardinal archevêque de
„Malines, par la quelle il lui expose, à sa demande, son opinion au sujet de la
„défence faite par le gouvernement de n'admettre aucune dispense de Rome en ma-
„nière de mariage.” [Een eigenhandig schrift.]

(d.) II bladz. in 4°. — en *Algem. Verzam.* ib. bl. 127—131.

(e.) „Représentation à LL. AA. les gouverneurs généraux des Pays-Bas, au sujet
„de la dépêche concernant les dispenses de mariage.” [Uit een eigenhandig schrift.
Zie ook *Recueil des représentations Belghes*, part. eccl. rec. 5, pag. 312.]

In 1783 den 25 Februarij gaf hij nogmaals eene *Vaste-bul* uit, en in deze toonde hij aan het gebod van de H. Kerk ten opzichte van de Vaste, aan hetwelk allen als opregte Kinderen van die algemeene Moeder voldoen moeten. (a.)

In 1784 den 6 Januarij de onheilen en omwentelingen voorziende, waarmede Europa is gekweld geworden, zeide hij in eenen brief, welken hij kort vóór zijn verscheiden aan den uitmuntenden JOANNES FRANCISCUS VAN DE VELDE schreef: „wat mij aangaat, „ik vrees, dat de eene verwoesting op de andere zal volgen, en „dat wij eindelijk alom niet dan ruïnen zullen aantreffen. De „hemel geve dat niet vervuld worde, wat ik vrees!” (b.)

Nadat hij omtrent acht jaren, *onder den bijstand des Hemels* (c.), kloekmoedig en voorzigtiglijk het Bisdrom had bestuurd, is hij den 30 Januarij 1784, door eene borstziekte aangetast, in den ouderdom van 58 jaren gestorven, eenen grooten roem en naam van zich nalatende. Hij werd begraven voor den trap van het hoog Altaar der Kathedrale-kerk, zonder tombe en zonder graf-schrift. Op den dag, dat de Uitvaart-dienst voor den overleden kerkvoogd gezongen is, den 4 of 5 Februarij, werd eene Lijkrede gehouden door P. J. S. VAN EUPEN, licentiaat in de H. Godgeleerdheid, kanonik graduëel der Kathedrale kerk, penitencier en Vikaris-generaal tijdens het openstaan des Bisdroms (gedrukt te *Antwerpen*, 12 bladz. in 4°. door C. M. Spanoghe, — en *Alg. verzam.* ib. bl. 139—143.) De andere kapittel Vikaris was ANTONIUS DE VRIES, licentiaat in de H. Godgeleerdheid, eertijds penitencier en te zelfder tijd aartspriester der Kathedrale kerk.

Na den roemvollen levensloop van WELLENS in het kort geschetst te hebben, zei VAN EUPEN in zijne lijkrede: „Ziedaar

(a.) 12 bladz. in 4°. — en *algem. verzam.* ib. bl. 131-136. In de maand Mei gaf hij eenen brief uit wegens de gemengde huwelijken, ter gelegenheid van het Keizerlijk Dekreet van den 30 April 1783, (*uit een eigenhandig schrift*

(b.) DE RAM als voren, pag. 91.

(c.) Zijne zinspreuk was: *Celestibus auspiciis*: onder den bijstand des Hemels.

„dan de ware afbeelding van onzen deugdrijken Opper-herder!
 „Het was een man zuiver van harte: dit heeft hij klaarlijk ge-
 „toond in zijne ziekte door zijn zeer gerust gemoed en de onbe-
 „schroomdheid voor den schicht des doods. De gansche oefening
 „van zijn leven was een gedurige arbeid en onophoudelijk gebed.
 „Hij was overdenkend in het zwijgen, en onbevreesd in het spre-
 „ken, als de zaak zulks vereischte. Hij was voorzigtig in zijne
 „woorden; Hij was medelijdend met de behoeftigen. Hij hield
 „zich gedurig bezig met aandachtige overwegingen. In zijn leven
 „hebben wij hem aanschouwd als eenen ijveraar der eer en glorie
 „van God, en in zijnen dood hebben wij hem zichzelf en de
 „zijnen zien vergeten, om zich tot zijnen hemelschen Bruidegom
 „te kunnen keeren. Zijne verzuchtingen zond hij hemelwaarts;
 „zijne oogen hield hij gevestigd op het beeld van den gekruisten
 „Zaligmaker; niemand, dan die het gezien heeft, zal kunnen
 „zeggen, hoe vuriglijk hij de toediening der heilige Sacramenten
 „verzocht heeft, zelfs eer de Geneesheer dit bevolen had, en hoe
 „godvruchtig en hoe ootmoedig hij dezelve ontvangen heeft. Hij
 „was aan hen, die wél leefden, door zijnen ootmoed een mede-
 „gezel; hij berispte gestrengelijk, — aangedreven door eenen regt-
 „vaardigen ijver, — de zonden der goddeloozen... nothans
 „wist hij de verlorene schapen herderlijk te beminnen, zorgvuldig
 „op te zoeken, op zijne schouderen te torschen en tot den
 „schaapstal weder te brengen... In den dood heeft hij zich-
 „zelve overwonnen, en nog klaarder teekens gegeven van de
 „edelmoedigheid en standvastigheid zijns gemoeds, van zijne vader-
 „lijke inborst en volkomene godsvrucht... Hij heeft de tranen
 „geperst uit de oogen der omstaanders, zonder zelf eenige bewe-
 „ging te toonen; hij vertrooste zijnen teerhartigen vader over
 „zijnen aanstaanden dood; hij moedigde zijnen beminden broeder
 „met deszelfs huisvrouw en kinderen aan, om hunne droefheid
 „ter zijde te stellen. Met deze onbewegelijkheid des gemoeds,
 „heeft hij vol betrouwen op God, — de liefde sterker zijnde dan
 „de schrik des doods — hun het laatste *vaarwel* gezegd zonder

„eenen traan te lozen, hun krachtig aanbevelende de oefening „der deugden en der ware godsdienst. Aldus heeft hij met een „kalm gelaat, het hart verheven tot zijnen Schepper, dat kostelijk „pand, zijne ziel, aan hem van wien zij haren oorsprong had, „wedergegeven.” (*ibid.*)

WELLENS heeft de armen wier vader hij was door woorden en werken, erfgenamen benoemd van alle zijne tijdelijke goederen. Hij had ook ondernomen het bisschoppelijk Paleis op eigene kosten te herstellen, vermeerderd en versierd met nieuwe werken. (a.)

De zorgvolle Kerkvoogd had in hetzelfde jaar, waarin hij stierf, nu reeds door ziekte aangetast, omtrent eene maand vóór dat de vaste-tijd zou aanvangen, eenen herderlijken brief in gereedheid gebracht, welke onder zijne papieren gevonden zijnde, door de kapitel-Vikarissen, den 11 Februarij 1784 is uitgegeven. In deze laatste vermaning van den stervenden Kerkvoogd, schijnt niet alleen uit de geleerdheid zooals in zijne overige schriften, maar ook de minzame en uitmuntende ijver van den opperherder, om de gelovigen van de tooneelen of schouwburgen en andere aanlokkingen tot het kwaad, af te houden, en tot genegenheid voor de godsvrucht en de deugd op te wekken.

Bij het doen afkondigen van den bedoelden brief, als eene *Vaste-bul* voor dit jaar 1784, zeiden de Kapittel-Vikarissen: „wij „geven Ul. hier dan woordelijk de allerernstigste vermaning, die „hij (WELLENS) voor een laatste overblijfsel van zijnen blaekenden „iever en teedere liefde tot Ul. met zijne stervende hand, uit „zijn vaderlijk hart en boezem geperst heeft. Wij vertrouwen, „L. Br. dat Gijl., als gij heden uit zijn graf, deze stem gehooft „zult hebben, uwe harten niet versteenen zult... (Hier volgde de brief.) — (b.)

In ditzelfde jaar verscheen nog eene: „Herderlijken brief van

(a.) DE RAM als voren, pag. 92.

(b.) ALGEM. VERZAM. ib. bl. 147 152.

„de Vikarissen generael des openstaande Bisdoms van *Antwerpen* „tot de religieusen der vernietigde kloosters binnen die stad.” (4 bladz. in 4°.)

In de maand Augustus (?) van 1784 is de 6^e vergadering der Dekens belegd door de Vikarissen generaal FRANCISCUS ANT, STEPH. BRUIJNINCX, Aartsdiaken, ANTONIUS DE VRIES, Licentiaat in de H. Godgeleerdheid, Aartspriester der hoofdkerk en PETRUS SIMON VAN EUPEN, insgelijks Licentiaat, Penitencier derzelfde kerk en Deken van het distrikt van *Antwerpen*. (a.)

In het begin van het jaar 1785, zonden de Kapittel-Vikarissen een verzoeg aan Zijne Majesteit wegens een bevel van den 28 September 1784, betrekkelijk de huwelijken. (b.)

18^e BISSCHOP van ANTWERPEN.

CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS.

De rei der Bisschoppen van *Antwerpen* wordt gesloten door CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS. Hij was te *Mechelen* den 5 Junij 1736 geboren, en had voor vader CORNELIUS DE NELIS en voor Moeder THERESIA WALSCHAERT. In zijne jongelingsjaren heeft hij zich te *Leuven* zoodanig op de studiën toegelegd en zoodanig in de scholen der wijsbegeerte uitgemunt, dat hij in het jaar 1753 aldaar *primus* werd verklaard. Daarna legde hij zich met vlijt toe op de H. Godgeleerdheid en verkreeg den 6 Mei 1760 den graad van Licentiaat in die wetenschap. Later werd hij als de zevende President van het *Mechelsche* Kollegie aangesteld;

[a.] DE RAM als voren, pag 19.

[b.] *Een eigenhandig schrift.* — Dit document wordt aangehaald in het Smeek-schrift van den Kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*, aan den Keizer ingezonden, betrekkelijk dezelfde kwestie der huwelijken. [Zie *Synodic. B. T. 2, pag. 525.*]

en daar hij door een aanhoudende studie eene uitnemende geleerdheid had verkregen, en in de gewijde en ongewijde letteren bij uitmuntendheid ervaren was, is hun het bestuur en de bewaring der academische Bibliotheek toevertrouwd en opgedragen. Terwijl hij dezen post waarnam, heeft hij eenige werken in de drukkerij der Universiteit uitgegeven, van geschiedkundige en wijsgeerige onderwerpen, (a.) welke algemeen door de boekhandelaars worden opgegeven.

In den jare 1767 naar *Doornik* geroepen, waar hij sedert twee jaren met eene kanoniksdij in de Kathedrale Kerk was begiftigd, werd hij met onderscheidene bedieningen vereerd; hij werd algemeen Vikaris van den Bisschop, daarenboven gewoon afgevaardigde en als voorzitter der Staten van *Doornik* aangesteld.

Te *Brussel* was in het jaar 1769 een letterkundig genootschap opgericht, en DE NELIS had onder de zeven eerste leden van dit gezelschap plaats. Als lid van dit genootschap dat in 1772 tot een Academie is verheven, verwierf hij zich door geleerdheid een grooten roem, en hij bleef lid van hetzelfde tot aan zijnen dood; hij hield de boeken van deszelfs verhandelingen op met eenige aanmerkingen en verklaringen. (b.)

Als wanneer te *Brussel*, den 9 November 1765 in de kerk van den H. MICHAËL en de H. GUDULA voor Keizer FRANCISCUS I, te *Inspruck* (c.) den 18 Augustus overleden, met betamelijke plegtigheid de uitvaart werd gezongen, hield DE NELIS op zijnen dood eene zeer voortreffelijke latijnsche redevoering, welke te

[a.] De drukkerij der Universiteit is op aanraad van hem opgericht.

[b.] In de gedenkschriften van deze academie, in 5 deelen te *Brussel*, in de jaren 1777 en volg. in — 4^o. uitgegeven, vindt men D. I, pag. LXIV, *Memoire sur l'ancien Brabant*; — pag. 45, *Sur la vigogne et amelioration de nos laines*; — pag. 471, *Sur la pierre Brunchaut, dans le Tournaisis*; — pag. CIV, *Sur la constitution municipale et sur les privilèges accordés aux Villes des Pays-Bas*; — deze verhandelingen zijn door CORNELIUS vervaardigd.

[c.] *Ænipons, of Inspruck*, een stad van *Duitschland*, in *Tirol*, aan de rivier *Inn*.

Leuven gedrukt, en later te *Brussel* herdrukt is met eene fransche vertaling. — Op de uitvaart van de Keizerin MARIA THERESIA, in het jaar 1780, hield hij wederom in dezelfde kerk eene lijkrede in de fransche taal. (a.)

Hoe zeer hij geijverd heeft om de geschiedenis van *Belgenland* op te helderen, getuigen ons: *de brieven van JOACHIM HOPPERUS aan VIGLIUS geschreven*, welke hij uit de duisteruis in het licht heeft gebragt; — de door zijne zorg van alle kanten zamengezochte en geschrevene Boeken van kronijken en andere geschiedkundige documenten en stukken; — voornamelijk het werk, dat voor titel heeft: *„Belgicarum rerum Prodrumus, sive de historiâ „Belgicâ ejusque scriptoribus præcipuis commentatio, qua vulgandorum monumentorum series, præfatio, argumentum operis et „summa rerum capita exhibentur.”* (b.) — Hij was ook eene der genen, die door het Gouvernement, na de vernietiging der sociëteit van Jesus, waren uitgekozen, om de studiën der *humaniora* te herstellen; daarenboven maakte hij een voornaam deel uit van de commissie, welke door den koning was aangesteld, en te *Brussel* eenige jaren heeft bestaan, onder den titel van: *„Commission royale des études.”* (c.)

(a.) DE RAM, als voren, pag. 94.

(b.) Zie deswegens DE REIFFENBERG, *Chronique de Philippe Mouskés*. t. 1, pag. CCLIII et suiv.

(c.) DE NELIS schreef bij die gelegenheid een nuttig werkje: *Memoires sur les écoles et les études d'humanités, etc.*, t. 1. *Academie*, pag. XCII. — Van den kant des Gouvernements verschenen de volgende: 1°. *Plan provisionnel d'études et d'instructions pour les professeurs des classes respectives, dans les pensionnats, colleges et écoles publiques aux Pays-Bas*, 1777, in 4°, 26 bladz.; — 2°. *Règlement de discipline et de police pour les pensionnats et colleges des Pays-Bas. Bruxelles le 22 Septembre 1777, Placcaart in fol.*, 4 bladz.; — 3°. *Ordonnance de S. M. sur les retributions à payer aux professeurs littéraires sous le nom de Minervalia, Bruxelles, 22 Septembre 1772, in fol.*, 4 bladz.; — 4°. *Note touchant les arrangements résolus par S. M. à l'égard des études et de l'éducation de la jeunesse aux Pays-Bas*, in fol. 5 bladz.; — 5°. *Dépêche adressée, par la Com-*

Om zoo groote verdiensten bij het gemeene-best, en om den naam van eene uitnemende deugdzaamheid is hij voor den bisschoppelijken stoel van *Antwerpen* benoemd door Keizer Josef II, bij eenen brief van den 25 Februarij 1785. (a.) Hij werd dus Bisschop van *Antwerpen* en Apostelijke Vikaris van die plaatsen, welke eertijds tot het Bisdom van 's *Bosch* hadden behoord (even als zijne twee voorzaten.) Te Rome bevestigd, nam hij, in regel, den 25 April, door eenen zaakgelastigde bezit van het Bisdom, en den 5 Junij werd hij te *Mechelen* gewijd door den kardinaal Aartsbisschop, JOANNES HENRICUS DE FRANCKENBERG, die bij deze plegtigheid werd geholpen door GUILIELMUS-FLORENTIUS SALM-SALM, Bisschop van *Doornik* en GUILIELMUS-FELIX BRENART, Bisschop van *Brugge*. Den 7 daaraanvolgende is hij te *Antwerpen* met luister ontvangen en plegtiglijk in zijne Kathedrale kerk ingeleid, waar hij alsdan in persoon van den zetel bezit nam.

Hij aanvaardde het Bisschopsambt inderdaad in zeer moeilijke tijden. Het is immers aan ieder bekend, met hoe groote moeilijkheden onze kerkvoogden gedurende zes jaren, van af het jaar 1784, onder het bestuur van Keizer JOZEF II, zijn gekweld geworden, en hoe zij gedurig bekommerd waren door de gedachte van hunnen ambtspligt en hun eigen gevaar.

mission royale des études, aux principaux et professeurs des pensionnats, dans les villes flamandes, du 11 Fevrier 1778. Ms. in fol. van 4 bladz. Wijders zijn er vele klassieke boeken en die grondbeginselen bebellden, uitgegeven, om welke te kiezen en op te stellen JOANNES DES ROCHES, *griffier van voorn. Koninklijke Commissie*, zich veel moeite heeft gegeven. (Zie DE RAM als voren, pag. 95.)

(a.) Met deze woorden schreef hij aan eenen vriend, die hem geluk wenschte over zijne bevordering tot deze waardigheid, in eenen brief geteekend: Brussel den 30 December 1784: „Il est toujours un peu embarrassé ce pauvre Évêque d'un honneur, que certainement il ne rechercha jamais, et qui contrarie les vœux les plus constants de son cœur. Être enterré dans une bibliothèque eût été son ambition, comme la vôtre. Au reste, puisque le sort en est jeté" . . . „je tâcherai d'accomplir la tâche en toute justice: je le désire au moins, et Dieu est si bon, qu'il prend les désirs, lorsqu'ils sont sincères, pour les effets.”

Er was een los en onzeker gerucht ontstaan, dat DE NELIS niet slechts om zijne verdiensten, maar door de grooten en magtigen te vleijen, tot deze waardigheid was gekomen, en dat hij de raden van het Hof begunstigde meer dan betaamde. Dit gedacht, dat in het gemoed van eenigen was opgevat, is echter in korten tijd weer weg geworpen. — Ja de stoutheid van eenige benijders was zoo verre gegaan, dat DE NELIS in het begin van zijn Bisschopsambt, heimelijk bij den kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen* is beschuldigd, dat hij door slinksche middelen van het Oostenrijksche Gouvernement trachtte te verkrijgen de overplaatsing van den Aartsbisschoppelijken stoel naar *Brussel*, en vervolgens de grenzen van het Bisdom van *Antwerpen* zocht uit te breiden. Dewijl nergens van deze aangelegenheid eenig gewag wordt gemaakt; lust het mij, de hiertoe betrekkelijke oorkonden, uit eigene handschriften overgenomen, hier mede te deelen.

De verrader was (ik weet niet of hij het uit eigen beweging en wil deed) J.-C.-J. D'ABREMES, priester, kapellaan der parochie kerk van *O. L. Vrouw van de kapel te Brussel*. Hij schreef aan den kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*, in eenen brief van den 18 October 1786 het volgende: Une personne distingué, qui
 „respecte infiniment Votre Eminence, vient ce matin de me faire
 „confiance que Mongr. l'évêque d'Anvers travaille sous main, au
 „gouvernement, pour faire transférer le siège archiépiscopal de
 „Malines dans la ville de Bruxelles, alléguant entre autres pour
 „raison: 1o qu'en Brabant il n'y a pas de siège (*épiscopal*) depuis
 „la suppression de celui de Bois-le-Due, Malines étant une autre
 „province, ainsi qu'Anvers; 2o que selon le système de sa Majesté
 „la residence et le siège de l'évêque diocésain, et son église par
 „consequent, doivent se fixer dans la ville capitale ou principale.

„Les choses en sont jusqu'à là qu'il vient d'en avoir déjà pré-
 „senté le plan et les moiens. Il tâche même de travailler dans
 „le plus grand secret, pour que Votre Éminence ne mette pas
 „un bâton dans la roue, que cette personne cependant espère y
 „voir mettre sans délai.

« Cette personne indignée de ce procédé, me charge d'en in-
 « former Votre Éminence, afin qu'Elle ne diffère pas à y mettre
 « un obstacle au plustôt, puis qu'elle ne vient que tout d'abord
 « de science très-certaine de l'avoir sçu, que ce fut samede 14
 « de ce mois pu'il présenta sa pensée en cour par un motif
 « raisonné, et qu'elle craint et qu'elle craint supérieurement qu'il
 « emporte.

« Je suis, Monseigneur, dans la plus grande tristesse de devoir
 « insinuer à Votre Éminence cet attentat. Le respect cependant,
 « l'amour et la confiance que je mets dans votre cœur paternel
 « m'obligent à l'en avertir. Deux malades sérieux..... m'empêchent
 « de me rendre à ces pieds et me mettent dans le cas d'y suppléer
 « par ces lignes avec un exprés.”

Z. E. de kardinaal Aartsbisschop, door dezen brief niet weinig
 getroffen, schreef aanstonds den 19 dier zelfde maand October
 aan den Bisschop van *Antwerpen* als volgt:

« Monseigneur, il se répand un bruit le quel, comme de raison,
 « m'affecte vivement; et comme j'ai bien de la peine à le croire,
 « je m'adresse avec confiance directement à vous pour en savoir
 « la vérité.

« On dit que vous avez présenté au gouvernement un plan pour
 « incorporer la province de Malines au diocèse d'Anvers et trans-
 « porter le siège Archiepiscopal à Bruxelles. J'avoue que je ne vois
 « à ce changement aucune utilité pour l'église ou pour l'état;
 « mais j'y vois un bouleversement d'une conséquence infinie pour
 « la ville de Malines et pour moi.

« Je dis encore une fois que j'ai de la peine à le croire. Mais
 « en tout cas j'aime bien que vous soyez prévenu que je ne me
 « laisserai point arracher ma principale église, qui fait toute ma
 « consolation, que de vive force, que je ne consentirai jamais à
 « ce démembrement de mon diocèse et que je remuerai ciel et terre
 « à Bruxelles, à Vienne et à Rome pour l'empêcher. Je veux
 « laisser en mourant mon troupeau à mon successeur comme je
 « l'ai reçu.

„Donnez-moi, je vous prie, bien vite quelque réponse consolante sur la fausseté d'un bruit dont la réalité vous ferait aussi peu d'honneur qu'elle serait accablante pour moi. Je suis avec respect, Monseigneur, votre très-humble et très-obéissant serviteur. — J. H. Card. arch. de Malines”.

De Bisschop van *Antwerpen* heeft nog den zelfden dag, dat hij dezen brief ontving, geantwoord :

„Monseigneur, je sais depuis longtemps qu'il n'est pas au pouvoir des hommes d'empêcher les bruits, souvent les plus éloignés de la vérité, de se répandre; mais je croyais avoir le bonheur d'être assez bien connu de Votre Éminence pour être sûr qu'elle ne me croirait jamais capable de rien de ce qui pourrait lui faire la moindre peine ou troubler, même dans sa plus petite partie, l'ordre ancien sagement et saintement établi. In me paraît enfin que Votre Éminence pourrait être aussi persuadée que je n'ai pas la moindre part au bruit dont Elle me parle, qu'Elle est persuadée de son siège.

„Bien plus, je puis l'assurer en toute vérité que la première syllabe touchant ce prétendu démembrement de l'archevêché de Malines, je l'ai entendue en lisant la lettre de Votre Éminence. Jusque-là rien de semblable ne m'était pas même tombé dans l'esprit.

„Si tout autre m'en avait parlé, je n'aurais pu m'empêcher d'en rire, tant la chose est destituée de toute apparence de raison. Mais puisqu'elle vous à fait quelque peine, Monseigneur, tout éloignée de la moindre apparence de vérité et de vraisemblance qu'elle est, j'en ai eu aussi véritablement de la peine.

„Quant à tous ces bruits, et ceux qu'on avait affecté de répandre touchant le conseil royal, la commission ecclésiastique, etc. etc., Votre Éminence peut s'y refuser d'avance et les rejeter avec une aussi grande certitude, une fois pour toutes, que si Elle lisait dans le fond de mon cœur. — Je suis devenu évêque, certainement sans l'avoir recherché; je ne peux plus quitter ma place, mais si je le pourais, je le ferais bien plus volontiers que

„d'augmenter ma besogne, la quelle je trouve assez grande et dont
„j'aurai un assez grand compte à rendre.

„Je suis et ne cesserai d'être avec autant de vénération que
„de profond respect, Monseigneur, de Votre Eminence, le très-
„humble et très-obéissant serviteur CORN. FRANC., évêque d'An-
„vers. — Anvers, le 20 Octobre 1786.”

Zoodan de valsche aantijging, welke men op den Bisschop van *Antwerpen* wierp, om de genegenheid van den Aartsbisschop voor hem te verminderen, is spoedig weggevallen en uitgedoofd, in dervoege, dat eene zeer groote overeenstemming der gemoederen en eene gemeenzaamheid in het wederkeerig raadplegen betrekkelijk al de gewigtigste zaken, tusschen hen is vastgesteld: dit blijkt allerduidelijkst uit hunne geheime briefwisseling. (a.)

Als de NELIS met de bisschoppelijke waardigheid was bekleed, heeft hij zóódanig gehandeld, dat onder onze kerkvoogden van die eeuw, misschien niet eene vlijtiger, wijzer en kloeker in het verdedigen der kerkelijke regten is geweest, zoo als ons overvloedig getuigen de verrigtingen van zijn Bisschopsambt, welke hier in een chronologische opgave volgen.

Weinige maanden na zijne wijding, namelijk den 3 Augustus 1785, hield hij te *Antwerpen* de eerste vergadering der dekens (b.); Hij hield er nog zes andere; en dat onze Kerkvoogd mede bedacht is geweest, om eene synodale Kerkvergadering te dien tijde te beleggen, kan ik verzekeren. Trouwens de verhandelingen in de bijeenkomst der dekens in 1792, welke hij *congregatie* of *kerkvergadering* noemt, hebben den naam van „*Synodale besluiten*” in het begin van zijnen brief aan de Aartspriesters of land-dekens gegeven den 27 Mei 1793. — Onder zijne papieren zijn ook

(a.) DE RAM, als voren, pag. 95—99. Al het volgende is uit denzelfden geleerden schrijver. Zie de volg. bladzijden.

(b.) Deze is de 7^e van af dien tijd, dat WELLENS het houden dier vergaderingen weer opnieuw heeft begonnen, als boven gezegd is. In de volgende jaren zijn er nog zes gehouden, als blijken zal.

eenige stukken gevonden van de Titels: *de ordinandis* en *de seminariis*, overgenomen uit de provinciale Kerkvergadering van *Mechelen* in 1607 en de Kerkvergadering van *Antwerpen* in 1610, welke stukken eenigen toestel tot eene Kerkvergadering schijnen aan te duiden. — Een nog zekerder bewijs neem ik uit den brief van Pius VI, waarin deze in 1785, op verzoek des Bisschops, eenen aflat verleent voor de Kerkvergadering, welke binnen kort te *Antwerpen* zal gehouden worden. (a.) — Deze heeft echter om den druk der tijden toen geen plaats kunnen hebben. De nieuwigheden, welke het gouvernement onder Keizer JOSEF II uitdacht, hebben het gemoed van den Kerkvoogd met vele en groote moeilijkheden overstelpt.

In 1786 den 22 Mei. „Remonstrances à Leurs Altesses Royales „les Gouverneurs généraux, touchant l'ordre de publier au prône „les édits de police et autres.” — *Recueil des représentations belg., partie Eccles. IV, pag. 187*, — vergeleken met het eigenhandig schrift.

(a.) De brief van Pius VI luidt als: PIUS PP. VI, universis Christi fidelibus „præsentes litteras inspecturis salutem. — Cum, sicut accepimus, in ecclesiâ cathedrali Antverpiensi sacra primum synodus propediem, benedicente Domino, celebranda „sit, nos, ut opus tam pium majori cum fructu fiat, et ad augendam fidelium religionem animarumque salutem caelestibus Ecclesiæ thesauris piâ charitate intenti, „omnibus utriusque sexûs Christi fidelibus verè pœnitentibus et confessis, ac sacra „communione refectis, qui præfatam ecclesiam die, qua dicta prima synodus inchoabitur ac in omnibus et singulis actualis illius celebrationis diebus devotè visiterint et ibi pro christianorum principum concordia, hæresum extirpatione, ac „sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam semel „tunc omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in „Domino concedimus; præsentibus post celebrationem dictæ synodi minimè valituris. „Volumus autem, ut si pro impetratione, præsentatione, admissione aut publicatione „præsentiim aliquid vel minimum detur, aut sponte oblatum recipiatur, præsentibus nullæ sint. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 14 Februarii „1785, pontificatus nostri anno decimo.” — De zeer moeilijke tijden, onder het bestuur van Keizer JOSEF II en daarna onder de *Franschen* hebben DE NELIS belet deze voorgenomen Kerkvergadering voor eerst te houden.

Den 31 Mei. Lettre à S. E. le ministre plenipotentiaire comte DE BELGIOJOSO, touchant le Seminaire general. — *Recueil des repres...* *ibid.* pag. 181, — *vergeleken met het eigen Ms.*

Den zelfden dag hield hij eene bijeenkomst van de Aartspriesters. Ms.

Den 18 Junij. Répresentation à leurs Altesses Royales les Gouverneurs généraux, touchant la suppression des confréries, des processions, et sur les empêchements dirimants du mariage. — *Recueil* als boven, pag. 189, — *vergeleken met het Ms.*

Den zelfden dag. Lettre du même évêque au conseiller DE REUSS, au sujet de la représentation précédente. — *uit het eigen Ms.*

Den 28 Augustus. Représentation à S. E. le ministre plénipotentiaire au sujet de l'édit impérial, instituant une nouvelle forme de concours pour la collation des bénéfices. — *Recueil...* pag. 203, *vergeleken met het Ms.*

In de maand November. Représentation à leurs Altesses Royales, les gouverneurs généraux, sur la suppression des Séminaires épiscopaux. — *Recueil...* pag. 113, *vergel. met het Ms.*

In 1787 den 18 October. Réponse de l'évêque d'Anvers à la lettre circulaire de S. E. le gouverneur général par interim le comte DE MURRAY, concernant le Séminaire général. — *Recueil P. V.* pag. 146, — en: *Vœu du peuple belg. contre le Séminaire géu.* pag. 155.

In 1788 den 4 Januarij. Lettre en réponse à la dépêche du ministre en date du 27 Decembre précédent, au sujet du séminaire général. — *Recueil t. XI,* pag. 49.

Den 7 dier maand. Autre lettre au même, au sujet des séminaires. — *ibid.* pag. 50.

Den 14 derzelfde maand. Avis ou représentation de l'évêque d'Anvers à sa Majesté en son conseil souverain de Brabant, au sujet de la déclaration du 17 Novembre précédent, modifiant l'ordonnance de 26 Septembre 1785 concernant la publication des édits au prône par les curés. — *Recueil...* t. XII, pag. 192, *vergel. met het Ms.*

Den 7 April. Extrait d'une enquête du troisième membre de

la ville d'Anvers au magistrat de cette ville, au sujet de la suppression des séminaires épiscopaux et de l'établissement du séminaire général. — *Vœu du peuple belge. etc. pag. 302.*

Den 7 Mei, is er eene bijeenkomst van dekens gehouden in het bijzijn van JOSEPHUS FRANCISCUS ENGELBERTUS WERBROUK, hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid, algemeen Vikaris van den Bisschop, en deken van het Kathedraal Kapittel. *Een eigen Ms.*

In 1789 den 12 Maart. Reponse de l'évêque d'Anvers à la dépêche du ministre du 24 Fevrier précédent, au sujet du séminaire général. *Recueil... t. XIII, pag. 150, vergel. met het Ms.*

Den 24 Junij van gezegd jaar had er wederom eene vergadering van dekens plaats in het bijzijn van den Bisschop. — *een Ms.*

Den 28 Julij. Reponse de l'évêque d'Anvers à la dépêche du ministre plénipotentiaire, en date du 27 du même mois, relative aux troubles arrivés à Louvain. — *Uit een Ms.*

In dezelfde maand misschien. Reponse de l'évêque d'Anvers à sa Majesté, au sujet d'une plainte portée contre lui concernant le refus d'absolution dans le tribunal de la pénitence. — *Uit een eigenhandig Ms.*

In 1790 den 30 Maart, schreef hij uit eenen „Herderlijken „brief, strekkende tot instelling van eenen plegtigen dag van „dankzegging over de volkome verlossing dezer provincie van „haere vijanden.” — *Uitgeg. te Antw. in 4° van 8 bladz.*

Den 18 Mei, is de elfde bijeenkomst van dekens belegd in het bijwezen van den zelfden algemeenen Vikaris WERBROUK, voornoemd. — *Uit het eigen Ms.*

In het zelfde jaar in de maand Maart, schreef deze Kerkvoogd, DE NELIS, dat allergewigtigste antwoord, hetwelk in zijnen naam en in den naam van den Aartsbisschop van *Mechelen* aan den Paus PIUS VI is gezonden, die in eene Apostelijke *Breve* van den 23 Januarij, die aan de Bisschoppen van *Nederland* was geworden, in naam des Keizers had doen weten, dat aan de Nederlanders voldoening zou worden gegeven. — *Synodici t. 2, pag. 539—544.*

In 1791, den 14 Maart, gaf hij eenen „Herderlijken brief uit „nopens den nood der bestiering van den generaelen armen.”

Den 26 Julij hield de Bisschop voor zich de twaalfde bijeenkomst van de Dekens. *Dit blijkt uit een Ms.*

In 1792 den 11, 12, 13 en 14 September hield hij nogmaals eene dergelijke bijeenkomst, aan welke den naam van synode of Kerkvergadering is gegeven; en deze had plaats te *Meersel*. De besluiten in dezelve genomen, die van den Bisschop *Synodale besluiten (decreta synodica)* genoemd worden, met deszelfs brief, voor de dekenen bestemd, den 27 Mei 1793, zijn gedrukt in 8 bladz. in 4^o.

Deze is de laatste vergadering, welke door C. F. DE NELIS is gehouden. Hij was verplicht in 1794, even als de andere Bisschoppen der *Nederlanden*, uit vrees voor den haat der Franschen tegen den geestelijken staat, door de vlugt aan het gevaar zich te onttrekken, nà algemeene Vikarissen aangesteld te hebben, om de diocese te besturen, zoo als straks zal gezegd worden.

Het blijkt, dat voorbedoelde Vikarissen, tijdens de vervolging der Franschen en na dezelve, van tijd tot tijd met de dekenen en eenige anderen uit de clergé en van het kapittel, heimelijk bijeenkomsten hebben gehad, ten einde in de aangelegenheden der kerk en des Bisdoms te voorzien: — dan wat in dezelve ver-
rigt is, is mij niet bekend. (a.)

Den 13 November 1792 veroverden de Franschen de stad *Brussel*; doch in de maand April 1793 verlieten zij *Nederland*.

In 1793 den 11 April verscheen er een: „herderlijken brief „behelzende eene aenmoediging tot eendragtigheid, tot mildaedigheid tot den armen, en tot eene waere godsdienstigheid.” — gedrukt te Antw. 11 bladz. in 4^o.

Den 19 Julij. Lettre à S. M. l'empereur FRANCOIS II, par laquelle l'évêque DE NELIS justifie et excuse la conduite qu'il a

(a.) De Ram als voren, pag. 19 en 20, en pag. 99—101.

tenue pendant la révolution brabançonne, protesta d'une fidélité inviolable pour l'avenir, et demande l'autorisation de pouvoir soumettre à S. M. quelques réflexions sur le bien qu'il serait possible d'opérer en Belgique, en indiquant les maux et les remèdes. — *Uit een eigen Ms. van het Koninklijk archief van Brussel.*

De brief is ons niet bekend, welke dezelfde Kerkvoogd geschreven heeft aan den Minister des Konings, den graaf DE TRAUTTMANSDORFF, waarin, zoo het schijnt, onder anderen, gehandeld werd over het weer herstellen der sociëteit van Jesus, en welken de Minister te zamen met eenen brief van den 19 Julij aan den Keizer toezond, gelijk uit de volgende stukken blijkt:

Sire,

„J'ai l'honneur de mettre très-humblement aux pieds de Votre
„Majesté une lettre qui lui adresse l'évêque d'Anvers, avec celle
„dans laquelle ce Prelat l'avait insérée.”

„TRAUTTMANSDORF.”

Op den kant had den Keizer FRANCISCUS II dezen brief geschreven:

„Je vous envoie ci-jointe la lettre que l'évêque d'Anvers vient
„de m'adresser, avec celle qu'il à écrite à vous. Quant à la mienne,
„je vous prie de dresser une minute de réponse en termes généraux
„et polis, et de me l'envoyer pour ma signature. Dans le
„réponse que vous lui ferez en votre particulier, vous aurez soin
„de ne pas toucher l'article de la société des Jesuites, qui vu
„les conséquences qui en resulteraient, ne saurait être aucunement
„tolérée ni en entier ni en partie. — FRANCOIS. — Vienne, ce
„2 Auôt 1793.”

Den 4 November zond de Kerkvoogd eenen: „Circulair
„brief aen de land-dekens van de districten van *Antwerpen, Lier*
„*Herenthals, Hoogstraeten* en *Gheel*, tot aenmoediging om pro-
„visien en geld te bezorgen voor de legers van zijne Majesteit
„den Keizer tegen de Franschen. — *Gedrukt 4 bladz. in 4°.* —
Hier was bijgevoegd de brief van de Staten van Brabant, waarin
deze onderstand voor den oorlog gevraagd werd.

Den 13 December schreef DE NELIS eenen brief — geteekend *Brussel* — aan Z. H. PIUS VI, in welken hij verzocht, dat hem het verlof mogt worden vergund, om — zelfs zonder de toestemming van zijn Kapittel te vragen, eenige goederen van zijn Bisdom te beleenen, om daardoor de schatkist van zijne Majesteit tegen de Franschen te ondersteunen. — *Het eigen Ms.*

In dezelfde maand December, den 13 en den 17, schreef hij eenen brief aan de godgeleerde faculteit te *Leuven*, waarin hij den raad van dezen faculteit inwon betrekkelijk eene nieuwe verordening van een voorbehouden geval (*casus reservati*) wegens de zonden tegen het vierde van de tien geboden Gods. — *Het eigen Ms.*

Den 19 van deze maand gaf de gezegde faculteit antwoord op den voorgaanden brief. Die godgeleerden van *Leuven* prezen den ijver van den Kerkvoogd, die met de meeste zorg betrachtte, wat regt en betamelijk is, vooral in dien allerdroevigsten tijd, waarin de banden der zamenleving alom losgerukt zijn, en de menschen, met verwerping of minachting der vreeze Gods den weg des vredes niet meer schijnen te willen erkennen.

Zij waren echter van gevoelen, dat men eerst zachtere middelen behoorde te beproeven, voor aler men tot een uiterste middel, welkdanig op zekere wijze die voorbehouding is, zoude overgaan. — *Uit een Ms.*

In het jaar 1794 den 13 Januarij, werd een brief van Z. H. PIUS VI aan DE NELIS overgemaakt waarin aan dezen het verlof werd verleend, om de goederen van het Bisdom door leeningen te belasten. — *Uit het eigen Ms.* Zie boven, den 13 Dec 1793. Den 6 Februarij gaf hij eene: „Vasten-Bulle en instelling van eenen voortdurenden biddag in geheel het bisdom, met aenwaking om den vijand van Kerk en Staet te bestrijden.” — *Gedrukt 11 bladz. in 4^o.*

Den 24 Maart, werd „het Jubilé afgekondigd, hetwelk Prus „VI den 7 Junij 1793 had vergund aan alle christen-geloovigen, „die in de Bisdommen der Oostenrijksche Nederlanden hun ver-



„blijf hebben.” *Gedrukt in de vlaamsche taal, 8 bladz. in 4°.*

Aangezien de Bisschoppen der Nederlanden tot het verdienen van het Jubilé de veertien dagen van Paschen hadden verkozen, zoo stelde de Bisschop van *Antwerpen* algemeene gebeden en eene plegtige processie in, even als op H. Sacraments-dag gebruikelijk is, om de harten der geloovigen des te beter voor de genade van het Jubilé voor te bereiden. En den 13 derzelfde maand bezocht de Bisschop-zelf, met het Kathedraal Kapittel, de geheele Magistraat en eene ontelbare menigte geloovigen, van alle kanten zamenvloeiende, de kerken, welke tot het verdienen van het Jubilé waren aangeduid. (a.)

Den 21 April vertrok de Kerkvoogd naar *Brussel* naar de vergadering der Staten, en werd er zeer minzaam door den Keizer FRANCISCUS II ontvangen. — Op den 23 dezer maand is de Keizer nadat hij, met zijne twee broeders de Prinsen KAREL en JOSEF, de Paaschcommunie had ontvangen, — te *Brussel* op eene plegtige wijze als Hertog van *Brabant* ingehuldigd, en heeft hij met eede beloofd, de wetten en voorregten der Nederlanders te zullen onderhouden en handhaven. In die dagen was er in de hoofdstad een zeer groote zamenloop van volk, en eene groote blijdschap had de gemoederen van allen vervuld. — *De verrigtingen van het Bisdom.* (b.)

Den 1 Junij was de Keizer heimelijk de stad Antwerpen binnen gekomen; doch aan de poort erkend zijnde, is hij met veel vreugdegejuich der burgers ontvangen. Nà het middagmaal begaf hij zich naar het stadhuis, van daar naar het Kasteel, vervolgens naar de kathedrale kerk, waar hij door het kapittel, i afwezign-

(a.) DE RAM als voren, pag. 103.

(b.) Het Register der administratie of der verrigtingen, van de maand April 1794 tot den 22 April 1800, geschreven door den Secretaris des Bisschops ANTONIUS OOMEN, heeft ons zeer vele stukken ter hand doen komen, die tot hiertoe weinig bekend waren.

heid des Bisschops, binnengeleid is tot op het Koor, en nadat het *Te Deum* was gezongen, nam hij in oogenschouw de kunstige schilderijen en alle andere kostbaarheden. — *Ibid.*

Bij dit blijde begin hing echter een zeer zwaar tempeest boven het hoofd. Daar de Fransche Republiek zich voorbereidde, om met eene grootere woede dan te voren de *Nederlanden* te overweldigen, zijn de Nederlandsche Kerkvoogden, den verbitterden geest van die vijanden tegen den geestelijken staat vrezende, genoodzaakt geweest door de vlugt voor hun behoud te zorgen.

§ II.

Aanstelling der Vikarissen-generaal bij afwezigheid des Bisschops. Het overlijden van den laatsten Bisschop.

Den 23 Junij gaf DE NELIS de volgende verordening uit:
 „Daar het meermalen om vele oorzaken voor ons geraadzaam is
 „geweest, dat wij in deze rampspoedstijden in onze bisschoppelijke
 „stad geen verblijf hielden; zoo hebben wij, den raad van zeer
 „voorzigtige mannen willende volgen, opdat de schapen, die aan
 „ons zijn toevertrouwd, uit onze afwezigheid hoegenaamd geene
 „schade zouden lijden, vastgesteld, gelijk wij bij deze vaststellen
 „eenige algemeene Vikarissen te henoemen, aan welken wij door
 „geheel ons Bisdome en dat van 's Bosch in de Katholijke stre-
 „ken, alle magt en verlof verleen, welke wij-zelven hebben,
 „zoo voor de inwendige vierschaar des gewetens, als voor de
 „uitwendige in huwelijks- en andere zaken, uitgezonderd alleen
 „de opschorsing (*suspensio*), welke wij hebben opgelegd of ter
 „boeting of ter voorkoming en tot behoedmiddel, — alsmede toe-
 „stemmende, dat, — als één van de algemeene Vikarissen, welke

„ik aanstonds zal noemen, komt te sterven of anderszins gedwongen is afwezig te zijn, — de overige Vikarissen gezamenlijk, of ten minste drie, met uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming der anderen, met meerderheid van stemmen, eenen anderen in deszelfs plaats kunnen stellen.

„De algemeene Vikarissen zijn : de Hoogwaardige Heeren Jos F. E. WERBROUCK, deken van ons Kapittel, — ANTONIUS DE VRIES, Aartsdiaken, — J. H. VAN BLOER, Aartspriester, — P. SIMONS VAN EUPEN, Penitencier, — en al de Hoogw. Heeren Synodale *examinatores* met den Hoogw. Heer *Officiaal*.

„Bijaldien soms de toegang tot onze stad *Antwerpen* onmogelijk of al te moeilijk zoude worden, geven wij dezelfde magt aan de Eerw. Heeren Dekens of landelijke Aartspriesters, — hetwelk wij willen dat bij tijds aan hun door onzen Secretaris zal bekend gemaakt worden.

„Hier valt op te merken 1°. Ieder der algemeene Vikarissen heeft afzonderlijk zonder de anderen, dezelfde magt; zoodat elk hunner geraadpleegd of gevraagd, wettiglijk zijne magt kan uitoefenen, zonder de anderen raad te vragen.

„2°. In het vergeven echter van een benificie, waaraan de zielenzorg verbonden is, zullen de Hoogw. Heeren verplicht zijn op de meerderheid der stemmen voort te gaan, — en indien de vergeving gemakkelijk en zonder nadeel der zielen kan verschoven worden, dan moet daarin bij voorraad of door deservituur voorzien worden, tot dat de uitspraak van den Bisschop zelve zal verkregen zijn.

„3°. Wanneer iets moet gedrukt worden, moet zulks op gezag van den oudsten in het licht worden gegeven, en zal dit stuk bij den aanhef zijnen naam voeren.

„4°. Elk Vikaris zal aantekening houden van datgene wat hij dagelijks verrigt, en wat der opteekening waardig is, zal hij op de best mogelijke wijze, aan onze Secretarissen overmaken, opdat alles bij tijds en nauwkeurig in de bisschoppelijke verrigtingen worde ingelast.

„Men begrijpe, dat deze verleende magt slechts naar ons wel-
„gevallen van duur zal zijn.” (a.)

Den 28 Junij, bij het naderen van het vijandelijk leger, verliet DE NELIS *Antwerpen* en begaf zich naar *Breda*, diende in deszelfs naburige plaatsen het Sacrament des Vormsels toe en bezocht de parochiën van deze streek, welke aan zijne geestelijke zorg waren toevertrouwd. Hij kon zich aldaar niet lang veilig ophouden; daarom nam hij de wijk eerst naar *Rotterdam*, (b.) — en het volgende jaar naar *Duitschland* vertrokken, bezocht hij de hoogeschool van *Göttingen*; daarna doorreisde hij *Osnabrug* en de andere aanzienlijkste steden. Van *Zurich* in *Zwitserland*, werwaarts hem de langdurige vriendschaps-onderhouding met GASPARE LAVATER had gelokt, begaf hij zich naar *Beijeren*, vandaar naar *Italië*, en kwam achtereenvolgens te *Florentië*, te *Parma*, te *Bologne*, te *Rome* en te *Napels*. Wijders vertrok hij weer naar *Hetrurie* of *Toskanen*, waar hij zich ophield, en waar hij zich bij de Camaldulensen of in een Karthuizersklooster, niet verre van *Florentie*, vestigde.

Hoe smartelijk het voor onzen Kerkvoogd was zoo lang en zoo verre van zijne Kerk verwijderd te zijn, en geene tijdingen van de zijnen in *Nederland* te ontvangen, kan men opmerken uit den volgenden brief, welke uit *Bologne* in de maand September 1795, naar *Antwerpen* werd verzonden. Hij luidt als volgt:

„CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS, Bisschop van *Antwerpen*,
„Zijne Hoogw. algemeene Vikarissen, den deken van het Kapittel,
„den President van zijn Seminarie, en andere zeer vermaarde
„mannen, alsmede aan den Secretaris en den zeer aanzienlijke en
„doorluchtige Heeren van den Senaat en van het volk.

„Dat om onderscheidene tijds- en plaatselijke omstandigheden,

(a.) *Het Register* voornoemd... pag. 12.

(b.) J. A. COPPENS, *nieuwe beschr. van 's Bosch*, zegt d. 4, bl. 145, dat hij de wijk nam naar *Rotterdam* en *'s Hage*, nadat hij alvorens eenigen tijd in het markiezaat van *Bergen-op-Zoom* zich had opgehouden.

„als men het noemt, hoegenaamd geene briefwisseling tusschen
 „ons heeft bestaan, en welk ik nog heb kunnen zenden, verloren
 „zijn geraakt (ik heb inderdaad tot nog toe niet één antwoord
 „ontvangen), dat is mij hard en zeer hard gevallen, en heeft niet
 „weinig mijne ligchaams ongesteldheden vermeerderd, met welke
 „ik te kampen had.

„Hoogw. en Zeer Doorluchtige mannen, toen ik in de maand
 „October van het afgelopen jaar *Holland* heb verlaten niet zoo
 „zeer uit eenige vrees dan met het verlangen, om eene nuttige
 „zaak voor mijne Kerk en voor mij te verrigten, en *die ik altijd*
 „betrachttte heb ik mij naar *Beijeren* begeven, om dáár eens af te
 „zien, wat het geraadzaamste zou zijn, òf naar *Italië* òf naar
 „*Weenen* te vertrekken. Ik heb *Italië* gekozen, dat alsdan het
 „verste van de oorlogs-woede verwijderd was, en ik zocht met
 „een snelle reize te *Rome* te komen. Maar ziet! toen ik te *Bologne*
 „aankwam, werd ik aldaar eerst door veel en zeer hooge sneeuw
 „en daarna door een roos-gezwel en andere daarop volgende on-
 „gemakken terug gehouden, zoodat ik vandaar vóór de hondsdagen
 „niet kon vertrekken. Ik verlangde ook vurig en verlang nog
 „dagelijks tijding van U en van den vrede te ontvangen.

„Daarom verzoek ik u andermaal en dringend, dat gij mij eens
 „laat weten, hoe het met u gesteld is en met den staat van mijne
 „Kerk, mitsgaders met die zaken van mijn huis, welke kennis
 „mij nuttig of betamelijk is. Ik heb over u aan mijne vrienden
 „geschreven, en meer dan eens langs elken mogelijken weg; dan
 „ik vrees, dat mijne brieven zoek geraakt zijn. Dit weet ik dat
 „ik sedert een geheel jaar, èn in *Holland*, èn op mijne reis èn
 „hier in *Italië* van alle tijdingen verstoken ben. Ik smEEK u, —
 „schrijft regtstreeks naar *Bologne*. Als de brieven aan mij geädres-
 „seerd zijn, zullen zij er zeker komen. Ik beveel u hartelijk mij
 „zelven, mijne Kerk en al mijne zaken. — *Bologne*, den 22
 „Augustus 1795.”

Uit dit en meer andere documenten blijkt, dat de voortvlug-
 tige Kerkvoogd gedurig bezorgd geweest is voor zijne Kerk. En

den goeden dank van zijne geleerdheid en godsvrucht, welke hij bij de Nederlanders had verworven, heeft zijne reis in den vreemde nog vermeerderd, en zijn naam is nog vermaarder geworden. Ofschoon balling en voortvluchtig, heeft hij niet opgehouden briefwisseling te houden met de geleerdste mannen van *Duitschland* en *Italië*, en de letteren te beminnen en te betrachten. Ten bewijze dienen zijne werken, die te *Parma* en te *Rome* gedrukt zijn, (a.) en andere, die voor den druk gereed waren en die hij bij zijn verscheiden aan de Camaldulensen heeft nagelaten. (b.)

De rust welke DE NELIS bij de *Italianen* gezocht en aanvankelijk gevonden had, is in het jaar 1796 bijna verdwenen. Trouwens de *Franschen* hebben de landstreek van *Bologne*, die onder het gebied van den Paus gelegen is, in de maand Julij met geweld ingenomen, en in de maand Februarij van het volgende jaar *Romandiola* en andere plaatsen onder hunne magt gekregen. Het jaar 1798 was nog rampzaliger en nadeeliger voor de publieke rust om de ontelbare rampspoeden, waardoor de Romeinsche of Pauselijke staat wreedelijk gekweld en bijna overweldigd is. Immers in de maand Februarij is PIUS VI, zonder eenige schaamte, zonder acht te slaan op zijnen ouderdom of zijne waardigheid, met geweld uit zijn huis gedreven en genoodzaakt geworden *Rome* (de eeuwige woonplaats der Roomsche Pausen, de opvol-

(a.) Namelijk een boek, den titel voerende van: *Prodomus rerum belgicarum, Parmæ 1795*, in 8°, met het portret van den schrijver, en: *Aveugle de la montagne, Entretiens philosophiques*; — dit werk (dat hij voor zich zelve had doen drukken in de jaren 1789—1793, 2 deelen in 18°) is vermeerderd, weer herdrukt te *Parma* in 1795 en te *Rome* in 1797, in 4°.

(b.) Onder deze geschrevene boeken telt men: *Quæstionum Camaldulensium libri IV*, — namelijk over het aftrekken en afzonderen der menschen enz. scilicet de *avocandis et disjungendis hominibus sive de re rustica et agrorum secessa, nec non de oppidorum et urbium incommodis*; de *antiquissimis societatis humanæ dissidiis ad Platonis allegoriam de bello Atlantum*; de *Celtis Italiæ incolis et de nominibus urbium ac populorum per orientem et septentrionem adusque mare Tyrrenum*. etc. — 2°. *Europæ fata, mores, disciplina, ab incunte sæculo XV usque ad finem sæculi XVIII*.

gers van Petrus) te verlaten; terwijl intusschen een uitzinnige menigte met eene ongeloofelijke stoutmoedigheid en eene toemlooze buitensporigheid alle gewijde en ongewijde dingen vernielde.

De gevangen Paus PIUS VI werd eerst door de *Franschen* weggevoerd naar *Sienna*, eene stad in *Toskanen*, 12 mijlen van *Florentie* gelegen.

Om den Paus te troosten nam de NELIS in dat jaar 1798 de reis derwaarts aan, en verbleef aldaar zekerlijk tot den 16 April van gezegd jaar, (a.) wanneer hij eenen brief naar *Antwerpen* schreef, waarvan ik later een gedeelte zal mededeelen. Daarna heeft onze Kerkvoogd den Paus als tot gebuur gehad, toen deze uit de gevangenis van *Sienna* naar de Karthuizers van *Florentie* was overgebracht. Hiervan maakt hij gewag in den brief, te *Florentie* geschreven den 13 Junij 1798, en naar *Antwerpen* aan zijnen Secretaris ANTONIUS OOMEN gezonden, ten einde de geestelijkheid te vermanen, om zich zachtmoedig te gedragen opzigtens diegenen, welke den *eed van haat* (*juramentum odii*) zooals men dezen noemt, gedaan hadden. „Ik ben van gedacht,” zeide hij „uit het door U aangeteekende nommer, dat ik niet alle brieven „ontvangen heb, tenzij uwe nommering U bedrogen heeft. Al „diegene, welke mij noodig waren om over den Staat van de „geheele zaak en van alle zaken een goed gedacht te kunnen „maken, zijn mij echter geworden. Ik heb U ontschuldigd en ook „mij-zelf in de zaak van HULEU, in welke ik waarlijk geene „de minste schuld heb gehad. Maar deze zaak is geëindigd.

„Zorgt gij toch, dat gij ons kwaad en dat van alle kerken niet „vermeerderd door iets met eenen ontijdigen of verkeerden ijver „te doen; laat ons, bid ik U, niet verder gaan dan uw Aarts- „bisschop, ja te zamen met Z. H. den Paus (die zoo als gij weet, „hier bij ons in de nabijheid van *Florentie* is) al de Bisschoppen

(a.) J. A. COPPENS als voren, d. 4, pag. 145, zegt, dat DE NELIS in die stad den 21 Augustus 1798 overleed.

„van *Italië*: — dus geene kerkelijke straffen, geene interdicten.
 „Laat die van *Doornik* en van *Luik* en anderen in hunne meening
 „volharden, en die onder ons van dat gevoelen zijn: laat ons
 „diegenen, welke in gevoelen van ons verschillen, — zoo lang
 „de Kerk geene uitspraak gedaan of geenen vasten regel gesteld
 „heeft, — overlaten aan het oordeel van de Kerk of van God; —
 „als wij maar niets tegen de waarheid of tegen het geweten ver-
 „rigten met te leeren of iets zelve te doen. Zoo (denkt men er
 „over) hier in *Italië*. Men mag wel jammeren, maar ons gevoelen
 „niet halstarrig voorstaan: men moet zich daarenboven voor niets
 „meer wachten dan voor eenen strijd van meeningen en gevoelens.
 „Houdt gij het steeds met uwen Aartsbisschop en met Z. H. den
 „Paus, en gij zult bevinden dat ik altijd van hetzelfde gevoelen
 „ben, en van ons Opperhoofd (in wiens nabijheid ik gedurig ben
 „en blijven zal, tot dat het tempeest bedaard zij) geen vinger
 „breed zal afwijken.” (a.)

Door den druk der tijden en eene ziekelijkheid des lichaams
 neer gedrukt, was hij bekommerd over datgene wat er te *Ant-
 werpen* moest gedaan worden, als hij eenmaal door den dood werd
 weggerukt. Hij schreef vervolgens den 30 Junij 1798 uit *Flo-
 rentie* aan den zelfden ANTONIUS OOMEN het volgende: „De Paus
 heeft betrekkelijk het bestaande geschil, (b.) „zoo veel mij bekend
 „is geene andere uitspraak gedaan dan die van JOANNES BAPTISTA:
 „niet te mogen; of dat het niet geoorloofd was. Derhalve moet
 „men niet dan voorzigtig en zeer voorzigtig te werk gaan ten aan-
 „zien van de Kerkelijke straffen en dergelijke, en altijd op den-
 „zelfden voet als de Aartsbisschop van *Mechelen* en de Bisschop
 „van *Roermond*. Uit den hier bijgevoegden brief, — die getrou-
 „welijk is overgenomen uit een authentiek schrift, met het zegel

(a.) Zie later op den 30 Junij 1798, wat aan den Bisschop is geantwoord wegens
 hen, die den eed gedaan hadden.

(b.) Over den eed van haat (*Juramentum odii*.)

„van den Paus (hetwelk hij zelf alleen bij zich heeft en niemand
„anders) bekrachtigd, welk schrift ik met vlijt en zorg bewaar —
„zult gij zien, dat ik in vele zaken heb voorzien; en ik ben
„nog altijd in de weer, om in alles te voorzien. Dag en nacht
„ben ik voor de mijnen bezorgd en in mijnen ziekelijken toestand,
„besteed ik den tijd, die mij overig is, aan de letteren.

„De buitengewone magt, welke ik, als gij ziet, kan mededeelen
„aan wien ik het voorzigtig oordeel zulks te doen, wil ik voor
„het tegenwoordige alleen mededeelen aan mijnen algemeenen
„Vikaris, Pastoor te *Ghierle*, en — mogt hij soms belet of af-
„wezig zijn — aan U, mijn *Oom (en)*; (a.) zoo nogtans, dat alwat
„gewichtige zaken aangaat, of die eenige schorsing, uitstel of ver-
„traging kunnen lijden, aan mij worde bekend gemaakt. (b.)

(a.) „*Mi patruë*,” zegt hij: zoo heeft hij latijn gemaakt van den naam van zijnen
Secretaris *Oomen*.

(b.) Het *authentiek schrift*, waarvan in dezen brief melding wordt gemaakt, is
van dezen inhoud:

„Ex audientiâ Sanctissimi Florentiæ ex cœnobio Cartusianorum de 28 Junii anni 1798.
„Sanctissimus (attentis temporum difficillimorum impedimentis et ratione habita
„oratoris Episcopi, cujus singulare et numquam satis laudandum pro Ecclesia uni-
„versa et pro diœcesi sua studium tam insignibus documentis patefactum est, præ-
„sertim quum, ut oribus suis cumulatus prodesse posset et efficacius consulere, ad
„sedem Apostolicam et Matrem ecclesiarum consulendam incommoda validudine ac
„deveva jam ætate in *Italiam* venire et ad Pontificem accedere minime recusaverit)
„benigné ejus precibus concessit, ut si, quum orator e vita migraverit, capitulum dis-
„sipatum sit, quini, qui membra ejusdem capituli sint, simul coeuntes, si plures
„convenire non possent, nominare valeant unum aut plures vicarios generales ad
„diœcesem Antverpiensem et partem Sylvæducensis episcopo oratori concreditam re-
„gendam: iique vicarii generales facultatibus ac juribus omnibus utantur, quibus
„legitimé utuntur qui vicarii capitulares constituti sunt, quæ facultates valeant donec
„aliter provideatur.

„Item sanctissimus iisdem de causis episcopo oratori confirmavit facultates omnes
„extraordinarias ei jam antea concessas, tum alias omnes et singulas addidit, tam
„in spiritualibus quam in temporalibus quæ sæculo XVIII alicui ex episcopis etiam
„extra ordinem à S. Sede concessæ sunt, ut scilicet his, donec aliter provisum fuerit
„per omnem diœcesim Antverpiensem et commissam sibi partem diœcesis Sylvædu-

Kort daarna, en wel op den 21 Augustus 1798 is CORN. FR. DE NELIS overleden. — IGNATIUS PERINI, priester der Oratoren en Secretaris van onzen Bisschop gedurende zijn verblijf in *Italië*, heeft deze droevige tijding aan de Antwerpenaren medegedeeld door eenen brief van den 22 daaraanvolgende, welke aldus luidt: „Ik word met eene ongeloofelijke droefheid des harten overstelpt „en kan naauwelijks de woorden uitbrengen, en nogtans ben ik „gedwongen u dit, schoon ten uiterste ongelukkig, te boodschap- „pen. Onze CORNELIUS, een zeer achtbaar man en die u uiter- „mate toegenegeu was, is gisteren ochtend ten vier ure overle- „den.... sedert een jaar en eenige maanden, gevoelde onze goede „Herder en Vriend (zoodanige kan ik Hem immers noemen) „zich gekweld door eene benaauwdheid op de borst, die te *Florentie* „sedert twee maanden meer en meer toenam. Nadat wij in deze „heilige plaats (de kluis van *Camaldoli*) waren aangekomen, wer- „waarts hij wilde overgevoerd worden uit liefde voor de eenzaam- „heid en opdat hij eenige verligting in zijne kwaal zoude vinden, „heeft hij zich eenige dagen wel bevonden; maar toen heeft het „kwaad, dat verborgen was, op eens zich veropenbaard, en men „bespeurde in hem eenig organiek gebrek aan het hartvlies.... „Zijne dood was gelijk aan zijn leven; — dit is zoo veel te „zeggen, als ware het de dood van eenen *Heilige*. Het is onge- „loofelijk, hoe die brave religieusen getroffen waren, schoon zij „hem slechts sedert korten tijd hadden gekend: en dat hebben zij op „vallerlei wijze getoond, ja zoo groot was hunne genegenheid voor „hem, dat zij voor zijne begrafenis die plaats bestemde, waar al „de heiligen van deze kluis begraven zijn.”

„censis, aut ejus vicarii generales utantur, perinde ac si hic singillatim expressæ „essent, hac in re auctoritate Apostolica fungens etiam ut Legatus Apostolicus. Ita „statamen, ut paratus sit semper eorum, quæ ad res temporales sive beneficiarias per- „tinent, si rogatus ac jussus fuerit, S. Sedi rationem reddere, ac, si fieri possit, „eidem supplicare, si quid ulterius fuerit agendum: contrariis quibuscumque non „obstantibus. — JOSEPHUS MAROTTI, à Secretis sanctissimi. — L. † S.” —
Deze brief was aan den Secretaris ANTONIUS OOMEN gezonden.

In zijn leven had hij voor zich dit grafschrift opgemaakt:

Huc jacet
Cornelius Franciscus de Nelis,
Episc. Antverpiensis
Peccator et
Peregrinus.

Door de uitvoerders van zijn testament is er later nog een ander op de begraafplaats bijgevoegd, hetwelk luidt als volgt:

Cornelio Francisco de Nelis
Domo Machlinia.
Antverpiensi Episcopo vigilantissimo,
Religionis zelo. pietate. eruditione
Constantia in adversis. nulli non conferendo
Qui solitudinis amore flagrans
In Camaldulensi, eremo diem obiit supremam
Anno sal. CIO IO CCLXXXVIII,
XII Kal. Septembris
Æt. suæ LXII. M. II. D. XVI.

De inhoud van zijn testament, gemaakt den 14 derzelfde maand Augustus in het klooster van *Camoldoli*, komt op het volgende neêr:

1°. Herroept hij elke uitersten-wilsbeschikking, die te voren gemaakt is, en inzonderheid die, welke te *Bologne in Italië*, den 21 Maart 1796 gemaakt was.

2°. Benoemt hij en stelt hij vier vertrouwelijke erfgenamen, — *IGNATIUS PERINI* van *Turino*. — *ADRIANUS OOMEN*, pastoor te *Ghierle*, — *DOMINICUS HYACINTHUS DE NELIS*, zijnen vollen Broeder, — en *JOANNES FRANCISCUS JOSEPHUS BROGNIET*, uit het graafschap van *Henegouwen*, — de vier gezamenlijk en met gelijke regten.

3°. Wil hij begraven zijn op die plaats, waar hij zal komen te overlijden; doch zonder uiterlijke praal, behalve de uitvaart, welke op den dag der ter aarde bestelling zal plaats hebben; insgelijks wil hij, dat er binnen de maand na zijnen dood in de

kerk der Eremiten van *Camaldoli* duizend Missen gelezen worden tot lafenis zijner ziel.

4°. Beveelt hij, dat de armen van het Bisdóm van *Antwerpen* en vóór alle anderen, de geestelijken, welke in dezen droevigen tijd door groote onspoeden zijn getroffen geworden (nà dat de schulden van welke soort of hoedanigheid ook, die ten laste van den erfmaker komen en buiten *Italië* nog te betalen zijn, alle zullen voldaan zijn) zullen hebben elke som of overschot van zijne kerkelijke inkomsten, zoo binnen als buiten gezegd Bisdóm, welke hun zal toegedeeld worden volgens goedvinden en het geweten van de vier vertrouwelijke (a.) erfgenamen.

5°. Maakt hij vele erfelingen aan zijne bloedverwanten, welke hij bepaaldelijk met namen opgeeft, — mitsgaders aan **IGNATIUS PERINI** en **JOANNES BROGNIET** en anderen.

6°. Legt hij op aan deze twee vertrouwelijke erfgenamen, dat zij, nà alles betaald te hebben, wat de erfmaker òf volgens regtvaardigheid òf volgens geweten verschuldigd is, de uitvaart-kosten enz., al het overige uitgeven en verdeelen volgens zijnen wil, waaromtrent hij hen mondeling kennis heeft gegeven, — voornamelijk aan de schamel-armen, volgens het oordeel en de verkiezing van dezelfde twee huisgenooten, die later rekening zullen moeten geven van hunne verrigtingen aan **ADRIANUS OOMEN** en **IGNATIUS VAN GILS**, Pastoor te *Breda*; hij ontslaat hen echter van den last van boedel-beschrijving te maken.

7°. Maakt hij aan deze vier schijn-erfgenamen, als mede aan **ANTONIUS OOMEN**, die zijn Secretaris was geweest, en aan **IGNATIUS VAN GILS**, tot eene gunstige belooning, duizend oncen zilver, gelijkelijk onder hen te verdeelen.

Z66 heeft dan de zeer waardige Kerkvoogd, nà vele rampen

(a.) Ik zeg *vertrouwelijke*; in het latijn staat *fiduciarii*, dat is zooveel als: *gewaande of schijn-erfgenamen*, namelijk aan wie men een erfdeel geeft of toevertrouwt, om dit later aan anderen over te maken: en dat was ook juist hier het geval.

en ongevallen verduurd te hebben, verre van zijn Vaderland zijnen levensloop geëindigd in den ouderdom van 62 jaren, 2 maanden en 16 dagen. (a.)

§ III.

Algemeene Vikarissen of Vikarissen-generaal, — hunne levensberigten en — hunne verrigtingen.

De zorg voor het Bisdom (b.) werd eenen geruimen tijd door Vikarissen waargenomen (eerst in zijne afwezigheid en later na zijnen dood), die als zoodanige door hem (den 23 Junij 1794 uit voorzorg, als boven gezegd is) waren benoemd, ingevolge de magt welke hij van Prus VI had verkregen, tot dat het eindelijk den H. Stoel behaagde, een groot gedeelte van het Bisdom van *Antwerpen*, uit kracht van het concordaat van 1801, met NAPOLEON aangegaan, in het daarbij opgerigte Aartsbisdom van *Mechelen* in te lijven; terwijl het Noordbrabandsche gedeelte, dat onder de Bataafsche republiek lag en alsdan onder niet één Bisdom behoorde, door den Paus tot een Apostelĳk Vikariaat is opgerigt, als later zal gezegd worden.

De algemeene Vikarissen door den laatsten Bisschop benoemd waren de volgende: JOSEPHUS FRANCISCUS E. WERBROUCK, ANTONIUS DE VRIES, — JOANNES HENRICUS VAN BLOER, en

(a.) DE RAM als voren, pag. 103—113.

(b.) De bedoelde zorg strekte zich ook uit tot dat gedeelte van het Bisdom van 's *Bosch*, waarover DE NELIS als Apostelĳke Vikaris was aangesteld, — en dit gedeelte is mede door de Vikarissen nog eenige jaren bestuurd geweest, tot dat het eindelijk, krachtens het concordaat met NAPOLEON, door den Pauselĳken Legaat CAPRARA, bij zijnen brief van den 9 April 1802, in het nieuw opgerigte Aartsbisdom van *Mechelen* is ingelijfd.

PETRUS SIMONS VAN EUPEN, — met de *examinatores synodales* en den *Officiaal*. (a.)

JOSEPHUS FRANCISCUS ENGELBERTUS WERBROUCK.

Deze was te Antwerpen geboren den 15 Januarij 1753; hij ging naar *Leuven* en had in 1770 de 9^e plaats in de wijsbegeerte bekomen; hij had den graad van licentiaat in de godgeleerdheid en in 1777 eene kanoniksdij in de *St. Jacobs-kerk* te *Antwerpen* verkregen. Het volgende jaar werd hij 1^e president van het collegie der ouderlingen te *Leuven*; hij had aan het pauselijke kollegie te *Leuven* geleeraard; later pastoor van den *H. Michaël* te *Leuven* zijnde, werd hij aldaar in 1781 doctor in de godgeleerdheid en in 1782, tot *rector magnificus* der Universiteit verkozen. Daarna in 1785, werd hij Kapitteldeken te *Antwerpen* en Vikaris-generaal van dat Bisdóm. In deze hoedanigheid heeft hij veel gedaan en geleden voor het bestuur en het welzijn van de geheele diocese. Hij was een openhartig en ongeveinsd man, zeer vermaard door geleerdheid en onbesproken levenswandel en een zeer kloeke verdediger van het kerkelijk gezag. Door de Franschen in 1798 in ballingschap over den *Rijn* gejaagd, nam hij te *IJsselstein* bij *Utrecht* de bediening van Kapellaan aan, waar hij aan de gevolgen van eene ziekte, die hij in zijne geestelijke verzorging op zich had gehaald, in den ouderdom van 49 jaren als balling voor het geloof, den 21 November 1801 overleed. (b.)

ANTONIUS DE VRIES.

DE VRIES was ook geboortig van *Antwerpen*, studeerde op de

(a.) Zie boven op den 23 Junij 1794, —

(b.) Zie deswegens *Oratio de Laudibus, quibus veteres Lovaniensium Theologi efferri possunt*, pag. 159, — en DE RAM als voren pag. 147.

wijsbegeerte te *Leuven*, waar hij in 1747 of 49, de 6e plaats in de 2e linie verkreeg. Hij was tot den graad van licentiaat in de H. Godgeleerdheid verheven, werd kanonik graduëel theologaal — en vervolgens in 1767 penitencier, — daarna *examinator synodalis* en boeken-keurder (*librorum censor*), — in 1777 Aartspriester en in 1791 Aartsdiaken van *Antwerpen*, en eindelijk in 1798 een der Vikarissen-generaal in afwezigheid des Bisschops. In dien zeer onrustigen tijd heeft hij zich zeer verdienstelijk gemaakt in de diocese. (a.) Hij overleed te Antwerpen den 3 Aug. 1804. —

JOANNES HENRICUS VAN BLOER.

VAN BLOER was te *Tongeren* geboren; na zijne eerste scholen afgedaan te hebben begaf hij zich naar *Leuven*, ten einde zich op hoogere wetenschappen toe te leggen, en bekwam in 1753 aldaar de 29e. plaats, of de 5e. plaats in de 3e. linie in 1763.

Daarna werd hij licentiaat in de H. Godgeleerdheid, kanonik van het kathedraal kapittel van *Antwerpen*, — hoogleeraar en later president van het dáár bestaande seminarie. In 1791 is hij aartspriester benoemd, en in 1794 en wederom in 1798 mede tot algemeenen Vikaris gekozen. Door de Franschen verjaagd, is hij eenigen tijd voortvlugtig geweest; later in vreedzamer tijd heeft hij eenige jaren te *Lier* gewoond, waar hij, vol verdiensten, in het 77ste jaar zijns ouderdoms, den 12 April 1804, is overleden. (b.) Hij was intusschen, den (27 brumaire an III) 17 November 1794, als gijzelaar naar het fort van Escarpe vervoerd waar hij 87 dagen gevangen bleef.

(a.) DE RAM als voren, pag. 153, 156 en 157.

(b.) DE RAM als voren, pag. 156, en J. A. COPPENS als voren, pag. 146, d. 4.

PETRUS SIMONS VAN EUPEN.

Hij was den 12 November 1744 te *Antwerpen* geboren, studeerde op de godgeleerdheid te *Leuven* in het Kollegie van ADRIANUS VI, werd leeraar van hetzelfde Kollegie, en verkreeg den graad van litenciaat in diezelfde wetenschap den 9 Julij 1770. — Van het jaar 1772 professor in het Seminarie van *Antwerpen*, werd hij kanonik graduëel in 1775 en eindelijk in 1777 Penitencier benoemd. Daarenboven was hij *examinator synodalis* en Aartspriester of Deken van het distrikt van *Antwerpen*. — Hij was eene der Algemeene Vikarissen, aan welken DE NELIS toen hij als balling ging vertrekken, de zorg zijner Kerk had aanbevolen, in welke dienst hij zich zeer ijverig en kloekmoedig van zijnen pligt heeft gekweten, tot dat hij-zelf eerst in hechtenis is gehouden te *Tongerloo* en van daar den 7 Augustus 1794 uit zijne woning opgeligt, naar de gevangenis, *het Steen* genaamd, overgebracht, later als gijzelaar in het jaar 1797 gevangen naar *Frankrijk* is gevoerd. Uit de gevangenis van *Frankrijk* is hij in 1799, in ballingschap gezonden, over den *Rijn* naar de kanten van *Utrecht*, en werd in het dorp *Julphuas*, door den pastoor dier plaats in zijn huis opgenomen, waar hij de bediening van kapellaan waarnam, en als balling voor het geloof den 14 Mei 1804, aan eene besmettelijke ziekte overleed, waardoor hij bij het verzorgen van zieken, aangetast was geworden. — Zijn ijver in het terugbrengen van andersgezinden tot den schoot der Katholieke Kerk, wordt hoog geprezen. Terwijl hij daar zijn verblijf hield, gaf hij een uitmuntend werk in het licht tegen de Utrechtsche scheurmakers (schismatieken). Boven hebben wij bereids gemeld, dat hij, bij de uitvaart van den overledenen Bischoep WELLENS, eene lijkrede heeft uitgesproken.

Hij had geen gering deel in de omkeering van zaken, welke onder JOSEF II in *Nederland* plaats had, daar men met geweld

en wapenen beproefd en er op aangelegd heeft, dat het woord zoude gehouden worden van het verdrag, door den Keizer met eed bevestigd. — Vele schrijvers van ons land, — ik weet niet door welke bedil- of laakzucht vervoerd, halen den Penitencier van *Antwerpen* zeer duchtig over den hekel, — een man zeer gehecht aan de godsdienst en aan het vaderland; doch die, — en dit wil ik gereedelijk belijden, — niet genoeg geschikt was, om den last te dragen in die burgerlijke beroerte en dat verschil van zaken. — Baron DE STASSAART gaat heuschelijker met hem te werk, dan de gezegde schrijvers, in zijne *„Biographie Universelle*, tom. 47, pag. 446 (herdrukt pag. 497) in de uitgaaf van zijne werken, die te *Brussel* verscheen in 1854, in 8°. Zie ook den *„Catalog. omn. prim. in Univ. Lovan.”* p. 40.

Er blijft ons nog overig, dat wij in eene chronologische volgorde doen uitkomen, wat de algemeene Vikarissen in het bestuur van het Bisdome van *Antwerpen* hebben verrigt van de maand Junij 1794 af, wanneer de Bisschop genoodzaakt was zich naar den vreemde te begeven, tot aan den dood des Bisschops.

Vooreerst hebben de algemeene Vikarissen, — ziende dat vele geestelijken en zelfs eenige pastoors uit de naburige Bisdommen wegvlugten, — den 2 Julij 1794, eenen brief uitgegeven, waarbij, de pastoors en anderen, op wie de zorg der zielen rust, vermaand en verzocht worden, om de hun toevertrouwde schapen niet te verlaten. (a.)

Den 10 derzelfde maand, toen de legers der Franschen voor de Stad lagen, en de Soldaten alom door de diocese verspreid waren, gaven de algemeene Vikarissen voorschriften uit, waarbij aan de pastoors en biechtvaders meerder magt werd verleend,

(a.) Het *Register der verrigtingen van het Bisdome*, bl. 13. (Zie deswegens bl. in notis.)

om tijdens den oorlog gemakkelijker in de geestelijke behoefte der geloovigen te voorzien. (*gedrukt 8 bladz. in. 8°.*)

Den 23 dier maand, als wanneer de Oostenrijkers en de Engelschen *Antwerpen* verlieten zijn de Franschen tegen den avond de Stad binnen gerukt, en de bevelhebber der troepen nam zijn kwartier in het bisschoppelijk Paleis. Des anderendaags begaven zich de algemeene Vikarissen WERBROUCK en DE VRIES door het kapittel afgevaardigd, bij de voornaamste krijgsoversten, om zich zelve en de geheele geestelijkheid hunner bescherming aan te bevelen. Deze beloofden ook, dat zij de publieke rust, zoo veel in hunne magt was, zouden handhaven en niet dulden, dat ooit de vrije uitoefening der godsdienst door iemand hunner zoude belet worden. Den 25, dus twee dagen later eischte de Fransche republiek eene schatting van tien millioenen van de stad *Antwerpen*, in gereed geld te betalen, zoo door de geestelijkheid als door de burgers. De Vikaris WERBROUCK heeft in zijne woning vergaderd de geheele geestelijkheid zoo ordelijke als wereldlijke, mitsgaders alle de oversten der maagdenkloosters of hare bestuurders, -- en uit dezen zijn er acht afgevaardigd, welken met de magistraat der stad dienaangaande zouden beraadslagen. (a.)

Den 2 Augustus gaven de algemeene Vikarissen het noodige verlof aan de kerken, om het zilver, dat voor de goddelijke dienst tot hertoe gebruikt was, (met uitzondering van de gewijde vaten) te vervreemden en te verkoopen, en de opbrengst daarvan in de algemeene schatkist te storten. Hiervandaan dat uit de kerken der Stad zeer veel zilver bijgedragen is; alle geestelijken en burgers hebben ook met eenen ongemeenen drift al hunnen zilveren huisraad bijeen gebragt. (b.)

Den 11 dier maand, hebben de algemeene Vikarissen krachtens

(a.) *Register der verrigt.* als voren, bl. V^o. 17.

(b.) *Register . . .* als voren, bl. V. 18.

de magt hun van den Bisschop verleend (zie boven bl. 309) drie andere Vikarissen aangesteld, namelijk BARTHELS, kanoïk van de kathedrale kerk, — GUILIEMUS JOANNES VAN BOMBERGEN, plebaan van het noorder-kwartier der zelfde kerk. — en GASPAROLI, kanonik gradueel dier kerk, die het regtsgebied konden uitoefenen ingeval er niet meer dan vier uit de voornoemde algemeene Vikarissen te vinden waren, die hunne bediening publiek en vrij konden waarnemen.

Den 19 der loopende maand zijn de Kommissarissen van de Fransche Republiek in het bisschoppelijke Paleis gekomen en hebben verklaard, dat al de roerende en onroerende goederen van den Bisschop in beslag waren genomen voor de Republiek, en dat alle, die in zijne dienst waren geweest, het huis moesten verlaten. Vermits er echter vele goederen in dit huis waren, die niet aan den Bisschop maar aan den bisschoppelijken stoel toebehoorden, hebben de Kommissarissen alles opgeteekend en de kamers verzegeld, die door den Krijgsoverste of zijne Officieren niet waren ingenomen.

In 1795 den 8 Mei, werden er nieuwe magten verleend aan de algemeene Vikarissen door den Apostelijken Nuntius CÆSAR BRANCADORO. (a.)

In 1795 den 27 September schreef de Bisschop uit *Bologne* eenen brief, waarbij hij de Vikarissen-generaal op twee vermindert, te weten J. F. E. WERBROUCK en H. VAN BLOER, daarenboven bepalende, dat als men tot deze niet kan naderen, dan de oude Secretaris, ADRIANUS OOMEN volle commissie had. De Bisschop was van meening, dat de zaken in Belgie in rust en vrede waren.

Den 25 November van dat jaar heeft hij, op klagten van eenige Vikarissen, door Secretaris OOMEN, aan hem deswegens opgezonden, een derden Vikaris benoemd, JOSEPHUS FORGEUR, en in tijd

(a.) *Register* . . . als voren, bl. V. 24.

van nood al de vorige hersteld; gelijk dan ook in 1797 deze drie aan het bestuur zijn gebleven (terwijl de andere afstand deden.)

Daar het echter door de tijdsomstandigheden weêr noodig werd, dat er meer aan het bestuur zouden zijn, zoo is alsdan VAN EUPEN, in de vergadering van den 13 September 1797, weder aan de vorige drie toegevoegd. En in 1798 den 11 Februarij stelde de Bisschop, bij eenen brief uit *Rome*, nog tot Vicarissen aan ADRIANUS OOMEN, Pastoor te *Ghierle* en ANTONIUS OOMEN zijnen Secretaris. Den 5 Januarij werd VAN EUPEN gevangen, — den 11 WERBROUCK, — den 6 was SCHAILLE, officiaal gezocht, — den 11 VAN BLOER, — den 14 ADR. OOMEN, die den 22 naar *Breda* gevlugt is. (a.)

In 1796 den 13 Februarij eischte het gouvernement een kataloog zoo van de wereldlijke als ordelijke geestelijkheid van de geheel diocese.

In dat jaar den 28 Mei werden de doop- trouw- en sterfregistrs afgevraagd, die tot hiertoe in de pastorijen werden bewaard.

Den 5 September, hebben de algemeene Vikarissen verzoekschriften ingediend aan de Raden der Franschen (*conseil des cinq cents, — conseil des anciens, — et directoire exécutif*), om de vernietiging der kloosters te beletten, welke desnietteenstaande dadelijk besloten is. (b.)

Den 17 October, antwoordden zij aan de algemeene Vikarissen van *Gent* ten aanzien van de vernietiging der kloosters, met overlegging van een stuk, waarbij bewezen werd, dat het besluit dier vernietiging bij de Nederlanders van geene kracht was. Die van *Gent* waren niet wél gezind over dit antwoord of deze resolutie; doch de Vikaris *Werbrouck* heeft hun andermaal geantwoord en daarbij gevoegd, dat de resolutie van die van *Antwerpen* door den Aartsbisschop van *Mechelen* goedgekeurd was. (c.)

(a.) Archief van het Bisdóm van *Breda*. Register A.

(b.) *Ibid* bl. 69 en volg.

(c.) *Ibid*. bl. 76, 81, en 82. —

De Franschen drongen op de vernietiging der Kloosters aan; — Zij vielen met geweld in dezelve en plunderden die uit, in de maand November; — en den 15 December gaven de Vikarissen eene gedragsregel uit voor de uit hunne kloosters verjaagde Religieusen. (a.)

Den 17 Junij 1797, „supplique du Secrétaire ANTOINE OOMEN „à l'administration centrale du département des *Deux-Nèthes*, pour „demander la radiation du nom de l'évêque d'*Anvers* de la liste „des émigrés. (b.) Dezelfde had in het jaar te voren reeds een dergelijk verzoekschrift ingediend. — Toen de bestuurders der Republiek het eerste smeekschrift hadden verworpen, zond hun ANTONIUS OOMEN een ander toe, opdat zij den Bisschop van den naamlijst der uitwijkelingen (*émigranten*) zouden afschrabben (c.) En inderdaad den 6 Augustus is de naam van den Bisschop tot nader goedvinden van dien lijst weggeschrabt. (d.)

Nadat de zaak wegens het afleggen eener verklaring van gehoorzaamheid aan de wetten der Republiek daartoe gebragt was, dat te *Parijs* in den raad van vijf honderd (*le conseil des cinq cents*) werd besloten, dat eene zachtere verklaring van de dienaars der godsdienst zoude afgeperst worden; — toen hebben de algemeene Vikarissen hunne pogingen aangewend, om te beletten, dat de raad der ouderlingen (*le conseil des anciens*) dit besluit zouden goedkeuren, of dat er ten minste zulk eene vorm van verklaring zou opgesteld worden, die met een gerust geweten kon aangenomen worden. Zeer velen der wetgevers verzochten, dat de bestuurders onzer Bisdommen zulken vorm zouden opzenden naar *Parijs* ten einde dezen door een algemeen bevel te doen bekrachtigen.

(a.) *Ibid.*

(b.) *Ibid.*

(c.) *Ibid.* bladz. 123 en fol. v. 126.

(d.) *Ibid.* bl. 136 — Zie ook MERTENS en TORFS, *Geschiedenis van Antwerpen*, t. 6, bl. 597.

In zulk eene gewigtige aangelegenheid besloten de Vikarissen de voornaamste uit de geestelijkheid bijeen te roepen, om onder algemeene beraadslaging vast te stellen, wat in deze omstandigheden te doen en te laten was. Trouwens men moest vreezen, dat door een nieuw en misschien listig of bedriegelijk ontwerp van verklaring, als de gevoelens verdeeld zouden zijn en uiteen zouden loopen, ook de gemoederen met groote verergernis der geloovigen zouden verdeeld worden, hetwelk reeds door het eerste ontwerp gebeurd was. Vervolgens hebben de vermaardste uit de geestelijkheid, in vereeniging van eenige hoogleeraren der H. Godgeleerdheid van de Universiteit van *Leuven*, te *Brussel* vergaderd, verscheidene ontwerpen onderzocht, en uit dezen hebben zij de vier volgende goedgekeurd, welke de vergadering oordeelde, dat men zou mogen afleggen:

„1°. *Je promets soumission au gouvernement français;*

„2°. *Je promets soumission à la République française;*

„3°. *Je promets soumission à la république et au gouvernement français.*

„S'il est nécessaire, on pourra ajouter à ces formules les mots *„fidélité* ou *obéissance*, et même l'un et l'autre.

„4°. Si l'on veut absolument *obéissance aux lois*, il sera nécessaire d'ajouter: *pour autant que Dieu le permet et l'ordonne.*”

Dienaangaande schreef de Vikaris WERBROUCK, uit naam der vergaderden, aan JOANNES BAPTISTA BOUCQUEAU, licentiaat in de beide regten, die alsdan de zaakwaarnemer van onze geestelijkheid te *Parijs* was, en zond hem twee brieven; — eenen, welken hij aan allen kon vertoonen, indien het noodig zoude zijn, — en eenen, die onderscheidene mededeelingen en instructiën inhield. (a.)

Daar er in de maand September in de regering der Fransche Republiek eene gruwelijke verandering was ontstaan, werden er

(a.) Deze stukken vindt men in het „*Register*”... als voren, bl. 180 en volg.

verscheidene dekreten gemaakt, die niet minder strijdig waren tegen de regtvaardigheid en de vrijheid dan tegen de godsdienst. Onder deze was het dekreet, dat de verpligting bevatte van de geheele wet van den 7 *vendémiaire*: het vierde jaar (anders van den 28 September 1795) aftekondigen, en vaststelde, dat in plaats der vorige verklaring, in deze wet vervat, van de geestelijkheid deze eed moest afgevorderd worden: *„Je jure haine à la royauté net à l'anarchie, et je promets attachement à la république française et à la constitution de l'an III.”*

Onverwijd is door de algemeene Vikarissen vast bepaald, dat deze goddelooze eed niet konde gedaan worden; — en hetzelfde verklaarde ook de Kardinaal Aartsbisschop van *Mechelen*. (a.)

Toen niet één priester in de stad *Antwerpen* dezen eed wilde afleggen, moesten alle publieke bedieningen en alle priesterlijke verrigtingen gestaakt worden. De Kerken en Kapellen werden gesloten, ja zelfs buiten de stad werden de goddelijke diensten verboden in dezelfde maand September.

Den 9 November werd een dekreet afgekondigd, waarbij de pastorele goederen en ook die Kerken, welke niet werden gebezigt door priesters die den *eed van haat* hadden afgelegd, in beslag werden genomen: want eenige priesters uit de diocese van

(a.) Zie VAN DE VELDE, *synops mon.*, t. 2, pag. 492. De Kardinaal JOANNES HENRICUS VAN FRANCKENBERG verklaarde in zijn antwoord op de vraag van het uitvoerend bewind, openlijk en onbewimpeld, *dat de Kath. Ap. R. Religie verbood zulken eed te doen...* En dit onbevreesd antwoord was een fiksch voorbeeld voor de Clergé. Hij verdient allen lof om zijne standvastigheid en den moed, die hij zoo hierin als in andere gevallen steeds aan den dag heeft gelegd. Aan hem en althans met medewerking van meer treffelijke Bisschoppen, als onzen DE NELIS en andere hebben wij naast God, het geloof in ons land te danken. Groot zijn de verdiensten en onschatbaar de weldaden, die de voornoemde Kardinaal door zijne krachtige medewerking tot het behoud van het Kath. geloof bewezen heeft: diensvolgens zal eene korte levensbeschrijving van dien uitmuntenden kerkvoogd hier niet ongepast en ongetwijfeld bij den lezer welkom zijn: wij zullen die derhalve, achter de levensberigten der Bisschoppen en Vicarissen, laten volgen.

Antwerpen hadden eindelijk dezen eed gedaan naar het voorbeeld van die van *Luik* en *Doornik*. —

In de maand December besloten de algemeene Vikarissen, dat het den geloovigen niet geoorloofd was in goddelijke zaken gemeenschap te houden met hen, die den eed gedaan hadden. (a.)

In het begin van het jaar 1798, werden vele priesters, standvastig in het geloof, door de Franschen in hechtenis genomen, om over de zee weggevoerd te worden, onder welken de Vikaris generaal WEBBROUCK, die te vergeefs door zijne vrienden was vermaand, dat hij door de vlugt het gevaar zou ontwijken.

Den 14 Januarij werd de wet van den 5 *Frimaire* 6^e jaar (25 November 1797) afgekondigd, waardoor de Kollegiën van Kanoniken, de eenvoudige beneficiën, de Seminariën, mitsgaders alle religieuse en wereldsche vereenigingen vernietigd werden.

Den 2 Februarij, terwijl in andere diocesen verscheidene priesters den eed van haat hadden gedaan, en eenige, inzonderheid de Aartspriester van *Mechelen* JOANNES GISLENUS HULEU, anderen door hunne schriften tot het doen van dezen eed aanspoorden, hebben de alg. Vikarissen de geestelijkheid vermaand, om niet af te vallen of zich niet te laten misleiden. (b.)

Den 11 dier maand, kwam te *Antwerpen* een brief aan van den Bisschop CORNELIUS FR. DE NELIS, geschreven te *Rome* den 12 Januarij 1798, waarin men betrekkelijk den eed het volgende leest: „Deze laatste storm, welken gij mij in uwe twee laatste „brieven beschreven hebt, heeft het wrakke scheepje van mijnen „toestand bijna ten gronde doen gaan. Overigens wat gij doet, „mijn Oom(en) (c.), zal ik ook trachten te doen, en in het midden „der golven zal ik mij veilig begeven of liever blijven voortgaan; „schoon ik met het ligchaam afwezig ben, ben ik echter met den

(a.) DE RAM, als voren, pag. 121.

(b.) Register als voren, bl. 154.

(c.) DE NELIS schreef aan zijnen Secretaris ANTONIUS OOMEN.

„geest tegenwoordig en deelachtig in de wederwaardigheid en u
 „steeds in mijne gebeden gedachtig, hoewel deze ook zwak zijn....
 „Wat uwe vraag betreft („of de eed geoorloofd is, en hoe men
 „moet handelen met hen, die den eed gedaan hebben”), de Moe-
 „der aller kerken heeft tot dusver niets wegens de straffen be-
 „paald, en hierin moet men zeker met de grootste omzigtigheid
 „te werk gaan, en niets doen — al scheen het ons goed — dan
 „datgene wat wij zien dat andere, in zonderheid de *Metropolitane-*
 „kerken doen; en dat nog met groote voorzigtigheid. Laat ons
 „vervolgens geen' vinger breed afwijken van onze naburige (a.),
 „te vreden zijn met *aan te dringen en te smeecken in alle lijd-*
 „zaamheid en wijsheid⁹, en liever de goede zaak met voorbeeld dan
 „met veel gesnap begunstigen en anderen helpen, wat ik hier
 „ook, zooveel in mijn vermogen is, tracht te doen. Uwe Bisschop
 „beveelt aan u en de uwen de zorg van alle zijne zaken en van
 „zijne allerliefste Bruid.”

Den 5 Maart verscheen eene: „Resolutie van de alg. Vikarissen,
 waarbij het koopen der geestelijken goederen en andere dergelijke
 als: van emigranten, enz., die door de overheerschende Franschen
 werden verkocht, ongeoorloofd werd verklaard, (b.) (den 16 April)
 Sedert lang was het gerucht verspreid, dat de Mechelsche Aarts-
 priester HULEU, de aanleider dergenen, die den eed deden en de
 voorstaander van den eed, door den Bisschop van *Antwerpen* tot
 Vikaris-generaal was aangesteld. Niemand kon te *Antwerpen* aan
 dit gerucht geloof hechten, men kon niet vermoeden dat onze
 zeer wijze Kerkvoogd, die zeer waardige Vikarissen in zijne
 dienst had, aan deze nog een vreemdeling zou toegevoegd hebben,
 die bij alle braven in eenen kwaden geur stond. Hiervan hebben

(a.) Dat is, *van de Metropolitane-kerk van Mechelen*. Datzelfde gaf hij ook te
 kennen in zijnen brief van den 13 Junij 1798, te *Florentië* geschreven, als
 boven gezegd is.

(b.) *Register* als voren, bl. 158.

de algemeene Vikarissen van *Antwerpen* aan den Bisschop die in *Italië* zijn verblijf had, kennis gegeven. (a.)

Intusschen had die Aartspriester van *Meehelen* in een publiek stuk, voerende dezen titel: *Joannes Gislennus Huleu, licentiaet in de H. Godgeleerdheid, Vikaris-generael van Z. H. den Bisschop van Antwerpen, etc.*, den Paasch-tijd verlengd voor de *St. Jacobs-Kerk* te *Antwerpen*, in welke hij (tegen weet en dank van den wettigen Pastoor) tot *deservitor* had aangesteld eenen priester die den *eed had gedaan*, en niet meer aanbeveling verdiende om zijne zeden dan om zijne geleerdheid. — De anderen die den *eed* hadden gedaan, zeiden dat het nu zeker was, dat het geoorloofd was den *eed* te doen, vermits de Bisschop van *Antwerpen* tot Vikaris-generaal had benoemd dengene, van welken hij zeer wel wist, dat hij den *eed* had gedaan; zij wendden voor, dat het gezag van dien Kerkvoogd des te grooter was, daar hij bij den Paus zijnde deszelfs gevoelens zeer wel kende. Verscheidene afschriften van genoemd *publiek stuk* werden langs alle kanten verspreid en door deze bekendmaking bliesen de *eeddoeners* triomf.

Evenwel heeft niemand in de diocese van *Antwerpen* daarom den *eed* gedaan; de kunstgrepen der *eeddoeners* waren hun te zeer bekend, en men hechte geen geloof aan hunne woorden.

Kort daarna kwam te *Antwerpen* een brief van den Bisschop-zelfen aan, die te *Sienna* in *Toskanen* den 16 April 1798 geschreven was, en waarin de Aartspriester van *Meehelen* (Huleu) van leugentaal werd beschuldigd. „Wie zou hebben kunnen gelooven (zegt DE NELIS) dat ooit waar zou kunnen zijn, wat men ons van den Aartspriester van *Meehelen* verhaalt? Ik zekerlijk niet. Overigens als ik iets door de spraak der levendige stem aan dezen man gezegd heb, als ik voornemens ben geweest hem eenige magt te verleen en voor de naburige streek van zijne

(a.) DE RAM, als voren, pag. 123.

„hoef te *Duffel*, — iets wat mij nu inderdaad geheel ontgaan is, — wat het dan ook geweest zij, herroep ik en trek ik in „door dezen brief. IGNATIUS (PERINI), mijn Secretaris zal dezen „onderteekenen. Derhalve als hij (de Aartspriester van *Mechelen*) „mijnen brief niet ontvangt, maak hem dan met dezen bekend.” Na dezen brief te hebben ontvangen, heeft de Secretaris ANTONIUS OOMEN den Aartspriester van *Mechelen* gevraagd, of hij den brief van den Bisschop had ontvangen? Deze is, daar hij het ontkende, door den Secretaris vermaand over de hem ontnomene magt, en heeft beloofd daaraan te zullen gehoorzamen. Die aangelegenheid op deze wijze afgehandeld, heeft den *eeddoeners* eene groote schaamte en ontzag ingeboezemd. (a.)

In de maand Mei, nadat het Seminarie van *Antwerpen* was vernietigd, hebben de Algemeene Vikarissen beginnen te werken, om te *Breda* eene godgeleerde school op te rigten, welken last ADRIANUS OOMEN, pastoor te *Ghierle*... eindelijk tot een gewenscht einde heeft gebracht.

Den 30 Junij, gaven de alg. Vikarissen antwoord op den brief van den Bisschop gegeven te *Florentië* den 13 Junij 1798, waarin hij aanspoorde, om zich jegens degenen, die den *eed* gedaan hadden, vriendelijk en zachtzinnig te gedragen. Zij dachten dat hunne Bisschop niet genoegzaam onderrigt was wegens alle zaken, welke te *Antwerpen* waren voorgevallen. (b.)

(Den 18 Julij.) Daar vele priesters om hunne standvastigheid in het geloof in den kerker geworpen of in ballingschap weggevoerd waren, hebben de algemeene Vikarissen, ten einde dezen in hunne noodwendigheden ter hulp te komen, van den H. Stoel de magt gevraagd, dat deze ook buiten den uitersten nood hunne medebroeders Sacramenteel zouden mogen absolveren enz.; welke magt en nog andere de bedienaar der Nunciatuur te *Brussel*,

(a.) DE RAM, als voren, pag. 123—124.

(b.) Register ... als voren, bl. 165, — Zie ook boven.

CIAMBERLANI, alsdan resident des Kloosters der Westfalers, hun heeft verleend. (a.)

In de maand Augustus, hebben de Vikarissen, die om het levensgevaar te ontvlugten, eene schuilplaats moesten zoeken, en van welken er een, J. F. LIPPENS gestorven was, onder hun getal opgenomen IGNATIUS VAN GILS, Pastoor te *Breda*, opdat deze in die streek veilig de aan de Franschen hatelijke bevelen, als het noodig was, zou kunnen teekenen. De Secretaris OOMEN had toen ter tijd ook zijn verblijf te *Breda*; hij was uit zijne schuilplaats van *Antwerpen* om zijne door gedurigen arbeid verzwakte gezondheid weggevugt.

Den 15 September, toen de vervolging der Franschen tegen de geestelijken op het zeerste woedde, kwam te *Antwerpen* de tijding aan van den dood van den laatsten Bisschop.

§ IV.

*Tijdelijk vikariaat bij het openstaan des Bisschoppelijken
Zetels, — Levensberigten der Vikarissen, —
Opheffing van het Bisdome.*

Zoodra de Kanoniken van *Antwerpen* deze zeer droevige tijding van het overlijden des Bisschops hadden ontvangen, zijn zij overgegaan tot de Kanonieke verkiezing van een nieuw Vikariaat volgens de Pauselijke vergunning van den 28 Junij 1798. (Zie boven bl. 309) Vervolgens hebben zij den 19 September tot *algemeene Vikarissen* (b.) benoemd JOSEPHUS FR. ENG. WER-

(a.) *Register...* bl. 197.

(b.) Zij waren geene Kapittel-Vikarissen, omdat het Kapittel verspreid en ontbonden was.

BROUCK, deken, — JOANNES HENRICUS VAN BLOER, Aartspriester, — PETRUS SIMONS VAN EUPEN, Penitencier, — JOSEPHUS FORGEUR, — JOANNES ANTONIUS SEERWART, Plebaan, — GUILIELMUS JOANNES BAPTISTA VAN BOMBERGEN, Plebaan van het noorder-kwartier, — HERMANUS JOSEPHUS ROSA, allen Kanoniken van de Kathedrale Kerk; alsmede IGNATIUS VAN GILS, pastoor te *Breda* en ADRIANUS OOMEN, pastoor te *Ghierle*, die alsdan te *Breda* zijn verblijf hield. Tot Secretaris is aangenomen ANTONIUS OOMEN (die Secretaris van den Bisschop was geweest tot aan zijnen dood) zoo nogtans dat hij te *Antwerpen* moest verblijven, om dit ambt waar te nemen.

JOSEPHUS FRANC. ENG. WERBROUCK, zie boven bl. 314.

JOANNES HENRICUS VAN BLOER, zie bl. 315.

PETRUS SIMONS VAN EUPEN, zie bl. 316.

JOSEPHUS FORGEUR.

Deze werd den 6 October 1741 te *Luik* geboren, en in 1763 in hetzelfde jaar, dat de uitmuntende en geleerde VAN DE VELDE, de tweede plaats verkreeg, te *Leuven primus* uitgeroepen. Hij gaf vervolgens onderwijs in de wijsbegeerte aan het Kollegie *de Lelie*, werd in 1771, uit kracht der voorregten van de Leuvense Universiteit, Kanonik van het Kathedrale Kapittel van *Antwerpen* en kort daarna professor der Godgeleerdheid aan het Seminarie dezer stad. Tijdens het openstaan van den Bisschoppelijken zetel en wel op het droevige tijdstip, dat de Kerken door de Fransche vervolgers waren gesloten, als gezegd is, was FORGEUR een der Vikarissen, die het Bisdome bestuurden. Na het concordaat, waarbij de bisschoppelijke stoel van *Antwerpen* werd

vernietigd, werd hij in 1803 Kanonik der hoofdkerk van *Mechelen*. Hij bestuurde sedert dat Aartsbisdom als Vikaris, als welkdanig hij door de Aartsbisschoppen benoemd, of, bij het openstaan des zetels, door het Kapittel verkozen is. FORGEUR is den 5 Februarij 1833 overleden. (*Nouv. Conservat. Belge*, VII, pag. 229.)

JOANNES ANTONIUS SEERWART.

SEERWART, geboren te *Lier*, den 20 October 1749, was in 1769 te *Leuven* op de 16^e plaats uitgeroepen. Hij werd aldaar tot licentiaat in de H. Godgeleerdheid verheven, — eerst vice-president van het groot collegie van den *H. Geest* te *Leuven*, daarna professor aan het Seminarie van *Antwerpen* en den 27 December 1777 tot Plebaan verkozen. Na het overlijden des Bisschops is hij tot Vikaris-generaal benoemd benevens meer andere hier genoemden. — Als het Bisdom was vernietigd, is hij door den Aartsbisschop van *Mechelen*, waaronder bij de nieuwe omschrijving *Antwerpen* behoorde, tot Pastoor of Plebaan, der nieuwe parochie van *O. L. Vrouw* aangesteld. Hij stierf den 17 Julij 1805, eene groote droefheid over zijn verscheiden achterlatende. (a.)

GUILIELMUS JOANNES BAPTISTA VAN BOMBERGEN.

VAN BOMBERGEN, van geboorte een *Antwerpenaar*: hij zag het eerste licht den 29 Augustus 1752; hij deed zijne hooge studie te *Leuven*, en werd in 1772 op de 12^e plaats uitgeroepen. Dáár aan het Kleine Kollegie van den *H. Geest* Rector en Licentiaat

(a.) DE RAM als vored, pag. 160.

in de Godgeleerdheid zijnde, werd hij in 1780 Professor aan het Seminarie van *Antwerpen* en in 1786 Plebaan van de hoofdkerk der stad, en Aartspriester of Deken van het distrikt. Nà het Concordaat bekleedde hij van het jaar 1803 tot het jaar 1805, het Pastoreele ambt der *Succursale Kerk* van den H. CAROLUS te *Antwerpen*: nà den dood van J. A. SEERWART volgde hij hem op, en werd hij vervolgens als Pastoor overgeplaatst naar de Hoofdkerk van de stad. Door den Aartsbisschop van *Mechelen* is hij *examinator Synodalis* en opnieuw Aartspriester van het distrikt van *Antwerpen* benoemd. Hij is in eenen hoogen ouderdom en vol verdiensten den 6 Augustus 1824 te *Antwerpen* overleden, en had voor opvolger den Zeer Doorluchtigen Kerkvoogd Z. F. ENGELBERTUS STERCKX, wien *Belgenland* lang als Aartsbisschop van *Mechelen* en Kardinaal van de H. R. Kerk heeft vereerd. (a.)

HERMANUS JOSEPHUS ROSA.

ROSA, ook een inboorling van *Antwerpen*, had mede in 1758 te *Leuven* de 12^e plaats bekomen. Daarna verkreeg hij den graad van Licentiaat in de Godgeleerdheid, welke wetenschap hij vervolgens in het Pauselijk Kollegie te *Leuven* en later in het Seminarie van *Antwerpen* heeft geleeraard. Hij werd wijders Pastoor te *Bavel* en daarna Kanonik der Kathedrale Kerk te *Antwerpen*. In 1797 door de Franschen verdreven, keerde hij weder naar *Antwerpen*, en werd in 1798 een der algemeene Vikarissen nà de afluigigheid van den laatsten Bisschop. Hij stierf aldaar den 7 April 1814. (b.)

(a.) *Catalog. omn. prim. in Univ. Lovan.* pag. 113, — en DE RAM als voren, pag. 161.

(b.) *Catalog.* als voren, pag. 118.

IGNATIUS VAN GILS.

Deze eenvoudige doch geleerde man te *Oosterhout* geboren, verkoos, na de humaniora afgedaan te hebben, in het Seminarie te gaan ten einde den priesterlijken staat aan te nemen. Later werd hij Pastoor te *Breda* in *Waterstraatsche-kerk*. — Toen Holland en Brabant omtrent het einde van de vorige eeuw van elkander gescheiden waren, werd IGNATIUS VAN GILS, door de Vikarissen van Antwerpen, mede Vikaris benoemd voor het Bataafsch gedeelte van de Antwerpsche Diocese, te zamen met ADRIANUS OOMEN. — Na den dood van Mgr. C. F. DE NELIS is dezelfde J. VAN GILSE door de kanoniken van het kapittel, met veel anderen opnieuw tot Vikaris-generaal gekozen. Mgr. DE NELIS had twee zijner vertrouwde erfgenamen of boelridders IGNATIUS PERINI en Joannes Brogniet een bijzonderen last opgedragen, en deze moesten van al hunne verrigtingen rekenschap doen aan IGNATIUS VAN GILSE en ADRIANUS OOMEN.

Dezelfde Bisschop vermaakte aan zijne 4 algemeene erfgenamen of (boelridders) als ook aan IGNATIUS VAN GILSE en ANTONIUS OOMEN, 1,000 onzen zilver om die gelijkelijk onder elkander te verdeelen. (a.)

IGNATIUS VAN GILS Vikaris heeft met zijnen mede Vikaris ADRIANUS OOMEN, een verzoek ingediend aan Z. H. den Paus, om een afzonderlijken *Bisschop* of *Apostelijken Vikaris* voor het Noord-Brabandsche gedeelte van het voormalig Bisdome van *Antwerpen* te verkrijgen. In 1803 werd het werkelijk een Vikariaat, en toen de nieuwe Vikaris was benoemd, hield hij, gelijk de andere Vikarissen ad. interim, op Vikaris te zijn. (b.)

(a.) DE RAM, als voren bl. 118.

(b.) Ibid. bl. 129. — *Acta Episc.* fol. vº. 54.

ADRIANUS OOMEN.

ADRIANUS OOMEN werd in 1759 te *Teteringen* geboren uit zeer christelijke ouders, blonk van zijne prilste jeugd uit in vatbaarheid en deugdzaamheid, deed met veel lof zijne lagere studiën, volgde daarna den philosophischen *cursus* te *Leuven* en behaalde daar, in het jaar 1780, de *eerste plaats* onder vele mededingers.

Vervolgens is hij als *Primus* van *Leuven* met zeer veel plegtigheid te *Breda* ingehaald. Daarna verkoos hij den priesterlijken staat te aanvaarden, ging in het Seminarie te *Antwerpen*, en muntte ook daar steeds uit in geleerdheid. Eenige jaren later verkreeg hij te *Leuven* den graad van licentiaat in de godgeleerdheid: om zijne bekwaamheid is hij door den Bisschop tot Secretaris verkozen, en daarna tot Vikaris-generaal.

Hij werd Pastoor te *Ghierle*, welke plaats hij in het laatste der vorige eeuw verliet om de vervolging en zette zich voortvlugtig te *Breda* neder; hij werd Pastoor in deze stad en in 1806 Landdeken van het distrikt *Breda*.

Toen Holland van Brabant was gescheiden, is hij, met IGNATIUS VAN GILS, mede Pastoor te *Breda*, Vikaris-generaal (sede vacante) voor het hollandsch gedeelte van het voormalig Bisdom van *Antwerpen* benoemd. Wanneer de Vikarissen-Generaal vreesden dat genoemd Bisdom en het Seminarie van *Antwerpen* vernietigd zouden worden, trachtten zij te *Breda* eene Theologische school of Seminarie op te rigten, en belastten daarmede ADRIANUS OOMEN, die alsdan te *Breda* zijn verblijf had. Hij heeft werkelijk in 1798 een Seminarie tot stand gebragt en werd President en Professor van hetzelfde.

In datzelfde jaar 1798 gaf de Bisschop C. F. DE NELIS de buitengewone faculteiten, die hij geven kon, aan zijnen Vikaris-generaal ADRIANUS OOMEN, en, als deze belet of absent zou zijn,

aan deszelfs broeder ANTONIUS OOMEN, die alsdan zijn secretaris was. (a.)

Alzoo heeft ADRIANUS OOMEN tweemaal Vikaris-generaal geweest, — eens in het leven van den Bisschop en ten tweedemale na den dood des Bisschops. — ADR. OOMEN was ook een der vier vertrouwde erfgenamen (of boelridders) des Bisschops: de andere waren IGNATIUS PERINI, — DOMINICUS H. DE NELIS, des Bisschops broeder en — JOANNES F. J. BROGNIET. De Bisschop maakte o. a. legaten aan J. PERINI en J. BROGNIET en droeg hun een bijzonderen last op; doch deze moesten van hunne verrigtingen rekenschap afleggen aan ADR. OOMEN en IGNATIUS VAN GILS voornoemd.

Mgr. DE NELIS vermaakte aan de vier bovengenoemde erfgenamen (boelridders), derhalve ook aan ADR. OOMEN, alsmede aan ANTONIUS OOMEN en IGNATIUS VAN GILS 1000 oncen Silver, gelijkelijk onder elkander te verdeelen. In 1801 ontving ADRIANUS OOMEN de Religieusen, die van *Waalwijk* komende, zich te *Dongen* kwamen neêrzetten, ten einde eene kostschool voor meisjes op te rigten, en hij werd en bleef 16 jaren directeur van deze congregatie. In 1802 den 5 Maart hebben de Vikarissen die te *Breda* verblijf hadden, ADR. OOMEN en IGNATIUS VAN GILS een verzoekschrift aan zijne Heiligheid den Paus ingediend, om een afzonderlijken Bisschop of Apostolischen Vikaris voor het Bataafsch gedeelte van het Antwerpsch Bisdom te verkrijgen. (b.) Toen in 1803 ADR. VAN DONGEN Vikaris van het nieuw Vikariaat was benoemd, hielden ADR. OOMEN en IGN. VAN GILS op Vikaris te zijn. De geleerde, ijvervolle en verdienstelijke dienaar Gods ADR. OOMEN stierf in den fleur zijns levens, slechts 58 jaren oud, den 8 januarij 1817.

(a.) DE RAM, *Synops.* als voren. pag. 109. ANT. OOMEN was later Pastoor te *Ellen*, waar hij den 3 Mei 1838 overleden is.

(b.) DE RAM, als voren pag. 129, et *Acta Episc.* fol. v^o 64.

In de maand October, werd te Antwerpen afgekondigd de wet van den 13 *fructidor* (den 30 Augustus) betreffende de viering van den tienden-dag, *décadi* genoemd. Ten aanzien van deze wet gaf het Vikariaat eene resolutie uit. (a.)

Den 15 derzelfde maand deelde de Internuncius CIAMBERLANI aan het nieuw Vikariaat buitengewone magt mede. (b.)

In de maand November woedde de vervolging tegen de geestelijkheid met nieuwe verbittering, zoodat zeer vele priesters òf in den kerker gesloten òf in ballingschap gezonden werden.

En toen deze vervolging in het begin van 1799 nog meer en meer toenam, waren de algemeene Vikarissen beducht, dat eenige Pastoors, door vrees bevangen, hunne schapen verlatende, zonden wegvlugten. Dit kwaad willende tegen gaan, schreven zij den 20 Februarij eene resolutie uit wegens de verpligting van ten tijde der vervolging, te resideren of zijnen post niet te verlaten. (c.)

Den 14 Mei werden door het Vikariaat regels voorgeschreven, volgens welke zij, die den beruchten eed van *haat* zouden herroepen, met God en de oversten konden verzoend worden. (d.)

Den 15 Julij, werden door het Vikariaat publieke gebeden aanbevolen voor Z. H. den Paus, die door de goddeloozen gevangen naar *Frankrijk* was weggevoerd. En den 20 October zijn er gebeden ingesteld voor den overledenen Paus en de verkiezing van eenen nieuwen Opvolger van den H. PETRUS.

Den 10 November werd door de Vikarissen afgekeurd de nieuwe vorm. van *eed*, die door de regering der *Consuls* van de Fransche Republiek was voorgeschreven. (e.)

De publieke omverwerping van alle zaken had een niet gering zeden-bederf veroorzaakt, welk door den dartelen opschik der

(a.) *Register...* als voren, bl. 175.

(b.) *Register...* *ibid.*

(c.) *Register...* pag. 181.

(d.) *Ibid.* pag. 191.

(e.) *Ibid.* pag. 195 en 207.

vrouwen en andere misbruiken werd vermeerderd; om welk kwaad te keer te gaan, het Vikariaat, in 1800 den 19 Februarij, een voorschrift of waarschuwing tot de biechtvaders rigtte. (a.)

Den 20 April zijn er weêr gebeden verzocht tot dankzegging voor den nieuw-verkozen Paus PIUS VII. (b.)

(1801 den 16 October.) Daar de vervolging dagelijks meer en meer afnam, en de priesters niet meer verplicht waren in schuilplaatsen zich te verbergen, en in de duisternissen met vreemde kleederen rond te dwalen, hebben de algem. Vikarissen, — die tot dusverre zeiden bijeen kwamen en doorgaans schriftelijk hunnen raad aan elkander mededeelden, — vastgesteld ten minste alle weken ééne vergadering te houden van die Vikarissen welke te *Antwerpen* hun verblijf hielden, waarbij tegenwoordig zouden zijn de nieuwe Secretaris van het Vikariaat FRANCISCUS JOSEPHUS DE GRUIJTTERS, die het laatste *Register der verrigtingen*, (c.) van de maand Augustus 1800 tot de vernietiging des Bisdoms, heeft geschreven.

Den 23 derzelfde maand, wanneer het voorloopig vredesverdrag tusschen de Franschen en de Engelschen gesloten was, werd van het Vikariaat verordend, dat in de Mis, in plaats van de *collecta* voor den oorlog, eene *collecta* of een gebed voor den vrede zoude gelezen worden. (d.)

Den 2 December, zond de Kardinaal, Pauselijke Legaat CAPRARA eenen brief aan de algemeene Vikarissen van *Antwerpen*, waarbij hij, ten einde de, tot het welzijn der Kerk en ten nutte van het gemeene-best zoo noodzakelijke, eendracht der gemoederen te herstellen, eene manier voorschreef, om een einde te maken aan de oneenigheden, welke schier tot aan dien dag toe waren opge-

(a.) *Ibid.* pag. 210.

(b.) *Ibid.* pag. v. 213. —

(c.) *Registrum actorum Vicariatus.*

(d.) DE RAM, als voren, pag. 127.

rezen om den al te zeer gekenden eed *van haat* tegen het Koninklijk gezag. (a.)

In antwoord van den 19 dezer maand, op den voornoemden brief, gaven de algem. Vikarissen (J. H. VAN BLOER, — J. A. SEERWART, — G. J. B. VAN BOMBERGEN, — en J. FORGEUR, HERM. JOS. ROSA, te kennen, dat noch de Bisschoppen der *Nederlanden*, noch het Vikariaat van *Antwerpen* ooit de eeddoeners hebben behandeld als Kettters, Scheurmakers en Geëxcommuniceerden, — en verzochten, dat door het gezag van den Legaat een ontwerp zou worden voorgeschreven, hetwelk alle eeddoeners zouden moeten onderteekenen. (b.)

Den 21 derzelfde maand December, ontving men te *Antwerpen* eenen brief van den 9 November, waarin de Apostelijken *Nuncius* van *Keulen*, Aartsbisschop van *Tijrus*, aan den Deken en de Kanoniken van *Antwerpen* mededeelde, dat men moest overgaan tot de vernietiging van het kapittel en van den openstaanden Bisschoppelijken stoel van *Antwerpen*. (c.)

De Aartsdiaken DE VRIES bragt dezen brief over aan het Vikariaat, hetwelk van gevoelen was, dat men onverwijld moest instemmen met het, door Z. H. den Paus in dezen brief uitgedrukte verlangen, en vervolgens binnen de tien voorschrevene dagen, de toestemming van het Kapittel behoorde te worden gegeven in alles, wat Zijne Heiligheid wegens de Kathedrale Kerk en de Diocese van *Antwerpen* zou verordenen. Des anderendaags is het gevoelen der Vikarissen aan den voorgemelden Aartsdiaken DE VRIES bekend gemaakt, die al de Kanoniken, welke in de stad aanwezig waren, te zamen geroepen heeft. Er werd eene Kapittel-vergadering gehouden den 11 der maand en alle aanwe-

(a.) *Register der verrigtingen van het Vikariaat*, bl. 30, — vergelijk mede het *Synodic. Belg.* t. 2, pag. 547, not. 1.

(b.) *Register...* als voren, bl. v. 31, *Syn. Belg.* t. 3, *Episc. Antv.* p. 648.

(c.) *Ibid.* bl. 36. Deze Nuntius was HANNIBAL DELLA GENGA, *Syn. Belg.* 3, p. 646.

zige Kanoniken oordeelden dat het betaamde hunne toestemming te geven; doch dat men alvorens moest schrijven aan de afwezigen en hen oproepen tot de volgende vergadering die den 17 derzelfde maand zou plaats hebben. In deze tweede bijeenkomst gaven allen hunne toestemming òf schriftelijk òf mondeling: er werd mede besloten, dat in dien brief, die door allen moest onderteekend worden, aan den Paus zoude verklaard worden, dat de Bisschoppelijke tafel en het Kapittel schulden hadden, opdat alzoo Z. Heiligheid zich mogt gewaardigen, in het Concordaat met het Fransche gouvernement, voor de schuldeischers te zorgen. (a.)

Intusschen, — zoo als blijkt uit den brief van RAPHAEL MASIUS, Secretaris van den Kardinaal CAPRARA, den 29 November 1801 te *Parijs* geschreven aan den Vikaris-generaal van *Mechelen* DE LANTSHEERE, — was het de wil van den Paus, dat alle Bisschoppen, bijgevolg ook de algemeene Vikarissen bij openstaanden zetel, die van hunne Kerken afstand hadden gedaan, of tot derzelve vernietiging de toestemming hadden verstrekt, die diocesen zouden besturen, tot dat een andere Bisschop op eene wettige wijze zou zijn aangesteld. De magt der algem. Vikarissen van *Antwerpen* hield derhalve niet dadelijk op.

Intusschen is, den 12 April van het laatste jaar, te *Antwerpen* het *Concordaat* afgekondigd, dat tusschen zijne Heiligheid den Paus en het Fransch Gouvernement was gesloten, en werd voor het eerst publiek de Mis gecelebreerd door eenen priester die den eed niet gedaan had. — Krachtens dit Concordaat is het Bisdom van *Antwerpen*, benevens anderen vernietigd, en — een deel, dat aan de Fransche Republiek behoorde, is aan het Aartsbisdom van *Mechelen* toegevoegd, terwijl het Bataafsche, de distrikten *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, tot een Apostelrijk Vikariaat op zichzelf is verheven. (b.)

(a.) Register... als voren bl. v. 39. — Synod. Belg. t. 3, pag. 647—648.

(b.) DE RAM *Synod. Act.* pag. 131. Zie ook de: *Acta PII IX, Pontificis Maximimi, prima Pars*, pag. 416, *Romæ* 1854 in octavo.

Aanhangsel. —

JOANNES HENRICUS VAN FRANCKENBERG,

*Aartsbisschop van Mechelen, Priester-Kardinaal
der H. R. Kerk en Primaat der Nederlanden.*

JOANNES HENRICUS werd geboren te *Groot-Glogan*, onder het Bisdom van *Breslau*, in *Silecië*, op den 18 September 1726, uit een zeer adelijk geslacht. Van zijns vaders zijde was hij afkomstig van het doorluchtig geslacht der graven van *Franckenberg* en *Schellendorff*, en van de zijde zijner moeder uit het wijd beroemd huis der graven van *Künburg*, hetwelk verscheidene Aartsbisschoppen aan *Duitschland* heeft opgeleverd. In het doopsel werd hij over de vont gehouden door den Aartsbisschop van *Praag*, FERDINANDUS van *Künburg*. Onder de zorg van zoo treffelijke ouders ontving hij eene zeer christelijke en opregt catholijke opvoeding, en door de zalving van den H. Geest werden van dan af in zijn teeder hart, dat tot de heiligheid scheen geschapen te zijn, die vaste en diepe wortels van godsdienstigheid geplant, welke bij vervolg van tijd zoo verhevene takken en zoo overvloedige vruchten hebben voortgebracht. Hij deed de studie der lagere scholen bij de paters Jesuïten, en te *Breslau* hoorde hij, bij dezelfde paters de wijsbegeerte en leerde er de eerste beginselen der H. Godgeleerdheid. Uit hunne lessen heeft hij dien voorbeeldigen geest van het gebed en van het inwendig leven ingezogen, die het overige van zijn leven met zoo veel geestelijk genoeg en heeft beziel en zijne hooge waardigheid zoo voordeelig heeft gemaakt aan het christen volk. Daarna naar *Rome* gezonden, heeft hij aldaar in het *Duitsche* kollegie zich met aanhoudenden ijver bevorderd in de gronden van de godgeleerdheid en van het

kerkelijk regt. Hij werd te *Rome* priester gewijd den 10 Augustus 1749, en — heeft daags vóór Allerheiligen eene plegtige redevoering uitgesproken in de Pauselijke kapel, dat is, in de tegenwoordigheid van BENEDICTUS XIV en van het kollegie der Kardinalen. Schoon hij, naauwelijks priester zijnde, nog bezig was met te dingen naar den graad van leeraar in het Kerkelijk regt, was hij door zijne deugden en geleerdheid reeds zoo beminnelijk en aangenaam geworden aan dien beroemden Paus, dat het hem werd vergund, de *thesis* of stelling, welke hij ter verkrijging van gemelden graad zou verdedigen, aan zijne Heiligheid op te dragen, die dan ook door eenen bijzonderen legaat bij zijne verdediging is tegenwoordig geweest. JOANNES HENRICUS heeft die verdediging zóó loffelijk volbragt, dat de Heilige Vader, in het eerstvolgende verhoor, hem over zijnen voortgang in die beide wetenschappen veel geluk heeft gewenscht. Hoewel deze luisterijke beginselen eene groote verwachting van hem deden opvatten, is deze evenwel nog verre overtroffen geworden door de uitmuntende verdiensten, die hij in verschillende trappen van den geestelijken staat heeft verworven. Als hij, nog op de lagere scholen zijnde, kanonik van de domkerk van *Breslau* was geworden, was hem niets zoo aangenaam, als alle zon- en feestdagen bij de koor-dienst tegenwoordig te zijn. En nadat hij van *Rome* naar zijn vaderland was teruggekeerd, is hij door den roem zijner deugden en bezadigde handelwijze zoodanig bekend geworden, dat de Keizerin MARIA THERESIA hem tot medehelper heeft toegevoegd aan den nieuwen Apostelijken Vicaris van *Goritz*, met wien hij de hooge geestelijke bedieningen gedurende drie jaren heeft waargenomen. Dan, daar de luchtgesteltenis van die landstreek zeer nadeelig was aan zijne zwakke gezondheid, heeft de Keizerin den, haar zoo dierbaren priester van daar terug geroepen. Kort daarna werd hij benoemd tot gemijterden deken van de kerk van de HH. COSMAS en DAMIANUS te *Praag*, en tevens aangesteld als lid van den Aartsbisschoppelijken Raad. Tot deze eertrappen verheven, heeft hij, in de zaken van het Bisdome, zulk eene voor-

zigtigheid getoond en zulk eene welsprekendheid in de sermonen, dat het gerucht van zijne verdiensten meer en meer verspreid werd en weldra doordrong tot vóór den Keizerlijken troon. THOMAS PHILIPPUS, kardinaal der H. Roomsche Kerk en Aartsbisschop van *Mechelen*, was overleden den 5 Januarij, 1759, — een Bisschop, aan geheel *Nederland* zoo dierbaar, dat de redenaar, die zijne lijkrede op zijne uitvaart heeft uitgesproken, niet gearzeld heeft te zeggen: „*Het moet een bisschop zijn als een Engel, die zoo wonderbaren, heiligen en regtvaardigen man naar waarde kan opvolgen*”. De godvruchtige Keizerin MARIA THERESIA oordeelde dat zij niet beter kon doen, dan aan JOANNES HENRICUS, als zijnde de waardigste der geestelijkheid van hare uitgestrekte Monarchie, den eersten bisschoppelijken stoel van *Nederland* te vergunnen: waarom zij, op aanraad van den Aartsbisschop van *Weenen*, reeds den 27 Januarij 1759 hem daartoe benoemde. Hij werd den 28 Junij gepreconiseerd door den Paus CLEMENS XIII. De Aartsbisschop van *Weenen*, CHRIJSTOPHORUS MIGAZZI, heeft hem den 15 Julij gewijd in de Keizerlijke Kapel, in het bijzijn van den Keizer FRANCISCUS I en zijne gemalin MARIA THERESIA. Naauwelijks was hij gewijd, of hij werd tot geheimraadsheer van Staat benoemd. Den 28 September van datzelfde jaar deed hij zijne intrede en nam hij bezit van den stoel te *Mechelen*. Aldus op den hoogsten kandelaar van *België* geplaatst, heeft hij aanstonds, als eene brandende fakkel, door allerlei aartsbisschoppelijke begaafdheden beginnen uit te schijnen. Zijne voorzigtigheid overtrof de verwachting, welke men van hem in dien ouderdom hebben kon, terwijl hij zich op korten tijd bij al die onder zijn gezag stonden, zoo aangenaam heeft weten te maken, dat hij de wel verdiende tranen, die zij op het graf van den Kardinaal van *Alsatie* stortten, meerendeels heeft afgedroogd. Deze voorspoedige uitslag is zoo welbevallig geweest aan H. M. de Keizerin, dat zij hem den 6 Mei 1763 met het *Groot-Kruis* der orde van den H. STEPHANUS heeft vereerd.

Ondertusschen werd hij meer en meer bezield met den ijver

der Heilige Bisschoppen. Hij was gewoon elken morgen ten 5 ure op te staan, en zijn grootste genoegen was het onbloedig Offer der H. Mis op te dragen, waarbij hij eene hemelsche zoe-tigheid smaakte. In zijne gebeden, waarin hij veel tijd doorbragt, werd hij met bijzondere geneugten overgoten.

Hij was een zoo vlijtige dienaar van de H. Moeder Gods, dat hij, behalve de getijden van het Roomsche Brevier, ook al de da-gen zijns levens het officie van *O. L. Vrouw* gelezen heeft, daar-bij voegende eenen Rozenkrans, welken hij doormengde met overwegingen en gebeden die hij zelf voor zijn eigen gebruik vervaardigd had. Zoo eenvoudig en matig hij ten opzichte van zichzelf was, zoo mildadig was hij voor anderen, niet alleen voor geestelijken, die hij in zaken van het Bisdome gebruikte, maar ook voor zijne dienstboden.

De groote heiligheid van zijn bijzonder leven werd nog over-troffen door allerlei aartsbisschoppelijke deugden. Getuigen hiervan zoovele kerkelijke verordeningen, door welke hij de geestelijken tot matigheid, zuiverheid des levens en andere deugden van hun beroep krachtadig aanspoorde; — getuigen nog die vaderlijke vermaningen, met welke hij van tijd tot tijd de jonge godge-leerden van zijn Seminarie opwekte; — getuigen eindelijk die doordringende latijnsche aanspraken, zoo vol ijvervuur, die hij nu en dan in de kerk van *St. Gudula te Brussel* deed en waar-door hij de geestelijkheid der hoofdstad wist af te trekken van den omgang met de wereld, van de pracht en de verstrooidheid des geestes. Daar hij van zijne teedere jeugd afaan in de dienst van God was opgeleid, was hem ook niets behagelijker dan zich ge-heel over te geven aan de openbare dienstplegingen der H. Kerk: de Zon- en feestdagen bragt hij bijna geheel over in Kerkelijke diensten, en op de grootste feestdagen des jaars verrigtte hij niet alleen de koordienst, schoon hij veeltijds zeer zwak was, maar predikte dan ook gemeenlijk in de Metropolitane-kerk, waar een ongemeen groote toeloop van volk hem kwam hooren. Hij hield mede dikwijls redevoeringen in andere voorname Steden van zijn Bisdome.

Hij preekte op zulk eenen zoetaardigen toon, dat men gereedelijk kon bemerken, dat hij geene ijdele pronkreden, maar hartelijke vermaningen, hem door zijnen ijver ingegeven, aan zijn teêrberinde schapen voorhield.

Op voorstel van MARIA THERESIA werd JOANNES HENRICUS, den 1 Junij 1778 door Paus PIUS VI kardinaal benoemd. Ook dan nog, hoewel bekleed met het roomsch purper, droeg hij om de twee maanden het Allerheiligste tot de kranken, aan de domkerk onderhoorig; bij welke gelegenheid hij de arme zieken vermaauend opbeurde en door aalmoezen ondersteunde. Zijne milddadigheid was zoo groot, dat de som welke hij jaarlijks aan allerlei noodlijdenden uitdeelde, nooit beneden de twintig duizend gulden beliep. Zelfs wanneer hij door de vervolging van alle zijne tijdelijke goederen beroofd was, zoohaast hem van zijne bloedverwanten of vrienden iets werd toegeschikt, was niets hem zoo aangenaam en troostelijk, dan de behoeftigen van dat geringe nog deelachtig te maken. Hij had de gewoonte van dikwijls de gasthuizen van zijn Aartsbisdom te bezoeken, alwaar hij ellendigen verkwikte en tot geduld opwekte. Zelfs schroomde hij niet zich in zijn purper gewaad tot de kerkers te begeven, waar hij alle weken de gevangenen ging vertroosten. Hij toonde ook eene bijzondere liefde voor de kinderen, zoodat men hem menigmaal zeer gemeenzaam met de kleinen zag omgaan, hun de hand reiken en den vaderlijken zegen verleenen. — Wat verder het bedienen zijner bisschoppelijke kerkoefeningen aangaat, is het voldoende op te merken, dat hij deze met de stiptste naauwkeurigheid volbragt, en alles met zulke godvruchtige statigheid verrigtte, dat alwie er bij tegenwoordig was, zich tot eenen grooten eerbied voor de heilige zaken opgewekt gevoelde. — Schier alle zijne suffraganen heeft hij tot Bisschop gewijd, mitsgaders de plegtige inwijding verrigt van 91 kerken. Alles te zamen in aanmerking genomen, is het niet te verwonderen, dat de vier koninklijke Hoogheden, die ten zijnen tijde elkander in het bestuur des Lands zijn opgevolgd, hun grootste genoegten vonden, — zoolang de tijden rustig waren, —

dikwerf met den verdienstelijken primaat der *Nederlanden* te verkeeren, en — dat zelfs gekroonde hoofden en andere doorluchtige prinsen bij hem een bezoek kwamen afleggen.

Ja, in de eerste helft van zijn Aartsbisschoppelijk bestuur genoot hij, in volle rust, de algemeene achting en liefde; maar in de tweede helft onderstond hij van den kant der wereldlijke magt harden tegenspoed en bittere rampen. Doch als dan heeft ook de glans zijner deugden het meest uitgeschenen. Zijne voorzigtigheid was niet minder groot dan zijne gepaste vrijmoedigheid. Bij elk nadeel dat men zijne kerk toebragt, verhief hij zijne stem. Ook werd zijn gedrag ten hoogste goedgekeurd door Pius VI en Pius VII. Zelfs bijna 40 jaren later, wanneer *België* eene vervolging leed, welke met die van JOSEPH II eene groote overeenkomst had, stelde LEO XII aan zijne Kerkvoogden het gedrag voor van den Kardinaal FRANCKENBERG en der overige Bisschoppen onder JOSEPH II, als een voorbeeld dat zij na te volgen hadden (a.) Zijne scherpzinnige voorzigtigheid heeft overal uitgeblonken in het onderzoek, dat hij wegens het *Seminarie-generaal* gedaan heeft, met behulp van den Kanonik VAN RIJMENAM en van zijnen Secretaris DUVIVIER, — dezelfde, die naderhand in het Concilie van *Parijs* aan Mgr. HIRN zoo nuttig is geweest en de eer heeft gehad van onder NAPOLEON I, als ook onder JOSEPH II, voor het verdedigen der waarheid gevangenschap te lijden. Daarbij de *verklaring*, welke hij wegens het onkatholijk onderwijs van het *Seminarie-generaal* gaf, heeft de uitdrukkelijke goedkeuring bekomen van Bisschoppen en Universiteiten, en is nog heden eene bron, waaruit zelfs de geleerdste schrijvers putten. (b.) Eveneens heeft men bewijs van zijnen moed en te zamen

(a.) Lettre de Mgr. MAZIO, dans "*Recueil des Mandemens de Mgr. de Broglie*" pag. 536.

(b.) Een afschrift van deze "*Verklaring*" werd heimelijk naar *St. Truiden* gezonden door de zorg van den Secretaris van den Bisschop van *Antwerpen*, en gelrukt door tussenkomst van twee Leuvensche professoren. Het gouvernement meende ten onregte, dat de Kardinaal eenig deel had in deze bekendmaking. Hij werd naar

van zijne matige toegevendheid in het antwoord, dat hij zond aan het Fransch bestuur, wanneer men van hem *den eed van haat aan het Koningschap* afeischte. »De Katholijke, Apostelijke, Roomsche »Religie, zeide hij, »welke ik uit geheel mijn hart belijde, en van »welke ik een der eerste bedienaars ben, verbiedt mij uitdrukkelijk »dezen eed te zweren, 't zij dat die haat betrekking hebbe op den »persoon eens Konings; 't zij dat hij betrekking hebbe op den »staat van het Koningschap. In den eersten zin moeten wij onzen »naaste beminnen, al deed hij ons het grootste kwaad. In den »tweeden zin kan het Koningschap, als zijnde uit zichzelf goed »en zelf van God ingesteld, geen voorwerp van haat zijn. Het »is ons dan niet geoorloofd het een of ander te haten, zonder »de grondregels van het christendom te verloochenen; nog minder is het geoorloofd God tot getuige te nemen van eene daad, »welke hij ons strengelijk verbiedt op eeuwige straffen'.

»Deze onmogelijkheid waarin wij ons bevinden, van te vol- »brengen wat men in deze omstandigheden van ons eischt, kan »op onze getrouwheid geen kwaad vermoeden doen vallen: want »ik verhoop, dat gij aan het gouvernement zult willen te kennen »geven, dat noch ik noch iemand van mijne geestelijken, de min- »ste zwaarigheid zal maken, om aan de Republiek, desnoods zelfs »onder eed toe te zeggen, dat wij nooit regtstreeks of zijdelings »zullen medewerken tot het herstellen van het koningschap, en »dat het gouvernement nooit inbreuken zal behoeven te straffen »bij priesters, en hen nooit zal vinden te ontbreken aan de »inzigten van het gouvernement, tenzij dan, wanneer de Consti- »tutie en de wetten van het gouvernement niet zouden overeen- »komen met de wetten van God en de geboden van het Evangelie'.

»Wij hebben gegeven en wij zullen verder klaarschijnende be-

Brussel ontbodea: dan om zijne ongesteldheid zond hij DUVIVIER derwaarts, die aangehouden werd en tot in de maand December gevangen bleef. In 1790, toen *België* vrij was, verscheen eene nieuwe uitgaaf met een bericht van DUVIVIER en een mandement van den Kardinaal.

„wijzen geven van onze onderwerping aan de Mogendheden, onder
 „welke wij door Gods voorzienigheid gesteld zijn. De Nederlandsche
 „geestelijken lieden met geduld het verlies van alle hunne goe-
 „deren, en hebben tot dus verre zich zóó wél gedragen, dat men
 „geene gegronde klagten tegen hen heeft kunnen inbrengen.”

Zulk een doorslaand bewijs van bisschoppelijke standvastig-
 heid wilde het religiehatend Bewind van *Frankrijk* niet verdra-
 gen. Den 20 October kwam men 's morgens ten 4 ure het vol-
 gende besluit, door het *Directoire* te *Parijs* den 10 dier maand ge-
 nomen, hem voorlezen: „*Het Uitvoerend Directoire* gehoord hebbende
 „het verslag gedaan door den minister der algemeene policie, in
 „aanmerking nemende, dat JOANNES HENRICUS FRANCKENBERG, die
 „zich aartsbisschop van Mechelen noemt, in het Departement der
 „twee Nethen, geweigerd heeft, zoo in zijnen naam als in den
 „naam der gewaande geestelijkheid, zich te voegen naar het 25^e
 „Artikel der wet van den 19 Fructidor, betrekkelijk den eed, die
 „door de bedienaars van de godsdienst moet gezworen worden;
 „bemerkende dat zijne weigering steunt op eene leering, welke
 „de grondsteenen van alle burgerlijke zamenleving omwerpt, wijl
 „hij niet erkent de oppermagt van het volk en door zijn voor-
 „beeld al de priesters van zijn arrondissement tot opstand tegen
 „de wetten getrokken heeft:

„Besluit, uit kracht van het 24^e Artikel der wet van den 19
 „Fructidor laatstleden; *Artikel* 1. De gezegde JOANNES HENRICUS,
 „die zich aartsbisschop van Mechelen noemt, zal aanstonds in
 „hechtenis genomen en vervoerd worden. 2°. De zegels zullen ge-
 „legd worden op zijne papieren; — die, welke eenige aandacht
 „zullen schijnen te verdienen, zal men er uitnemen, om dezelve
 „aftegeven in handen van den vrederegter van het arrondissement,
 „die daarvan een inventaris zal maken en dien zal verzenden
 „aan den minister der algemeene Policie. Die minister is belast
 „met de uitvoering van dit besluit”.

Nadat deze voorlezing geëindigd was, gaf men aan den Aarts-
 bisschop den tijd niet om zich te kleeden of verversching te

nemen. In zijnen nachtabberd en met zijne slaapmuts op het hoofd, deed men hem in de koets stijgen. Hij ging er in, zijne handen ten hemel opheffende, in de onzekerheid, werwaarts men hem voeren zou; — mogelijk naar *Caijenne*, mogelijk naar een der eilanden *Rhé* of *Oleron*, naar welke vele priesters vervoerd werden. Onderweg leed hij groot ongemak en kwam ten 9 ure te *Brussel* aan. Hij verzocht het middagmaal bij iemand zijner vrienden te mogen nemen; waarop men met verachting antwoorde, dat hij *in de rekenkamer moest blijven, welke voor hem tot gevangenis diende*. Door de ongemakken werd de Aartsbisschop zóó ziek, dat de geneesheeren verklaarden, dat hij onbekwaam was om verder vervoerd te worden. Met groete moeite verkreeg men uitstel. Den 23 daaraanvolgende deed men hem met geweld 's nachts ten 2 ure naar *Leuven* vertrekken. Men liet hem 2 uren in het rijtuig zitten zonder hem iets tot nooddrift aan te bieden, terwijl zijne vervoerders het ontbijt namen. Eindelijk buiten de stad kreeg hij in een arm hutteken iets tot verversching. —

Het verhaal van die droevige vervoering kan men niet zonder tranen aanhooren uit den mond van die zijne Eminentie vergezelschapten. De lichamelijke ongemakken en ontberingen waren weinig te achten bij de schandelijke schimpwoorden, lasteringen, vloeken en vermaledijdingen, welke Z. Em. gedurig moest hooren.

Het was aldus, dat de eerbiedwaardige grijsaard, onder het geleide van gewapende manschap naar *Emmerick* over den Rhijn werd vervoerd. Dan te *Kevelaar* werd hij door eenigen troost verkwikt: — de pastoor en eenige andere geestelijken, verwittigd van de aankomst van den Kardinaal, gingen hem te gemoet, onder het gelui der klokken en eenen grooten toeloop van volk; zij ontvingen hem met plegtigheid en geleidden hem in de kerk, waar hij langen tijd bidden bleef vóór het mirakeleus beeld van de *H. Maagd MARIA*, en eindelijk kwam hij den 31 October te *Emmerick* aan, en nam zijn verblijf in het klooster der *Kruisheeren*. De goddelijke voorzienigheid heeft in die vervoering wonderbaar uitgeschenen, vermits de kardinaal, die vroeger aan

eene zoo groote lichaams verzwakking onderhevig was, dat zij hem den gang belette, eene gewenschte gezondheid genoot, ondanks den zwaarsten schrik en dien moeilijken reistogt in het midden van allerlei behoeften.

In zijne ballingschap heeft hij niet opgehouden de noodige zorg voor zijn Aartsbisdom te dragen, zoodat hij nog eigenhandig den herderlijken brief voor de vaste van het jaar 1801 heeft vervaardigd, waarbij hij, als men zeggen kan, zijn laatste afscheid van zijne kudde heeft genomen. Hij bleef te *Emmerick* tot den 22 Mei 1801, wanneer zijne vijanden, in hem, die zich uitsluitend met de vreedzame beoefening van allerlei deugden bezig hield, nog de rust en het genot van een sober en nederig bestaan benijdende, het door hunne kunstgrepen zoo ver wisten te brengen, dat hij, op bevel van den Koning van *Pruissen*, de stad *Emmerick* en het geheel Pruisisch gebied moest verlaten

De hoogerwaarde geloofsbelijder begaf zich dan naar *Borcken*, een steedje onder het gebied van den aartshertog MAXIMILIAAN van *Oostenrijk*, aartsbisschop van *Keulen* en prinsbisschop van *Munster*, die hem uit eigene beweging het Kasteel van *Aahuis* tot een verblijfplaats aanbood en hem veroorloofde de bisschoppelijke bedieningen in dat Bisdom te verrigten.

Van deze gunst heeft JOANNES HENRICUS in zijne hooge jaren met zulken onvermoeijelijken ijver gebruik gemaakt, dat hij nog aan eene menigte zoo van zijne onderdanen als van anderen, die van hunne Kerkoversten met behoorlijke brieven tot hem gezonden waren, de heilige Wijdingen heeft toegediend. Ten gevolge van het Concordaat in hetzelfde jaar 1801, tusschen den H. Stoel van *Rome* en de Fransche Regering gesloten, heeft hij, op verzoek van zijne Heiligheid, te *Borcken*, den 20 November van dat jaar, van zijn aartsbisdom van *Mechelen* afstand gedaan in handen van den Paus; in welke edele daad zijne christelijke volmaaktheid haren gewonen glans heeft overtroffen; want, schoon die teedere genegenheid van den herder voor zijne zoo geliefde schapen de sterkste band was, die hem aan de aarde hechtte, nog-

tans werd die genegenheid door zijne onderwerping en zijn onverbreekbaar ontzag voor den Apostelijken stoel van *Rome* bereidwillig opgeofferd.

Hij onderstond eene doodelijke beproeving, wanneer hij, weinige jaren te voren had vernomen, dat hij tot dit afstand doen zou aangezocht worden; en hij zag dat sacrificie aan als eene dood (a.); zoo zeer was hij gekleefd aan het ambt van herder, hetwelk hij niet twijfelde van God aan hem bevolen te zijn. —

Doch hoe hij zich tot dit Sacrificie, tot die zedelijke dood voorbereidde, schreef hij in denzelfden brief: „Ten tijde der Mis, „zeide hij, het H. Sacrament in mijne handen hebbende, beloofde „ik aan JESUS CHRISTUS, dat ik volkomenlijk zoude volbrengen „alwat zijn Stadhouder op aarde, de Paus. zou oordeelen te strekken tot voordeel der Religie . . .” Zijn geloof was zoo sterk, dat hij in de begeerte van het zienlijk hoofd der H. Kerk zag en aanbad de schikking van het onzienlijk hoofd CHRISTUS JESU S Ja, zijn geloof werd zoo zeer en misschien meer dan dat van ABRAHAM beproefd. Hij verliet zijn bisdom zonder hoop van hersteld te worden. Zie hier de woorden, in welke hij dien afstand deed :

„Door dezen akt stel ik, ongedwongen en vrij, volkomen en „eenvoudiglijk (*Sponte et liberè, purè et simpliciter*) mijnen aartsbisschoppelijken en primatialen stoel van *Mechelen* in de handen van onzen Allerheiligsten Vader, den Paus PIUS VII, oordeelende dat dit, volgens het allerwijste oordeel van zijne Heiligheid, noodzakelijk is tot het welzijn van de godsdienst en „van de kerk. Gedaan te *Borcken*, den 20 November 1801. JOANNES HENRICUS Kardinaal *Franckenberg*”.

Als *Westphalen* door den Koning van *Pruissen* veroverd was, verliet de Kardinaal, op den 30 Augustus 1802 de stad *Borcken* en kwam den 6 September zich te *Breda* nederzetten. Hier heeft

(a.) Zóó drukte hij het uit in eenen brief aan iemand van zijne vrienden: *Sacrificium, quod mortis simile arbitror.*

hij de Katholijken door zijne teedere godsvrucht en zijn gestadig bijwonen der kerkelijke diensten ten hoogste gesticht en hun het voorbeeld gegeven van alle deugden. Door zijne ingeborene goedheid en vriendelijkheid won hij de harten van alle inwoners, van wat rang, stand of godsdienstige gezindheid zij ook waren. Uit de bijzondere brieven, door hem aan zijne goede vrienden geschreven, weten wij, dat zijne meeste bekommring was, eerst te wenschen en van God af te smeeken den voorspoed der **H. Kerk**, en ten anderen zijnen wil te onderwerpen aan den allerheiligsten wil van God. Hiertoe vond hij bijzondere sterkte in de Psalmen van **DAVID** en in het hoogwaardig Sacrificie der Misse. Dit Sacrificie vertroostte hem daarenboven ook, omdat hij daardoor den hemelschen zegen hoopte te verkrijgen voor die barmhartige personen die hem door hunne aalmoezen bijstonden; te meer, omdat hij zich buiten staat en hoop gevoelde, van ooit op andere wijze hunne milddadigheid te kunnen beloonen of vergoeden.

Hij heeft den rampspoed zóó kloekmoedig doorgestaan, dat de Pausen **Pius VI** en **Pius VII** in verscheidene brieven (a.) zijne

(a.) Men kan die bedoelde brieven van deze Pausen, in den oorspronkelijken tekst en ook in hollandsch vertaald vinden in het werk: *De jonge leviten van het Seminarie van Gent* . . . door **P. J. VAN DER MOERE**. Brussel. 1856. bl. XXXIII-XLII, waarin de eerste zegt, dat hij de standvastigheid en zachtmoedigheid in het verdragen van zooveel tegenspoed van den beginne van dit onstuimig tempeest, immer bewonderd heeft . . . en looft daarbij de andere Bisschoppen van *België* en de getrouwe priesters, die om de eenheid der Kerk te behouden, met zoo groot geduld, met sterkte en zachtmoedigheid geleden hebben de berooving der goederen, den laster der goddelozen, kerker, ballingschap, gebrek aan alles . . . **Pius VII** prijst nagenoeg op dezelfde wijze zijne standvastigheid en zijnen moed, alsmede dien der Nederlandsche geestelijkheid . . . —

Op het einde van zijn leven werd de Kardinaal door dezen Paus uitgenoodigd, om zich in *Rome* te komen vestigen; doch zijne hooge jaren en krankheid lieten hem niet toe dit streelende en vereerende verzoek in te willigen. Daarna vergunde Zijne Heiligheid eene jaarweld van drie duizend gulden aan den verdienstelijken **Grijsaard**: dan zijne kort daarop gevolgde dood is oorzaak geweest, dat hij slechts drie maanden het genot daarvan heeft mogen smaken.

standvastigheid op het roemrijkste hebben geprezen, en — in zijne ballingschap gedroeg hij zich even kloekmoedig: nooit liet hij zich een enkel woord van ongeduld of klagte ontvallen; integendeel men hoorde hem de goddelijke voorzienigheid zegenen, omdat hij hem in de zalige school der ramspoeden had gewaardigd te onderrigten. En alhoewel de Aichtbare Grijsaard, zoo haast hij te *Breda* zijn verblijf had genomen, zeide dat het nu zijne zaak was zich tot eenen zaligen dood te bereiten, heeft hij echter in deze stad nog bij de twintig duizend katholieken gevormd en aan verscheidene onderhoorigen van het *Vicariaat* de kleine en hooge wijdingen toegediend: — zoodanig was het zijn genoegen, tot den hoogsten ouderdom toe, zich met kerkelijke bedieningen bezig te houden.

Hij was zoo zeer bemind bij de regering en de geheele burgerij, dat zij als om strijd voor de onschuld van den kardinaal hebben geijverd, en zoowel het Staatsbewind van de Bataafsche Republiek als den Franschen gezant bij dezelve hebben doen begrijpen, dat de handel van dezen vreedzamen man niet rustiger en vredelievender kon zijn. — Sedert eenige maanden scheen hij nu onder het gewigt van zijne hooge jaren en menigvuldige rampen te bezwijken, toen hij, den 8 Junij 1804, opwelken dag hij nog 's morgens het H. Misoffer had opgedragen, — in de kerk onder het lof en het storten zijner gebeden, door eene be-roerte werd overvallen. Nadat hij was voorzien van de H.H. Sacramenten der stervenden, bleef hij nog twee dagen bij zijn verstand, deed nog de geloofsbelijdenis, zijnen Heer en God met dikwijls herhaalde verzuchtingen aanroepende, tot dat hij eindelijk den 11 dier maand in zijnen doodstrijd viel en in het huis van den *Vicarius-Apostolicus*, des namiddags ten half drie ure zachtjes is ontslapen. Den volgenden dag werd zijn ligchaam, bekleed met het volle bisschoppelijk gewaad, ten toon gesteld, — hetwelk duizenden menschen van alle staten en gezindheid gedurende dien dag, met veel eerbied hebben komen aanschouwen. Hij werd den 14 dier maand in de Katholieke Kerk te *Rijsbergen* in de nabij-

heid van *Breda* vóór het hoog Altaar, onder een stortvloed van tranen, met veel eerbewijzing begraven. De Apostelike Vicaris A. VAN DONGEN verrigtte de treurige plegtigheid, omringd van vele zijner geestelijken, die het hoogachtbaar Lijk, als dat van hunnen vader gevolgd waren.

JOANNES HENRICUS, tiende Aartsbisschop van *Mechelen*, eindigde zijn' levensloop in het 78e jaar zijns ouderdoms, in het 45e van zijn bisschopsambt en in het 27e van zijn Kardinaalaat.

De 20 laatste jaren van de vorige eeuw, eerst onder het Oostenrijksch en daarna onder het Fransch bestuur, is de kerk in ons Vaderland door allerlei vervolgingen gekweld geweest.

Gelukkig dat God in zijne allesvoorzienende goedheid alsdan aan het roer geplaatst heeft eenen allerwaakzaamsten en allerklockmoedigsten stuurman, den Kardinaal FRANCKENBERG, Aartsbisschop van *Mechelen* en Primaat der *Nederlanden*, die onder zoo woedende stormbuijen en tusschen zoo vele k'ippen, even zooveel voorzigtigheid als moed immer getoond heeft. Met regt wordt hij gerekend onder de grootste Bisschoppen, die de Katholijke kerk in de drie laatsten eeuwen heeft gehad, en wordt door de Belgen aanzien als een' tweeden ATHANASTUS.

Het is onmogelijk, ik beken het, eene naauwkeurige en volledige vergelijking te maken tusschen mannen, die in verschillende eeuwen geleefd en zich in min of meer verschillende omstandigheden bevonden hebben; nochtans gelooven wij in twijfel te mogen trekken, of sedert de tijden van het Arianisme, de kerkelijke geschiedenis eenen Bisschop oplevert, die in zwaarder en netelachtiger omstandigheden is geweest dan de Kardinaal FRANCKENBERG, en die tegelijkertijd zich wijselijker heeft gedragen. Vooreerst is zijne strijd ongelooftelijk hard geweest, toen hij 10 jaren lang zich gedwongen vond weerstand te bieden aan JOSEPH II, eenen magtigen en wispelturigen vorst, die in Kerk en staat alles veranderde, — alles omverwierp, en die zonder het te vermoeden, het werktuig was van eene schalksche en jansenitische zamenzwering, welke vooral ten doel had, het Kerkelijk gezag en

voornamelijk dat van den H. Stoel te ondermijnen. „*Mijne bezwa-
ringen en mijne onzekerheden,*” schreef eens de Kardinaal, *zijn
zonder einde. In vind in mij schier geen licht noch kracht genoeg,
om mijne kerk te besturen. De tijden zijn zóó moeilijk en zóó
onstuimig, dat ik bij elken tred eenen stronkelsteen ontmoet* (a.)
En wat kan zwaarder zijn aan eenen Overste dan de onzekerheid
hoe hij zich in gewigtige gevallen te gedragen hebbe. Daarbij,
wat zijn strijd niet weinig moeilijker maakte, was, dat hij zich
daarin stellen moest tegen de aanmatigingen van de Keizerlijke
magt, toen de liefde voor het huis van Oostenrijk de diepste
wortelen had geschoten onder MARIA THERESIA... Na deze
tienjarige worsteling werden Kerk en Staat, onder LEOPOLD II,
in den vorigen staat hersteld; en deze herstelling moet grooten-
deels aangezien worden als de zegepraal van JOANNES HENRICUS
en als het gevolg van zijn moedig gedrag en van zoovele deftige
vertoogen, welke hij menigmaal met gevaar van zijne vrijheid en
van zijn leven, tegen de inbreuken van JOSEPHUS II had inge-
diend. (b.)

Dan nauwelijks was de worstelstrijd tegen Oostenrijk geëin-
digd of de Kardinaal had eenen nog geweldigeren strijd door te
staan met de goddelooze en wreedaardige Franschen, die ons
Land ingenomen hadden en niets ongespaard lieten om godsdienst,
Kerk en Priesterschap te verdelgen en het christelijk geloof tot
den wortel toe uit te roeijen. Ook dan, en dat wederom vele
jaren lang, heeft hij zich menigmaal in eenen donkeren en benar-
den toestand bevonden, en echter heeft hij nooit eenen misstap
begaan, — nooit gestruikeld: Hij wist onder de woedende dwin-
gelandij van Frankrijk steeds de pligten van onderdaan in het
wereldlijke te paren met de pligten van overste in het geestelijke.

(a.) Brief van den 7 Nov. 1788, aan J. F. VAN DE VELDE, in het *Journal hist.
et litt.* van KERSTEN, t. 2, pag. 2887.

(b.) *Recueil des représentations*, tom. 15, pag. 153 en p. 269.

Het is dus waarlijk aan dien kloeken kampvechter, dat, naast God, ons Vaderland de behoudenis van het Katholijk geloof meest te danken heeft. Hadden de Nederlanden eenen slappen en toegeevenden Bisschop of Primaat gehad; — had de Primaat met geen' vasten en duurzamen moed wederstaan aan den magtigen Keizer, die zich met geweld wilde indringen in Kerkelijke zaken; had hij slechts, wat het beruchte *Seminarie-generaal* aangaat, uit moedeloosheid, eindelijk opgehouden het hoofd te bieden aan den vorst, die wilde, dat godgeleerdheid en Kanonik-regt, schriftuur en Kerkelijke zedetucht, niet meer door bisschoppelijke, maar door Keizerlijke professoren zouden uitgelegd en geleerd worden; — in wat staat zouden de Katholieke *Nederlanden* zich na weinige jaren, bevonden hebben? In wat staat zou *België*, en ook onze streek, menschelijker wijze gesproken, zich thans bevinden; Wij zouden hier, zoowel als in *België*, — om niet meer te zeggen — misschien er verre van af zijn van, zoo als thans, onder de Katholieke volkeren der wereld te mogen gerekend worden.

Wij sluiten deze levenschets met den wensch dat de naam van dezen grooten Mechelschen Kerkvoogd, wiens asch in ons Bisdom rust, immer bij ons gezegend zij en eeuwig leve in het hart der dankbare christenen, daar hij zoo dapper gestreden en zooveel geleden heeft, om bij ons in stand te houden de verschuldigde onderdanigheid aan den stadhouder van JESUS CHRISTUS op aarde, en om den onwaardcerbaren schat van het Katholijk geloof in deze landen te bewaren.

In het jaar 1808 werd in de Metropolitane kerk van Mechelen door den raad der kerkfabriek een gedenkstuk geplaatst, waarop het volgende opschrift te lezen is:

D. O. M.

ac.

JOANNI HENRICO COMITI A FRANCKENBERG
per annos 42 decimo archiepiscopo Mechliniensi

Belgii primati, S. R. E. Presb^o. Card.
cursu consummato, Fide servatâ,
hinc ad justum judicem
coronandus migravit Bredæ 3 id. Jun. M.D.CCCIV
quos consilio duxit, verbo docuit, exemplo præcessit
grati æditui dedicavêre

MDCCCVIII.



HOOFDSTUK VI.

Apostelijk Vikariaat van BREDA.

§ I.

Oprigting van het Vikariaat.

Door de suppressie van het Bisdom van *Antwerpen* en andere omstandigheden kwam de instelling van ons Noord-Nederlandsch kerkdistrict opzichzelve tot stand, nagenoeg het geheele arrondissement van *Breda* bevattende, terwijl ook later het Zeeuwsche gedeelte van het Bisdom van Gend, vroeger onder den naam van *Staats-Vlaanderen* bekend, daaraan toegevoegd is. De stoel van Antwerpen werd door het overlijden van den laatsten Bisschop in 1798 ontledigd: het Bisdom was dien ten gevolge nog vacant bij de opheffing.

Toen echter het Bisdom van *Antwerpen*, sedert den 9 November 1801, was vernietigd en met hetzelfde het Kapittel, hetwelk ook daartoe zijne toestemming had gegeven, kregen de Vikarissen van *Breda* geene officiele kennisgeving daarvan; doch de vikaris VAN EUPEN, de penitencier schreef uit *Jutphaas*, bij *Utrecht*, waar hij balling was, aan de Vikarissen te *Breda*, — bragt dit ter hunner kennis en gaf hun den raad dat zij voor zich een eigen Apostelijken Vikaris zouden trachten te krijgen, zijnde dit naar zijn gedacht het geschiktste middel, om in het Bataafsche deel der Diocese van *Antwerpen* te voorzien.

De gemelde Vikarissen dezen raad volgende, bepaalden ten deze eene vergadering te beleggen van eenige voorname geeste-

lijken van deze distrikten. Zij noodigden daartoe uit de twee Dekens van de distrikten *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, ADRIANUS CRUI, pastoor te *Oosterhout* en GREGORIUS TALLON, pastoor te *Rosendaal*,— de twee overige pastoors van *Breda*, CORNELIUS LAURENTIUS SMITS en ADRIANUS VAN DONGEN, — BERNARDUS VAN BERGEN, pastoor van het Begijnhof, — ADRIANUS OOMEN, pastoor te *Beek*, — J. F. ROELS, pastoor te *Terheijden* en — ANTONIUS OOMEN, pastoor te *Etten*; welke allen (uitgenomen ANT. OOMEN) verschenen zijn ten huize van IGNATIUS VAN GILS, pastoor te *Breda* en Vikaris-Generaal; — in welke bijeenkomst met groote meerderheid van stemmen besloten is, om in een ootmoedig smeekschrift, omkleed met eene uiteenzetting der omstandigheden en eenige beweegredenen, aan zijne Heiligheid Paus PIUS VII te verzoeken, dat Hij zich zou gewaardigen, voor dit Bataafsch deel der voormalige Diocese van *Antwerpen* òf eenen afzonderlijken Bisschop, òf eenen Apostelijken Vikaris te benoemen.

Het verzoekschrift in dien geest behoorlijk opgesteld, geteekend door de twee Vikarissen INGNATIUS VAN GILS en ADRIANUS OOMEN, den 24 Januarij 1802, is naar *Rome* opgezonden, met eenen bijgaande brief aan EGIDIUS DE SMEDT, President van het Norbertijnen-kollegie, Procurator-generaal der orde van Cistercië, ten einde dit in te dienen aan Z. H. den Paus, — tevens hem aanbevelende alles te doen wat hij, tot bevordering dezer aangelegenheid noodig of nuttig zou oordeelen; — daarbij, als hij zou ontwaren, dat zijne Heiligheid niet geneigd zou zijn, eenen afzonderlijken Bisschop of Vikaris te verleenen, alsdan in hunnen naam te verzoeken, dat het Z. Heiligheid moge behagen, deze distrikten aan het Apostelijk Vikariaat van 's *Hertogenbosch* toe te voegen.

Derhalve hebben de 2 Vikarissen, die te *Breda* hun verblijf hadden IGN. VAN GILS en ADR. OOMEN, den 5 Maart (a.) een ver-

(a.) Den 5 Maart, zegt het *Synod. Belg.* t. 3, pag. 653. Het was echter den 24 Januarij reeds geteekend: misschien later verzonden en alsdan te *Rome* ontvangen.

zoekschrift aan Z. H. ingezonden: zij haalden onderscheidene be-
weegredenen aan, die geschikt waren, om Z. H. over te halen,
hun verzoek in te willigen, als: dat de Kerkelijke tucht nog vele
schokken en veranderingen te vreezen hebbende, in gebruik veel
van onze kerken, die onder een ander burgerlijk bestuur zijn,
zoude verschillen, wat soms grootelijks de gemoederen kon bele-
digen of de zaken verwarren; — ten tweede, dat het te vreezen
was, dat de verslapping der zeden ook hier, als bij de Franschen,
ingang zoude krijgen, — zelfs ook de gallikaansche principen
zouden kunnen insluipen; — ten laatste, dat de distrikten te
ver van elken bisschoppelijken stoel verwijderd, en onder eene
vreemde regering gesteld zijnde, er gedurig veranderingen kon-
den ontstaan, om met den Bisschop te handelen, en de noodige
geestelijke hulp van hem te erlangen... Vervolgens verzochten
zij mede van de Hollandsche Missie afgezonderd te mogen blij-
ven, — wederom om meer dan eene reden. (a.) Den 12 dier
maand bragten de vikarissen van *Antwerpen* hun gevoelen daar-
tegen in (b.); doch alwat zij aanvoerden, was tegen de afscheiding
dezer distrikten als Bisdom, maar niet zoo zeer tegen de oprigting
van een Apostelrijk Vikariaat alhier.

Den 18 Junij kwam te *Antwerpen* een brief van den Kardinaal
GERDIL, prefect der Congregatie *de propaganda fide*, gegeven te
Rome den 8 Mei, aan de Vikarissen, die te Antwerpen woonden,
wegens het aanstellen van een Apostelrijken Vikaris in het Ba-
taafsche deel der vorige Diocese. (c.) Nopens dezelfde aangele-

(a.) Zie dit document geheel in het *Synod. Belg.* pag. t. 3 653-655.

(b.) *Synod.* ibid. pag. 659.

(c.) De congregatie stelde eenige vragen ter inlichting en geruststelling voor,
alvorens te besluiten. — *Synod.* ibid. pag. 665. — De congregatie liet hun weten,
dat zij raadzaam had geoordeeld, een afzonderlijken *Apostelrijken-Vikaris* van nu
af aan te stellen voor het Bataafsche deel van het voormalig Bisdom, waarin zij
zelve schijnen toe te stemmen; dat het intuschen aangenaam zou zijn, als zij aan
de congregatie eenige priesters zouden voorstellen die zij bijzonder bekwaam zouden
oordeelen, om dien last te dragen. — *Synod. B.* t. 3, pag. 665.

genheden was mede den 1 Mei, door dezelfde Congregatie een brief gerigt aan de twee Vikarissen te *Breda*, waarin eenige zwaarigheden waren aangegeven.

Het billijk verzoek dezer Vikarissen is, niettegenstaande eenige tegenkantingen van de zijde der Vikarissen van Antwerpen door den H. Stoel en door gemelde Congregatie ingewilligd, en in dien brief van den 1 Mei door die Congregatie aan de Vikarissen van *Breda* geantwoord, dat hun in 't vervolg een Apostelijken-Vikaris zou vergund worden; edoch dat zij eenige zwaarigheden wenschten opgelost te zien, alvorens deze zaak ten uitvoer te brengen. (a.) Dit stuk is den 15 Junij ontvangen; zij vroegen daarin, of er geene oppositie van den kant der Regering zou ontstaan, en zoo ja, hoe gemakkelijkst derzelve toestemming te verwerven? — Ten tweede welke plaats de residentie van den Vikaris zou zijn, en welke inkomsten zouden aangewezen worden tot een behoorlijk bestaan van denzelfden? Eindelijk wie waardig en meest bekwaam zou zijn, om dit ambt te bekleeden? — De twee eerste punten zijn behoorlijk opgelost, en aan het derde is voldaan door een voorstel van drie kandidaten ter benoeming als Apostelijken-Vikaris. De voorgestelde Heeren waren: PETRUS SIMONS VAN EUPEN, — ADRIANUS CRUL, Landdeken en Pastoor te *Oosterhout*, en — ADRIANUS VAN DONGEN, Pastoor te *Breda*.

VAN EUPEN kon als uitlander en, wat meer is, als gevangen en balling niet gekozen worden; hij kon door het Gouvernement niet erkend of aangenomen worden: — de Landdeken CRUL was te ver gevorderd in jaren, om nu nog den zwaren last van het Vikaris-ambt op zich te nemen; de keus viel derhalve op ADRIANUS VAN DONGEN.

(a.) *Synod. ibid. noot 3. — Reg. A. van het huidige Bisdom van Breda, bl. 34-40.*

§ II.

*Inrigting van het Apostelĳk Vikariaat van Breda,
en deszelfs toestand.*

Het noordelijk gedeelte der Diocese van *Antwerpen* was aan de Bataafsche Republiek onderhoorig en bestond uit de Baronij van *Breda* en het Markiezaat van *Bergen-op-Zoom*, welke de toenmalige Dekenaten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* vormden. Dit aanzienlijk deel van het oude *Brabant*, dat nu aan niet eene Diocese behoorde — om niet van een wettigen Herder beroofd te blijven, — werd door PIUS VII tot een *Apostelĳk Vikariaat* verheven bij eene Breve van den 22 Maart 1803, wordende daarbij tot eersten Apostelĳken Vikaris aangesteld ADRIANUS VAN DONGEN. Reeds den 31 Januarij 1803 werd door de Congregatie *de propaganda fide*, ADRIANUS VAN DONGEN, Pastoor der kerk van de Nieuwstraat te *Breda*, *Apostelĳk Vikaris* benoemd, waarvan de kennisgeving den 9 Mei uit *Rome* aankwam, en die zoo de geestelĳken als de leken met groote vreugde vervulde. (a.)

Den 22 Maart benoemde Z. H. de Pans denzelfden bij eene Apostolische Breve, welke de nieuwe Vikaris den 10 Mei te *Breda* ontving. (b.)

(a.) Archief van het bisdom Breda, Reg. A. blad. 44 verso.

(b.) Het woord *Vikaris* heeft een zeer uiteenlopende beteekenis; ik zwĳg van al andere beteekenissen, terwijl ik slechts van *Apostolieke Vikarissen* met een enkel woord wil spreken. Paus BENEDICTUS XIV handelt in geheel het 10^e hoofdstuk, het 2 boek (*de Sijnodo Dioc.*) van de *Apostolieke Vikarissen*, „die” zegt Z. H., „nog in deze tijden van de Opperpriesters van Rome worden aangesteld, nu eens zonder het bisschoppelijk karakter (als welke hier de Vikarissen eerst waren) dan eens met het bisschoppelijk karakter bekleed, met den titel van eene kerk of „diocese in part. inf.”

Hij voegt er dadelijk bij, waarom zij worden aangesteld, namelijk, „opdat zij het geestelĳk bestuur van een zeker gewest waarnemen, welks Bisschop of eigen

Van nu af hield de Jurisdictie op van de twee Vikarissen-generaal IGNATIUS VAN GILS en ADRIANUS OOMEN, mitsgaders van de andere Vikarissen-generaal te *Antwerpen*, aan wie de nieuwe Vikaris de gemelde Breve des Pausen mededeelde.

Toen in 1797 alle geestelijke inrigtingen door het Fransch bestuur in België werden opgeheven, viel dit ook ten deel aan het *Seminarie* van het Bisdome van Antwerpen. Daardoor was de gelegenheid ter opleiding van kweekelingen tot het Priesterschap ook voor de behoefte van het Noordbrabandsch gedeelte van dat Bisdome, benomen.

Bij de inrigting van het Vikariaat van Breda in 1803 mogt de *Vikaris* c. s. zich gelukkig verheugen over het bezit van een *Seminarie*, dat al reeds in het jaar 1798 was opgericht door de Vikarissen des Bisdoms van Antwerpen. Van dit Seminarie zal breedvoerig gehandeld worden in Hoofdstuk VII § II.

ADRIANUS VAN DONGEN bleef de Pastorele zorg tegelijk met die van het Vikariaat waarnemen tot het jaar 1816, wanneer hij verkoos zijn verblijf bij het Seminarie te *Hoeven*, te vestigen. In dat jaar legde Hij de bediening van pastoor neder en begon nu uitsluitend voor het welzijn van het Vikariaat te zorgen. Zijne verheven betrekking had zijn gemoed niet opgeblazen.

Vol Apostolische ijver en vaderlijke bezorgdheid, heeft hij het hoog ambt van Kerkvoogd met lof bediend, terwijl *zijn hart niet*

Herder er niet is, of als hij er is, door eenige reden belet is, om zijne eigen^e kudde zelf te besturen.

Een *Apostoliek Vikaris* wordt of onmiddelijk door den Paus benoemd (en dan blijft zijne jurisdictie voortduren bij het openstaan van den H. Stoel) of door de H. Congregatie der Bisschoppen en reguleren. Deze magt heeft Paus SIXTUS V haar gegeven om in tijd van nood Ap. Vikarissen aantestellen. Een *Apostolische Vikaris* heeft grootere jurisdictie dan een kapittel-Vikaris, en kan, volgens het gevoelen der Canonisten, alles verrigten, wat een Bisschop volgens den regel van het algemeen regt kan. Boven de magt van de gewoone jurisdictie worden gemeenlijk vele andere faculteiten verleend, onder deze," zegt BENEDICTUS, "blijft het aan onze beschikking voorbehouden of een Vikaris het regt heeft eene Dioecsaane Sijnode te kunnen beleggen". (*Sijn. monum.* pag. 309-311.

hoogmoedig was en zijne oogen niet hoovaardig zijn geweest. Hij was inzonderheid bezorgd voor het geestelijk heil, voor de deugden, de goede zeden en de godsdienstzin zijner onderhoorigen. Bij den drang der omstandigheden vereenigde Hij eenvoudigheid met voorzigtigheid. Onder de republikeinsche regering van het land wist hij den vrede in onze kerk te behouden, en verkreeg aanzienlijke middelen tot onderhoud der kerken en der dienstdoende priesters van het Vikariaat; Hij bewaarde de tucht en het geestelijk gezag der kerk.

Het Vikariaat van *Breda* was in de eerste jaren gelukkig en rustig, ook onder den algemeen geachten **LODEWIJK BONAPARTE** die in 1806 aan het Bestuur kwam en Koning van Holland werd; doch dit gelukkig tijdstip was van korten duur. Reeds in 1810 werden de Katholieken, — wat zeer bedroevend voor hen was — onder het gebied van Keizer **NAPOLEON I** geplaatst, wiens regering door eene zware vervolging, door hem sedert eenigen tijd tegen de Kath. Kerk en haar Opperhoofd gerigt, was gekenmerkt. Men ondervond dan ook weldra de heillooze gevolgen van die inlijving des Koninkrijks van Holland bij het Fransche Keizerrijk. Slechts ruim ééne maand later gaf **NAPOLEON** een dekreet uit, waarbij het toenmalige departement *der monden van den Rijn* tot een Bisdom zou verheven worden, welks zetel te *'s Bosch* zou gevestigd worden: hierbij zou ons Vikariaat ook ingesmolten worden. (a.) Een tweede hatelijk en even wederregtelijk dekreet als het eerste bevelschrift, volgde den 15 Mei daaraanvolgende, wgens de organisatie van de eredienst.

Deze verordeningen zonder toestemming van den Paus en het wettig kerkelijk gezag, bij gevolg zonder kracht, baarden groote opspraak en vrees. De goddelijke Voorzienigheid deed eene licht-

(a.) Het zou zamengesteld zijn geworden uit gedeelten van 6 voormalige Bisdommen, als van *'s Bosch*, — *Roermonde*, — *Antwerpen* en nog drie andere, die tot de kerkelijke Provincie van *Utrecht* hadden behoord, dewijl die gedeelten onder dit Departement behoorden.

straal door de kimmen des zwarten nevels schieten: NAPOLEON werd op het onverwachtste vernederd; hij verloor zijne geduchte magt en zijne overheersching werd in 1814 vernietigd: nu verdween ook de Bisschop van zijn maaksel en de kerk werd weêr vrij in hare eeredienst.

Na den val van NAPOLEON werd plegtig, door de verklaring der hooge Mogendheden van den 7 Maart 1814, alles vernietigd wat der vrije uitoefening van de katholieke godsdienst, in deze provinciën strijdig was. De Prins van Oranje, WILLEM FREDERIK werd eerst *Souvereine Vorst* van de Vereenigde Nederlanden en kort daarna *Koning* van het nieuwe Rijk; — en hij ook *verzeerde*, den 18 Junij 1815, *in het bijzonder aan de katholieke Kerk haren staat en vrijheden*, alsmede, *dat op hare eer en disciplien geene inbreuk zou worden gemaakt*. Teregt mogt men zich verheugen, dat de vrijheid der katholieke godsdienst door de grondwet gewaarborgd was. Deze zoete vreugde werd echter na eenige jaren wederom vergald; er werden van tijd tot tijd grieven aan de vrijheid toegebracht vooral door de besluiten van den 14 Junij 1825, tegen welke de toenmalige Vikaris van ons kerkdistrikt, gelijk alle Nederlandsche kerkvoogden, een eerbiedig vertoog aan Z. M. den Koning heeft ingediend. Eerst in het jaar 1827 kwam de Koning in deze aangelegenheid den katholijken te gemoet door het aangaan van een Concordaat met Z. H. Paus LEO XII; zoo nogtans dat deze belangrijke zaak, door toedoen van den minister VAN GOBBESCHROY, eerst ruim twee jaren later tot volle genoegen is geregeld geworden, zooals straks breeder zal gemeld worden.

Bij het *Concordaat* van 1827 was onder anderen bepaald, dat er te 's Bosch een nieuw Bisdom zou opgericht worden, en bij dit Bisdom moest ook het Vikariaat van *Breda*, bij beschikking en overeenkomst met den Paus, ingelijfd worden; bij gevolg zou dit Vikariaat bij de kerkelijke organisatie, had zij haar beslag gekregen, opgeheven zijn geworden, — en het is uit dien hoofde, dat na het overlijden van den Hoog Eerwaarden Heer ADRIANUS VAN

DONGEN, den 27 November 1826, JOANNES VAN HOOYDONK, die door den overleden Vikaris tot zijnen opvolger *ad. interim* was aangewezen, slechts in hoedanigheid van *Apostolischen Administrateur*, tijdelijk met het bestuur van het Vikariaat werd belast. — Dit geschiedde, nadat 's konings gezant te Rome het verlangen der Regering aan den H. Stoel had doen kennen, dat de opengevallen betrekking van *Apostolischen Vikaris* niet zou worden vervuld, ten einde de invoering der beraamde herstelling van de Bisschoppelijke Hierarchie, gemakkelijker te maken.

Het was beslist door de, tusschen, Z. H. Paus LEO XII en Z. M. Koning WILLEM I gesloten conventie van den 18 Junij 1827 en de afgekondigde Pauselijke Bul van den 16 der kalenden van Sept. 1827, zooals bereids gezegd is, dat het Apostolisch Vikariaat van *Breda*, als zoodanig zou worden opgelost in het, bij het Concordaat opgericht Bisdom van 's *Bosch*; en daarvandaan, dat het *Zeeuwsch geëeelte des Bisdoms van Gent*, hetwelk ook tot het Bisdom van 's *Hertogenbosch* moest behooren, op het verlangen van Koning WILLEM II, bij de Breve van Z. H. Paus GREGORIUS XVI van den 9 Maart 1841, aanvankelijk bij het toen nog voorloopig in stand gebleven Vikariaat van *Breda* werd gevoegd, ten einde vervolgens, bij de organisatie van het Bisdom van 's *Bosch*, daarin gezamenlijk te worden opgenomen.

In afwachting dat de Bisschoppelijke Hierarchie hier te lande zou kunnen worden hersteld, en als maatregel van voorbereiding tot die orde van zaken, werd, bij de, in October 1841, tusschen den H. Stoel en de Regering getroffen overeenkomst bepaald, dat de Kerkvoogden der Apostolische Vikariaten tot Bisschoppen *in partibus infidelium* zouden worden verheven. —

Het was ten gevolge daarvan, dat de Apostolische Administrateur JOANNES VAN HOOYDONK, op den 4 Januarij 1842, door den Paus tot *Bisschop* van DARDANIË, *in partibus inf.* werd benoemd.

Aan dezen kerkvoogd werd, in 1846, een *Coadjutor*, met regt van opvolging, toegevoegd in den persoon van den Hoog Eerw.

Heer ANTONIUS VAN DIJK, die op den 18 November van dat jaar, door Z. H. Paus PIUS IX, tot Bisschop van ADRAS, *in part. inf.* werd benoemd. Deze overleed den 13 Julij 1848 en werd in 1849 door den Hoog Eerw. Heer JOANNES VAN BREUGEL vervangen, die echter op den 15 Januarij 1850 kwam te sterven vóór dat hij tot Bisschop was gewijd. Hij werd in de zelfde betrekking en waardigheid opgevolgd door den Hoog Eerw. Heer JOANNES VAN GENK.

§ III.

Toestand onder de Bataafsche Republiek, — nieuwe Staatsregeling, — naasting der kerken,

Het bovenbedoelde Bataafsche deel der vorige diocese van *Antwerpen*, of de distrikten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, zijn in het geestelijke door de kerkvoogden van het Bisdome van *Antwerpen* tot aan deszelfs vernietiging bestuurd geworden; terwijl zij reeds in het tijdelijke tot de *Noord-Nederlandsche* gewesten behoorden, — welke gewesten, onder uitkeering van honderd millioen gulden, door de Franschen, in de maand Mei 1795, als een vrij gemeenebest, onder den naam van *Bataafsche Republiek* waren erkend geworden. De zeven vereenigde provinciën, die sedert den Munsterschen vrede de *Generaliteitslanden* (a.) als

(a.) Men noemt *Generaliteitslanden* die streken, welke bij of na den vrede van *Munster* onder het bewind der voormaals vereenigde provinciën zijn gekomen. Deze zijn de *stad en Meijerij van 's Bosch*, de *stad en Baronnie van Breda*, *stad en Markiezaat van Bergen-op-Zoom*, *Staatsvlaanderen*, bevattende *Sluis*, *Hulst* en *Azel*, de *stad Grave*, het land van *Kuijk*, voorts *Venlo*, *Maastricht* en het land van *Overmaze*. Omdat deze niet aan eene provincie, maar aan den *generalen* of geheelen staat der vereenigde provinciën onderhoorig waren, werden zij *Generaliteitslanden* genoemd.

een wingewest hadden behandeld, poogden, na deze erkenning, over het aanzienlijk gedeelte dezer landen, dat, bij het getroffen verdrag, niet met *Frankrijk* was vereenigd, de oppermagt te behouden. — Doch de ingezetenen dier streken, waartoe ook de steden en landen van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* behoorden, beijverden zich spoedig, om de uitvoering van het opgevatte voornemen voor te komen. Tot dat einde hadden zij te *Tilburg* eene vergadering belegd, waaraan zij den naam van vergadering *der provisionele representanten van het volk het Bataafsch Braband* gaven; en zij bragten het zoo verre, dat het gedeelte der *Generaliteitslanden* dat aan het Bataafsch gemeenebest verbleef, eerst provisioneel en kort daarna voorgoed als eene achtste provincie werd erkend, die door hare afgevaardigden in de aangelegenheden en het algemeen bestuur van de nieuwe republiek deel kon hebben. (a.)

Daar, volgens de staatsregeling van het Bataafsche gemeenebest, de ingezetenen gelijke regten moesten genieten, drong men in de nationale vergadering, die te 's *Hage* werd gehouden er op aan, dat de kerk en de staat zouden gescheiden en in de *Nederlanden* geene bevoorregte kerk zoude erkend worden. De voordragt, deswegens gedaan, werd na zeer hevige woordwisselingen, den 5 Augustus 1796 aangenomen, en men stelde daarbij vast, dat „alle plakكاتen en resolutiën uit het oude stelsel der vereeniging van kerk en staat geboren”, die sedert den inval der Franschen reeds in onbruik geraakt waren zouden „worden gehouden voor vernietigd”. (b.)

Dit besluit der nationale vergadering baarde eene groote bezorgdheid bij de leden der hervormde gezindheid. Er waren er die, ten gevolge der verandering van zaken, omstreeks dien tijd tegen de katholieken, door smaalschriften hevig uitvoeren; doch deze spotschriften veroorzaakten minder kwaad, dan welligt de

(a.) *Vervolg op de Vaderl. Hist van WAGENAAR*, d. 31, bl. 139-170

(b.) *Vervolg als voren*, d. 35, bl. 121.

schrijvers hadden verwacht, daar deze handelwijze zelfs bij vreedelievende en gematigde andersgezinden werd gelaakt.

Vervolgens hergaven de Staatsregelingen van 1798, 1801, 1805 en 1806 de zoo lang gemiste staatkundige regten, met verzekering, aan alle godsdienstige gezindten, van gelijke bescherming en aanspraak op het genieten van dezelfde regten en vrijheden. — Van toen af waren de katholieken wederom bevoegd tot vrije uitoefening van godsdienst en tot regeling hunner kerkelijke aangelegenheden.

De toestand van hun kerk en armwezen was echter zoo benard, en de tallooze behoeften van allerlei aard waren zoo groot, dat aan geene dadelijke voorziening in elken nood te denken viel. Vele parochiën hadden al te groote uitgestrektheid, waardoor de geloovigen op vele plaatsen niet dan verre de gelegenheid konden vinden tot uitoefening hunner godsdienstpligten. Dit gebrek, waarin vroeger niet had mogen voorzien worden, vorderde de oprigting van een aantal parochiën, ieder met eene kerk en pastorie: om de aanzienlijke kosten kon niet dan in betrekkelijk geringe mate in die dringende behoefte voorzien worden.

Schier al de R. K. kerkgemeenten misten voldoende kerkgebouwen, omdat het stigten daarvan aan haar niet vergund was geweest. Zij hadden zich, nadat hare parochiale kerken door de Hervormden waren in bezit genomen, moeten behelpen met zogenoemde *bedehuizen* of *schuurkerken*, welke geen uitwendig kerkelijk aanzien mogten hebben, maar die, meestal op ongelegen plaatsen, in schuren, stallen, op kamers of zolders van woonhuizen, hadden moeten worden ingerigt. Deze door bekrompenheid en andere gebreken, ongeschikte lokalen eischten dringend verbetering, waartoe vele uitgaven werden besteed, schoon maar weinige kerkgemeenten destijds de middelen bezaten, om in die behoefte op eene afdoende wijze, door het bouwen van bekwame kerken, te kunnen voorzien.

De bepaling wegens de afscheiding van kerk en staat werd bij de nieuwe staatsregeling, welke de Bataafsche republiek in

1798 aannam, nog bekrachtigd. Wijders stelde men alsdan vast, dat al de kerkgebouwen en pastoriehuizen, „vóór zoo verre zij „door aanbouw, uit de afzonderlijke kas der gemeente, geene „wettige en bijzondere eigendommen waren, (zouden) worden „overgelaten aan de beschikking van ieder plaatselijk bewind, om „deswegen tusschen de kerkgenootschappen eenig vergelijk te „treffen, en wel binnen de eerste zes maanden, na de aanneming „der staatsregeling. De grondslag van dit vergelijk was, op „iedere plaats, het grootste aantal van leden der onderscheidene „kerkgenootschappen, hetgeen alzoó de betrekkelijke meerderheid „der zielen uitmaakte. Hetzelve zou de voorkeur hebben omtrent „de naasting eener plaatselijke kerk en pastorie onder bepaling „egter, na gedane begrooting der gebouwen, van eene matige „uitkeering, hetzij in eens of op onderscheidene tijden aan de „andere kerkgemeenten, naar evenredigheid van derzelve leden, „welke alle door deze bepaling werden gehouden voor altijd af- „stand gedaan te hebben van gemelde aanspraak. De alzoó genaaste „kerken en pastorieën bleeven, ten allen tijde, in 't bezit en onder „de beheering en het onderhoud dier kerkgemeenten, aan welke „dezelve, ingevolge van de voorgaande onderlinge overeenkomst „waren toegewezen. De toorens, aan de kerkgebouwen gehegt, „benevens de klokken met derzelve huizingen, waren verklaard „de eigendommen te zijn der burgerlijke gemeente, staande ten „allen tijde onder derzelve beheer en onderhoud”. Zoo er over de uitvoering dezer bepalingen tusschen de verschillende kerkgenootschappen geschillen mogten ontstaan, zouden deze door het vertegenwoordigend ligchaam worden beslist. (a.)

Deze bepaling wegens de kerkgebouwen en pastoors woningen, gaf aan de katholieken van de voornoemde distrikten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, als aan andere, die verre weg in de meeste gemeenten de overgrootste meerderheid uitmaakten, eene geschikte

(a.) *Vervolg*, alsvoren, d. 40, bl. 265-266.

gelegenheid, om hunne ontnomene kerken en pastorijen te herkrijgen, en ze naasten de zelve ook werkelijk in schier alle plaatsen. Eenige katholieke gemeenten kregen alzoo het bezit der oude kerken terug; doch ook andere ondervonden tegenkanting, en konden bij het vertegenwoordigend Ligchaam of het hooge landsbestuur te 's *Hage* de beslissing der geschillen, welke deswege met de hervormde gezindheid ontstonden, niet verkrijgen. Daar waren er die, door eenen ontijdigen ijver vervoerd, de genaaste kerken met geweld betrokken; doch de kerkelijke overheid keurde die verkeerde handelwijze ten hoogste af, en nam maatregelen, om dergelijke bedrijven, die met de belangen en het welzijn der katholieke godsdienst strijdig waren, voor te komen.— Terwijl er, betrekkelijk de naasting der kerkgebouwen en pastorele woningen, vele geschillen hangende waren, werd in 1801 de staatsregeling van 1798 door eene nieuwe vervangen, en daarbij besloten, dat *ieder kerkgenootschap zou blijven in het bezit van 't geen met den aanvang der negentiende eeuw door 't zelve werd bezeten.* (a.)

Men merke aan, dat in die gemeente waar de katholieken er in slaagden, door naasting weder in het bezit der kerken en pastorijen te geraken, nog aanzienlijke kosten moesten worden aangewend, om die meestal verwaarloosde en diep vervallen oude gebouwen in bruikbaren staat te herstellen, terwijl bovendien vele uitgaven werden gevorderd tot het kwijten van de geldelijke uitkeering, welke, volgens het contract van vergelijk, aan de minderheid der bevolking, of andere kerkgemeente naar de wet verschuldigd was.

In de eerste jaren van de Bataafsche republiek werden de pastoors en priesters meermaals ontrust, door het afeischen van eeden, beloften of verklaringen wegens aanvaarding der alsdan zoo vermaarde *regten van den mensch en burger*, — van aange-

(a.) Art. 13 der Staatsregeling van 1801. Zie *Vervolg*, als voren, d. 45, bl 120.

kleefilheid en onderhouding van sommige wetten, — van *afkeer tegen de alleenheersching, tegen het stadhouderschap*, enz. De verschillende gevoelens over de opregte zedelijkheid dier eeden of verklaringen hebben in die jaren verscheidene twisten, en om die twisten een aantal geschriften in de wereld gebragt. Gelukkiglijk zijn deze geschillen, hoewel door sommigen hevig aangehitst, door Gods behoeding nooit tot vervolging overgeslagen, gelijk in de *Zuidelijke Nederlanden*, waarin door het Fransch bestuur dergelijke eeden en verklaringen ook gevegd werden, als bereids gemeld is. De geestelijke bestuurders hebben, met genoegen van het alsdan gevestigde landsbestuur, het middel gevonden, om het afleggen dier eeden of de verklaring te ontwijken en de opregtheid van hun geweten te behouden.

§ IV.

*Koning LODEWIJK in Holland, — het Fransche Keizerrijk, —
DE PAUW en VAN CAMP, twee ingedrongene
Bisschoppen, — vervolging der geestelijkheid, —
de val van NAPOLEON.*

Het Bataafsche gemeenebest, welk den 19 April 1805 eene vierde staatsregeling aangenomen en aan deszelfs hoofd den raadpensionaris RUTGER J. SCHIMMELPENNINCK verkregen had, werd den 5 Junij 1806, ten behoeve van LODEWIJK BONAPARTE, broeder van den Franschen keizer NAPOLEON I, tot een constitutioneel Koningrijk verheven.

De vroeger, sedert de Reformatie, daargestelde beletselen, tegen de inrigting der kerk overeenkomstig haren normalen staat, waren geheel weggeruimd, met dat gevolg, dat de staat zich van toen af niet meer met de organisatie der kerk bemoeide, gelijk verklaard werd bij het decreet van het vertegenwoordigend Ligchaam

van den 8 April 1800. — De gewenschte vrijheid bestond alzoo, echter veroorloofden de onrust der tijden en de daaruit geboren verwickelingen niet, om met vrucht gevolg te geven aan de maatregelen, welke in de kerk werden beraamd, om in hare, sedert twee eeuwen bestaande behoefte te voorzien.

Zoodra het koninkrijk *Holland* zich in genoemd jaar gevestigd had, nam de koning, krachtens art. 6 der Constitutie, de gemelde voorziening ter harte. De volkomen gelijkstelling der verschillende Erediensten in derzelve betrekking tot den staat, werd bij het koninklijk decreet van den 2 Augustus 1808 geregeld, en uit iedere gezindheid werd eene raadgevende commissie benoemd, tot het nemen van maatregelen voor eene behoorlijke kerkorganisatie. Eerst op den 1 Augustus 1809 bragt de commissie haar advies uit, omtrent de indeeling des Rijks in één Aartsbisdom en vier Bisdommen. De Aartsbisschoppelijke zetel zou te *Amsterdam* en de stoelen der Suffraganen zouden te *Utrecht*, *'s Hertogenbosch* en *Deventer* en *Groningen* gevestigd worden. (a.)

Tijdens de Koninklijke regering van 1806 tot 1810 werd uit 's lands kas eenige ondersteuning ten behoeve van kerken en pastoriën verstrekt, (b.) Het organiek dekreet van den 2 Augustus 1808 en volgende besluiten openden de stelligste uitzigten, zoo op het verleenen van bezoldiging aan de dienstdoende geestelijken, als op eene behoorlijke regeling van de Kerkelijke aangelegenheden; maar de vervulling daarvan werd belemmerd door de staatkundige verwickelingen en de financiële moeilijkheden, welke achtereenvolgens plaats grepen.

Vele katholieke gemeenten in de voorbedoelde distrikten kregen toen, naar aanleiding van een besluit, den vierden van bloeimaand

(a.) Het Noord-Brabandsch gedeelte van ons Bisdom zou dus onder de Diocese van 's Bosch zijn geweest.

(b.) Het gezamenlijk bedrag van dezen geldelijken onderstand beliep van 1806 tot 1810 ruim f 240,000.

1809, te *Bergen-op-Zoom* gegeven, bij een minnelijk verdrag met de leden der hervormde gezindheid hunne genaaste kerken terug.

De organisatie van het Roomsche katholijk kerkwezen in het koninkrijk *Holland* was bereids ontworpen, toen dat Rijk genoodzaakt werd de Departementen *Zeeland* en *Brabant*, mitsgaders het land tusschen *Maas* en *Waal*, *Nijmegen* daaronder begrepen, als ook de *Bommelerwaard* en het land *Altena*, bij tractaat van den 16 Maart 1810 aan *Frankrijk* af te staan. Ten gevolge daarvan moest eene andere kerkorganisatie worden voorbereid; maar vóór dat deze in gereedheid was, werden de overige deelen van het Hollandsche koninkrijk, bij dekreet van den 9 Julij 1810, met het Fransche keizerrijk vereenigd. Daardoor verloor ons Vaderland niet slechts zijne onafhankelijkheid, maar het onderging eene overheersching, welke bloei en welvaart vernietigde, de bestaande vrijheid aan ondragelijke banden legde en hoogst na-deelige gevolgen voor de belangen van het kerk- en armwezen te weeg bragt.

De koning **LODEWIJK**, die overal de achting en genegenheid zijner onderdanen had verworven, bleef derhalve niet lang het bestuur des lands behouden. Reeds in het jaar 1810 werd hij gedwongen eerst een gedeelte van zijn rijk aan zijnen broeder **NAPOLEON** af te staan, terwijl het overige deel, eenige weken daarna mede aan dien keizer door hem werd overgegeven.

Hoogst bedroevend was het voor de katholijken van *Holland* en bij gevolg ook voor de distrikten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, zich onder het gebied van hem geplaatst te zien, wiens regering door eene zware vervolging, welke hij tegen de Katholijke Kerk en derzelver opperhoofd den Paus gerigt had, werd gekenmerkt. Naauwelijks had **NAPOLEON I** van het gedeelte dat den 16 Maart 1810 aan hem was overgegaan, bezit genomen, of reeds den 14 April van het zelfde jaar begon hij met te 's *Bosch* op geweldadige wijze den eerbiedwaardigen en kloeken Kerkvoogd **ANTONIUS VAN ALPHEN** te vervoeren, De reden van deze behandeling is

nooit door het Fransch gouvernement bekend gemaakt. (a.)

Twaalf dagen daarna werd een Keizerlijk bevelschrift geteekend, hetwelk inhield, dat het toenmalige Departement der monden van den Rijn (*des bouches du Rhin*), waarvan 's Bosch de hoofdplaats

(a.) Misschien was het om de weigering van, in de plegtige gebeden der kerk, tegen de kerkelijke regels in te gaan; — misschien om de weigering van vreugdebetoon bij het tweede huwelijk van NAPOLEON, of — om hem naderhand te noodzaken om in de daarstelling van een nieuw bisdom van 's Bosch mede te werken. Het boek "*de Jonge Liviten*", bl. 113, zegt, dat hij vervolging leed omdat hij weigerde zijn ambt af te staan aan den nieuwen bisschop van 's Bosch. Dit heeft zeker zijne ballingschap verlengd. Hier zij ook opgemerkt, dat Mgr. VAN VELDE DE MELROY om dezelfde zaak gekweld is geworden. De Keizer had den onderschatbewaarder des rijks, den hertog van *Plaisance* naar *Amsterdam* gezonden, en deze heeft den voornoemden Bisschop tot driemaal toe aangezocht, om in de nieuwe oprigting van een bisdom te 's Bosch, zooveel hij kon, mede te werken; en toen hij dit van den Bisschop niet kon verkrijgen, werd hem in naam des Keizers strengelijk bevolen, zich onverwijld naar *Parijs* te begeven. Hij kwam den 22 Februarij 1811 in die stad aan, en dáár werd hem even streng gelast, dat hij zich niet naar elders mogt begeven.

Nadat hij, door ouderdom en ziekelijkheid gedrukt en yerzwakt, tien maanden in angst te *Parijs* had doorgebracht, heeft hij, door tussehenkomst van vrienden verlof erlangd om naar het vaderland weér te keeren; met verbod nochtans van in zijne diocese den voet te zetten of eenige jurisdictie in zijnen naam uit te oefenen. Hij begaf zich naar *Brussel*, waar hij, met zijnen getronwen Secretaris F. A. CONSGEN, den 23 December aankwam, wordende hij door zijnen broeder, baron EMMANUEL VAN VELDE, als gast ingenomen.

Zijne terugkomst was eene groote troost voor *Mechelen* en de geheele kerkelijke provincie; trouwens op verzoek van het Vikariaat van *Mechelen* heeft hij van dan af tot het jaar 1817 meer dan 1000 geestelijken van verschillende diocesen gewijd en meer dan 8000 geloovigen gevormd.

Wanneer in 1814 door eene onverwachte en wonderbare omwenteling, alle beletselen weggeruimd waren, besloot de Bisschop zich wederom naar de *Grave* te begeven doch die aan het hoofd der zaken stonden, wilden hem liever te *Brussel* houden. Men bood hem de waardigheid van geheimen raadsheer en daarna van staataraad aan; hij bedankte echter om zijn zwak gestel, maar bleef de bisschoppelijke functiën uitoefenen zooveel zijne zwakheid toeliet. Hij was bemind bij het volk en bij Koning WILLEM I, die hem tot *Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw* benoemde.

was tot een Bisdom zoude worden verheven (a.) hetwelk alzoo uit gedeelten van zes voormalige bisdommen, als van *Antwerpen Roermond, 's Bosch* en van drie andere die tot de kerkelijke pro-

JOANNES BAPTISTA ROBERTUS VAN VELDE DE MELROY was den 9 Julij 1743 te *Brussel* geboren uit eene adellijke familie, uit JOANNES DOMINICUS Baron van *Felde Heer van Melroij*. Hij studeerde te *Leuven* in de regten; hij werd *prior*, zoo het heet, *der bacelieren*, en den 4 Junij 1765 leeraar in de beide regten. — De hooge senaat van *Braband* nam hem aan voor advocaat; doch hij heeft de gevaren van het gerechtshof verlaten, en eenen veiligeren weg tot de zaligheid kiezende, nam hij den geestelijken staat aan. — Nog eer hij priester was verkreeg hij eene vrije prebende in de Metropolitaankerk te *Mechelen*, en den 3 November 1782 werd hij Kanonik gradueel aldaar en daarna Proost, vervolgens geestelijke raadsheer. In 1793 werd hij bisschop van *Roermond*, door den inval der Franschen kon hij in zijn bisdom niet komen; hij moest eenige jaren rondwalen, maar zorgde steeds, zoo nabij hij kon, voor zijne diocese. Toen in 1801 door den Paus eene nieuwe omschrijving der bisdommen plaats moest hebben, heeft hij in 1802 zijnen zetel te *Grave* gevestigd met toestemming der Bataafsche republiek. Hij diende het H. Vormsel aan vele duizenden toe; hij deed pontificale missen in de voornaamste steden van *Holland* en elders, hij wijdde kerken aan God toe en bedienaars voor zijn heilig ministerie.

Koning LODEWIJK BONAPARTE, begunstiger der Katholieke godsdienst, welke hij van jongs af had beleden, koos dezen Kerkvoogd, den 31 Julij 1806, tot *Aalmoezenier* of Bisschop van geheel het Koninklijk Hof; Hij wilde dat deze als, Bisschop van het Hof naauw met hem vereenigd en hem ter zijde zoude staan. Hiertoe werd een woning voor hem te *Amsterdam* ingerigt, waar hij den winter zou doorbrengen, terwijl hij des zomers in *Grave* zou verblijven en voor zijne bedieningen rondreizen. De Koning heeft zijnen *Aalmoezenier* met eere beladen en hem *Kommandeur van de orde der Eendragt (de l'ordre de l'union)* benoemd. De oude Kapel of Kerk van het Hof werd hem afgestaan, waarin hij en andere dienaaren des altaars volgens Katholijk gebruik de heilige zaken konden verrigten. Den 5 December 1806 verleende Paus Pius VII hem al de magt, welke hij, in deze waardigheid gesteld noodig had, en hij spoorde hem aan — in eene bijgevoegde *breve* van den 10 dier maand, dat hij de bediening en de gunst die hij genoot, zou aanwenden om de glorie Gods te vermeerderen en het welzijn zijner kerk met alle kracht te bevorderen. Toen de Franschen den 4 Julij 1810 *Amsterdam* bezetteden was de Bisschop daàr nog, en werd op vele wijzen gekneveld. (*Syn. Monum. d. 2, pag. 592—605.*)

(a.) Het dekreet was van dezen inhoud: *Décret impérial du 26 Avril 1810. — Le Departement des bouches du Rhin formera un diocèse, dont le siège sera*

viucie van *Utrecht* hadden behoord, zou worden zamengesteld, dewijl het genoemde departement die gedeelten bevatte (a.)

Er werd ook bepaald, dat de zetel van het nieuwe bisdom te 's *Bosch* zoude gevestigd worden.

Op dit besluit volgde een tweede dekreet, betrekkelijk de *organisatie* van de Eeredienst, welke de Keizer wilde invoeren. Het was in het paleis te *Laken*, den 15 Mei van hetzelfde jaar genomen, en moest in alle gemeenten des departements afgekondigd en aangeplakt worden. Dit dekreet, met schoonschijnende overwegingen omkleed, was in zeven artikelen vervat en luidde aldus:

„Overwegende, dat de groote meerderheid der inwoners van ons departement *des bouches du Rhin* van de Roomsche godsdienst zijn; dat zij echter, om hunne godsdienst uit te oefenen niet dan van eene onvolmaakte tolerantie jouïsseren; dat zij verstoken zijn van alle de uitterlijke teekenen hunner Religie dat de priesters niet vermogen te dragen de kleederen van hunne geheiligde waardigheid; dat de gereformeerde Godsdienst bijna alle de kerken en de revenuën geniet, die er op geaffecteerd zijn; dat derzelver predikanten alleen betaald worden door den Staat, zelfs in die Gemeenten, alwaar bijna alle de inwoners van den Roomschen godsdienst zijn.

„Willende doen ophouden eene orde van zaken zoo strijdig met de regtvaardigheid, de vrijheid van geweten en de regten van het Keizerrijk.

„Hebben wij gedecreteerd en decreteren het gene volgt:

„Art. I. Een commissaris ter onzer benoeming, aangeboden door den Minister van den Eeredienst, zal zich onverwijld in de departementen der *bouches du Rhin*, der *bouches de l'Escaut*

Bois-le-Duc. — Les pays réunis au Departement des deux *Nethes* feront partie du diocèse de *Malines*. — Nos ministres de l'Intérieur et des cultes réunis nous feront à la même époque un rapport sur les conscriptions des paroisses et des succursales.”

J. A. COPPENS *beschr. van het Bisdom van 's Bosch*, d. 1, bl. 202.

(a.) VAN DE VELDE, *Syn. mon.* t. 2, pag. 627.

„en in het Arrondissement van *Breda* begeven, ten einde aldaar
 „voor te bereiden de organisatie van de godsdienst, de verdeeling
 „der kerken naar het getal der individus van iedere godsdienst,
 „de organisatie van de kapittels, de organisatie en de bepaling
 „van de pastorijen, van de succursalen en van de fabrieken; alles
 „volgens de bepalingen en gebruiken in de verdere gedeeltes van
 „ons keizerrijk bestaande.

„Art. 2. Gezegde commissaris zal met de prefecten overeenko-
 „men omtrent de bepaling en de omschrijving der parochiën der
 „Roomsche succursalen en omtrent het gene de gereformeerde
 „kerken aangaat; voorts zal hij de te nemen maatregelen voor-
 „stellen wegens de organisatie.

„Art. 3. Het werk van dezen commissaris zal moeten zijn in-
 „gezonden aan onzen Minister van den Eeredienst, den 15 der
 „maand Junij, met de aanmerkingen van de prefecten, welke zullen
 „ingezonden worden bij duplicaat aan den Minister van Binnen-
 „landsche zaken, mede op den zelve tijd.

„Art. 4. Onze Minister van Binnenlandsche zaken en van den
 „Eeredienst zullen aan onze goedkeuring voorstellen de definitive
 „organisatie vóór den 1 Augustus aanstaande.

„Art. 5. Te rekenen van het tijdstip der organisatie zal de
 „Roomsche Godsdienst worden gepubliceerd, de uiterlijke teeke-
 „nen zullen geauthoriseerd en geëerbiedigd zijn; de priesters zullen
 „de kleederen dragen van hunne bediening; de geloovigen kun-
 „nen tot den dienst worden geroepen door het luiden der klok-
 „ken, alles overeenkomstig aan de regels, die in de overige ge-
 „deeltes van ons Keizerrijk bestaan.

„Art. 6. Het invoeren der organisatie zal voorgegaan worden
 „van eenige plegtige publicatie:

„1°. Van het Senatus-consult der vereeniging van den 17 Febr.
 „1809, waarbij wordt geproclameerd de onafhankelijkheid der
 „regten van den Souverein van alle geestelijke autoriteiten.

„2°. Van ons dekreet en de ordonnantie van *LODEWIJK* den veer-
 „tiende, die de oude onschendbare grondbeginselen der *Gallikaansche*

„kerk vestigt tegen alle onregelmatige pretensiën van het Hof van Rome, genomen van de leer van GREGORIUS den VII en zijne naanhangers, welke zoo strijdig is met den geest van het Evangelie van JESUS CHRISTUS, als met de onafhankelijkheid der natien en Souvereinen, en die de wereld met bloed overstroomd heeft.

„Art. 7. Onze Ministers van Binnenlandsche zaken en van den Eeredienst zijn gechargeerd met de executie van het tegenwoordig dekreet.” (a.)

Daar deze beide verordeningen zonder toestemming van het Opperhoofd der Katholieke kerk en het wettige kerkelijke gezag werden daargesteld, en bijgevolg zonder kracht waren, baarden deze besluiten eene groote opspraak. De Keizer voer nogtans in zijne onwettige onderneming voort, en benoemde in de eerste plaats, tot het bekleeden van den, door hem opgerigten zetel, den Vicaris-Generaal van *Gent* PETRUS JACOBUS DE PAUW, eenen grijsaard van 83 jaren. (b.) Doch toen deze geestelijke den 19 September 1810, te *Parijs* was overleden, viel het oog des Keizers op den Pastoor van *Sints-Jacobus-Kerk* te *Antwerpen*, den Heer MATHIAS FRANCISCUS VAN CAMP. (c.) Deze nam den titel

(a.) Dit dekreet, dat te *'s Bosch* is gedrukt, was vergezeld van een besluit, door den prefect van het departement *des bouches du Rhin*, den 17 Mei 1810, genomen hetwelk inhield, dat hetzelfde alom moest worden afgekondigd.

(b.) DE PAUW, te *Thourout* geboren, licentiaat in de godgeleerdheid, in 1788 vijfden president van het Seminarie te *Brugge*, werd twee jaren later door het kapittel tot deszelfs deken verkozen. Bij den dood van den bisschop BRENART, in 1794, was DE PAUW een der vier Vikarissen, die uit naam des Kapittels het openstaande bisdom zonden besturen. Na het concordaat van NAPOLEON I, wanneer het bisdom van *Brugge* in dat van *Gent* was ingelijfd, werd hij Vikaris-generaal van *Gent* en droeg de bisschop hem de zorg over een gedeelte des bisdoms vertrouwelijk op. Hij overleed te *Parijs* als gezegd is, eer hij te *'s Bosch* was aangekomen. KERSTAN, *Journ. Hist. et litt.* VI, p. 376 en J. J. DE SMET, *coup d'œil sur l'Hist. Eccl. etc.* Gand 1836, p. 207.)

(c.) VAN CAMP te *Antwerpen* geboren, deed zijne hoogere studiën te *Leuven* en werd bij de algemeene promotie de elfde in de eerste linie uitgesproken. Den 9 April 1776 tot professor van het seminarie beroepen, werd hij eenigen tijd daarna

van benoemden bisschop aan, die door den Keizer verleend werd; doch kon, bij gemis van eene wettige zending, niets verrigten. Ten einde hierin te voorzien, poogde men den in ballingschap zijnden Vicaris over te halen, om de magt, die hem door het Opperhoofd der Kerk was toevertrouwd, aan den benoemden kerkvoogd af te staan of mede te deelen. Dan daar deze zijnen herderlijken pligt boven het tijdelijk belang stelde, kon hij van zich niet verkrijgen, om den onwettigen maatregel des Keizers op deze wijze te begunstigen. Wat meer is; dergelijke afstand of mededeeling van het kerkelijk gezag, in deze omstandigheden, zou volgens sommigen, ongeldig en krachteloos zijn geweest. Hij, VAN CAMP, begaf zich in de maand December 1810 voor twee dagen naar 's Bosch en den 15 Januarij van het volgende jaar nam hij in die stad zijn verblijf, in de hoop van eenmaal de wettige zending te verkrijgen, welk hij nogtans te vergeefs bleef verwachten. (a.) Hij had den gewenschten bijval niet, noch bij Ieken, noch bij geestelijken. Men achtte het strijdig met het geweten, den door den keizer ingedrongenen geestelijke, in hoedanigheid van benoemden bisschop te verwelkomen of te erkennen. Slechts weinige geloovigen namen deel aan de godsdienstoefeningen, welke

pastoor van *St. Jacob* in zijne geboorteplaats en Kanonik van het aldaar gevestigde Kapittel. Door NAPOLEON tot Bisschop van 's Bosch benoemd, woonde hij in 1811, de beruchte *nationale* kerkvergadering van *Parijs* bij. Hij begaf zich na den val des Keizers naar *Antwerpen*, alwaar hij onder het genot van een rijkspensioen, in stilte zijne dagen doorbragt. Hij overleed den 14 Januarij 1824, in den ouderdom van 73 jaren. (*Levens nieuws* VIII, bl. 247, en *coup d'œil*, alsvoren, p. 207 en 223.)

(a.) Hij begaf zich den 11 Februarij 1813, op last van den Minister van eeredienst andermaal naar *Parijs*, om, gelijk het gerucht wilde, zijne instructie te vragen, doch kwam zonder deze den 6 April van hetzelfde jaar weder te 's Bosch (*Coup d'œil*. *ibid.*)

De standvastige Kerkvoogd van het vorig Bisdome van *Roermond* VAN VELDE DE MELROY wilde zijn geestelijk rechtsgebied mede niet afstaan, — had liever de onaangenaamheden van een ballingschap te verduren, dan tot volvoering van eenen met de kerkelijke wetten strijdigen maatregel mede te werken. (*Syn. mon.* t. 2, pag. 603.

in de *St. Janskerk*, die voor deszelfs kathedrale kerk bestemd was, door den zoogenoemden bisschop werden verrigt. Men poogde wel door het uitvoeren van het besluit, dat wegens de kerkelijke organisatie was genomen, en door het sluiten van eenige bedehuizen, eenen grooteren aandrang voor den gunsteling des keizers te verkrijgen; dan wyl de daarin dienst gedaan hebbende geestelijken zich allen van de kerkelijke gemeenschap met den ingedrongenen kerkvoogd onthielden, miste het aangewende middel het verlangde doel.

Het Keizerlijk gouvernement, in zijne verwachting teleurgesteld, deed door de vervolgingen, welke hetzelfde tegen eenige geestelijken rigtte, oopenlijk zijne verbittering blijken. Niet alleen werd den 28 Mei 1812, aan eenige priesters het verrigten van geestelijke bedieningen ontzegd, maar ook eenigen, die men als de voornaamste tegenstrevers der keizerlijke plannen beschouwde, werden in ballingschap gezonden. (a.)

De toekomst leverde alzoo een somber en beangstigend uitzigt op, en dit werd nog bezwaard door het gebrek aan dienstdoende priesters, dat, ter oorzake van het verval, waarin het Seminarie des Vikariaats geraakte, stond te wachten en volgen moest.

Gelukkig duurde de aangerigte verdrukking en vervolging niet lang meer voort. De heerschzuchtige NAPOLEON, die door den voorspoed verblind, zich onoverwinnelijk waande, werd nog het-

(a.) Onder de gebannenen waren de wijdberoemde hoogleeraar en president van het Seminarie VAN GILS, en deszelfs ambtgenoot, de zeer geleerde en hooggeachte MOZER; den 15 Junij kregen zij bevel, hunne godgeleerde lessen te staken, binnen tweemaal 24 uren het Seminarie te verlaten en zich naar *Mechelen* te begeven, om dáàr tot nadere orde, onder het toezigt des gouvernements te verblijven. Kort daarna moest ook de pastoor van *St. Jacob te 's Bosch*, met eenen zijner kapellanen naar *Antwerpen* vertrekken, om dáàr onder het waakzaam oog der politie te zijn. Men meende den nieuwen bestuurder van het Seminarie den 12 Aug. naar *Rotterdam* in ballingschap te vervoeren (vier *gensdarmes* waren daartoe reeds te *Herlaar* gekomen); doch deze was in tijds gevlugt. (J. A. COPPENS, *besch.* alsvoren, d. 1, bl. 208.)

zelfde jaar, op het onverwachtst geslagen, verjaagd en diep vernederd; hij plofte neer van zijnen troon, de ontzaggelijkste en magtigste heerscher onder alle heerschers, welke in *Europa* sedert duizend jaren den scepter gedragen hebben (a.) Hij verloor alom zijne geduchte magt, en met hem verdween ook de bisschop van zijn maaksel, die den 15 December 1813 's *Bosch* verliet, nog voordat de vereenigde *Mogendheden* die stad aan de Fransche krijgsmagt hadden ontnomen, hetwelk den 26 Januarij 1814 plaats had. De voortvlugtige en verdrevene priesters keerden terug en de godsdienst werd weer vrijer uitgeoefend.

§ V.

Koninkrijk der Nederlanden, — de vrijheid gewaarborgd en gefnuikt, — sluiting der Seminariën en de gevolgen, — Collegium Philosophicum, — Concordaat.

Na den val van NAPOLEON, werd door de Mogendheden het *Koninkrijk der Nederlanden* opgericht, hetwelk uit *België* en de voormaals *Vereenigde Provinciën* werd zamengesteld. Bij deze gebeurtenis verkreeg dit gewest, waarin het voormalig *Vikariaat van Breda* zich bevond, den naam van provincie *Noord-Brabant*. De voortvlugtige Prins van *Oranje*, WILLEM FREDERIK, keerde uit *Engeland* terug en werd eerst als *Souvereine Vorst* der *Vereenigde Nederlanden* ingehuldigd, terwijl kort daarna het beheer van het nieuwe rijk met den titel van *Konink* aan hem werd opgedragen. Wel had de Hollandsche geestelijkheid van de repre-

(a.) Immers KAREL *de groote*, de laatste vorst, wiens magt de magt van NAPOLEON evenaarde, en voor wiens nazaat deze zich gaarne uitgaf, was gestorven in het jaar 814, vervolgens door een zonderling toeval, zooa's CHATEAUBRIAND en anderen bemerkt hebben, juist duizend jaar voor den val van NAPOLEON.

sentanten, bij resolutie van den 13 Maart 1795, verkregen, *dat, voor zooveel den Staat aanging, het vrij stond een Bisschop te verkiezen*; echter de tijdsomstandigheden lieten niet toe om dadelijk met vrucht aan de zaak gevolg te geven. In 1808 trok Koning **LODEWIJK** zich de regeling der R. K. Kerkaangelegenheden meer bijzonder aan. Hij liet een plan van organisatie ontwerpen waarbij het herstel van het Bisschoppelijk bestuur op den voorgrond stond; hetzelfde was echter nog onvoltooid, toen hij in 1810 afstand deed. — Het Fransch bestuur nam evenwel die taak weldra op zich. Daartoe werd reeds in laatstgenoemd jaar, de in Frankrijk bestaande verordeningen, hier te lande executoir verklaard, — in 1811 den 20 October werden eenige bepalingen voorgeschreven. De Keizer benoemde den 24 Januarij 1812 eene Commissie; hij zou zich met den Paus ten aanzien van het Bisschoppelijk bestuur en de inrigting van het Kerkwezen verstaan. Van gouvernementswege was daartoe alles voorbereid, toen de staatsomwenteling van 1813, die aan Nederland zijne onafhankelijkheid hergaf, de ontworpen Kerkorganisatie wederom moest doen ter zijde leggen.

Nauwelijks was het Koninkrijk der Nederlanden gevestigd of Koning **WILLEM I**, vatte dat werk andermaal op. Reeds in de maand December 1815 heeft 's Konings gezant te Rome, deswege opening gedaan aan den Paus: de onderhandelingen begonnen in 1816, doch vorderden weinig. In 1822, 23 en 24 kwam men nog niet overeen. Daar echter de voor den Staat bedenkelijke gevolgen der in 1825 gevolgde maatregelen der Regering, zich in 1826 zoodanig openbaarden, besloot de Koning een anderen weg in te slaan en den graaf **DE VISSCHER DE CELLES** naar Rome te zenden, ten einde op eenen nieuwen voet te onderhandelen, waartoe de Paus **LEO XII** als zijn gevolmagtigde benoemde den kardinaal **CAPELLARI**. Deze onderhandelaars slaagden zeer spoedig in hun opgedragen taak, welke, na wederzijdsche overeenstemming van den Paus en den koning, besloten werd met het ontwerpen en vaststellen der bekende Conventie van den 18

Junij 1827 en der Pauselijke Bulle van den 16 der kalenden van September 1827. (a.) Hier van fluks verder.

Het Roomsch katholijk kerkwezen verkeerde alzoo in het jaar 1814 nog in dien *anormale* toestand, welke het gevolg was van de ruim twee honderdjarige verdrukking, waaraan de katholieke kerk en hare leden, zoo in de sedert 1579 vereenigde Nederlanden, als in de daaraan, na den Munsterschen vrede van 1648, onderhoorige Generaliteits-landen, tot in den jare 1795 hadden ten doel gestaan.

Bij de invoering der Reformatie aldaar was alles aan de kerk ontnomen, wat haar in eigendom toekwam en de bezittingen uitmaakten van hare geestelijkheid, kerkelijke instellingen, gestichten en inrigtingen van godsvrucht, liefdadigheid, onderwijs, enz. Van toen af werd tevens aan de kerk ontzegd de vrijheid tot regeling van hare inrigting en haar bestuur, tot het openbaar uitoefenen van godsdienst, tot het weder oprigten van kerken, gestichten of instellingen, tot het bezitten en krijgen van eigendom en tot het saangaan, in hoedanigheid van zedelijk ligchaam van burgerlijke handelingen. Hare leden waren, naar de wet, verstoken van staatkundige en burgerlijke regten, en tevens, ter oorzaak hunner godsdienstige belijdenis, niet slechts uitgesloten van ambten, bedieningen, bijzondere regten en voordeelen, maar ook onderworpen aan onderscheidene kwellingen en lasten. Vooral hadden de katholieke geestelijken veel te verduren door willekeurige onderdrukking der plaatselijke besturen, en van de toepassing der boeten en straffen, bij de tegen hen gerigte vervolgings-plakATEN omschreven.

Gelijk de vrijheid en gelijkheid, bij de omwenteling van 1795 toegekend, aan de verdrukkings-plakATEN en hatelijke resolutiën een einde maakten, zoo moesten ook in 1814 of 15 de vrijheid,

(a.) Deze twee stukken, die van staats- en kerkwege bekrachtigd en afgekondigd werden, vindt men in *Staatsblad* van 1827 n^o. 41 en 42.

gelijke bescherming en aanspraak, door den koning beloofd en door de grondwet gewaarborgd en toegekend, aan deze ondragelijke bezwaren en verdrukking in de laatste jaren een einde maken.

De katholieken waren opgebeurd en moedig; zij meenden en wenschten terecht, voortaan van alle overheersching en verdrukking bevrijd te zullen blijven.

Hoezeer het Nederlandsche Gouvernement van af het jaar 1814 had gepoogd, om het kerkwezen op eenen *normalen* voet te doen inrigten, zagen de daartoe te *Rome* gedane stappen zich echter eerst door de overeenkomst van den 18 Junij 1827 bekrond. Niettegenstaande de afgelegde belofte van vrijheid enz., hield het wijze en voorzichtige *Rome* een oog in het zeil.

Intusschen waren de artikelen 204, 205, 207 en 208 enz. van het lijfstraffelijk wetboek, en alles wat der vrije oefening der katholieke godsdienst in deze provinciën, sedert hare inneming door de legers der Franschen strijdig was, op de plegtigste wijze vernietigd door de verklaring der Hooge Mogendheden van den 7 Maart 1814 (a.), en als eene staatswet in acht genomen tot

(a.) Deze verklaring luidt wezenlijk aldus: „De schitterende overwinningen, welke de legers der Hooge Mogendheden behaald hebben, de Belgische geestelijkheid verlost hebbende van alle kluisters, die de uitoefening van de „R. Kath. Apostelike godsdienst belemmerden, zal het gouvernement, overeenkomstig de bedoelingen der Verbondene Mogendheden, de geestelijke magt en het burgerlijk gezag, onscheidbaar in derzelve respectieve grenzen handhaven, zooals die bepaald zijn door de canonicke en de oude constitutionele wetten des lands”. (geplaatst in het officieel blad, t. 1, n^o. 45, geciteerd door Mgr. M. J. M. DE BROGLIE, Bisschop van *Gent*, uit *Amiens* den 9 Oct. 1817 schrijvende aan de Heeren President en Regters van het Hof van assises van *Zuidbrabant*, toen hij, bisschop, voor den wereldlijken regter werd geroepen (een tooneel waardoor *België* verbaasd en verontwaardigd werd, en waarvan de vroegere eeuwen in dit land nimmer een voorbeeld hadden geleverd.) Dezen merkwaardigen brief, waarin hij protesteert tegen de beschuldiging, hem aangewezen (als had hij ten onregte het ontwerp van grondwet afgekeurd, daar hij slechts pligtshalve zich tegen hetzelfde had verklaard) en tegen het regtsgeding tegen hem ingesteld, vindt men in den *Ultramon-*

aan het tijdstip van de afkondiging der grondwet, die dezelve voor het tweede additioneel artikel gehouden heeft.

Zeer bemoedigend was ook de plegtige verklaring van den nieuwen Vorst, die hij bij hoogst deszelfs proclamatie van den 18 Junij 1815, aan zijne katholieke onderdanen deed, daar hij *in het bijzonder, aan de katholieke kerk haren staat en vrijheden verzekerde*, alsmede dat *op hare eer en discipline, geene inbreuk zou worden gemaakt*. Wijders werden bij de *grondwet*, welke kort daarna voor het koninkrijk werd ingevoerd, aan de katholieke geestelijkheid, al de voorregten welke zij bevorens genoot, gewaarborgt in art. 194; — zij waarborgt 1° *volkomene vrijheid van godsdienstige gevoelens*; 2° *gelijke bescherming aan alle in het rijk bestaande godsdienstige gezindheden*; 3° *gelijke aanspraak der belijders van de onderscheidene godsdienstige gezindheden op alle ambten en waardigheden*.

Teregt verheugden zich de belijders van het voorvaderlijk geloof, de katholieken, zoo leeken als geestelijken, omdat nu de vrijheid der katholieke godsdienst door de grondwet gewaarborgd was. Onder dit koninklijk bestuur zijn vele kerken van het toenmalig Vicariaat van *Breda*, die in eenen staat van verval aan de katholieken waren overgegaan, in eenen behoorlijken toestand gebracht. Dit gebeurde deels uit gelden, door de landsregering aan de kerkbesturen uitgekeerd, ten gevolge van den afkoop der verpligting, welke het domein, als bezitter der geestelijke,

taan, gods. geschied. en Letterk. tijdschrift, d. 5, bl. 6-17 — 's Hage. 1830.

De voornoemde Bisschop DE BROGLIE werd, omdat hij de echte zedeleer van het Evangelie leeraarde, omdat hij den gevorderden eed, van met al hun vermogen de vrijheid aller godsdienstige gevoelens te handhaven enz., afkeurde, en gemeenschap onderheild met het hoofd der kerk, — werd, zeg ik gebannen, en het vonnis werd, den 19 November 1817, te *Gent*, op het schavot, tusschen twee misdadigers vastgehecht. Zóó werd de volkomene vrijheid van godsdienstige begrippen, door de grondwet gewaarborgd, geëerbiedigd(?) — De bisschop stierf in ballingschap te *Parijs* den 20 Julij 1821. (*de Ultramontaan* als voren, bl. 17.)

tienden, had, om in het onderhoud en herstel der kerken te voorzien; deels uit ruime bijdragen, welke bij de vrijwillige giften, die de Katholijken ten offer bragten, door 's Konings goedgunstigheid uit 's landskas werden toegekend. Ook zijn dáár, waar de oude kerkgebouwen of te niet waren gegaan, of in het gebruik der hervormden waren gebleven, door de zorg en de milddadigheid der geloovigen, nieuwe kerken opgebouwd, waartoe van 's rijkswege niet zelden aanzienlijke subsidien zijn verstrekt geworden.

Terwijl de katholijken zich verblijdden over de aanmerkelijke hulpmiddelen, welke zij, door 's Konings gunstige beschikking, tot luister van de godsdienst verkregen, werden intusschen hunne harten gevoelig getroffen door inconstitutionele maatregelen en besluiten, doorwelke van tijd tot tijd zoo menige inbreuk op de vrijheid van godsdienst en op de godsdienstige en burgerlijke vrijheden des volks is gemaakt. Reeds waren eenige grieven en wonden aan de vrijheid toegebracht, waarvan ik hier geen tafereel wil ophangen; ik wil bijvoorbeeld maar spreken over het *onderwijs-monopolie*, hetwelk onkatholijke meesters in katholieke gemeenten zond en er antikatholijke schoolboeken invoerde; ik wil slechts in het geheugen brengen, hoe de harten der katholijken op het onverwachst met eene diepe verslagenheid werden bevangen, bij de bekendmaking der zooveel gerucht gemaakt hebbende besluiten, die den 14 Junij 1825, betrekkelijk het openbaar onderwijs werden uitgevaardigd. Door het eerste dezer besluiten moesten alle *latijnsche scholen, kollegiën* of *Athenea* gesloten worden, welke bevorens als zoodanig niet waren bevestigd, of door het Departement van binnenlandsche zaken voor het begin van October niet zouden zijn erkend; naar aanleiding van dit besluit werden de *kleine Seminariën* en vele andere scholen gesloten en konden vele jongelingen hunne studiën niet vrij bevorderen; — terwijl door het tweede besluit de jongelingen die zich aan den priesterlijken stand wilden toewijden, genoodzaakt waren, alvorens zij in het groote seminarie mogten

aangenomen worden, het *Collegium Philosophicum* te bezoeken, waarvan de oprigting daarbij werd bepaald; doch hetwelk het vertrouwen der hooge geestelijkheid niet verwierf. (a.)

Bij de eerbiedige vertoogen, welke de hooge geestelijkheid, ten aanzien der uitgevaardigde besluiten, aan zijne koninglijke Majesteit had gemeend te moeten doen, en bij de hevige woordenwisselingen, welke deswegens in de tweede kamer der Staten-Generaal ontstonden, zag men ook de staten der provincie, in welke ons voormalig Vicariaat was gelegen, zich in het belang van hunne katholieke gewestgenooten beijveren, om door een eerbiedig adres, hetwelk zij bij den Koning indienden, eene wijziging in de genomene maatregelen te verkrijgen. Het werd in derzelver vergadering van den 8 Junij 1826, nagenoeg met algemeene stemmen aangenomen, en was van deze inhoud:

„Sire! het heeft uwer Majesteit behaagd, den 14 Junij van het vorige jaar, twee besluiten te nemen, betrekkelijk het openbaar onderwijs; een dier besluiten bevat eenige bepalingen, nopens de latijnsche scholen, de collegiën onder den naam van Atheneum's bekend, terwijl het andere een *Collegium Philosophicum* daarstelt voor jonge lieden, de Roomsch-Katholieke godsdienst belijdende, welke voor den geestelijken stand bestemd zijn; en de overwegingen van die besluiten houden in dat de zelve genomen zijn in het belang uwer Roomsch-Katholieke onderdanen, en om de roeping te begunstigen van de jongelieden, die zich aan den geestelijken stand wijden.

(a.) Alle Nederlandsche katholieke kerkvoogden, zonder onderscheid, hebben tegen de besluiten van den 14 Junij 1825 eerbiedige vertoogen gedaan; doch eenigen tijd te vergeefs; — er kwam geene verandering, en geen wonder, daar de minister van binnenlandsche zaken den koning diets maakte dat „de verlichte Catholijken . . . die besluiten openlijk toejuichtten en gedurende drie jaren, geene enkele klagt tegen derzelver uitvoering lieten hooren”. (*Ultramontaan, tydschrift*, d. 4, bl. 100, in een „*Rapport des Ministers van binnenlandsche zaken* aan den Koning.)

„Uit kracht van het eerste dier besluiten is de inrigting, „het klein Seminarie genaamd, hetwelk in deze provincie bestond, „en eene hooge mate van bloei had bereikt, gesloten. Het was „eene inrigting, welke in de tegenwoordige omstandigheden be- „schouwd werd als nuttig, voordeelig en geschikt, om het doel „van deszelfs instelling te bereiken.

„De sluiting van die inrigting, Sire, heeft het lager onderwijs „voor de Roomsch-Katholijke jeugd belemmerd.

„Bij het tweede besluit, heeft het uwer Majesteit behaagd, een „*Collegium Philosophicum* op te rigten en ter zelfder tijd te be- „palen, dat, na verloop van twee jaren, na het uitvaardigen van „dat besluit, alle jonge lieden, die zich aan den geestelijken „staat der Roomsch-Katholijke kerk willen toewijden, aldaar ten „minste twee jaren de lessen moesten bijwonen, om er hunne „studiën te voltooijen. Ten gevolge van dit besluit, heeft uwe „Majesteit, onder dagteekening van den 11 Julij 1825, er een „ander genomen, waarbij wordt bepaald, dat van toen af geene „andere kwekelingen meer in de bisschoppelijke Seminariën zullen „worden toegelaten, dan diegenen, welke behoorlijk hunne voor- „bereidende studiën in voorzeggd *Collegium Philosophicum* zouden „hebben gedaan; en het gevolg van dit besluit is, dat een aantal „jonge lieden, die hunne mindere studiën voleindigd hebben, en ge- „reed waren, om in de bisschoppelijke Seminariën ontvangen te wor- „den, in de voortzetting hunner studiën belemmering ondervinden.

„Wij veroorloven ons niet, Sire, de bepalingen te beoordeelen, „welke uwe Majesteit te dezen aanzien heeft genomen; wij zijn „overtuigd, dat de bedoelingen van uwe Majesteit geene andere „zijn geweest, dan om te waken voor de belangen van uwe „Katholijke onderdanen en den staat hunner geestelijkheid te „verbeteren; doch wij meenen het uwe Majesteit niet te mogen „verbergen, dat de uitvoering dier besluiten, door een groot ge- „tal Roomsch-Katholijken, geenszins als eene bevoordeeling is „beschouwd geworden, en dat de kerkelijke Opperhoofden van die „godsdienst, in dit koninkrijk, in de wijze van inrigting, bij

„gezegd *Collegium Philosophicum* in acht genomen, noch in de
 „reglementen daaromtrent vervaardigd, eene voldoende waarborg
 „vinden voor het behoud der zuiverheid in de leer en voor de
 „bewaring der kerkelijke tucht, waarover de zorg aan de hoofden
 „der diocesen is toevertrouwd.

„Wij kunnen niet onderstellen, Sire, dat de bezwaren van de
 „kerkelijke opperhoofden aan eenige bijzondere redenen moeten
 „worden toegeschreven; het gedrag, het welk zij steeds hebben
 „gehouden, en hunne vermaningen, om getrouwelijk de wetten
 „en verordeningen dezes rijks op te volgen, geven den zekersten
 „en geheelen waarborg, dat hunne tegenwoordige kieschheid niet
 „door de naauwgezetheid huns gewetens, wordt voortgebracht;
 „en het staat aan uwe Majesteit daartoe het heelmiddel te ver-
 „leenen.

„Aangezien uit de instandhouding der voornoemde besluiten
 „van uwe Majestiet belemmeringen voortspruiten voor de jongē
 „lieden, de Roomsch-Katholieke godsdienst belijdende, en welke
 „zich aan den geestelijken stand toewijden, en daar het hierdoor
 „te vreezen staat dat er weldra een afwezen van geestelijken zal
 „ontstaan, zonder welke de godsdienst niet kan worden uitge-
 „oefend; en aangezien wij, die met den geest en het verlangen
 „van het meerendeel uwer Roomsch-Katholieke onderdanen bekend
 „zijn, niet mogen aarselen, het onze toe te brengen tot de ver-
 „meerdering van de rust, den vrede en de eendragt onder dezelve,
 „wagen wij het, U. M. te naderen, en eerbiediglijk te verzoeken
 „wel in nadere overweging te willen nemen zijne besluiten van
 „14 Junij 1825, en dezelve zoodanig te willen wijzigen, dat de
 „bezwaren van de kerkelijke Opperhoofden der Roomsch-Katholieke
 „godsdienst mogen worden uit den weg gernimd, en dat de
 „uitvoering van het besluit van den 11 Julij daaraanvolgende
 „voorloopig mogen worden geschorst”. (a.)

(a.) Men vindt dit *Adres* in het tijdschrift. *de Nederlander*, bl. 480-483.

Terwijl de Jongelingen, die in het Seminarie niet konden aangenomen worden, dan na alvorens de lessen van het *Collegium Philosophicum* bijgewoond te hebben, in de huizen van sommige pastoors hunne studiën trachtten te voltrekken, of te dien einde zich buiten het Vicariaat, naar *Rome* en elders begaven, kwam Z. K. Majesteit, die met de ware belangen zijner Katholijke onderdanen was ingelicht, in hunne bekommering te gemoet. Er ontstond aller wege in derzelver beklemde harten eene ongemeene blijdschap, toen men vernam, dat het aan den geëerbiedigden Vorst behaagd had, den 28 Junij 1827, eene plegtige overeenkomst of *Concordaat* met Z. H. Paus LEO XII aan te gaan, waardoor de bestaande bezwaren zouden worden uit den weg geruimd. Deze zaak werd nogtans eerst door het besluit van den 2 October 1829, tot genoegen van de geheele geestelijkheid des rijks, op eene voldoende wijze geregeld. (a.)

(a.) Reeds in de maand Junij van genoemd jaar had de Koning twee besluiten genomen, om de katholieke godsdienst vaderlijk te begunstigen; echter werden zij eerst maanden naderhand ten uitvoer gebragt. De Koning zegt in het eerste dier besluiten:

Wij WILLEM... Herzien onze besluiten van den 14 Junij 1825, van den 11 Julij en den 20 Nov., overwegende, dat de omstandigheden... zijn veranderd (ten gevolge der overeenkomst met den Pauselijken Stoel, — dat door de kerkelijke bekwaamverklaring van drie Bisschoppen, welke op den 18 Mei ll. heeft plaats gehad, de meerderheid van bisschoppelijke zetels thans van Bisschoppen is voorzien... Hebben goedgevonden... te bepalen, zoo als wij bepalen bij dezen:

„Van nu voortaan, zal de bijwoning der lessen van het *Collegium Philosophicum* ophouden verbindend te zijn en *facultatief* worden voor de jongelingen, die zich tot de studie der godgeleerdheid in de bisschoppelijke Seminariën bestemmen. Onze minister van binnenlandsche zaken is belast met de uitvoering”.... „Brussel den 20 Junij 1829. WILLEM”....

Het tweede luidt aldus:

„Gezien ons besluit van heden; — Willende... de noodige bepalingen maken omtrent den voet en de wijze waarop voorloopig de R. K. kweekelingen voor den Priesterstand bestemd, die de voorbereidende lessen van het *Coll. Phil.*

Dit Concordaat was, eene enkele wijziging uitgezonderd, het zelfde, wat NAPOLEON I, in het jaar 1801, met PIUS VII had gesloten en was in weinige woorden vervat, als volgt:

„Art. 1. De overeenkomst, die in den jare 1801, tusschen den „Paus PIUS VII en het Fransch Gouvernement aangegaan, en „voor de Zuidelijke provinciën van kracht is, zal op de Noorde- „lijke provinciën toegepast worden.

„Art. 2. Elk bisdom zal zijn kapittel en zijn Seminarie hebben.

„Art. 3. Ten aanzien van het geval, voorzien bij het zevende „artikel der overeenkomst, in den jare 1801 aangegaan, wordt „het volgende bepaald:

„Zoo dikwerf de Aartsbisschoppelijke of Bisschoppelijke stoel „zal openkomen, zullen de Kapittels der kerken, binnen den tijd „van eene maand... ter kennis van Z. M. den Koning brengen „de namen der kandidaten, tot de Nederlandsche geestelijkheid „behoorende...

„Indien echter bij toeval eenige der kandidaten aan Z. M. den „Koning minder aangenaam mogten zijn, zullen de kapittels hen „van de lijst schrappen, zoo nogtans, dat er een voldoende getal „van kandidaten zal overblijven, waaruit een nieuwe Aartsbisschop „of Bisschop zal gekozen worden.

„De kapittels zullen alsdan tot de kanonieke keus van den „Aartsbisschop of Bisschop, uit een der overgeblevene kandidaten, „volgens de gewone kanonieke voorschriften, overgaan, en het

„niet bijgewoond, noch hun examen in dat gesticht afgelegd hebben, in de „bissch. Seminariën... zullen kunnen worden toegelaten.... Hebben besloten en „besloten: Art. 1. Het zal den Kerkvoogden vrijstaan... bij de bissch. Semi- „nariën, behalve de kweelingen van het *Coll. Phil. R. Kath.* jongelingen op „te nemen, die hunne studiën hebben verrigt.... Brussel den 20 Junij 1829. „WILLEM.”

Zoo waren derhalve de bezwaren in dit punt opgeheven: het *Coll. Phil.* was niet verplichtend meer, en de jongelingen konden in het Seminarie van ons Vikariaat als elders aangenomen worden.

„authentieke proces-verbaal der keuze, binnen eene maand, aan
„den Paus doen toekomen.

„De Paus zal het proces informatief over de gesteldheid der
„kerk, en over de hoedanigheden van hem, die tot de Aartsbis
„schoppelijke of Bisschoppelijke kerk, zal worden verheven, doen
„opmaken... en hetzelfde aangenomen zijnde, zal de Paus....
„hem, zoo spoedig als zulks zal kunnen plaats grijpen, overeen-
„komstig de vastgestelde regelen, door Apostolische brieven, be-
„vestigen.....

„De bekrachtiging van de tegenwoordige overeenkomst zal van
„beide zijden, binnen den tijd van zestig dagen te *Rome*, of
„spoediger, wanneer zulks mogelijk is, plaats grijpen”.

Gegeven te *Rome*, den 18 Junij 1827. (was geteekend) L. S.
Graaf DE CELLES, (buitengewoon gezant en gevolmagtigde bij den
Pauselijken Stoel door den Koning der *Nederlanden*), GERMAIN
(Referendaris) D. MAURUS, kardinaal CAPELLARI, FRANCISCUS
CAPACCINI (Secretaris.)

Z. M. de Koning heeft deze *Overeenkomst* werkelijk bekrachtigd,
den 25 Julij, 1827; in deze bewoording spreekt hij:

„Wij keuren de bovengemelde *Overeenkomst*, en elk artikel,
„daarin vervat, goed, verklaren, dat een en ander is aangenomen,
„bekrachtigd en bevestigd, en beloven, dat hetzelfde, volgens form
„en inhoud, zal worden ten uitvoer gelegd en nagekomen. In
„teeken der waarheid hebben wij deze afgevaardigd, eigenhandig
„ondertekend, gecontrasigneerd en van ons koninklijk zegel
„voorzien te *Brussel*, den 25 Julij 1827, het veertiende van
„onze regering”. (was geteekend) WILLEM. (van wege den koning)
J. G. DE MEIJ VAN STREEFKERK.

Z. H. Paus LEO XII heeft deze *Overeenkomst* mede goedge-
keurd, bevestigd en daaraan alle kracht en vermogen toegekend
door zijne Apostolische bekrachtiging, — den 16 der kalenden
van September 1827, terwijl de Koning den 2 October van dat
jaar besloot, dat dezelve zou afgekondigd worden.

Zie dit alles, benevens meer verklaringen en bepalingen, door

Z. Heiligheid ten deze gemaakt, in de *„Ultramontaan, tijdschrift voor Dompers en ignorantijnen”*, d. 2, bl. 461—482.

Intusschen, ofschoon ik de regtzinnige bedoelingen van Z. M. den Koning niet wil verdenken, mag men aan de heuschheid en de regtzinnigheid des ministers ten deze, mijnes erachtens twijfelen als men let op de *„Confidentiële circulaire van den minister van Binnenlandsche zaken, aan de Gouverneurs der onderscheidene provinciën des rijks”*, gegeven te Brussel, den 5 „October 1827”. „Ik heb gemeend”, zegt de minister, „dat het „niet ondienstig zoude zijn, de toezending van een hierbij gevoegd exemplaar der *Overeenkomst*, gesloten tusschen den KONING EN ZIJNE HEILIGHEID, den 18 Junij laatleden, te doen „vergezeld gaan van eenige confidentiële mededeelingen over het „geheel der onderhandelingen”

„De overeenkomst bepaalt, in haar 9^{de} Artikel de wijze der „benoeming van bisschoppen. In allen gevalle . . . is besloten, „dat eene bijzondere breve van Z. H. aan de kapittels, hun „zal voorschrijven, om in de eerste plaats aan Z. M. te vragen, „wie de persoon zij, welke hij zou verlangen op den openstaanden „zetel te zien plaatsen Op die wijze heeft de invloed des „konings voldoende geschenen, en de koning heeft de concessie „des H. Vaders wel willen erkennen door eene wijziging der aangenomene grondbeginselen voor het onderwijs der jonge lieden, „welke zich tot de dienst der altaren bestemmen. Z. M. heeft „zich gewaardigd toe te stemmen, dat het bezoeken van het *Collegium Philosophicum*, in plaats van verbindend, zoo als zulks „tot hiertoe was . . . enkel facultatief zou worden.

„De H. Vader spreekt in het geheim consistorie van 17 Sept. „over die concessie; maar hij voegt er bij, dat het onderwijs der „jonge kwekelingen voortaan geheel onafhankelijk in de handen „der bisschoppen zal zijn Er is, „zegt de minister”, ten dezen „opzigte, in de bestaande orde van zaken niets veranderd.” — Hij stelde zeer veel prijs op de wezenlijke medewerking in de benoeming der bisschoppen (dat verraadt iets); „wijl de koning

zegt hij", „zijne hoop gesteld heeft in de rondborstige en loijale „medewerking van *wijze en verlichte bisschoppen*, volgt daaruit „natuurlijk, (?) dat de uitvoering der overeenkomst zal verschoven „worden, tot de benoeming voor de tegenwoordig openstaande „zetels (dit zegt veel; misschien verlangde men wel elastieke bis- „schoppen die rekbaar en buigzaam zoude zijn). „Ik meen niet „overtollig te zijn u te berigten, dat in den tusschentijd, die van „nu af tot dat oogenblik verloop en zal, al de bestaande bepalingen, betrekkelijk het onderwijs in de Seminariën en in het „*Collegium Philosophicum* gehandhaafd worden en dat gij de hand „aan derzelve uitvoering zult te houden hebben.” (a.)

Inderdaad „de bestaande bepalingen” bleven nog steeds gehandhaafd; de toekomst nog bedroevend en drukkend; de toegang tot de Seminariën bleef gesloten voor de jongelingen, welke de Heer tot de dienst zijner altaren riep. — Bij het gemelde *Concordaat* was bepaald, dat, behalve de reeds bestaande Bisdommen van *Mechelen, Luik, Namen, Doornik en Gent*, nog drie nieuwe zouden worden tot stand gebragt, als van *Brugge, Amsterdam en 's Bosch*, die, gelijk de overige, de kerk van *Mechelen* als metropolitane-kerk zouden erkennen. Het bisschoppelijk grondgebied van *'s Bosch* zou zich over de provinciën *Noord-Brabant, Gelderland en Zeeland* uitstrekken; terwijl dat van *Amsterdam* in zich zou bevatten de provinciën *Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Overijssel, Vriesland, Groningen en Drente*.

Bij het bekend worden van het *Concordaat* en deszelfs artike-

(a.) Eindelijk wilde hij bedriegelijk doen gelooven, „dat het *Coll. Phil.* door den „H. Stoel, niet op eene ongunstige wijze werd beschouwd,... omdat hij het gesticht „in zichzelf niet veroordeelt”... Maar hij begreep niet, dat de Paus als Opperhoofd der Kerk met het bestaan van een gouvernements gesticht als zoodanig, niets had te maken; hij had slechts te zorgen, dat zijne geestelijke kinderen hetzelfde niet behoeften te bezoeken, en dit heeft hij immers degelijk gedaan; derhalve volgens „de bestaande bepalingen” werd het door hem zeer ongunstig beschouwd. (*Ultra- maan... tijdschrift*, d. 4 bl. 283-288.)

len, vergaten de goedhartige katholieken alle grieven, en gaven zich over aan de hartelijkste vreugde; geheel *Nederland* jubelde van blijdschap; alle Katholieken zegenden den Koning, aller harten waren tot eendragt gestemd; onbeschrijfelijk groot was de dankbare tevredenheid van drie vierde gedeelten des Nederlandschen volks: — de noodlottige voormelde *Circulaire* des ministers van binnenlandsche zaken L. VAN GOBBESCHROY verscheen weldra, en de Katholieken zagen hunne schoone hoop verijdeld; — het wantrouwen groeide aan; men herinnerde zich alle oude grieven en inbreuken op de vrijheid van godsdienst, en — de afkeer van het *Collegium Philosophicum* steeg ten top. Dit gepaard met andere omstandigheden welker aanstipping mijn beperkt bestek niet gedooft, verwijderde de Belgen meer en meer van de Hollanders, en bragt die merkwaardige vereeniging tusschen Katholieken en liberalen te weeg, door welke de oppositie in *België* algemeen geworden is. Toen in het jaar 1829, door de aanvulling der openstaande zetels van *Namen, Luik* en *Gent*, (a.) met de uitvoering van het *Concordaat* een begin gemaakt was, brak er eenige maanden daarna, in *België* een opstand uit, die eene afscheiding van het Koningrijk der *Nederlanden* tot gevolg had, welke eerst in 1839 werd erkend.

§ VI.

Belgische opstand, — Koning WILLEM I verjaagd, — scheiding van het Koningrijk der Nederlanden, — Uitbreiding van het Vikariaat, — opheffing van het Vikariaat.

Deze staatkundige catastrophe, die noodlottige opstand der Belgen in het jaar 1830 tegen hunnen wettigen soeverein,

(a.) Er werden, ja drie Bisschoppen benoemd, doch de hemel weet, om welke reden, lang zonder gevolg.

waarbij koning WILLEM I uit *België* verdreven is, om nooit daarin terug te keeren, het Nederlandsch koninkrijk zijn beste deel verloor en deszelfs inwoners hunne welvaart en rust deerlijk gefnuikt zagen (verder tred ik hier niet in), was ook eene oorzaak te meer, dat de uitvoering der bij het Concordaat getroffen schikkingen toen werd opgeschort.

De in 1830 ontstane staatkundige verwikkelingen met de toenmalige zuidelijke provinciën van het koninkrijk gaven aanleiding tot verschillende ongelegenheden bij de uitvoering der geestelijke regtsmagt over die deelen van *Zeeland*, *Noortbrabant* en *Limburg*, welke destijds nog deel uitmaakten van de Bisdommen *Gent en Luik*.

Om de voorziening daarin te bevorderen, deed de Nederlandsche regering te *Rome* stappen, opdat die geestelijke regtsmagt voorloopig mogt worden overgedragen op in Noord-Nederland gevestigde kerkvoogden: daartoe werden dan ook de Bisschoppen van *Gent* en *Luik* door Z. H. den Paus uitgenoodigd, die daaraan voldeden, zooals straks van het Zeeuwsche deel zal gezegd worden.

Toen de staatsregtelijke scheiding tusschen *Nederland* en *België*, bij het tractaat van 19 April 1839, was tot stand gebracht, verlangde de Nederlandsche regering wederom, dat ook de kerkelijke verbinding der onder haar gezag staande landstreken met de *Belgische* Bisdommen mogt op houden, en dat, bij de deswege door den H. Stoel te nemen beschikkingen, tevens maatregelen zouden worden vastgesteld ter voorbereiding der toekomstige uitvoering van het Concordaat van 1827, en alzoo van het bij pauselijke bulle van den 16 der kalenden van September 1827 ingestelde Bisdome van 's *Hertogenbosch*. — Ter voldoening aan dat verlangen werd aanvankelijk bij de pauselijke Breve van 1841 het Zeeuwsch gedeelte van het Bisdome van *Gent* bij het Vicariaat van *Breda* gevoegd. (a.)

(a.) Bij Pauselijke breve van den 2 Junij 1846 was reeds, voor zoo veel *Nederland* betreft, bepaald, dat aan het Vicariaat van 's *Bosch* werden toegevoegd het

Voor dat eene schikking met *België* was getroffen, zagen de ingezetenen der provincie *Noord-Brabant*, door den drang der omstandigheden, zich gedurende eenige jaren met eene inlegering bezwaard, welke aan den zedelijken toestand der bevolking eene diepe wond toebragt. Intusschen bood de goddelijke Voorzienigheid onderscheidene middelen aan, om de deugdzame voor het bederf te behoeden, en hen, die afgeweken waren, tot hunnen pligt terug te brengen. Yverig werd daarvan door Z. Hoogw. den Vicaris, met de zijnen, gebruik gemaakt (a.), welke heilzame bemoeijingen tot behoud der zuivere zeden door Z. Doorluchtige Hoogheid, 's Konings hooggeachten zoon, krachtadig werden ondersteund, daar het dezen *steeds dierbaar was, bij de vaste en heilzame tucht, die hoogst deszelfs verheven Opperbevelhebberschap, te midden der moeilijckste omstandigheden, altijd onderscheidde, het geestelijk gezag niet minder dan het burgerlijke te handhaven.* (b.) Dit leverde het genoegelijke gevolg op, dat de rust en de eensgezindheid in dit gewest zegevierden, zoodat bij vereffening der geschillen met *België*, aan de ingezetenen der provincie, welker bijna geheele bevolking Katholijk is, door 's Konings vertegenwoordiger, het achtbare opperhoofd van dezelve, de heerlijke lof werd toegezwaard, dat zij, ondanks al het bezwarende van eene langdurige en onafgebroke inkwartiering, zich steeds welwillend jegens den soldaat gedroegen, en in alle opzigten

Vicariaat van de Noord-Nederlandsche districten van het voormalig Bisdom van *Roermond* en het Vicariaat van *Ravenstein* en *Megen*, mitsgaders *Luiksgestel* van het Bisdom van *Luik*.

Wijders dat de steden en plaatsen van het Hertogdom *Limburg* van hare ressorten afgescheiden, een zelfstandig Apostolisch Vicariaat zouden uitmaken.

(a.) Zie het levensbericht van den toenmaligen Vicaris (thans Bisschop) JOANNES VAN HOOIJDONK.

(b.) Dankadres door de gezamenlijke kerkvoogden in *Noord-Brabant*, aan Z. K. H. den Prins van *Oranje*, bij het ophouden der betrekking van den Opperbevelhebber van het leger te velde, in 1839 aangeboden, hetwelk in het *Godsd. Gesch. en Letterk. Tijdschrift voor R. kath. d. 2*, bl. 539, voorkomt.

„toonden, ook te midden van moeilijke omstandigheden, goede, „rustige en getrouwe onderdanen te zijn” (a.)

De staatkundige gebeurtenissen, die sedert het laatst van 1830 het koninkrijk der *Nederlanden* hebben getroffen, zijn de aanleidende oorzaak geweest, dat die gedeelten van het rijk, welke aan het wettig gezag van WILLEM I, koning der *Nederlanden*, zijn getrouw gebleven, en kerkelijk onder de Belgische Bisdommen van *Gent*, *Luiik* en *Namen* behoorden, tot bijzondere kerkressorten zijn gevormd geworden. Wij zullen ons hier alleen onledig houden met dat distrikt welk vroeger onmiddelijk aan de geestelijke regtsmagt van het Gentsche Bisdom onderworpen was.

Dat nieuwe kerkdistrikt, hetwelk ten gevolge der tijdsomstandigheden, een zelfstandig aanwezen in *Noord-Nederland* heeft bekomen, bevat het *Zeeuwsche gedeelte van het Bisdom van Gent* bestaande uit de landen, gelegen op den linker oever van de Wester-Schelde, vroeger onder den naam van *Staats-Vlaanderen* bekend, mitsgaders uit de stad en den omtrek van *Vlissingen*, op het eiland *Walcheren*, — *Staats-Vlaanderen* behoorde in vroeger tijd ten deele onder het Bisdom van *Brugge*, en ten deele onder dat van *Gent*. (b.) Onder de Diocese van *Brugge* waren gesteld de volgende gemeenten van het voormalig *Staats-Vlaanderen*: *Aardenburg*, *Biervliet*, *Breskens*, *Cadzand*, *Eede*, *Groede*,

(a.) Redevoering aan de Staten van *Noord-Br.*, door den Gouverneur der provincie, in de vergadering van den 2 Julij 1839, welke in den *Noord-Brabander* van 1839 n°. 82 gevonden wordt.

(b.) *In vroeger tijd*, dat is: bij de kerkelijke organisatie, die het gevolg is geweest van de, door Z. H. Paus PAULUS IV, in het jaar 1559 gedane oprigting van Bisdommen in de toenmalige *Nederlanden*, werd de hier vermelde linkeroever der Wester-Schelde, in het grondgebied der destijds nieuw ingestelde Bisdommen van *Gent* en *Brugge* begrepen; terwijl de stad *Vlissingen*, met haren omtrek, zich toen kerkelijk onderhoorig zag gesteld, aan het bij die organisatie opgerigt Bisdom van *Middelburg*. *Vlissingen* bleef niet lang onder *Middelburg*: trouwens het werd, nadat dit Bisdom, in het begin der 17^e eeuw, was te niet gegaan, onder de *Hollandsche Zending* gerekend en bleef, daaronder tot het jaar 1808.

*Heille, Hoofdplaat, Nieuwvliet, Oostburg. Retranchement, Schoon-
dijke, St Anna-ter-Muiden, Sint-Kruis, Sluis, Waterlandskerkje,
Ijzندیke en Zuidzande.* Bij het Bisdom van *Gent* waren in-
gelijfd de gemeenten: *Clinge, Axel, Graauw-en-Langendam, Bosch-
kapelle, Hengstdijk, Hoek, Hontenisse, Lamswaarde, Hulst, Koe-
wacht, Neuzen, Ossenisse, Overslag, Phillippine, Sas-van-Gent,
Sint Jansteen, Stoppeldijk, Westdorpe, Zaamslag en Zuiddorpe, —
Staats-Vlaanderen* bleef onder deze twee Bisdommen ressorteren,
tot dat de diocesen, ten gevolge van het concordaat van 1801,
door den Paus Pius VII, bij Bulle van den derden der kalender
van December van dat jaar, werden opgeheven, en de geheele
linkeroever der Wester-schelde in het, bij diezelfde Bulle, opgericht
nieuw Bisdom van *Gent* werd ingedeeld, aangezien bij de uitvoe-
ring van gemeld Concordaat die twee bisdommen ineen gesmolten
zijn. De stad en de omtrek van *Vlissingen*, welke te voren onder
het kerkelijk gebied der Hollandsche Zending ressorteerde, werd
bij traktaat van den 11 November 1807 ook aan *Frankrijk* af-
gestaan, en ten gevolge daarvan, overeenkomstig een dekreet van
den Kardinaal CAPRARA, Pauselijken afgezant *a latere*, den 26
Februarij 1808 te Parijs uitgevaardigd, bij het bisdom van *Gent*
ingelijfd.

Toen de voormalige generaliteitslanden, op den linkeroever der
Wester-Schelde gelegen, benevens de stad *Vlissingen*, in den jare
1814, weder onder het *Nederlandsche* bestuur terugkeerden, en
burgerlijk bij de provincie *Zeeland* ingedeeld werden, bleven de
tijdens het Fransch bestuur gemaakte schikkingen wegens het
kerkelijk regtsgebied onveranderd; zij bleven onder *Gent*. Doch
bij de Pauselijke Bulle van den 16 der Kalender van September
1827, werd de geheele provincie *Zeeland* aangewezen als zullende
een deel uitmaken van het Bisdom van 's *Hertogenbosch*, hetwelk
ten gevolge van de op den 18 Junij te voren, tusschen Z. H.
Paus LEO XII en Z. M. den Koning WILLEM I gesloten over-
eenkomst, bij die Bulle was ingesteld. In afwachting van de
uitvoering dier overeenkomst, bleef de Bisschop van *Gent* met

de geestelijke jurisdictie over het Zeeuwsche gedeelte van zijne diocese voorloopig belast. (a.) De Staatskundige gebeurtenissen van 1830 en de daardoor belemmerde gemeenschap met *België* gaven aanleiding, dat de Nederlandsche Regering te *Rome* bewerkte, dat de voornoemde Bisschop, den 9 September 1832, den zaakgelastigde van den H. Stoel te 's *Gravenhage*, Mgr. A. ANTONUCCI, tot zijnen gedelegeerde en Commissaris benoemde voor alles wat het geestelijk beheer der Zeeuwsche parochiën van zijn bisdom betrof.

De Bisschop van *Gent* had bij den afstand van zijne geestelijke regtsmagt over dat Zeeuwsch gedeelte, den wensch geuit, dat de Katholieke grensbewoners van *Zeeland*, welke bij gemis van kerken aldaar, in *Oost-Vlaanderen* parochieerden, daarmede zouden mogen voortgaan, tot dat in hunne behoefte aan eigene kerken, op den Zeeuwschen bodem kon worden voorzien.

Hoezeer die wensch, zoo min te *Rome* als bij de Regering bedenking opleverde, was daaromtrent geene bepaling opgenomen in de Pauselijke Breve van den 9 Maart 1841, noch in het, ter uitvoering daarvan strekkende dekreet van den zaakgelastigde van den H. Stoel gedagteekend den 26 April daaraanvolgende. Uit dien hoofde werd, op verlangen van de Regering, eene nadere verklaring der gedachte Breve gevraagd en door den Pauselijken Internuntius Mgr. CAPACCINI, bij nota van den 17 Junij 1841 gegeven. Volgens deze door den Koning bij rescript van den 5 Julij 1841, n^o 6, goedgekeurde verklaring, is het Zeeuwsch grondgebied geheel afgescheiden van het Bisdom van *Gent*, zoo nogtans dat de kerkelijke betrekking tusschen de Zeeuwsche grensbewoners en de parochiën van *Oost-Vlaanderen* voorloopig onveranderd blijve, tot dat de oorzaak daarvan, door het stich-

(a.) De, in betrekking tot die uitvoering, noodige onderhandelingen werden in 1830 hervat en in het laatst van dit jaar, ten gevolge der gebeurtenissen, met onderling goedvinden verdaagd. Bij de hervatting daarover in 1841 werd ook het Concordaat niet uitgevoerd of de uitvoering niet raadzaam geoordeeld.

ten van eenige kerken, ten dienste van de grensbewoners, wegvalt, waarmede de verandering in de geestelijke regtsmagt dan ook zal gepaard gaan, zonder eene nadere Pauselijke beschikking te vereischen. (a.)

Van de 37 burgerlijke gemeenten, welke de provincie *Zeeland* op den linkeroever der Westerschelde telt, en het voormalig *Staats-Vlaanderen* uitmaken, zijn er 12, waar tegenwoordig geene Katholijke kerken gevonden worden, namelijk: *Breskens*, — *Cadzand*, — *Heille*, — *Hoek*, — *Nieuwvliet*, — *Retranchement*, — *Schoondijke*, — *Sint-Anna-ter-Muiden*, — *Sint Kruis*, — *Waterlandskerkje*, — *Zaamslag*, en *Zuidzande*, welke Katholijke bevolking onderhoorig is aan de naburige parochiën in *Zeeland*; — terwijl de kerken voor de gemeenten *Clinge*, *Koewacht* en *Overslag*, zich over de Zeeuwsche grenzen, op Belgischen bodem gevestigd vinden. Ook de grensbewoners van eenige andere Zeeuwsche gemeenten moeten alsnog in *Belyie* parochiëren, vermits zij, in hunne nabijheid op het Nederlandsch gebied de gelegenheid missen.

Het was eerst in 1832, als gezegd is, dat de geestelijke administratie over het *Zeeuwsch gedeelte des Bisdoms van Gent*, op aanzoek van den H. Stoel, door den Bisschop van die diocese aan den zaakgelaste van Rome A. ANTONUCCI werd overgedragen.



(d.) De omstandigheden, welke de instelling van dit en andere kerkdistrikten hebben veroorzaakt, doen het begrijpelijk worden, van waar het komt, dat *Noord-Nederland* eene, voor de toenmalige gesteltenis van dat Rijk, zoo weinig regelmatig kerkelijke indeeling verkregen heeft. De reden, dat die indeeling lang behouden bleef, schijnt gezocht te moeten worden in het achterblijven der uitvoering of der in werking bringing van de nieuwe kerkelijke organisatie welke door Z. H. Paus LEO XII, bij Bulle van den 17 Augustus 1827, overeenkomstig het Concordaat, met Z. M. den Koning gesloten, is vastgesteld geworden. Daarbij toch was de oprigting van twee Noord-Nederlandsche Bisdommen bepaald geworden, waarvan dat van *'s Hertogenbosch* (van het andere — dat van *Amsterdam* zwijg ik hier) de provinciën *Noordbrabant*, *Gelderland* en geheel *Zeeland*, als kerkelijk grondgebied zou bevatten; zoodat bij de invoering van die organisatie de alsdan nog bestaande onregelmatige indeeling geheel zou zijn vervallen.

worden voorzien door kerkvoogden met de *Bisschoppelijke waardigheid* bekleed. Zoo werd dan ook de toenmalige kerkvoogd JOANNES VAN HOOYDONK werkelijk met die waardigheid bekleed, die deswege den titel voerde van "*Bisschoppelijken Commissaris, van het Zeeuwsche gedeelte des Bisdoms van Gent*". (a.) Deze overdragt werd bij koninglijk rescript van den 27 Februarij 1833 welgevallig verklaard en heeft te weeg gebragt, dat het voormelde deel van *Zeeland*, in het geestelijke, als een afzonderlijk Commissariaat is bestuurd geworden tot in 1841, wanneer den 9 Maart bij Pauselijke Breve dit deel van *Zeeland* met *Vlissingen*, onder welgevallen van den toenmaligen koning van *Holland* WILLEM II, van *Gent* is afgescheiden en bij het Apostolisch Vikariaat van *Breda* gevoegd. (b.)

In het jaar 1840 werden de onderhandelingen betrekkelijk de uitvoering van het Concordaat van 1827 hervat, maar eerst in het volgende jaar 1841 gesloten met eene onderlinge schikking

(a.) Door en ten gevolge van de Reformatie heeft de hier bedoelde landstreek in het 4^e en 5^e distrikt van *Zeeland*, groote veranderingen ondergaan, die zeer nadeelig voor haren bloei en welvaart zijn geweest. Alles wat de godsvrucht der Katholijken aan kerkelijke en liefdadige instellingen had gesticht, werd hun ontnomen. Ook de vrijheid van openbare godsdienstoefening moesten zij derven, en veel verdrukking viel aan de ingezetenen ten deel, welke niet van godsdienst veranderden. Eerst in het begin der 18^e eeuw, verwierven de Katholijken op enkele plaatsen, bij oogluiking en tegen betaling van zware retributiën, verlof tot uitoefening van hunne godsdienst in verborgene schuilhoeken; maar op de overige plaatsen, ook daar, waar het meerendeel der ingezetenen aan hunne voorvaderlijke godsdienst was getrouw gebleven, werd dit voordurend geweigerd; zoodat zij, die niet voor goed het land konden verlaten, genoodzaakt waren over de grenzen te gaan, om hunne kerkelijke pligten te vervullen. — In het jaar 1731 bevatten de officiële lijsten der toegelaten bedehuizen en geadmitteerde priesters in *Staats-Vlaanderen*, slechts de volgende; *Azel* met Neuzen en Biervliet, — *St. Jansteen*, — *Hontenisse*, — *Hulst*, — *Hulster-Ambacht*, — *Sas-van-Gent*, — *Sluis* en *Yzendijke*, te zamen 8 bedehuizen; — te *St. Jansteen* en *Sluis* waren destijds geene geestelijken, — te *Hulst*, *Hulster-Ambacht* en *Hontenisse* een Kapelaan; alzoo 6 pastoors en drie Kapellaans.

(b.) Het koninklijk besluit van den 19 April 1841, no. 96, verklaarde deze beschikking welgevallig.

tusschen het Gouvernement en de H. Stoel, ten gevolge waarvan de gemelde uitvoering op nieuw werd verdaagd onder bepaling, dat intusschen in de behoefte van het bestuur der kerk zou worden voorzien door Kerkvoogden met de *Bisschoppelijke waardigheid* bekleed. Zoo werd dan ook de toenmalige Kerkvoogd JOANNES VAN HOOYDONK werkelijk met die waardigheid bekleed, en in 1842 Bisschop van DARDANIË *in partibus infidelium* benoemd; terwijl later aan dezen Bisschop mede een *Coadjutor*, tevens Bisschop zijnde, werd toegevoegd (a.) In 1853 hield het Vikariaat op te bestaan en werd het tot Bisdom van BREDA verheven.

Van de thans in dit zeeusch gedeelte des Bisdoms van Breda, bestaande 24 parochiën, zijn er 16, die sedert 1795 haar zelfstandig bestaan hebben verkregen, namelijk:

| | | | | | |
|--------------|----|-------|-------------|----|-------|
| Aardenburg | in | 1804. | Hoofdplaat | in | 1795. |
| Axel | " | 1862. | Lamswaarde | " | 1807. |
| Biervliet | " | 1855. | Neuzen | " | 1844. |
| Boschkapelle | " | 1809. | Nieuw-Namen | " | 1858. |
| Eede | " | 1840. | Oostburg | " | 1804. |
| Graauw | " | 1840. | Ossensisse | " | 1796. |
| Groede | " | 1842. | Stoppeldijk | " | 1799. |
| Hengstdijk | " | 1796. | Westdorpe | " | 1796. |

De volgende parochiën zijn in het bezit hersteld of gekomen van de door de Hervormden ingenomene of bezetene kerken of derzelver overblijfselen, namelijk: *Eede, Hengstdijk, Hulst*, (gedeeltelijk) *St. Janssteen, Oostburg, Ossensisse, Stoppeldijk* en *Zuiddorpe*.

(a.) De Vikarissen van *s' Bosch* en *Limburg* werden ook Bisschop benoemd.

HOOFDSTUK VII.

Het Bisdom van BREDA.

§ I.

Oprigting van het Bisdom.

In het jaar 1841 was reeds eenigzins in de behoefte van het bestuur der kerk voorzien door kerkvoogden met Bisschoppelijke waardigheid bekleed. Onze kerkvoogd JOANNES VAN HOOYDONK werd alsdan Bisschop *in part. inf.*, als gezegd is, met een *Coadjutor* Bisschop. (a.) Later wilde men nader in het bestuur der kerk voorzien.

Van af het jaar 1851 begonnen er nieuwe onderhandelingen, welke tot uitkomst hadden, dat de grondwettige vrijheid tot re-

(a.) Te zelfder tijd werd de Vikaris van 's Hertogenbosch Bisschop van *Emaus*, *in partibus inf.* benoemd, die ook daarna een *Coadjutor* Bisschop bij zich kreeg; terwijl de Vikaris van *Limburg* mede Bisschop werd zonder *Coadjutor*, zoodat sedert dien een 5 tal Bisschoppen in *Nederland* fungeerde.

Hier zij tevens aangemerkt, dat reeds op den 7 Februarij 1832 door Paus GREGORIUS XVI een Nederlandsch geestelijke met de waardigheid van *Bisschop van Curium in partibus* was bekleed, ten einde in de ongelegenheden te voorzien, welke uit het gemis van een inlandschen Bisschop voortvloeiden; — het was de alom bekende en geleerde *Baron van Wykersloot*, *heer van Schalkwijk*, gewezen professor van het Hollandsch Seminarie, die dan ook vele diensten heeft bewezen, — aan vele kweekelingen tot den priesterlijken staat de *heilige Orders* en — aan een aantal christenen het H. *Formsel* heeft toegediend. Tot het aannemen van die waardigheid verleende het besluit van den 10 Julij 1833, n^o 86, 's Konings toestemming.

geling der kerkelijke aangelegenheden van Gouvernementswege erkend en op den 16 October 1852 bepaald werd, dat de Paus vrijelijk tot de regeling en alzoo tot het herstel der *Bisschoppelijke Hierarchie* kon overgaan, mits daarmede alsdan de overeenkomsten van 1827 en 1841 zouden komen te vervallen.

Hiermede nam de H. Stoel genoeg en dien ten gevolge werd de kerkelijke organisatie bij verschillende Pauselijk breven van den 4 Maart 1853 zoodanig vastgesteld, als zij thans bestaat; zoodat de in 1795 herkgene godsdienst-vrijheid ongeveer 60 jaren had bestaan, alvorens het den katholijken hier te lande had mogen gelukken, de inrigting en het bestuur hunner kerk op den daaraan noodzakelijk voegenden *normalen* voet te zien brengen. Benevens de regeling had ook de benoeming der toen ingestelde diocesaan-bisschoppen plaats bij die Pauselijke breve van den 4 Maart 1853. Daarbij werd, met opheffing van de bestaande Nederlandsche kerkressorten, een Aartsbisdom en vier daaraan onderhoorige Bisdommen opgericht, onder welke mede het *Bisdom van BREDA* wordt geteld. (a.)

Gemelde breve van Z. H. hield in, onder anderen, de verheffing van het Apostolisch Vikariaat van Breda tot *Bisdom van Breda* suffragaan van het Aartsbisdom van *Utrecht*; — de benoeming van den Apostelijken Administrator JOANNES VAN HOOYDONK tot eersten Bisschop van *Breda* en — de aanstelling van den Hoog Eerw. Heer JOANNES VAN GENK tot coadjutor van den genoemden Bisschop, met regt van opvolging.

De omschrijving van dit nieuwe Bisdom, bij de pauselijke breve van 4 Maart 1853, in algemeene trekken aangeduid, is bij een, op den 18 December van dat jaar, door den Paus

(a.) Het grondgebied werd zamengesteld als volgt: Het Aartsbisdom van *Utrecht* uit de opgeheven Aartspriesterschappen van *Utrecht, Gelderland, Friesland, Salland, en Drenthe, Twente en Groningen*: — de Diocees van *Haarlem* uit de opgeheven Aartspriesterschappen van *Holland en Zeeland*: — de andere drie Diocesen uit de opgehevene Apostolische Vikariaten van elks betrekkelijken naam.

goedgekeurd, en op den 27 daaraanvolgende, door de Congregatie tot voortplanting van het geloof, te *Rome* uitgevaardigd Dekreet, nader bepaald geworden; zoodanig, dat aan de diocese van *Breda* zijn gebleven al de parochiën, die aan het regtsgebied van het voormalig Vikariaat van dien naam onderhoorig waren, met uitzondering, dat *Vlissingen* aan den zetel van *Haarlem* en integendeel *Nieuw-Vosmeer* aan dien van *Breda* werden toegevoegd, als elders gezegd wordt. Alzoo zijn ook al de plaatsen van Zeeuwsch-Vlaanderen deel blijven uitmaken van het nieuwe Bisdom van *Breda*.

In het jaar 1814 waren er in de Dioces van *Breda* 64 parochiën en 2 rectoraten; sedert zijn er 18 parochiën opgericht en één rectoraat; terwijl twee rectoraten zijn opgeheven; zoodat er thans 82 parochiën en een rectoraat bestaan met dien verstande, dat de hier bedoelde parochiën alleen die kerkelijke gemeenten zijn, welke voor de openbare dienst zelfstandig bestaan, eigen kerken en geestelijken hebben en, in hare bepaalde hoedanigheid, door het openbaar gezag erkend zijn. Hieronder zijn niet begrepen, de kerken en kapellen van de bijzondere communiteiten, van godshuizen, weeshuizen, gestichten van liefde en andere inrigtingen voor onderwijs, opvoeding, verpleging, enz., noch de kapellen op begraafplaatsen.

In het jaar 1855 waren er in ons Bisdom 9 bijzondere *Rectoraten* of *Communiteiten*, welke niet zijn begrepen onder de cijfers der Parochiën en openbare Rectoraten: 1 op het *Begijnhof* te *Breda*, — 5 in de door geestelijken of religieusen bestuurd wordende pensionaten of gestichten voor opvoeding en onderwijs te *Huibergen*, *Dongen*, *Rosendaal*, *Etten* en *Hulst*, 1 in het klooster der Norbertinen te *Oosterhout*; — thans is er mede 1 te *Wouw* en twee te *Steenbergen*, in het weeshuis en in het Gasthuis; — 2 in *Breda*, in het Gasthuis, een liefdehuis, met eene armenschool en in het weeshuis; — 1 in het Gasthuis te *Oosterhout*; — te *Oudenbosch* 1 in de afdeeling van het Seminarie, 1 in het pensionaat van jonge heeren en 1 in het pensionaat

van jonge jufvrouwen; — 1 in het seminarie van de Hoeven. Alle hiergenoemde Rectoraten en kapellen hebben een eigen geestelijke. (a.) Wijders zijn er ook kapellen in alle vereenigingen van Religieusen en liefdegestichten als: te *Bergen-op-Zoom* 1 in het Gasthuis en 1 in de armenschool; 1 in het Gasthuis te *Rosendaal*; te *Sanddaarbuiten*, waar ook een pensionaat is, enz.

Van de kloosters, welke vóór de reformatie in het Nederlandsch gedeelte van het *Antwerpsch* bisdom, mitsgaders in *Staats-Vlaanderen*, bestonden, is er slechts één overgebleven, namelijk het vrouwenklooster te *Oosterhout*, hetwelk, door bijzondere bescherming der Vorsten uit het Huis van *Oranje*, tegen opheffing was beveiligd, en bij Keizerlijk decreet van den 12 November 1811 als geestelijke vereeniging is erkend geworden.

Ook het *Begijnhof* te *Breda* was, krachtens de capitulatie van den 10 October 1637 en de resolutie der Staten-Generaal van den 3 Maart 1747, in stand gebleven. Overigens zijn er, in 1803 te *Dongen* en later in *Etten*, *Rosendaal* en elders, geestelijke vereenigingen gevormd. — Van elk dezer zal ter respectieve plaatse hierna breedvoeriger gehandeld worden.

Sedert bijna een halve eeuw heeft de behoeftige toestand, waarin de meeste kerkelijke gemeente in velerlei opzigten verkeerden, door den uitmuntenden godsdienstijver der gemeentenaren en de onvermoeide zorg onzer kerkvoogden en der geestelijken, eene aanmerkelijke verbetering ondergaan. De meeste vroeger gebruikt

(a.) *Rectoraten* worden onderscheiden in *openbare* en *bijzondere*, als uit het medegedeelde blijkt; — *openbare* zijn die, welke in afgelegen deelen of gehuchten van sommige parochiën, ten dienste der aldaar wonende bevolking zijn opgericht, en door een eigen geestelijke (*Rector*) bediend worden: zoodanig Rectoraat is er slechts één in het Bisdom van Breda, teweten te *Molenschot* onder *Gilze*.

Bijzondere Rectoraten worden gevonden in eenige godvruchtige of liefdedige gestichten, wees- en gasthuizen, instituten van onderwijs, enz. Deze zijn ingesteld ten dienste der daarin wonende personen, die afzonderlijke communitäten vormen en als zoodanig door eigen geestelijken bediend worden.

wordende oude en bekrompen bedehuizen, zolder- en schuurkerken met priesterwoning, zijn door bekwame kerken en afzonderlijk staande pastorijen vervangen, terwijl in nieuw gevormde parochiën in het gemis van zoodanige gebouwen is voorzien. Het ontbrekende aan het voor de plegtstatige godsvereering onontbeerlijk kerk- en altaar-apparaat is, naar vermogen aangevuld en op sommige plaatsen zijn daartoe rijke offers gebragt, waardoor een aantal tempels, op eene waardige wijze, met schoone kunststukken, als: altaren, predikstoelen, biechtstoelen, Communiebanken, kruiswegschilderijen, enz. prijken. In het meerendeel der parochiën hebben de katholieke ingezetenen op eigene kosten hunne kerken en pastorijen moeten bouwen, behalve dat eenigen eene subsidie van 's Rijkswege hebben mogen genieten, terwijl ook menigmaal onze kerkvoogd, wijlen Mgr. VAN HOOYDONK, zijn eigen beschikbaar geld (het zij te zijner eer vermeld) aan een of andere arme parochie wegschonk. De katholieken hebben op de meeste plaatsen voor eigen rekening kerkelijke begraafplaatsen aangelegd, ten einde aan de afgestorvene geloovigen eene gewijde rustplaats te verzekeren en hunne lijken, met de, volgens de liturgie, vereischte godsdienstige plegtigheden ter aarde te kunnen bestellen. Tevens is het belang der armen, weezen, ouden en andere hulpbehoevenden, zooveel mogelijk bevorderd, door het stichten van wees- en godshuizen; het oprigten van liefdegestichten, bewaar- en leerscholen, enz; het instellen van kerkelijke armbesturen, liefdadige vereenigingen voor schamele armen, zieken, enz. Daarenboven hebben zich onderscheidene broederschappen en godvruchtige vereenigingen gevormd, ten einde, door aanhoudende gebeden en het beoefenen van verschillende goede werken, het heil der zielen te bevorderen. Verreweg de meeste dezer inrigtingen zijn door de zorg en de bemoeijing van onze Doorl. Bisschop daargesteld.

Eindelijk is nog, door het vaststellen van algemeene Reglementen, (door den kerkvoogd verplichtend verklaard) het beheer der parochiale kerkbesturen, der parochiale armbesturen en der ove-

rige katholieke instellingen van liefdadigheid, aan doelmatige voorschriften en bepalingen onderworpen, bij welker stipte naleving de gunstige veranderingen, welke sedert een tal van jaren zijn tot stand gebragt, duurzame vruchten beloven.

Het *zielental* in het Bisdom van Breda was in,

| | | | |
|--------------------------|----------|------|-------------------------|
| 1850 1 ^o Jan. | 129,605. | | <i>Communicanten</i> in |
| 1856 " " | 134,500. | 1855 | 97,439. |
| 1859 " " | 136,000. | 1860 | 99,600. |
| 1865 " " | 137,000. | 1865 | 99,646. |
| 1869 " " | 139,500. | | |

Het Bisdom van *Breda* telt ten huidigen dage 8 Dekenaten: het voormalig Vikariaat was aanvankelijk slechts in twee Dekenaten verdeeld, teweten van *Breda* en van *Bergen-op-Zoom*; daarna is er een derde Dekenat aan toegevoegd, namelijk dat van *Hulst*. In later tijd, bij de inrigting van het Bisdom van *Breda* in 1853, heeft MGR. VAN HOOYDONK de in het Noordbrabantsch gedeelte gelegene parochiën in vier Dekenaten ingedeeld, en de Zeeuwsche parochiën in twee Dekenaten gesplitst. Dit zestal Dekenaten droeg de volgende namen: van *Breda*, — *Bergen-op-Zoom* — *Elten*, — *Ginneken*, — *Hulst*, — *Aardenburg*.

Z. D. H. MGR. J. VAN GENK heeft in het jaar 1870, den 12 December echter goedgevonden deswege eenige veranderingen in te voeren. Hij heeft een nieuw Dekenat van *Oosterhout* tot stand gebragt en dientengevolge is eene wijziging in de indeeling der Dekenaten van *Breda* en *Ginneken* veroorzaakt; zoodat er alsdan *zeven* Dekenaten in ons Bisdom waren, teweten de bovengenoemde zes en dat van *Oosterhout*.

Eindelijk in de prosijnodale Vergadering van het 1871 heeft onze Kerkvoogd, om gewigtige redenen als het vorige jaar, wederom eene wijziging gebragt in de indeeling der twee grootste Dekenaten — dat van *Bergen-op-Zoom* en dat van *Elten* — en deze in drieën verdeeld met daarstelling van een nieuw Dekenat te *Steenbergen*; waardoor nu acht Dekenaten in het Bisdom van *Breda* bestaan. Hiervan zal later breeder gehandeld worden.

§ II.

*Het Seminarie.**Eerste afdeeling of het groot Seminarie,*

Zie in de eerste plaats mijn 1^e deel *Hoofstuk II*, § V, bl. 125-131. Een *Seminarie* is onder anderen eene kweekschool voor zielzorgers, priesters en bedienaars van het H. Altaar; het is derhalve in zeker opzigt een onontbeerlijk huis of school voor eene Diocese. Men ziet uit verscheidene kerkvergaderingen, voornamelijk die van *Trente* (*Sess. XXIII. cap. 18*), hoe groot belang men in die scholen of Seminariën stelde, en hoe zeer men bezorgd was, om dezelve in stand te houden en te doen bloeijen. — Het toezigt over zulk een instelling wordt uitgeoefend door den daarbij betrokken Kerkvoogd, of is, onder zijn gezag opgedragen aan *provisoren*, terwijl het beheer in het gesticht is toevertrouwd aan een *President*, en, waar het in tweeën verdeeld is, wordt het onderdeel bestierd door een *Regent*.

Het voormalig Vikariaat mogt zich bij zijne oprigting over het bezit van een *Seminarie* verheugen; trouwens de Vikarissen van het Bisdom van Antwerpen, in vooruitzigt, dat de Seminariën in *België* zouden vernietigd worden, (a.) hebben bereids in 1797 besloten en in behoorlijken vorm den Deken van Breda ADR. CRUL, Pastoor te Oosterhout gelast dat hij bij de Représentanten des Bataafschen volks, in naam der Vikarissen-Generaal nederig verlot zoude vragen, om een *Seminarie* van geestelijken op te rigten en bij de katholieke een collecte te doen, ten einde de noodige kosten daartoe te bestrijden. — De Bestuurders van

(a.) Door het Fransch bestuur in *België* werd in 1797 het Seminarie van het Bisdom van *Antwerpen* werkelijk opgeheven.

de Bataafsche Provincie hebben bij een authentiek document van den 28 December 1797 gegeven, het verzoek ingewilligd. — Deze zoo noodzakelijke zaak werd echter niet aanstonds uitgevoerd; want, vermits de geestelijken in *Belgie* gedurig nog strenger behandeld werden, ontstonden er steeds nieuwe beletselen. — Vooreerst de intentie van het Vikariaat van *Antwerpen* was, dat de President en de professoren van het Bisschoppelijk Seminarie in het nieuw Seminarie van *Breda* zouden komen om dit te besturen en er de godgeleerdheid te leeraren: te dien einde hadden deze zich in eene betrekkelijke gemeente van het distrikt van *Breda* op den lijst der inwoners doen inschrijven; doch, daar de vervolging, onmiddelijk na de verleende vergunning nog meer toenam, moesten die Heeren zich verschuilen, en werd hun het *vrijgeleide* geweigerd, zonder welke zij de Stad niet dorsten verlaten: daarna den 10 Februarij 1798 werd in de *Bataafsche Republiek* eene wet uitgevaardigd, waarbij alle vreemde priesters en uitgewekene Franschen de Republiek moesten ontruimen of die om den geweigerden eed of andere oorzaken, uit het Fransche Rijk of daarmede vereenigde landen gedeporteerd waren of moesten worden; echter met deze uitzondering: „Zoo nochtans dat daaronder niet kunnen begrepen worden alle zoodanige inboorlingen deser Republiek, welke ter bevordering hunner studiën, bekoming van promotiën, het aanvaarden van afzonderlijke standen of professiën, met voornemen, om in hun vaderland terug te keeren, zich voorheen hebben bevonden of nu nog in de Fransche Republiek, of in de landen, die daarbij zijn geincorporeerd, werkelijk bevinden; alsoo wij meenen, dat het nimmer de meening van het Gouvernement kan sijn, kinderen van hunne ouders of naastbestaande van hunne bloedverwanten, en dus ook niet, uit den schoot der Republiek te verweideren, onder deze bepaling, dat alle dezulke als inboorlingen der Bataafsche Republiek zich aan derzelve exterende en nog te maken wetten zullen hebben te gedragen”.

De bedoelde Heeren voorzagen alzoo, dat zij nog niet spoedig

naar *Breda* zich zouden kunnen begeven, en oordeelende dat het godgeleerd onderwijs niet langer mogt uitgesteld worden (want de wet, waarbij de kapittels, beneficiën, *Seminariën*, enz. vernietigd werden, was den 14 Januarij 1798, te *Antwerpen* reeds afgekondigd), hebben vervolgens menigwerf met ADRIANUS OOMEN, die sedert den 1 Februarij van dat jaar zijn verblijf had bij den Eerw. Heer ROELS Pastoor te *Terheiden*, onderhandeld, hem verzoekende, dat hij de zorg der oprigting van een Seminarie op zich zoude nemen, die dan eindelijk besloot deze zaak aan te vatten, en heeft op den 12 Mei 1798 een zeer groot huis gehuurd in de *Karstraat* te *Breda*, om daarin, in plaats van in het Seminarie, de Theologische studie door te zetten, opdat de kandidaten voor het Priesterschap en welhaast de zielbestierders niet zouden ontbreken.

Den 2 Junij daaraanvolgende heeft ADR. OOMEN hetzelfde betrokken met vier nog slechts overig zijnde kweekelingen der godgeleerdheid en nog twee nieuwe, die alsdan de Heilige Studie omhelsden. — De tijd scheen spoed te eischen om de veelvuldige veranderingen in de administratie der Bataafsche Republiek en inzonderheid omdat er weer heimelijk sprake was van een Seminariegeneraal voor de gansche Republiek, als welk er niets nadeeliger in deze Republiek voor de godsdienst kon uitgedacht worden.

Op het aanhoudend verzoek van de Heeren Pastoors, nam ADRIANUS OOMEN ook het bestuur van dit nieuw Seminarie op zich, en was hij alléén in den beginne President en Professor te zamen, onderwijzende de kweekelingen in de H. Godgeleerdheid en opleidende tot den geestelijken stand. (a.)

Intusschen was er den 1 Junij ter bekostiging der eerste behoeftigheden eene kleine som geld geligt ten laste van dit nieuw Seminarie, waarvoor de Heeren Pastoors van het land van *Breda* zich als borgen teekenden; terwijl ook alle Pastoors en onder-

(a.) Archief van het Bisdom van *Breda*. Reg. A, bl. 10 en 11.

pastoors der beide distrikten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom* de belofte teekenden, dat zij jaarlijks eene vrijwillige gift aan het Seminarie zouden schenken; — wat zij eenige jaren deden en — later is opgehouden.

Te zelfden dage verlangde bovengemelde borgen, dat de Landdeken van *Breda* A. CRUL en de drie pastoors van *Breda* voor tijd en wyl *provisoren* zouden zijn over het tijdelijk en æconomisch bestuur van het Seminarie. (a.)

Den 15 Junij van dat jaar is, ten gevolge der vroeger van het burgerlijk landbestuur verkregene vergunning, de collecte begonnen in al de parochiën der distrikten van *Breda* en *Bergen-op-Zoom*, ten einde in onderscheidene noodwendigheden van het nieuwe Seminarie te voorzien, welke collecte met eenen gelukkigen uitslag is volbragt.

Den 21 daaraanvolgende kwam ANTONIUS OOMEN uit *Antwerpen*, waar hij reeds eenigen tijd verscholen had geweest, naar *Breda*, en werd mede professor in het Seminarie. (b.)

Toen het Kapittel, na den dood van den Doorl. Bisschop C. F. DE NELIS, ANTONIUS OOMEN tot Secretaris van het Vikariaat benoemde, werd daarbij vereischt dat hij te *Antwerpen* zijn verblijf moest houden, om dit ambt waar te nemen. Dadelijk na de kennisgeving daarvan ontvangen te hebben, antwoordde ANT. OOMEN, dat hij die voorwaarde niet konde aannemen. De twee

(a.) Hetzelfde *Register A*, bl. 12. De tijdelijke pastoors van *Breda* en de Deken zijn nog voortdurend *provisoren* van het Seminarie.

(b.) Hij bleef nog Vikaris-generaal, tegelijk met zijnen broeder ADRIANUS OOMEN, die nu reeds eenigen tijd in zijn vaderland was. De nood vereichte, dat zij die bediening hier openbaar uitoefenden, opdat de Pastoors in geval van noodzakelijkheid tot hen vrijen toegang zouden hebben: tevens is, in het eerst van Augustus, hun nog een derde Vikaris-generaal toegevoegd, die met de zaken van het land meer bekend was, namelijk IGNATIUS VAN GILS, Pastoor in de *waterstraat* te *Breda*, om hierdoor de benijding te ontgaan, en opdat VAN GILS met minder gevaar de hatelijke aangelegenheden, met zijne handteekening zou bekend maken, terwijl hij overigens niets zou doen. — (*Reg. A*, als voren, bl. 18.)

benoemde Vikarissen schreven mede aan de Vikarissen te *Antwerpen*, vragende of OOMEN de Secretaris niet te *Breda* zou kunnen blijven, in de overtuiging, dat hij daar beter zijn post zou kunnen bekleeden, en hij in het nieuw Seminarie in de godgeleerdheid les kon blijven geven, enz. Dit verzoek is ingewilligd, en ANT. OOMEN bleef te *Breda* wonen, en het ambt van professor uitoefenen, tot het jaar 1800, wanneer hij in de maand Augustus Pastoor van *Elten* is benoemd, en in zijne plaats als secretaris aangesteld FRANCISCUS JOSEPHUS DE GRUIJTTERS; terwijl tevens werd toegestaan, dat hij, dit niettegenstaande, in het Seminarie te *Breda* les kon geven. (a.)

Al spoedig deed zich een moeilijkheid op tegen den President van het seminarie, wegens het inhouden der gevraagde Registers door het Gouvernement; doch eindelijk (om kort te zijn) is de vervolging geëindigd door het overleggen van de bedoelde Registers, en werd er meerder vrijheid aan het Seminarie geschonken (b.)

Het Seminarie bleef intusschen niet lang in de stad *Breda*. Daar de plaats, waar hetzelfde was opgericht, voor dergelijke inrigting niet zeer geschikt was, kwam men op de gedachte en werd, met overleg der Provisoren en den President, in het jaar 1809 den 20 September of daaromtrent, besloten, het Seminarie van *Breda* naar het landgoed den *grooten-Ypelaar* over te plaatsen, een oud kasteel der familie van dien naam, een half uur van de stad, onder de parochie van *Bavel*.

De President heeft dit Huis te dien einde gehuurd, en nadat de noodige veranderingen en inrigtingen met spoed bewerkt waren, heeft hij den godgeleerden cours aldaar, den 4 October van dat jaar, geopend voor negentien kweekelingen, waaronder 12 Hollanders en 7 Brabanders; terwijl er binnen kort nog andere te verwachten waren.

(a.) *Reg. A.* alsvoren, bl. 22 vo.

(b.) *Reg. A.* fol. 19 en 20.

Te dien tijde is weder de godsdienstigs mildadigheid der Katholijken ingeroepen door eene nieuwe collecte in alle parochiën te doen, ter bestrijding der kosten, aangewend ter inrigting, van gemeld Huis tot een Seminarie: dit geschiedde wederom met een gewenscht succes. (a.)

Den 1 October 1801 vertrok de professor F. J. DE GRUIJTERS, om rede van lichamelijke ongesteldheid, naar *Antwerpen*; en is alsdan in zijne plaats als Professor in de godgeleerheid aangesteld P. A. MICHIELSEN van *Turnhout*, een man vol Theologische wetenschap en godsdienstigen geest. (b.)

Het Seminarie bleef op het *Huis-te-Ypelaar* gevestigd tot in het jaar 1817, wanneer het met de Paasch-vacantie werd overgeplaatst op eene hofstede in het gehucht *Bovendonk*, in de onmiddelijke nabijheid van het dorp *Hoeven*, op drie uren afstand van *Breda*. (c.) Op verzoek van den Apostolischen Vikaris A. VAN DONGEN werd deze hofstede, bij koninklijk besluit van den 6

(a.) *Register A.* fol. 27 vo. Hier staat bij: „maar niets gebeurde in 't begin alleen in *Bergen-op-Zoom*, in *Oudenbosch* en in *den Hout*”.

(b.) *Ibidem* fol. 32.

(c.) Den 3 Januarij 1654 is besloten wegens het Bisschoppelijk huis *Bovendonk*, hetwelk een protestansch predikant met geweld had ingenomen, en bewoonde, om hem daaruit te verdrijven volgens een vonnis van de Staten, hem eene andere woning aanwijzende, op kosten van den Bisschop. *Register A.*

Die Hofstede, vroeger een buitenverblijf der Bisschoppen van Antwerpen, was door het Fransche bestuur, bij de vervietiging van het Bisdom, geëigend en bij transactie van den 5 Januarij 1800, tegelijk met andere hier te lande gelegen goederen der in België opgeheven geestelijke gestichten, aan de Bataafsche republiek overgedragen. — Dit Hof heeft in 1811 en 1812 toebehoord aan de moeder van Keizer NAPOLEON I, Madame Princes PAULINA, aan haar als dotatie geschonken. (Ms.) Dit *Bovendonk* wordt, in een register van Luik van 1441, *Londs of Londsck* genoemd.

In het *Synod. Belg.* t. 3, pag. CXIX leest men: De katholijken van het Bataafsche deel hebben de goederen des Bisdoms van Antwerpen, die aan de bisschoppelijke tafel waren gegeven, en in deze republiek waren gelegen, als aan hun toebehoorende, den 21 Februarij in beslag genomen.

Mei 1816, No. 74, beschikbaar gesteld, ten einde tot Seminarie en tevens tot woning van den Kerkvoogd van het Vikariaat te worden ingerigt en gebruikt.

In het jaar 1854 werd het Bisschoppelijk Seminarie op den voet der bestaande kerkelijke verordening ingerigt. Daarbij is vastgesteld, dat het Bisdome van *Breda* één Seminarie zal hebben, bepaaldelijk bestemd tot opleiding van kweekelingen voor den geestelijken stand, en dat hetzelfde zal gevestigd blijven te *Hoeven*, alwaar ook de vestigingsplaats van den Bisschop aangewezen en bij koninklijk besluit van den 3 November 1853 No. 61 goedgekeurd is.

Aangezien het te dier plaatse aanwezige Seminarie-gebouw voor zijne tweeledige bestemming geene genoegzame ruimte had, werd, bij de regeling dezer zaak, tevens bepaald, dat het vroeger reeds ingerigte hulpgebouw, gelegen in de naburige gemeente *Oudenbosch* voor eene afdeeling van voormeld Seminarie, dienstbaar zal blijven ter opneming van dat gedeelte der Seminaristen, hetwelk niet gevoeglijk kan geplaatst worden in het hoofdgebouw te *Hoeven*. Dit Seminarie uit twee afdeelingen bestaande, is bij koninklijk besluit van den 8 Junij 1854, n^o. 45. erkend, met bepaling, dat de afdeeling te *Oudenbosch* als integrerend deel van het Seminarie zal worden beschouwd, en deze te zamen één Seminarie zullen uitmaken.

Zie hier de *Presidenten*, die het groot Seminarie van den beginne tot nu toe hebben bestierd.

1798. ADRIANUS OOMEN, die het Seminarie te *Breda* zelf begonnen heeft in 1798 op- en interigten, is van het begin af President van hetzelfde geweest en bleef het bestuur waarnemen tot dat het Seminarie in 1816 van den *Ypelaar* naar de *Hoeven* is overgeplaatst. (Zie zijne *Biografie*, onder de Vikarissen-Generaal van het Bisdome van Antwerpen.)

1817. JOANNES VAN HOOIJDONK is den 19 Mei 1817 President van het Seminarie benoemd.

Hij heeft het Huis *Bovendonk* daartoe ingerigt en eenen bouw

voorzien van eenige kamers met eene *huiskapel* er bij getimmerd. Later is door hem eene zeer fraaje en doelmatige, op zich zelve staande *kapel* in gothischen stijl gebouwd, enz. (zie zijne *levenschets* als Bisschop van Breda.)

1832. ANTONIUS VAN DIJK werd den 11 September 1852 als President van het Seminarie aangesteld en hij heeft 15 jaren die betrekking met lof bekleed. (Zie wegens hem eene *levenschets* als Bisschop van Adras.)

1847. PETRUS MORGEN, geboren te *Bergen-op-Zoom* den 6 December 1805. werd priester gewijd den 15 December 1829;

Ik aarzel niet de woorden van zijne *gedachtenis-printje*, op hem zeer toepasselijk, hier te gebruiken:

„Hij was een priester des Heeren, goedaardig en zacht, zedig „van gelaat, ingetogen in den omgang, minzaam in zijne gesprekken en van zijne jeugd af in de deugd geoefend, die zijne „handen ten hemel verhief om voor de zijnen te bidden. (Mach. X, v. 12.), toen hij in zeker opzigt over andere gesteld was. Hij scheen „vervuld met den geest Gods, met wijsheid en verstaad „en wetenschap in alles”. (Exod.31. v 3.)

Hij werd van den Bisschop hoog geacht om zijne deugzaamheid en wijsheid. Reeds in zijne jeugd zag de Bisschop in hem den persoon, die tot alles bekwaam en nuttig was; Mgr. benoemde hem den 1 October 1830 *professor* in het groot Seminarie, welke betrekking hij met veel lof bediende tot 1839, in welk jaar hij den 1 October *Superior* van het *Collegie* of klein Seminarie te *Oudenbosch* werd benoemd, en deze waardigheid bleef hij bekleeden tot genoegen van alle kweekelingen tot het jaar 1847, wanneer hij *President* van het groot Seminarie te *Hoeven* werd aangesteld. Hier muntte hij bijzonder uit door vlijt, en zorg, en stichtte de jonge Seminaristen door woorden en werken; hij trok de algemeene achting en liefde tot zich. Om zekere reden begaf hij zich naar zijne familie te *Bergen-op-Zoom* den 23 April, en des anderen daags 's morgens werd hij op het onverwachtst door eene beroerte getroffen en stierf eenige oogen-

blikken daarna, dus toevallig te *Bergen-op-Zoom*, den 24 April 1858: zijne dood werd algemeen betreurd. Zijn ligchaam is naar het seminarie te *Hoeven* vervoerd en den 27 daaraanvolgende aldaar ter aarde besteld; het opschrift op den zerk boven zijn graf, even buiten de kapel, luidt als volgt:

D. O. M.

et piæ memoriæ Rdi adm. Dni
Petri Morgen,
 Bergizomensis
 qui per decennium exstitit
 Sem. Bred. præses
 vere pius et doctus
 obiit anno ætatis suæ LIII
 VIII cal. Maji MDCCCLVIII.

R. I. P.

1858. CORNELIUS VAN DER VEEKEN, geboren te *Beek*, bij Prinsenhage, den 11 November 1819, werd den 23 December 1843 priester gewijd. Het volgende jaar, den 30 Maart werd hij kapellaan te *Sprundel* benoemd en den 4 Maart 1850 als kapellaan te *Oudenbosch* aangesteld. Van daar klom hij hooger op; om zijne uitgebreide kennis en gezond verstand werd hem den 22 Mei 1851 het professoraal amht in het Seminarie te *Hoeven* opgedragen, terwijl hij den 22 Mei 1858 tot President in dit Seminarie is benoemd. Nog in datzelfde jaar, bij de stichting van het kathedraal kapittel, den 8 December, is hij tot *kanonik theologaal* verkozen. Tien jaar later, den 14 Mei 1868 is hij tot de hooge waardigheid van *Vikaris-Generaal* des Bisdoms verheven en eindelijk, na het overlijden van den eersten Proost C. OOMEN in het jaar 1870, werd hij, door Z. H. den Paus, Proost van het kapittel benoemd.

God moge zijn dierbaar en nuttig leven nog vele jaren rekken!

Professoren van het groot Seminarie.

| | het jaar van aanstelling. | | het jaar van aanstelling. |
|--------------------------------|------------------------------|------------------------------|------------------------------|
| Adrianus Oomen, (a.) | 1798 | Antonius van Dijk, (i.) | 1815 |
| Antonius Oomen, (b.) | 1798 of 1799 | Henricus van Raak, | 1820 |
| Franc. Jos. de Gruijters, (c.) | 1800 | Joannes Bapt. Verhees, | 1823 |
| P. A. Michielsen, | 1801 | Petrus Morgen, (j.) | 1830 |
| Jos. Mich. Chedeville, (d.) | 1802 | Joannes van Breugel, | 1833 |
| Adrianus Binck, (e.) | 1804 | Wilhelmus Ger. van Merm, | 1840 |
| Nicolaus van den Corput, (f.) | 1808 | Florentius Cornelis Henricus | |
| Gerardus van Gorp, (g.) | 1808 of 1809 | Ingenhousz, (l.) | 1842 |
| Joannes van Hooijdonk, (h.) | 1809 | Franciscus Laur. Maas, | 1846 |

(a.) Zie wegens hem boven, onder de presidenten van het Seminarie.

(b.) Hij was Secretaris van den Vikaris ADRIANUS OOMEN en tevens professor tot het jaar 1800, wanneer hij Pastoor te *Etten* werd.

(c.) Deze was opvolger als Secretaris en als professor; doch heeft, reeds in 1801, om lichamelijke ongesteldheid zijn ontslag genomen.

(d.) Deze was een zeer geacht vriend van wijlen Mgr. VAN HOOIJDONK. Hij had zijne studiën aan de Universiteit van Leuven met roem volbragt; gegradueerd in de Theologie, is hij na eenigen tijd professor in het Seminarie van het distrikt *Breda* te zijn geweest, in 1804 professor en President van het Seminarie te *Warmond* geworden en heeft met onvermoeide zorg zijne kundigheden aan de jonge geestelijken medegedeeld, terwijl hij met zijne bemoeijng een nieuw trotsch Seminarie heeft zien opreizen.

(e.) Vermoedelijk in 1804 opgevolgd als professor. Volgens sommigen zou ook omtrent dit tijdstip professor zijn geweest een VAN OUDENAARDEN genoemd of met een dergelijken naam: dan ik vind deswege niets.

(f.) Hij werd in 1809 pastoor te *Groot-Zundert* en stierf aldaar den 3 jan. 1821.

(g.) Werd later in 1820 pastoor te *Rijsbergen* en in 24 Deken van *Breda*.

(h & i.) Zie wegens hen de biographiën.

(j.) Zie wegens hem de Presidenten.

(k.) Te *Breda* geboren in 1810, werd professor in 1840, en kort daarna Secretaris, in welke betrekking hij veel goed gedaan heeft en buitengewoon werkzaam is geweest; doch om erge ongesteldheid nam hij zijn ontslag en stierf den 11 Maart 1848.

(l.) Was te *Breda* geboren den 16 Julij 1815, kapellaan te *Leur* den 25 Sept. '41, professor in het Seminarie te *Hoeven* den 3 Oct. '42, Secretaris van Mgr. den 29 Maart '43, overleden te *Breda* den 9 Jan. '51.

| | het jaar van aanstelling. | | het jaar van aanstelling. |
|--------------------------------|------------------------------|---------------------------------|------------------------------|
| Antonius de Wit, | 1848 | Petrus Joannes Gabriël, | 1858 |
| Joannes Stoop, | 1851 | Ant. Wilh. van Reijen, | 1858 |
| Cornelius van der Veeken, (a.) | 1851 | Joannes Loos, | 1868 |
| Cornelius de Bruijn, | 1854 | Wilhelmus van Hees, | 1872 |

Tweede Afdeeling of klein Seminarie.

Zie hier de oorspronkelijke oprigting en zijne geschiedenis. In het jaar 1830 was de Eerw. Heer PETRUS LUDOVICUS VAN KESSEL, de eerste, die van de meedere, in datzelfde jaar vergunde, vrijheid van onderwijs gebruik maakte, daar Hij, met goedkeuring van den Hoogwaardigen Vikaris van *Breda*, te *Oudenbosch* onder deszelfs geestelijk gebied, eene nieuwe school voor middelbaar onderwijs stichtte, onder den naam van *Kollegie*. (b.) Hij heeft met onvermoeide zorg aan het hoofd van zijn *Kollegie* werkzaam geweest; voor de huishouding en de goede orde in het gesticht was hij steeds in de weer; hij wist zijne taalkennis en kundigheden aan de studenten op eene loffelijke wijze mede te deelen. Door hem en zijne medeprofessoren werd er veel geleeraard; in één woord het *Kollegie* had een goeden naam en bloeide.

Den 13 September 1839 heeft VAN KESSEL, op aanzoek van genoemden Kerkvoogd, ten behoeve van deszelfs Vikariaat, het *Kollegie* voor eene billijke som afgestaan of verkocht. Van dan af werd er een Superior met eenige professoren door den Hoogw.

(a.) Zie zijne levensschets als president.

(b.) P. L. VAN KESSEL, te *Eindhoven* geboren was eerst professor in de wijsbegeerte in het groot Seminarie, en werd in 1815, bij de oprigting van het klein Seminarie van *'s Bosch*, als eerste professor in hetzelfde aangesteld.

Nadat hij dien post acht jaren bekleed had, werd hij, in 1823, rector van de latijnsche school in zijne geboorteplaats. Als hij het bedoelde *kollegie* aan onzen kerkvoogd had afgestaan, nam hij zijn verblijf te *'s Bosch* buiten openbare betrekking. Hij is schrijver van vele werken. (Zie J. A. COPPENS, *nieuwe beschr. van het Bisdom van 's Bosch* d. 1 bl. 345.)

Vikaris VAN HOOYDONK aangesteld om dáár verschillende talen en wetenschappen te leeren; zelfs was er vóór eenige jaren Pensionaat voor des verkiezende, in de fransche taal alleen; doch sedert 1870 is dit pensionaat als zoodanig opgeheven.

In den beginne was er slechts eene huiskapel; echter in de jaren 1843, 44 en 45 is de groote bouw opgetrokken en ook eene doelmatige fraaije kapel gebouwd. Een aanzienlijk burgerhuis nevens het Kollegie werd nog in 1868 aangekocht.

Regenten van het klein Seminarie te Oudenbosch.

| | het jaar van aanstelling. | | het jaar van aanstelling. |
|-----------------------------------|------------------------------|--------------------------|------------------------------|
| Petrus Morgen, (a.) 1e superior | 1839 | Henricus van der Hooft, | . 1839 |
| Joan. v. d. Veecken, (b.) 2e sup. | 1847 | Gerardus de Nijs, | 1839 |
| Philip. Henr. v. d. Eeden, (c.) | 1848 | Joannes van der Veecken, | . 1839 |
| Gerardus de Nijs, (d.) . . . | 1862 | Franciscus Laur. Maas, | . . 1841 |
| Petrus Leijten, (e.) . . . | 1872 | Joannes Stoop, | 1843 |
| Professoren aldaar. | | Michaël Woestenbergh | . . 1846 |
| Philippus H. van den Eeden, | 1839 | Carolus Lud. de Vlieger, | . 1847 |
| Joannes Baartmans, . . . | 1839 | Petrus Vermeulen, | 1848 |

(a.) Hij was de eerste *Superior* van het *kollegie*, toen het aan ons *Vikariaat* (thans *Bisdom*) behoorde. (Zie verder de *Presidenten* van het Seminarie te *Hoeven*.)

(b.) J. v. D. VEEKEN was eerst professor onder gemelden P. L. VAN KESSEL, daarna Rector aan de latijnsche school te *Oosterhout* en ten tweede male in het *kollegie* te *Oudenbosch*. Sinds 1839 professor en werd in '47 *Superior*; doch hij stierf den 17 Julij 1848 in den ouderdom van slechts ruim 37 jaren.

(c.) Hij werd te *Rijsbergen* geboren den 10 October 1814, priester gewijd te *Rosendaal* den 25 Mei 1839, *Subregent* in het *kollegie* te *Oudenbosch* den 16 Sept. 1839, aldaar als *Regent* aangesteld den 20 Sept. 1848, en overleed den 15 Oct. 1862.

(d.) Geboren te *Oudenbosch* in 1818, was in 1839 professor in het klein Seminarie, pastoor te *Koewaacht* in *Zeeuwsch-Vlaanderen*, en terug geroepen om *Regent* te worden in genoemd Seminarie in 1862 en in '72 als pastoor te *Oosterhout* aangesteld, mistgaders als *Deken* en *kanonik*.

(e.) Geboren te *Teteringen* in 1834, priester gewijd in 1859, werd in '60 *kapellaan* te *Alphen*.

| | het jaar van aanstelling. | | het jaar van aanstelling. |
|--------------------------------|------------------------------|-------------------------------|------------------------------|
| Carolus Fr. de Croes, . . . | 1848 | Joannes Walt. Smeur, . . . | 1860 |
| Antonius Graumans.. . . | 1848 | Henricus Snoeijjs, | 1861 |
| Martinus J. Schrauwen, . . | 1849 | Petrus simon de Wit, . . . | 1863 |
| Joannes Corn. Vlasblom, . . | 1850 | Eduardus Looijmans, . . . | 1864 |
| Joannes Franc. van Aert, . . | 1851 | Cornelius Rombouts, . . . | 1865 |
| Gerardus van Spaandonk, . . | 1851 | Antonius Schellekens, . . . | 1865 |
| Petrus van Wees, | 1854 | Petrus van den Hoek, . . . | 1865 |
| Antonius Vreugde, | 1854 | Theodorus Jo. Ketelaars, . . | 1865 |
| Adrianus van den Dooren . . | 1854 | Josephus Loos, | 1867 |
| Adrianus Vermunt, | 1855 | Antonius Blankers, | 1868 |
| Adrianus Oomen, | 1855 | Andreas Koremans, | 1868 |
| Joannes Mijnen, | 1856 | Franciscus Adr. Kerstens, . . | 1868 |
| Wilhelmus Jo. Stapels, . . . | 1857 | Adr. Henr. van den Corput, . | 1868 |
| Joannes Melchior Genet, . . . | 1857 | Cornelius Broeders, | 1869 |
| Jacobus Phil. Berentzen. . . | 1857 | Adrianus de Jong, | 1870 |
| Ant. Wilh. van Reijen, . . . | 1858 | Antonius Fr. Oomen, | 1870 |
| Aloijsius Fr. Bleijenberg, . . | 1858 | Ludovicus Ant. Corthals, . . | 1871 |
| Franc. Xav. Jac. Maassen . . . | 1858 | Joannes Bapt. Kriellaars, . . | 1871 |
| Bernardus Raphaël Norbertus. | | Cornelius Mar. Buijsen, . . . | 1872 |
| Dion. van Hal, | 1859 | Adrianus Mies, | 1873 |
| Jacobus Raats, | 1860 | | |

§ III.

Het KAPITEL; —

de eerste kerkvergadering in ons Bisdom.

Eindelijk is bij Pauselijke Breve van den 23 Julij 1858 de instelling bepaald van een KAPITTEL bij de hoofdkerk van elke der *vijf* Nederlandsche Diocesen, bestaande uit één dignitaris met den titel van *Proost* en uit *acht kanoniken*. Deze instelling werd goedgekeurd bij koninklijk Rescript van den 11 Februarij 1859, lett. Ki.

De Paus zegt in zijne Breve: „Het is uit eigen beweging en uit de volheid van ons Apostolisch gezag, dat Wij.... onze Eerw. Broeders den Aartsbisschop van Utrecht en de Bisschoppen... gelasten, opdat ieder van hen, in onzen naam en ingevolge door ons verleende bevoegdheid, in zijne Diocese, een kapittel instelle, hetwelk voor het tegenwoordige zal bestaan uit slechts eene waardigheid en acht kanoniken.”

„Die kapittels zullen onmiddellijk na hunne instelling, alle regten genieten en alle lasten deelen, welke aan elk Metropolitaan of Kathedraal kapittel, volgens het gemeene kanonieke regt eigen zijn. Zoo dikwerf het mitsdien mogt gebeuren, dat een der... kerken haren herder mogt verliezen, en er niemand zij, aan wien het bestuur daarvan, door den H. Stoel, ware opgedragen, zal het de taak van het, in haren boezem opgericht kapittel wezen, om in het beheer van de Diocees te voorzien, door de aanstelling van een *kapitulaar-Vikaris*, en op den voet, als door het gemeene kanonieke regt en het voorschrift van het Concillie van *Trente* is vastgesteld”.

„De leden van het *kanonikale kollegie* of *kapittel* zijn ontheven van de verplichting tot residentie bij de hoofdkerk, en voor alsnog van het beheer dier kerk.

Ten gevolge van deze is in het Bisdom van *Breda*, volgens kerkelijke regels, mede een kathedraal *kapittel* opgericht, bestaande uit eenen *Proost* en acht *kanoniken*. Het besluit van deze oprigting door onzen Bisschop was geteekend den 8 December 1858.

In laatstgemeld jaar is tot eersten Proost door Z. H. Prus IX benoemd en aangesteld CORNELIUS OOMEN, Pastoor te *Prinsenhage* en Deken van *Breda*. Deze OOMEN was den 14 October 1791 te Teteringen uit brave ouders geboren, van jongs af zeer godsdienstig en deugdzaam opgevoed; niets werd onbeproefd gelaten, om in hem te ontwikkelen en te bewaren dien gunstigen aanleg en die vatbaarheid, welke als kind hem tot hoogere bestemming scheen te beschikken. Naauwelijks op den 16 Februarij 1815 tot de priesterlijke waardigheid verheven, werd hij bereids in Maart

van dat jaar tot Assistent en nog dat zelfde jaar tot kapellaan der parochie van de *Brugstraat* te *Breda* bevorderd. Na elf jaren in die hoedanigheid werkzaam te zijn geweest, werd hij den 28 December 1826, tot algemeene vreugde, als Pastoor te *Prinsenhage* benoemd. In hem zag men den man, om den Hoogerw. Heer VAN GORP, overleden in 1850, op te volgen als Deken van *Breda*, en eindelijk zag men Hem optreden als *Proost* van het nieuw kapittel der kathedrale kerk van ons Bisd. Gedurende 44 jaren mogt *Prinsenhage* zich in zijne zegenvolle leiding verheugen, tot dat hij den 11 October 1870, na eene langdurige ziekte en veelvuldig lijden, overleden is in den gezegenden ouderdom van 79 jaren min drie dagen.

Na het overlijden van CORNELIUS OOMEN werd bij Rescript van Z. H. den Paus PIUS IX van den 6 November van dat jaar, in zijne plaats tot de waardigheid van *Proost* verheven de H. Eerw. Heer CORNELIUS VAN DER VEEKEN, President, Vikaris-generaal en kanonik Theologaal.

De eerste kanoniken van het kapittel zijn de volgende:

CORNELIUS VAN DER VEEKEN, President van het Seminarie te *Hoeven*.

CORNELIUS VAN LEIJSEN, Deken van- en Pastoor te *Ginneken*.

FLORENTIUS CORNELIUS VAN DEN KIEBOOM, Deken en Pastoor van *Elten*.

PETRUS JOANNES WERDEN, Pastoor te *Breda* (de *H. Barbara*.)

MARTINUS VAN DER SANDEN, Pastoor te *Breda* (de *H. Antonius*.)

JOANNES CORNELIUS VAN AKEN, Pastoor te *Breda* (de *H. Maria Hemelvaart*.)

FRANCISCUS LAURENTIUS MAES, Pastoor te *Beek*.

PETRUS JOANNES GABRIËL, Professor in het Seminarie te *Hoeven*, die in 1870 kanonik Theologaal is geworden.

Bij het overlijden van den kanonik C. VAN LEIJSEN in 1860 is ADRIANUS WILLEMS, Pastoor te *Oosterhout*, kanonik benoemd,— na den dood van M. VAN DER SANDEN in 1864 is JOANNES STOOP, Pastoor der Kathedrale kerk te *Breda*, kanonik geworden; — toen C. OOMEN overleden was, is in 1870 tot kanonik aangesteld de zeer Eerw. Heer GERARDUS DE NIJS, Regent van

het klein Seminarie te *Oudenbosch*; — In de plaats van FLOR. C. VAN DEN KIEBOOM, die in 1871 overleden is, werd CORNELIUS DE WILDE, Pastoor te *Alphen* en Deken van *Ginneken*, tot kanonik benoemd, bij Rescript van Z. H. PIUS IX van den 22 October; — na het overlijden van ADRIANUS WILLEMS is in des zelfs plaats als opvolger door Z. H. PIUS IX benoemd GERARDUS VERBUNT, Pastoor te *Rijen*, die tevens tot *Examinator* door Z. D. Hoogw. en door de Sijnodalen werd aangesteld.



Het *Kapittel* heeft voor wapen of afbeelding op zijn Zegel of Cachet gekozen den *Zoeten naam Jesus*; en in deszelfs omloop bevinden zich vier jaargetallen. Het eerste jaartal 1303, bovenaan links, leert ons, dat het oude *Kapittel* in de Collegiale kerk van *Breda*, in genoemd jaar, is opgerigt. — Het tweede jaartal regts, 1858 duidt ons aan, dat in ons

nieuw Bisdom het *Kapittel* in dit jaar is gesticht. — Het derde jaargetal beneden links, 1449, herinnert ons het jaar, dat het *H. Sacrament van Mirakel* van de *Klundert*, waar het gevonden was, naar de groote *L. Vrouwe-Kerk* van *Breda* is overgebracht. — Het vierde jaartal, 1509 regts, deelt ons als 't ware mede, dat in gemeld jaar de *grootte toren*, een der hoogste en schoonste van de Nederlanden, voltrokken is, daargesteld uit de offerpenningen der pelgrims en bedevaartgangers, die van heinde en ver derwaarts stroomden, om het *H. Sacrament van Mirakel* te vereeren en te aanbidden. — Boven op het Zegel staat *Capit Bredan.*, en leert ons, dat dit aan het *Kapittel* van *Breda* behoort. — Tusschen de twee onderste jaartallen staat de tekst: "*Dominus memoriale ejus*," (a.) en dit slaat op de mirakeleuze *H. Hostie*,

(a.) *Prof. OSER*, h. XII, v. 5.

waarin de *Heer JESUS* tegenwoordig is en geeft een gedurig aandenken aan het wonderwerk van den Almagtigen God. Eindelijk de 3 *Kruisen* (een in 't midden en twee in den omloop) verbeelden het wapen van *Breda*.

KERKVERGADERING.

Zoodra de kerkelijke *Hierarchie*, die zich over geheel het koningrijk van Holland uitstrekt, hersteld was, heeft de Aartsbisschop, die aan het hoofd staat, zich, volgens kerkelijke voorschriften, verplicht geacht eene algemeene *Provinciale kerkvergadering* te beleggen, ten einde daarin te regelen en vast te stellen alwat tot het heil der kerk, tot het behoud en voortplanting des geloofs, tot een doelmatig en heilzaam bestuur en het eeuwig welzijn der geloovigen nuttig en noodig is. Zijne Doorl. Hoogw. J. ZWIJSEN, Aartsbisschop van *Utrecht* heeft werkelijk zulk eene *Provinciale kerkvergadering* uitgeschreven en gehouden in het jaar 1865, den 16 Zondag na Sinxen, den 24 der maand September en de volgende dagen, tot bijwoning van welke, onder anderen, mede onze Bisschop was opgeroepen; dan, hoe ging het Z. D. Hoogw. aan het hart, dat het hem om zijne hooge jaren en verzwakten toestand zedelijk onmogelijk was, deze kerkvergadering, waarnaar hij zoo zeer verlangd had, bij te wonen; evenwel werd hij tot zijn innige voldoening waardig vertegenwoordigd door zijnen Hoogw. Coadjutor Mgr. J. VAN GENK, die anders ook verzocht en verplicht was in deze vergadering tegenwoordig te zijn.

Te allen tijde is het groot nut en heil, niet slechts van dit *Provinciale*, maar ook van de *Diocesane* conciliën erkend, als blijkt uit de H. Canons en bepaaldelijk uit het Concilie van *Trente*; welk nut breedvoerig bewezen is door Paus Benedictus XIV, (a.) die onder anderen daarvan zegt: »de Diocesane Sijnoden

(a.) *De Sijnod. Diocœsanâ* lib. 1, Cap. 2.

„zijn het welzijn van de kerk, de schrik van hare vijanden, de „steun en bevestiging van het katholijk geloof, en mogen zeer „teregt de zenuw van het ligchaam der kerk genoemd worden”. Hiervandaan dat onze Doorl. Kerkvoogd, even als alle bisschoppen, naar zulk eene *Sijnode* trachtte; — en wat de Bisschop J. VAN HOOIJDONK, bij eene Circulaire van den 2 Augustus 1867, reeds te kennen had gegeven, dat hij zoo zeer verlangde; maar om zijnen ouderdom en daaruit gevolgde zwakte niet kon volvoeren, — dat heeft zijn opvolger, JOANNES VAN GENK, Bisschop van *Adras* i. p. inf., wien toen reeds de Administratie der Diocese was opgelegd, van eerst af getracht ten uitvoer te brengen, te weten het houden van eene *Diocesane Sijnode*, de eerste na de oprichting van het Bisdom van *Breda* en de eerste na het Provinciaal Concilie.

Den 29 Januarij 1868 heeft deze ijvervolle kerkvoogd aangekondigd dat er zulk eene *Sijnode* of *kerkvergadering* in ons Bisdom (in het Bisschoppelijk Seminarie te *Hoeven*) zou belegd worden den 20 der maand April daaraanvolgende, bepallende dat hierbij tegenwoordig moesten zijn de leden van het kathedraal kapittel, — de Oversten van het groot en klein Seminarie, — de Dekens, — twee pastoors uit elk Dekenaat (door de parochiepastoors daartoe gekozen), — de Secretaris, — de professoren van het groot Seminarie en verder alle geestelijke personen, hetzij wereldlijke of reguliere, die naar regt en gewoonte bij zulke Sijnode aanwezig behooren te zijn.

Aanwezig zijn geweest de Hoogerwaarde Heeren kanoniken.

CORNELIUS VAN DER VEEKEN, — FLORENTIUS CORNELIUS VAN DEN KIEBOOM, — PETRUS JOANNES WERDEN, — JOANNES CORNELIUS VAN AKEN, — FRANCISCUS LAURENTIUS MAES, — PETRUS JOANNES GABRIËL, — ADRIANUS WILLEMS, — JOANNES STOOP, Penitencier en Plebaan der kathedrale kerk. (a.)

(a.) De Hoogerw. Proost van het kapittel C. OOMEN en de Eerw. Heer JUDOCUS ELSEN pastoor te *Zuiddorpe* zijn door ziekte belet geweest bij de Sijnode te verschijnen.

De zeer Eerw. Heeren BERNARDUS RAESSEN, Deken van *Aardenberg* en pastoor te *IJzendijke*, — MARINUS DE BIE, Deken van *Bergen op-Zoom* en pastoor te *Huybergen*, — CORNELIUS DE WILDE, Deken van *Ginneken* en pastoor te *Alphen*, — ANTONIUS CORNELIUS BUIJS, Deken van- en pastoor te *Hulst*, — CORNELIUS DE NIJS, Regent van het klein Seminarie te *Oudenbosch*.

De Eerwaarde Heeren.

JOANNES FRANCISCUS SMULDERS, pastoor te *Hontenisse*.

WILHELMUS HELLEMONS, pastoor te *Oudenbosch*.

JOANNES BAPTISTA KRÜGER, pastoor te *Hoogerheide*.

GOVERDUS VERBUNT, pastoor te *Rijen*.

THOMAS ANTONIUS VAN RAAK, pastoor te *Terheijden*.

JOANNES CORNELIUS VAN ETTEN, pastoor te *Steenbergen*.

CORNELIUS PETRUS HEMBROECK, pastoor te *Aardenburg*.

JOANNES LAURENTIUS VAN DIJK, pastoor te *Ginneken*.

CORNELIUS VAN MECHELEN, pastoor te *Sprundel*.

PETRUS CORNELIUS TIELENS, pastoor te *Hoofdplaat*.

GERARDUS VAN SPAANDONK, Secretaris der Diocese.

CORNELIUS JOANNES DE BRUIJN, professor in het Seminarie te *Hoeven*.

ANTONIUS WILHELMUS VAN RIJEN, professor in het Seminarie te *Hoeven*.

Deze Eerw. Sijnodalen werden in drie Sectiën of Commissiën verdeeld, in ieder van welke al de geprojecteerde punten en Statuten onderzocht, overwogen en toegepast moesten worden, alvorens deze voor goed bepaald, voorgeschreven en afgekondigd zouden worden. (a.)

Vier algemeene *Vergaderingen* hebben plaats gehad; elk van deze is met een gebed begonnen en weder met een gebed geëindigd. De *eerste algemeene Congregatie* is gehouden 20 April des voormiddags ten 10 ure; in deze zijn alle voor- en toebe-

(a:) Deze Sectiën of Commissiën vereenigden zich tweemaal daags, — eens vóór en eens na den middag, zoodat de hier aanwezige Heeren schier den geheelen dag onledig waren met ernstige en belangrijke onderwerpen der Sijnode.

De verrigtingen, dekreten en statuten dezer kerkvergadering van het Bisdom van *Breda* zijn daarna gedrukt uitgegeven.

reidingen afgehandeld; — de *tweede* had dien zelfden dag plaats ten 6 ure na den middag, — de *derde* op hetzelfde uur den 21 April en de *vierde* mede op hetzelfde tijdstip den 22 April, in de groote eetzaal van het Seminarie. Mgr. had de door de leden der Sectiën verkozene procurators aangenomen, die de aanmerkingen der Sijnodalen aangaande de ontworpen Statuten mondelings moesten indienen. In deze Congregatiën zijn dan ook telkens eenige hoofdstukken van de Statuten en de door de Sectiën deswege vrijelijk gemaakte opmerkingen voorgesteld, in rijpe overweging genomen en beoordeeld.

Den 21 April heeft de geheele aanwezige geestelijkheid, in kerkelijk gewaad gekleed, den Bisschop aan de deur van het Seminarie des morgens ten 7 ure afgehaald en processiewijze naar de kapel begeleid, alwaar de *Hora tertia* werd gelezen, terwijl de Doorl. Kerkprelaat in bisschoppelijk gewaad gehuld, daarna de Mis van den H. Geest (*de Spiritu Sancto*) plegtstatig gezongen heeft; en toen de plegtige Mis geëindigd was, bad de Bisschop de, *in Pontificali Romano* voorgeschreven gebeden; na nogmaals de genade en het licht van den H. Geest afgesmeekt te hebben door het zingen van het *Veni Creator Spiritus* (Kom Schepper H. Geest), heeft Z. D. Hoogw. de Synodalen hartelijk toegesproken, — de *Synode* geopend verklaard, — de *Geloofsbelijdenis* zelf luid voorgelezen en deze met eed bevestigd, terwijl ook van alle aanwezigen de geloofsbelijdenis (volgens het gebruik, bij het houden van kerkvergaderingen, ingevoerd) afgenomen werd, die mede een voor een, wat zielroerend was, voor den Bisschop, met de handen op het Evangelie, denzelfden eed aflegden. Nadat nog een en ander aangaande de synode was voorgelezen, heeft de Zeer Doorl. President der synode het Provinciaal Concilie, in 1365 gehouden, doen nederleggen op den predikstoel, doen afkondigen en verpligtend verklaard. Vervolgens zijn in deze eerste zitting ook de zeven eerste hoofdstukken van onze synode openbaar voorgelezen. Vervolgens werden de namen afgeroepen van hen, die de kerkvergadering moesten bijwonen, en werd aan een-ieder verboden

zonder oorlof zich vandaar te verwijderen. De Bisschop gaf zijnen herderlijken zegen en stelde de bijeenkomst tot zes ure na den middag uit.

Den 22 April heeft de Hoogeerw. Heer F. C. VAN DEN KIEBOOM, *kanonik* en *Deken* des morgens ten 7 ure eene Solemnele Mis gezongen voor de overledene geestelijkheid der Diocese. Vervolgens bad de Bisschop de gebeden, voor den tweeden dag der Sijnode voorgeschreven, en na het zingen van het *Veni Creator*, hield hij eene toespraak en beval de 14 volgende hoofdstukken van de Sijnode openbaar voor te lezen. De namen der Sijnodalen zijn weer opgeroepen... en na de benedictie van den Kerkvoogd ontvangen te hebben, is de tweede openbare zitting gesloten.

Den 23 April heeft de Hoogeerw. Heer C. VAN DER VEEKEN, *kanonik Theologaal* en *President* van het *Seminarie*, op plegtige wijze, de Mis van de H. Drievuldigheid (*de Sanctissima Trinitate*) gezongen tot dankzegging.

Na de Mis heeft de Bisschop de voor den derden dag bepaalde gebeden verrigt en, na het *Veni Creator*, het overige der Sijnodale statuten ten einde toe doen voorlezen. Daarna heeft zijne Doorl. Hoogw. de Bisschop de afgekondigde statuten, op het altaar, onderteekend, vervolgens de Diocesane Sijnode gesloten en tegen het volgende jaar eene Sijnodale vergadering aangekondigd. — Eindelijk heeft Mgr. eene hartelijke en broederlijke aanspraak tot de Sijnodalen gerigt; hij dankte in de eerste plaats den goeden God, toen het Kapittel en al de aanwezige Heeren voor hunne medewerking; hij verzocht en drong er op aan, dat zij vooral de statuten getrouwelijk naleven, — deze aan anderen aanbevelen, bekrachtigen en derzelver onderhoud bevorderen zouden... Hij heeft het sluitgebed gelezen, — den bisschoppelijken zegen gegeven en aan allen verlof verleend van huiswaarts te keeren.

Wegens de *Diocesane* of *Prosynodale Vergaderingen*, die telken jare gehouden zijn, leze men de Biographie van Mgr. J. VAN GENK.

*Levensbeschrijvingen der Kerkvoogden
van het Vikariaat en het Bisdom van Breda.*

**1e Apostelĳke Vikaris,
ADRIANUS VAN DONGEN.**

ADRIANUS VAN DONGEN werd den 30 Augustus 1754 op den *Hout*, gemeente *Oosterhout*, geboren van brave en deſtige ouders, gaf van jongs af de ſchitterendſte blijken van bekwaamheid en godsvrucht, en deed zien dat hij tot hooge dingen was beſtemd; na zijne lagere ſtudiën met den grootſten lof afgedaan te hebben volgde hij aan de vermaarde ſchool van *Leuven* den cursus der philoſophie met dat gevolg, dat hij eene eerſte plaats in eene linie verwierf, alſdan beſloot hij den geestelĳken ſtaat te aanvaarden, — trad in het Seminarie te *Antwerpen* en werd aldaar den 19 December 1778 priester gewijd. Na eenige jaren als Kapellaan in geestelĳke bediening te zijn geweest, werd hij den 25 Augustus 1795 te *Breda* in de parochie van de *Nieuwſtraat*, de kerk van *O. L. Vrouw Hemelvaart*, paſtoor benoemd, en den 22 Maart 1803 tot de waardigheid van *Apoſtelĳke Vikaris* van het, in dat jaar nieuw opgerigt *Vikariaat* van *Breda*, door Zijne Heiligheid Paus Pius VII verheven. Hij was alzoo de eerſte Vikaris.

In weerwil hij deze hooge betrekking bekleedde, behield hij tevens tot het jaar 1816 de paſtoorele zorg der parochie van de *Nieuwſtraat*; dan in laatſtgenoemde jaar legde hij de bediening van paſtoor neder en vertrok hij van *Breda* naar de *Hoeven*, waar hij in de maand Junij zijn verblijf nam op den *Huize Bovendonk*, vroeger een buitengoed van den Biſſchop van *Antwerpen*, afkomſtig van de Abtdij van *St. Bernard*, hetwelk hij

te voren tot een *Seminarie*, beter geschikt dan op den *Ypelaar*, en door bij- en verbouwen tot eene betamelijke woning ook voor zich had laten inrigten. Zijne verhevenheid verduisterde in geenen deele den luister zijner deugden; maar hij oefende zich gestadig in ootmoed en ook vooral in gastvrijheid: in zijn huis dat voor een ieder openstond, heeft hij als een tweede ABRAHAM het geluk gehad een engel te herbergen in den persoon van Zijne Eminentie den Kardinaal VAN FRANKENBERG, die door de Fransche conventie uit zijn Aartsbisdom verjaagd, in het huis en in de armen van onzen Kerkvoogd zijn leven heeft geëindigd. — Hij heerschte niet over de geestelijken maar wist hen gelijk de groote Fenelon, alleen door liefde te besturen. Vriend van eendragt, zocht hij slechts allen met zich en onderling te vereenigen: hij muntte uit in eenvoudigheid en voorzigtigheid. Hoe vereenigde hij deze deugden in zich bij den drang der omstandigheden, welke hem onder verschillende rijksbesturen drukte: bij alle voorvallen wist hij den Keizer, wat des Keizers en Gode wat Godes is te geven; hij week, waar hij wijken moest, maar stond, waar staan pligt was. Hij bediende zijn hoog ambt van Kerkvoogd met ijver en lof, en onder de Republikeinsche regering van ons Land behield hij den vrede in onze kerk, en verkreeg hij, met de andere Kerkvoogden, aanzienlijke middelen tot onderstand der Kerken en der bedienaren van het Vikariaat. Tijdens het bestuur van Koning LODEWIJK, was alles rustig en bewaarde hij de tucht en het geestelijk gezag der Kerk. Doch onder de regering van Keizer NAPOLEON I, in het jaar 1810 begonnen, week de rust en vrijheid, en heeft de bezorgde *Vikaris* tegen vele moeilijkheden en tegen onregelmatige pretensiën te kampen gehad. God zij lof en dank, duurde de aangerigte verdrukking niet lang. Na den val van NAPOLEON I en de vernietiging zijner overheersching in 1814, kwam Prins WILLEM uit Engeland terug, werd eerst Souvereine Vorst en kort daarna Koning der *Nederlanden*; met Hoogst den zelve keerde ook de rust en de vrede des Vikariaats terug. Hij, de Koning beloofde plegtig, „dat aan de kerk

„hare staat en vrijheid verzekerd waren, en hare eer en discipelen „beschermd zouden worden:” dan die blijde hoop en regtmatige verwachting werden te leur gesteld door inconstitutionele maatregelen en besluiten op de vrijheid van godsdienst en onderwijs, vooral door de besluiten van 1825, ten gevolge van welke de latijnsche scholen, Kollegiën, Athenæën en, wat niet het minste was, de kleine Seminariën gesloten werden, terwijl het *Collegium philosophicum* geopend en verplichtend was.

ADRIANUS VAN DONGEN stelde zich ijverig in de bres en protesteerde met alle regt hiertegen. In weerwil van zijn eerbiedig vertoog, benevens dat van de andere Kerkvoogden, verliepen vier jaren, eer de kleine Seminariën weer heropend werden: hij had het genoeg niet deze gunstige verandering nog vóór zijnen dood te zien.

Onze Vikaris was bijzonder bezorgd voor het geestelijk welzijn voor de zuivere zeden zijner onderhoorigen, die door de schier algemeene toeneming van zedebederf en ongeloof, aan een groot gevaar waren blootgesteld; Hij onderrigte en vermaande hen tegen de gevaren hunner zielen, nu door de Vaste-bullen, dan door zendbrieven, waarbij hij inzonderheid ijverde tegen de gevaarlijke en zedeloze bijeenkomsten der jeugd.

Hij rigtte nieuwe parochiën op, en openden hier en daar scholen voor armen en weezen; Hij voerde in vele kerken nieuwe broederschappen in, — hielp weldadige gestichten oprijzen en zorgde dat te *Dongen, Etten, Rosendaal*, enz. geestelijke vereenigingen gevormd werden.

Eene der loffelijkste verrigtingen in zijn leven is de verdeeling der stad *Breda* in drie parochiën, waarbij de grenzen van elke parochie bepaaldelijk zijn aangewezen. De herder kende er zijne schapen niet genoegzaam, en de schapen hadden er geenen vasten herder: door bedoelde omschrijving der stad, die niet dan door groot beleid en standvastigheid kon ten uitvoer gebragt worden, nam hij het daaruit spruitend nadeel weg en verwierf voor zich een ontsterfelijken naam,

Het was in het jaar 1823, den 26 Januarij dat Zijne Heilichheid de Paus aan Hem de buitengewone magt verleende, om het H. Sacrament des Vormsels toe te dienen, van welke magt Hij het eerst gebruik maakte, toen Hij in Augustus van dat jaar, te *Hoeven* in de kerk dat H. Sacrament toediende, welke plegtigheid sedert vele jaren in ons Vikariaat niet had plaats gehad. (a.) Hij heeft gedurende de laatste jaren zijns levens vele duizenden uit allen ouderdom, door geheel het Vikariaat gevormd en alzóó door dit Sacrament in het geloof versterkt.

Onverwachts kreeg de Hoogw. Kerkvoogd een ontsteking aan den voet, waaraan het koudvuur zich voordeed, dat spoedig een einde aan zijn dierbaar leven maakte. Hij overleed, de leidsman, de herder, de vader der onderhoorigen, na een loffelijk bestuur van 23 jaren als Apostelĳk Vikaris, in den ouderdom van 72 jaren, te *Hoeven*, den 27 November 1826, terwijl Hij, den 30 daaraanvolgende, in de kerk te *Rijsbergen*, met veel plegtigheid begraven is. (b.)

(a.) Toen de Bisschoppen niet vrij hunne bediening konden uitoefenen, werd ook door hen niet gevormd. Onder de Bataafsche Republiek werd er in ons Vikariaat, in de jaren 1803 en '4 in onderscheidene kerken gevormd door den Bisschop van *Roermonde* JOANNES BAPTISTA ROBERTUS VAN DE VELDE DE MELROIJ. Derselĳde kerkvoogd heeft ook in het jaar 1809 een groot tal christenen met het H. Vormsel gesterkt: dan sedert dien tijd had die heilzame plegtigheid in onze streken niet plaats gehad, totdat nu onze kerkvoogd dit H. Sacrament des Vormsels heeft bediend.

(b.) Op zijn grafzerk te *Rijsbergen* leest men het volgende opschrift:

D. O. M.
 Hic Sepultus est
 Reverendiss. Dnus
 ADRIANUS VAN DONGEN
 Imus Vic. Apost. Bredanus.
 Obiit in *Hoeven* 27 9bris
 A°. 1826. Aet. 72. Vic. 23.

R. I. P.

Hij had voor spreuk gekozen: SIMPLICITER ET CONFIDENTER (*veenvoudig en vertrouwelijk*), het was als of de Voorzienigheid hem die woorden in den mond had gegeven; want zoo ooit iemand, dan kon Hij met regt de woorden van David (Ps. 130, v. 1)

Een ander Epithaphium ter zijner eere vervaardigd, luidt als volgt:

D. O. M.

AC PIÆ MEMORIÆ AMPLISSIMI ET REVEREN-
DISSIMI DOMINI

ADRIANI VAN DONGEN,
primi Vicarii Apostolici Bredani,

qui

*operatus est bonum et rectum et verum coram do-
mino Deo suo in universâ culturâ ministerii do-
mûs domini juxta legem et cœremonias, vo-
lens requirere Deum suum in toto corde suo.*

BREDÆ Pastor extitit per annos XX,
forma gregis ex animo;

VICARIUS APOSTOLICUS per annos XXIII.
ambulavit simpliciter et confidenter.

*Sacerdos verè magnus, quem singulari S. CON-
FIRMATIONIS SACRAMENTI ministrandi facultate
PIUS VII. P. M. crescere fecit in plebem suam.*

Vixit Deo, Sibi et Suis,
quos numquam, nisi morte, turbavit.
Diem supremum, clausit in HOEVEN,

V KAL. DECEMBRIS. CIO. IO. CCC. XXVI.
æt. suæ anno LXXII.

R. I. P.

Bij deze gelegenheid zij hier ook vermeld het grafschrift van Z. Em. den Kardinaal *Frankenberg*, te *Rijsbergen* begraven:

D. O. M.

Hic depositus est

Eminentiss. ac Reverendiss. Dominus
JOANNES HENRICUS
A *Frankenberg* et *Schellendorff*
S. R. E. Presbijter Cardinalis

op zich toepassen en met waarheid zeggen: „Heer, mijn hart is „niet hoogmoedig, noch mijne oogen zijn niet hovaardig geweest; „noch ik heb niet gestaan naar groote of wondere dingen, die „boven mij waren”.

2^{de} Apostelĳke Vikaris en 1^o Bisschop van Breda.

JOANNES VAN HOOYDONK.

Onmiddellĳk na den dood van A. VAN DONGEN trad JOANNES VAN HOOYDONK in het bestuur van het Vikariaat van *Breda*. Z. D. H. JOANNES VAN HOOYDONK werd den 2 Augustus 1782 te *Ulvenhout*, op den *Hotsel*, (gemeente *Ginneken*) geboren. Door zijne brave ouders in deugd en godsdienstigheid opgevoed, openbaarde zich al spoedig zijne neiging voor den geestelĳken stand. Zijne ouders zouden Hem naar de latijnsche school te *Oosterhout*, waar hij zich met vlijt op de wetenschap en godsvrucht toelegde, om zich eerst door de lagere studiën, en daarna, in het Seminarie op den *Ypelaar*, door de H. Godgeleerdheid, tot de priesterlĳke bediening voor te bereiden. Den 15 December 1808 ontving hij te Amsterdam de priesterwijding, en reeds den 7 Junij van het volgende jaar werd hij gekozen, om met de professorale waardigheid bekleed te worden en in die betrekking, van hetgeen hij voor zichzelve had opgedaan, liefderĳk aan jongeren mede te deelen. Als professor muntte hij inzonderheid uit in eene duidelĳke voorstelling en uiteenzetting der kwestĳen.

X Archiepiscopus Mechliniensis
 Primas Belgii.
 Cath. fidei ac disciplinæ Ecclesiast.
 generosus vindex.
 Obiit Bredæ in œd. Vic. Apost.
 III Idus Junii A° M. D. CCC. IV, œt LXXVII.
 R. I. P.

Na den dood van den beroemden Primus van *Leuven* ADRIANUS OOMEN, en bij de verplaatsing van het Seminarie naar de *Hoeven*, werd in het jaar 1817, aan JOANNES VAN HOOYDONK tevens het presidentschap van gemeld Seminarie toevertrouwd.

Wat de waardige man in die betrekkingen gedurende een tal van jaren heeft verrigt, behoeft noch lofspraak noch vermelding. Hij besteedde al zijne studiën en zorgen aan de opleiding en vorming der jonge kweekelingen voor de geestelijke bedieningen: velen mogten in dat tijdsverloop zijne geleerdheid, diepe menschenkennis en veelzijdige bekwaamheden bewonderen: zijne priesterlijke deugden, zijne teedere godsvrucht, zijne eenvoudige en minzame omgang verwierven hem niet minder aller achting en eerbied.

Hoezeer ook met zorgen overladen, wist ook toen reeds die ijverige priester zijnen tijd en zijne bekwaamheden dienstbaar te maken aan meer uitgebreide belangen, dan die zijn eigenlijke werkring omsloot. De Hoog Eerw. Vikaris A. VAN DONGEN vond in hem een verlicht raadsman en krachtigen steun; geen wonder dus, dat deze den President VAN HOOYDONK tot zijnen opvolger had aangewezen. De Voorzienigheid had den ijverigen talentvollen Priester uitverkoren, om eenmaal in de rij der priesters eene schitterende plaats in te nemen; hij werd dan ook bij Breve van Z. H. Paus LEO XII van den 7 Januarij 1827 tot *Vikaris* of liever, onder den titel van Apostolisch Administrator (*Administrator Apostolicus interinus*) van het toenmalig Vikariaat aangesteld.

In het jaar 1841 werd zijn last bezwaard; Z. H. de Paus droeg hem, in hoedanigheid van Vikaris-Generaal tevens de geestelijke zorg op over het zeeuwsch gedeelte van het Bisdom van *Gent*, bestaande uit de landen, gelegen op den linkeroever der Westerschelde (*Staats-Vlaanderen*), mitsgaders uit de stad en den omtrek van *Vlissingen* op het eiland *Walcheren*. Brandende van ijver voor het heil der zielen en het welzijn zijner evennaasten, nam hij vaardig het bestuur zoo van deze streken als van

het vorig Vikariaat op zich. In 1842 den 14 Januarij heeft Paus GREGORIUS XVI hem tot de Bisschoppelijke waardigheid verheven, onder den titel van *Bisschop van DARDANIË in part. inf.* Hij ontving den 1 Mei daaraanvolgende, in de kerk te *Hoeven*, de bisschoppelijke consecratie, terwijl de Bisschop van *Curium*, de Baron van *Wijkersloot*, Heer van *Schalkwijk*, die Hem wijdde, daarbij geassisteerd werd door den Bisschop van *Emmaus* HENRICUS DEN DUBBELEN en den Bisschop van *Gerre* JOANNES ZWIJSEN. (a.)

Reeds lang tevoren had Hij de buitengewone magt van zijne Heiligheid verkregen, om het H. Sacrament des Vormsels toe te dienen. Hij heeft vaak gebruik gemaakt van die magt en vele duizenden hebben het H. Vormsel van hem ontvangen. In eenvoudigheid wekte Hij bij deze gelegenheid de vormelingen op tot een deugdzaam christelijk leven. Getrouw aan de Ieus: *Simpliciter et confidenter*, die Hij tot zinspreuk van zijn wapen had gekozen, heeft Hij staag *in eenvoud en vertrouwen*, welke hem in al zijne handelingen immer zoo eigenaardig hebben gekenmerkt, maar ook met wijs beleid en doorzigt, in de kritieke omstandigheden der tijden het bestuur gevoerd.

Even als de andere Bisdommen mogt ook het Bisdóm van *Breda* den weldadigen en vruchtbaren invloed van de zegenrijke herstelling der Hierarchie ondervinden. J. VAN HOOYDONK werd den 4 Maart 1853 door den grooten Paus PIUS IX tot den nieuw opgerigten zetel gepreconiseerd, waarvan Hij den 25 April daaraanvolgende bezit nam. In datzelfde jaar werd hij ook gekozen, om het PALLIUM, door Z. H. afgezonden, met de vereischte plegtigheden aan den nieuwen Aartsbisschop van *Utrecht* J. ZWIJSEN, in het bijzijn der andere Bisschoppen van onze kerkelijke Provincie om te hangen.

Ruim 60 jaren werkte die hooggeschatte Kerkvoogd met onvermoeiden ijver in den wijngaard des Heeren, en overvloedig werd

(a.) Regist. A van het Bisdóm.

de arbeid gezegend door Hem als professor, en President, maar vooral later gedurende de 40 jaren van zijn opperherderlijk bestuur, *in eenvoud en vertrouwen*, met immer jeugdige kracht en ijver, ondanks eene vaak zwakke gezondheid, verrigt. Hoevele kerken zijn door Hem gesticht of vergroot of verfraaid? Hoevele nieuwe parochiën zijn door zijne zorg opgericht? Hoeveel dank is hem inzonderheid het zeeuwsch gedeelte van het Bisdom niet verschuldigd? Heeft het klein Seminarie te *Oudenbosch*, met vele geldelijke bezwaren daargesteld, in oorsprong, groei en bloei niet alles aan zijne bemoeijingen en vaderlijke zorgen te danken? Vaak heeft Hij ook in Vaste mandementen of bij welke gelegenheid, met hartelijke en zielroerende vermaningen zijne onderhoorigen van de zonden en verderfelijke en onzedige bijeenkomsten, van zedebederf en goddeloosheid trachten af te trekken, en tot geloof en godsdienstzin, tot deugd en godsvrucht aan te sporen: dit deed Hij tot het laatste jaar van zijn bestuur. En wat heeft die brave Herder niet rusteloos geijverd voor het onderwijs en de christelijke opvoeding der jeugd? In zijne vaderlijke bezorgheid wist Hij vaak het onmogelijke te doen, om scholen op te rigten, waarin het godsdienstig onderwijs met het maatschappelijke hand aan hand gaat. Er is thans geene aanzienlijke gemeente, waar zulk eene school niet tot stand gebragt is en bloeit, vele kostscholen, deels bestuurd door religieuse Zusters, — bloeiende gestichten, waarop wij met billijken trots wijzen. Zagen wij onder Hem niet daarenboven tal van godsdienstige inrigtingen verrijzen en voor de verpleging der zieken en voor de opvoeding der weezen en voor de verzorging van armen en behoeftigen, alleen bestuurd door Liefde-zusters, die niet tevreden hier goed te stichten, nog als moedige heldinnen naar ons Oost en West trekken, om ook dáár de weldaden der christelijke liefde te verspreiden.

Wij zouden nog kunnen wijzen op de vele gepaste onderrigtingen, bij elke gelegenheid te baat genomen, om voor het behoud der zuivere zeden zijner onderhoorigen te zorgen, — hen tegen

het verder! te beveiligen en de afgedwaalden door zielroerende vermaningen tot inkeer en boetpleging op te wekken: daartoe deed onze kerkvoogd onophoudelijk hier of daar *H. Missiën* plaats hebben, en de immer toenemende vereenigingen, als, bij voorbeeld van de *H. Familie* en verscheidene broederschappen, enz. enz., tot stand komen, waardoor Hij zich in aller harten een onvergankelijk gedenkteeken heeft gesticht en zijn naam immer in dankbare zegening zal voortleven. Hij heeft in alle kerken van het toenmalige Vikariaat, — om met vereende kracht de gruwzame zonden van godslasteringen, verwenschingen en ontuchtige gesprekken, door het gebed en andere middelen te keer te gaan en, ware het mogelijk, uit te roeijen — in het jaar 1837 de heilrijke *Broederschap van het geestelijk Verbond* opgericht, welke door het Opperhoofd der H. Kerk goedgekeurd en aanbevolen is, en — bereids vele vruchten voortbrengt.

Niet slechts voor de leeken, maar ook voor het wel ingerigte gedrag zijner geestelijkheid was de ijvervolle Kerkvoogd bezorgd: hij wekte dezelve vaak op, om door voorbeeld, woorden en omgang tot stichting der geloovigen te strekken; — daartoe hield Hij zijnen onderhoorigen priesters de regels voor, die zij in hunne bediening te volgen hebben, en ook daartoe heeft Hij de jaarlijk-sche geestelijke *afzondering* — de *retraite* — in zijn Vikariaat ingevoerd, mitsgaders de maandelijke geestelijke oefening — *de conferentie* — in kleine afdeelingen, doen plaats hebben.

Eindelijk eene andere inrigting, tot het daarstellen van een *katholijk instituut voor doofstommen*, is mede aan den ijver van onzen kerkvoogd te danken; Hij heeft ook het zijne daaraan toegedragen.

Zijne veelvuldige verdiensten werden naar waarde geschat door het opperhoofd der kerk den Paus, doordien het aan Z. H. PIUS IX behaagde Mgr. VAN HOOYDONK te benoemen tot *Huisprelaat van Z. H. en Assistent-bisschop bij den Pauselijken Troon*; Mgr VAN GENK, te Rome zijnde, heeft van den Paus PIUS IX voor onzen Bisschop J. VAN HOOYDONK den titel van *Graaf van Rome ver-*

kregen. Hij is niet minder geschat door Z. M. onzen thans regerenden, geëerbiedigden Koning WILLEM III, die Hem tot de waardigheid van *Commandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw* verhief, terwijl Hoogstdeszelfs vader WILLEM II Hem reeds lang tevoren Ridder van dezelfde orde had geslagen.

De hoogbejaarde grijsaard had wel verlangd het *Provinciaal Concilie*, in 1865, bij te wonen, doch om zijne, toen reeds uitgeputte krachten was dit niet doenlijk; Hij liet zich echter door zijnen Coadjutor, Mgr. van Adras daar waardig vertegenwoordigen: Hij treurde menigmaal, ook daarover: ik kan niets meer als bidden, zeide Hij; en daarom bad de Godvreezende man onophoudelijk.

Daar voor den afgeleefden Kerkvoogd om zijne dagelijks zichtbaar toenemende verzwakking eene stille rust meer en meer onmisbaar werd, besloot Hij den zwaren last des bestuurs in handen van den Paus neder te leggen; en bij hetzelfde schrijven, waarin de H. Stoel, onder de hartelijkste dankbetuiging voor zijne bewezene hooggeschatte diensten, zijn ontslag aannam, werd het bisschoppelijk beheer der Diocese opgedragen aan Z. D. H. Mgr. JOANNES VAN GENK, die als Apostelrijk Administrator het Bisdom tot aan den dood van Mgr. VAN HOOYDONK bestuurde.

Dikwijls zeide Mgr. VAN HOOYDONK met zielsverlangen: O mogt ik ten minste de *Diocesane-Synode* nog eens beleven: Hij heeft die beleefd, — doch stervende; want 2 dagen na de sluiting was zijne loopbaan volbragt en zijne onsterfelijke ziel, zoo wij mogen hopen, met de kroon der gerechtigheid versierd. Hij stierf te *Hoeven* den 25 April 1868 en werd tegen de kapel van het Seminarie begraven. Een zeer fraaije graftombe is te zijner eer in de kapel daargesteld, welke het volgende tot opschrift heeft:

D. O. M.

et piae memoriae

Ill^{mi} et Rev^{mi}

JOANNIS VAN HOOYDONK

quem
 religione et doctrinâ vere illustrem
 designavit
 LEO XII administratorem Ap. Vic. Bred.
 GREGORIUS XVI Episcopum Dardaniens. i. p. inf.
 PIUS IX primum Episcopum Brethanum.
 suis praefuit ac profuit
 Pastor et Pater
 annis XLI
 Meritorum plenus obiit
 in Seminario Bredano in Hoeven
 VII kal. maji anno Dⁿⁱ MDCCCLXVIII.
 aetatis LXXXV.
 R. I. P.

2^{de}. Bisschop van Breda.

JOANNES VAN GENK.

De tweede Bisschop van *Breda*, is den 9 September 1803, te *Prinsenhage*, uit eenvoudige, doch zeer godsdienstige ouders geboren, hij leerde de hollandsche en fransche taal in 't *Haagje* en te *Breda* en de beginselen der latijnsche taal bij den toenmaligen kapellaan zijner geboorteplaats ADRIANUS VAN ROSMALEN, die later pastoor te Lepelstraat is geworden en gestorven.

Nadat Mgr. de humaniora geheel te huis had afgedaan, verkoos hij den priesterlijken staat, begaf zich naar het groot Seminarie te *Hoeven*, ten einde zich in de kennis der godgeleerdheid te bekwamen, en ontving den 20 Februarij 1827 de priesterwijding.

Reeds omtrent dien tijd zag de toenmalige Vikaris Ap. iets verhevens in Hem doorstralen, en droeg hem daarom eene bijzondere achting toe. Vooreerst, werd hij in 1826 tot kapellaan te *Beek* bij *Prinsenhage* verkoren, waar hij loffelijk zijnen pligt

vervulde. Weinige jaren later in 1832 werd hij, nog voor zijne beurt, Pastoor te *Willemstad* benoemd; het was hem toevertrouwd de nieuwe daar opgerigte parochie te organiseren en te besturen.

Van daar is hij in het jaar 1843 den 3 Maart als pastoor verplaatst naar *Aardenburg*, in Zeeuwsch-Vlaanderen, waar hij een armoedig kerkje vond, en een kamer of wat van het weeshuis tot woning had. Hier heeft hij de handen aan het werk geslagen en plans beraamd om den ontredderden boël in eenen waardigen staat te brengen. Door zijn beleid en zijne bemoeijingen wist hij in het bezit van huizen te komen, om het noodige terrein te vinden tot het daarstellen van de geprojecteerde gebouwen; trouwens hij heeft eene flinke, doelmatige pastorij en eene ruime betamelijke kerk gebouwd, die ook inwendig door een schoon gotisch Hoogaltaar van wagenschot en menig ander fraai stuk rijkelijk versierd is. Tegelijk was hem het nieuw opgerigt *Dekanaat* van *Aardenburg* in 1843 opgedragen. Eenige jaren heeft hij zich en als Pastoor en als Deken, tot genoegen van Mgr. en van geestelijken en leeken, loffelijk van zijne pligten gekweten, en door zijnen voorkomenden en minzamen omgang de harten van allen gewonnen. In den jare 1840, na het overlijden van den benoemden Bisschop JOANNES VAN BREUGEL, is onze JOANNES VAN GENK, door Z. H. PIUS IX benoemd tot Bisschop van *Adras* in part. inf., en vervolgens geconsacreerd den 1 Mei 1851, door Mgr. J. VAN HOÏDONK, bij welke wijding dezen als Assistenten bijstonden Mgr. CORNELIUS LUD. BARON VAN WIJKERSLOOT, Bisschop van *Curium*, in p. inf. en LUDOVICUS JOSEPHUS DELEBECQUE, Bisschop van *Gent*.

Bij de invoering en organisatie van de kerkelijke Hierarchie in ons Vaderland, is ook Mgr. VAN GENK den 4 Maart 1853 tot Coadjutor, met het regt van opvolging van den Bisschop van *Breda* door PIUS IX aangesteld, alsmede tot Vikaris-generaal den 30 September daaraanvolgende. Eindelijk is hij, na den dood van den afgeleefden eersten Bisschop van *Breda*, in het jaar 1868, als opvolger, in hoedanigheid van tweeden Bisschop van *Breda*,

door aanstelling van Z. H. den Paus, opgetreden, waarbij hij alsdan het bestuur van de Diocees op zich heeft gekregen.

Zijne Majesteit, WILLEM III gewaardigde zich ook onzen Doorl. kerkvoogd J. VAN GENK *Ridder van den Nederlandschen leeuw* te benoemen.

Op uitnoodiging van Z. H. het Opperhoofd der H. kerk heeft Mgr. VAN GENK zich naar de eeuwige stad *Rome* begeven in het jaar 1854, en is hij alzoo tegenwoordig geweest bij de vereeniging van een aantal kardinalen, Aartsbisschoppen en Bisschoppen, — en derhalve bij de afkondiging den 8 December, van de *Dogma verklaring van de Onbevleete Ontvangenis van de ALLERHEILIGSTE MAAGD EN MOEDER GODS MARIA*; dat is, dat het een punt van het geloof is, dat de H. MAAGD MARIA onbevleet ontvangen is, en dus vrij geweest is van erfzonde. — Bij die gelegenheid is onze Bisschop door den Stadhouder van Christus, het onfeilbaar hoofd der H. Kerk, benevens vele anderen, tot *Huisprelaat van Z. H. en Assistent Bisschop bij den Pauselijken Troon* benoemd, en erlangde Hij voor den Bisschop van *Breda* J. VAN HOOYDONK den titel van *Graaf van Rome*. Mgr. VAN GENK was mede tegenwoordig in het algemeen *Provinciaal Concilie*, dat door den Aartsbisschop van *Utrecht* J. ZWIJSEN, in den jare 1865, werd gehouden, als vertegenwoordiger van den Bisschop van *Breda*. Drie jaren daarna, in 1868, heeft onze Doorl. Kerkvoogd voltrokken, wat zijn voorzaat de grijze Bisschop van *Breda* zich had voorgenomen, en om zijne hooge jaren en erge verzwakking tot zijn groot leed niet kon volvoeren. Hij heeft namelijk eene *Diocesane Synode* aangekondigd en met zijne onderhoorige geestelijkheid gehouden den 20 Maart van laatstgenoemd jaar en de drie volgende dagen, als boven gezegd is, in welke Vergadering de lang verlangde, nuttige en noodige *Statuten*, (a.) overwogen,

(a.) De *statuten* van het Bisdom van *Antwerpen*, waaronder wij certijds grootendeels behoorden, waren voor ons tot hiertoe verplichtend, en werden zooveel mogelijk onderhouden.

geregeld, vastgesteld en afgekondigd zijn tot een rigtig bestuur, tot het heil der kerk en de zaligheid der geloovigen.

De tweede *Diocesane Sijnode* of *Kerkvergadering* van het nieuwe Bisdom van *Breda* is door Mgr. VAN GENK gehouden te *Hoeven*, de residentie des Bisschops, den 28 October 1869. Bij een bevelschrift noodigde Mgr. tot het bijwonen van die Vergadering al de Hoogerw. Heeren kanoniken en Dekens van het gausche Bisdom: eenige twijfelachtigheden en opmerkingen, door de Pastoors, in hunne voorgeschrevene bijeenkomst bij de respective Dekens voorgedragen en door deze aan den Bisschop ingediend, zijn alsdan overwogen, en de besluiten deswege genomen als ophelderingen op de twijfels en aanmerkingen, bij eene circulaire kort daarna aan al de geestelijken van het Bisdom medegedeeld.

Den 12 December 1870 heeft Onze Doorl. Kerkvoogd de derde *Prosijnode* of *kerkvergadering* belegd, waartoe weder al de kanoniken en Dekens waren opgeroepen.

Nadat Mgr. op dien dag des morgens in de kathedrale-kerk te *Breda* de plegtigheid der installatie van de nieuwe titularissen in het kapittel, den nieuwen *Proost* en den nieuwen *Theologaal*, alsmede van den nieuw benoemden kanonik verrigt had, is door den Bisschop, die met de aanwezige Heeren naar de *Hoeven* was vertrokken, aldaar in zijne residentie, nog eene Vergadering gehouden, waarin onder anderen tot stand gekomen is de oprigting van het nieuwe Dekenaat van *Oosterhout* en dientengevolge de wijziging der in-deeling van de Dekenaten van *Breda* en *Ginneken*, als verder blijken zal, wanneer in het *derde deel* van elk Dekenaat afzonderlijk zal gehandeld worden.

Tot Deken van het Dekenaat *Breda* is heden door Mgr. benoemd F. L. MAES kanonik en Pastoor te *Beek* bij *Prinsenhage*, als opvolger van wijlen C. OOMEN, kanonik Proost, Deken en Pastoor te *Prinsenhage*. Tot Deken van het nieuw Dekenaat *Oosterhout* ADR. WILLEMS, *Officier der orde van de Eiken kroon*, kanonik en Pastoor te *Oosterhout*.

In de *Prosijnodale Vergadering*, die de Bisschop den 11 De-

cember 1871 heeft gehouden even als in vorige jaren met de Hoogeerw. Heeren kanoniken en Dekens, zijn weer eenige punten voor het heil der zielen zoo van de geestelijken als van de geloovigen vastgesteld, bekrachtigd en opgehelderd; om gewigtige redenen als vroeger is wederom eene wijziging gebragt in de in-deeling der twee grootste Dekenaten — dat van *Bergen-op-Zoom* en dat van *Ellen*, — en zijn deze in drieën verdeeld met daarestelling van een nieuw Dekenaat te *Steenbergen*, waardoor er nu acht Dekenaten in ons Bisdom bestaan. Hiervan zal later meer gezegd worden. In deze Vergadering is, na het overlijden van F. C. VAN DEN KIEBOOM, de door Z. H. aangestelde kanonik C. DE WILDE als zoodanig erkend.

Den 19 December 1872 heeft Mgr. VAN GENK, volgens den vastgestelden regel, wederom met de Dekens en de HoogE.W. Kanoniken eene *Prosijnodale Vergadering* gehouden; in dezelve zijn eenige punten wegens de regeltucht overwogen en verordend, en terwijl daags te voren de zeer Eerw. Heer GERARDUS VERBUNT, pastoor te *Rijen*, die door Z. H. den Paus, in plaats van den overleden bovengenoemden ADR. WILLEMS, kanonik is benoemd, als zoodanig was geïnstalleerd, is deze op heden tevens door Z. D. H. en met algemeene stemmen, als Examinator Sijnodalis aangesteld.

Den 15 December 1873 werd door Z. D. Hoogw. J. VAN GENK nogmaals eene *Prosijnodale Vergadering* belegd, waarin Hij, met de Eerw. Dekens en de HoogE.W. Kapittel-heeren, eenige belangrijke zaken verhandeld en nader bepaald heeft.

Gelijk Z. D. Hoogw. eene uitmuntende devotie had tot de *Allerheiligste Moedermaagd MARIA*, op wier bescherming Hij een vast betrouwen stelde in al zijne verrigtingen, zoo heeft Hij uit den kerkzang "*Stabat Mater dolorosa*" deze woorden tot zijn Symbolum of devies gekozen: "*Per te Virgo sim defensus*". Door *U, o Maagd, blijve ik beschermd.*

Door zijnen ziekelijken toestand heeft onze kerkvoogd eenigen tijd verhinderd geweest het H. Sacrament des *Formsels* naar

buiten te gaan toedienen; gedurende het jaar 1870 heeft Hij evenwel in eenige parochiën van het Noord-Brabandsch gedeelte, en in September van dat jaar de meeste kinderen van het Zeeuwsch deel des Bisdoms gevormd. Z. D. Hoogw. bevond zich gelukkig ietwat beter, men hoopte, en wenschte algemeen, dat de hemel Hem meer en meer zou versterken, ten einde Hij in staat zou zijn, niet slechts om te vormen, maar tot het heil der Diocese nog lang in welstand het geestelijk bestuur waar te nemen. Toen echter de kwijnende toestand van Mgr. voortduurde, wilde Hij de toediening van het H. Vormsel niet langer uitstellen en verzocht daarom in 1873 den Bisschop KISTEMAKER, om in zijne plaats voorloopig in eenige parochiën het gemeld Sacrament van versterking toe te dienen, als werkelijk in 1873 geschied is. (a.)

Toen de biographie van onzen Doorl. Bisschop onder de pers was, vernam men de treurige tijding van zijn overlijden.

De krachten van Mgr. zijn dag aan dag verminderd en tijdig voorzien van de H. H. Sacramenten der stervenden, eindigde Z. D. H. zacht en kalm en in de volste overgeving aan Gods aanbiddelijken wil, zijn verdienstvol en voor ons zoo dierbaar leven, den 10 Maart 1874, in den ouderdom van ruim 70 jaren

(a.) Mgr. JOANNES FREDERICUS ANTONIUS KISTEMAKER, geboren den 23 Aug. 1813 te Oldenzaal (Prov. Overijssel), — priester gewijd den 10 Aug. 1836, — in 1837 op *Curacao* in geestelijke bediening geplaatst en — in 1853 door Z. H. Pius IX, Bisschop van *Uranopolis* i. p. i. en tevens tot *Coadjutor* met regt van opvolging, benoemd, werd den 26 Aug. 1860 geconsacreerd in de kapel van het Aartbisschoppelijk Seminarie te *Driebergen* (Prov. *Utrecht*.) zijne benoeming tot *Coadjutor* werd erkend bij koninklijk besluit van den 5 Maart 1853, no. 58, en bij dat van 5 April 1860 no. 63 werd hem verlof verleend tot het aannemen der bisschoppelijke waardigheid onder den titel van Bisschop van *Uranopolis* i. p. i. Bij het overlijden van den Apostolischen Vikaris van *Curacao* Mgr. M. J. NIEWINDT den 12 Januarij 1860, volgde hij in die hoedanigheid op. Van 1860 tot '66 heeft hij deze waardigheid bekleed: doch ter oorzake van aanhoudende ongesteldheid heeft Mgr. eervol ontslag uit zijne betrekking gevraagd en van Z. H. den Paus verkregen, terwijl hij bij kon. besluit van den 30 April op pensioen is gesteld.

en het 24^e jaar zijner Bisschoppelijke waardigheid. Den 13 daaraanvolgende is zijn stoffelijk overschot in een afzonderlijken grafkelder, op R. K. begraafplaats *Zwijlen*, ter aarde besteld, terwijl den 26 Maart een buitengewoon solemnele uitvaart in de kathedrale kerk heeft plaats gehad.

Het Kapittel heeft den Hooogerw. Heer C. VAN DER VEEKEN, Kanonik en Proost, tot Vicaris Kapitulaar benoemd ten einde het openstaande Bisdom te besturen.

1^o Coadjutor van den Vikaris.

ANTONIUS VAN DIJK.

ANTONIUS VAN DIJK was den 15 Maart 1791 te *Ulvenhout* gemeente *Ginneken* geboren; hij deed zijne lagere scholen te *Turnhout*.

Hij verkoos daarna den priesterlijken staat en deed zijne theologische studiën in het Seminarie op den *Ypelaar*, onder *Bavel*. Den 22 Julij 1814, werd Hij te Brussel priester gewijd en den 5. December van datzelfde jaar kapellaan te Alphen benoemd. Om zijn uitstekend verstand kort daarna, d. i. den 1 October 1815 tot professor in het Seminarie gekozen, leeraarde Hij eerst de wijsbegeerte, terwijl hij tevens de H. Schriftuur verklaarde; daarna werd hij professor in de H. Godgeleerdheid; hij gaf zich alle mogelijke moeite, om den kweekelingen in te prenten wat hij verhandelde; Hij muntte uit in geleerdheid, maar niet minder in godsvrucht en nederigheid: de woorden zijner zinspreuk: *in prudentia et Simplicitate*, *in voorzigtigheid en eenvoudigheid* waren in den volsten zin op hem toepasselijk; trouwens deze deugden schitterden in hem. Den 11 September 1832 werd hij President van het Seminarie en bij gevolg het bestuur hem opgedragen. Geheel de geestelijkheid verheugde zich over deze keus, daar hij algemeen bemind was; terwijl Hij ook met den grootsten lof en verwonderlijken ijver zijne betrekkingen tot aan zijnen dood heeft bekleed.

Om zijne bekwaamheid en uitstekende deugdzaamheid viel hem de verhevene onderscheiding te beurt, dat Hij waardig werd gekozen, door Z. H. den Paus, den 18 November 1846, tot Bisschop van *Adras*, (a.) in part. inf. verheven te worden en tevens tot Coadjutor van Z. D. H. Mgr. VAN HOOYDONK, Ap. adm. van het Vikariaat van *Breda* met het regt van opvolging. (b.)

De ootmoedige President VAN DIJK had op niemand minder gedacht dan op zichzelf: wanneer Mgr. hem bekend maakte, dat er een Bisschop-Coadjutor benoemd was en op zijne vraag: is het een goede, Mgr. P antwoordde: ja een zeer goede, en — dat Hij het was, alsdan stond Hij verbaasd en sprakeloos, hij stortte tranen van droefheid en spijt en viel bijna (volgens sommigen, geheel) in onmagt neder. Intusschen Hij was Bisschop en werd den 16 Mei 1847 als zoodanig gewijd door Mgr. VAN HOOYDONK, wien daarbij ter zijde stonden Mgr. *Baron van Wijkersloot* als boven en Mg. JOANNES ZWIJSEN, Bisschop van *Gerra* i. p. i., alsdan Vikaris Aposteliek van 's *Bosch*.

Mgr. VAN DIJK heeft hier en daar gevormd en bij die gelegenheid den vormelingen op het hart gedrukt steeds het geloof te bewaren en uit het geloof te leven, de zonden te vlugten en de deugden te oefenen: inzonderheid was Hij gestadig in de weer, door hartelijke toespraken, de jonge levieten in de regeltucht, in de godsvrucht en alle christelijke deugden aan te kweeken en op te leiden.

In den bloei van zijn leven werd hij weggerukt; hij stierf in den ouderdom van ruim 57 jaren een onverwachten dood den 18 Julij 1848; zijn overlijden werd algemeen betreurd: Hij werd in het Seminarie begraven en ter zijner gedachtenis is een monument in de kapel opgericht, welks opschrift aldus luidt:

(a.) *Adras* (*Adrasus* of *Adrassus*) in *Sijrië*, is een Bisdom, behoorende tot het Patriarchaat van *Antiochië*, onder de Metropolitane kerk van *Seleucië*.

(b.) Hij werd den 6 December door den koning tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd en bij besluit van den 20 Jan. 1847, no. 71, in gemelde betrekking en hoedanigheid erkend.

Prudentia et, Simplicitate

D. O. M.

et piae memoriae

Ill^{mi} et Rev^{mi} Domini

ANTONII VAN DIJK,

qui Seminarium Bredanum

annis XXXIII professor suâ doctrinâ illustravit,

annis XVI praeses suâ pietate erudit,

extructo sacello decoravit,

Consecratus episcopus Adratensis XVI Maji MDCCCXLVII

Coadjutor Episc. Dardan. Vic. Apost. Bred.

Suis inopinâ morte ereptus XIII Julii MDCCCXLVIII,

pae in Domino requievit

anno actatis LVIII.

R. I. P.

2^{de} Coadjutor.

JOANNES VAN BREUGEL.

Den 26 April 1802 werd JOANNES VAN BREUGEL te *Dongen* geboren uit echt katholieke ouders, die hem in de godsdienst zelve oefenden en — in kennis der talen daar en te *Oosterhout* deden opkweken: hij maakte de gewenschte en buitengewone vorderingen. Nadat hij de lagere scholen had afgedaan, verkoos hij zich aan God in den geestelijken staat toe te wijden. In het Seminarie te *Hoeven* heeft hij zich op de wetenschap der H. Godgeleerdheid toegelegd en — uitgemunt, terwijl hij den 5 April 1826 te *Mechelen* de priesterlijke wijding ontving en den 28 daaraanvolgende tot kapellaan te *Breda*, in de kerk van de *Brugstraat*, bevorderd werd.

Na verloop van ongeveer 7 jaren werd hij, den 4 September

1833, tot professor in de Theologie benoemd, welke bediening hij met lof en tot genoegen der Seminaristen heeft waargenomen, totdat hij den 3 December 1846 tot Pastoor van de ST. ANTONIUS-kerk te *Breda* werd verhoogd; terwijl hij den 12 September 1845 was aangesteld als *Visitor generalis et reformator* van alle Nonnen-huizen van den derden regel van *Franciscus* door geheel het Vikariaat, waartoe hij met eenige faculteiten toegerust werd. (a.)

Den 31 Januarij 1849 werd hij — als opvolger van Mgr. VAN DIJK, door Z. H. Paus PIUS IX tot de hooge waardigheid van Bisschop van *Adras* in part. inf. en tot *Coadjutor* van den Bisschop van *Dardanië* J. VAN HOOYDONK, verheven met het regt van opvolging. (b.) Hij was alsdan reeds merkelyk aan 't kwijnen; echter was er nog hoop op herstel: dan na eene aanhoudende kwijning en verzwakking is hij den 15 Januarij 1850, in den ouderdom van 48 jaren, te *Breda* overleden, zonder dat hij de Bisschoppelyke wijding had mogen ontvangen.

(a.) *Register A.* van ons Bisdome folio 149 verso et 150.

(b.) Hij werd als zoodanig door Z. M. den koning, bij besluit van den 6 Augustus 1849, no. 28, erkend.

INHOUD.

HOOFDSTUK IV.

Algemeen verslag wegens den toestand des Bisdoms tot aan de opheffing van hetzelfde.

§ I.

Toestand; — woelingen, — afkondiging van het Concilie van *Trente*, — beeldstormerij, — vervolging van het geloof en indringing der nieuwsgezinden, — hunne trouweloosheid en verdrukking der katholieken 1

§ II.

Twaalfjarig bestand, — de godsdienst vrij, — vrije uitoefening beloofd, — de vredes voorwaarden geschonden door de nieuwsgezinden, — onderwijs 31

§ III.

De vrede van *Munster*, met grievende gevolgen, — de R. Kath. godsdienst bij plakaten vervolgd, verdrukt, enz. 56

§ IV.

Eerste inval der Franschen, — de toestand der godsdienst in het zuidelijk gedeelte des Bisdoms in de laatste helft der 18^e. eeuw, — het Seminarie-generaal opgericht en vernietigd 70

§ V.

Tweede inval der Franschen, — vervolging der geestelijkheid, — roof en verwoesting, — de Paus gevangen, — hij stierf 90

§ VI.

- Een nieuwe Paus gekozen, — een Concordaat, — hierbij
het Bisdom van *Antwerpen* vernietigd 101

§ VII.

- Ten slotte, eene beknopte kerk. geschiedenis van het begin
dezer eeuw 103

HOOFDSTUK V.

Levensberigten der Kerkvoogden van het Bisdom van *Antwerpen*.

§ I.

- De Bisschoppen 139

§ II.

- Aanstelling der Vikarissen-generaal bij afwezigheid des Bis-
schops, — het overlijden van den laatsten Bisschop . 302

§ III.

- Algemeene Vikarissen of Vikarissen-generaal, — hunne levens-
berigten en — hunne verrigtingen 313

§ IV.

- Tijdelijk Vikariaat bij het openstaan van den Bisschoppelijken
zetel; — levensberigten der Vikarissen. — opheffing van
het Bisdom 328

§ V.

Aanhangsel

Joannes Henricus van Franckenberg.

HOOFDSTUK VI.

Apostelĳk Vikariaat van *Breda*.

§ I.

- Oprichting van het Vikariaat 356

§ II.

- Inrigting van het Ap. Vikariaat van *Breda*, en deszelfs toestand 360

§ III.

- Toestand onder de Bataafsche Republiek, — nieuwe staats-
regeling, — naasting der kerken 365

§ IV.

- Koning **LODEWIJK** in Holland, — het Fransch Keizerrijk, —

| | |
|---|-----|
| DE PAUW en VAN CAMP, twee ingedrongen Bisschoppen, — vervolgving der geestelijkheid, — de val van NAPOLEON. | 370 |
| § V. | |
| Koningrijk der Nederlanden, — de vrijheid gewaarborgd en gefnuikt, — sluiting der <i>Seminariën</i> en de gevolgen, — <i>Collegium Philosophicum</i> , — het Concordaat | 380 |
| § VI. | |
| Belgische opstand, — koning WILLEM I verjaagd, — schei- ding van het koningrijk der <i>Nederlanden</i> , — Uitbreiding van het Vikariaat. — Opheffing van het Vikariaat . . . | 394 |
| HOOFDSTUK VII. | |
| Het Bisdom van Breda. | |
| § I. | |
| Oprichting van het Bisdom | 403 |
| § II. | |
| Het Seminarie | 409 |
| § III. | |
| Het kapittel. — de 1e. kerkvergadering. | 421 |
| § IV. | |
| Levensbeschrijvingen der Kerkvoogden van het Vikariaat en het Bisdom van <i>Breda</i> | 430 |



ALPHABETISCHE Inhoudstafel.

| | Blz. | | Blz. |
|---|------|--|----------|
| A. | | | |
| Annuntianen van O. L. Vrouw te Antwerpen | 192 | | |
| B. | | | |
| Beeldstormerij | 9 | | |
| " te Antwerpen (noot) | 25 | | |
| Belgische opstand | 394 | | |
| Bergaigne (Josephus de) Bis- schop van 's Bosch | 219 | | |
| Berghes, (Guilielmus de) Bis- schop van Antwerpen | 175 | | |
| Bestand (het twaalfjarig) | 32 | | |
| Beughem, (Johannes Ferd. van) Bisschop van Antwerpen | 234 | | |
| Beursen (Miræus stichtte zes) | 198 | | |
| Bisdóm van Breda | 403 | | |
| Bisdóm van 's Bosch onder Na- poleon I | 373 | | |
| 1 ^e Bisschop Petrus Jacobus de Pauw | 377 | | |
| 2 ^e Mathias Fr. van Camp | 377 | | |
| Bisschoppen van Antwerpen | 139 | | |
| Bloer, (Joannes Henr. van). | 115 | | |
| Brevier (een nieuw) ingevoerd | 177 | | |
| Broederschap van het H. Sa- crament | 228 | | |
| C. | | | |
| Canisius, (Petrus) een nieuwe catechismus ingevoerd | 190 | | |
| | | Capello, (Marius Ambrosius) Bisschop van Antwerpen | 221 |
| | | Castanate, (Hieronymus) Kar- dinaal, enz. | 293 |
| | | Concilie van Trente afgekond. (welke geestelijke uit de Ne- derlanden bij het Concilie van Trente zijn tegenwoordig geweest.) noot | 15 11 |
| | | Concordaat van Napoleon in 1801 | 101 |
| | | Concordaat van Willem I in 1827 | 389 |
| | | Cools (Riginaldus) Bisschop van Antwerpen | 239 |
| | | Cuijckius (Henricus) heeft een nieuwe Catechismus ge- schreven | 191 |
| D. | | | |
| | | De Herzelles (Guilielmus Phil.) Bisschop van Antwerpen | 258 |
| | | D'Espinosa (Carolus) Bisschop van Antwerpen | 254 |
| | | Dongen (Adrianus van) | 430 |
| | | Dijk (Antonius van) | 446 |
| E. | | | |
| | | Eede (Aubertus van den) Bis- schop van Antwerpen | 232 |
| | | Eupen (Petrus Simons van) | 316 |

| | Blz. |
|--|------|
| F. | |
| Fesch (de kardinaal) met Napo- león) | 132 |
| Forgeur (Josephus) | 329 |
| Frankenberg (Joannes Henr. v.) | 339 |
| Frensch (Nicolaus) Bisschop van Fermes in Ierland | 225 |
| G. | |
| Gameren (Henricus Gabr. van) Bisschop van Antwerpen | 269 |
| Genk (Joannes van) | 441 |
| Gentis (Dominicus de) Bisschop van Antwerpen | 264 |
| Gils (Ignatius van). | 332 |
| H. | |
| Hooydonk (Joannes van). | 435 |
| K. | |
| Kapittel | 421 |
| Kerkvergadering | 425 |
| Kollegie voor Pastoors, enz- in 't Seminarie | 227 |
| M. | |
| Makeblijde (Ludovicus) zijn Ca- techismus ingevoerd | 190 |
| Malderus (Joannes) Bisschop van Antwerpen | 199 |
| Martelaren van Gorcum | 229 |
| Melroy (Mgr. van de Velde de) vervoerd, enz. | 373 |
| Mierlo (Godefridus van) Bis- schop van Haarlem te Ant- werpen gewijd | 156 |
| Miræus (Joannes) Bisschop van Antwerpen | 180 |
| Missaal (een nieuw) ingevoerd | 178 |
| Morgen (Petrus) Pres. | 416 |
| Munstersche vrede in 1648 en zijne grievende gevolgen | 56 |

| | Blz. |
|--|------|
| N. | |
| Nelis (Cornelius Franc. de) Bis- schop van Antwerpen | 287 |
| Hij vertrok naar Breda en langs Duitschland naar Italië | 301 |
| Nemius (Caspar) Bisschop van Antwerpen. | 212 |
| Nigri (Philippus) Bisschop van Antwerpen. | 439 |
| O. | |
| Oomen (Adrianus). | 333 |
| Ophovius (Michiel) Bisschop van 's Bosch. | 207 |
| Oprigting van het Vikariaat | 356 |
| Deszelfs inrigting | 306 |
| " " toestand | 365 |
| P. | |
| Perrinot (Antonius) | 144 |
| Presidenten van het Seminarie | 415 |
| Professoren van het groot Se- minarie | 413 |
| Prof. van het kl. Seminarie | 420 |
| R. | |
| Regenten van het klein Semi- narie | 420 |
| Robiano (Joannes Antonius de) benoemd Bisschop van Ant- werpen | 263 |
| Rosa (Hermanus Josephus) | 331 |
| S. | |
| Seerwart (Joannes Ant.) | 330 |
| Seminarie generaal te Leuven | 77 |
| Seminariën (gesloten) Collegium philosophicum opgerigt | 386 |
| Concordaat. | 389 |
| Seminarie (groot) of 1 ^{ste} afdeeling | 409 |
| 2 ^e afdeeling | 419 |

| | |
|---|-----|
| Sierstorpff (Petrus Josephus de Franken) Bisschop van Antwerpen | 247 |
| Sonnius (Franc.) Bisschop van Antwerpen | 142 |
| Stevenisten [kerkscheuring der] | 114 |

T.

| | |
|---|-----|
| Torrentius [Lævinus] Bisschop van Antwerpen | 163 |
| Toestand des Bisdoms | 1 |

V.

| | |
|-------------------------------------|-----|
| Veeken [C. van der] Presid. | 417 |
| Verrigtingen van de Vikarissen | 317 |

| | |
|---|----|
| Vikariaat [tijdelijk] bij het openstaan des zetels | 3 |
| Vikariaat van Breda | 3 |
| Uitbreiding van hetzelfde. | 3 |
| Vikarissen [generaal] bij afwezigheid des Bisschops | 31 |
| Idem na den dood des Bisschops | 31 |
| Vries [Antonius de] | 31 |

W.

| | |
|--|----|
| Wellens [Jacob Th. J.] Bisschop van Antwerpen | 27 |
| Werbrouk [Jozeph, Anselm. Fr. van] Bisschop van Antwerp. | 26 |
| Werbrouk [Jos. Fr. Eng.] | 31 |



bij het open

a

hetzelve.

] bij afwe

ops.

Bisschop

Bisschop

selm. Fr.

Antwerp

ng.]



